

ACADEMY OF SCIENCES
OF MOLDOVA

National Institute for Economic Research

MINISTRY OF ECONOMY
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

**International Conference
on Theoretical and Applied Economic Practices**

ECONOMIC GROWTH IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

**the 11th Edition
dedicated to the 70th anniversary
since founding of the first scientific institutions**

VOLUME II

***Organized by the
National Institute for Economic Research
October 13-14, 2016***

Chisinau, 2016

SCIENTIFIC ADVISORY COMMITTEE

Chair:	STRATAN ALEXANDRU, PhD, Professor, Director National Institute for Economic Research
co-Chair:	GAGAUZ OLGA, PhD, Associate Professor, NIER, Republic of Moldova TIMUS ANGELA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova
Scientific committee:	BELOSTECINIC GRIGORE, Academician, Prof., Rector, AESM, Republic of Moldova DUCA MARIA, Academician, Rector, UnASM, Republic of Moldova MORARU VICTOR, PhD, Prof., Acad.-coordinator SSSE, ASM, Republic of Moldova SAVGA LARISA, PhD, Prof., Rector UCCM, Republic of Moldova CHIVU LUMINITA, PhD, Prof., General Director INCE, Romania DAVID SMALLBONE, Prof., Kingston University, Great Britain USACIOV IVAN, Academician, Director, All-Russian Research Institute of Agriculture Economics, Russia GRINBERG RUSLAN, Academician, Institute of Economics, Academy of Sciences, Russia VIEHE, KARL WILLIAM, B.A., M.A., J.D., M.L.T., Washington, D.C., UAS ZAMAN GHEORGHE, C.M., PhD, Prof., Institute of National Economy, Romania ALBU LUCIAN-LIVIU, Academician, General Director, Institute of Economic Forecast, Romania VASILE VALENTINA, PhD, Deputy Director, Institute of National Economy, Romania IORDAN MĂRIOARA, PhD, Deputy Director, Institute of Economic Forecast, Romania HALLIER BERND, PhD, Prof., Director, EHI Retail Institute, Germany MUKHANOV MAKSAT, Prof., Institute of Economic Research, Kazakhstan VILAYAT VALIYEV, PhD, Director, Institute of Scientific researches in economic reforms, Azerbaijan FIDOROV MIHAIL, PhD, Prof., Rector Economy University Ural, Russia GRINGS MICHAEL, PhD, Prof., Martin Luther University Halle-Wittenberg, Germany ILIAS NICOLAE, PhD, Prof., University of Petrosani, Romania BALAN GHEORGHE, PhD, Prof., Deputy Rector University from Sibiu, Romania LASZLO VASA, PhD, MBA, associate professor, Szent Istvan University, Hungary ZINOVIEV FELIX, PhD, academician, Ukraine SUST ALEXANDR, Deputy director, Center of researches in public administration, Academy of administration under the President of Belarus Republic MARIN CONSTANTIN, PhD, Director, Center of Financial and Monetary Researches de "Victor Slavescu", Romania DINGA EMIL, PhD, Prof., Center of Financial and Monetary Researches de "Victor Slavescu", Romania SANDU STELIANA, PhD, Prof., Institute of National Economy, Bucharest, Romania PĂDUREAN ELENA, PhD, Center of Financial and Monetary Researches de "Victor Slavescu", Romania LAPUSAN ALEXANDRU, PhD, Ing., Director, Institute of Research for Agricultural Economics and Rural Development, Romania CVIJANOVIC DRAGO, PhD, Prof., Institute of Agricultural Economics, Republic of Serbia NIKLOV DIMITRE, PhD, Prof., Director, Institute of Agricultural Economics, Bulgaria ALEXANDRI CECILIA, PhD, CS I, Director, Institute of Agricultural Economics of the Romanian Academy, Bucharest, Romania GAVRILESCU CAMELIA, PhD, CS II, Institute of Agricultural Economics of the Romanian Academy, Bucharest, Romania PARMACLI DUMITRU, Doctor Honoris Causa, PhD, Prof., Republic of Moldova COBZARI LUDMILA, PhD, Prof., Dean, AESM, Republic of Moldova ULIAN GALINA, PhD, Prof., Dean, SUM, Republic of Moldova GRIBINCEA ALEXANDRU, PhD, Univ. Prof., ULIM, Republic of Moldova CERTAN SIMION, PhD, Univ. Prof., USM, Republic of Moldova ILIADI GHEORGHE, PhD, Prof., NIER, Republic of Moldova TOMITĂ PETRU, PhD, Univ. Prof., Decan SUAM, Republic of Moldova PARTACHI ION, PhD, Univ. Prof., ASEM, Republic of Moldova CUHAL RADU, PhD, Associate Prof, NBM, Republic of Moldova MACARI VADIM, PhD, Conf. Researcher, NIER, Republic of Moldova ACULAI ELENA, PhD, Conf. Researcher, NIER, Republic of Moldova SAVELIEVA GALINA, PhD, NIER, Republic of Moldova MOROZ VICTOR, PhD, Scientific Coord., NIER, Republic of Moldova ROJCO ANATOLII, PhD, Conf. Researcher, NIER, Republic of Moldova PERCIUN RODICA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova SUSU-TURCAN AURELIA, PhD, Associate Prof., Republic of Moldova GHITIU LILIA, PhD, NIER, Associate Prof., Republic of Moldova Reviewers: ROȘCA PETRU, PhD, Professor, International Free University of Moldova MOVILEANU PAVEL, PhD, Professor, Doctor Honoris Cauza, Republic of Moldova COBZARI LUDMILA, PhD, Professor, Academy of Economic Studies of Moldova TIMUȘ ANDREI, PhD, Professor, Institute of Philosophy, Sociology and Political Sciences of the ASM GRIBINCEA ALEXANDRU, PhD, Professor, State University from Moldova Editorial Board: Editor-in-chief: BIRCA IULITA Editors: SCLIFOS ANDRIAN, BORDOS VICTORIA Layout: SCLIFOS ANDRIAN

Aprobat la Consiliul Științific al Institutului Național de Cercetări Economice, proces-verbal nr. 5 din 30 septembrie 2016.

Elaborarea și tipărirea Culegerii a fost finanțată în cadrul proiectului Conferința Internațională Științifico-Practică „CREȘTEREA ECONOMICĂ ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII”, ediția a XI-a, dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice din cadrul direcției strategice „Patrimoniul național și dezvoltarea societății”, înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 16.00059.08.051 prin Hotărârea Consiliului Suprem nr. 78 din 28 martie 2016.

Autorii poartă răspundere pentru conținutul și corectitudinea textelor.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Creșterea economică în condițiile globalizării", conferință internațională științifico-practică (11 ; 2016 ; Chișinău). Creșterea economică în condițiile globalizării = Economic growth in conditions of globalization : dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice, Ed. a 11-a, 13-14 octombrie, 2016 : [în 2 vol.] / com. șt.: Stratan Alexandru (președinte) [et al.]. – Chișinău : INCE, 2016. – ISBN 978-9975-4185-0-8.

Vol. 2. – 2016. – 293 p. : fig., tab. – Antetit.: Acad. de Științe a Moldovei, Inst. Naț. de Cercetări Econ. (INCE), Min. Econ. al Rep. Moldova. – Tit. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Bibliogr. la sfârșitul art. și în subsol. – 200 ex. – ISBN 978-9975-4000-6-0.

33+316.422(082)=135.1=111=161.1

C 84

ISBN 978-9975-4000-6-0.

© NIER, 2016

ACADEMIA DE ȘTIINȚE
A MOLDOVEI

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

MINISTERUL ECONOMIEI
AL REPUBLICII MOLDOVA

Conferința Internațională Științifico-Practică

**CREȘTEREA ECONOMICĂ
ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII**

**ediția a XI-a
dedicată aniversării a 70-a
de la fondarea primelor instituții științifice**

VOLUMUL II

***Organizată de
Institutul Național de Cercetări Economice
13-14 octombrie 2016***

Chișinău, 2016

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Președinte:	STRATAN ALEXANDRU, Dr. Hab., Profesor, Director INCE, Republica Moldova
Vicepreședinte:	GAGAUZ OLGA, Dr. Hab., Conf. Cercet., INCE, RM TIMUȘ ANGELA, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM
Comitetul științific:	BELOSTECINIC GRIGORE, Academician, Rector, ASEM, RM DUCA MARIA, Academician, Rector, UnASM, RM MORARU VICTOR, Dr. Hab., Prof. Univ., Acad.-coordonator SSSE, ASM, RM ȘAVGA LARISA, Dr. Hab., Prof. Univ., Rector UCCM, RM CHIVU LUMINIȚA, Dr., Profesor, Director General INCE, Academia Română DAVID SMALLBONE, Dr., Profesor, Universitatea Kingston, Maria Britanie UȘACIOV IVAN, Academician, Director, Institutul de Cercetări Științifice în Economia Agriculturii, Rusia GRINBERG RUSLAN, Academician, Institutul de Economie al Academiei de Științe, Rusia VIEHE, KARL WILLIAM, B.A., M.A., J.D., M.L.T., Washington, D.C., SUA ZAMAN GHEORGHE, membru corespondent, Institutul de Economie Națională, Academia Română ALBU LUCIAN-LIVIU, Academician, Director General, Institutul de Prognoză Economică, Academia Română VASILE VALENTINA, Dr., Director Adjunct, Institutul de Economie Națională, Academia Română IORDAN MĂRIOARA, Dr., Director Adjunct, Institutul de Prognoză Economică, Academia Română HALLIER BERND, Dr. Hab., Profesor, Director, EHI Retail Institute, Germania MULHANOV MAKSAT, Profesor, Institutul de cercetări economice, Kazahstan VILAYAT VALIYEV, Dr. Hab., Director, Institutul de cercetări științifice în reformele economice, Azerbaijan FIODOROV MIHAIL, Dr. Hab., Prof., Rector Universitatea de Economie din Ural, Rusia GRINGS MICHAEL, Dr., Prof., Universitatea Martin Luther Halle-Wittenberg, Germania ILIAȘ NICOLAE, Dr., Prof., Universitatea din Petrosani, România BALAN GHEORGHE, Dr., Prof., Vice-rector Universitatea din Sibiu, România LASZLO VASA, Dr., MBA, Prof. Asociat, Szent Istvan University, Ungaria ZINOVIEV FELIX, Dr. Hab., Academician, Ucraina ȘUST ALEXANDR, Vice-direcotor, Centrul de cercetări al administrației publice, Academia de administrare de pe lângă Președintele Republicii Belarus MARIN CONSTANTIN, Dr., Director Centrul de Cercetări Financiare și Monetare "Victor Slăvescu", România DINGA EMIL, Dr., Prof., Centrul de Cercetări Financiare și Monetare "Victor Slăvescu", România SANDU STELIANA, Dr., Prof., Institutul de Economie Națională, București, România PĂDUREAN ELENA, Dr., Centrul de Cercetări Financiare și Monetare "Victor Slăvescu", România LĂPUȘAN ALEXANDRU, Dr. Ing., Director, Institutul de Cercetare pentru Economia Agriculturii și Dezvoltare Rurală, România CVIJANOVIC DRAGO, Dr., Prof., Institutul de Economie Agrară, Serbia NIKOLOV DIMITRE, Dr., Prof., Institutul de Economie Agrară, Bulgaria ALEXANDRI CECILIA, Dr., CS I, Director, Institutul de Economie Agrară, Academia Română GAVRILESCU CAMELIA, Dr., CS II, Institutul de Economie Agrară, Academia Română PARMACLI DUMITRU, Doctor Honoris Causa, Dr. Hab., Prof., RM COBZARI LUDMILA, Dr. Hab., Prof. Univ., Decan ASEM, RM ULIAN GALINA, Dr. Hab., Prof. Univ., Decan USM, RM GRIBINCEA ALEXANDRU, Dr. Hab., Prof. Univ., ULIM, RM CERTAN SIMION, Dr. Hab., Prof. Univ., USM, RM ILIADI GHEORGHE, Dr. Hab., Prof. Cercet., INCE, RM TOMIȚĂ PETRU, Dr., Prof. Univ., Decan UASM, RM PĂRȚACHI ION, Dr., Prof. Univ., ASEM, RM CUHAL RADU, Dr., Conf. Univ., BNM, RM MACARI VADIM, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM ACULAI ELENA, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM SAVELIEVA GALINA, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM MOROZ VICTOR, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM ROJCO ANATOLII, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM PERCIUN RODICA, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM ȘUȘU-TURCAN AURELIA, Dr., Conf. Univ., RM GHIȚIU LILIA, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM
Recenzenți:	ROȘCA PETRU, PhD, Professor, International Free University of Moldova MOVILEANU PAVEL, PhD, Professor, Doctor Honoris Cauza, Republic of Moldova COBZARI LUDMILA, PhD, Professor, Academy of Economic Studies of Moldova TIMUȘ ANDREI, PhD, Professor, Institute of Philosophy, Sociology and Political Sciences of the ASM GRIBINCEA ALEXANDRU, PhD, Professor, State University from Moldova
Colegiul editorial:	Redactor-șef: BÎRCĂ IULIA Redactori: SCLIFOS ANDRIAN, BORDOS VICTORIA Machetator: SCLIFOS ANDRIAN

Aprobat la Consiliul Științific al Institutului Național de Cercetări Economice, proces-verbal nr. 5 din 30 septembrie 2016.

Elaborarea și tipărirea Culegerii a fost finanțată în cadrul proiectului Conferința Internațională Științifico-Practică „CREȘTEREA ECONOMICĂ ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII”, ediția a XI-a, dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice din cadrul direcției strategice „Patrimoniul național și dezvoltarea societății”, înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 16.00059.08.051 prin Hotărârea Consiliului Suprem nr. 78 din 28 martie 2016.

Autorii poartă răspundere pentru conținutul și corectitudinea textelor.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Creșterea economică în condițiile globalizării", conferință internațională științifico-practică (11 ; 2016 ; Chișinău). Creșterea economică în condițiile globalizării = Economic growth in conditions of globalization : dedicată aniversării a 70-a de la fondarea primelor instituții științifice, Ed. a 11-a, 13-14 octombrie, 2016 : [în 2 vol.] / com. șt.: Stratan Alexandru (președinte) [et al.]. – Chișinău : INCE, 2016. – ISBN 978-9975-4185-0-8.

Vol. 2. – 2016. – 293 p. : fig., tab. – Antetit.: Acad. de Științe a Moldovei, Inst. Naț. de Cercetări Econ. (INCE), Min. Econ. al Rep. Moldova. – Tit. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Bibliogr. la sfârșitul art. și în subsol. – 200 ex. – ISBN 978-9975-4000-6-0.

33+316.422(082)=135.1=111=161.1

C 84

ISBN 978-9975-4000-6-0.

© NIER, 2016

Secțiunea III
ECONOMIE FINANCIARĂ ȘI MONETARĂ
ÎN CONDIȚII DE CRIZĂ

Section III
FINANCIAL AND MONETARY ECONOMICS
IN CRISIS CONDITIONS

Moderators: RODICA PERCIUN, <i>dr., conf. cercet., INCE, Republica Moldova</i> MARIANA RODICA ȚÎRLEA, <i>conf. univ., dr., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România</i> VIORICA POPA, <i>drd., cercetător științific, INCE, Republica Moldova</i>	
Tatiana MANOLE, <i>dr. hab., prof. univ., INCE</i>	
Descentralizarea – un element important al reformei administrației publice	11
Gabriela-Cornelia PICIU, <i>PhD, Scientific Researcher II, Financial and Monetary Research, Center „Victor Slăvescu”, Bucharest, România</i>	
Exploitation and use natural resources - financial issues	20
Larisa BUGAIAN, <i>dr. hab., prof. univ., UTM</i> Diana ȘONTEA, <i>doctorand, UTM</i>	
Coordonarea managementului prin bugete cu managementul prin obiective	25
Victoria GANEA, <i>dr. hab., prof. univ., CNAA</i> Svetlana MIHAILA, <i>dr., conf. univ., ASEM,</i>	
Necesitatea și importanța controllinului în procesul decizional managerial al entităților	30
Georgiana CHIȚIGA, <i>cercetător științific, Centrul de Cercetări Financiare și Monetare “Victor Slăvescu” al Academiei Române</i>	
Importanța externalităților pe tipuri de investiții	34
Rodica PERCIUN, <i>dr., conf. cercet., INCE</i>	
Monitorizarea stabilității financiare a Republicii Moldova	39
Nicoleta MIHĂILĂ, <i>scientific researcher III, Centre for Financial and Monetary Research “Victor Slăvescu”, Bucharest, România</i>	
Adaptation of Firms to Changes in Tax Regulations. Theoretical Aspects	45
Mariana Rodica ȚÎRLEA, <i>conf. univ., dr., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București</i>	
Estimarea valorii impozabile a clădirilor	51
Inga ZUGRAV, <i>conf. univ., dr., UCCM</i>	
Considerații privind particularitățile gestionării financiare a întreprinderilor aflate în situație de insolvabilitate	57
Ion STURZU, <i>viceguvernator al Băncii Naționale a Moldovei</i> Petru COBAN, <i>cercetător științific, drd., ULIM</i>	
Piața investițiilor europene în stagnare	63
Oleg BUGA, <i>dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova</i> Natalia MELNIC, <i>drd., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”</i>	
Este necesară sau nu conformarea voluntară fiscală în Republica Moldova?	68
Silvia Elena ISACHI, <i>PhD Student, research assistant, Centre for Financial and Monetary Research “Victor Slăvescu”, Bucharest, România</i>	
Conceptual approaches on the financing of firm	70
Gheorghe ILIADI, <i>dr. hab., prof. cercetător, INCE</i>	
Generalizarea conceptelor științifice inovative privind creșterea economică cu o inflație optimă	76

Iulia CAPRIAN, dr., conf.univ., USM Piața asigurărilor – areal al controlului	79
Angela TIMUȘ, dr. conf., INCE Cristina UNGUR, drd., cercetător științific, INCE Regimul special de impozitare prin prisma experienței țărilor CSI	83
Ivan LUCHIAN, conf. univ., doctor, Institutul Internațional de Management IMI-NOVA Angela FILIP, conferențiar universitar, doctor, Universitatea de Stat din Moldova Abordările conceptuale ale gestiunii calității produselor bancare	90
Василий ЩЕРБАТЮК, доктор экономических наук, конференциар университет, Европейский университет Молдовы Вопросы совершенствования финансового учета в рыночной экономике	96
Ludmila STARITINA, Associate Professor, Ph.D., National Bank of Moldova Angela TIMUS, Associate Professor, Ph.D., National Institute for Economic Research Diana SADOVEANU, PhD, National Bank of Moldova Assessment of the financial soundness of the Moldavian banking system	102
Dorina CLICHICI, PhD, Institute for World Economy, Romania Quality of bank boards of directors in the Republic of Moldova	106
Mihail GÎRLEA, dr. conf.univ., USM Rolul și funcțiile autorităților europene de supraveghere bancară	110
Victoria POSTOLACHE, dr., ASEM, lector universitar, US „Alec Russo”, Bălți, Moldova Evaluarea băncilor de importanță sistemică în condiții de criză bancară	116
Ivan LUCHIAN, dr., conf. univ., Institutul Internațional de Management IMI-NOVA Aurelia ȚEPORDEI, lector superior, drd., Institutul Internațional de Management IMI-NOVA Abordările teoretice ale sustenabilității politicii fiscale	119
Ludmila STARITINA, Associate Professor, PhD, National Bank of Moldova Angela TIMUS, Associate Professor, PhD, National Institute for Economic Research Diana SADOVEANU, PhD, National Bank of Moldova Central banks forecasting models and policy analysis systems in a new era	123
Angela BELOBROV, dr., conf. univ., ASEM Politica dobânzilor negative: intenții și implicații	128
Victoria IORDACHI, PhD, National Institute for Economic Research Patent system of taxation for small business: Country experience of introducing Special Tax Regimes	134
Татьяна ПЕТРОВА, научный сотрудник Национального Института экономических исследований Макроэкономические риски финансовой стабильности Республики Молдова	141
Victoria LISNIC, drd., Universitatea de Stat din Moldova Abordările conceptuale ale gestiunii calității produselor bancare	147
Evgheni CADOCINICOV, drd., Universitatea de Stat din Moldova Modalitățile necesare pentru atingerea obiectivelor de optimizare a portofoliului de credit	154
Olga TIMOFEI, scientific researcher, NIER Comparative analysis of the money class structure in various monetary systems	158
Viorica POPA, drd., cercetător științific, INCE Impactul sectorului de microfinanțare asupra mediului economic din Republica Moldova	163
Dorin SLOBOZIAN, drd., INCE, BNM Principalele fapte stilizate ale transmisiei politicii monetare în Republica Moldova	169

Petru COBAN, <i>drd., ULM</i> Diminuarea și creșterea investițiilor străine directe diferențiate pe țări	172
Inga BULAT, <i>drd., INCE</i> Auditul public intern în cadrul guvernării corporative	177
Михаил ГИБЕСКУЛ, <i>докторант, Университет Академии наук Молдовы</i> Вопросы моделирования факторов теневой экономики	182
Cristina PANFIL, <i>scientific researcher, National Institute for Economic Research</i> Alternatives for bank loans on Moldovan market	187

Secțiunea IV
POLITICI SOCIALE ȘI PIAȚA MUNCII

Section IV
SOCIAL POLICIES AND LABOUR MARKET

Moderators:	ANATOLII ROJCO, dr., conf. cercet., INCE, Republica Moldova BLYZNIUK VIKTORIA, PhD, Head of Department of social and economic problems of labor, Institute for Economics and Forecasting Ukrainian National Academy of Sciences TATIANA COLESNICOVA, dr., conf. cercet., INCE, Republica Moldova	
	Norina Consuela FORNA, dr., prof. univ., Universitatea de Medicina si Farmacie „Gr. T. Popa” Iași, România Doriana FORNA, medic Spitalul "Sf. Spiridon", România	
Economia și sănătatea persoanelor de vârstă a treia		194
	Andreea-Ioana COZIANU, PhD, University Lecturer Stefan cel Mare” University from Suceava, Romania	
Parental education – a key for long term human potential development		199
	Виктория Валерьевна БЛИЗНЮК, канд. экон. наук, старший научный сотрудник, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины, г. Киев, Украина	
Трансформация рынка труда в контексте европейской интеграции		203
	Ion HOLBAN, dr., Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare al RM, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Institutul de Inginerie Electronică și Nanotehnologii „D. Ghițu”	
Sondajele de opinie – procedeu important pentru asigurarea funcționării legăturii inverse în sistemul de pregătire și atestare a cadrelor științifice		208
	Gheorghe CUCIUREANU, dr. hab., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare, RM	
Tendințe în susținerea tezelor de doctorat în Republica Moldova		215
	Alic BÎRCĂ, conf. univ., dr., Academia de Studii Economice a Moldovei	
Ocuparea forței de muncă în Republica Moldova: tendințe și probleme		221
	Gheorghe CĂLCĂI, dr., cercetător științific coordonator, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, AȘM	
Mecanismele sociale ale reproducerii stratificării populației		227
	Gheorghe COSTANDACHI, dr. în economie, conferențiar cercetător, Președinte Agenția ”EMAS”, RM	
Gestionarea cuantificării economiei tenebre în scopul organizării eficiente a finanțării sferei sociale		230
	Анатолий РОЖКО, доктор, конференциар исследователь, НИЭИ Зоя СТРЕМЕНОВСКАЯ, научный сотрудник, НИЭИ	
Неформальная занятость в Республике Молдова: масштабы и меры по ее сокращению		236
	Anatolii ROJCO, dr., conferențiar cercetător, INCE Ecaterina GARABAJII, drd., cercetător științific, INCE Zoia STREMENOVSCAIA, cercetător științific, INCE	
Principalele tendințe de dezvoltare a pieței forței de muncă în Republica Moldova		242
	Anatolii ROJCO, dr., conferențiar cercetător, INCE Svetlana IVANOV, cercetător științific, INCE	
Perfecționarea sistemului de protecție socială a șomerilor în Republica Moldova		248
	Tatiana COLESNICOVA, dr., conf. cercetător, INCE Mihail CIOBANU, cercetător științific, INCE Tatiana IAȚIȘIN, drd., cercetător științific, INCE	
Remunerarea muncii în Republica Moldova: analiză și tendințe		253

Tatiana COLESNICOVA, dr., conf. cercetător, INCE Tatiana IAȚIȘIN, drd, cercetător științific, INCE Analiza și tendințele privind infracțiunea în Republica Moldova	257
Valentina VINOGRADOVA, cercetător științific, INCE Ameliorarea calității educației generale a copiilor din mediul rural al Republicii Moldova	263
Silvia SAVCENCO, cercetător științific, INCE Sporirea competitivității organizației prin dezvoltare competențelor profesionale ale angajaților	267
Virginia COJOCARU, profesor didactic, USM Criza migranților: ONU este în disperare	272
Ecaterina DELEU, drd., Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM Impactul fenomenului neet asupra tinerelor femei migrante din Republica Moldova: aspecte privind incluziunea socială	277
Lucia CAVCALIUC, drd., INCE, UnAȘM The effects of brain drain on Moldovan innovational potential	283
Silvia LAZARI, drd., ULIM Mobilizarea resurselor umane și munca decentă pentru un trai decent	288

Secțiunea III
**ECONOMIE FINANCIARĂ
ȘI MONETARĂ ÎN CONDIȚII
DE CRIZĂ**

Section III
**FINANCIAL AND MONETARY
ECONOMICS IN CRISIS
CONDITIONS**

**DESCENTRALIZAREA – UN ELEMENT IMPORTANT
AL REFORMEI ADMINISTRAȚIEI PUBLICE**

Tatiana MANOLE, dr. hab., prof. univ., INCE

În acest articol este prezentat conceptul de descentralizare ca un proces de transfer de competențe de la nivel central la nivel local. Autorul identifică cele două forme ale descentralizării financiare. Descentralizarea fiscală și cea bugetară. Este prezentată situația actuală în Republica Moldova privind realizarea procesului de descentralizare. Sunt identificați indicatorii de evaluare a descentralizării.

Cuvinte-cheie: descentralizare, descentralizare financiară, descentralizare fiscală, strategie de descentralizare, indicatori de performanță, indicatori de descentralizare, transferuri generale, transferuri categoriale.

This article introduced the concept of decentralization as a process of transfer of powers from the central LSA locally. The author identifies two forms of financial decentralization. Fiscal decentralization and budget policy. It presented the current situation in Moldova on the implementation of the decentralization process. Evaluation indicators are identified decentralization.

Introducere

Experiența statelor din Europa Centrală și de Est din perioada anilor '90 ai secolului al XX-lea privind reforma administrației publice a demonstrat că **descentralizarea** este un proces dificil și de durată.

Un motiv serios e că puterea centrală se sperie de schimbări radicale, de transferul de competențe de la nivelul central la nivelul local, face ca acest proces să devină dificil, cu probleme, iar reforma să dureze mult și să fie echivocă, adică să trezească îndoieli la cei care o promovează.

Chiar și atunci când se implementează un pachet complex de reforme, cum e bunăoară și cazul Republicii Moldova, așa cum s-a întâmplat în multe țări din Europa Centrală și de Est, apar foarte multe probleme operaționale dificil de soluționat din cauza *economiei slab dezvoltate*.

O altă problemă este schimbarea dese de guverne, care pot stopa procesul de reformă, așa cum s-a întâmplat în Republica Moldova după obținerea independenței¹, după anul 1991.

Câte guverne s-au perindat în Republica Moldova de la obținerea independenței până în prezent? De la Mircea Drug până la Pavel Filip² la cârma țării s-au perindat diverse partide cu diverse orientări geopolitice, care și-au instalat guverne corespunzătoare, care au tot tras țara înapoi. Ne amintim ce întorsătură a luat structura administrativ-teritorială a Republicii Moldova în anii 2000, când la cârma țării au venit comuniștii. Noua guvernare trece de la cele 10 județe, municipiul Chișinău și UTA Găgăuzia la 32 de raioane, două municipii și o unitate teritorial autonomă (Găgăuzia) cu statut juridic special. A avut loc o adevărată fărâmițare a țării.

Conservatismul puterii centrale a dăunat mult procesului de reforme în administrarea publică și, în special, în administrarea publică locală.

Practica a dovedit, însă, că climatul politic este de scurtă durată. Procesul de globalizare, de reformare a administrației publice în țările occidentale, în special, în Uniunea Europeană, necesită „*instaurarea*” unei guvernări care ar crea un echilibru mai bun între eficiență și democrație, care ar moderniza conceptul privind autonomia și democrația. Cetățenii trebuie să conștientizeze că *autonomie înseamnă responsabilitate, iar democrația nu înseamnă haos*. Legea trebuie să prevaleze. În Republica Moldova, cu părere de rău, reforma nu a fost conștientizată nici de puterea centrală, nici de autoritățile locale.

Conținut de bază

Mai departe vom încerca să prezentăm o serie de probleme cu care s-au confruntat țările din Europa Centrală și de Est în procesul de implementare a reformelor din domeniul administrației publice, în special, și la nivel local. Aceste probleme le regăsim acum în Republica Moldova și ne-ar fi de folos să studiem experiența acestor state pentru succesul reformelor în Republica Moldova.

Formarea guvernelor democratice pluraliste în țările Europei Centrale și de Est au necesitat petrecerea unor reforme în administrația publică. Practica a demonstrat, că o reformă a administrației publice la nivel central nu se poate înfăptui fără o reformă a administrației publice la nivel local. Procesul trebuie să se petreacă în complexitate.

Urmărind procesul de reformare a administrației publice în țările Europei Centrale și de Est putem identifica câteva probleme serioase cu care s-au confruntat aceste state și să vedem ce soluții au utilizat acestea pentru rezolvarea lor. Această experiență ar fi utilă și pentru Republica Moldova.

¹ L E G E privind Declarația de Independență a Republicii Moldova nr. 691-XII din 27.08.1991, Monitor nr.11-12/103,118 din 1991

² Menționăm, că de la obținerea Independenței (1991) până în prezent (anul 2016) în Republica Moldova au fost instalate mai multe guverne: guverne în frunte cu primii miniștri: *Mircea Drug; Sangheli; Ciubuc I și Ciubuc II; I. Sturza; D.Braghiș; V. Tarlev; Z. Grecianți; V. Filat; I. Leancă; G. Gaburici; V. Streleț; P. Filip* - 13 guverne în cei 25 de ani de independență. Prin urmare, în mediu, un guvern a „domnit” mai puțin de doi ani (1,9 ani).

Experiența acestor țări demonstrează că un element important al reformei administrației publice a devenit **descentralizarea**. Descentralizarea înseamnă transferul de competențe de la puterea centrală la cea locală și este un proces îndelungat, anevoios și etapizat.

1. Conceptul de descentralizare

Descentralizarea reprezintă un proces de transfer de competență administrativă și financiară de la nivelul administrației publice centrale la nivelul administrației publice locale sau către sectorul privat.

Descentralizarea administrației publice se referă la procesul de creștere a autonomiei unităților administrative-teritoriale, a colectivităților locale prin transferul de noi responsabilități decizionale, precum și de resurse financiare și patrimoniale, cu respectarea principiului subsidiarității (*soluționarea problemelor apărute... la cel mai apropiat nivel decizional al acestora*), reducerii cheltuielilor curente (recurente) și creșterea transparenței în relația cu cetățenii, creșterea calității și accesului la servicii publice.

Descentralizarea financiară îmbracă două forme:

- una fiscală aferentă veniturilor autorităților locale, numită descentralizare fiscală și
- una bugetară, corespunzătoare cheltuielilor publice locale, numită descentralizare bugetară.

• Descentralizarea fiscală se prezintă ca o autonomie fiscală care caracterizează raportul dintre veniturile locale (proprie) și transferurile de la bugetul de stat. Măsoară, astfel, gradul de autofinanțare.

• Descentralizarea este, deci, un proces de *transfer* al autorității și al responsabilităților administrative de la administrația centrală la cea locală *în domeniile planificării, luării deciziilor, responsabilității legale și managementul serviciilor publice*.

• Deconcentrarea este un proces de *delegare și exercitare* ale autorității și responsabilităților administrative și financiare de la nivel central la nivel teritorial, în cadrul aceleiași structuri.

• Prin autonomie locală se înțelege dreptul și capacitatea efectivă ale autorităților publice locale de a soluționa și de a gestiona, în cadrul legii, în nume propriu și în interesul populației locale, o parte importantă a treburilor publice (*Carta Europeană pentru Autonomie Locală, semnată în 1985 la Strasbourg, art.3*) Carta Europeană a Autonomiei Locale a fost ratificată de Republica Moldova la 16 iulie 1997 și care a intrat în vigoare pentru țara noastră la 1 februarie 1998.

• Dezvoltarea autonomiei locale este un proces pe termen lung spre democrație.

• Scopul procesului de descentralizare este de a îmbunătăți calitatea managementului serviciilor publice, asigurând o alocare mai eficientă a resurselor și creșterea responsabilităților în utilizarea lor.

• Astfel, nevoile cetățenilor sunt mult mai bine servite din cauză că ele sunt mult mai bine cunoscute la nivel local decât la nivel central.

Prioritățile procesului de descentralizare

1. Îmbunătățirea sistemului de furnizare a serviciilor publice descentralizate;
2. Clarificarea competențelor la diferite nivele și structuri ale administrației publice;
3. Creșterea autonomiei financiare;
4. Implicarea cetățenilor în procesul decizional local și responsabilizarea autorităților publice locale etc.

2. Problemele cu care sau confruntat unele țări din Europa Centrală și de Est în procesul de reformare a administrației publice

La începutul procesului de reforme democratice, parlamentele acestor țări au primit **legi** cu privire la alegerile locale prin care populația trebuie să-și aleagă puterea reprezentativă - consiliile și puterea executivă prin alegerea unui primar al localității concrete.

Această etapă nu a fost complicat de realizat. Dar cel mai **difil a devenit procesul de investire cu putere și resurse**. *Înzestrarea cu putere și resurse au devenit mecanisme cheie pentru autoritățile locale, deoarece ele determină ponderea reală a implicării lor în treburile comunitare.*

Experiența țărilor Europei Centrale și de Est au scos la iveală patru aspecte care ridică probleme deosebite în procesul de reforme în administrația publică:

- a. Structura administrativă.
- b. Stabilirea competențelor.
- c. Finanțarea.
- d. Transferul proprietății de stat.

Să le luăm pe rând și să vedem cum au fost ele rezolvare în aceste țări, pentru a implementa aceste experiențe și în Republica Moldova.

a. Structura administrativ la nivel superior

Majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est s-au confruntat cu dificultatea instituirii unor nivele superioare de autogovernare. Problema a devenit foarte anevoioasă din cauza moștenirii postcomuniste, care avea structuri puternice ale administrației de stat la nivel regional, districte autonome și de altă natură. Aceste instituții de administrație de stat cu mare greu se adaptează la sistemul democratic.

În conceptul Uniunii Europene aceste instituții superioare de autogovernare ar trebui să aibă posibilitatea să ofere acoperire financiară și umană adecvată pentru servicii mai calitative (învățământ, ocrotirea sănătății, asistența socială etc.).

Uniunea Europeană recomandă ca aceste instituții reprezentative să fie de nivel regional, care ar putea oferi un cadru adecvat planificării și asocierii în scopul dezvoltării economice și sociale.

Deși în aceste țări au fost primite programe de reformă, care prevedeau crearea unor instituții de nivel superior de autogovernare, procesul a fost anevoios și de durată.

Cu astfel de probleme s-au confruntat Bulgaria, Polonia, Ungaria, Slovacia, Republica Cehă ș.a.

b. Stabilirea competențelor

În majoritatea cazurilor legile privind guvernarea locală se referă la atribuirea competențelor ce țin de servicii comunale: drumurile locale, iluminatul public, termoficarea, aprovizionarea cu apă, serviciile de salubritate, gestionarea deșeurilor, administrarea parcurilor publice, a cimitirelor etc. În gestionarea locală au mai rămas și administrarea spațiilor locale, ce țin de domeniile care au rămas în afara privatizării. Aceste funcții sunt considerate „proprii” ale administrațiilor locale.

Menționăm, că cele mai multe dificultăți se referă la finanțări și la drepturile de proprietate. Cu aceste probleme s-au confruntat toate țările care implementează descentralizarea, aflându-se la diferite etape de implementare.

Dificultățile sunt foarte diferite în dependență de gradul de dezvoltare economică a țării. În procesul de reformă a administrației publice o dificultate mare a apărut în jurul responsabilităților privind serviciile umane (*învățământul, ocrotirea sănătății, asistența socială și cultura*).

Cu aceste probleme s-a confruntat și Republica Moldova. Experiența țărilor Europei Centrale și de Est, care au determinat că serviciile umane cât și sarcinile normative sunt sarcini ale administrației de stat și nu ale autorităților locale. În unele cazuri ele sunt delegate de către Guvernul Central guvernelor locale. Guvernul Republicii Moldova preluând experiența acestor state, la fel a decis finanțarea ocrotirii sănătății din bugetul de stat, iar învățământul prin transferuri categoriale și speciale tot de la bugetul de stat.

Experiența țărilor din Europa Occidentală demonstrează că standardele minime la nivel național din domeniul serviciilor umane pot fi garantate într-un cadru administrativ descentralizat. Aceste garanții presupun existența unui sistem normativ de egalizare financiară indiferent de diferențele dintre veniturile locale. Această reformă a sistemului de învățământ efectuată în Republica Moldova, începând cu anul 2014, ține de cadrul de descentralizare și este nevoie de timp și fermitate.

Guvernările locale la etapa inițială au nevoie de sprijin financiar.

c. Baza financiară.

O descentralizare eficientă este în dependență directă de existența unei baze financiare adecvate și echitabile.

Țările postcomuniste au moștenit o finanțare a serviciilor umane „gratuită”, Reglementările privind impozitele, cheltuielile și cuantumul lor se stabileau la nivel central. Exista principiul “vom lua tot, dar vom da cât vom găsi de cuviință”. Astfel, nici nu putea fi vorba de o autonomie locală, nici din punct de vedere juridic, nici financiar și nici politic.

Practica demonstrează, că reforma în domeniul administrației publice cere respectarea unor reguli (principii):

a) Distincția clară între diferite nivele de guvernare, în scopul posibilitii acoperiri ale costurilor serviciilor specifice de competență;

b) Să fie luate decizii concrete privind sursele de venituri care revin exclusiv autorităților locale (sursele partajate să fie indicate în proporție anumită și prevăzute în bugetul de stat);

c) Conferirea autorităților locale a unei anumite puteri privind stabilirea responsabilităților în domeniul impozitelor, taxelor și cheltuielilor locale;

d) Este necesar de un sistem de redistribuire, care ar asigura o egalitate aproximativă a cheltuielilor pe cap de locuitor. La acest punct putem menționa că în Republica Moldova acest principiu este realizat prin calcularea transferurilor (generale) de echilibrare. Dar și aici apare o problemă: cum să obținem un echilibru între egalizare și stimulare? Cu această problemă se confruntă autoritățile locale și cele centrale din Republica Moldova.

e) O problemă este cerința privind eficiența și echitatea. Apariția și dezvoltarea parteneriatului public-privat preia o parte din servicii publice de la autoritățile locale. În acest caz eficiența și calitatea serviciilor publice crește, dar cresc și costurile, stabilindu-se tarife mai mari. Reiese că cine plătește mai mult are și servicii mai calitative și mai eficiente. Ce-i de făcut în așa situație? Răspunsul ar fi: nimic nu ne poate schimba situația fără muncă și investiții.

f) Cu cât nivelul descentralizării fiscale este mai mare, cu atât este mai mare și necesitatea unor sisteme îmbunătățite (performante) de responsabilitate. În acest scop este necesar de dezvoltat sistemele de audit extern al autorităților locale și a reduce cheltuielile curente (recurente). Cu cât este mai înalt nivelul descentralizării fiscale, cu atât este mai înalt gradul de autonomie financiară.

d. Drepturile de proprietate

Un principiu general acceptat al descentralizării este transferul dreptului de proprietate asupra proprietăților de stat în responsabilitatea autorităților publice locale. Acest proces s-a dovedit a fi de durată în toate țările care au trecut prin reforma administrației publice.

În unele state după căderea regimului comunist, proprietățile au fost restituite foștilor proprietari, dar în Republica Moldova aceasta nu s-a întâmplat.

Proprietatea asupra bunurilor publice la nivel local este anevoioasă și în Republica Moldova.

Relațiile privind proprietatea în Republica Moldova sunt reglementate de acte legislative și documente de drept național, internațional și european, având în vedere faptul că Republica Moldova a aderat la Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948 prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217 din 28.07.1990, la Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din

04.11.1950, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298 din 24.07.1997, devenind obligatorie din 12.09.1997.

Legea privind descentralizarea administrativă nr.435 din 28.12.2006 în ceea ce privește proprietatea, face referire la domeniile proprii de activitate ale autorităților publice locale (de nivelul întâi și nivelul doi), la care se referă administrarea bunurilor din domeniile public și privat locale și, respectiv, administrarea bunurilor din domeniile public și privat ale raionului (alin.(1) și (2) ale art.4).

Prevederile art.13 fac referire la un patrimoniu propriu și distinct, care include bunuri mobile și imobile, aflat în proprietatea UAT și de care pot dispune liber autoritățile publice locale, în condițiile legii. Totodată, conform legii date, patrimoniul UAT urmează a fi delimitat și separat clar de patrimoniul statului, conform unor criterii prestabilite (alin.(2) al art.13), însă, până în prezent nu se face o diferențiere și delimitare clară între autoritățile APL de nivelul unu și nivelul doi.

Din experiența Armeniei, care a parcurs procesul de descentralizare și a reformei de administrație publică, proprietate publică la nivel local (comunitar) se consideră: grădinițele, sistemele de comunicații utilitate, sistemele de termoficare, sistemele de furnizare a apei, sistemele de canalizare, sistemele de irigații, sistemele de colectare a deșeurilor, companiile de furnizare a gazului metan, împreună cu rețelele lor locale de pe teritoriul comunitar.

Proprietățile comunitare pot cuprinde școli specializate, cluburi, cămine culturale, teatre, săli de cinema, muzee, biblioteci, săli de expoziții, piețe agroalimentare, întreprinderi și organizații din domeniile sănătății și transportului public, străzi, parcuri, poduri, zone de agrement, cimitire, izvoare de apă, sisteme de transmisie, alte structuri de importanță locală, și, de asemenea, clădiri administrative, sedii educaționale și culturale, facilități sportive și alte obiecte și structuri, întreprinderi, organizații, mijloace de transport, precum și alte proprietăți mobiliare și imobiliare de pe teritoriul comunitar.

La transferarea unor proprietăți către comunități, terenurile atașate lor vor fi la rândul lor, transferate, prin drepturi de proprietate. În Republica Moldova mult timp s-a discutat transferul terenului atașate odată cu transferul edificiului.

Și Bulgaria, țară membru al Uniunii Europene, are o practică bogată în procesul de descentralizare și reforme în domeniul administrației publice.

În procesul descentralizării în Bulgaria s-a conștientizat că „participarea cetățenilor reprezintă atât un scop, cât și un instrument al dezvoltării umane. Este un scop pentru că reprezintă o componentă a structurii care conferă legitimitate guvernării. Participarea cetățenilor garantează că obiectivele și rezultatele guvernării reprezintă într-adevăr obiectivele și rezultatele dorite de populație. În același timp, participarea cetățenilor constituie o componentă a procesului de *bună guvernare*, deoarece conferă guvernării mai multă eficiență, corectitudine, transparență și legalitate. Nu în ultimul rând, participarea cetățenilor reprezintă un drept fundamental al omului. El permite individului să dispună de propriul destin și să contribuie la dezvoltarea *comunității* din care face parte și a *societății* în ansamblu”¹.

În strategia sa de descentralizare și modernizare a administrației publice și-a punctat unele obiective considerate necesare de realizat. Astfel, optimizarea structurii administrativ-teritoriale a țării a fost corelată cu crearea unor condiții reale de exercitare a unor politici regionale eficiente, bazate pe cerințele populației – crearea unei guvernări bune care ar oferi servicii și mijloace necesare pentru a satisface necesitățile cetățenilor și participarea efectivă a societății civile în procesul de democratizare.

Conceptul de **descentralizare** se bazează nu doar pe înțelegerea tradițională a acestui proces ca pe un transfer al puterii și al resurselor de la nivel național (central) la nivel local (**descentralizare teritorială**) ci și ca o necesitate de descentralizare a anumitor funcții ale statului (**descentralizare funcțională**) și de instituire a unor structuri administrative centrale specializate și autonome, care să exercite funcții de supraveghere, de reglementare, și care să aibă autonomie juridică, funcțională și financiară (independență față de autoritățile centrale de stat).

Descentralizarea administrativă ar însemna extinderea bazei pentru elaborarea unor politici publice adecvate, întărirea capacității administrative de implementare a acestor politici, implementarea cărora ar acorda o atenție maximă intereselor publice.

3. Situația reală privind descentralizarea în Republica Moldova.

Procesul de descentralizare este strâns legat de reforma administrației publice, fiind chiar cheia acestui proces. Una din problemele principale ale Republicii Moldova, care dorește reforme și merge spre integrarea cu Uniunea Europeană, este descentralizarea. Considerăm că pași serioși în această direcție Republica Moldova a făcut. Unul din pașii principali este reforma procesului de elaborare a bugetelor locale, prin introducerea noii formule de calculare a transferurilor generale (de echilibrare).

Este știut că pentru anul bugetar 2016 Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova a calculat **CFL_n = 295, 4 lei /loc**. În baza acestui calcul am încercat să cercetăm situația în toate unitățile administrativ-teritoriale cu privire la capacitatea fiscală.

Din cercetări constatăm că din cele 871 unități administrativ-teritoriale de nivelul întâi în anul bugetar 2016 numai 56 de unități au o capacitate fiscală pe locuitor mai mare decât cea calculată la nivel național. Ca pondere această cifră constituie 6,43% din total. Cu astfel de situație economică e greu de pretins la autonomie financiară, care este considerat unul din indicatorii principali ai descentralizării.

¹ Raportul privind dezvoltarea umană – Bulgaria 2001. Programul de dezvoltare al Națiunilor Unite.

În acest caz, efortul bugetului de stat crește, deoarece fiecare localitate trebuie să ofere servicii de calitate. Acest efort se manifestă prin suma transferurilor de echilibrare pentru fiecare unitate administrativ-teritorială. Analizând suma transferurilor pentru fiecare unitate administrativ-teritorială la nivelul bugetului local consolidat (excepția face mun. Chișinău și mun. Bălți, care conform legii nr. 181 „Finanțele publice și responsabilități bugetar-fiscale” și a Normelor Metodologice pentru elaborarea proiectelor bugetelor locale pentru anul 2016 și estimările pentru 2017 și 2018), vedem că ele sunt destul de semnificative, mai ales la acele UAT în care numărul unităților administrativ-teritoriale cu mari discrepanțe între CFL_i și CFL_n este mare.

Dar, e de menționat, că conform Legii nr. 267, art. IV¹:

*„În primul și al doilea an de la intrarea în vigoare a prezentei legi, Guvernul se abilitază cu dreptul de a forma în componența bugetului de stat un **fond de compensare**, în proporție de până la 1% din veniturile bugetului de stat pentru acoperirea eventualelor discrepanțe (riscuri) legate de reformarea sistemului de raporturi interbugetare”. Pentru anul 2015 acest procent a constituit **0,7%**, pentru anul bugetar 2016 fondul de compensare constituie **0,3% din veniturile estimate ale bugetului de stat**.*

Mai departe autoritățile locale trebuie să găsească de sinestătător mijloace bănești, să-și suplimenteze resursele proprii.

În Legea bugetului de stat pe anul 2016² la compartimentul „Acțiuni cu caracter general” (anexa nr.3) sunt identificate sumele de transferuri pentru următoarele raporturi:

- **Raporturi interbugetare pentru nivelarea posibilităților financiare** cu indicarea sumei de **1 167 254,3 mii lei**;
- **Raporturi interbugetare cu destinație specială** cu indicarea sumei de **21 242,8 mii lei**;
- **Raporturi interbugetare de compensare** cu indicarea sumei de **100 055,2 mii lei**.

Astfel, conform Legii bugetului de stat pe anul 2016 unitățile administrativ-teritoriale (UAT) primesc trei tipuri de transferuri, menționate mai sus.

Pentru unitățile administrativ-teritoriale ponderea transferurilor în veniturile totale ale UAT sunt prezentate în tabelul de mai jos (vezi tabelul 2).

Dacă am lua în considerare și numărul populației în unitățile administrativ-teritoriale care au până la 4000 de locuitori, apoi după standardele europene ele sunt încadrate în categoria unităților locale mici. În Republica Moldova foarte puține unități administrativ-teritoriale au un număr de peste 4000 de locuitori, majoritatea sunt cu mult sub această cifră.

Astfel, numai în municipiul Chișinău peste 72% din totalul structurilor componente au peste 4000 de locuitori. În celelalte UAT, în temei, numai orașele de reședință a Consiliilor raionale au peste 4000 de locuitori, iar celelalte au un număr de locuitori sub această cifră. De exemplu, raionul Anenii Noi are în componența sa 26 de sate și comune. Numai ora. Anenii Noi are 11 468 de locuitori, iar celelalte structuri administrative sau 15% din total au un număr de locuitori sub 4000. Așa situație este în toate unitățile administrativ-teritoriale din Republica Moldova.

Aceste unități mici pur și simplu nu au capacitatea necesară de a îndeplini sarcinile care ar trebui să revină unor autoguvernări locale. Această capacitate nu se referă doar la resursele financiare, ci și la acelea de personal.

Situația economică precară a majorității unităților administrativ-teritoriale impune un mare efort din partea Bugetului de Stat care trebuie să mențină echilibrul majorității bugetelor locale.

Cercetările ne demonstrează că ponderea transferurilor cu destinație generală din bugetul de stat către bugetul unităților administrativ-teritoriale este în creștere, atingând în anul bugetar 2015 nivelul de peste 70% din totalul veniturilor UAT, constituind apogeul de creștere față de perioadele precedente. O scădere lentă se preconizează pentru următorii ani (2016-2018).

Sunt în creștere și transferurile în bugetul asigurărilor sociale de stat (BASS), atingând nivelul de peste 30% din veniturile totale ale acestui buget în 2015, acest nivel păstrându-se și pentru anii bugetari următori.

Manifestă descreștere lentă transferurile în fondurile de asigurări obligatorii de asistență medicală, dar și ele dețin o pondere semnificativă de peste 40% din veniturile totale în anul bugetar 2015.

Resursele bugetului public pe anii 2015-2018 se redistribuie între bugetele componente ale bugetului public național: bugetul de stat, bugetele unităților administrativ-teritoriale, bugetul asigurărilor sociale de stat și fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală. **Circa 40 la sută** din veniturile proprii ale bugetului de stat din această perioadă sunt **redistribuite prin intermediul transferurilor**.

Toate aceste rezultate obținute în urma analizei financiare a bugetului public național vorbesc despre situația economico-socială a Republicii Moldova, care se află în dificultate.

Conform raportului Guvernului cu privire la executarea bugetului de stat pe anul 2015 constatăm că statul a avut **venituri de 28054,6 milioane de lei și cheltuieli de 30101,1 milioane de lei**. Astfel, **deficitul** înregistrat pentru anul trecut este de **2046,5 milioane de lei**.

În Raportul respectiv sunt expuse datele privind executarea bugetului de stat pentru anul 2015, inclusiv intrări de împrumuturi și granturi interne și externe, utilizarea fondurilor și mijloacelor speciale.

Ponderea veniturilor bugetului de stat în bugetul public național a constituit 64,2%, iar ca pondere în PIB - 23,1%, iar cea a cheltuielilor a constituit 64,9%, iar ca PIB - 24,7 la sută.

¹ Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 267 din 01.11.2013 (MO al RM nr. 262-267/748 din 22.11.2013).

² Legea bugetului de stat pe anul 2016, Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.230-231 din 26 iulie 2016, anexa 3.

La situația de la 31 decembrie 2015, soldul datoriei de stat a însumat 1337,0 milioane de dolari SUA - datorie de stat externă și 7225,4 milioane de lei - datorie de stat internă. Ponderea datoriei de stat în PIB pentru aceeași perioadă este de 27,5 %.

4. Cadrul legal privind procesul de descentralizare și autonomie financiară în RM

1. În 1998 Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Legea Finanțelor Publice locale nr. 186-XIV din 6 noiembrie 1998, care reglementează relațiile interbugetare;

2. În 2003 Parlamentul Republicii Moldova aprobă o nouă lege a finanțelor publice locale, nr. 397-XV din 16.10.2003, corespunzător reformei organizării administrativ-teritoriale;

3. Legea privind descentralizarea administrativă nr.435 din 28.12.2006. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 029 din 02.03.2007, cu modificări și completări ulterioare.

4. Legea pentru aprobarea Strategiei Naționale de Descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei Naționale de Descentralizare pentru anii 2012-2015, nr. 68 din 05.04.12 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 143-148 din 13.07.2012, art. nr. 465), care relevă o serie de probleme referindu-se la descentralizarea serviciilor și competențelor, descentralizarea financiară, patrimonială, precum și dezvoltarea locală și capacitatea administrativă a sistemului autorităților publice locale.

5. Considerăm, că un pas foarte serios în acest domeniu este aprobarea „Strategiei de dezvoltare a managementului finanțelor publice 2013-2020 (MO al RM nr. 173-176 din 9 august 2013);

6. După Strategie apare un alt document foarte important pentru reformarea managementului finanțelor publice locale și anume „Legea Finanțelor Publice Locale nr. 267 din 01.11.2013” (MO nr. 262-267 din 22.11.2013). *Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 267 din 01.11.2013 (MO al RM nr. 262-267/748 din 22.11.2013).*

7. Legea finanțelor publice și responsabilități bugetar-fiscale” Nr. 181 din 25.07.2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.223-230 din 08.08.2014, art. Nr.519. Modificat: LP89 din 14.05.15, MO Nr. 139-143/05.06.15 art.257).

Scopul acestei legi (Nr. 181): asigurarea dezvoltării durabile a finanțelor publice, consolidării disciplinei bugetar-fiscale și asigurării gestionării eficiente și transparente a resurselor financiare .

Această lege se aplică la elaborarea, aprobarea, executarea, raportarea și controlul bugetelor și fondurilor (*bugete*) componente ale bugetului public național, precum și la asigurarea monitoringului financiar al activității autorităților/instituțiilor publice la autogestiune, a întreprinderilor de stat/municipale și a societăților comerciale cu capital integral sau majoritar public.

5. Realizările din ultimii ani în domeniul descentralizării și autonomiei financiare (autonomiei locale)?

S-a implementat un nou sistem de formare a bugetelor UAT (o nouă formulă), care aduce noi elemente de descentralizare și autonomie financiară:

1. Sistemul de transferuri cu destinație generală (de echilibrare bugetară) către bugetele unităților administrativ-teritoriale este bazat pe venituri, și nu pe costuri medii normative de cheltuieli pe cap de locuitor, estimate la nivel central, cum era în sistemul vechi;

2. Normativele de defalcări de la impozitele și taxele de stat sunt stabilite prin lege pe tipuri de bugete ale unităților administrativ-teritoriale (nivelul I, nivelul II, mun. Chișinău și mun. Bălți, UTA Găgăuzia);

3. Transferurile cu destinație generală se alocă direct, pe bază de formulă, nu există raporturi financiare de subordonare.

4. Indicatorii de bază care se iau în calcul la determinarea transferurilor generale (de echilibrare) sunt:

- a) capacitatea fiscală pe locuitor,
- b) numărul populație
- c) suprafața teritoriului.

5. Învățământul preșcolar, primar, secundar-general, special și complementar (extrașcolar), precum și competențele delegate autorităților administrației publice locale prin lege, sunt finanțate prin transferuri cu destinație specială de la bugetul de stat.

6. Învățământul preuniversitar (școlar, gimnazial, liceal) este finanțat din bugetul de stat prin transferuri categoricale conform metodologiei de finanțare bazată pe cost standard „per elev”(„elev ponderat”) în baza formulelor; (HG nr. 868 din 8 octombrie 2014 – *Fond de alocație p/u educație incluzivă - I, maximul 2 % din componentă*).

7. Restul competențelor proprii ale autorităților publice locale de nivelul I și II sunt finanțate din contul veniturilor proprii, defalcărilor de la impozitul pe venitul persoanelor fizice, stabilite conform legii, și transferurilor cu destinație generală conform formulei.

8. Stabilirea priorităților în utilizarea resurselor financiare disponibile, conform noului sistem, aparține exclusiv autorităților publice locale.

6. Indicatorii de măsurare a descentralizării

Este semnificativ faptul că procesul de descentralizare poate fi apreciat, evaluat cu ajutorul a mai multor indicatori de performanță. Indicatorii de performanță definesc gradul de schimbare pentru rezultatele identificate într-un cadru de referință. Atunci când sunt bine aleși, ei devin instrumente de măsurare care descriu gradul de îndeplinire a

obiectivelor în cadrul unui program. Spre deosebire de rezultate – ce identifică așteptările, indicatorii spun care este standardul după care acele rezultate vor fi evaluate.

Măsurarea performanței are la bază două principii:

- se concentrează pe rezultate concrete, pe efectele pe care le are un program sau un proiect.
- evaluează calitatea serviciului furnizat în raport cu nevoile și cerințele clienților și comunității.

Indicatorii de performanță sunt unitățile care compun un sistem de măsurare a performanței.

Indicatorii de performanță au o importanță deosebită pentru promovarea și dezvoltarea procesului de descentralizare.

Pentru evaluarea descentralizării un mare rol au **indicatorii de eficiență** (exemplu: costul de furnizare a unui serviciu) și **indicatorii de eficacitate** (exemplu: procentaj din totalul populației ce are acces la furnizarea unui serviciu public) și **gradul de satisfacție al clienților**.

Indicatorii de performanță stau la baza dezvoltării unui sistem de management performant, prezentând instrumente de management indispensabile, pentru luarea unor decizii bazate pe fapte, în ceea ce privește strategiile și activitățile ulterioare.

În activitatea publică pentru lucrările și serviciile prestate se folosesc următoarele tipuri de indicatori de performanță:

Indicatorii de performanță cantitativi și calitativi.

Indicatorii de performanță pot măsura:

- Eficiența (exemplu: costul de furnizare a unui serviciu public)
- Eficacitatea (exemplu: procentaj din totalul populației ce are acces la furnizarea unui serviciu public)
- Gradul de satisfacție al clienților

La evaluarea procesului de descentralizare, în temei, se utilizează aceleași tipuri de indicatori de performanță, cu anumite particularități care caracterizează descentralizarea ca proces.

Tipuri de indicatori

- Indicatori privind resursele (Exemplu: numărul de angajați implicați într-un proiect)
- Indicatori privind rezultatele (Exemplu: numărul de proiecte derulate)
- Indicatori privind efectele (Exemplu: procentul de reparații efectuate într-o perioadă de timp)
- Indicatori privind eficiența și productivitatea

La evaluarea descentralizării se utilizează indicatori ce măsoară acest proces.

Indicatori de descentralizare și rolul lor în consolidarea autonomiei locale

- Întărirea legitimității administrației locale
- Întărirea capacității locale de a dialoga cu administrația publică centrală, cu organisme internaționale, și

cu sectorul privat

- Îmbunătățirea formelor de monitorizare a politicilor publice
- Perfecționarea procesului de monitorizare a deciziilor privind investițiile publice
- Dezvoltarea capacității de monitorizare a serviciilor publice

Scopul indicatorilor de descentralizare

- Monitorizarea modului în care administrația centrală pune în practică măsurile privind descentralizarea
- Descrierea modului în care sistemul legislativ privind descentralizarea în special și a autonomiei locale în

general este implementat

- Monitorizarea dezvoltării democrației prin formele de dialog/colaborare între central, local și cetățenii
- Înțelegerea modului de operare a sistemului de finanțe publice locale în scopul asigurării de servicii și

utilități publice prin monitorizarea impozitelor locale, transfer de la stat, mecanisme de echilibrare, acces către piețe externe

- Verificarea transparenței procesului de decizie în managementul deciziilor financiare, folosire a resurselor
- Verificarea accesibilității către serviciile publice, cantitativ, calitativ și preț
- Monitorizarea procesului de dezvoltare a resurselor umane la nivel local în coordonare cu strategia

națională a funcționarilor publici

Condițiile pe care trebuie să le întrunească indicatorii de descentralizare

- Indicatorii trebuie să reflecte condițiile locale din punct de vedere politic, juridic, tehnologic
- Indicatorii trebuie să fie în linie cu viziunea comunităților locale facilitând participarea acestora
- Indicatorii trebuie să fie coordonați cu baze de date naționale și internaționale

Mai jos prezentă corelația dintre indicatorii performanței de descentralizare, criteriul și factorii de succes (vezi tabelul 1).

Tabelul 1. Indicatorii de performanță ai descentralizării

Criteriul	Indicator	Factori de succes
Autonomie fiscală	Raportul dintre venituri locale și transfer de la guvern	Capacitatea administrației locale privind colectarea veniturilor Nivelul de dezvoltare economică locală
Transfer de competențe	Lista competențelor	Transferul resurselor și capacitatea de management local
Putere de luare a deciziilor	Domenii de luare a deciziilor între local și central	Capacitatea locală pentru luarea deciziei

Astfel, dacă analizăm raportul dintre veniturile proprii ale unității administrativ-teritoriale și transferurile de la bugetul de stat putem stabili în realitate gradul autonomiei fiscale în localitatea dată. Acest criteriu este foarte important pentru evaluarea descentralizării, a potențialului economic și social al comunității date. Situația descrisă mai sus ne dă posibilitate să apreciem gradul real al descentralizării financiare în Republica Moldova.

În tabelul de mai jos vom urmări descentralizarea în anumite domenii și vom referi indicatorii de descentralizare, care ar putea evalua rezultatele obținute (vezi tabelul 2).

Tabelul 2. Evaluare consecințelor descentralizării în unele domenii

Domenii	Indicator	Rezultat
Calitatea serviciului	Calitate/preț/satisfacția consumatorului	Management performant Privatizare, Informatizare
Participare publică	Număr/diversitate de evenimente și de actori	Deschdere locală către dialog și implicare
Transparența	Căi de comunicare Cantitate, informații	Deschdere locală și resurse
Strategii locale	Formularea prin participarea comunității	Înțelegerea rolului actorilor/cunoștințe
Parteneriat instituțional	Relații instituționale Contracte de parteneriat Rezultate pozitive	Strategii, proprietăți/cunoaștere
Birocrația	Proceduri simple/rapide Birou cu publicul	Informatizare/logistică comunicare/departamente

Mai sus am subliniat, că descentralizarea are ca scop fundamental prestarea serviciilor de calitate în orice unitate administrative-teritorială. Cel mai important indicator de evaluare este satisfacția consumatorului. Dar publicul trebuie să fie un actor activ și cointerestat în îmbunătățirea standardelor de trai în localitatea sa. Dacă mă refer la Republica Moldova, apoi în acest domeniu este mult de lucrat cu populația, de educat sentimentul mândriei pentru localitatea sa prin participare activă la munca de fiecare zi. O mare importanță are **răspândirea experiențelor și a bunelor practici**.

Concluzii și recomandări

1. Conceptul de **descentralizare** se bazează nu doar pe înțelegerea tradițională a acestui proces ca pe un transfer al puterii și al resurselor de la nivel național (central) la nivel local (**descentralizare teritorială**) ci și ca o necesitate de descentralizare a anumitor funcții ale statului (**descentralizare funcțională**) și de instituire a unor structuri administrative centrale specializate și autonome, care să exercite funcții de supraveghere, de reglementare, și care să aibă autonomie juridică, funcțională și financiară (independență față de autoritățile centrale de stat).

2. **Descentralizarea administrativă** ar însemna extinderea bazei pentru elaborarea unor politici publice adecvate, întărirea capacității administrative de implementare a acestor politici, implementarea cărora ar acorda o atenție maximă intereselor publice.

3. Evaluarea procesului de descentralizare necesită utilizarea unui șir de indicatori de performanță care au menirea să îmbunătățească calitatea serviciilor prestate populației și să aprofundeze democrația.

4. Este necesar ca populația din comunitate să participe activ la procesul de democratizare și modernizare a localității.

BIBLIOGRAFIE

1. Legea privind descentralizarea administrativă nr.435 din 28.12.2006. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 029 din 02.03.2007, cu modificări și completări ulterioare.
2. Legea pentru aprobarea Strategiei Naționale de Descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei Naționale de Descentralizare pentru anii 2012-2015, nr. 68 din 05.04.12. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 143-148 din 13.07.2012, art. nr. 465
3. Strategiei de dezvoltare a managementului finanțelor publice 2013-2020 (MO al RM nr. 173-176 din 9 august 2013);
4. *Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 267 din 01.11.2013 (MO al RM nr. 262-267/748 din 22.11.2013).*
5. Legea finanțelor publice și responsabilități bugetar-fiscale” Nr. 181 din 25.07.2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.223-230 din 08.08.2014, art. Nr.519. Modificat: LP89 din 14.05.15, MO Nr. 139-143/05.06.15 art.257).

EXPLOITATION AND USE NATURAL
RESOURCES - FINANCIAL ISSUES

**Gabriela-Cornelia PICIU¹, Scientific Researcher II, PhD,
Financial and Monetary Research Center „Victor Slăvescu”, Bucharest**

Acest articol are ca obiect de cercetare tarifele asociate resurselor naturale. Utilizarea și gestionarea resurselor naturale poate constitui un avantaj pentru țările cu economii mai puțin dezvoltate. Cu toate acestea, de prea multe ori, industriile extractive au fost asociate cu "blestemul resurselor". Se pare că țările care au resurse naturale tind să crească mai lent decât cele care sunt sărace în resurse.

Concentrarea resurselor naturale în țările cu economii nediversificate este asociată cu rezultate slabe economice și politice care sunt afectate reciproc și simultan de caracteristicile distinctive ale acestor resurse: profituri super-normale, volatilitatea prețurilor, perioada lungă a ciclului de producție și unicitatea a structurilor de proprietate în sectorul resurselor.

Provocarea operațională este cum să se proiecteze intervenții care funcționează în parametrii spațiului politic pentru a atinge obiectivele dorite.

Provocarea acestei lucrări este de a oferi soluții cu privire la atragerea de resurse naturale în ciclul economic, soluțiile care operează în spațiul politic pentru atingerea obiectivelor dorite.

This article is the subject of research ownership of natural resources and their associated fees. The use and management of natural resources can be an advantage for countries with less developed economies. However, too often, extractive industries have been associated with "resource curse". It appears that countries that have natural resources tend to grow more slowly than those that are poor in resources.

The concentration of natural resources in countries with undiversified economies is associated with poor economic and political outcomes that feed each other and simultaneously affected by the distinctive features of these resources: super-normal profits, price volatility and the long timeframe of the production cycle and uniqueness of ownership structures in the resource sector.

The operational challenge is how to design interventions that function within the parameters of the political space to achieve the desired goals.

The challenge of this paper is to give solutions about attracting natural resources in the economic cycle, solutions that operate in the political space to achieve the desired objectives.

Key words: natural resources, royalties, income tax

JEL Classification: Q2, Q56, Q58.

1. Introduction

Owning (subsoil) natural resources and their associated royalties – if well used and managed – can represent an advantage for countries with less developed economies. Nevertheless, too often, oil, gas and mining industries have been associated with the “resource curse”. It appears that countries with an abundance of natural resources tend to grow more slowly than those that are resource-poor. They often suffer from weak accountability and ineffective institutions, poor social capital and increased likelihood of conflict. [3]

In many developing countries, natural resources are proverbially called “the main game in town” and the extractive industries sector is largely shaped and influenced by the political, economic, social and institutional dynamics. Therefore, understanding the political economy surrounding resource royalties is crucial to achieving sustainable development built on resource riches. [1]

Although countries such as Nigeria, Liberia, Venezuela and even Russia are rich in resources, the vast majority of their population lives below the poverty threshold. Resource-rich countries tend to have strong currencies, rendering other exports uncompetitive, Joseph Stiglitz, Nobel Prize laureate in Economy, explains in an article published in Project Syndicate, entitled “Resource rich, cash poor”.

As resource extraction usually provides few jobs, unemployment rises. Moreover, volatile resource prices make economic growth unstable. Volatility is often exacerbated by international banks that rush in to invest when prices are high and rush out in difficult times, reflecting the principle that bankers lend only to those who do not need their money.

But the most obvious reason is that resource-rich countries do not pursue sustainable growth strategies. Governments are not aware of the fact that their country will become poorer if they do not use the wealth resulting from resource extraction for productive investments which could support economic diversification. The problem is aggravated by political dysfunction, as conflicts over access to resource income favour corrupt and undemocratic governments. [13]

This article seeks to identify the typical challenges arising across the value chain, their apparent causes from the perspective of political economy and how these challenges can be managed.

¹ PiciuGabriela-Cornelia, e-mail: gabriela_piciu@yahoo.com

2. Proposed Measures for Improving Natural Resource Management

As government officials attest, policy decisions and institutional frameworks for their legislative implementation in the field are affected by the real or perceived presence of resource wealth. The operational challenge is how to design interventions that function within the parameters of the political space to achieve the desired goals.[10]

Abundant natural resources are not a necessary, nor a sufficient condition for economic progress. From the public interest perspective, many resource-dependent developing countries pursue short-term policies, below the level of optimal policies for extracting resources and obtaining royalties and they subsequently allocate them in ways that often rather privilege the elite private consumption rather than public investments enhancing growth and collective social welfare. On the other hand, more emphasis was put on the extractive process in poorly governed environments in order to generate greater resource rent streams, paying less attention to how rents are collected and employed by governments. [2]

Resources will not disappear too soon and resource demand and prices tend to increase. The resource curse can be broken if countries set up institutions and implement policies ensuring that resource wealth benefits all citizens, Joseph Stiglitz concludes. [14]

Proposed Measures for Natural Resource Management are:

- Interventions in the Value Chain, both in the field of regulations and administration, as well as improving intergovernmental coordination and enhancing predictability tax policy-making and implementation (Table 1).

Table 1. Examples of Tractable Interventions across the Value Chain

Extraction	Taxation	Investment
•Build intertemporal flexibility into contract terms	• Calibrate fiscal regime to administrative capacity	• Build conscious demand for public investments
•Activate third-party brokers (development partners, nongovernmental organization) to ease information asymmetry	• Use windfall taxes to protect against renegeing	• Prioritize public investment management (PIM) system components (“investing to invest”)
•Disclose terms of extractive contracts	• Provide tax incentives to investors when geological prospects are uncertain	• Explore alternative modalities for implementation (resource for infrastructure deals)
	• Develop stability clauses combined with taxation instruments that allow for price adjustments	

Source: data processed by the author

- Separating decision-making authority across government bodies will improve consistency and predictability at all stages of the generation and spending of royalties.

- A simple, legal framework regulating the sector is crucial in order to ensure that bargains (between the state and developers) and policy compacts (between the state and society) are adhered to and enforced. More transparency in sector regulations and management enhance government credibility and eliminate the risks faced by developers and the state.[8]

- The capacity-building emphasising the coalition-building improves intergovernmental coordination and increases predictability in policy-making and implementation. On the other hand, it may be necessary to join efforts regarding capacity-building in order to improve domestic technical skills; this can be complemented by contracted expertise in order to ensure functionality in the key areas of natural resource management.

- Resource rents offer the prospect of investing heavily in physical infrastructure that would generate high returns in capital-scarce countries, but such countries often fail to invest proactively in the processes and systems needed to yield the very best projects as a result of political incentives and the features of the sector.

All countries impose certain royalties, depending on certain factors, for gold and coal. Royalties determined with reference to the volume of production seem to be used generally, with various calculation methods, among which the net revenue after deduction of processing costs, international prices. Certain countries use the so-called taxes determined on the basis of the production volume, which are different, at least in theory.

For example, Nevada, United States, uses a type of royalty based on revenues less certain costs limited to the short-term average costs, including labour costs and materials used to extract and process minerals up to the first level when they can be marketed. Thus, in theory, the royalty is paid as long as the extraction generates positive income, as the extraction should be ceased if the income generated is equal to or lower than the costs.

A fixed fee per unit is used in India for coal, while China has a hybrid system in which volume of production is

combined with a royalty.

In Romania withholding taxes are: 16% of non-resident dividends; tax exemption if the EU Directive on dividends paid by a subsidiary company to its parent company is applicable; or as established under the taxation agreement. 10% of dividends for residents, 16% of the interest paid to non-residents or as established under the taxation agreement. [4]

Russia: 9% for resident companies and 15% for non-residents. If a taxpayer owns at least 50% of another corporation, the tax on dividends is 0%; 15% only for the interest on government and municipal securities of residents (other interest income is included in the income tax base). 20% (or as established under the taxation agreement) for non-residents, if payments are not related to the permanent business establishment. 9% for the municipal bonds issued for a period of at least 3 years and for the mortgage bonds issued before 01/01/2007. Moreover, income from interest on certain government and municipal securities issued at the end of the 90's is taxed at a zero rate; 20% (or under the taxation agreement) for non-residents.

China: exempt from taxation, 10%. Loans from State banks are not taxed.

India: 17% tax on dividends distributed (plus surcharge + tax), on dividends paid by local companies (dividends subject to the tax on dividends distributed are exempt from taxation for the party receiving them); 20% for payments to companies and 10% in other cases. The rate can be reduced by agreement. A surcharge is also imposed. The general rate of 10% can be reduced by agreement. A surcharge and a tax are also applied.

In Romania there is no super-tax. China – since 2006, a super-tax applied exclusively for the oil industry was planned.

Windfall profit tax imposes taxes on windfall profit from minerals. Other countries, for example Mongolia, impose such taxes. They are applied in order to retain windfall profits or super-profits of a minimum profitability of the capital invested. [6]

3. Special incentives

In Romania the losses can be carried forward for 5 years (carry-backs or inflation adjustments are not allowed). Mine shafts do not fall under the “tax on buildings” (usually ranging from 0.25 to 1.5% of the value of the building).

China: the tax holiday is granted on a case-by-case basis. Exemption from income tax in the first two years and a 50% reduction in the 3-5 years are granted to the mines owned by foreign companies, on a case-by-case basis.

- 50% reduction of income tax, after the period of income tax reduction expires for the foreign companies whose main activity is represented by exports, if 70% of the total production is exported.
- Repayment of 40% of the income tax from the invested amount for foreign companies that reinvest the profits generated in China in an activity for at least 5 years. If the reinvestment is made in a company operating in the field of state-of-the-art technologies or a company whose main activity is represented by exports, the entire amount of the income tax paid on the invested value may be reimbursed.
- Partial exemption from royalty payment is rarely granted for investments in new technologies in underdeveloped provinces.

In India economic losses and capital losses can be carried forward for 8 years (short-term losses can compensate for capital gains both from short-term and long-term assets, but long-term losses can compensate only for long-term gains).

The Romanian state charges some of the lowest royalty rates for oil extraction in the world up to five times lower than the first-ranking states.

Theoretically, the royalties range from 3.5% to 13.5%, depending on the mineral type, which is, from the outset, a rather low interval. Petrom can apply this percentage until 2014, at USD 26/barrel, although the international price exceeded USD 125. As a result, virtually the entire national oil production was sold in 2013 with the equivalent of USD 4/barrel. [15]

This is one of the lowest levels in the world, except for the ones in Australia or Great Britain, where there are no royalties, but only a progressive taxation on profits of up to 50%. Also, many countries use the model of state participation in the profit, which can reach up to 85%, or the model of exclusive operation through a sovereign fund. Brazil is one of the countries using the royalty system, holding one of the last positions in the ranking. With only a 10% rate, it levies USD 12/ barrel, that is three times more than Romania. By contrast, the US reaches USD 20/barrel and Russia USD 24. The possible increase in oil royalties in 2014 puts back on the table an important issue for national economy. Fiscal loosening that has been promoted by the Romanian state since 1990 until today in this field resulted in the fact that the royalties paid for oil extraction range from 3.5% to 13.5% of the reference price set according to international quotations. Associated with an income tax of only 16%, they make Romania one of the most attractive countries in the field of oil extraction. [9]

At international level, four main types of oil extraction taxation were imposed.

The first type is applied by the Romanian state, based on royalties, and also in countries such as Russia, the United States, Canada, Brazil and Nigeria. The percentages are usually higher, from 17% upwards, and, in certain cases, they are combined with other taxation regimes.

The second type is state participation in sharing profits. It can be either the delivery to the State of part of the extracted oil or its compensation in cash. This method is similar to the one applied in Romania in the 90's. The countries applying it are in general African countries or states in the Caspian Sea region. [7]

The third possibility is super-profit taxation, consisting either of the difference between the market price and

the production cost or the exceeding of a pre-established profitability rate, depending on the country. Australia, Norway and Great Britain are the most important countries applying this system.

A fourth possibility, used in the Middle East, China or Algeria, is the exploitation of oil reserves by State-owned companies, or in partnership with them.

In Romania, crude-oil royalties are set at a quota of the gross extracted production value, as follows: 3.5% for deposits producing below 10 thousand tonnes/ quarter; 5% for deposits producing between 10 thousand and 20 thousand tonnes/quarter; 7% for deposits producing between 20 thousand and 100 thousand tonnes/ quarter; 13.5% for deposits producing over 100 thousand tonnes/ quarter. [12]

The EU countries using a sliding scale to establish royalty rates for oil production are France, Portugal and Hungary. The USA levies a 17% royalty, attached to a 40% income tax. Brazil levies a 22% royalty, attached to a 20% income tax and to an export tax ranging between 0 and 65%.

In Romania, gas royalties are set at a quota of the gross extracted production value, for operations of exploiting oil deposits, as follows: 3.5% for deposits producing below 10 million cubic metres/quarter; 7.5% for deposits producing between 10 million and 50 million cubic metres/quarter; 9% for deposits producing between 50 million and 200 million cubic metres/quarter; 13% for deposits producing over 200 million cubic metres/quarter.

The European countries which do not apply any royalties either for the on-shore production or for the off-shore production of crude-oil or gas are Cyprus, Denmark, Ireland, Malta, Great Britain, Norway and Spain. France and the Netherlands do not impose any royalties for the off-shore production of crude-oil or gas. Portugal does not have any royalties for gas production. Italy and the Netherlands impose royalties for crude-oil or gas production starting from a certain level up. [11]

4. Conclusions and recommendation

The contracts concluded with the private sector should be restricted by the generally applicable legislation. The payment structures for production factors should be defined in the Mining Law, in the manner they are used in Romania, since they are not taxes.

Income taxes and the treatment applied to the mining sector according to other generally applicable taxes must be declared explicitly in the relevant laws on taxation. The freedom to change quotas and bases, if permitted, should be limited to payments to production factors in the mining sector and to the participation in the capital. No freedom should be given regarding generally applicable taxes, unless their modification would be a transparent and public process, including legislative amendments.

Generally applicable taxes must be established on the basis of political considerations going beyond the object of contracts for mine exploitation.

Thus, the Mining Law could contain a provision explicitly stipulating that generally applicable legislation will also be applied to investors, without being modified by contract. Another issue could be the nature of the process proper of concluding contracts. Certain regulations and procedures for granting, revising and managing contracts are included in the Mining Law. Nevertheless, these procedures are incomplete. Moreover, there should also be established general administrative procedures for granting and managing contracts for all types of activities (purchasing of services by the government, for instance). This way, the contracts concluded in the mining sector must be subject to the same process of checking supporting documentation for properties and to the same procedures as other contracts concluded by the government.

If necessary, the guarantee that taxes cannot be modified should be limited to financial provisions and be applied for a reduced period of time. For example, the period of time could be limited by an updated recovery period (or an approximation), established by mutual agreement.

Stability is a two-dimensional aspect. The government must be informed especially concerning any changes in the structure of property law and other aspects related to company management. Moreover, investors should not be allowed to change arbitrarily the calculation of certain products (attributed to the costs of transfers between subsidiaries) without prior notification.

State-owned mining enterprises should be subject to the same payment and tax policies in the mining sector which are applied to the private sector. Moreover, incomes, taxes and all financial information related to state-owned enterprises should be published. All Romanian citizens bear the costs and they should enjoy the benefits produced by state-owned enterprises. That is why all citizens should have reasonable access to financial information on state-owned enterprises in order to determine whether the state-owned enterprise in question carries out its activities in a manner reflecting the interests of the citizens.

REFERENCES

1. Abramovitz, M. 1989. *Thinking about Growth: And Other Essays on Economic Growth and Welfare*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
2. Anand, P. B. 2002. “Financing the Provision of Global Public Goods”. WIDER Discussion Paper 2002/110. United Nations University, World Institute for Development Economics Research, Helsinki.
3. Andersen, B. 2004. “If ‘Intellectual Property Rights’ Is the Answer, What Is the Question? Revisiting the Patent Controversies.” *Economics of Innovation and New Technology* 13 (5): 417–42.
4. Archibugi, D., and M. Michie, eds. 1997. *Technology, Globalization and Economic Performance*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.

5. Arrow, K. J. 1971. "Political and Economic Evaluation of Social Effects and Externalities." In M.D. Intrilligator, ed., *Frontiers of Quantitative Economics*. Amsterdam: North-Holland.
6. Ayres, R. U., and U. E. Simonis, eds. 1994. "Industrial Metabolism: Restructuring for Sustainable Development." Tokyo, New York and Paris: United Nations University Press.
7. Baldwin, R. E. 2004. "Key Challenges Facing the WTO." In Mike Moore, ed., *Doha and Beyond: The Future of the Multilateral Trading System*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
8. Barber, J. 1993. "Production, Consumption and World Summit for Sustainable Development." In L. Hens and B. Nath, eds., *Environment, Development and Sustainability*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
9. Head, J. G. 1962. "Public Goods and Public Policy." *Public Finance* 17: 197–219.
10. Howarth, R. B. 1997. "Sustainability as Opportunity." *Land Economics* 73 (4): 569–79
11. Memedovic O. 2005b. "Public Goods for Economic Development: With a Focus on Market Efficiency and Integration," Background Paper prepared for the UNIDO project Public Goods for Economic Development, UNIDO Vienna, UNIDO, Vienna.
12. Pearson, L. 1969. *Partners in Development*. Commission on International Development. London: Pall Mall Press.
13. Pietrobelli, C. 2000. "Technology Transfer for Developing Countries." In D. Schroerer and M. Elena, eds., *Technology Transfer*. London: Ashgate.
14. Polanyi, M. 1958. *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy* Thurow, L. 1971. "The Income Distribution as a Public Good." *Quarterly Journal of Economics* 85: 327-36.
15. Stiglitz, J. 2002. "Globalization and Its Discontents", Publisher: W. W. Norton & Compan
16. Timmer, V., and C. Juma. 2005. "Biodiversity Conservation and Poverty Reduction Come Together in the Tropics: Lessons Learned from the Equator Initiative." *Environment* 47 (4): 26-44.

**COORDONAREA MANAGEMENTULUI PRIN BUGETE
CU MANAGEMENTUL PRIN OBIECTIVE COORDINATION OF BUDGETING
WITH MANAGEMENT BY OBJECTIVES**

**Larisa BUGAIAN, dr. hab., prof. univ., UTM¹
Diana ȘONTEA, doctorand, UTM²**

Activitatea oricărei companii este dirijată și determinată de un sistem creat și promovat de managementul acesteia. Calitatea acestui sistem determină și locul companiei pe piață în condițiile actuale de dezvoltare intensă, într-un ritm accelerat al societății moderne. Stabilirea corectă a strategiei și obiectivelor, aplicarea metodelor de urmărire a realizării lor favorizează întreprinderea să acționeze spre o perfecționare continuă. Scopul cercetării este de a oferi o perspectivă de eficientizare a funcționării managementului într-o întreprindere. În acest articol este descris modul și calea prin care managementul prin bugete J sistem ce urmărește eficientizarea utilizării resurselor companiei, îmbinat cu tehnica managementului prin obiective, poate oferi un randament înalt atât la etapa de planificare și control, cât și întru sporirea motivației întregului personal spre participare în atingerea obiectivelor propuse.

The activity of any company is directed and driven by a system created and promoted by the management. The quality of this system determines the company's market place in the current intense development and in actual accelerated pace of our modern society. A correct strategy and objectives establishing, also the methods of its accomplishment monitoring help the companies to ensure a lasting, continuous progress. The research purpose is to provide a streamline view for the management frame in a company. This article describes the way by which budgeting, as a system aimed to an efficient use of enterprise resources, involving the management by objectives process, could offer a high efficiency in planning and control, as well as in all staff involving to act in order to achieve the targets.

Introducere

Rolul bugetării este de a determina resursele necesare de alocat, precum și menținerea unei siguranțe că strategia este orientată spre realizarea unui plan integrat. Întru sporirea eficienței acestui sistem coordonarea managementului prin bugete cu cel prin obiective este o abordare managerială oportună, care ar putea asigura o funcționalitate mai bună a sistemului și raționalizarea resurselor financiare spre direcția realizării strategiei companiei.

Atât managementul prin bugete, cât și cel prin obiective contribuie la implicarea întregului personal în procesul de planificare, ceea ce favorizează expunerea cât mai exactă a necesităților și posibilităților companiei prin intermediul activității angajaților ei.

Managementul prin obiective este o metodă de gestionare a personalului prin care managerii și angajații lucrează împreună pentru a stabili obiective de înregistrare și monitorizare pentru o anumită perioadă de timp. Obiectivele organizaționale și de planificare au loc de sus în jos (top-down) și sunt transferate în scopuri individuale pentru membrii organizației. Managementul prin bugete poate fi practicat în ambele direcții: top-down și bottom-up. Deși abordările moderne vin în susținerea celei de-a doua opțiuni sau îmbinarea lor, fiecare dintre aceste două metode are atât avantaje, cât și dezavantaje în aplicare. O sinteză bine structurată a acestora, o găsim într-un studiu realizat de Bolojan Florin [1], unde printre avantajele bugetării de jos în sus ar fi: participarea întregului personal în planificare, creșterea motivației acestuia, obiectivitatea, eficientizarea comunicării în companie ș.a. Unul dintre principalele dezavantaje enumerate de acesta, după părerea noastră, este faptul că managerii ar putea avea unele informații cu privire la activitățile altor departamente, dar puțină informație despre principalele obiective strategice și obiectivele financiare pentru organizarea generală. Managerii inferiori, de asemenea, spune autorul, elaborează bugetul individual, fără supravegherea celor de vârf, dar își expun mai degrabă necesitățile proprii și omit prioritățile companiei [1].

Pentru a evita acest lucru, dar și pentru a simplifica procesul de bugetare se propune bugetarea ghidată prin obiective. Prin urmare setarea obiectivelor se va efectua de sus în jos, iar bugetarea de jos în sus într-o a doua etapă (figura 1).

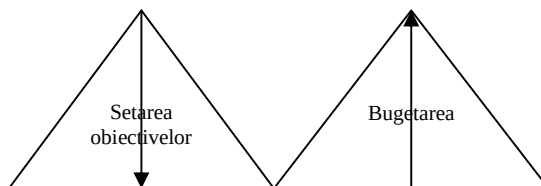

Fig. 1. Setarea obiectivelor

Etapa de planificare

Teoriile moderne definesc planificarea drept un proces de pregătire a deciziei administrative, pe baza prelucrării informațiilor inițiale și include definirea mijloacelor și a modalităților de realizare a acestora, printr-o

¹ ©Bugaian Larisa, lbugaian@gmail.com

² ©Șontea Diana, diana.sontea@yahoo.com

evaluare comparativă a alternativelor și adoptarea celor mai potrivite variante în condițiile preconizate [2]. Una dintre cele mai răspândite metode de planificare este managementul prin obiective.

Managementul prin obiective este un mijloc de identificare a scopurilor și de planificare a pașilor de atingere a acestora. Odată ce obiectivele strategice sunt setate, angajatul cunoaște direcția spre care tinde și merge organizația. Acestuia îi revine sarcina de a găsi și a formula obiectivele operaționale de care va fi responsabil întru atingerea celor strategice. Important este că angajatul conștient și singur ajunge să expună obiectivele operaționale care vor fi în corespundere cu strategia companiei, precum și pașii necesari a fi făcuți pentru realizarea lor. Această tehnică sporește eficiența activității nu doar prin faptul că întreprinderea își proiectează punctul final și calea de parcurgere pentru a ajunge acolo, ci și prin mobilizarea întregului personal care trebuie să-l parcurgă. Tehnica influențează morală atitudinea angajatului, care cu greu ar nega o sarcină pe care singur și-a stabilit-o, considerând-o anterior drept utilă activității sale. Managementul prin obiective, la fel ca și cel prin bugete, întărește motivația unei activități productive a angajatului, mai ales că performanțele acestuia pot fi evaluate la final în baza obiectivelor propuse. Efortul intens nu întotdeauna înseamnă rezultate în muncă. Angajatul trebuie să-și canalizeze activitatea spre a îndeplini și obiectivele organizaționale, acestea formează componenta calitativă a muncii, care dă valoare efortului depus. Cu cât obiectivele personale sunt mai apropiate de cele organizaționale, cu atât efortul va aduce o contribuție mai mare la rezultatele așteptate de organizație (figura 2). În situația în care obiectivele personale nu se intersectează cu cele ale organizației, eficiența lucrului nu contribuie sau contribuie parțial la dezvoltarea companiei, participarea angajaților în acest sens devine esențială, astfel încât aceștia să conștientizeze rolul contribuției lor în organizație, precum și importanța efortului depus.

Unul din cei trei factori importanți care influențează performanța (după V. Vroom) [3], este claritatea obiectivelor. Delegarea formulării obiectivelor operaționale de către angajați contribuie la satisfacerea acestei condiții. De asemenea, doar obiectivele măsurabile pot fi evaluate. O organizație își formează strategia și poate formula scopurile principale într-o viziune generală, însă este necesară și descrierea cantitativă care să ofere suport în realizarea acestora. Spre exemplu, dacă întreprinderea și-a pus drept scop de a fi lider pe piața produselor pe care le oferă fără estimarea volumului de vânzări care trebuie atins, se rupe legătura dintre proiect și activitatea reală. Odată fixat însă, planificarea poate continua. Apare întrebarea posibilității atingerii acestui volum. În ce perioadă? Întreprinderea are această capacitate sau trebuie asigurată? Dacă trebuie asigurată, atunci în ce termeni? Cu care resurse? Suma și sursa de finanțare? Eficiența? Riscuri? ș.a.m.d. în funcție de obiectivele propuse.

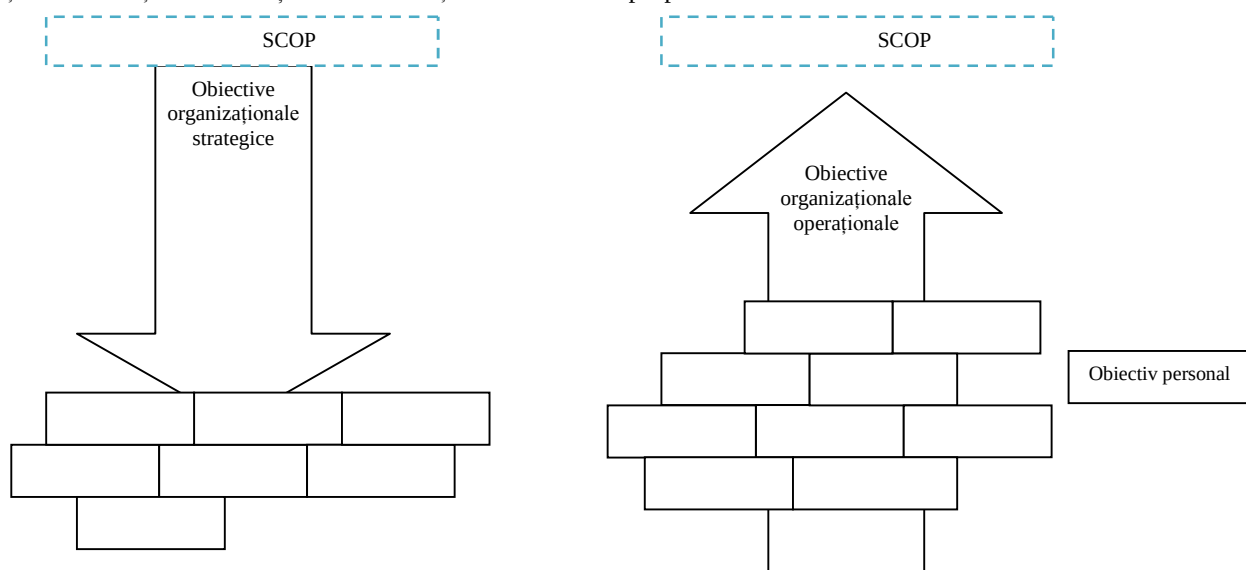

Fig. 2. Alinierea scopurilor și a obiectivelor

Domeniile principale pentru care o organizație stabilește obiective, sunt determinate în funcție de specificul activității sale. Cu toate acestea, managerii top se pot conduce de următoarea listă de obiective elaborată de către Peter Drucker, unde acesta a introdus, în urma cercetării lui, cele mai relevante direcții care pot genera obiectivele strategice ale companiei [4]:

- Poziționarea pe piață – trebuie stabilite obiective care să măsoare rezultatele în raport cu cele ale concurenților. De exemplu, un obiectiv poate fi creșterea cotei de piață în anul următor cu 10%.
- Inovația – calitatea este o cheie a succesului; trebuie stabilite obiective de îmbunătățire a produselor și serviciilor actuale și de dezvoltare de noi produse.
- Productivitatea – pentru toate direcțiile sau subdiviziunile operaționale trebuie determinate standarde de productivitate. Un exemplu poate fi creșterea cu 10% a productivității muncii în contextul unei investiții.
- Resursele fizice și financiare – trebuie stabilite obiective specifice pentru utilizarea resurselor fizice și materiale și a capitalului. Obiective în acest domeniu pot fi cheltuirea a 2 milioane lei în următorii doi ani pentru obținerea unor condiții și capacități de depozitare adecvate, reducerea cu 20% a creanțelor pe termen lung sau identificarea unor surse mai favorabile de materii prime și materiale.

— Profitabilitatea – trebuie stabilită marja minimă acceptabilă de performanță financiară. De exemplu, întreprinderea își poate propune creșterea cu 5% a ratei profitului în anul următor.

— Performanțele și dezvoltarea managerială –trebuie stabilite obiective pentru dezvoltarea abilităților manageriale continue. Un exemplu poate fi organizarea unui plan de formare și perfecționare, precum și alcătuirea unui sistem de evaluare a performanțelor.

— Performanțele și atitudinea muncitorilor – presupune stabilirea unor obiective ce țin de performanțele și atitudinea angajaților care nu au funcții de conducere. De exemplu, se pot propune obiective privind calificarea sau nivelul fluctuației personalului.

— Responsabilitatea publică (socială) – deși este o direcție de obiective ce trece mai puțin în atenția managerilor din R. Moldova, totuși reprezintă o componentă esențială în activitatea companiilor în raport cu societatea în general. Ar fi bine ca organizațiile să determine gradul de implicare în activități ce presupun servirea intereselor comunității în cadrul căreia acționează. Aici pot fi incluse obiective cu referire la activități de protecție a mediului, de sponsorizare a unor programe în folosul comunității etc.

Obiectivele operaționale vor decurge din cele strategice, iar responsabilii de acestea vor fi aleși în funcție de complexitatea organizației, aceștia pot fi însă managerii de departamente, subdiviziuni, secții ale întreprinderii. Fiecare obiectiv strategic va deriva în câteva obiective operaționale, care la rândul lor vor putea fi atinse pe pași propuși de înșiși angajații responsabili de realizarea lor. La aceeași etapă de planificare poate începe și elaborarea bugetului care va rezulta din obiective și pași (tabelul 1).

Tabelul 1. Planul de activități privind realizarea strategiei

Strategie 20__-20__...								
Obiective strategice	Departament	Obiective operaționale	Buget	Pași	Buget	Termeni	Criteriu de evaluare	Riscuri
1. Creșterea cotei de piață cu 10% în anul...	1. Vânzări	1.		1.				
		2.		1.				
	2. Producție	...		...				
		...		...				
Responsabili:		Responsabili:		Responsabili:				
2.								
...								
Total	x	x		x		x	x	x

Cheltuielile prevăzute la această etapă țin de obiectivele fixate și nu includ neapărat alte cheltuieli curente care asigură continuitatea activității întreprinderii. Ele însă, vor fi incluse în bugetul final. Există cheltuieli care nu țin strict de obiectivele nou setate, însă activitatea întreprinderii ar fi imposibilă în lipsa lor. Forma de reprezentare a acestor bugete va fi stabilită în funcție de specificul și complexitatea activității fiecărei întreprinderi. Acestea vor fi cheltuieli constante pe care întreprinderea și le planifică pentru o activitate curentă și care, de obicei, au caracter repetat.

Bugetul întreprinderii întotdeauna se elaborează pentru o anumită perioadă care nu neapărat coincide cu perioada propusă pentru atingerea obiectivelor strategice, iată de ce în planificarea bugetului se va ține cont de acest lucru.

Tabelul 2. Bugetul întreprinderii

Nr.	Obiective strategice	Buget total, mii lei	Vânzări, mii lei	Aprovizionare, mii lei	Producție, mii lei	Remunerarea muncii, mii lei	...
1	1	2=3+4+5+6+7+8+...	3	4	5	6	
1	1						
2	2						
3	3						
4	...						
5=1+2+3+4+...	Total						
6	Buget Cheltuieli curente, mii lei						
7=5+6	Total						

De regulă, bugetul organizației este elaborat, consolidat și aprobat pentru o perioadă bugetară întreagă, care durează de cele mai multe ori un an calendaristic. Acest lucru se datorează faptului că într-un astfel interval de timp pot fi aliniate și comparate fluctuațiile sezoniere ale condițiilor de piață. Uneori pot fi stabilite unele cifre bugetare pentru o

perioadă mai lungă (trei până la cinci ani), dar de cele mai multe ori ele servesc drept indicatori orientativi, în cele din urmă fiind ajustați pe parcurs.

Toate datele sunt acumulate, cercetate și introduse în bugetul final. Participarea întregului personal în procesul de planificare și bugetare eliberează parțial managementul superior de sarcini, însă îl ocupă cu analiza informației venite din scara ierarhică de jos, având responsabilitatea de sistematizare a cheltuielilor, astfel încât să evite suprapuneri și supraestimări. Angajaților le este specifică supraestimarea cheltuielilor prevăzute, fie pentru a-și spori libertatea de acțiune privind cheltuielile financiare pe parcursul anului de gestiune, fie din frica de a nu depăși bugetul pentru îndeplinirea obiectivelor, considerând astfel că se obțin rezultate mai bune.

Etapa de control

Conceptul de control are o semnificație amplă și deseori este perceput diferit în domeniul economic. În acest context noțiunea presupune drept un „proces prin care managerii superiori influențează managerii inferiori în direcția implementării strategiei companiei” [5, p.5]. Vom opta și pentru noțiunea de controlling care din punct de vedere strategic, în opinia lui Wilhem Schmeisser, „urmărește implementarea obiectivelor întreprinderii, care evoluează pornind de la strategia aleasă” [6 p.24].

Faza de control începe odată ce bugetul este pus în aplicare și include compararea situației actuale cu bugetul, determinarea variațiilor, investigarea cauzelor variației, luarea măsurilor corective necesare, precum și furnizarea feedbackului managerilor operaționali. Feedbackul, atât cel pozitiv, cât și negativ, este esențial pentru procesul de control [7].

La încheierea anului de gestiune este important de analizat gradul de atingere a obiectivelor și măsura în care a fost utilizat bugetul destinat realizării acestor obiective. Bineînțeles nu doar resursele financiare contribuie la atingerea obiectivelor propuse, ci și alți factori de natură internă și externă. Anterior s-a descris importanța factorului uman și conștientizarea rolului participativ al angajaților în mai multe etape ale activității întreprinderii.

Tabelul 2. Fișa de control al realizării bugetului întreprinderii

Nr.	Obiective strategice	Obiective opera	Gradul de realizare a obiectivelor, %	Abateri-Cauze	Soluții	Buget utilizat, %	Abatere	Recomandări	Buget planificat mii lei	Cheltuieli mii lei
	1	2	3	4	5	$6 = \frac{10}{9} \cdot 100$	7	8	9	10
1	1.	1.								
2		2.								
5=1+2 +3+4+ ...	Total									
6	Buget Cheltuieli curente									
6.1										
...										
7=5+6	Total									

De asemenea, pe lângă faptul aplicării calitative a măsurilor, activitatea poate fi afectată de situații neprevăzute a piețelor naționale și internaționale de desfacere, de aprovizionare, financiară etc., de politica statului, de condiții naturale ș.a. Cu toate acestea, analiza rezultatelor este necesară nu doar pentru cunoașterea situației și a direcției spre care se îndreaptă întreprinderea la o etapă sau alta, ci pentru efectuarea calitativă a planificărilor ulterioare. De asemenea, rezultatul este un raport despre scopul și obiectivele organizației de lungă durată, precum și strategiile și politicile care vor ajuta la atingerea acestor obiective.

La sfârșitul perioadei planificate, atât în aplicarea managementului prin obiective, cât și la cel prin bugete se efectuează evaluarea rezultatelor obținute în primul rând prin compararea valorilor planificate cu cele real obținute, iar la identificarea abaterilor, vor fi determinate factorii care i-au influențat. În cazul abaterilor negative vor fi propuse soluții de corectare sau ameliorare. Monitorizarea abaterilor ajută la înțelegerea raporturilor dintre performanțele efective și așteptările bugetare ale întreprinderii. Evaluarea bugetului planificat și realizat va prinde forma, nu doar de operațiuni și constatări valorice, ci va putea fi vizualizat și analizat inclusiv din perspectiva direcțiilor pe care compania și le dorește să le dezvolte, va putea fi determinată poziția companiei în raport cu obiectivele, atingerea scopului și dacă strategia elaborată duce compania spre ascensiune.

Concluzii

1. Coordonarea managementului prin bugete cu cel prin obiective poate fi realizată cu succes, contribuind la eficientizarea bugetării bottom-up.
2. Întregul personal devine participant în planificare preluând o singură direcție în fixarea și realizarea obiectivelor. Acesta cunoaște mai bine atât strategia, devenind conștient și de necesitatea îndeplinirii calitative a propriilor sarcini.
3. La planificarea mărimii bugetelor, responsabilul va fi ghidat în primul rând de obiectivele și pașii necesar de efectuat pentru atingerea lor, oferindu-le prioritate în raport cu interesele personale, iar astfel resursele financiare vor fi mai rațional direcționate.
4. Ambele metode contribuie la creșterea motivației personalului pe parcursul perioadei bugetate și sporește responsabilitatea pentru angajamentele asumate inclusiv în gestionarea bugetului.
5. La sfârșitul perioadei evaluarea rezultatelor financiare nu va fi efectuată separat, ci în corelație cu obiectivele și strategia, fapt ce va contribui continuu la sporirea calității planificărilor ulterioare.

BIBLIOGRAFIE

1. Bolojan F., Bootom-up/Top-down Budgeting, Defense Resources Management in the 21st Century, http://conference.dresmara.ro/conferences/2011/26_Bolojan.pdf
2. О. В. Харина, Как финансовой службе организовать управление бюджетами?, «Справочник экономиста» № 4, 2015.
3. Robbins S.P., Organizational Behavior. Concepts, Controversies, Applications, Prentice-Hall, 1998, 675 p.
4. Drucker P., The Practice of management, Harper Business, 2006, 405 p.
5. Anthony R., Management Control Systems, Mc. Graw Hill Education, 2014, 768 p.
6. Wilhem Schmeisser, Lydia Clausen ș.a., Controlling and Berlin Balanced Scorecard Approach, Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2011, 286 p.
7. Barfield J.T., Raiborn C.A, Kinney M.R., Cost Accounting, South-Western College Pub., 2000, 960 p.
8. Porter, L. W., Lawler, E. E., Managerial Attitudes and Performance, Homewood, Homewood, Ill., R.D. Irwin, 1968, 209 p.
9. Drucker P., Management (Revised Edition), Harcover, 2008, 571 p.
10. А. И. Кучеренко, Г. В. Плеханова, Бюджетирование как метод финансового планирования деятельности организации, «Справочник экономиста» № 3, 2010.

NECESITATEA SI IMPORTANȚA CONTROLLINGULUI ÎN PROCESUL DECIZIONAL MANAGERIAL AL ENTITĂȚILOR

Victoria GANEA, dr. hab., prof. univ., USM
Svetlana MIHAILA, dr., conf. univ., ASEM

Obiectivul principal al acestei cercetări este determinarea importanței controllingului în cadrul entităților și să clarificăm ce reprezintă noțiunea de performanță pentru acestea. Astfel, controllingul deservește procesul decizional managerial, care la rândul său constituie atingerea performanțelor.

Controllingul este considerat o funcție indispensabilă pentru managementul de vârf al entității, în sensul coordonării, planificării, controlului și informatizării, cu scopul producerii unor generalizări/concluzii necesare în procesului decizional.

Prin această cercetare ne-am propus să punem în evidență interdependența dintre conducerea entității și sistemul de controlling eficient. Totodată, ne-am propus să clarificăm cine este controllerul și care sunt funcțiile acestuia în cadrul unei entități, care sunt etapele procesului decizional.

E de menționat faptul, că un sistem de controlling eficient trebuie să pună la dispoziția conducerii entității toate instrumentele pentru a îndeplini necesitățile de informare a acestora.

Cuvinte-cheie: Controlling, performanță, decizie, entități de producție, proces decizional, controller.

The main objective of this research is to determine the importance of the controlling within the entities and to clarify the meaning of the concept of 'performance' for the entities.

The controlling is considered an indispensable function for the entity's top management, in terms of coordination, planning, control and informatisation.

The aim of the controlling consists in providing the required generalisations / conclusions during the decision-making process. In this research our intention is to outline the interdependence between the entity management and an efficient controlling system. We also aimed at clarifying the role and the duties of a controller within an entity, which are the stages of the decision-making process.

It is worth noting that an efficient controlling system must provide the entity management with all the tools so as to meet the information needs of the latter.

Key words: Controlling, performance, decision, manufacturing entities, decision-making process, controller.

În cadrul entităților există o serie de dificultăți cu privire la măsurarea performanței resurselor umane, tot aici ne referim la absența criteriilor de evaluare și indicatori a performanței entității, inexistența corelației dintre performanța resurselor umane și calitatea serviciilor oferite publicului.

La etapa actuală, noțiunea de „performanță” a devenit un termen important pentru managerii entității, deoarece o unitate economică performantă trece mai ușor peste perioadele de criză generate de mediul extern, satisface nevoile sociale atât cantitativ cât și calitativ pe un anumit segment, etc.

Deci, *performanța* nu este o simplă constatare a unor rezultate ci, dimpotrivă este „o realizare deosebită într-un domeniu de activitate”[1], ce s-a obținut într-o perioadă anterioară, un rezultat mai bun obținut față de concurenți, un rezultat mai bun obținut față de obiectivele propuse.

Pentru a fi performantă, entitatea economică trebuie să aplice demersul calității totale care se bazează pe cinci concepte fundamentale: conformitate, prevenire, excelență, măsurare și responsabilitate [p. 530, 2].

Controllingul a devenit indispensabil pentru îmbunătățirea performanței în afaceri și pentru păstrarea avantajului competitiv, deoarece sprijină managementul de top în procesul de decizie strategică și operațională.

Având în vedere că detaliile sunt cele care diferențiază o entitate profitabilă de una falimentară, fiecare modul al unei afaceri trebuie administrat cu toată seriozitatea, iar rolul controllerului este decisiv. Controllerul este omul de încredere al administratorului. El urmărește ca politicile de achiziții, de producție, de recrutare de personal sau de motivare a angajaților să fie respectate. De asemenea, el analizează costurile și intervine, atunci când este posibil, pentru reducerea acestora [p. 27, 3].

Astfel apreciem că exercitarea *controllingului* ocupă un rol important în monitorizarea și gestionarea performanțelor entităților.

Susținut de o serie de instrumente, controllingul asigură urmărirea și administrarea bunelor rezultate ale unei entități.

În Republica Moldova în majoritatea entităților, acolo unde persistă funcția de controlling, îi sunt atribuite mai mult sarcinile și funcțiile contabilității, precum întocmirea situațiilor financiare, urmărirea contractelor cu clienții, furnizorii etc.

Astfel, se recomandă, ca în primul rând la entitățile mari, să fie inclusă în organigrama entității un Departament distinct Controlling. Ce ține de entitățile mici se întâmplă așa că, de serviciul de analiză și planificare se ocupă Departamentul Contabilitate, dar sunt niște nevoi satisfăcute separat de contabilitate.

Deci, implementarea sistemului de controlling, care este dedicat managementului de vârf, trebuie să le vină în ajutor și să „traducă” rezultatele întreprinderii, în baza informației oferite de Departamentul Contabilitate să planifice obiectivele strategice. Controllerii oferă managementului servicii complementare de administrarea afacerilor în vederea

planificării orientate spre obiectiv și control, și poartă responsabilitatea comună cu managementul pentru atingerea obiectivelor stabilite.

Un controller pleacă de la premisa că rezultatele pregătite de Departamentul de Contabilitate sunt corecte și complete, ca procedurile și standardele de raportare au fost respectate și că se poate baza pe aceste informații. **Sarcina controllerului nu este să asigure corectitudinea rezultatelor, ci interpretarea lor.** Însă este foarte adevărat că un controller are nevoie de o pregătire foarte bună și de *capacitate analitică*, care să îi permită să depisteze erorile și abaterile și să dispună corectarea lor [4].

Controllerul trebuie să:

- ✚ fie responsabil de obținerea informațiilor de natură economică pentru entitate;
- ✚ culegerea, interpretarea și modelarea datelor pentru realizarea analizei de profitabilitate;
- ✚ coordoneze obiectivele și planurile întregii entități, orientate spre viitor;
- ✚ asigure transparența financiară, a rezultatelor, a strategiei, a proceselor și să contribuie astfel la creșterea

rentabilității;

- ✚ asigurarea expertizei economice și financiare a entității;
- ✚ monitorizarea aplicării legislației în vigoare;
- ✚ modereze și să dirijeze procesul de stabilire a obiectivelor, de planificare și de control astfel în cât orice

organ de decizie să poată acționa spre succes;

- ✚ analiza riscurilor;
- ✚ organizeze sistemul de controlling.

Odată cu globalizarea și modernizarea afacerilor, cerințele entităților legate de management modern la fel se schimbă. Desigur apare și necesitatea de a face schimbări în sistemul de controlling în sine. Apar mari nedumeriri și în literatura de specialitate multe discuții asupra evaluării controllingului ca funcție eficientă pentru conducere și asupra obiectivelor acestuia. Pentru managementul de vârf eficiența (*raportul dintre rezultatele obținute în activitatea economică și eforturile depuse*) activității este un moment primordial.

Deoarece, în literatura de specialitate se confundă obiectivele controllingului cu obiectivele controlului de gestiune, în tabelul de mai jos le vom delimita și vom aduce o claritate.

Tabelul 1. Obiectivele controllingului și controlului de gestiune

Obiectivele controllingului	Obiectivele controlului de gestiune
Determinarea clară și verificarea mai rapidă a zonelor cu probleme	Elaborarea bugetelor ¹ (elaborarea planurilor pe termen scurt prin fixarea obiectivelor cantitative și calitative și a modalităților de realizare)
Garantarea eficienței economice a entității (rentabilității) și lichidității financiare	Respectarea costurilor din bugete
Îmbunătățirea eficienței și competitivității activității entității în ansamblul său ca o garanție a realizării eficienței economice al entității	Utilizarea rațională, economică și conform normelor legale a mijloacelor materiale, umane și bănești
Asigurarea organizării funcționării continuității și dezvoltării entității	Identificarea abaterilor, a consumurilor peste norme sau nelegale, stabilirea cauzelor și a persoanelor responsabile
Dezvoltarea unui management eficient și îmbunătățirea adaptării la schimbările care apar în interiorul și exteriorul întreprinderii	Elaborarea deciziilor pentru corectarea abaterilor, în vederea apropierii rezultatelor reale de rezultatele stabilite prin strategia și planificarea activității entității
Să formuleze și să prezinte informații într-un asemenea mod ca acestea să fie clare și înțelese conducerii entității	Să asigure că informația circulă și este înțeleasă corect la toate nivelurile ierarhice
Să asigure că obiectivele strategice au fost atinse	Să explice obiectivele strategice la toate nivelele ierarhice

Sursa: elaborat de autor după Ionașcu I. [5] și Tabără N. [p.18, 6]

Reieșind din obiectivele controllingului, concluzionăm că operează, grupează, sistematizează, analizează, colectează, studiază informația financiară cât și cea nefinanciară. Într-o entitate descentralizată corect, informația trebuie să circule atât în sens vertical, cât și la nivel orizontal. Într-un sistem informațional întâlnim trei categorii de informații: informații descendente, ascendente și informații transversale. Controllingul va analiza informațiile care vor servi ca bază la evaluarea performanțelor entității și va stabili indicatorii de măsurare a performanței pentru evaluarea corectă a ansamblului de acțiuni strategice pentru entitate.

Indiferent de tipul activității sau ramura entității, informația trebuie să corespundă următoarelor caracteristici calitative [p. 13-14, 7]:

✚ **Inteligibilitatea** reprezintă calitatea informațiilor de a fi ușor înțelese de utilizatori, în vederea atingerii cu ușurință a scopurilor pentru care se apelează la aceste informații;

✚ **Relevanța** se pune în evidență atunci când informațiile influențează deciziile economice, contribuind la evaluarea evenimentelor istorice prezente sau prognozate de către utilizatori confirmând sau corectând evaluările anterioare;

✚ **Credibilitatea** unei informații asigură utilizatorii că nu se expun riscurilor apelând la informații care conțin erori semnificative și care sunt părtinitoare, oferindu-le acestora siguranță în folosirea lor;

🌈 **Comparabilitatea** presupune posibilitatea de analiză pe baza informațiilor furnizate de situațiile financiare în raport de evoluția în timp a activității (un rol determinant avându-l principiul permanenței metodelor) precum și compararea cu situațiile financiare ale diverselor entități de același tip (în subramură sau ramură de activitate) pentru a evalua corect poziția financiară, performanțele și modificările acestora.

În cadrul activității manageriale, *informația* și *decizia* au o interconexiune și sunt indispensabile, deoarece în baza informației prezentate se iau decizii. În rezultatul procesului decizional și în cadrul fiecărei funcții manageriale se regăsește decizia.

O decizie este rezultatul efectuării unei judecăți de valoare asupra unei situații concrete, iar procesul de adoptare a deciziilor constă în esență în alegerea unei anumite căi de acțiune din mai multe căi posibile în vederea atingerii unui anumit obiectiv.

Procesul de adoptare a deciziilor constă în esență în alegerea unei anumite căi de acțiune din mai multe căi posibile în vederea atingerii unui anumit obiectiv.

Principalele etape ale procesului decizional și locul controllingului sunt ilustrate în figura 1.

Fiecare din aceste etape au mai multe faze și sunt neliniare, cu revenire [8].

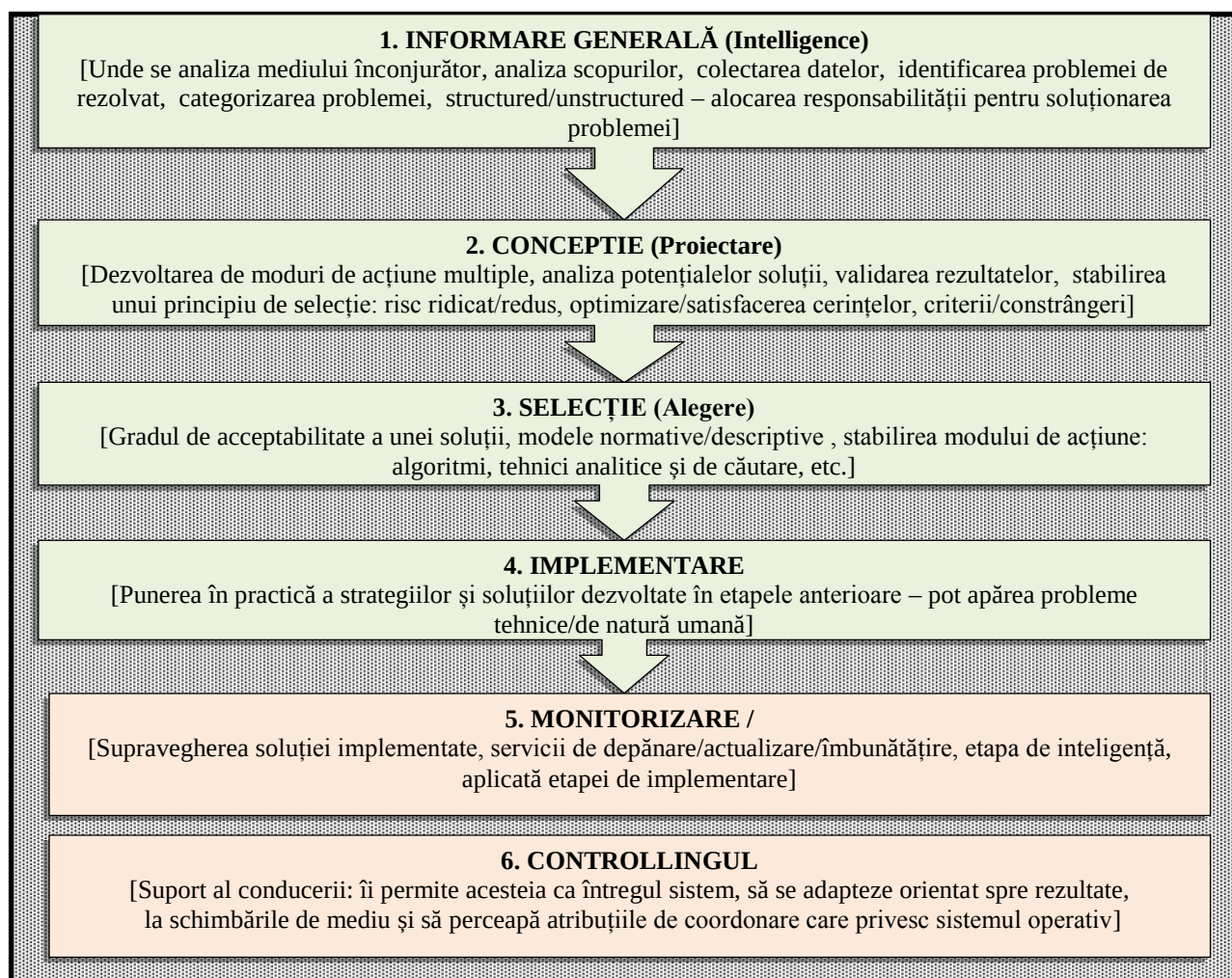

Fig. 1. Etapele ale procesului decizional și locul controllingului în cadrul acestuia

La **prima** etapă de informare generală, se analizează problemele care apar în entitate, cu scopul identificării cauzelor care au condus la o anumită situație precum și a consecințelor acesteia. Etapa de informare generală are drept rezultat o descriere formală a problemei identificate, a categoriei din care face parte precum și a responsabilităților implicate.

La a **doua** etapă de concepție, se stabilesc diversele modalități de acțiune pentru rezolvarea problemei identificate anterior. Finalitatea acestei etape este să dispunem de un model pentru reprezentarea problemei și adoptarea unei decizii, testarea și validarea acestuia.

La etapa **trei** de alegere/selecție, se alege efectiv o anumită alternativă, se ia decizia. În funcție de criteriile (normative sau descriptive) care au stat la baza alegerii, se pot identifica mai multe metode de căutare: analitice; de căutare; exhaustivă (incrementală) etc.

La etapa **patru** de implementare, se va implementa decizia și în funcție de rezultat se poate reveni la o altă fază. Implementarea constă în declanșarea efectivă a acțiunii alese.

În cadrul etapei **cinci** de monitorizare și **șase** de controlling, se determină măsura în care obiectivele fixate au fost îndeplinite, cauzele care au generat eventualele abateri, influența factorilor aleatori asupra rezultatelor preconizate. Tot aici se analizează critic modul de desfășurare a etapelor și fazelor procesului decizional, efectuându-se intervenții de corectare, dacă acestea se impun (decizii de corecție), elaborarea unor concluzii cu privire la perfecționarea metodelor folosite, în scopul îmbunătățirii activității în următorul proces decizional [8].

Între etapele procesului decizional există o serie de conexiuni care, în anumite situații, pot determina reexaminarea problemei fie parțial, fie în totalitatea ei. Delimitarea etapelor pentru fiecare problemă în parte, depinde, în mare măsură, de competența decidentului.

În **concluzie** putem menționa, că esența controllingului constă în informarea managementului și conducerii entității, punerea la dispoziția sa a tuturor datelor care îi sunt necesare pentru a adopta decizii corecte și avizate. Este nevoie de profesionalism și etică în această relație: managementul/conducerea entității trebuie să își plaseze încrederea și să transmită toate detaliile strategice către departamentul de controlling, în timp ce controllingul trebuie să transmită toate informațiile pe care le considera relevante, chiar dacă acestea nu sunt pozitive. Controllingul este una din puținele funcții ale entității care nu trebuie să urmărească să îi facă fericiți pe manageri, ci să fie bine informat și indiferent de rezultatul final.

BIBLIOGRAFIE

1. <http://www.dex.ro/performanta>, (vizitat pe 16.09.2016);
2. JIANU I. Evaluarea, prezentarea și analiza performanței întreprinderii, Editura CECCAR, București 2007;
3. TULVINSCHI M., Costurile relevante pentru decizie într-un sistem de controlling eficient, Economie teoretică și aplicată, Volumul XVII (2010), No. 5(546), pp. 27-37;
4. http://www.e-controlling.ro/articles_24_Controllingul---atunci-si-acum-.html (vizitat pe 12.09.2016);
5. IONAȘCU I., FILIP A., STERE M. Control de gestiune. București: Ed. Economică, 2006. 271 p.
6. TABĂRĂ N. Control de gestiune. Iași: Ed. TipoMoldova, 2009. 324 p.
7. LAZARI L., ȚURCAN L. Relevanța informațiilor contabile în procesul decizional, În Conferința științifică internațională „Contabilitatea, auditul și analiza economică între conformitate, schimbare și performanță” 02 aprilie, Chișinău 2015, pp. 12-18;
8. <http://www.qreferat.com/referate/management/ETAPELE-SI-FAZELE-PROCESULUI-D414.php> (vizitat pe 08.09.2016).

IMPORTANȚA EXTERNALITĂȚILOR PE TIPURI DE INVESTIȚII

**Georgiana CHIȚIGA¹, cercetător științific,
Centrul de Cercetări Financiare și Monetare "Victor Slăvescu" al Academiei Române**

Economiștii și specialiștii au avut și au numeroase confruntări pe tematica externalităților. Întrucât ele sunt asociate ca fiind un instrument esențial al sustenabilității, în acest articol căutăm și considerăm că trebuie să identificăm cele mai importante externalități care trebuie luate în considerare atunci când se dezvoltă un proiect. Vom analiza cele externalități corespunzătoare diferitelor tipuri de investiții, în funcție de cele mai reprezentative sectoare de activitate: transportul local, național și regional; mediul, cercetarea, dezvoltarea tehnologică și inovarea; social; dezvoltarea mediului de afaceri local și regional și creșterea eficienței energetice; turismul și, nu în ultimul rând, producția de energie și siguranța furnizării de energie.

În final, vom constata caracterul deosebit de sinuos al evaluării externalităților, și întrucât, în multe situații, măsura deplină a impactului lor nu este destul de vizibilă, vom acorda soluții.

Cuvinte-cheie: sustenabilitate, externalități, metode de evaluare, externalități pe sectoare de activități, externalități pe tipuri de investiții, cooperare regională, soluții.

The economists and experts had and have many confrontations on the topic externalities. Since they are associated as a key instrument of sustainability, in this article we seek and believe that one must identify the main types of externalities that should be taken into account when a project is in development. We will analyze the different types of externalities those investments, according to the most representative sectors: the local, national, and regional transport; environment, research, technological development and innovation; social; development of the local and regional business environment and the growth of energetic efficiency, energy production and the security of energy supplying; tourism and, last but not least, energy production and the security of energy supplying.

Finally, we shall see the particularly sinuous assessment of externalities, the full measure of their impact is not visible in many cases and we give solutions.

Key words: sustainability, externalities, evaluation methods, externalities by sectors of activities, externalities on the types of investments, regional cooperation, solutions.

1. Introducere

O măsură importantă a sustenabilității este asociată cu externalitățile; sunt introduse în termenul generic „externalitate”, beneficiile sau costurile reprezentând un produs secundar, involuntar al unei activități economice, cauzat de o altă persoană decât părțile implicate direct în activitatea/tranzacția economică respectivă. [10]

În fiecare zi ne confruntăm cu astfel de situații (ex., când un conducător auto își alimentează mașina de la o stație de benzină, afacerea are loc între aceste două părți; persoanele terțe, care dețin/nu dețin automobile – copii, persoane în vârstă, persoane cu dizabilități etc. – respiră fără voia lor aerul poluat de emisiile generate de mașini etc.). [1]

Aprecierea valorii impactului externalităților nu este complet cunoscută. [4] În prezent, se dispune de următoarele metode de evaluare:

o Tratamentul calitativ – această metodă impune descrierea impactelor de mediu în termeni descriptivi, precum:

- niciun impact,
- impact moderat,
- impact semnificativ.

o Ponderarea și clasarea - o îmbinare între metodele calitative și cantitative; aceasta metodă conferă ponderi și poziții externalităților cu scopul evaluării impactelor de mediu relative.

o Costul prevenirii/controlului – cuantifică externalitățile în funcție de cât costă preîntâmpinarea/controlarea acestora.

o Funcția daune - urmărește stabilirea și precizarea sumei pe care locuitorii sunt decizi să o onoreze pentru a evita dauna aferentă a unui poluant sau compensația pe care locuitorii sunt dispuși să o accepte în locul daunelor (schimbare climatică, pierderea biodiversității etc.).

o Adăugarea de procent – procent fix predeterminat adăugat la/scăzut din costul evitat al unei opțiuni cu privire la sursă; valoarea procentuală de adăugat poate fi stabilită prin lege, judecată sau pe bază de estimări ale costurilor de control sau aferente daunelor.

o Monetizare prin emisie este practică, în principal, cu privire la poluanții din aer; costul per unitate de volum de poluant e estimat având în vedere impactele de mediu cunoscute ale poluantului.

o Interpretarea compensării cu atribute multiple - prin această metodă se studiază analizarea compensării între costurile și profiturile diferitelor strategii. Aplică unități de măsură, atât calitative, cât și cantitative:

a. De exemplu, efectele poluării (pot să apară în cadrul multor proiecte – proiecte de mediu, investiții industriale, inovare aplicată în producție, proiecte infrastructură etc.) pot fi clasificate, în general, în patru categorii:

¹ Chițiga Georgiana, e-mail: georgiana_chitiga@yahoo.com

- impact asupra sănătății;
- efecte directe și indirecte asupra eficienței și productivității;
- efecte asupra peisajului;
- efecte asupra ecosistemului.

b. În cazul proiectelor transfrontaliere, externalitățile pozitive (beneficiile precum, protecția mediului, facilitarea comerțului, economiile de timp și cost) și externalitățile negative (costurile precum, poluarea mediului, traficul și răspândirea bolilor contagioase) se manifestă atunci când consecințele acțiunilor uneia sau mai multor țări depășesc granițele naționale.

c. Acțiunile de colectare și eliminare a deșeurilor depreciază calitatea mediului și necesită societății costuri externe care îmbracă forme diferite: poluare locală, poluare transfrontalieră, poluare globală, perturbări produse de zgomot și perturbări vizuale.

Întrucât procesul de cuantificare a externalităților (atât pozitive, cât și negative) reprezintă o abordare complexă care implică folosirea de instrumente econometrice și a multor variabile cheie, trebuie identificate cele mai importante tipuri de externalități care trebuie luate în considerare atunci când se dezvoltă un proiect.

2. Aspecte ale externalităților corespunzătoare diferitelor tipuri de investiții

Raportându-ne la nivel de politică se manifestă două justificări economice majore ale cooperării regionale dintre două sau mai multe țări: (1) cerința de a trata elementele adăugate aferente proiectelor și externalitățile pozitive și negative; (2) posibilitatea de a obține economii de scară în conformitate cu obiectivele naționale urmărite. Se impune realizarea de investiții, precum și armonizarea și simplificarea politicilor și procedurilor distinctive. [2]

Prima justificare vizează faptul că, externalitățile pozitive (beneficii, precum economiile de timp și cost, protecția mediului și facilitarea comerțului) și externalitățile negative (costurile, precum poluarea mediului) le identificăm atunci când consecințele acțiunilor uneia sau mai multor țări se extind peste granițele naționale. Dacă țările implicate nu încheie acorduri de cooperare, se vor ivi prea puține externalități pozitive și prea multe externalități negative.

În ceea ce privește a doua justificare, programele regionale și proiectele transfrontaliere pot produce economii de scară privind furnizarea de bunuri și servicii publice sau private (comercializabile) mult peste ceea ce o țară poate realiza în mod individual. Prin urmare, cooperarea regională poate înlesni realizarea obiectivelor naționale ale țărilor.

Dacă externalitățile pozitive transfrontaliere sunt ample, cu atât se demonstrează justetea bunurilor publice regionale și, prin urmare, cu atât mai solid este raționamentul economic privind cooperarea regională.

Se remarcă și se au în vedere următoarele sectoare:

➤ transportul local, național și regional urmărește:

- diminuarea timpului de transport și costului transportului; efectul realizării infrastructurii de transport transfrontaliere constă în diminuarea timpului de transport și costului transportului; în plus, se prevede micșorarea în termeni reali a costului transportului public. Ca beneficiu - micșorarea timpului de care este nevoie pentru a ajunge la o unitate medicală, o instituție școlară, o piață.
- sporirea traficului; un trafic sporit se poate asigura în condițiile reducerii costurilor de transport. Drept externalități pozitive putem lua în considerare: volumul traficului, creșterea numărului de operatori de transport și numărul de pasageri.
- extinderea comerțului; prin sporirea comerțului se asigură posibilitatea creșterii traficului ca urmare a unor costuri reduse de transport.
- atragerea de investiții; în condițiile în care beneficiem de o infrastructură optimă de transport transfrontalier sunt atrase investiții în noi activități economice. Putem lua în considerare înființarea și creșterea treptată de parcuri industriale care generează numeroase locuri de muncă pentru populația locală, înmulțirea micilor întreprinderi etc. Proiectele de investiții se îndreaptă către locurile în care costurile de transport sunt reduse, iar în mod complementar resursele sunt abundente.
- accidente rutiere; unul dintre efectele negative ale infrastructurii de transport este reprezentat de creșterea numărului accidentelor.
- exploatarea forestieră ilegală și despădurirea; apariția culoarelor de transport regional poate avea ca efect negativ accentuarea exploatarea forestieră ilegală și despăduririi pădurilor.

➤ mediul, cercetarea, dezvoltarea tehnologică și inovarea

Externalitățile de mediu și tehnologice (numite și efecte externe tehnologice) ridică o serie de întrebări. Provoacă de mediu sunt tratate cel mai bine de politicile pe bază de piață sau politici tip comandă și control, în timp ce, susținerea progresului tehnologic se realizează, în general, prin măsuri neselective ce stimulează crearea și difuzarea de noi cunoștințe urmărite cu privire la anumite sectoare, tehnologii, firme ori sectoare de activitate. [5] De exemplu, o taxă asupra emisiilor răsplătește tehnologiile curate, prin urmare încurajează producția de energie verde, cât și cercetarea menită să îmbunătățească aceste tehnologii. Scopul unei taxe asupra emisiilor este de a determina agenții economici poluatori să plătească pentru prejudiciile aduse de emisiile lor asupra mediului. Pentru a explica modul în care politicile de mediu induc o schimbare tehnologică, luăm în considerare o taxă pe emisia de poluanți în suspensie – precum SO₂, NO_x, particule în suspensie, CO₂ și alte gaze de seră; prezumăm că taxa este stabilită pentru a internaliza integral daunele cauzate mediului, respectiv costul economic al emisiilor.

Privim creșterea producției de energie regenerabilă la un nivel dat de dezvoltare tehnologică, ca efect static al taxării emisiilor; în timp ce efectul dinamic al progresului tehnologic indus constă în creșterea în continuare a rezultatului.

Efectul direct, static are drept cauză reflectarea impactului negativ asupra mediului de către costul electricității produse cu combustibili fosili, ceea ce scade costul energiei regenerabile raportat la costul combustibilului fosil; iar efectul indirect, dinamic se datorează chiriei economice pe care producătorii de energie regenerabilă o pot obține în cazul diminuării costurilor de producție; în mod succint, se susține faptul că, politicile de internalizare a costului economic al emisiilor măresc în mod direct/indirect producția de electricitate regenerabilă. [3]

➤ social (servicii sociale, sănătate și siguranță publică, infrastructură privind învățământul);

Proiectele sociale, ca urmare a implementării lor, cuprind numeroase externalități, în special pozitive: economiile cu privire la costurile de sănătate care sunt direct proporționale cu descreșterea numărului de persoane afectate de boală/numărului de persoane pentru care a scăzut gradul de gravitate a bolii (micșorarea cheltuielilor de sănătate, a costurilor pentru spitalizare sau pentru tratamentul din convalescență); evitarea pierderilor în producție, datorat faptului că angajații și familiile acestora tind să piardă un număr mai mic de zile lucrătoare.

➤ dezvoltarea mediului de afaceri local, regional și creșterea eficienței energetice; [8]

În centrele urbane, utilizarea terenurilor este expusă unor continue transformări, aferente dinamicii urbane, ca urmare a cerințelor de noi funcții de utilizare a terenurilor (precum infrastructură, facilități recreaționale). Sprijinirea proiectelor de afaceri locale și regionale au ca efecte externalități spațiale pozitive, precum și negative cu impact asupra subiecților umani existenți într-o anumită zonă.

A fost inclusă noțiunea de utilizare multifuncțională a terenurilor drept concept nou al utilizării terenurilor centrelor urbane, având drept țință realizarea unei sinergii spațiale și socioeconomice a diverselor funcții de utilizare a terenurilor, în vederea economisirii spațiului, în același timp cu menținerea unui înalt nivel de calitate spațială.

Externalitățile pozitive (beneficiile potențiale) ale unei zone rezidențiale multifuncționale fac referire la creșterea numărului punctelor de cumpărături și de altă natură în vecinătatea rezidenților; creșterea numărului posibilităților de transport public; precum și o majorare a prețurilor locuințelor; de asemenea, există și posibilele externalități negative ale unei zone rezidențiale, precum zgomotul angajaților care parchează în zonă, privesc și aerul care sunt afectate de clădirile de birouri, etc.

➤ turism (restaurarea patrimoniului cultural și istoric, infrastructura de turism);

Investițiile în infrastructura de turism pot sprijini dezvoltarea și revigorarea economiilor locale; aceste investiții alături de infrastructura relaționată generează externalități pozitive, în general. Prin urmare, în timp, întreaga zonă care este în apropiere cu locația în care au avut loc investițiile în turism își va spori valoarea, achiziția de terenuri devenind scumpă.

➤ producția de energie și siguranța furnizării de energie;

În domeniul energiei, proiectele ar necesita promovarea producerii de energie eficientă și durabilă, folosirea surselor regenerabile de energie, diversificarea rețelelor de energie și interconectărilor, etc. Cu toate acestea, majoritatea proiectelor de energie generează externalități negative: daune asupra mediului (pierderea de teren, distrugerea peisajului, impactul asupra habitatului natural), prejudiciile asupra altor tipuri de infrastructură, în special rețele urbane (impact negativ asupra locuirii, asupra sectoarelor de producție și de servicii, asupra mobilității, infrastructurii agricole) și costul măsurilor necesare pentru neutralizarea efectelor negative asupra aerului, apei și solului. [6]

Ca o concluzie, tabelul următor va reflecta prezentarea pe scurt a tipurilor de externalități, în funcție de sectoarele de activitate menționate anterior (Tabel 1) [7].

Tabelul 1. Externalități pe sectoare reprezentative de activități

Sector	Impact non-piață	Evaluarea impactului
Transport	Economii privind timpul de călătorie și de așteptare	Valoarea economiilor de timp de lucru reprezintă costul de oportunitate al timpului pentru angajator, egal cu costul marginal al muncii
Sănătate	Speranța de viață/Calitatea vieții Prevenirea vătămarilor corporale/deceselor	QALY - Quality-adjusted life year, anul de viață ajustat în funcție de calitate, reprezintă cea mai curentă unitate de măsură a beneficiului sănătății. Reducerea riscului de vătămare corporală gravă/deces
Mediu	Peisaj Zgomot	Arii naturale protejate: pășuni non-intensive, margini de câmpuri, garduri vii sau din piatră Supunerea la un decibel de zgomot în timp; aspectul variabil al prețurilor imobilelor

Sursa: Comisia Europeană - date prelucrate

Având ca punct de plecare relațiile dintre externalități și tipurile de investiții, vom exemplifica cu externalități, atât pozitive, cât și negative care pot fi luate în considerare cu privire la proiecte de mediu, industrie, transport și agricultură, investițiile private, proiectele dezvoltate de autoritățile publice, proiectele educaționale, proiecte dezvoltate de companii inovatoare etc. [9]

1. externalități pozitive:

- companie care acoperă o suprafață de teren cu puieți, răsaduri, etc. în fața clădirii birourilor atrage beneficii și celorlalți locuitori din zonă, chiar câștiguri financiare sub forma sporirii valorilor imobilelor în favoarea tuturor proprietarilor (la investițiile private efectuate de IMM-uri);
- o organizație publică care exercită control asupra unei boli infecțioase, luând măsuri pentru evitarea îmbolnăvirii membrilor săi (la proiectele dezvoltate de autoritățile publice locale);
- propagarea cunoștințelor despre invenții și a informațiilor – o invenție descoperită sau accesibilă, creează posibilitatea ca și alte persoane să beneficieze de exploatarea invenției/informațiilor; Legea privind brevetele reprezintă un mecanism ce permite inventatorului să beneficieze de un monopol provizoriu protejat de stat, în schimbul „împărtășirii” informațiilor prin intermediul publicării sau altor mijloace (la proiectele de inovație dezvoltate de companii);
- creșterea sistematică și conștientă a facultăților intelectuale, morale și fizice creează o externalitate pozitivă; în general, persoanele cu educație superioară nu se angajează în infracțiuni violente (la proiectele educaționale).

2. externalități negative:

- poluarea aerului ca rezultat al arderii combustibililor fosili afectează întreg mediul înconjurător, cât și sănătatea subiecților umani (la proiectele de mediu, sociale și economice);
- schimbarea climatică este cauza emisiilor GES rezultate din arderea uleiurilor, gazelor și cărbunilor (la proiecte de mediu și cele dezvoltate de companii inovatoare);
- poluarea apei de către activitățile industriale care revarsă substanțe nocive afectând subiecții și mediul (la proiecte de investiții dezvoltate în sectorul mediu, în industrie și agricultură);
- accesul pe drumuri antrenează costuri de descongestionare și riscuri mari de accidente ce afectează toți participanții la trafic (la proiecte dezvoltate în sectorul transporturi);
- consumul atrage după sine creșterea prețurilor prejudiciind alți consumatori, determinând o diminuare a consumului acestora; aceste efecte denumite externalități pecuniare și se deosebesc de externalitățile reale/externalitățile tehnologice (la proiecte de investiții dezvoltate de companii);
- consumul de alcool având ca efect accidentele de trafic/alte accidente care conduc la leziuni corporale/deces (la proiectele din domeniile transport și infrastructură);
- costurile comune ale sănătății și puterii de viață în declin (având cauze fumatul și/sau abuzul de alcool/droguri), „costul” impune asigurarea bunăstării sociale minime. Economisții atribuie problema categoriei de pericole potențiale morale, posibilității ca o persoană izolată de risc să dețină un comportament diferit de modul în care s-ar comporta dacă ar fi expusă pe deplin la risc (la proiectele dezvoltate de autoritățile publice locale cu privire la îmbunătățirea calității vieții);
- costul captării deșeurilor nucleare este inclus în costul electricității produse de centrală nucleară (la proiectele dezvoltate de companii/proiectele dezvoltate în sectorul protecției mediului).

3. Concluzii

Putem sintetiza patru aspecte importante care decurg din externalități:

- să se stabilească costul externalității prin normalizarea acestuia cu o anumită unitate de serviciu, în vederea realizării unei comparații; într-o centrală energetică, emisiile generate de echipamentele folosite pentru a obține energia afectează mediul natural și devin un cost de risc potențial;
- identificarea factoriilor care pot fi măsurați sau derivați; factorii emisii sunt derivați din unitatea de măsură pentru căldură (BTU) a consumului de combustibil, căldura reiese din numărul de BTU/kW, iar valoarea daunei de mediu poate fi dobândită de la Agenția pentru Protecția Mediului sau altă agenție de reglementare;
- evaluarea externalităților trebuie să îmbine toți factorii externi, atât pozitivi, cât și negativi, afectați de activitățile entității respective, ținând cont de afacerea sau situația implicată;
- majoritatea agenților economici nu iau în considerare externalitățile costurilor în cadrul operațiunilor acestora (de ofertă/cerere); așa cum am subliniat, externalitățile reprezintă costurile/beneficiile aferente operațiunilor, care nu pot fi ținute sub control.

În România, în prezent, nu sunt norme juridice privind tipul de externalități de luat în considerare pe diferite sectoare de activitate, dar sunt disponibile exemple și principii metodologice. Raportându-ne la tipurile de infrastructură, cercetăm - externalități pozitive (calitatea sporită a vieții ca urmare a unui impact pozitiv asupra mediului prin intermediul unei sănătăți îmbunătățite a populației/sporirii atractivității zonei; reducerea riscurilor și numărului de accidente, în cazul proiectelor de investiții în transporturi; reducerea emisiilor de GES în cazul proiectelor de investiție în domeniul energetic), dar și externalități negative (cu privire la mediu, precum distrugerea peisajului, pierderea valorii proprietății și zonei de teren ca urmare a efectelor negative asupra mediului - zgomot/miros, impactul construcțiilor provizorii, creșterea emisiilor ca urmare a intensificării activității de transport induse de proiect).

Soluția fundamentală a rezolvării externalităților negative se referă la internalizarea acestora; în absența intervenției corectoare, concurența liberă generează nivele de producție/de consum ce nu corespund alocării eficiente a resurselor.

BIBLIOGRAFIE

1. Cato, M. S., Green Economics An Introduction to Theory, Policy and Practice, Earthscan, capitoulul10 „Green Taxation”, 2009;
2. Coase, R., The Problem of Social Cost, University of Chicago Press, Vol. 3, 2012;
3. Kolstad, C., Environmental Economic, Oxford University Press, New York, 2000;
4. Sartzetakis, E.S., Xepapadeas, A., Petrakis, E., The Role of Information Provision as a Policy Instrument to Supplement Environmental Taxes, Springer eBook, 2011;
5. Shmelev, S. E., Ecological Economics. Sustainability in Practice, Springer eBook, vol. XIX, 2012;
6. Stern, N., The Stern Review on the Economics of Climate Change, Cambridge: Cambridge University Press, 2006;
7. Cambridge Programme for Sustainability Leadership – „Transformational Change Model. Achieving a Low Climate Risk Economy”, Cambridge, 2009;
8. International Energy Agency (Christa Clapp, Gregory Briner and Katia Karousakis) (2010) – „Low-Emission Development Strategies (Leds): Technical, Institutional and Policy Lessons”, OECD Publishing, Paris; International Energy Agency (Christa Clapp, Gregory Briner and Katia Karousakis) – „Low-Emission Development Strategies (Leds): Technical, Institutional and Policy Lessons”, OECD Publishing, Paris, 2010;
9. IPCC – „Impacts, Adaptation and Vulnerability”, Working Group II, Contribution to the Fifth Assessment, Cambridge University Press, Cambridge UK and New York, USA, 2014;
10. Regulation (EC) No 1980/2000 of the European Parliament and of the Council of 17 July 2000 on a „revised Community eco-label award scheme” [Official Journal L 237, 21.09.2000].

**MONITORIZAREA STABILITĂȚII FINANCIARE
A REPUBLICII MOLDOVA**

Rodica PERCIUN¹, dr., conf. cercet., INCE

În acest articol, prin aplicarea metodei calitative, vom face analiza unor indicatori mai specifici, care caracterizează dezechilibrele, în scopul argumentării științifice a capacității acestora de a reflecta stabilitatea financiară sistemică, precum și identificarea particularităților economiei naționale și în vederea stabilirii valorilor – prag specifice, care pot semnaliza avertizarea crizei în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: stabilitate financiară, indicatori macroeconomici, dezechilibre, criză, etc.

In this paper, through the application of the qualitative method, we intend to analyze more specific indicators which characterize imbalances/disequilibria for scientifically argumentation of their ability to reflect the stability of the financial system and identify peculiarities of national economy and to establish specific threshold values, which may be a signal warning of the crisis in the Republic of Moldova.

Key words: financial stability, macroeconomic indicators imbalances crisis, etc.

Există un consens general potrivit căruia băncile centrale au un rol esențial în asigurarea stabilității financiare. Deși nu există reguli ori modele care să reflecte modalitatea de concretizare a acestui proces, monitorizarea stabilității financiare permite rezolvarea următoarelor probleme:

1. Identificarea situațiilor de criză în sistemul financiar național;
2. Evaluarea impactului crizei asupra securității financiare a țării;
3. Identificarea zonelor prioritare de dezvoltare a sistemului financiar;
4. Justificarea măsurilor necesare în programele strategice și proiectele naționale.

O actualitate deosebită capătă în ultimii ani cercetările privind identificarea factorilor capabili din timp să **semnalizeze apropierea crizei**. Esența acestor cercetări constau în alegerea acelor indicatori economico-financiar care posedă o asemenea putere de pronostic care va permite estimarea cu o probabilitate mare o posibilă instabilitate financiară [2]. **În opinia autorilor, problema, care trebuie soluționată, constă:**

- 1) în elaborarea unor criterii concrete care vor determina gradul de stabilitate financiară a țării;
- 2) identificarea unui set de indicatori care ar monitoriza starea sistemului financiar al țării;
- 3) stabilirea valorii-prag a indicatorilor sus-menționați,
- 4) identificarea indicatorilor SAT.

Schematic, componenta organizațională a monitorizării stabilității financiare arată în felul următor:

Fig. 1. Elementele de monitorizare a stabilității financiare

Sursa: elaborat de autor

Aceste elemente vor permite estimarea complexă a stabilității financiare reale în Republica Moldova, inclusiv evidențierea obiectivă a tendințelor, în special celor periculoase, de dezvoltare a economiei țării.

¹© Perciun Rodica, rodica21@gmail.com

Din totalitatea de indicatori care țin de stabilitatea financiară, considerăm oportun de a evidenția pe acei, care reflectă punctele critice ale funcționării sistemului financiar al țării. Anume acești indicatori ar trebui să fie folosiți în calitate de criterii-bază ai stabilității financiare.

Urmare cercetărilor au fost identificați și fundamentați un set de indicatori, pe care noi le-am integrat într-un Sistem de indicatori ai stabilității financiare (circa 75 de indicatori). Indicatorii au fost grupați pe componente și au fost testate și stabilite valorile-prag ale acestora.

În alte lucrări, noi deja am prezentat, cercetările noastre privind estimarea stabilității financiare sistemice prin intermediul indicatorilor macroeconomici cum sunt: indicatorii creșterii economice, indicatorii Balanței de plăți și comerciale, indicatorii monetari, rezervele oficiale ale statului, etc. În acest articol vom face analiza unor indicatori, care caracterizează dezechilibrele, și vom identifica particularitățile economiei naționale.

Analiza sectorială. Din analizele anterioare ale creșterii PIBului, se atestă o creștere economică instabilă, care este acompaniată cu recesiuni sectoriale. Cele mai semnificative recesiuni în sectoarele economiei naționale s-au înregistrat în anii 2009 și 2012 – industrie, în anul 2007, 2009 și 2012 – agricultura, în anul 2009 – construcții. *Pentru atingerea unei creșteri economice sustenabile, Republica Moldova trebuie să-și sporească producția în sectoare ca industria și alte ramuri care aduc valoare adăugată.*

Spre regret, un rol primordial în formarea PIBului Moldovei continuă să joace agricultura. Ritmul mic de creștere a astfel de sectoare, cum sunt: serviciile financiare, transporturi, comunicații, construcții, nu poate compensa căderile industriei, precum și trendul instabil de dezvoltare a agriculturii (Figura 2).

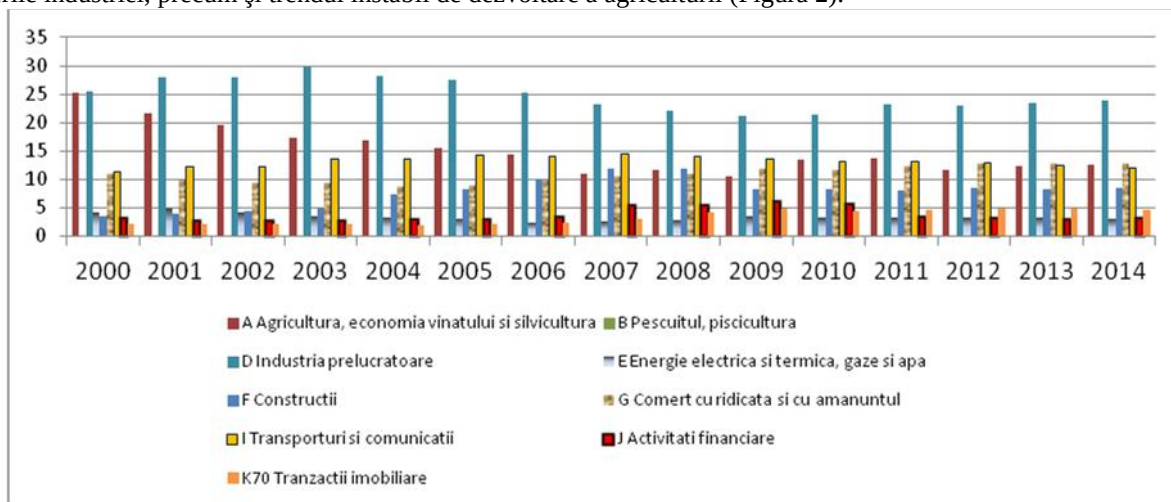

Fig.2. Dinamica creșterii sectoarelor economiei Republicii Moldova

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS

Riscurile macroeconomice persistă în Republica Moldova în condițiile dezechilibrelor structurale. Mai mult ca atât, considerăm că ritmul de creștere a sectorului financiar în anii preciză a dus la stoparea creșterii în sectorul real. PIBul mic în Republica Moldova este o consecință a structurii neeficiente a producției și a dezindustrializării țării.

Creșterea economică, de regulă, duce la creșterea cererii pentru serviciile financiare și stimulează dezvoltarea sectorului financiar. În același timp, serviciile financiare performante permit cu mult mai eficient redistribuirea resurselor, în așa mod, contribuind la creșterea economică. Stabilitatea financiară a Moldovei reprezintă o condiție primordială a creșterii economice. Ponderea sectorului financiar în formarea PIBului poate fi un criteriu de bază care determină starea sectorului financiar național și gradul lui de dezvoltare și funcționare eficientă. Contribuția sectorului financiar în formarea PIBului este nesemnificativă, circa 3 la sută. *Prin urmare, putem menționa, că sectorul financiar național este decuplat de la economia reală și creează o economie monetară paralelă, în care se menține o iluzie de stabilitate conjuncturală. În același timp, profitul net al instituțiilor bancare este în creștere în fiecare an, de exemplu, în anul 2013 profitul net a crescut cu 78% în comparație cu 2012. Totodată, cota-parte a activelor sectorului financiar în PIB constituie peste 70%, ceea ce înseamnă dominarea pieței financiare asupra economiei tradiționale industriale. Cota-parte mare a sectorului financiar în PIB în comparație cu contribuția minoră în formarea acestuia atestă ruperea legăturii dintre sectorul real și cel financiar.* [2]

Mecanismul de stabilizare macroeconomică a unei economii este necesar pentru îmbunătățirea situației la nivel microeconomic. Mai ales, vulnerabilitățile interne sunt cele mai riscante pentru stabilitatea financiară a R. Moldova:

- Activitatea majorității întreprinderilor din sectorul real este în pierdere sau puțin profitabilă,
- Veniturile reale ale populației sunt foarte mici și majorarea lor este foarte lentă,
- Sistemul financiar nu stimulează creșterea economică.

În opinia noastră majoritatea țărilor-exportatoare de forță de muncă, din cauza lipsei dependenței directe de exportul produselor energetice, suportă consecințele crizei cu o anumită întârziere. Această situație se explică atât prin faptul că sistemul financiar este puțin eficient, cât și din cauza menținerii modelului de dezvoltare a economiei

naționale, model bazat pe consum, precum și orientat spre factorii externi de finanțare, cum ar fi: remitențele, granturile și creditele externe, majorarea taxelor și impozitelor, în special la import.

Indicele prețurilor de consum. Obiectivul fundamental al BNM este stabilitatea prețurilor. Astfel, ținta inflației este 5,0 la sută cu intervalul de $\pm 1,5$ puncte procentuale (Figura 3). Calcularea inflației conform IPC se utilizează pentru determinarea politicii de stabilizare pe termen mediu. FMI estimează parametrul-prag al acestui indicator pentru țările dezvoltate în valoare de 1-3% și de **11-12% pentru țările cu economii emergente**. Se consideră că în cazul ritmului de creștere a inflației de 2-3% pe an, inflația și creșterea economică corelează pozitiv.

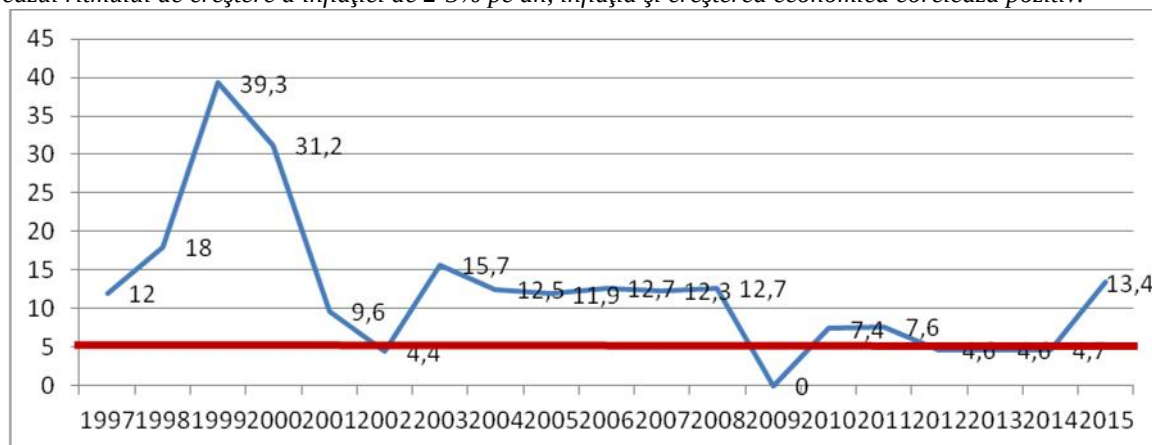

Fig. 3. Dinamica inflației conform IPC, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNM

În urma evenimentelor de la sfârșitul anului 2014 (în primul rând, deprecierea monedei naționale), inflația a crescut brusc în comparație cu anul 2013. Rata medie anuală a inflației în trimestrul IV a anului 2015 a constituit 13,4%, cu 8,7 p.p. mai mult decât în perioada similară a anului 2014. Au crescut prețurile la produsele alimentare, la medicamente, la tarifele la energia electric și gaz.

Monetariștii consideră că inflația (ritmul de creștere a prețurilor) trebuie să fie egală cu ritmul creștere a masei monetare (În ecuația $M \cdot V = P \cdot Q$, unde M – masa monetară nominală, V – viteza de rotație a banilor, P – nivelul prețurilor, Q – volumul PIB, creșterea economică se determină exogen și nu depinde de ritmul de creștere a masei monetare, iar viteza de rotație a banilor este relativ constantă). La viteza constantă de rotație a banilor nivelul prețurilor depinde întru totul de cantitatea banilor într-o economie. Dacă ritmul inflației este mai mare decât ritmul de creștere a masei monetare atunci, chiar dacă masa monetară nominală crește, masa monetară reală se micșorează. **Conform recomandărilor FMI statul trebuie să mențină ritmul de creștere a masei monetare la nivelul ritmurilor medii de creștere a PIBului, atunci nivelul prețurilor în economie va fi stabil.**

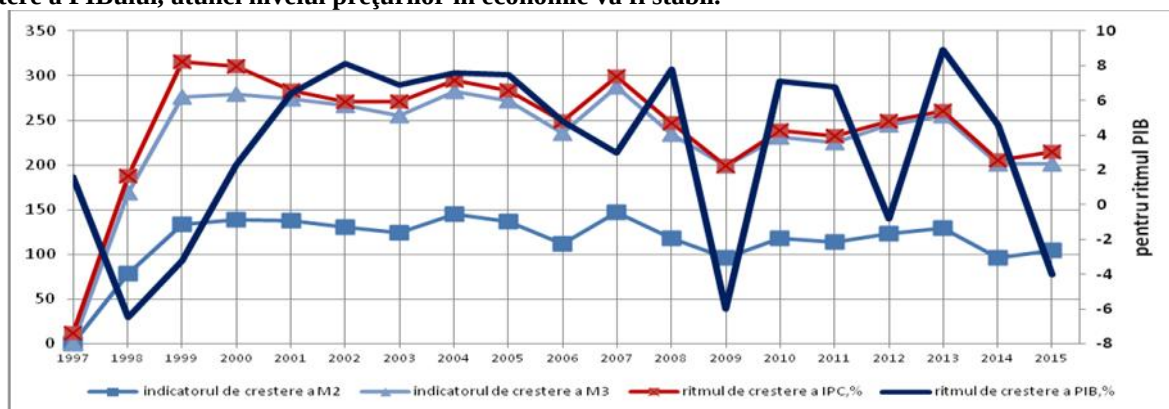

Fig. 4. Interconexiunea dintre ritmul inflației, creșterii economice și ofertei monetare

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS și BNM

În politicile de stabilizare pe termen mediu limitarea masei monetare (abordarea monetaristă) se reflectă prin limitarea creșterii anuale a masei monetare: $M_i = P + Y$, unde: M_i – limita creșterii masei monetare; Y – ritmul mediu anual de creștere a producției, P – nivelul mediu anual de creștere a prețurilor (nivelul inflației) pe care statul se obligă să-l controleze. În ultimele cercetări se evidențiază o legătură dintre inflație și creșterea agregatelor monetare în țările cu economia de tranziție. Rezultatele indică că în țările cu o economie dolarizată, cum este Republica Moldova, este imposibil să formezi un tablou veridic despre dinamica inflației, dacă nu ții cont de volumul valutei străine în numerar, aflate în circulație. Totodată, în perspectivă, inflația depinde circa 50% de devalorizarea nominală efectivă a valutei naționale, 40% – de cheltuielile pentru forța de muncă, 10% – de prețurile pentru serviciile comunale. În Figura 4 este arătată această interconexiune dintre inflație (trendul prețurilor), ritmul de creștere economică și dinamica ofertei monetare în economia națională [1].

Creșterea rapidă a prețurilor în anul 1998, în comparație cu masa monetară, a dus la micșorarea veniturilor populației. Astfel, în perioada crizei economice din 1998-1999, ritmul de creștere a inflației a ajuns la aproximativ 40%. Și în anii următori inflația se menținea la un nivel mare. În anul preciză, 2007, ritmul de creștere a masei monetare M3 era cu mult mai mare decât ritmul de creștere a producției și a prețurilor de consum. În anul de criză, 2009, a avut loc o micșorare bruscă a ritmurilor de creștere a PIBului și a M3, respectiv cu 13,8 p.p și 25,6 p.p., iar inflația a ajuns la 0%. În anul 2012, odată cu creșterea masei monetare și a scăderii ritmului de creștere a PIBului, inflația a scăzut cu 3%, pe când în anul 2013, odată cu creșterea PIB și a masei monetare, inflația a rămas constantă. Anul 2015 se caracterizează prin următoarea interconexiune: ritmul de creștere a PIBului este de -0,5%, ritmul de creștere a M2 a fost egal cu 4,4%, iar M3 a scăzut cu circa 3%, în consecință avem o creștere a inflației până la 13,4%.

Iată de ce cu siguranță putem afirma că, în economia moldovenească nu se observă o legătură clară între inflație și creșterea masei monetare. Gradul de corelare dintre dinamica creșterii prețurilor și a creșterii masei monetare mai mult depinde de politica monetară în anumite perioade de dezvoltare a țării. Începând cu anul 2010, politica BNM cu privire la ținerea inflației a permis diminuarea inflației până la valoarea prag recomandată de FMI pentru țările cu economia în tranziție, totuși acest nivel de circa 5% este cu mult peste valoarea prag determinată de criteriile de la Maastricht (2-3%). Pentru estimarea stabilității financiare este important de ținut cont de faptul că pentru sectorul bancar primul semnal de preciză servește diminuarea bruscă a inflației cu creșterea ulterioară a acesteia. Semnalele de apariție a inflației sunt:

- Micșorarea puterii de cumpărare a leului,
- Modificarea cursurilor valutare,
- Scumpirea creditelor și diminuarea termenului de rambursare a acestora,
- Creșterea costului de consum la mărfurile de primă necesitate.

Dezechilibrul structural dintre economii și investiții. Deficitul contului curent reflectă tendințele economice care pot fi dorite sau nedorite pentru o țară la momentul respectiv. *Astfel, majorarea importurilor în comparație cu exporturile ne spune că Republica Moldova are probleme privind competitivitatea.* De asemenea, *dacă deficitul reflectă un nivel redus de economisiri și concomitent un nivel mic de investiții, atunci se poate concluziona că există o politică fiscală negândită și/sau o creștere semnificativă a consumului.* În așa mod, datorită unui nivel stabil de deficit al contului curent în Republica Moldova, agenții economici **au putut investi, iar populația a putut consuma mai mult, decât în cazul în care ar fi fost invers.** Acest model de dezvoltare este testat în prezent în statele UE în contextul crizei financiare [2]. Orice măsuri care sunt luate pentru a schimba soldul deficitului contului curent al balanței de plăți (de exemplu, schimbarea tarifelor, cotelor, cursului valutar) vor influența asupra dinamicii economiilor și investițiilor. Crizele financiare au demonstrat cât este de important să urmărim datele privind activele externe și obligațiunile țării ca parte componentă a unor vulnerabilități externe. Deficitul contului curent al balanței de plăți reflectă dezechilibrul structural dintre economii și investiții. Dezechilibrul contului curent trebuie examinat, în primul rând, ca un dezechilibru operațional de estimare a riscurilor aferente crizelor valutare și a datoriilor, pe termen scurt, și, într-al doilea rând, ca o oglindire a capacității de estimare a viitoarelor surse de finanțare a deservirii și stingerii datoriilor externe, pe termen de lungă durată. Despre o posibilă criză ne semnalează nivelul înalt al **deficitului contului curent raportat la investiții directe în economie.**

Cu un an înaintea crizei anului 2009 și a recesiunii economice din anul 2012 a fost înregistrată o majorare a deficitului contului curent a Republicii Moldova raportat la investiții. Acest indicator a constituit minus 37,6% în anul 2008 și respectiv -26,1% în anul 2011. Totodată, doar o parte mică din economiile parvenite din surse externe se transformă în investiții.

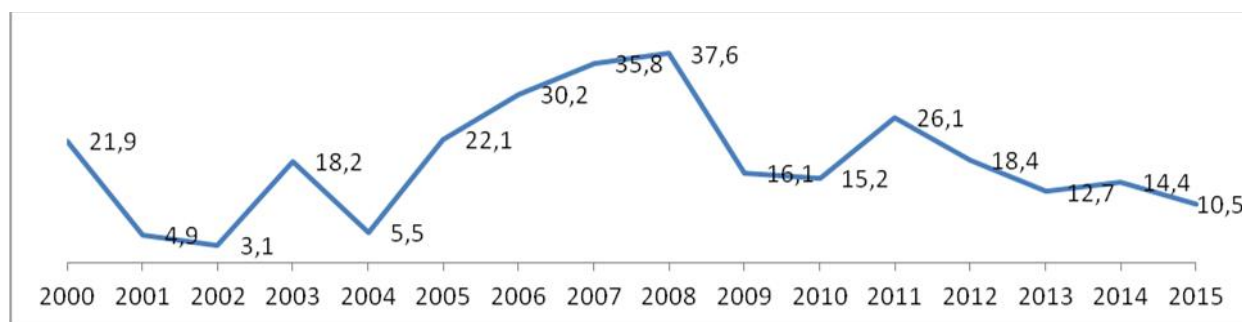

Fig.5. Deficitul contului curent raportat la investițiile directe în economie, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNM

În contextul asigurării stabilității financiare, este important de a găsi acea corelație optimă dintre economii și investiții, care ar permite țării a aibă o dezvoltare economică sustenabilă. Conform datelor statisticii naționale, investițiile în capitalul fix sunt mai mari decât economiile brute. Teoretic Republica Moldova ar trebui să se afle în faza de creștere activă, însă, în realitate creșterea investițională, determinată de **indicatorul de formare brută a capitalului** este mai mică decât valoarea – prag recomandată de 40% din PIB. În perioada transformărilor economice, mai ales de ieșire din criză, acest indicator trebuie să fie cât mai mare posibil, deoarece diminuarea veniturilor duce la micșorarea economisirilor și la rândul său, la reducerea investițiilor și tergiversarea creșterii economice. În perioada crizei anului 2009 se atestă scăderea bruscă a economisirilor și investițiilor. Cu doi ani înaintea crizei se atestau semne de

supraîncălzire a economiei: creșterea investițiilor și economiilor odată cu creșterea creditelor interne și externe. Creșterea economiilor brute în anul 2007 a dus la o creștere semnificativă a investițiilor în active materiale pe termen lung în anul 2008. Totuși, economisirile interne nu acoperă necesitățile investiționale ale economiei R. Moldova.

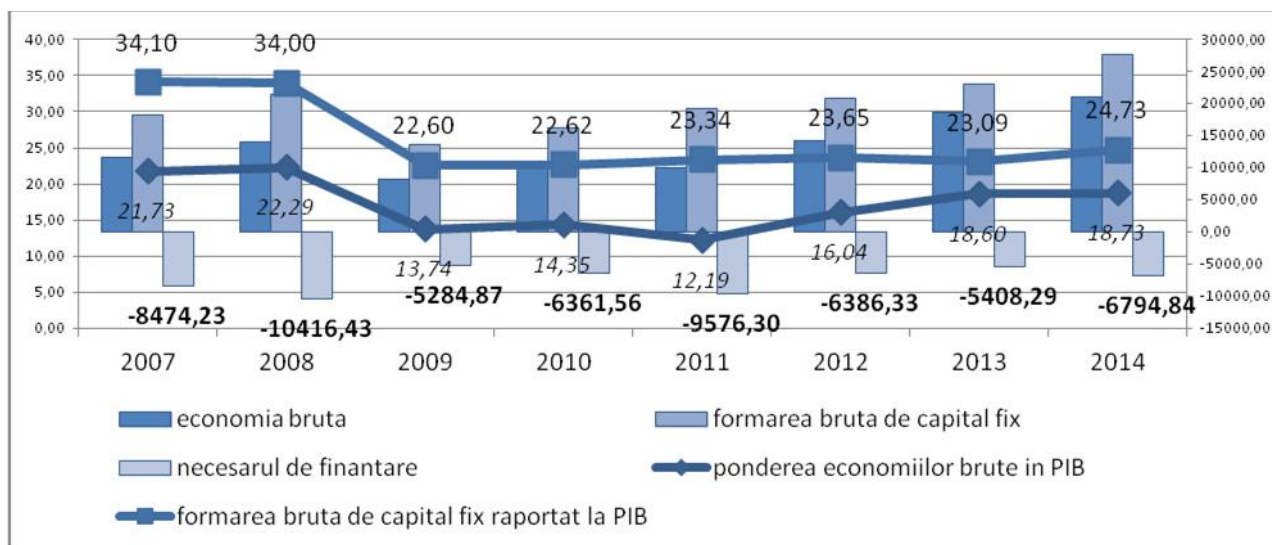

Fig. 6. Economisirile, investițiile și necesarul de finanțare în Republica Moldova, mld. lei
Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS

Micșorarea concomitentă a formării brute a capitalului și a economiilor brute reprezintă una din cele mai vulnerabile tendințe ale dezvoltării economiei naționale. O altă problemă și mai serioasă este faptul că în perioada post criză de restabilire a creșterii economice, investițiile brute nu au atins nivelul anilor de până la criză. Cu cât cresc investițiile și economisirile într-o economie cu atât crește viteza de formare a venitului național. După calculele făcute de experții Centrului de investiții și inovații a IE a AȘR, fiecare 3% de creștere a investițiilor duc la creșterea PIBului cu 1-2%, și viceversa. Pentru atingerea unei creșteri de 5% a PIBului este necesar de a prognoza creșterea investițiilor de 10-15% [1]. În Figura 7 este arătată corelația dintre gradul de transformare a economisirilor în investiții și creșterea economică a Republicii Moldova.

Fig. 7. Corelarea dintre ritmul de creștere a investițiilor și creșterea economică, %
Sursa: calculat de autor

În concluzie, majoritatea întreprinderilor sectorului real al economiei Republicii Moldova duc lipsă de mijloace pentru finanțarea unor investiții pe termen lung. Activitatea investițională a unei întreprinderi ar trebui să se facă, în primul rând, din surse proprii.

Analiza rentabilității reprezintă indicatori importanți în determinarea gradului de stabilitate financiară a unui stat.

1. **Rentabilitatea economiei (R)** se consideră că situația pe piața monetară este satisfăcătoare, dacă rentabilitatea economiei (**R**) este mai mare decât inflația (**i**), adică **R > i**

2. **Rentabilitatea ramurilor-cheie**. Acest indicator trebuie să fie cel puțin mai mare decât nivelul inflației, dar este de dorit ca să-l depășească cu 3-5 p.p

3. **Corelația dintre rentabilitate și rata dobânzilor**. Trebuie să corespundă relației **R > ic > id > i**, unde **ic** – rata dobânzii la credite; **id** – rata dobânzii la depozite.

Deci, **dobânda la depozite trebuie să fie mai mare decât inflația**, în caz contrar nu va exista un stimulent de atragere a economiilor în sectorul bancar, iar aceste mijloace se vor direcționa spre piața de consum. **Rata de dobândă la credite trebuie să fie mai mare decât rata de dobândă la depozite**, în caz contrar, sectorul bancar va suferi pierderi, iar pe termen lung se va dilua capitalul bancar. **Rentabilitatea întreprinderilor trebuie să fie mai mare decât rata dobânzii la credite**, în caz contrar investițiile întreprinderii se vor solda cu pierderi.

Rentabilitatea economiei Republicii Moldova atît per total cît și pe sectoare se caracterizează prin indicatorii instabili, avînd un trend foarte oscilant. Mai mult ca atît, încă în anul 2013, cînd efectuam acest studiu, situația pe piața creditară dădea semne critice pentru an. 2014, deoarece rentabilitatea economiei era cu mult mai mică decît ratele dobînzilor la credite, la depozite și decît inflația după IPC (Figura 8). Din cauza rentabilității mici a sectorului real, scad și investițiile în capitalul fix. Ratele dobînzii la credite se adeveresc a fi foarte mari pentru activitatea de antreprenariat în așa sectoare cum sunt: agricultura, industria prelucrătoare. În așa mod, scade și venitul național, care la rîndul său, accentuează așa probleme sociale ca ocuparea forței de muncă, ca în consecință, să ducă economia în depresie pe o perioadă nedeterminată de timp. Rentabilitatea sectorului de servicii financiare este puțin mai mare decît inflația și rata dobînzii la depozite (anul 2013), totuși investițiile în dezvoltarea sectorului financiar sunt mai puțin profitabile decît activitatea tradițională a băncilor – acordarea creditelor. Gradul mare de profitabilitate a băncilor, apărut în urma creditelor de consum, permite băncilor, care sunt active pe această piață, să stabilească dobînzii mai mari și la depozitele pentru persoane fizice. Aceasta permite sectorului bancar să nu fie afectat prea tare de modificările ratelor efectuate de BNM [2].

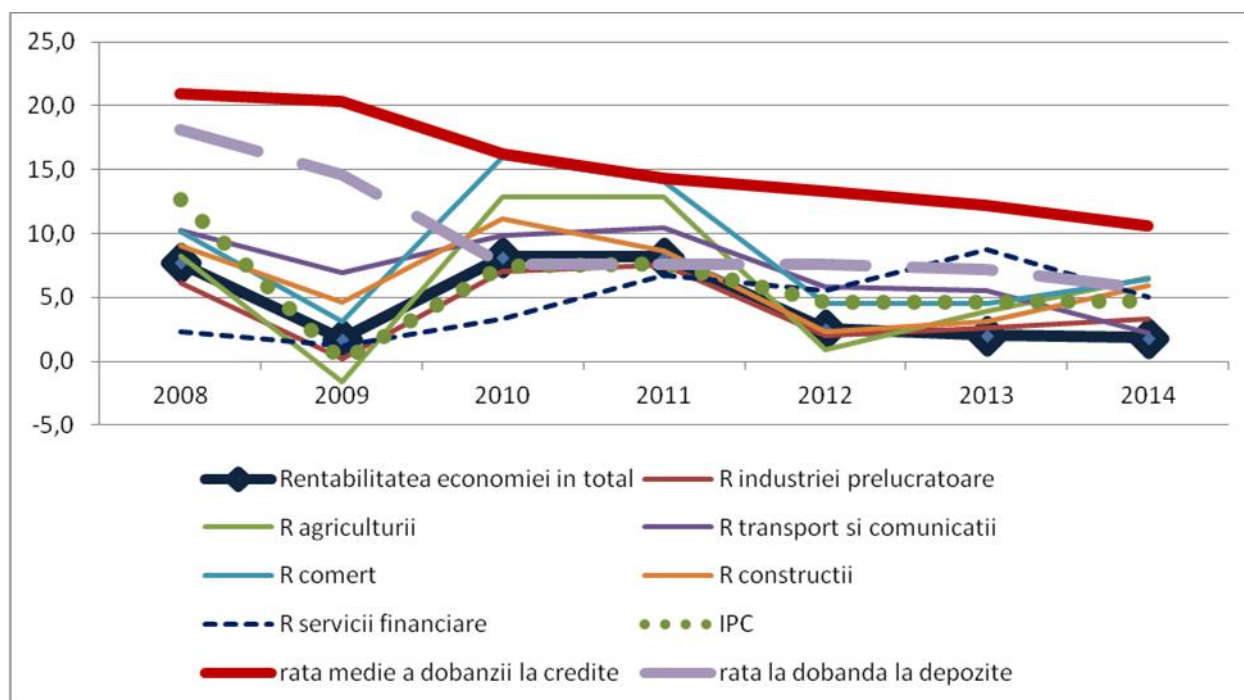

Fig. 8. Corelația dintre rentabilitatea economică, inflație și ratele dobînzilor

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS

În încheiere, acest exercițiu de monitorizare a stabilității financiare sistemice poate fi completat și cu alți indicatori. Însă, important este că, acesta ne-a ajutat să demonstrăm că într-adevăr există o legătură strânsă între indicatorii aleși de noi și crizele sau instabilitățile din economia națională, și care ne-a permis să identificăm factorii capabili din timp să semnalizeze apropierea crizei.

BIBLIOGRAFIE

1. Perciun R., Cuhai R., Clichici D., et. Stabilitatea financiară a economiei în tranziție, ISBN 978-9975-3032-4-8, Chișinău: INCE, 2015, 416 p.
2. Перчун Р., Петрова Т. Финансовая безопасность Республики Молдова, LAP LAMBERT Academic Publishing, Saarbrücken, Deutschland, 2014, 119c.

**ADAPTATION OF FIRMS TO CHANGES
IN TAX REGULATIONS. THEORETICAL ASPECTS**

**Nicoleta MIHĂILĂ¹, scientific researcher III
Centre for Financial and Monetary Research “Victor Slăvescu”**

Importanța firmelor mici și mijlocii derivă din mărimea și structura lor, care le permit să aibă flexibilitatea și abilitatea necesare pentru a acționa atunci când condițiile economice sunt neprielnice.

Problemele principale ale firmelor sunt eficiența și adaptabilitatea. Confruntate cu frecvente și intense schimbări ale condițiilor de mediu, acestea reacționează adaptiv, capacitatea de adaptare exprimând direct starea lor de sănătate. În plan practic, asigurarea sănătății firmei implică diagnosticarea stării de funcționare a acesteia, detectarea influențelor din exterior și elaborarea soluțiilor alternative ca soluții de adaptare.

Din punct de vedere al cadrului fiscal, pot apărea modificări, care pot afecta firma, pozitiv sau negativ. Tehnic, se referă la o schimbare în factorii exogeni care poate avea un impact asupra variabilelor financiare endogene. Practic, aceste schimbări exogene - schimbările legislative, respectiv modificările fiscale, pot afecta domeniul de activitate al companiei. Aceste modificări fiscale, la nivelul firmei, pot avea efecte rapide, acestea putând fi percepute imediat. Pierderile financiare, de imagine, poziție pe piață etc. ale firmei pot fi majore sau minore, în funcție de gradul de pregătire al acesteia de a acționa în astfel de cazuri.

În lucrarea noastră prezentăm conceptele de adaptare și adaptabilitate a firmelor la modificările fiscale, schimbarea și flexibilitatea financiară, factorii ce influențează această adaptare a firmelor și încercăm să identificăm relația dintre modificările fiscale și performanța financiară a firmei, prin utilizarea unui coeficient β , ce exprimă impactul factorului de influență asupra rezultatelor firmei. În acest sens, din punct de vedere metodologic, vom utiliza culegerea de date și informații din literatura de specialitate și din practică, legislație, analize și studii, cărți de specialitate relevante în domeniul de referință.

Cuvinte-cheie: firmă, adaptare, schimbare, flexibilitate, modificări fiscale, performanța financiară

The importance of small and medium enterprises derives from their size and structure, allowing them to have the flexibility and ability to act when economic conditions are unfavorable.

The main problems of firms are the efficiency and adaptability. Confronted with frequent and intense changes in environmental conditions, they react adaptively, the capacity to adapt directly expressing their health condition. In practical terms, ensuring the firm's health involves diagnosing its functioning status, detecting external influences and the development of alternatives as adaptation solutions.

In terms of the fiscal framework, there may be changes that may affect the company, positively or negatively. Technically, it refers to a change in exogenous factors that can have an impact on endogenous financial variables. Basically, these exogenous changes - legislative changes, respectively tax changes, may affect the firm field of activity. These tax changes, at the firm's level, can have rapid effects, which can be perceived immediately. The firm financial losses, image, market position can be major or minor, depending on its degree of readiness to take action such cases.

In our paper we present the concepts of adaptation and adaptability of firms to tax changes, change and financial flexibility, the factors that influence this adaptation of firms and we try to identify the relationship between tax changes and financial performance of the company, using a coefficient β , expressing the impact of the influence factor on the company's results. In this respect, in terms of methodology, we use the collection of data and information from specialized literature and practice, legislation, studies and analyses, relevant specialized books in reference field.

Key words: firm, adaptation, change, flexibility, tax changes, financial performance

1. Introduction

The importance of small and medium enterprises (SMEs) derives from their size and structure, allowing them to have the flexibility and ability to act when economic conditions are unfavorable. SMEs are more active on the labor market, the costs related to the creation of a job being below those of the large companies and therefore they are perceived as elements of economic growth and stability. SME competitiveness affects the competitiveness of the economy as a whole. In modern economies operate company networks ("clusters"), in which the competitive position depends largely on the efficiency of suppliers.

2. About adaptation, adaptability and change. Theoretical aspects

Talking about adaptation and adaptability involves talking about change and the need to change. Therefore, changing requires continuous adjustment of the firms' life to the operating environment external conditions, in parallel with an increase in stability, internally. This process is the change-stability dilemma, which can be approached only by the existence of a future vision, an identity sense, the entity-environment interaction, an organizational flexible structure, the use of advanced technology and the existence of a rewarding employees system, reflecting, in equal extent, the priorities, values and organizational rules and their individual needs.

The essential issues of companies are efficiency and adaptability. Faced with frequent and intense changes in environmental conditions, organizations react adaptively, the adaptive capacity expressing directly the organization

¹ Mihăilă Nicoleta, e-mail: nikmihaila@yahoo.com

health. In practical terms, ensuring the firm's health involves diagnosing the company's operation condition, detecting the external influences and the development of alternatives as adaptive solutions; in this context are used diagnostic models and problem-solving organizations strategies (changing strategies) (1).

The change can be defined as a process through which a firm structure – entirely or in some aspects – is modified to achieve a state of functioning and a better performance. Usually, the structural change is determined by a change in company strategy. The change will affect the organizational structure, modifying the report of authority and power, but changes will be more profound, aiming the relations between firm's actors, coordination mechanisms and arrangements for monitoring (centralization / decentralization).

Firm policy aims at achieving changes favorable for its development and expansion, being distinguished the following types:

- Global changes, aiming the overall firm structure;
- Partial changes, if only a part of the company structure is affected.

Changes can be classified according to several criteria:

a) related to the rhythm of change, there are:

- rapid changes, determined by an external expansion or a crisis;
- slow changes, progressively established, based on existing resources and their potential.

b) Depending on the importance of change:

- Minor change, aiming a part of the structure, representing an adaptation
- Major change, aiming the totality of the strategy and company's structure.

The firm changes and policies can be both willful and supported, imposed, these changes having a direct impact on the company turnover and efficiency. If the external environment changes may be incurred by the firm, internal changes are instead desired by it, being the result of normal and healthy development of the firm.

There are identified three main factors that determine internal changes:

- Strategic reorientation, which involves the employees behavior change and new changes in technology;
- the corporate performances in the difficult context, which requires the reduction of employees, changes in the production organization etc;
- Introduction of new technologies, which involves a reorganization of the production process, employment, marketing etc.

Therefore, change is, in the authors' opinion McCalman and Paton, "a continuous process of confrontation, identification, evaluation and action", due to opportunities or major failures in the context of the company (economic crisis, economic boom, a new generation of technologies) or mutations in the ownership and / or management of company (merger with another firm, creation of a joint company, changing the top management of the organization) (2).

3. Firm's reaction to change. Tax regulations modification

The production of change may also have negative impact on company and, implicitly, on its financial results, namely treasury, profitability, exploitation cash flow, the degree of elasticity, coefficient of redundancy, capacity utilization of equipment.

A difficult situation is characterized "by an absence of serious, important and progressive domination of obstacles and difficulties", that is caused, on the one hand, by the inability of managers to manage effectively the company and, on the other hand, by its development in its economic context. We mention that not the nature of the difficulties, but the frequency and intensity with which they manifest are essential in characterizing such a situation.

Difficult financial condition appears as a situation susceptible to bother the continuation of the activity in terms of efficiency and effectiveness. The latter corresponds to "normal" reality of the company, while the difficult situation is associated with an "anomalous" reality of the same entity. The moment from which a difficulty or a set of difficulties seem to lead to a difficult situation is hard to determine. But the combination and joint action of some difficulties, no matter their economic, financial, social or political activity nature, can precipitate a company activity and may lead it in the final stage of the difficult financial situation, respectively, payment cessation, bankruptcy.(3)

The behavior of a firm may be different in relation to its operating particularities and relations with the external environment. A firm relationship with the external environment can be of harmony or conflict.

In terms of the fiscal framework, there may be changes that may affect the company, positively or negatively. Technically, it refers to a change in exogenous factors that can have an impact on endogenous financial variables. Basically, these exogenous changes, as legislative changes (in our case, tax changes) may affect the firm field of activity.

These tax changes, at the firm level, can have rapid effects, which can be seen immediately. The firm financial losses, image, market position can be major or minor, depending on its degree of readiness to act in such cases. In many situations, firms (especially due to lack of properly trained personnel) could not withstand the difficult situations they faced with, exiting the market, through bankruptcy or voluntary closure.

There are two possible manifestation types: reactive attitude and proactive attitude. Probably a mix of the two attitudes types are preferred. Proactive behavior requires the implementation of an action plan prepared in advance, in order to minimize the effects and consequences, overcoming the critical phase and then, finally, the evaluation of possible losses incurred and the return to the normal situation. Reactive behavior means implementing a response plan, an offensive attitude, which is conditioned by the need of its rapid enforcement in the forthcoming period the critical situation start, so as to oppose the reaction of the environment in which the company operates.

A firm, to effectively manage such a situation, when tax changes may occur, leading implicitly to rise, primarily, the costs, must create a system containing two basic steps: prevention and correction. Prevention involves particularly the existence of internal control procedures and referral of dysfunctions, a conduct code for employees in order to prevent the occurrence of such situations. The correction occurs especially when the change is also experienced and it is almost impossible to prevent situations and it is fundamental to correct their effects.

3.1. The relation between tax change and firm's financial condition

This relationship is very complex, the essential influence factors being:

- activity field: tax changes are felt differently by small and medium companies operating in different sectors of the economy, such as agriculture, construction, transport, tourism, insurance. For example the "pole tax" had a significant impact on agriculture and construction. Tax tip affected mostly companies from trade, hotels and restaurants etc.
- financing structure (self-financing or credit): when producing tax changes, the own finances are usually affected, so self-financing can not be a solution to this exit of impasse. It would therefore call on the loan, but this will indebt the firm. Most often, however, problems might appear in granting credits by banks (credit duration, level of guarantees, bank commissions);
- the degree of risk diversification in financing: depends on profitability fluctuations at the workload variations.
- predictability of the environment in which the enterprise operates: the firm which operates in an unpredictable environment is affected due to its vulnerability to the economic situation it is facing with.
- the firm's regulatory framework;
- reaction of central and local government: how will the authorities act, the recovery measures in case of tax change.(4)

The appearance of some tax changes directly affects the financial activity of SMEs, therefore, for the effects to be minimized, the agent "opposes resistance" using "stabilizers" (endogenous factors belonging to the company). This process of oppose resistance is called adaptability to the newly created situation, namely company's ability to comply with the new created situation, to come up with preventive or remediation measures.

Following the fundamental objective of continuing exploitation, a small or medium company will have to develop in performance conditions. On the background of its development, the company becomes vulnerable, facing a paradox: its method of administration and management style are, in a new phase of company development, factors that hinder the growth and affect the efficiency of the level of profitability, leading to bankruptcy.

As long as the decision makers recognize the risks involved in economic activity, their anticipation needs to be a permanent exercise, ensuring high performance and business continuity. To meet the difficulties that might arise, company managers will have to adopt a style of leadership that highlights rapid and pragmatic actions, to show ability to resolve operational issues and ability to react quickly to the changes occurring in the surrounding environment, often with an unexpected character.

Given the conditions imposed by a market economy, economic and financial strategy of the firm should aim at ensuring profitability and liquidity required for continuous activities. Not achieving these objectives defines the firm in difficulty. Such a firm, with insufficient profitability, can not continue its activity for a long period, its resources not allowing it to provide the means necessary for carrying on at a normal level.

To be able to continue its activity in performance conditions, a SME will be forced to resort to external financing, which in turn will increase payment obligations and will affect its liquidity and creditworthiness.

The firm's performance, especially in times of economic imbalance, when adaptation to the environment is more challenging, are influenced by factors that concern:

- Quality staff and managers;
- The organization's structure and its functionality;
- The organization's culture.

The difficulties causes through which a firm may go through constitute embodiments of the risks that they undertake. Companies in general, and, in particular, small and medium sized enterprises, must master the risks incurred by their professional activities, but also those that they generate.

If the firm is well adapted to the current context and records acceptable performance, strategies regarding the future context require a "transformation" or "reorientation" of the business. If the firm is not adapted to current context, having disastrous performance, it is necessary to adopt strategies of "recovery" or "revitalization" of the economic and financial situation.

Financial difficulties due to the implementation of the tax change, can be seen in terms of two aspects:

- The existence of a financial structure not adapted to the nature of the activity. This increases the vulnerability to external financiers, but also against the risk of customer bankruptcy. The consequences of this situation are the impossibility to finance investments necessary for the development and inability to cover operating cycle;
- Financial fragility. Small or medium company is unable to secure sources of funding by performances, which makes it more vulnerable to sudden changes.

Nature of vulnerability of the firm's financial component is that finances are generated entirely within the relationship firm - its environment. They do not present a "product" of the economic agent, but a "resultant" of its environment and is therefore the rational essence. In this case, the financial decision should be reconsidered so that rapid reaction to be based on a solid foundation. Regarding the risk mitigation the firm is facing with and surviving in

periods with low (or even negative) cash flows generated by the tax change, adaptation measures are sought (flexibility of the company).(5)

Financial adaptability is the ability to act effectively to change the size and rhythm of cash flows to meet unexpected needs or opportunities occurred.

The ways in which a firm is adaptable in financial terms will depend on the risks it faces with and its investors risk appetite.

Financial adaptability derives from different sources, among which are included the ability to:

- Obtain fresh capital, for example through bonds issue;
- Obtain liquidity by selling assets without harming the continuity of operations;
- Achieve a rapid improvement in net cash earnings generated by exploitation operations of the entity;
- Grants, aid, sponsorships, by the state or other potential investors.

Financial flexibility is the ability of the company to take appropriate measures in order to modify the amounts and cash flows periodization to meet the needs and unexpected situations

For example, an inflexible firm, in financial terms, is a company with multiple debts and its liquid sources of funding are insufficient to meet its liabilities or to finance economic development. A small or medium sized firm with a high degree of financial flexibility is able to overcome difficult periods, to recover from unexpected failures and benefit from profitable and unexpected investment opportunities.

Generally, there are appreciations according to which, as the financial flexibility of a small or medium firm is higher, the risk of it going into bankruptcy is lower. But financial flexibility requires a high degree of reaction to changes in the tax mechanism, so that the tax compliance be quick and without negative repercussions. Lack of response to changing tax mechanism may be one of the most important causes of insolvency and bankruptcy.

3.2. The enterprise's reaction to tax change

Adaptation of firm to tax changes is influenced by the following factors: the size of the entity (micro, small, medium, large firm) state of "health" and its field of activity (according to NACE code). Basically, it analyzes the influence of these factors on the company's financial results (performance indicators), the intensity of the tax changes affecting the firm.

In this respect we consider β a coefficient expressing the impact of influence factor (those listed above) on the company's results, with positive values between 0 and 1 (or 0% -100%), $\beta \in [0, 1]$.

We have therefore:

$\beta = 0$, when the firm is not affected

$\beta = x$ - value when that factor has an impact on the indicators. The β value is closer to 1, the more vulnerable the enterprise is and the operation on the market is compromised and the credibility affected

$\beta = 1$ - the firm performance is affected.

We consider the following: note $Y = P_f / F_i$, the impact report that shows the extent the firm's performance is affected. We note P_f = the performance indicator level, for example the economic profitability and F_i = tax change.

$Y = P_f / F_i$ is the report/ quota that indicates the extent in which the performance is influenced by the tax change. Then we assess where Y is situated and analyze, according to the firms typology (dimension, field activity, firm's financial state).

$\beta \in [0;1]$, divided into intervals $[0;0,4]; [0,5; 0,7]; [0,8;1]$.

Also, $\sum x_i$ represents the multitude of firms within the related sample,

Should mention that the values assigned according the intervals are based on the statistics provided by the White Paper (2015- CNIPMMR edition) and Privatization Fund report on the situation of SMEs (2015) - turnover, economic results of firms by region, size and so on.(6), (7)

Y represents:

$Y \in [0;0,4]$ the firm is not affected by the impact of the factor(tax change)

$Y \in [0,5;0,7]$ the firm is influenced at an acceptable level

$Y \in [0,8;1]$ the impact on the firm is strong, negative

F_i represents the tax change

a) according to the firm size:

Table 1. Firm's performance, related to the tax change and the firm's size

$Y = \text{Economic profitability/ tax change}$	$[0;0,4]$	$[0,5;0,7]$	$[0,8;1]$
Micro enterprises	-	-	$\sum x_i$
Small enterprises	-	-	$\sum x_i$
Medium enterprises	-	$\sum x_i$	-

Source: table realised by the author

b) related to the firm's financial condition:

Table 2. Firm's performance, related to the tax change and the firm's financial condition

Y= Economic profitability/tax change	[0;0,4]	[0,5;0,7]	[0,8;1]
Precarious financial situation	-	-	$\sum xi$
satisfactory financial situation	-	$\sum xi$	-
good financial situation	-	$\sum xi$	-

Source: table realised by the author

c) after the activity field:

Table 3 Firm's performance, related to the tax change and activity field

Y= Economic profitability/tax change	[0;0,4]	[0,5;0,7]	[0,8;1]
agriculture	-	$\sum xi$	$\sum xi$
construction	-	$\sum xi$	$\sum xi$
industry	-	$\sum xi$	$\sum xi$
trade	-	$\sum xi$	$\sum xi$
services	-	$\sum xi$	$\sum xi$

Source: table realised by the author

We note that, in case of modification of tax, affected are mainly small and micro-enterprises, those who already have a financial condition not very favorable, and, in terms of field of activity, this aspect is influenced by the type of change, what activities are subject to change (as we said before, the special construction tax mainly affecting agriculture and construction).

4. Conclusions

It is known that the life of a company is a succession of circumstances that lead to situations more or less difficult; some of these are preventable and avoidable even before they occur, others, the severe ones, are sometimes difficult to support and become fatal for the company.

Maintaining a good financial condition, respectively, in this situation, to continue the exploitation / activity in terms of efficiency and effectiveness, namely achieving goals, involves from the company and its leaders a permanent adaptation of the management style in order to compensate changes that socio-economic environment produces on the company activity. Disregarding these changes and the absence of appropriate management tools compromise the maintaining in good financial condition of the organization.

The company must therefore adapt to the new situation created by the investment, retooling, and implicitly by using the credits receiving subsidies, mergers (where applicable).

Peter Drucker noted in "The Practice of Management" (1954): "Performance objectives of an organization should be fixed in eight areas: market positioning, innovation, productivity, financial and logistical resources, profitability, development and performance of managers, attitude and performance of employees, public responsibility".(8)

The main difficulties SMEs are confronted can be divided into two parts: those concerning production (lack of capital, lack of credit, payment difficulties, lack of qualified staff, lack of technology, lack of raw materials) and related to demand (absence of solvent demand, strong competition, low market prices, lack of awareness, lack of capacity in using marketing tools).

According to research, (7) the firm's main obstacles are:

- decrease of internal demand,
- Excessive taxation, bureaucracy
- Delays in paying bills from private firms
- High borrowing costs,
- Inflation, the relative instability of the national currency,
- Difficult access to credit,
- evolution of the legislative framework, political changes, etc.

REFERENCES

1. Nicolescu, O., „Managerial Strategies of the firm", Economic Publishing House, Bucharest, 2004
2. McCalman and Paton, Change Management: A Systems Approach, London, P.C.P, 1992
3. Verboncu, I., Zalman, M, "Management and performances", University Publishing House, 2005
4. Ștefănescu, A., "The company's financial performance between reality and creativity", Economic Publishing House 2005
5. Albu C, Albu, N. "Preformance management instruments"(vol II), Economic Publishing House, Bucharest, 2003;
6. Post-Privatization Foundation, "Annual Report on the SME sector in Romania", 2013
7. White Paper on SMEs in Romania, MIMMC Bucharest, 2015
8. Drucker, P., "The Practice of Management", New York : Harper & Row Publishing House, 1954

**ESTIMAREA VALORII IMPOZABILE A CLADIRILOR
ESTIMATING THE TAXABLE VALUE OF BUILDINGS BASED ON EVALUATION REPORTS**

**Mariana Rodica ȚÎRLEA, conf.univ., dr.,
Christian University "Dimitrie Cantemir" Bucharest, Râmânia**

At the level of local budgets - according to the new Fiscal Code and 500 GEV, the evaluation in determining the obligations with a special purpose, in establishing the value of buildings for taxation, registers other dimensions both in terms of theoretical and practical part. Motivated by the fact that if in a stable market of buildings the concept of evaluation to determine local taxes can have as a starting point the market value of these buildings, the current period is not characterized by such a state of stability which led national authorities to identify other concepts in order to determine taxable value of buildings as the expression of market value is affected and no longer provides stability for decisions on taxes based on market value. The taxable value of buildings has the basic value of new construction, ie built when determining the taxes. In this respect specialty literature makes speech about a new concept: the cost of reconstruction. The value of new buildings that can be adjusted for their age is, the period since the date of construction, eventual upgrades or consolidation of the supporting structure in a normal period of use. “The current cost of a modern equivalent asset minus the deductions for physical deterioration and any relevant forms of depreciation and optimization.”¹ “The current cost of a new item, identical”² Thus, diversification of taxable value concept is of reach of the tax authorities in a well stated and well determined purpose, based on evaluation reports, direction where we present a practical application.

Key words: assessment, tax value, new value, cost of reconstruction, replacement cost, fiscal purpose for assessment report.

I. INTRODUCERE

Evaluarea se bazează pe un set de Standarde Internationale de Evaluare, pe metode și tehnici specifice evaluării, pe principii logice și pe realitatea economică nemijlocită care nu reprezintă doar calcule matematice.

Teoria și practica dovedesc faptul că, evaluarea se desfășoară într-un cadru legal, economic și social specific, pornind de la date și informații care urmează un proces prelucrare electronic, de analiză și diagnostic tehnico-economic în baza unor metode specifice stabilite de către evaluator³ “Nici o activitate umană nu este de conceput fără management, pentru că ea este legată nu numai de spațiul specific al activității individuale, ci mai ales de caracterul vieții sociale.

Pornind de la constatarea dată, considerăm că în republica noastră managementul ar trebui să fie socotit o cale pentru întărirea schimbărilor sociale și economice, tehnologice și politice, inclusiv cele umane”³.

Finalitatea prelucrării datelor și a informațiilor se concretizează într-un instrument de informare pentru beneficiarii raportului de evaluare cu privire la obiectul evaluării și scopul pentru care are loc evaluarea și de metodele de evaluare care în mod obligatoriu trebuie să se plezească pe scopul urmărit luând în calcul și bunele practici și elementele concrete care influențează valoarea.

Finalitatea evaluării este reprezentată de raportul de evaluare care conține o valoare matematică determinată pe baza principiilor evaluării. Acesta valoare matematică în cazul evaluării în scop de impozitare reprezintă baza de calcul la care se aplică coeficientul stabilit la nivel de fiecare primărie în parte în vederea calculării impozitului.

Conceptul teoretic de valoare de impozitare, de impunere sau de valoare impozabilă, potrivit cu Standarde Internationale de Evaluare – din cadrul editiei a șaptea este definită ca fiind o valoare care se bazează pe definițiile IVS 2, 3.5 continute în legile ce se referă la evaluarea, aprecierea și/sau impozitarea proprietății. Deși unele jurisdicții pot cita valoarea de piață ca bază de evaluare, metodologia de evaluare necesară poate duce la rezultate care diferă de valoarea de piață așa cum este definită în acesta.

Termenul de “valoare de impozitare” este utilizat în America de Nord⁴.

Cu privire la rolul raportului de evaluare, teoria economică îl prezintă ca fiind:

- “instrument de prezentare a rezultatelor muncii evaluatorului;
- instrument de comunicare către beneficiarii și utilizatorii evaluării concluziilor asupra valorii și a
- bazei de evaluare, a scopului și a oricăror ipoteze și condiții limitative în efectuarea evaluării;
- instrument de stabilire a responsabilităților în legătură cu procesul de evaluare, cu valorile obținute
- și bazele de evaluare utilizate”⁵.

Orice act economic, în măsura în care aceasta presupune un schimb, induce automat efecte externe.

Totodată, ceea ce caracterizează efectele externe, așa cum sunt analizate în teoria economică, este aceea că, în plus de o anumită interdependență de funcțiile de producție sau de satisfacție, nu sunt plăți compensatorii din partea indivizilor beneficiari ai avantajelor generate de interdependență”¹.

¹ (Depreciated Replacement Cost- DRC) IVA 1, 3.1; IVA 3, 3.1;

² COST DE REPRODUCȚIE (NOU) Reproduction Cost (New) GN 4, 3.22; GN 6, 3.37

³ Stratan, A., Perciun, R., Oleiniuc, M.,; red. șt. , Bajura, T.; Inst. de Econ., Finanțe și Statistică. – Ch. : IEFS, Management strategic (în baza întreprinderilor de panificație) / 2012.

⁴ Standarde Internationale de Evaluare (2005) – editia a șaptea, pg. 405

⁵ Toma, M. Evaluare pg. 217

Susținut și bazat pe documentația de evaluare, respectiv documentarea evaluării, raportul de evaluare poate fi perceput ca fiind „comunicarea” misiunii cu beneficiarul, deoarece acesta trebuie să fie clar și precis, astfel încât să permită oricărui utilizator al acestuia să înțeleagă mai ușor concluziile formulate asupra valorii, afirmațiile testate, metodele și procedurile aplicate, modul în care s-au respectat standardele internaționale de evaluare și s-a concluzionat asupra valorii prin raportul și opinia de evaluatorului.

Odată cu finalizarea misiunii de evaluare și întocmirea raportului de evaluare, evaluatorul trebuie să ataseze la raportul de evaluare potrivit cerințelor de raportare, probele colectate concretizate în actele care fac dovada proprietății, documentele de lucru și pozele realizate în faza de inspecție a proprietății. Aceste documente se vor prezenta sub forma de Anexe la raportul de evaluare.

Documentele de lucru reprezintă o sursă de date și de informații necesare pentru obținerea rezultatelor valorii și o bază pentru verificare care se va realiza ulterior.

Pentru un evaluator, „aproape fiecare aspect al activității de evaluare se bazează pe îndemânarea procesului de inspecție. Aplicând corect informațiile preluate din acest lucru, se poate asigura credibilitatea evaluării”².

Cercetarea noastră are un caracter teoretic pentru că include termeni, concepte și trimiteri la reglementările legale pe de o parte și un caracter practice, deoarece prezintă din practica economică un model de raport de evaluare în scopuri fiscale pentru impozitare care vine în sprijinul studenților și al persoanelor interesate în acest domeniu.

II. STRUCTURA - MODEL AL UNUI RAPORT DE EVALUARE ÎN SCOPURI FISCALE PENTRU IMPOZITARE

RAPORT DE EVALUARE PENTRU IMPOZITARE

Estimarea valorii impozabile a clădirilor
Contribuabil – S.C. ACADEMICA S.R.L. -
la data de 31 decembrie 2015

Contribuabil:	S.C. ACADEMICA S.R.L.
Proprietar:	S.C. ACADEMICA S.R.L.
Utilizator desemnat:	Serviciul Public Impozite și Taxe Locale
	Localitatea Cluj Napoca
Adresa	Str. A, BL. B, Et.C
ORC	J100/00/2000
CUI	123456789
Evaluator:	TMR
Data raportului:	05.05.2016
Recipisa BIF:	BIF_X_Y_Z

Nr. Inregistrare:

LA EVALUATOR Nr. 1/05.05.2016	LA CLIENT Nr. 1/05.05.2016
----------------------------------	-------------------------------

MAI 2016

CUPRINS

CAPITOLUL I. TERMENII DE REFERINTA SI REZULTATELE EVALUARII

CAPITOLUL II. PREZENTAREA DATELOR

CAPITOLUL III. ANALIZA DATELOR SI CONCLUZIILOR

CAPITOLUL IV. DEFINITII, TERMENI, CERTIFICARI

CAPITOLUL V. ANEXE

CAPITOLUL I. TERMENII DE REFERINTA SI REZULTATELE EVALUARII

Termenii de referință ai evaluării se referă la date cu privire la identificarea evaluatorului, identificarea contribuabilului și al unității teritoriale administrative.

Aspectele care privesc data evaluării, restricțiile de evaluare, declararea conformității în concordanță cu Standardele de evaluare internaționale, termenii de referință și sinteza evaluării îi prezentăm în tabelul de mai jos:

¹ Cîmpeanu, E.,M., Timuș,A., Trofimov,V., Pădurean, E.,(2012), „Politicele fiscale și bugetare în teoriile economice”, Chișinău, IEFS, pg.148, 27

² Schiopu, C. (2008), “Inspectia proprietatilor imobiliare”, Ed. IROVAL, Bucuresti, pg. 3

Tabelul 1. Date și informații cu privire la data evaluării, termenii de referință

Data evaluării:	Cursul valutar RON/EUR:	Data raportului:
05.05.2016	4,5245	05.05.2016
Restricții de utilizare: Utilizarea raportului de evaluare este restricționată.		
Declararea conformității cu SEV: Prezentul raport de evaluare este întocmit în conformitate cu Standardele de Evaluare ANEVAR 2015		
Termenii de referință ai evaluării: Verificarea evaluării poate fi realizată în conformitate cu prevederile SEV 400 „Verificarea evaluării”.		

Tabelul 2. Rezultatele evaluării

Rezultatele evaluării							
Ref. Anexa 1	Denumirea	Categoria de utilizare R/N/M	Localitatea	Adresa	Sursa suprafața Cadastru Da/Nu	Valoarea impozabilă	
						R Lei	N Lei
1	Spatiu comercial Imobil 1	N	CLUJ	Str. A, BL. B, Et.C	NU		182.158
2	Spatiu comercial Imobil 2	N	CLUJ	Str. A, BL. B, Et.C	NU		191.728
	Total	X	X	X	X		373.886

Rezultatele evaluării

CAPITOLUL II. PREZENTAREA DATELOR

Tabelul 3. Proprietatea evaluată

PROPRIETATEA EVALUATĂ		2 Spatii comerciale	
Proprietari		Proprietar asupra constructiei: S.C. ACADEMICA S.R.L.	
Adresa proprietăților		Orașul: CLUJ	
		Nr. crt.	Denumire
		Adresa	
		1	Spatiu comercial Imobil 1
		2	Spatiu comercial Imobil 2

DECLARAREA VALORII

Tabelul 4. Caracteristici

VALOAREA DE IMPOZITARE OBTINUTA PRIN METODA COSTURILOR - IMOBIL 1	182.157 LEI echivalent 40.260 EUR
VALOAREA DE IMPOZITARE OBTINUTA PRIN METODA COSTURILOR - IMOBIL 2	191.728 LEI echivalent 42.376 EUR
IMOBIL 1 - Suprafața înregistrată în CF, Au = 150 mp - Ad masurata, de 169.71 mp. IMOBIL 2 - Suprafața înregistrată în CF, Au = 157.51 mp - Ad masurata, de 178.78 mp.Ac=89.6 mp	

Tabelul 5. Analiza pietei

ANALIZA PIEȚEI IMOBILIARE	
DEFINIREA PIEȚEI ȘI SUBPIEȚEI	- Piața spațiilor COMERCIALE - Delimitarea pieței: municipiul CLUJ
NATURA ZONEI	- Zonă preponderent rezidențială - Din punct de vedere edilitar: zona stabilă - Din punct de vedere economic: oraș cu economie într-un echilibru STABIL, cu șomaj relativ scăzut
OFERTA DE SPATII SIMILARE	Mica
CEREREA DE SPATII SIMILARE	Mica
ECHILIBRUL PIEȚEI (RAPORTUL CERERE/ OFERTĂ)	- În ceea ce privește echilibrul pieței imobiliare, față de ultimii ani raporturile s-au inversat pe piața imobiliară aceasta devenind o piață a cumpărătorului începând cu ultima parte a anului 2008. - Transformarea pieței imobiliare într-o piață a cumpărătorului s-a realizat în contextul penuriei de capital și a creșterii costurilor cu acesta – context de criză cunoscut în mediile de afaceri și de participanții pe piață – coroborat cu scăderea numărului tranzacțiilor pe segmentul imobiliar și previziunile de accentuare a continuării trendului descendent a evoluției prețurilor pe piața menționată.
CONCLUZII ȘI TENDINȚE PRIVIND PIAȚA PROPRIETĂȚII	- pieță a cumpărătorului - Trend descendent al valorilor pe piața specifică, număr redus de tranzacții.

CAPITOLUL III. ANALIZA DATELOR SI CONCLUZIILOR

Conceptul de cea mai buna utilizare reprezintă alternativa de utilizare a proprietății selectată și este definită ca utilizarea rezonabilă, probabilă și legală a unui teren liber sau construit care este fizic posibilă, fundamentată adecvat, fezabilă financiar și are ca rezultat cea mai mare valoare.

EVALUARE

Tabelul 7. Reglementari legale

REGLEMENTĂRI ȘI CADRU LEGAL de evaluare în scop de impozitare	
STANDARDE DE EVALUARE ANEVAR 2015	SEV 100 - Cadrul general (IVS - Cadru general) SEV 101 - Termenii de referință ai evaluării (IVS 101) SEV 102 - Implementare (IVS 102) SEV 103 - Raportare (IVS 103) SEV 230 - Drepturi asupra proprietății imobiliare (IVS 230) GME 630 - Evaluarea bunurilor imobile GEV 500 - Determinarea valorii impozabile a construcțiilor
CADRU LEGAL	Legislația în vigoare

ABORDAREA PRIN COMPARAȚII - Nu este cazul.

ABORDAREA PE BAZĂ DE VENIT - Nu este cazul.

ABORDAREA PRIN COST

Abordarea prin cost conform GEV 500 constă în estimarea costului de nou din care se va deduce uzura fizică și/sau deprecierea nefuncțională, după caz. **În determinarea valorii de impozitare a clădirii prin metoda costului de înlocuire, au fost utilizate următoarele surse:**

- Cataloagele de costuri de înlocuire – reconstrucție, editura IROVAL Editia 2015
- Cataloage de evaluare la preturi 1965 editia MATRIX ROM

Tabelul 8. Reconcilierea costului de nou unitar

RECONCILIARE COST DE NOU UNITAR			
Sursa costului de nou:	Valoarea impozabilă		Diferența
1 Anexa nr. 3 – Metodologie de estimare a valorii impozabile. SPATIU COMERCIAL - IMOBIL 1	182.157 lei		
SPATIU COMERCIAL - IMOBIL 2	191.728 lei		

SPATIU COMERCIAL - IMOBIL 1

Tabelul 9. Valoarea bruta de nou calculate pentru imobil 1

Valoare bruta de nou calculata			387,569		2,283.71	Lei/mp
Anul PIF	Varsta Cronologica	Varsta Efectiva	Grupa / Subgr. (P135/ 1999)	Depr. (uzura) fizica (%)	Depr. (uzura) fizica (lei) (col.9 x uzura fiz.%)	Depreciere functionala (lei)
1980	36	36		53	205.411	0
			Cost net constructie			182.157
			(Total col.9 x (1-Depr.fiz/100) - Depr.funct)			

SPATIU COMERCIAL - IMOBIL 2

Tabelul 10. Valoarea bruta de nou calculate pentru imobil 2

Valoare bruta de nou calculata			407.932		2,281.75	Lei/mp
Anul PIF	Varsta Cronologica	Varsta Efectiva	Grupa / Subgr. (P135/ 1999)	Depr. (uzura) fizica (%)	Depr. (uzura) fizica (lei) (col.9 x uzura fiz.%)	Depreciere functionala (lei)
1980	36	36		53	216.204	0
			Cost net constructie			191.728
			(Total col.9 x (1-Depr.fiz/100) - Depr.funct)			

S-a selectat valoarea obținută prin metoda CALATOG IROVAL, proprietatea evaluată este de tip NEREZIDENTIAL.

III. CONCLUZII

“Întreprinderea este ea însăși o entitate în schimbare, obligată să-și amelioreze și adapteze permanent nivelul, structura și calitatea transformărilor pe care le produce asupra unor elemente de intrare pentru a satisface nevoile pieței, personalului, administrației și pentru a câștiga ea însăși în termeni de profit, imagine, cotă de piață, capacitate de extensie, rezistență în fața concurenței etc. Realitatea și filozofia schimbării au evoluat în timp, într-o manieră oarecum naturală”¹.

Prin documente de lucru se înțelege fișele întocmite de evaluator în care au fost consemnate metodele și tehnicile utilizate, procedurile aplicate, verificările efectuate, datele și informațiile obținute și concluziile profesionale și pertinente la care s-a ajuns pe parcursul misiunii de evaluare. Ele trebuie să cuprindă toate informațiile pe care evaluatorul le consideră necesare pentru realizarea raportului de evaluare într-o manieră adecvată și si care sa justifice raportul de evaluare.

Calitatea documentelor de lucru sunt cele care determină calitatea evaluării pentru calculul matematic al valorii propuse, al probelor asupra activității desfășurate și a concluziilor trase de catre evaluatorul practician.

Raportat la documentele de lucru, obiectivul principal al acstora se concretizeza ajutorul pe care il ofera evaluatorului să obtina o valoare adecvata în conformitate cu Standardele Internaționale de Evaluare apicabile la acel moment.

“Alegerea metodelor si procedurilor de evaluare se face de expertul evaluator potrivit rationamentului sau profesional, potrivit tipului de valori de stability si procedurilor estimarilor de efectuat, fiecare dintre acestea constituind obiectivele obligatorii ale misiunii sale”².

Ca urmare expertul evaluator va trebui sa procedeze la culegerea datelor si informatiilor, sa efectueze prelucrarea electronica corecta a acestora, sa selecteze parametrii simetodele de lucru cu atentie, sa retrateze informatiile si să le verifice. ‘„noua economie”, include anumite transformări moderne ale activităților economice, care sunt o consecință a utilizării tehnologiilor digitale. Acestea, la rândul lor oferă acces, procesare și stocare a informației într-un mod mai simplu și mai ieftin.

Apariția unei economii noi, este explicată prin intensificarea promovării serviciilor și produselor noi, importanța mai mare acordată inovațiilor ca fenomen și modalitate de activitate economică, și influența asupra procesului de globalizare.

Un volum enorm de informații modifică modul în care funcționează piețele, făcând posibilă restructurarea corporativă și apariția noilor oportunități pentru crearea și operarea diferitor tipuri de informație.’¹, Entitățile trebuie să

¹ Bîrcă I., Deliu A., Frăsineanu P. (2011), „Managementul schimbării și schimbarea organizațională – premisă de sporire a performanței întreprinderii”, apărut în: Economie și Sociologie. Complexul Editorial al IEFIS, 2011, nr. 2, p. 81-88, ISSN: 1857-4130, pg. 2

² CECCAR,(2005), “Cartea expertului evaluator. Norme profesionale”, Bucuresti

exploreze toate posibilitățile de finanțare, creînd un potențialul investițional generator de efecte investiționale cu impact pozitiv atât la nivel microeconomic cât și la nivel macroeconomic.²

Raportul de evaluare în scop de impozitare, se elaborează pentru serviciu de impozite și taxe din cadrul primăriilor și servește ca bază pentru stabilirea și achitarea impozitelor la bugetele locale în raporturile care apar între contribuabil și primăria la care este arondat în procesul activității economice.

BIBLIOGRAFIE

1. Bîrcă I., Deliu A., Frăsineanu P. (2011), „Managementul schimbării și schimbarea organizațională – premisă de sporire a performanței întreprinderii”, apărut în: Economie și Sociologie. Complexul Editorial al IEFS, 2011, nr. 2, p. 81-88, ISSN: 1857-4130, pg. 2
2. Biris, I.,L., *Raport de evaluare în scopuri fiscale*, 05.2016
3. Catalog IROVAL
4. CECCAR,(2005), „Cartea expertului evaluator. Norme profesionale”, Bucuresti
5. Cîmpeanu, E.,M., Timuș,A., Trofimov,V., Pădurean, E.,(2012), „Politicile fiscale și bugetare în teoriile economice”, Chișinău, IEFS, pg.148, 27
6. COST DE REPRODUCȚIE (NO), Reproduction Cost (New) GN 4, 3.22; GN 6, 3.37
7. Depreciated Replacement Cost- DRC, IVA 1, 3.1;IVA 3, 3.1;
8. Nichitcin, C., (2014), „Asigurarea financiară a priorităților investiționale ale entităților din Republica Moldova” Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
9. Schiopu, C. (2008), „Inspectia proprietatilor imobiliare”, Ed. IROVAL, Bucuresti
10. Standarde Internationale de Evaluare (2005) – editia a saptea
11. Stratan, A., Perciun, R., Oleiniuc., M.,; red. șt. , Bajura, T.; Inst. de Econ., Finanțe și Statistică. – Ch. : IEFS, *Management strategic (în baza întreprinderilor de panificație/* 2012.
12. Țîrlea, M.,R., *Raport de evaluare în scopuri fiscale pentru impozitare – din practica profesionala* 05.2016
13. Toma, M. Evaluarea întreprinderii – CECCAR București
14. Țurcan, V., Gribincea, A., Bîrcă,I., (2014), „Economie digitală – premisă a dezvoltării economice în secolul XXI” În: Economie și Sociologie., nr. 2, pg. 109, ISSN: 1857-4130

¹ Țurcan, V., Gribincea, A., Bîrcă,I., (2014), „Economie digitală – premisă a dezvoltării economice în secolul XXI” În: Economie și Sociologie., nr. 2, pg. 109, ISSN: 1857-4130

² Nichitcin, C., (2014), „Asigurarea financiară a priorităților investiționale ale entităților din Republica Moldova” Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

**CONSIDERAȚII PRIVIND PARTICULARITĂȚILE GESTIONĂRII FINANCIARE
A ÎNȚEPRINDERILOR AFLATE ÎN SITUAȚIE DE INSOLVABILITATE**

**Inga ZUGRAV¹, conf.univ., dr.,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova**

Gestiunea întreprinderii în situație de insolvabilitate și elaborarea strategiilor de evitare a crizei financiare trebuie să includă unele măsuri și recomandări cu scopul micșorării consecințelor, ce pot surveni în urma luării diferitelor decizii. Aceasta ar permite managerului să evalueze starea agentului economic legată de incertitudine, care se pot solda cu eșec în privința scopurilor propuse și să obțină informații prețioase, privind daunele posibile. Așadar, mediul de activitate impune întreprinderii o nouă variabilă, de care trebuie să se țină cont la menținerea nivelului lichidității, și anume – riscul, adică incertitudinea întreprinderii față de rezultatele obținute. Scopul formulat a determinat utilizarea diverselor metode de cercetare, precum procedeele și instrumentele de cunoaștere științifică a proceselor economice, analiza logică și comparativă, documentarea științifică, abordarea sistemică, generalizarea și sistematizarea informației. Principalele rezultate obținute în articol, urmare a cercetării, sunt definirea și stabilirea condițiilor ce pot genera situația de insolvabilitate și specificarea căilor ce vor permite înlăturarea stării de criză.

Cuvinte-cheie: criză financiară, insolvabilitate, risc, incertitudine, gestiune, asanare financiară

Business management in case of insolvency and developing strategies to avoid financial crisis must include measures and recommendations with the view to reducing the consequences, which could occur after taking various decisions. This would allow the manager to assess the state of uncertainty related entity, which may result in failure on goals and obtain valuable information on possible damage. Therefore, activity environment imposes the company a new variable, which must be taken into account in maintaining liquidity, namely the risk, ie the company uncertainty for results. The goal formulated determined using various research methods, processes and tools such as scientific knowledge of business processes, logical analysis and comparative, scientific documentation, systemic approach, generalization and systematization of information. The main results of the article, following research, they are defining and setting conditions that can generate situations of insolvency and specifying ways that will allow the removal state of crisis.

Key words: financial crisis, insolvency, risk, uncertainty, administration, financial rehabilitation

Riscul poate fi definit și ca o probabilitate ca rezultatul așteptat să difere de rentabilitatea reală. Persoana care ia decizia trebuie, însă, să prognozeze dacă rezultatul care se va obține, va compensa efortul depus. Evaluarea riscului determină gradul de confort al persoanei care ia decizia, fiind la curent cu rezultatele negative care vor putea apărea, în acest context, riscul trebuie privit ca o posibilitate de a înregistra pierderi sau venituri.

Așadar, în literatura de specialitate, riscul este caracterizat ca: „posibilitatea de a fi expus unei primejdii, de a avea de înfruntat un necaz sau de suportat o pagubă, pericol posibil”, el este calculat și asumat de inițiatorul afacerii și are drept recompensă profitul scontat al afacerii. Acesta reflectă gradul de probabilitate asociat eșecului, iar personajul-cheie al dezvoltării afacerii este întreprinzătorul însuși. [3, p. 56]

S-a constatat că preocupările actuale ale cercetării în managementul financiar vizează problematica riscului și a inflației. Pornind de la aceasta, riscul este abordat în corelație cu inflația, majorarea dobânzilor, ducând atât la sporirea costului capitalurilor, precum și la diminuarea potențialului unei investiții de a produce profit.

E bine cunoscut faptul că viitorul, întotdeauna, este incert, deci orice decizie luată în privința viitorului implică o doză mai mare sau mică de risc, acesta este o măsură a concordanței dintre diferite rezultate posibile, mai mult sau mai puțin favorabile sau nefavorabile, într-o acțiune viitoare.

Întreprinzătorul poate să-și asume, în activitatea sa, următoarele categorii de risc:

riscul strategic, asumat de întreprinzător în cazul unei afaceri proprii, dependent de alegerea activităților, în funcție de competențele întreprinzătorului, de resursele de care dispune și de poziționarea pe piață a afacerii;

riscul financiar, suportat în legătură cu capitalurile angajate de întreprindere, este caracteristic prin riscul nerambursării împrumuturilor și riscul operațional, derivat din disfuncțiile posibile în gestionarea resurselor. [3, p. 928]

În această ordine de idei, menționăm că riscul operațional este asumat, în cvasi-exclusivitate, de către decident și poate fi evitat sau limitat doar ca urmare a posedării de către acesta a unor veritabile calități de manager, de profesionist al afacerii.

Pe de altă parte, întreprinzătorul este confruntat cu incertitudinea, adesea chiar el contribuind la apariția acesteia. Incertitudinea (lipsă de certitudine, nesiguranță, îndoială, ezitare), de mai multe tipuri și ea, manifestându-se la diverse niveluri, reprezintă ansamblul evenimentelor potențiale susceptibile să survină și care pot fi prevăzute, influențând astfel activitățile firmei. [2, p. 482]

Luând în considerare faptul că forța motrice a dezvoltării activității de antreprenariat sunt incertitudinea și riscul, care au caracter obiectiv, menționăm că acestea constituie rezultatul influenței factorilor mediului extern și, din aceste considerente, se pune accentul pe asigurarea legăturii reciproce între procesul de prognozare și rezultatul realității curente.

¹ © Inga ZUGRAV, ingulea.z@yandex.ru

Mediul extern include în sine condiții obiective de ordin economic, social și politic, în limitele cărora întreprinderea activează și la dinamica cărora este impusă să se adapteze. Referitor la problema incertitudinii, putem afirma că ea persistă la toate stadiile ciclului de viață al întreprinderii și se datorează multitudinii de participanți la procesul de afaceri, comportamentul cărora, în diverse situații, nu poate fi prevăzut cu exactitate. Concomitent, activitatea întreprinderii mai este influențată de strategiile, scopurile și criteriile, ce nu pot fi invariabile la nivelul corespunzător de performanță.

Totodată, activitatea agentului economic este permanent afectată de incertitudinea conjuncturii economice, la baza căreia stau instabilitatea cererii și ofertei, factorii de producție, combinarea capitalurilor pentru efectuarea de investiții.

În acest context, o întreprindere aflată în situație de insolvabilitate constituie rezultatul unui șir lung de deficiențe privind gestiunea afacerii, politica financiară, managementul resurselor umane etc. Când, pentru o activitate normală, este important să se ia în considerare valoarea riscului de exploatare, atunci pentru întreprinderile puțin rentabile și în pierdere acest risc asumat este extrem de mare. Întreprinderile puțin rentabile au o valoare de piață inferioară activului net, pentru ele fondul de comerț fiind „badwill”. [1, p.293].

Proprietarul unei întreprinderi în pierdere își asumă riscul de a nu reuși să redreseze întreprinderea și chiar să o lichideze, însă, pentru cazurile date, există plafonul când redresarea este incertă și când redresarea este realizabilă, dar cu cheltuieli mari de fonduri.

Totodată, considerăm că indicatorii riscului financiar ne dau o imagine clară asupra unor fenomene de influență negativă a factorilor de risc și, în baza acestora, se pot elabora prognoze în vederea evitării sau minimizării riscurilor viitoare în cadrul afacerii. Ca rezultat, problemele riscului de insolvabilitate se axează pe două stări financiare a afacerii, și anume: starea fondului de rulment și starea solvabilității.

În cazul apariției riscului de insolvabilitate, pentru gestiunea activității o mare însemnătate revine folosirii metodelor contemporane de asigurare și utilizare a fondului de rezervă, precum și a mecanismului de distribuire a acestuia.

Pentru a controla riscul de faliment poate fi utilizată metoda de calculare a gradului de îndatorare - indicator care exprimă raportul dintre datoriile societății comerciale și capitalul propriu al acestuia.

Totodată, problema structurii financiare a întreprinderii nu poate fi definită corect, fiindcă deciziile de finanțare sunt luate de persoane, care acționează în mod diferit, în dependență de perceperea acestora a mediului extern, riscurilor, situației economice etc.

Structura financiară are ca obiectiv o componență eficientă, care asigură maximizarea rentabilității. Aceasta poate fi apreciată prin intermediul modelului ce reflectă impactul îndatorării asupra profitabilității. Astfel, apare o funcție cu următoarele două necunoscute:

1. Ponderea capitalului propriu în totalul capitalului – măsurată prin levierul financiar. Cu cât levierul financiar este mai mare, cu atât îndatorarea este mai ridicată și rentabilitatea financiară va fi mai sporită;
2. Dobânzile plătite, care influențează mărimea profitului net, astfel că întreprinderile care se îndatorează mai mult au cheltuieli financiare mai mari și, în final, mărimea profitului net va fi mai mică. În acest caz rentabilitatea vânzărilor se va diminua, iar aceasta va duce la micșorarea rentabilității financiare.

La acest capitol, putem menționa că, conform unor opinii, insolvabilitatea, sub aspect economic, reprezintă o reflectare a situației insuficienței venitului destinat acoperirii cheltuielilor efectuate. Însă, în caz că, în calitate de criteriu al insolvabilității întreprinderii, servește incapacitatea utilizării factorilor de producție, cu un nivel oarecare de eficacitate, adică se înregistrează funcționarea în pierdere a agentului economic, pot fi făcute următoarele constatări:

În primul rând, starea nesatisfăcătoare a întreprinderii, produsă de efectul de pierdere, nu caracterizează fenomenul insolvabilității, întrucât poate fi rezultatul strategiei de piață a agentului economic, fiindcă, în cazul dat, pierderile comise cu scopul obținerii unei stabilități pe termen lung au caracter de scurtă durată.

În al doilea rând, activitatea profitabilă a întreprinderii nu poate servi ca garanție de menținere a eficienței și solvabilității obiectului de gospodărire, întrucât politica investițională incorectă, ineficiența structurii organizatorice și de gestiune, cât și alți factori, pot atrage diminuarea rentabilității. Ca rezultat, poate apărea situația când agentul economic, menținând starea potențialului tehnic și de producție, va deveni insolvabil ca obiect al antreprenoriatului. Deci, nerentabilitatea reflectă numai latura finală a criteriului insolvabilitate, atunci când situația nefavorabilă a întreprinderii, devine vizibilă pentru toți partenerii de afaceri.

Așadar, din cele expuse, se pot constata câteva cauze ale insolvabilității, dintre care una constă în diminuarea de lungă durată a cererii, ce ține de terminarea ciclului de viață a producției sau modificarea cererii față de producția întreprinderii, ce poate diminua prețul mai mult decât nivelul mediu a costurilor.

Altă cauză presupune că, în urma creșterii spontane a cheltuielilor permanente sau a celor variabile, pot să se majoreze costurile globale până la un nivel care depășește prețul mărfii.

După cum se vede, prima cauză a insolvabilității se referă la domeniul marketingului și prevede că strategia de marketing reprezintă punctul de pornire al planului general de asanare financiară a activității aflate în stare de dificultate financiară. A doua cauză privește sfera financiară, iar strategia de restructurare financiară reprezintă punctul final.

Astfel, conchidem că noțiunea de gestiune a riscului de insolvabilitate presupune o procedură, în care, într-un anumit fel, se stipulează pericolul crizei, se efectuează analiza particularităților ei și se elaborează măsurile, ce țin de diminuarea consecințelor crizei și utilizarea factorilor, ce vor influența dezvoltarea întreprinderii.

În acest context, elaborarea strategiei privind asanarea situației financiare a întreprinderii presupune existența unui proces de administrare economică eficientă a patrimoniului, care implică un complex de măsuri organizatorice,

tehnice și financiare, ce vor permite corelarea optimă a factorilor de producție. Nu pe ultimul loc se află și abilitățile decidentului de a mobiliza colectivul pentru depășirea situației de criză.

Credem că o problemă mare în procesul de insolvabilitate se atribuie managerilor întreprinderii, uneori, fiind suficientă schimbarea administrării și implementarea gestiunii anticriză, pentru a obține o creștere financiară, în consecință, achitarea regulată a salariului și stingerea datoriei către buget. De aici, reiese concluzia că, pentru formarea resurselor financiare proprii, este suficientă parcurgerea unei perioade de reabilitare.

Așadar, antreprenorul își asumă responsabilitatea privind elaborarea unui program individual de acțiuni ce ar permite evitarea insolvabilității sale. Activând în mediul de concurență, agentul economic este impus să ofere clienților săi facilități la vânzarea mărfurilor, adică să vândă marfa sa în credit, ceea ce condiționează caracterul probabilistic și gradul înalt de risc.

Gestiunea economico-financiară a antreprenoriatului constituie un complex de corelații, ce se formează în procesul dezvoltării și desfășurării activității între diferite elemente ale structurii materiale, potențialului tehnic și ale forței de muncă, care exprimă posibilitățile agentului economic, modul în care acestea sunt folosite și care sunt rezultatele obținute. În paralel, e necesară compararea lor cu nivelul posibil de atins, în funcție de potențialul existent. Astfel, utilizând gestiunea economică, trebuie să se asigure permanent un complex de corelații, care să permită un echilibru între:

- mijloacele fixe și forța de muncă;
- capacitatea de producție și producția obținută;
- productivitatea muncii și salariul mediu;
- volumul producției realizate și cererea ei pe piață;
- investițiile alocate și rezultatele obținute în urma acestora.

Referitor la gestiunea economică, considerăm că ea poate fi tratată ca un proces specific, ce constă dintr-un ansamblu de activități de planificare, organizare și control, care vizează stabilirea și trasarea scopurilor, ce urmează a fi realizate, precum și interacțiunea mijloacelor economice ce permit atingerea acestor scopuri, în care se includ un complex de forme de gestiune eficientă a întregului patrimoniu al întreprinderii.

În prezent, problema evaluării, analizei și gestiunii instabilității și crizei financiare a agenților economici ce activează în Republica Moldova necesită un studiu, care ar cuprinde aspecte teoretico-practice, ce trebuie să devină un element-cheie al teoriei gestiunii economice.

Procedura de gestiune permite aprecierea căilor și posibilităților de asigurare a stabilității economice a întreprinderii, a capacității sale de a rezista evenimentelor nefavorabile. În procesul studierii problemelor de apariție a crizelor financiare, este necesar să se aibă în vedere, în primul rând, nivelul la care se află întreprinderea și etapa din ciclul vieții acesteia.

Gestiunea anticriză presupune elaborarea prealabilă a unui plan cu scopul evitării situațiilor critice, asigurării contra riscurilor și lichidării consecințelor produse. Există o deosebire între planificarea stabilă, care este bazată pe utilizarea anumitor resurse și între planificarea restabilirii activității normale a întreprinderii, fiindcă, înainte de a derula fenomene imprevizibile și neplăcute, îi permite agentului economic, ca într-un termen scurt, să-și refacă solvabilitatea și să-și îndeplinească angajamentele față parteneri.

În scopul determinării stabilității financiare, este necesară calcularea indicatorilor, care caracterizează structura surselor de formare a patrimoniului. Unul dintre indicatori este coeficientul corelației dintre sursele împrumutate și proprii. Cu cât mai mare este mărimea acestui coeficient, cu atât crește riscul de antreprenoriat, ceea ce impune implementarea unor metode de micșorare și evitare a acestui risc.

Printre aceste metode, menționăm diversificarea, care permite o stabilitate mai mare a performanțelor în plan financiar, reducându-se, astfel, vulnerabilitatea întreprinderii. Aceasta constă în repartizarea capitalului pe domenii diferite de activitate, rezultatele cărora nu sunt într-o interdependență directă. Datorită multiplicării producției, poate fi atenuat impactul fluctuațiilor conjuncturale nefavorabile din sector, se diminuează riscurile legate de previziunea imperfectă, de restrângerea pieței sau apariția de noi concurenți. Atunci când se suportă pierdere într-un domeniu de activitate, se poate obține profit din alt sector. De aici, rezultă că diversificarea permite menținerea stabilității întreprinderii indiferent de factorii interni și externi, ce influențează negativ.

O altă metodă o reprezintă asigurarea riscurilor de către o companie de asigurări; adesea se folosește hedgingul, adică asigurarea prețului mărfii contra riscului sau diminuării neprevăzute pentru producători și majorării nesatisfăcătoare pentru consumatori.

Metoda de limitare presupune stabilirea unui plafon pentru suma de cheltuieli, vânzarea în credit și a sumelor de investire a capitalului.

Formarea rezervelor de resurse pentru acoperirea unor cheltuieli neprevăzute se face prin coraportul dintre riscul potențial și majorarea cheltuielilor pentru suportarea acestor riscuri. Această metodă, ca regulă, este folosită la implementarea diferitelor proiecte. Riscurile sunt divizate între participanții la proiect, cu cât perioada de investire este mai îndelungată și sunt inovate tehnologii moderne, cu atât crește riscul proiectului. Ca o metodă de repartizare a riscului, apar operațiunile de factoring, care asigură riscurile cu nivel înalt.

Scăderea eficienței unei întreprinderi, pierderea segmentului de piață creează o stare negativă, gestionarii propunând numeroase „soluții salvatoare”, pentru a-și dovedi potențialul managerial încă neepuizat, iar exigența financiară cuprinde îndeplinirea a cel puțin două condiții: costul implementării propunerii și câștigul adus de propunerea respectivă.

În literatura de specialitate, procesul realizării procedurilor de confruntare a crizelor financiare aferente activității întreprinderilor-debitori se apreciază ca proces de evitare a crizei, care, în condițiile actuale, se consideră proces dirijat.

Această situație evidențiază două noțiuni: gestiunea contra criză și realizarea acțiunilor contra criză. Prima este o categorie microeconomică, ce reprezintă totalitatea formelor și metodelor de execuție a procedurilor de evitare a crizei, în cadrul întreprinderii corespunzătoare și reflectă relațiile de producție, ce se formează în etapa asanării sau lichidării ei.

A doua, fiind categorie macroeconomică, cuprinde măsuri organizatorice, economice, normative și juridice, având ca scop protecția contra situațiilor de criză, prevenirea stării de insolvabilitate sau lichidarea întreprinderilor în cazul derulării afacerii neprofitabile.

În acest context, în literatura de specialitate, se pune accentul pe procedurile preventive de evitare a crizei financiare, iar gestiunea anticriză este îndreptată spre neadmiterea stării insolvabile.

În conformitate cu abordările date, determinarea esenței gestiunii anticriză se manifestă, într-o măsură oarecare, în sens îngust, întrucât aceasta prevede procesul de gestiune în condițiile crizei financiare existente și este îndreptată spre redresarea situației date. Nemijlocit, cauza principală în gestiunea crizei financiare constă în asigurarea condițiilor, la care dificultățile financiare nu pot avea un caracter permanent și stabil.

Deci, în viziunea noastră, noțiunea de anticriză presupune funcționarea unui sistem de gestiune a întreprinderii, cu caracter sistemic și complex, ce are ca obiectiv prevenirea sau evitarea fenomenelor nefavorabile pentru afaceri, implementarea și realizarea, în cadrul agentului economic, a unui program strategic special, ce permite înlăturarea dificultăților temporale, menținerea și extinderea din sursele proprii, în diferite circumstanțe, a pozițiilor subiectului pe piață.

Totodată, o asemenea formulare a acestei categorii nu permite dezvăluirea structurii gestiunii de evitare a crizei și nu determină importanța restructurării financiare în cazul asanării întreprinderii.

Teoriile manageriale determină faptul că gestiunea de evitare a crizei financiare trebuie, în mod aprioric, să depășească și să preîntâmpine insolvabilitatea întreprinderii. Utilizarea procedurilor de gestiune permite asigurarea, pe parcursul unei perioade îndelungate de timp, unui nivel de competitivitate, care va crea condiții de a produce mărfuri cerute pe piață și ar asigura fluxul monetar suficient pentru achitarea tuturor obligațiilor. În baza celor expuse, gestiunea crizei financiare poate fi divizată în următoarele module:

1. analiza mediului extern al potențialului intern al priorităților de concurență;
2. diagnosticul preventiv al cauzelor apariției situațiilor de criză în procesele economice și financiare ale întreprinderii;
3. analiza complexă a situației economice și financiare a întreprinderii în scopul stabilirii metodelor de asanare financiară;
4. planul de afaceri destinat asanării financiare a întreprinderii;
5. procedurile gestiunii de evitare a crizelor financiare și controlul efectuării lor.

Astfel, această determinare a gestiunii anticriză reflectă structura și conținutul ei, întrucât primele trei module sunt orientate spre determinarea stării curente a întreprinderii, iar ultimele două au ca scop scoaterea ei din criză.

Din acest punct de vedere, gestionarea activității întreprinderii în condiții de insolvabilitate poate fi studiată ca un proces dirijat, îndreptat spre prevenirea sau evitarea crizei, având la bază tendințele obiective de dezvoltare.

În acest context, problemele gestiunii anticriză a situației financiare a întreprinderii pot fi grupate în felul următor:

1. Problemele aferente depistării stării de insolvabilitate;
2. Problemele metodologice, economice și financiare, ce cuprind sferele-cheie ale volatilității întreprinderii;
3. Problemele de prognozare a crizelor.

Astfel, noțiunea gestiunii de anticriză constă în restructurarea financiară a întreprinderii și modelarea proceselor, ce se referă la diferite grupe de probleme. Cele menționate permit formularea concluziei că insolvabilitatea reprezintă o caracteristică complexă ce reflectă procesele interne, desfășurate în cadrul întreprinderii, care, în final, se răsfrâng asupra stării financiare a acesteia.

La rândul său, pentru majoritatea subiecților de gospodărire, mecanismul de gestionare nu trebuie să fie îndreptat spre evitarea crizei, dar spre preconizarea preîntâmpinării insolvabilității și asigurarea posibilității de a preveni starea de faliment. În același timp, referitor la întreprinderile insolvabile, menționăm că direcția principală a gestiunii anticriză constă în restructurarea financiară.

În același timp, putem menționa că, activitatea financiară poate fi divizată în două direcții. Prima prevede efectuarea câtorva funcții interne, așa ca: evidența contabilă, gestiunea fluxurilor de numerar, mecanismul de planificare și prognozare. A doua, include în sine totalitatea de elemente aferente relațiilor externe, la care se atribuie: statul, băncile, partenerii de afaceri.

Agenții economici nu-și pot realiza activitatea sa, în particular, nu pot produce bunuri și servicii, fără a dispune de resurse, adică capitalul fizic și uman. Capitalul fizic, incluzând activele financiare și activele reale, este supus unui proces continuu de transformare, în cadrul căruia activele financiare se convertesc în activele reale, și invers.

Activele financiare sunt necesare pentru procurarea activelor reale și a capitalului uman, în timp ce activele reale, utilizate în capitalul uman, produc bunuri și servicii, din vânzarea cărora se procură activele financiare.

Alături de importanța formării capitalului necesar pentru faza de inițiere a afacerii, o finanțare corectă și completă reprezintă condiția primordială pentru viitorul întreprinderii, deoarece ea nu va face față cerințelor și eventualelor probleme fără a avea un capital suficient, care ar asigura o dezvoltare oportună. Mărima fondurilor

financiare ce urmează a fi investite depinde de caracterul și volumul afacerii. Dezvoltarea întreprinderii, în mare măsură, este influențată de strategia și obiectivele formulate.

Rezultatul final al activității, la fiecare întreprindere, reprezintă obținerea profitului, necesar pentru dezvoltarea de mai departe a producției, modernizarea utilajului existent, procurarea tehnologiilor avansate etc.

Deci, principalul obiectiv stabilit în baza rezultatelor deciziilor elaborate, presupune bunăstarea acționarilor și creșterea economică. Adesea, conducătorul firmei nu este proprietarul ei, ceea ce creează condiții pentru apariția unui conflict între acționari și gestionari, evitarea căruia poate fi atins prin limitarea împuternicirilor echipei manageriale, prevăzând cheltuieli de monitorizare a acțiunilor de gestiune și elaborarea unei structuri organizatorice raționale.

O altă problemă, cu care se ciocnește întreprinderea în activitatea sa, se referă la conflictele posibile dintre acționari și creditori, care stabilind rata dobânzii la împrumut, țin cont de:

- gradul de risc al activelor, existente în cadrul firmei;
- gradul de risc previzional, pentru activele ce urmează a fi achiziționate;
- structura capitalului firmei la momentul respectiv.

În activitatea sa întreprinderile utilizează resursele proprii și cele împrumutate. Din acest motiv, agentul economic trebuie să optimizeze structura financiară, care implică anumite costuri, determinate de plata dobânzilor, a altor cheltuieli etc. Împrumutul poate stimula sau frâna activitatea economică. Într-o asemenea situație sunt necesare măsuri adecvate și ferme pentru a preîntâmpina falimentul. Un agent economic poate înregistra starea de faliment din mai multe cauze, printre care: management neadecvat; gestiune financiară defectuoasă; competență profesională slabă; lipsa de încredere a membrilor etc.

Indicatorii creșterii economice caracterizează eficiența utilizării activelor și se manifestă prin indicii schimbării volumului vânzărilor și mărimii activelor. Este important ca întreprinderea să cunoască mărimea efortului pentru a obține creșterea cifrei de afaceri și se apreciază pozitiv majorarea acestuia în dimensiune mai mare decât creșterea activelor.

Privind flexibilitatea, menționăm existența a două abordări: cea defensivă, permite să fie receptivă și să se conformeze tuturor modificărilor conjuncturii economice și ofensivă, oferă posibilitate întreprinderii să efectueze modificări în mediul economic intern, căutând cele mai eficiente căi de investire. Flexibilitatea ar trebui să impună gestionarului un mod de gândire, ce ar permite să utilizeze resursele financiare disponibile în direcțiile cele mai eficiente. Flexibilitatea financiară se caracterizează prin următorii indicatori principali: rata îndatorării, capacitatea de autofinanțare, mărimea activelor neutilizabile, structura cheltuielilor etc.

Totalitatea de coeficienți sunt folosiți pentru a observa schimbările financiare, a vedea și depista rezultatul activității și, totodată ajută la prevenirea caracteristicilor la așa schimbări, care la rândul său pot să arate ce riscuri și posibilități de evitarea a acestora există pentru unitatea economică.

În rezultatul acestei analize se poate de a supraveghea dinamica evoluției diferitor indicatori. Importanța metodei ratelor constă în aceea, că oferă posibilitatea realizării unor comparații atât în timp, cât și în spațiu, cu ratele medii pe ramură, făcând astfel posibil aprecierea evoluției performanțelor în timp, dar și cu indicele înalt de perfecționare obținut de concurenți.

Ideea care stă la baza elaborării acestui sistem de indicatori, utilizați în procesul analizei financiare, constă în aceea că ea trebuie să reflecte cât mai exact desăvârșirea sau dereglările, pe care factorii producției și pieței o impun în timp asupra obiectului de activitate a întreprinderii.

Calitatea sistemului de indicatori și capacitatea acestuia de a oferi informații utile în analiza financiară reprezintă o condiție esențială în stabilirea unui diagnostic complet și eficient.

Coeficienții sunt folosiți pentru a observa schimbările financiare, vedea și a depista rezultatul activității și ajută la prevenirea caracteristicilor la așa schimbări, care la rândul său pot să arate ce riscuri și posibilități există pentru unitatea economică.

În condițiile economiei de piață apare problema prevenirii stării falimentare a unei întreprinderi și cu acesta crește rolul analizei financiare.

Restructurarea finanțelor necesită de asemenea darea în arendă sau vânzarea cu plată pe părți a capacităților de producție libere, precum și comercializarea surplusului de valori materiale.

În dinamică mărimea indicatorului solvabilității relevă gradul general de îmbunătățire sau de înrăutățire a situației financiare a întreprinderii. Concomitent, creșterea valorii coeficientului lichidității poate să testeze nu numai un raport favorabil pentru echilibrul financiar al întreprinderii, dar și acumularea unor resurse bănești.

Specialiștii străini apreciază că, existența unor disponibilități bănești în proporție de 1 – 1,5% față de totalul activului, asigură necesarul zilnic pentru efectuarea plăților normale imediate ale întreprinderii.

Un nivel mai ridicat a acestui indicator nu constituie un semnal de alarmă, care trebuie să impună măsuri de redresare. În schimb nivelul mai redus al gradului de asigurare cu disponibilități bănești reflectă o întârziere a încasărilor, obținerea unor rezultate financiare nesatisfăcătoare, care în cele din urmă vor duce la o reducere a capacității de plată a întreprinderii.

Primul pas în elaborarea procedurii stabilității financiare este studiul structurii activelor și pasivelor întreprinderii. În același timp, în dependență de solvabilitate și viteză de transformare în mijloace bănești, este necesar de structurat activele în mai multe grupe. [4]

Mai mulți cercetători și organisme financiare au fost preocupate de elaborarea unei metode de predicție a riscului de faliment pornind de la o grupare de rate strâns corelate cu starea de sănătate sau cu cea de slăbiciune a întreprinderilor. Procedul folosit servește ca metodă statistică de analiză discriminantă a caracteristicilor financiare ale

întreprinderilor cu funcționare normală și a celor cu dificultăți de gestiune economică și financiară. Se caută apoi cea mai bună combinație liniară a ratelor care să diferențieze cel mai bine posibil întreprinderile sănătoase de întreprinderile falimentare. Această combinație liniară conduce la determinarea unui indicator, numit **scor**, care dă o bună aproximare a riscului de faliment pentru întreprindere.

BIBLIOGRAFIE

1. DALINA DUMITRESCU, DRAGOTĂ V., CIOBANU A., *Evaluarea întreprinderilor*, - București: Editura Economică, 2002. – 336 p.
2. Dicționarul explicativ al limbii române, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000. - 928 p.
3. HULL J.C., *The Evaluation of Risk in Business Investment*, Ed. Pergamon Press, 1980. – 1020 p.
4. ZUGRAV INGA, *Sistemul de măsuri a stabilizării financiare și preîntâmpinării falimentului la nivelul agentului economic*, Culegere de lucrări științifice în memoria prof.univ. V. A. Zolotarevski: "Ecuații Integrale și Modelarea Problemelor Aplicative", – Chișinău, 2005, p. 252-256.

PIAȚA INVESTIȚIILOR EUROPENE ÎN STAGNARE

Ion STURZU, viceguvernator al Băncii Naționale a Moldovei
Petru COBAN, cercetător, Moldova

Investiția totală în imobiliare comerciale europene în prima jumătate al anului 2016 s-au ridicat la 46,5 miliarde de euro, ceea ce este cu 14% mai puțin decât în aceeași perioadă a anului 2015 și cu 15% sub valorile medii trimestriale pentru ultimii trei ani. Volumul anual al investițiilor la sfârșitul primului trimestru al anului 2016 s-au ridicat la 276,5 miliarde de euro, ceea ce reprezintă 6% mai mic decât totalul anual pentru 2015. Această încetinire indică faptul că piața a luat o "pauză" după recordul din 2015. În ciuda încetinirii activității pe piață de la începutul anului 2016, volumul anual al investițiilor în imobiliare în Europa continuă să crească. Marea Britanie a atras, de asemenea, cea mai mare parte a investițiilor, dar este ele sunt în scădere deoarece investitorii caută noi piețe de desfacere. Astfel, cea mai semnificativă creștere a investițiilor noi vedem în alte piețe europene. Reducerea volumului de investiții în Marea Britanie se datorează în mare parte posibilei retrageri a Marii Britanii din Uniunea Europeană. Pe parcursul anului 2016 în domeniul imobiliar comercial al țării a fost investit în valoare de 13,9 miliarde de euro, ceea ce reprezintă 30% mai puțin decât în anul 2015. Cu toate acestea, reducere înregistrată nu este critică, suma corespunde mediei cifrelor trimestriale pentru ultimii 10 ani. După prima jumătate puternică din 2015 piața de investiții din Franța a scăzut cu 47%, ajungând până la 3 miliarde de euro, în Germania, cifra a scăzut cu 18%, la 7,9 miliarde de euro. Cu toate acestea, având în vedere valoarea semnificativă a tranzacțiilor prognozate și interesul investitorilor, se poate spune că piața a luat doar o pauză temporară.

Cuvinte-cheie: investiții, imobil, încetinirea activității, tranzacții, prognoze.

The total investment in European commercial real estate in the first half of 2016 amounted to 46.5 billion euros, which is 14% less than in the same period of 2015 and 15% below the average quarterly last three years. The annual volume of investments in the first quarter of 2016 amounted to 276.5 billion euros, which is 6% lower than the annual total for 2015. This slowdown indicates that the market has taken a "break" after record in 2015. despite the market downturn in early 2016, the annual volume of investments in real estate in Europe continues to grow. Britain has also attracted the largest share of investments, but they are falling because investors seeking new markets. Thus, the most significant investment growth we see in other European markets. Reduction volume of investment in the UK is largely due to the possible withdrawal of Britain from the European Union. During 2016, the national commercial real estate was invested worth 13.9 billion euros, which is 30% less than in 2015. However, registered reduction is not critical, the amount corresponding to the average quarterly figures for the past 10 years. After strong first half 2015 investment market in France fell by 47%, reaching up to 3 billion euros in Germany, the figure decreased by 18% to 7.9 billion euros. However, given the amount of forecasted transactions and significant investor interest, it can be said that the market took only a temporary respite.

Key words: investments, real estate, downturn, transactions, market forecasts.

JEL Classification: E220, M210, O160, P510

Introducere: Termenul investiții provine din cuvântul latin investire, deci îmbrăcare. Ca parte a unui sistem economic planificat centralizat, el se identifică cu investiția de capital, costul reproducerii mijloacelor fixe, creșterea și îmbunătățirea acestora. Investițiile au fost tratate ca alocări pe termen lung în diferite sectoare ale economiei. Odată cu începutul reformelor de piață punctul de vedere asupra conținutului noțiunii "investiții", s-a schimbat, ceea ce se reflectă în diverse acte legislative [2, 3, 4]. Investițiile sunt definite ca numerar, titluri de valoare, alte bunuri, inclusiv bunuri drepturi, alte drepturi cu valoare monetară, a investit în obiecte de antreprenoriat și (sau) alte activități pentru profit și (sau) realizările de alt efect util. Caracteristicile cele mai importante și esențiale ale investițiilor sunt recunoscute: punerea în aplicare a investițiilor de către persoane numite investitori, care au propriile lor obiective și care nu coincid întotdeauna cu beneficiul economic general; capacitatea potențială a investiții de a genera venituri; disponibilitatea perioadei de investiții a fondurilor (întotdeauna o persoană); investiții în instrumente de investire și echipament; utilizarea diferitelor resurse de investiții, caracterizate prin cerere; existența riscului de investiție.

Scopul cercetării constă în cercetarea pieței investiționale europene la etapa actuală din Europa.

Metodologia cercetării constă în utilizarea analizei, comparației, statisticii, deducției.

Investiții ca o categorie economică au o serie de funcții importante, care sunt indispensabile pentru dezvoltarea economică. Ele predetermină creșterea economică, creșterea capacității sale de producție. La nivel macroeconomic investiții sunt baza pentru o politică de reproducere extinsă, accelera progresul tehnico-științific, îmbunătățirea calității și competitivității produselor autohtone, restructurarea economică și dezvoltarea echilibrată a tuturor ramurilor sale, crearea bazei necesare de materii prime pentru industrie, dezvoltarea sectorului social, rezolvarea problemelor securității naționale, șomajul și protecția mediului etc.

Volumul investițiilor în imobiliare comerciale în Europa, doar în primul trimestru din 2016 s-a ridicat la 46,5 miliarde EUR, ceea ce reprezintă 14% mai puțin decât în trimestrul I al anului 2015. În ciuda declinului economic din Europa, în ansamblul său, există semne de creștere a investițiilor în unele țări europene. Scăderea dramatică a investițiilor străine în Europa, se datorează în mare parte lipsei de active majore în vânzare. În 2016, se așteaptă o

creștere a investițiilor până la 5-10%. Conform datelor Cushman & Wakefield, piețele europene de capital se află într-o „pauză” [1].

Volumul investițiilor în Europa a sporit în trimestrul I din 2016 constituind 46,5 miliarde EUR, dar care este cu 14-15% ca în anii precedenți. Aceste reduceri mărturisesc despre o stagnare în procesul investițional. Cu toate acestea investițiile în imobilul european sunt în creștere în unele state europene. Printre toate se evidențiază piața Marii Britanii, cu toate că mulți investitori sunt în căutarea altor piețe.

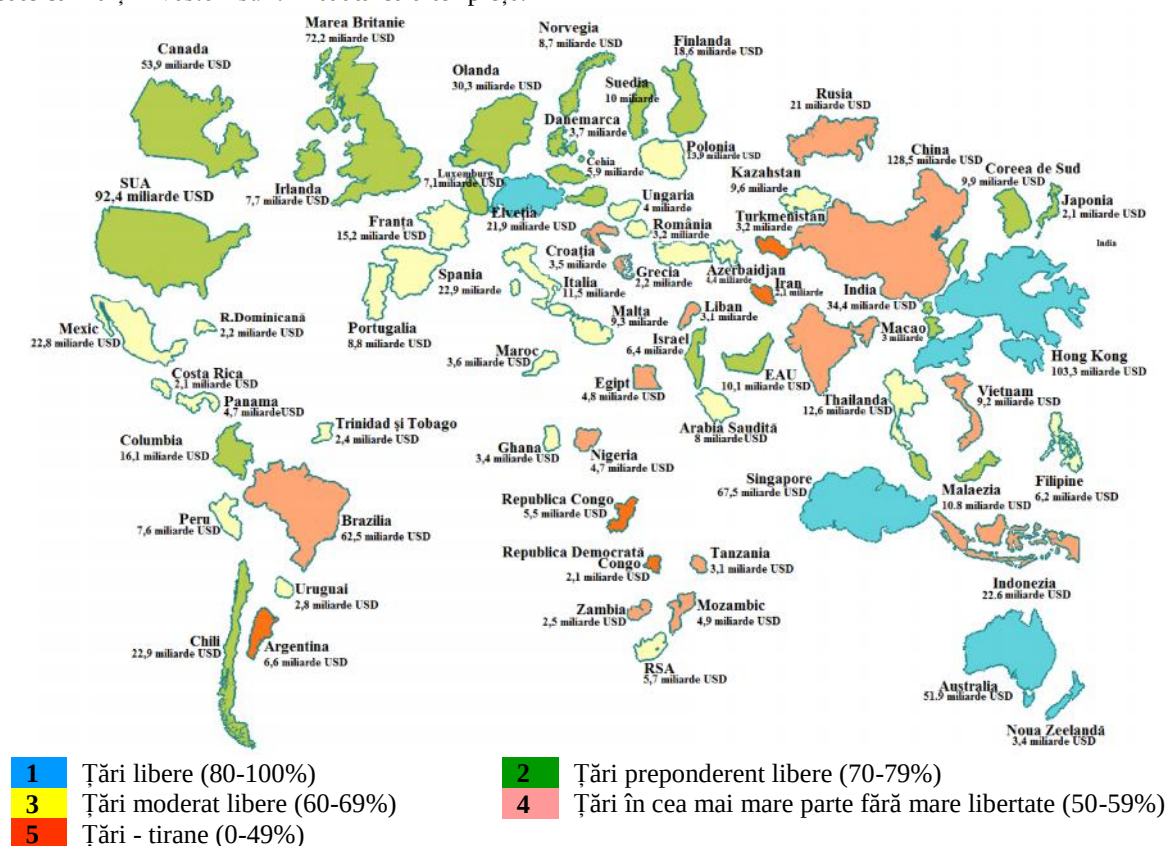

Fig. 1. Ratingul țărilor lumii după nivelul ISD, 2015

Remarcă: dimensiunea țării corelează cu volumul ISD

Sursa: [www. howmuch.net](http://www.howmuch.net)

Această reducere se datorează, în primul rând, instabilității economiei mondiale, impreviziunea politică pentru investitori și creșterea riscurilor geopolitice. În plus, împreună cu noi investiții au fost cazuri de retragere a unor cantități semnificative de fonduri investite anterior. Fluxurile de ISD au scăzut, în ciuda îmbunătățirii variabilelor macroeconomice, cum ar fi PIB-ul, comerțul, acumularea brută de capital fix și ocuparea forței de muncă (Tabelul 1).

Tabelul 1. Ritmul de creștere al PIB, comerțului și ISD, 2008-2016 (%)

Indicatori	2012	2013	2014	2015	2016
PIB	2,4	2,5	2,6	2,8	3,1
Comerțul	2,8	3,5	3,4	3,7	4,7
Formarea brută de capital fix	3,9	3,2	2,9	3,0	4,7
Ocuparea forței de muncă	1,4	1,4	1,3	1,3	1,2
ISD	-10,3	4,6	-16,3	11,4	8,4

Sursa: Global Value Chains: Investment and Trade for Development. http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015overview_ru.pdf

În 2014, reducerea fluxurilor de ISD la nivel mondial a afectat, de asemenea, grupurile economice regionale. De exemplu, grupurile de țări care negociază asupra comerțului transatlantic și Parteneriat pentru investiții și Parteneriat Trans-Pacific, și-a redus fluxurile globale de ISD (fig. 2). Excepție fac țările ASEAN, unde fluxurile ISD au crescut cu 5%, la 133 miliarde USD, iar țările zona Parteneriatului economic regional fluxul crescut cu 4%, la 363 miliarde USD. Eforturile pe termen lung vor duce la o creșterea ISD a fluxurilor regionale grație descoperirii unui grup de sectoare pentru investiții și coordonarea condițiilor de investiții

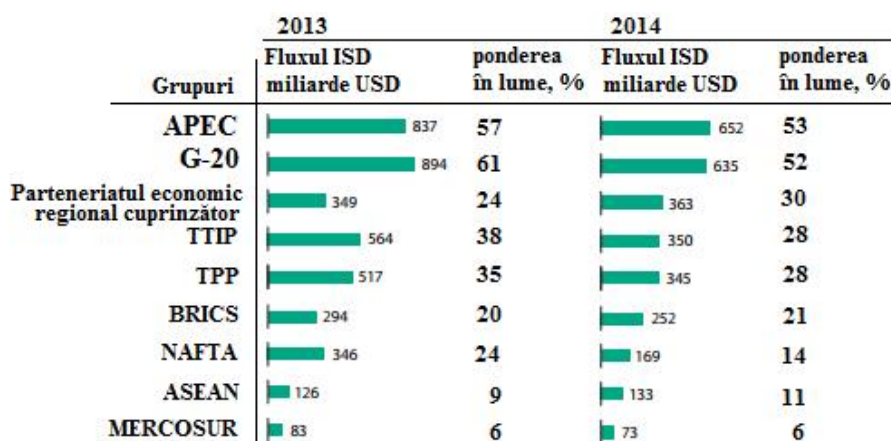

Fig. 2. Fluxurile de ISD către grupuri regionale și inter-regionale, 2013 și 2014 (miliarde USD și %)

Sursa: [UNCTAD, baza de date ISD/CTN (www.unctad.org/fdistatistics)]

Grupurile sunt enumerate în ordine descrescătoare, privind fluxul de ISD în 2014. G-20 = în acest caz sunt 19 (Group of Twenty Finance Ministers and Central Bank Governors – reunește economiile țărilor dezvoltate și țările cu economie emergentă: Canada, Franța, Germania, Italia, Japonia, Marea Britanie, SUA, și, cu multă indulgență, Rusia, care compun zona dezvoltată a economiei mondiale, iar pe de altă parte, Africa de Sud, Arabia Saudită, Argentina, Australia, Brazilia, China, Coreea de Sud, India, Indonezia, Mexic, și Turcia, care compun zona emergentă a economiei mondiale, alături de reprezentanți ai Uniunii Europene, ai Fondului Monetar Internațional și ai Băncii Mondiale.); APEC - Cooperarea Economică Asia-Pacific; TTIP - Parteneriatul transatlantic pentru comerț și investiții; TTP - Acordul de parteneriat transpacific; PERC = Parteneriatul economic regional cuprinzător; BRICS - Brazilia, Rusă Federation, India, China și Africa de Sud; NAFTA = SUA, Canada, Mexic; ASEAN - Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (Association of Southeast Asian Nations); MERCOSUR - Argentina, Brazilia, Paraguay și Uruguay, Venezuela, Bolivia.

Multe țări periodic schimbă condițiile de acordare titlului de rezidenți sau cetățenie străinilor în schimbul investițiilor și achiziționarea de bunuri imobiliare - astfel încât guvernul să reglementeze atragerea capitalului în direcția dorită. În ultimii ani, mai multe țări europene au schimbat condițiile, avantajând obținerea unui permis de ședere prin investiții. În special, Portugalia, în 2014-15 a redus valoarea investițiilor în imobiliare, cu durata de peste 30 de ani, pentru a obține un permis de ședere temporar de la 500 000 la 350 000 de euro. Cipru din 2016 a început să ofere permis de ședere permanentă, nu numai pentru cumpărători de bunuri imobiliare în valoare de 300 000 de euro. Ungaria, din iulie 2016 oferă drept de rezident contra investițiilor în hârtii de valoare (suma de 300 000 euro, plus taxa de 60 000 de euro nerambursabile). De asemenea, din 2016 Ungaria acceptă copii adulți dependenți financiar de părinți, iar durata de examinare a documentelor s-a redus de la trei luni la o lună. Facilități majore pentru investitori imobiliari străini se prevăd în Bulgaria. Parlamentul țării în luna iunie 2016, în prima lectură a primit un proiect de lege pentru a reduce valoarea proprietății pentru a obține un permis de ședere de la 306 000 la 51 000 de euro. Însă unele guvernele, dimpotrivă, au introdus condiții de strângere financiară. De exemplu, în Dominica (în afara UE), începând cu 1 august 2016 pentru a crește mărimea subvențiilor (plată nerambursabile) pentru a obține cetățenia, o familie de patru persoane va primi indemnizații de la 200.000 USD la 225.000 USD[1].

Actualizarea permisului de ședere este un eveniment comun. Principiul, de care se conduc guvernele, schimbă regulile pentru investitori - "legea, care înrăutățește situația investitorului nu are efect retroactiv". Acest principiu este stipulat în actele juridice de bază ale Uniunii Europene, iar în caz de încălcări pot solicita protecție, inclusiv în cadrul Curții de Justiție a Uniunii Europene. Însă în Letonia, prelungirea permisiunii de ședere se va face contra 5000 EUR, care anterior nu se percepea.

Tabelul 2. Cele mai agreabile orașe de realizare al investițiilor în imobil sunt:

1.Berlin	8.Milan	15.London	22.Paris
2.Hamburg	9.Amsterdam	16.Helsinki	23.Vienna
3.Dublin	10.München	17.Warsaw	24.Zurich
4.Madrid	11.Stockholm	18.Edinburgh	25.Roma
5.Copenhaga	12.Barcelona	19.Praga	26.Lyon
6.Birmingham	13.Budapesta	20.Frankfurt	27.Athens
7.Lisabona	14.Istanbul	21.Bruxelles	28.Moscova

Sursa: <http://www.telegraph.co.uk/finance/property/news/12095844/>

În afara piețelor-cheie (Marea Britanie, Franța și Germania), volumul investițiilor în imobiliare comerciale a sporit cu 15% în primul trimestru 2016, comparativ cu aceeași perioadă din 2015, ajungând la 21,6 miliarde EUR.

Europa de Sud continuă să demonstreze creșterea investițiilor în Italia cu 43%, atingând 1,5 miliarde EUR, în Spania - cu 20%, până la 3,4 miliarde EUR. În Olanda au fost investite 2,5 miliarde EUR (creștere de 43%), confirmând gândul de creștere investițională. În ceea ce privește țările scandinave, investiții în Suedia și Finlanda au crescut cu 22% și 285%, respectiv de la începutul anului 2016 [5].

Nivelul investițiilor străine în imobiliare comerciale europene de la începutul anului 2016 a scăzut semnificativ, în timp ce continuă diversificarea piețelor-țintă, actualmente investitorii caută alte piețe, dincolo de Marea Britanie. Unul dintre motive este poziția incertă a Marii Britanii în relațiile cu UE. Reducerea activității reflectă neajunsul obiectelor mari de peste 500 de milioane EUR. Cu toate acestea, continuăm să observăm o activitate sporită din partea investitorilor asiatici, cu participarea cărora au fost semnate mai multe tranzacții mari. În plus, se observă un interes puternic al investitorilor din Australia, Singapore, Hong Kong, China continentală.

Cele mai atractive pentru investitori rămâne imobiliarul de birou, doar în primul trimestru din 2016 a fost investit mai mult de 20 de miliarde EUR. Investiții în proprietățile industriale au scăzut cu 8%, comparativ cu aceeași perioadă a anului 2015 și s-au ridicat la aproximativ 4,3 miliarde EUR. Cea mai semnificativă scădere a pieței imobiliare de retail a demonstrat, că investițiile în acest sector au scăzut cu 46%, până la aproximativ 9 miliarde EUR. Acest lucru se datorează în parte ofertei insuficiente pe piață, dar analiștii se așteaptă ca situația se va schimba odată cu intrarea de noi proiecte de înaltă calitate. Investițiile în sectorul hotelier și de agrement au crescut cu 130% și s-au ridicat la 3,3 miliarde EUR, în același timp sectorul a reflectat foarte clar tendința de diversificare geografică și de după tipul de active.

În ciuda startul slab din 2016 pe piețele de capital, perspectivele rămân optimiste. Costul capitalului rămâne înalt, creșterea nivelului tranzacțiilor, crește nivelul tranzacțiilor, semnarea cărora este de așteptat pe întreg continentul, inclusiv pe piețele-cheie ale Franței și Germaniei. Aceasta reflectă diversificarea capitalului datorită părăsirii Marii Britanii UE. Este de așteptat creșterea tranzacțiilor investiționale pe piețe europene în baza:

1. *Centrelor comerciale în orașele mari.* Domină orașele mari, ca Berlin, Madrid, Milano, pentru care este caracteristică creșterea numărului populației și numărul mare de turiști.

2. *"Case verzi" (energoeficiente, inteligente, cu bioarhitectură, sănătoase etc.).* Creșterea cererii pentru tehnologii "verzi" în construcții, determinat de necesitatea păstrării mediului ambiant natural, dezvoltarea centrelor inovatoare în orașele mari europene, amortizare rapidă și costuri de operare mai mici, în mare măsură sporește interesul investitorilor în acest domeniu.

3. *Logistica e-comerțului.* Inovațiile europene în sectorul comerțului cu amănuntul, care a crescut în 2015 cu 22% în domeniul e-comerț, vor stimula cererea pentru sisteme de depozitare și distribuția produselor în toate orașele mari, îndeosebi în cele mari ca Londra, Madrid, Paris, Berlin etc. (tab.2). După estimările Deutsche Bank, activele logistice sunt cele mai atractive în perspectiva pe termen de 5-10 ani.

4. *Birouri pe străzile centrale din principalele orașe europene* cu un număr mare de turiști străini – Milano, Paris, Madrid, Amsterdam, Londra, Barcelona etc. Obiectivele turistice și o varietatea evenimentelor cultural-sportive din aceste orașe pot atrage turiștii cu o putere de cumpărare sporită, ce permite a rămâne direcții populare pentru agenții imobiliare și investitori internaționali.

5. *Imobil studențesc.* Această variantă este populară pe piețele cu numărul în creștere a studenților internaționali. Obiectele imobilului studențesc în Franța, Olanda, Germania, Marea Britanie etc., devin tot mai populare pentru investitorii internaționali. Lipsa necesarului de spații de cazare în campusuri, atrage investitorii în domeniu.

6. *Reședințe și aziluri pentru persoanele în vârstă.* Tendința demografică vizând creșterea speranța de viață conduce la o creștere a nevoilor de locuințe pentru persoanele în vârstă. Acest lucru este valabil mai ales pentru țările europene cu standarde ridicate de viață (Germania, Franța). Potrivit experților, volumul investițiilor în imobiliare pentru persoanele în vârstă va crește cu 40% până în 2020.

7. *Spațiile pentru birouri din Europa Centrală și de Est* (Polonia, Ungaria, România, Slovacia etc.). Prețurile joase la imobil și forța de muncă predetermină interesul din partea companiilor occidentale, în așa mod sporind potențialul investițional al acestor obiecte.

8. *Mini-apartamente în marile orașe europene.* În marile orașe din Europa (Londra, Paris, Madrid), în care tinerii nu dispun de fonduri suficiente pentru a intra pe piața de locuințe, precum și în orașele mijlocii, care devin centre de inovare (Berlin, Dublin, Barcelona, Amsterdam, Stockholm) unde sunt necesare locuințe la prețuri accesibile, cererea la apartamente mici doar va crește.

9. *Centre comerciale extrem de profitabile în Grecia, Portugalia și România.* Cheltuielile de consum, după o perioadă de stagnare și declin, treptat, intră într-o fază de recuperare și de creștere, care, la rândul său, determină o creștere a cererii de bunuri de investiții.

10. *Activele de investiții deținute de stat, de vânzare.* În țări precum Marea Britanie și Suedia, pe de o parte, și țările cu datorii publice mari, cum ar fi Italia și Grecia, pe de altă parte, incapacitatea statului de a menține calitatea serviciului sau necesitatea de a crește lichiditatea determină eliberarea proprietății publice, atractive pentru investitori.

Concluzie. Investițiile străine sunt importante pe piețele emergente și europene, în special la prima etapă, atunci când încă capitalul locală în fază incipientă sau după criză. Investițiile de risc (venciur) se aplică investițiilor pe piețele emergente/sau după criză, unde riscurile sunt ridicate, dar venitul este de multe ori mai mare decât cu investiții într-o economie stabilă. Putem vorbi despre investiții un sens larg și îngust al conceptului de investiții de capital de risc. Într-un sens larg - investițiile sunt direcționate în economiile europene pe piețele emergente. În sens îngust - investițiile sunt orientate în companiile high-tech din diverse industrii. Sistemul off-shore este unul dintre pietrele de temelie ale finanțelor globale. Este necesar să se acorde o atenție sporită noilor tendințe din lumea off-shore.

Antreprenorii care lucrează în statele baltice, Rusia și alte țări din CSI ar trebui să adopte metode occidentale de planificare fiscală și de a se adapta la noile reguli ale jocului de astăzi. Investițiile străine directe (ISD) înseamnă o categorie de investiții internaționale, care reflectă interesul susținut din partea investitorilor dintr-o țară cu societățile rezidente într-o altă țară. Dinamica ISD în economia UE sugerează concluzia că criza din Europa nu sa încheiat. Capitalul industrial, la fel ca înainte, părăsește țările industrializate din UE, către țările din Asia de Sud-Est, China și alte regiuni asiatice, pe când investițiile din Asia spre Europa sunt nesemnificative. Atragerea investițiilor în schimbul unui permis de ședere în unele țări europene a devenit una dintre cele mai importante stimulente pentru redresarea economică, favorizând creșterea consumului și a activității economice în diferite sectoare ale economiei, crearea de noi locuri de muncă. Fără dezvoltarea unei economii competitive și orientate spre export țările europene nu vor reuși să depășească criza și a intra pe traiectoria dezvoltării economice durabile. Zonele economice speciale, care oferă avantaje fiscale și un climat investițional favorabil pentru atragerea investițiilor străine, promovează dezvoltarea economică în țările europene.

BIBLIOGRAFIE

1. Воробьева И. М., Пономарев А. М. Роль инвестиций в экономике. В: Молодой ученый. 2015. №10. С. 572-574.
2. Legea Nr. 998, din 01.04.1992, „Privind investițiile străine”, Publicat: 13.01.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 5-7, art Nr: 36
3. Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței Nr. 1103-XIV din 30.06.2000;
4. Legea Nr. 81 din 18.03.2004 „Cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător”. Publicat: 23.04.2004 în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 64-66, art Nr: 344
5. Hîncu R. Economia informațională: aspecte manageriale și investiționale. Chișinău : ASEM 2002.
6. Caraganciu A., Domenti O., Ciobu S. *Bazele activității investiționale*. Chișinău: ASEM, 2004.
7. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”
8. Цикунев Е. Страны Европы меняют программы «ВНЖ в обмен на инвестиции». [https:// www .vedomosti .ru/finance/blogs/2016/07/01/647553-evropi-menyayut-vnzh-investitsii](https://www.vedomosti.ru/finance/blogs/2016/07/01/647553-evropi-menyayut-vnzh-investitsii)

ESTE NECESARĂ SAU NU CONFORMAREA VOLUNTARĂ FISCALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA?

Oleg BUGA¹, dr. hab., prof. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți Republica Moldova
Natalia MELNIC, drd., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Ce este conformarea voluntară și de ce trebuie implementată. Republica Moldova, datorită conjuncturii politice, a greșelilor la nivel de guvern și altor pricini, a pierdut surse de plată în buget, în ultimii 2-3 ani. A apărut necesitatea de a găsi noi surse de finanțare a cheltuielilor bugetare. Considerăm, că conformarea voluntară poate fi una din ele. Mai mult ca atât aproape toate statele membre UE, au implementat sau au în curs de derulare programe de conformare fiscală voluntară cu scopul de a aduce mai mulți bani în buget.

Cuvinte-cheie: conformare fiscală voluntară, aparatul fiscal, bani în buget.

What it is voluntary compliance and why it must to be implemented. Moldova, due to the political conjuncture, and government mistakes and because of other, lost sources of payment in the budget in the last 2-3 years. He felt the need to find new sources of financing of budgetary expenditure. We believe, that voluntary compliance may be one of them. Moreover almost all EU Member States, have implemented or ongoing voluntary tax compliance programs in order to bring more money in the budget.

Key words: Voluntary tax compliance, the tax system, money in the budget.

Tot mai multe state ale lumii implementează conformarea voluntară fiscală un fenomen pentru Republica Moldova oricum acuma nou, dar absolut necesar și oportun. Una din ultimele state care au acceptat acest sistem este Elveția, care se consideră un roi a celor mai bogate bănci. După implementarea acestui sistem în 2014, încasările bugetare au explodat în luna decembrie 2014, când se încheie programul către următoarele cifre: 415 milioane franci declarați, 30 milioane franci taxe suplimentare colectate. În alt stat Portugalia, urmează ultimului program de acest fel, 1,25 miliarde euro au fost declarați față de 700 milioane estimați de autorități, iar în Marea Britanie, pînă în 2015 au rezultat peste 600 milioane lire sterline din programele de conformare fiscală voluntară.

Deci, ce este conformarea voluntară și de ce trebuie implementată. Republica Moldova, datorită conjuncturii politice, a greșelilor la nivel de guvern și altor pricini, a pierdut surse de plată în buget, în ultimii 2-3 ani. Piețele rusești nu mai primesc mărfurile moldovenești sau au legi drastice de pătrundere. Pentru muncitorii moldoveni care munceau în Rusia s-au introdus noi reguli de angajare etc., etc. A apărut necesitatea de a găsi noi surse de finanțare a cheltuielilor bugetare. Considerăm, că conformarea voluntară poate fi una din ele. Mai mult ca atât aproape toate statele membre UE, au implementat sau au în curs de derulare programe de conformare fiscală voluntară cu scopul de a aduce mai mulți bani în buget. Și pe alte continente, state precum Brazilia, Canada, Africa de Sud și SUA au pus în aplicare programe de conformare fiscală voluntară („voluntary self disclosure”). Inițiate la momentul oportun, aceste programe dau posibilitatea contribuabililor să-și declare voluntar veniturile detinute de obicei în entități financiare sau vehicule investiționale de tip off-shore, în schimbul unor pedepse mai blînde și/sau a eliminării, parțial sau total, a riscului de evaziune fiscală. Considerăm, că tocmai acum este oportună implementarea acestei programe în Republica Moldova, unde după cum se știe, sunt tradiționale situațiile de evaziune fiscală sau plasare (ascundere) a banilor în off-shore. Aici ar trebui de menționat, careva aspecte despre conformarea fiscală voluntară. În primul rînd majoritatea statelor care au implementat aceste metode au ales momentul oportun, adică înainte ca informațiile să ajungă la fiscul din țara de rezidență, sau înainte ca organele fiscale să înceapă a căuta urmele unor venituri suspecte.

Motivația alegerii unui astfel de moment este argumentul că, oricum, fiscul va afla de fondurile deținute în străinătate prin procesul schimbului automat de informații, mai bine să se profite de orice program de amnistie fiscală, pentru că așa s-ar asigura pe lîngă confortul legalității și aplicarea unor măsuri punitive mai puțin dure. În al doilea rînd, conformarea fiscală voluntară, deși aduce în general pedepse mai blînde însoțite uneori de promisiunea că nu vor exista acuze de evaziune fiscală, nu este un proces care legalizează banii „suspecți” sau legitimează venituri ilicite. Prin urmare, în măsura în care veniturile declarate la fisc trimit la capituluri ce nu poti fi justificate legal, dezinatorul va suporta rigoriile legislației aplicabile.

În al treilea rînd, reversul monedei este că pentru cei care nu profită de oportunitatea conformării fiscale voluntare, de regulă limitate în timp, orice venituri identificate ulterior, de fisc, vor fi mai dur fiscalizate, iar nedeclararea lor mult mai dur penalizată, mergîndu-se în unele cazuri pînă la penalități de 200-300% pe venit. Un astfel de mixt de măsuri au adus beneficii pentru bugetele statelor ce le-au realizat și extins, și credem că va aduce bani în bugetul Republicii Moldova. Unele state care au reluat și extins aceste programe la cererea propriilor contribuabili.

Privitor la momentul oportun, menționăm că la nivel UE există procesul de schimb automat internațional de informații și în timpul viitor țara noastră va trebui să adere la el.

Acest sistem, include informații atât de capitalul existent, cît și veniturile din investiții obținute de beneficiarii efectivi, deasemenea cu privire la toate activele financiare detinute de persoane fizice. Astfel, statele membre UE, dar și altele geografic europene primesc anual informații despre numele și detaliile personale ale deținătorilor de conturi în instituțiile financiare (inclusiv elvețiene), dar și date despre balanța conturilor și date despre veniturile realizate. În

¹ © Buga Oleg, bugaoleg26@mail. ru

Republica Moldova autoritățile fiscale au introdus penalitatea de nedeclarare (chiar și la nivel de cod Penal), dar acestea nu dau nimic. Măsura vine să pedepsească suplimentar un contribuabil în caz de nedeclarare pentru că penalitatea aceasta nu înlătură obligația de plată a dobânzilor de întârziere.

Astfel, deși confruntată cu limitări bugetare și indici de disimulare a veniturilor, Republica Moldova se află în categoria puținelor state care nu au implementat măsuri reale de conformare fiscală voluntară, măsuri ce ar degreva semnificativ aparatul fiscal de eforturile identificării și determinării veniturilor nedeclarate, ar aduce bani proaspeți în buget. În special în cazul structurilor off-shore întâlnite.

BIBLIOGRAFIE

1. <http://www.sfin.md/bani-si-afaceri/conformarea-voluntara-tendinta-fiscala-a-anului-2016/>
2. http://discutii.mfinante.md/static/10/Mfp/buget2014/RAPORTBUGET_2015.pdf
3. <http://documents.tips/documents/evaziunea-fiscala-55993736e1300.html>
4. <http://contabilsef.md/libview.php?l=ro&idc=455&id=4562&t=/Indicatori-fiscali/Amenzi-conform-Codului-Contraventional>

CONCEPTUAL APPROACHES ON THE FINANCING OF FIRM

**Silvia Elena ISACHI¹, PhD. Student, research assistant,
„Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research**

Studiile privind finanțarea au încercat să ofere explicații asupra modului în care întreprinderile își construiesc combinația datorii-capitaluri proprii pentru a-și finanța investițiile. În prezent, nu se poate vorbi despre o teorie universal valabilă privind finanțarea întreprinderii, însă în cadrul cercetărilor de profil pot fi nominalizate anumite teorii care s-au remarcat. Obiectivul principal avut în vedere în cadrul acestei lucrări este acela de a examina evoluția teoriilor privind finanțarea întreprinderii și de a releva traiectoriile în planul cercetării. Obiectivele operaționale avute în vedere sunt: identificarea teoriilor privind finanțarea întreprinderii, punctarea aspectelor evolutive, relevarea aspectelor particulare ale construcției unei teorii financiare, identificarea mobilurilor care au antrenat cercetările și surprinderea tendințelor pentru a ghida cercetările spre potențiale idei noi. Elementul de originalitate îl reprezintă înfăptuirea unei sinteze descriptive care să redea evoluția și relevanța teoriilor privind finanțarea întreprinderii. Reperle principale au fost: reperul temporal (vizată fiind evoluția în timp) și reperul de conținut (vizate fiind noile contribuții în planul teoriei finanțării întreprinderii). Odată cu amplificarea preocupărilor privind identificarea și fundamentarea influențelor diferiților factori ai structurii capitalului firmei se remarcă și dezvoltările în planul cercetărilor științifice care au pus bazele unor metodologii complexe.

Cuvint-cheie: finanțare, efecte, teorii de finanțare, valoarea firmei, tipologii, factori determinanți

Financing studies have attempted to provide explanations on how companies build their combination of debt-equity to finance their investments. Currently, we can not talk about a theory universally valid on enterprise financing, but the research profile can be nominated certain theories that were noted. The main objective considered in this paper is to examine the evolution theories of enterprise financing and plan research reveals trajectories. The operational objectives are envisaged: identifying theories of enterprise financing, pointing evolutionary aspects, highlighting particular aspects of building a financial theories, identifying motives that have led to investigations and surprise trends to guide research towards potential new ideas. The element of originality is the achievement of a descriptive summary that portrays the theories of evolution and relevance of enterprise financing. The main landmarks were: point of time (time evolution is concerned) and mark content (targeted the new plan contributions in financing the enterprise theory). Once the amplification of concerns about the identification and substantiation of various factors influence capital structure stands firm and plan developments in scientific research that formed the basis of complex methodologies.

Key words: financing, effects, theories of financing, firm value, typologies, determinant factors

1. Introduction

The issue of financing the firm continues to be one of the most contentious challenges for a variety of researchers. Their paper was focused on how we should combine the two sources of funding (own and borrowed) to facilitate the achievement of certain major objectives assumed. The decision to financing - one of the most important decisions of financial management - becomes a veritable incitement. Most theories formulated has developed schemes analytical reference, essential for the development, application and understanding of the firm's financial policy, however, they have presented certain limitations that have become challenges for further research, knowing ample and varied debate, re-enacting the new formulas. Over time, the financing decision - represented by choosing financing sources and determining optimal financial structure - was one of the main concerns for financial theory and practice. In an attempt to explain how companies finance their assets and factors affecting these funding decisions have been proposed over time a series of theoretical and practical models of capital structure.

The financial structure is one of the most used concepts in corporate finance and financial management most of the works of the field are based on the many possibilities of combining the resources used by a firm to finance its activities. The financial structure reflects the "composition" of all capitals the firm and is expressed as the ratio of equity and the debts of firm, or its internal financing sources and external funding, be between short- and long-term funding.

Promoting discussions on funding structure enterprise were F. Modigliani and M. Miller [1]. They made two sentences with ample resonance in researching what was coming: the value of the firm is independent of its financial structure, respectively, of indebtedness degree (i.e., the ratio debt/equity has no impact on the overall firm) and the weighted average cost of capital is not affected by indebtedness degree. The validity of statements can be proved only in the context of default assumptions that characterize an ideal situation (absence of bankruptcy costs, non-profit, lack of market imperfections, etc.).

On the one side, equity investor provides control over the firm as its owners. Anyway, the firm can not only use equity financing because rational objective is to maximize firm value. The cost of capital increases will be higher than the cost of existing as risk capital model is higher rates of return are higher which will lead to the sale of capital market at lower prices. On the other hand, the borrowed capital generates of investors a certain fixed profitability and the right to be the first indemnified in case of liquidation. The increase borrowed capital is also advantageous for the

¹ Isachi Silvia Elena, e-mail: silvia.isachi@gmail.com

firm in many cases. Firstly interest charges are deductible, which reduces the effective cost of borrowing. Second, creditors (those holding bonds) receive a fixed rate, so that shareholders do not have to share the profits if the business has profit. Precise determination of the proportions of different sources of financing that define the optimal capital structure of the firm and identify the determinants of the choice between various sources of funding to maximize the firm's value, have been the subject of numerous works in field of finance of firms. The difficulty of theory of capital structure is between the two basic sources of the capital: debts and equity and interests of the three majority owners of the firm, shareholders, managers, and creditors respectively.

2. Determinant factors, conditionalities and financing constraints

To understand how firms ensure their finance operations is necessary to examine the determinants of the financing decision. The literature is characterized by the extensive work which researching this issue. Synthesizing the determinant factors of financial structure have been grouped as follows:

- Firm-level determinants;
- Determinants industry level;
- Determinants at country level.

The studies of the role of firm-specific variables, industries and countries in policy financing companies suggest that three different categories of factors influencing capital structure of the firm. In normal situations, firms dominate specific factors influence capital structure. Instead, where society is marked by major imbalances (such as crisis), dominance of specific factors influences the capital structure changes. That is why in the context of systemic crises associated with tightening by the credit, the impact of macroeconomic factors becomes larger, so that increases vulnerability and fragility of firms.

The studies developed have analyzed the capital structure of firms from different countries, taking into account the specific factors of influence. Once the amplification concerns about the identification and substantiation of various factors influence capital structure the firm is noted that developments in scientific research plan put into practice methodologies increasingly complex.

Following numerous discussions on the financing of firms, we offer the following aspects [2]:

- The firm's access to two types of funding: own and borrowed. In terms of the accessibility to the two sources of funding we observed, a firm can finance 100% of own funds, but there can be a 100% financing with borrowed funds. How to combine the two types of resources defines the financing structure. If the total usable resources we consider only the resources of medium and long-term financing, then it will emit comments on the financial structure (also called capital structure). The relationship established between the financial structures and funding structure of a firm that is a relationship of part to whole. Every firm needs to have concerns in terms of financial autonomy to preserve confidence providers of capital: shareholders and creditors.
- Both funding sources involving a cost, the difference is in the fact that, while capital borrowed must be paid regardless of whether the firm obtain or profit, equity will be paid only if the firm profit (may be situations in which an undertaking, although profit by not paying equity reinvesting it in its entirety).
- The accessibility of a firm to the various sources of funding depends on a number of factors, such as physical size and value of the firm; degree of development of financial markets; legislative framework; manufacturing cycle; the importance of shareholders; economic sector in which they operate, etc. Therefore, the survey firm's financial structure is very complex, because it involves collating the internal and external elements (field or branch of activity, macroeconomic conditions, fiscal policy, monetary and exchange the state etc.).
- Setting a target financial structure should be based on strategic financial decisions. Before you can properly define must take into account not only the behavioral expectations of capital providers but also of financial decision makers in the firm, which can manifest greater openness or lower than the risks associated with each source of funding.
- Adequacy of the financial structure of the firm is possible in the context of a well developed capital market in terms of free access to these market firms.
- The tools used to attract financial funds affect financing opportunities for firms. The diversity of financial instruments offers an alternative in addition to improving financing structure and financial structure.
- The adequacy of financial structure should not be done outside the financial balance. Achieving the major objective of the firm - maximizing its value - can occur only under conditions of profitable and to maintain financial equilibrium. A first condition for ensure the financial balance involves follow up correspondence between the duration uses duration and financial resources.
- Attempting to accept a general financial structure applies to all firms appears to be unnecessary because many factors acting on the financial structure modifies and customizes each situation. In order to maximize its value, each firm must establish its own financial strategy, according to its specific realities of the environment in which it operates.

3. The typology of financing

The first practical analysis on the typology finance firms were made in the last years of the XIX century, when among the commercial bankers and specialists in the marketing of credits was introduced the idea to compare their beneficiaries by dividing the size of own sources versus borrowed sources [3]. The traditional approach on financing typology is based on two groups of funds: own and borrowed; based training are four methods of financing funds:

inputs, credit, cash flow and budget financing. In literature, the taxonomy of the financing methods is approached by different criteria: the origin of funds, the destination of the funds, the nature of securities / financial assets, duration / maturity of operations / funds etc.

Improvement of methods and tools for selecting the appropriate means of financing needs related entity put four types of funds: [4].

- The auto financing company;
- External financing through equity participation in the company;
- The external financing through borrowing or credits awarded at term within the enterprise;
- Crediting between businesses / commercial credit.

There are two main forms of financing firms:

- the shareholder's personal income: own resources, profit, reduction in value, provisions;
- from bank loans: direct financing through bank loans and bond borrowings through indirect financing, leasing, etc. [5]

For a better understanding, financing a firm can be described schematically in the figure below (Figure 1).

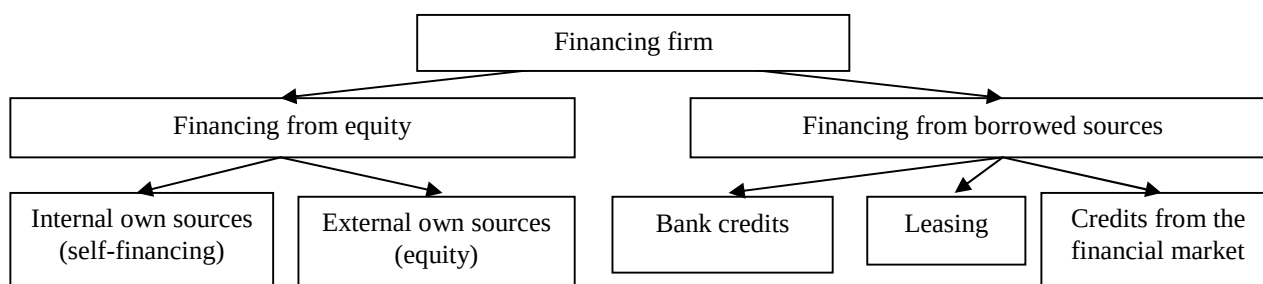

Fig. 1. Types of financing the firm

4. Theories of the financing structure

The ideas expressed are the starting point in the foundation of modern finance. Thus, financial theory has experienced extensive new developments; admitting the existence of joint coordinated the studies were grouped as:

a) Theory arbitration („trade-off theory”) – called theory of balancing the ratio of the tax advantages of debt and bankruptcy costs - it came in response to criticism theorem F. Modigliani and M. Miller. The new elements introduced in the research were: income tax, deductibility of interest expenses and the cost of financial difficulties (cost of bankruptcy). Thus, the theory put forward tax advantage of debt financing. For an enterprise due to interest expenses are treated as deductible expenses (partially or fully, depending on tax regulations). On the one hand, an increase in debt, given that the firm it can not capitalize on the deductibility of interest expenses, may cancel the tax benefit. On the other hand, indebted firms are more at risk of financial hardship (ie default risk). Cost of the financial difficulties is given of the losses they incur an undertaking which is declared bankrupt or undergoing a difficult period of its existence marked by decreased sales, reduced production capacities or sale of assets at prices lower than their book value. These situations involve direct costs (judicial and administrative expenses, disrepair) and indirect costs (inefficient managerial actions, the effects of investor sentiment, suppliers and citizens).

The classic theory of balance was founded by A. Kraus, R. H. Litzenberger, according to which, the indebtedness reflects optimal balance between borrowing and tax advantages bankruptcy costs [6]. These showed that, for a specific time (eg one year), the market value of a firm's indebted equals the market value of a firm unlevered plus the present value of the tax advantage of indebtedness from which decreases the present value of bankruptcy costs. Subsequently, S. Myers said that a firm which follow the assumptions balancing theory sets its target rate debt default and toward which target financial structure/ optimal [7].

Contributions in developing this theory has brought and J. Scott, admitting that an increased use of borrowed funds increase the risk of bankruptcy and financial difficulties, says that theory proves its applicability for large firms capable of generating higher profits [8]. Instead, R. R. Pettit and Singer claimed that for smaller firms, less likely to have high profits, the theory of balancing loses of application [9].

b) Agency theory founded by M. Jensen and W. Meckling showed that optimal capital structure is the result of compromise between the benefits (management discipline) and agency costs under increased debt financing (case in which shareholders additional risk takers) [10]. However, managers do not always act in the interests of shareholders, but pursuing a number of private benefits (higher salaries, perquisites, job security and sometimes attracting assets or cash-flows). Although shareholders may also discourage transfers of value (through mechanisms of supervision, monitoring and control), perfect monitoring of managers remains unattainable desideratum. These mechanisms generate a series of specific costs that involve not just fall in revenue the firm, but also influence the capital structure. M. Harris and A. Raviv revealed that the divergences of interests between managers and shareholders may occur due to disagreements on the decision to continue the work [11]. They showed that while shareholders (or creditors) will opt for liquidation firm where cash flows are not sufficient, managers will always choose the option of continuing business activity.

Analysing the issue through the size of the firm was also revealed that in small companies, conflicts of interest between shareholders and creditors can be very serious; this is because managers of small firms are owners (which translate into costs of agency specific non-existent or very small). In such cases creditors may require additional collateral [12]. Thus, the structure is analyzed of assets held in direct correlation with the costs involved with possible financial difficulties; if a firm invests predominantly in tangible assets (land and fixed assets) induced potential costs of possible financial difficulties will be lower; Instead, a firm focused predominantly on investments in intangible assets for possible transaction cost will record greater financial difficulties. Another aspect noticed was that the capital structure is determined by conflicts of interest between investors inside and outside the enterprise and that is because managers opting to invest all available internal funds, passing sideline debt financing.

c) Pecking order theory was launched in 1961 and is based on the idea that what is important is the order of financial resources and not their weight. Initially it was started from the premise that the company can not determine a target value of the debt. Myers introduced the idea that asymmetric information between managers and investors causing adverse selection costs. This theory was developed later, as an alternative to compromise theory [13]. Preference to finance new projects particularly through self-financing, and debt and then share issue constitute "preference in the order financing" under asymmetric information. Assumptions underlying theory building are: capital markets are perfect; no transaction costs; the market value of the shares depends on available market information; the firm has investment opportunities for which funding must decide. Starting from these assumptions, the theory postulates that the firm prefers internal financing and external financing if required selection means used will be based on the degree of risk.

Because it assumes that investors do not know the true value of assets and development opportunities of the firm, they can not correctly assess firm issued shares to fund new investments. Therefore, if firms are forced to finance new investment projects by issuing shares, the undervaluation can be so great that new investors will obtain a higher value of shares than the net present value of the new project, resulting in a net loss for shareholders existing. Consequently, even if the current value net of the project is positive, it will abandon. For developed countries, J. Chen [14] N. Delcour [15] have elaborated a "new theory of hierarchy" characterized by funding economics entities from undistributed profit, equity and ultimately the long-term debts.

d) Theories based on the relationship between capital structure and business strategy („capital structure and factor-product markets”) are based on two classes of models that explain capital structure depending on factors associated organization of the business and industrial strategy. The first model is the relationship between capital structure and growth strategy in the market of goods and services, while the second uses the relationship between capital structure and characteristics of the inputs and outputs from the production system. This approach influences the strategic variables debt and on relations between suppliers and consumers. Strategic variables are price and quantity. The company's strategy must be such as to influence the attitude of competitors. Because of this, the structure of capital affects each firm's strategy at the market equilibrium. J.A Brander and T.R Lewis showed that in a competitive economy, oligopolies are tempted to be more indebted than monopolies [16]. J. Glazer confirmed this result and shows that debt tends to be long term [17]. However, in the presence of tacit understanding, the debt is reduced and the capacity of indebtedness increases the elasticity of demand.

Theories based on the correlation between capital structure of enterprises and market factors of production (products and merchandise) is distinguished by that includes in new research coordinated: the role of players non-financial in designing financial structure ("the stakeholder theory"), industrial organization and management strategic firms. Theoretical research in this area showed that there is a conflict of interests between agencies both within the company (managers and shareholders, for example) and between agencies outside the firm (e.g. those of competitors and consumers).

M. Campello draws attention to, only a few theoretical formulations have been examined empirically, and their direct testing is a difficult task because it is difficult to determine whether changes at the competitive level and had an influence on decisions made by the firm [18]. The conclusion reached is that the financial structure may affect the firm's performance on markets its products because funding arrangements put their mark on the competitive strength of companies.

e) Theories based on the relationship between capital structure of enterprises and control market („market timing theory"). According to research, the director can manipulate the process for conducting a public offering and may influence the likelihood of success of an operation of gaining control over his faction intervening shares it holds in society. To the extent that the originator of the society and the target society directors has different skills, the society's value may depend on the strength exhibited by the managers of the target company to this operation. Director share capital participation in defining behavior of the target company in the following three situations:

- The initiator achieves the target without difficulty;
- Originator retains and strengthens its control over the target;
- Attempt of gaining control remains subordinate voting passive investors.

R. Stulz studying the ability of shareholders to influence the fate of an attempt to regain control by changing the share originator shareholders in the target company [19]. In particular, when the originator company's directors in the target company increases the premium paid for control increases, but the probability of success of the operation of gaining control decreases.

Market timing theory has emerged more recently and refers to the practice of companies to issue shares at a high price and repurchase them at a low price. The theory says that the decision finance managers take into account

conditions on the capital market. If conditions are unfavorable capital markets, we can consider the possibility of delayed investment. The structure is the cumulative result of attempts to correlate with the manager of the capital market. Conclusion reached was that firms tend to issue more shares than debt securities when the market value of the shares is high have a favorable lasting impact on the financial structure. Issuance of shares - in the conditions of evaluation by the market at high values - is specific unlevered firms. Instead, indebted firms issue shares when they are valued on the market at a low price. Within this theory, a major role is assigned to managers who conduct financing must synchronize the enterprise market to act in the interests of the old shareholders and new shareholders expense.

5. Conclusions

Regardless of how they discussed the financing structure, the ultimate goal of the research on this topic was to identify the optimal level of debt to match the expectations of company stakeholders. Each of the theories presented in the way they approached their own funding policy of the company (accepting or rejecting the idea of optimal financial structure).

Static trade off theory defines optimal capital structure as a compromise between tax advantages borrowing costs of financial difficulties; optimum level is reached when the current marginal value of additional tax advantage of debt is equal to the marginal cost-date financial difficulties related to the additional debt.

Agency theory postulates that an optimal capital structure will be achieved by minimizing costs arising from conflict of interest between the parties at the enterprise level. Instead, the pecking order theory suggests that there is an optimal capital structure, the founders of this theory arguing that enterprises will oblige only when retained earnings are insufficient and only ultimately opt for external financing risky. In the same vein, market timing theory does not support the idea of the existence of a target capital structure as at one time the capital structure is the cumulative result of the test manager to correlate with the market.

An important aspect was to guide the research implications of their macroeconomic conditions that could affect the choice of a funding mix. Changes in the financial structure and their impact on enterprise risk were:

- The way in which funds are managed sources and use of funds in terms of cash flow [20];
- Analysis of financial fragility both in the companies and the national economy in the context of their passage through the business cycle: refreshing, boom, crash [21];
- Switching from the description so-called moments in describing dynamic processes taking as analysis tools balances and net financial flows coefficients (rates) at the level of liquidity and solvency and aggregated level;
- The role of risk management instruments in the context of capital market integration since the increase generates vulnerability risk [22].

These new trajectories reveals that as increasing the impact of macroeconomic factors on the financial structure of firms, they (firms) should adopt a more conservative financial policy that supports minimizing risks for easier control of financial vulnerability.

In the context of the changes that have marked the economic and social life, we witness a reorientation of research on enterprise financing: the impact of debt financing on the company's financial vulnerability. Old challenge (the share of overall debt financing of the enterprise) is abandoned, making way for new challenges (the company's financial vulnerabilities). The new path that was outlined was a real effect of research funding under the new coordinates micro and macro.

REFERENCES

1. Modigliani, F., Miller, M., The cost of capital, corporation finance and theory of investment, American Economic Review, 48, 1958, pp. 261-297;
2. Tudose, M. B., Gestiunea capitalurilor în întreprinderii. Optimizarea structurii financiare, Editura Economică, București, 2008.
3. Maynard, H. B., Conducerea activității economice, Editura Tehnică, București, 1974;
4. Vasile, I., Gestiunea Financiară a Întreprinderii, Editura Meteor Press, București, 2006;
5. Sandu, G., Finanțarea întreprinderii, Editura Economică, București 2002;
6. Kraus, A., Litzenberger, R. H., A state-preference model of optimal financial leverage, Journal of Finance, 28, 1973, pp. 911-922;
7. Myers, S., The capital structure puzzle, Journal of Finance, 39, 1984, pp. 575-592;
8. Scott, J., Bankruptcy, secured debt and optimal capital structure. Journal of Finance, 32, 1977, pp. 1-19;
9. Pettit, R., Singer, R., Small business finance: a research agenda, Financial Management, 1985, pp. 47-60;
10. Jensen, M. C., Meckling, W. H., Theory of the firm: Managerial Behavior, agency costs and ownership structure, Journal of Financial Economics, 3, 1976, pp. 305-60;
11. Harris, M., Raviv, A., Corporate control contests and capital structure, Journal of Financial Economics, 20, 1988, pp. 55-86;
12. Ang, J., On the theory of finance for privately held firms". Journal of Small Business Finance, 1 (3), 1992, pp. 185-203;
13. Myers S., Majluf, N., Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have, Journal of Financial Economics, 13, 1984, pp. 187;
14. Chen, J., Determinants of capital structure of Chinese-listed companies, Journal of Business Research, 57, 2004, pp. 1341-1351;

15. Delcours, N., The determinants of capital structure in transitional economies, *International Review of Economics and Finance*, 16(3), 2007, pp. 400-415;
16. Brander, J. A., Lewis, T. R., Oligopoly and financial structure: the limited liability effect, *American Economic Review*, 76(5), 1986, pp. 956-970;
17. Glazer, J., The strategic effect of long-term debt in imperfect competition, *Journal of Economic Theory*, 62(2), 1989, pp. 428-443;
18. Campello, M., Capital structure and product markets interactions: Evidence from business cycles, *Journal of Financial Economics*, 68, 2003, pp. 353-378;
19. Stulz, R., Managerial Control of Voting Rights. Financing Policies and the Market for Corporate Control, *Journal of Financial Economics*, 20, 1988, pp. 25-54;
20. Minsky, H., The Financial Instability Hypothesis, The Jerome Levy Economics Institute of Bard College, Working Papers No, 74,1992;
21. Foley, D., Financial Fragility in Developing Economies, Dutt Amitava, Jaime Ros, ed., *Development Economics and Structuralist Macroeconomics: Essays in Honour of Lance Taylor*, Edward Elgar, 2003;
22. Brezeanu, P., Essawi, M. S., The relation between financial management and corporate governance: analytical approach at the level of the risk management strategies, *Management, Marketing*, 1, 2011, pp. 151-162.

GENERALIZAREA CONCEPTELOR ȘTIINȚIFICE INOVATIVE PRIVIND CREȘTEREA ECONOMICĂ CU O INFLAȚIE OPTIMĂ

Gheorghe ILIADI, dr. hab., prof. cercetător, INCE

Materialul publicat se bazează pe concepțiile economiei evoluționistă, în ideile științifice mondiale, ocupă treptat poziții de frunte în generarea noilor idei, în căutarea soluțiilor optime și realizarea practică a acestora. Sunt propuse recomandări științifice argumentate pentru implementare în condițiile actuale emergente a economiei naționale.

Reforma cardinală a întregii vieți sociale efectuată în ultimele decenii în Republica Moldova, inclusiv și elementul de bază – economia, printre multe alte probleme, a creat încă una: insuficiența de cunoștințe teoretice fundamentale.

Dar, totuși, la etapa actuală de dezvoltare a științei, s-a format o opinie tradițională, precum că, cele mai de perspectivă sunt cercetările interdisciplinare, obiectul cărora este ansamblul problemelor științifice, care se formează prin combinarea complexă a ipotezelor, axiomelor, tendințelor stabile și a altor resurse metodologice ale cercetărilor științifice, obținute de diferite științe. Acestea permit, în primul rând, în mod absolut nou, de a înțelege și de a interpreta tendințele și legitățile apariției și dezvoltării proceselor și fenomenelor cercetate anterior ale unor științe concrete și reflectate simetric în alte domenii de cunoaștere. Împărțind în totalitate diferitor autori, subliniem, că în astfel de direcții științifice trebuie de fundamentat semnificația cercetărilor economice bazate pe utilizarea abordărilor evoluționiste noi și de inclus economia evoluționistă și econofizica, care, cu obiectele sale de studiu, determină "sistemele economice evoluționiste în procesul dezvoltării". Cu alte cuvinte, noua problemă principală a conceptului constă în evitarea eclectismului și implementarea conceptului – percepție a ideilor moderne și concepțiilor altor științe în fundamentarea paradigmei dezvoltării echitabile a producerii și distribuției în economia națională.

A doua componentă cu o importanță semnificativă a noii abordări constă în posibilitatea folosirii și îmbogățirii reciproce pe baza experienței acumulate, a creării și implementării unor surse metodice noi, obținute și perfecționate cu următoarele mijloace metodologice: tehnici, procedee și abordări investigate și utilizate cu scopul, de a unifica aparatul conceptual-terminologic și de a atinge un nou nivel de generalizare, evaluare și al recomandărilor aplicative în cercetarea problemelor stringente și urgente ale științei și practicii financiar-economice.

Pentru a găsi modelul optim printre variantele existente, trebuie de luat în considerare, că un loc și un rol deosebit tot mai activ în știința economică îl dețin cercetările bazate pe utilizarea abordărilor evoluționiste. Economia evoluționistă, în ideile științifice mondiale, ocupă treptat poziții de frunte în generarea noilor idei, în căutarea soluțiilor optime și realizarea practică a acestora. Caracteristica sa distinctă este înțelegerea completă a fenomenelor economice pe baza principiilor analizei sistemice, combinarea principiilor optimalității cu categoria scopului ontologic, reflectarea însăși a naturii dezvoltării ascendente a societății. Tot mai clar și fundamental se indică diferențierea domeniilor științifice, aparatul conceptual și instrumentarul metodelor evoluționiste de cercetare. În ceea ce privește economiile în perioada de tranziție, utilizarea abordărilor conceptuale ale teoriei evoluției în cercetările economice pare nu doar posibilă, dar și obiectiv condiționată [1].

De notat faptul, că în contextul teoriei economice evoluționiste, la această etapă, apare posibilitatea de a cerceta abordarea genetică (sub aspectul eredității și variabilității în organismele vii) a problemelor dezvoltării sociale, în genere, și a economiei - în particular. Legitățile dezvoltării evolutive, luate în considerare în cadrul aspectelor globale geopolitice și regional-locale, justifică nu doar procesele de formare și reînnoire, dar și, în mod insistent, presupune necesitatea luării în cont a unor asemenea factori precum condițiile evoluției: succesiunea și continuitatea.

Cu toate diferențele specifice de utilizare a bazelor evoluționismului în cercetările economice, este necesară acceptarea păstrării abordării teoretice de bază a acestora, în condițiile de pregătire completă a științei economice pentru percepția de idei și metode ale altor științe sociale și chiar ale științelor naturale. Științei economice îi este îndeosebi caracteristică relevanța în sensul utilizării cunoștințelor sistemice și principalelor legități ale evoluției biologice.

În opinia autorului, pentru realizarea acestor abordări inovative, apare nevoia de a lua în considerație premisa metodologică a teoriei lui Darwin, recunoscând că, baza în adaptarea și utilizarea conceptului general al teoriei evoluției, premisa dată este actuală și binevenită pentru economie. După cum să știe, în baza conceptelor teoretice în biologie există principii ca: ereditatea și variabilitatea, precum și selecția și alegerea, care mai sunt numite și metode de presiune selectivă pentru modificări în genomul organismelor vii. În urma acestei influențe, unele organisme se adaptează cu succes la condițiile mediului extern, altele dispar, iar întreaga specie are o răspândire largă și este moștenită permanent de generațiile următoare.

Conform istoriei gândirii economice, lipsa elementelor componente ale unui scop și a predeterminării rezultatelor finale ale procesului evoluționist, precum și corelația directă a acestora cu o mulțime de factori, condiții și circumstanțe și-au găsit confirmarea în creativitatea economiștilor-cercetători în anii precedenți. Un interes semnificativ privind teoria evoluției biologice prezintă, pentru economiști, ideile principale ale acesteia, care sunt expuse în cartea lui V. V. Petrașov [2].

Teoretic și experimental, este dovedit, că prin impactul direct al unui factor asupra structurii unui organism viu, fluctuațiile elementelor acestuia întotdeauna interacționează. De exemplu, în procesul schimbării factorului extern, rata de fluctuație se modifică în așa mod, încât echilibrul afectat al structurii și al mediului să fie restabilit. Cu alte cuvinte, are loc o adaptare durabilă a structurii funcționale la condițiile mediului extern.

Soluția pentru situația creată mulți cercetători o atribuie formării noii direcții științifice – econofizica, care pune accentul pe noua modelare matematică și pe fizica statistică a proceselor dezvoltării (concepțe neliniare și modele, spre deosebire de econometrie). Pentru economiștii-cercetători, combinarea complexă cu această direcție științifică nouă înseamnă o posibilitate unică de a se vedea și de a se înțelege pe sine însăși și totalitatea lor de instrumente metodologice de căutare a adevărului în procesul general de cunoaștere. Dar, după cum se pare, probabil că, cel mai important lucru este identificarea specificului științei, rezultatele ei independente, argumentele și evaluările, concluziile și propunerile formulate pe baza folosirii categoriilor, tendințelor și legilor științifice ale bazelor teoretico-metodologice ale științelor naturale și reale. Fiind separate de influența vectorilor ideologici și propagandistici, analiștilor și imagemakerilor care, esențial, corectează și în mod subiectiv schimbă reperele nu numai a analizei economice, dar și ale prognozelor și recomandărilor proceselor economice.

Trebuie să menționăm, că sunt deja expuse ideile fundamentale ale teoriei economice evolutive, este subliniată deosebirea metodologiei de cercetare de celelalte domenii ale gândirii științifice economice și, în primul rând, de teoria neoclasică a echilibrului general.

Gradul diferit al profunzimii manifestărilor de criză și inconsecvența soluțiilor privind depășirea acestora agravează situația economică, ea fiind și așa dificilă, pentru înlăturarea căreia sunt necesare măsuri preventive de stabilizare. La baza acestor măsuri, în primul rând, se presupune că trebuie să fie pusă echilibrarea masei monetare în circulație, pentru asigurarea normelor inflației argumentate și elaborate științific, ca premisă obiectiv condiționată a dezvoltării evoluționiste ulterioare a economiei.

Însă, la finalul primei etape de tranziție spre un nivel mai avansat al maturizării pieței, este evident, că multe măsuri ale reformei așa și nu au avut rezultate eficiente. Fără îndoială, acestea sunt consecințele neacceptării recomandărilor, care au fost bine gândite de practicieni și generalizate științific de savanți, cu privire la necesitatea stabilizării, în prealabil, a dezvoltării, precum și adaptării ulterioare a economiei la mecanismul economiei de piață.

Ca rezultat, pe de o parte, renunțarea planificată centralizat, la indicatorii stabiliți și la metodele gestionării directive, corespundea direcției de reformare a economiei naționale, deoarece exclude predeterminarea scopului evoluției economice și se bazează pe liberalizarea relațiilor economice, stabilind un echilibru relativ în economie potrivit unei baze calitativ noi. Pe de altă parte, neglijarea experienței evoluționismului și cercetării specificului tranziției de la forme totalitare și metode ale managementului mai puțin dezvoltate spre instrumente economico-financiare moderne, fine, flexibile și mobile nu au contribuit la o tranziție accelerată la economia de piață și au complicat, considerabil, evoluția progresivă a economiei naționale din cauza dezechilibrării.

Acum, în procesul încheierii fazei inițiale de tranziție la piața matură, a devenit evident, că multe măsuri nu au avut rezultate eficiente. În primul rând aceasta este, fără îndoială, o consecință a refuzului de aplicare a recomandărilor elaborate de practicieni și fundamentate de savanți despre necesitatea de stabilizare preliminară a economiei. Și, în al doilea rând, foarte multe probleme au apărut în procesul adaptării ulterioare la mecanismul activității de piață, care este predestinat creării posibilităților reale pentru asigurarea măsurilor, privind implementarea stabilității financiare prin gestiunea dezechilibrelor și fundamentarea acestor abordări din viziunea teoretico-metodologică contemporană.

În anii 70 ai secolului XX începe o nouă etapă în dezvoltarea științei – etapa științei postclasice sau a noilor științe care s-a format la joncțiunea cunoștințelor interdisciplinare respective, în care, un rol de bază îl joacă sinergetica.

Diferitor aspecte sinergetice, contemporane, sunt consacrate o mulțime de elaborări, atât în științele naturale, cât și în științele umaniste, numărul cărora crește continuu. În particular, sinergetica a constatat că universul nostru este semnificativ mai complicat și multiaspectual, decât atunci când acesta era prezentat în paradigmele științelor clasice. El este neliniar, ireversibil, inegalabil și instabil.

Materialele publicate în urma cercetărilor științifice demonstrează o modernizare a metodelor investigațiilor în domeniul analizei și prognozării tehnico-științifice și sociale, în care un rol deosebit îl joacă econofizica, și care, conform bazei teoretico-metodologice, este foarte aproape de sinergetică.

După părerea profesorului Mirchin, fost director al Academiei de Finanțe a Federației Ruse, majoritatea metodelor de prognozare a crizelor financiare, bazate pe analiza econometrică sau construirea modelelor matematice liniare, sunt puțin utile. Obiecte foarte importante ale noii direcții de cercetare sunt diferite tipuri de autoorganizare a sistemelor dificile neliniare, ceea ce permite de a utiliza nu doar metodele fizicii teoretice și statisticii fizice, dar și analiza locală multifractală a șirurilor temporare, metodele de descoperire a modurilor și multe alte instrumente ale econofizicii.

Econofizica posedă o metodologie multilaterală de lucru și larg aprobată de datele experimentale. Drept exemplu se aduce teoria a două fapte empirice, aparent contradictorii: necorelarea creșterii prețurilor pe intervale disjuncte (stabilitatea pieței) și corelarea diferențelor normate între cererea și oferta locală a activului dat. Concepția teoretică numită permite de a înțelege nu doar mecanismul dinamic, care asigură efectivitatea piețelor financiare, dar și cauzele posibile ale instabilității lor. Anume pentru faptul dat, această concepție teoretică este deosebit de importantă nu doar de pe poziția caracterului problemei noastre, dar și a obiectului de investigație – modelarea sistemului financiar echilibrat ca premisă a influenței lui asupra creșterii stabile ulterioare a economiei. Acestui fapt îi poate fi utilă și teoria tranzițiilor de fază, criticii autoorganizate și metodele fizicii teoretice. Totodată, folosirea lor se presupune nu doar pe piața financiară, dar și în economie, business și procesele sociale. După părerea mai multor autori, un interes deosebit, din punct de vedere științific și practic, îl prezintă ideile jocurilor teoriei evoluționiste, argumentarea principiilor excepției strategiilor dominante și echilibrului cu ajutorul modelelor comportamentului adaptiv-imitativ, folosirii metodelor, preluate din fizică, a construirii diagramei erorilor și altele.

Necesitatea perfecționării managementului economiei ca un sistem auto-organizat dezechilibrat, în condițiile dezechilibrului financiar existent și schimbărilor structurale în sectoarele real și financiar ale economiei naționale, cere elaborarea abordării evoluționiste pentru analiza situației create și luarea deciziilor manageriale. Conștientizarea acelei căi, pe care, în mod natural, trebuie să se dezvolte activitatea economică a omului, devine un instrument viguros al administrării efective. Sintetizarea efectuată a surselor de bază ale concepțiilor evoluționiste de administrare a constatat direcția lor macroeconomică. Anume economia evoluționistă este capabilă funcțional și detaliat să determine obiectivul general și sarcinile cercetărilor, iar econofizica (ca parte componentă a viziunilor econofizice referitor la integrarea reală a abordărilor metodice ale savanților științelor naturale și economice) este responsabilă să asigure efectuarea cercetărilor, prevăzute cu aparat conceptual fizico-matematic adecvat. Acest fapt, în ultimă instanță, și predetermină combinarea complexă a cercetărilor științelor naturale și exacte cu cele economice. Unirea ambelor direcții nu este simplă, dar este o sarcină de perspectivă, rezolvarea căreia promite să dea un efect sinergetic în domeniul creării procedurilor și metodelor contemporane ale managementului proceselor macroeconomice.

Creată în decurs de secole, teoria business-ului și bazele conceptuale ale menținerii stabilității creșterii economice actuale dictează abandonarea pozițiilor conceptuale ale lui L.Walras, care prevăd doar condiții pentru funcționarea piețelor echilibrate.

Această alegere determină realizarea măsurilor de reglementare a procesului de stabilizare financiară durabilă prin exercitarea influenței statului conform teoriei „neokeynesiane”. La rândul său, impactul statului, în mare parte, se predetermină de premisele ideologic-filozofice inițiale, care stau la baza diferitor curente și școli politico-economice și reflectă nivelul intervenției statului în sistemul relațiilor economico-financiare.

Generalizând principiile folosirii cunoștințelor sistemice în cadrul noii abordări evoluționiste la evaluarea echilibrului financiar și la crearea stării de stabilitate în economia națională, vom nota, că pluralismul economic nu anulează, dar modifică funcțiile centrului economic unic. Dispare necesitatea predeterminării și punerii de scopuri, adică dispare planul centralizat detaliat (fie chiar și optimal), se creează condiții pentru manevrarea economică flexibilă cu resurse, inclusiv și cele financiare, care, la rândurilor, formează condițiile stării echilibrului, ca premise de creștere continuă și durabilă pe termen lung. Astfel, diversitatea formelor de afaceri nu anulează principiile gestionării raționale a managementului, în special, principiile formării resurselor financiare, dar schimbă ordinea și condițiile echilibrului lor, creând premise mult mai favorabile pentru procesul eficient de reproducere.

Este important de subliniat că utilizarea diferitor principii și abordări ale teoriei economice evoluționiste trebuie realizată luând în considerare liniile deterministe și stohastice ale dezvoltării mondiale. Aceasta va permite de a lua în considerație legile universale de transformare reciprocă a stabilității și nestabilității, de a crea modele substituite sintetice de dezvoltare.

Aceste sensuri au o definiție strictă matematică și joacă un rol determinant în procesul dezvoltării. Din punct de vedere metodologic, susținem pozițiile autorilor care pun la baza elaborării modelelor evoluționiste neliniare concepția econofizicienilor, în locul econometriei depășite. Optimizarea echilibrului financiar, conform gamei de cunoștințe sistemice, fără îndoială, este problema urgentă a economiștilor – cercetători, soluționarea căreia va permite determinarea premiselor stabilizării economiei naționale, ca o condiție importantă pentru dezvoltarea ei evolutivă continuă și apariția noilor condiții pentru soluționarea problemelor sociale, adică a tot ce corespunde evoluției paradigmei dezvoltării echitabile a proceselor de producere și distribuției în economie.

BIBLIOGRAFIE

1. Iliadi, Gheorghe. Argumentarea optimizării factorilor inflației ca o condiție a creșterii economice = Arguments for optimization of inflation factors as a condition of economic growth / Gh. Iliadi // Economie și sociologie = Economy and sociology. Chișinău, 2013. Nr. 4. P. 16-21.
2. V.V.Petrașov. “Глаза и мозг эволюции”, 1988.
3. Articolul "Rational Expectations and the Theory of Price Movements" („Așteptările raționale și teoria mișcării prețurilor”), editat în revista „Econometrica” în anul 1961

PIAȚA ASIGURĂRILOR – AREAL AL CONTROLULUI**Iulia CAPRIAN, dr., conf.univ., USM**

Mediul activității de control reflectă atitudinea de ansamblu, competența și acțiunile generale ale autorității de stat și ale proprietarilor societăților comerciale. Mediul controlului cuprinde, de asemenea verificări curente ale respectării procedurilor de control fixate. Nici un sistem de control nu este perfect. Sistemul de control intern este vulnerabil datorită greșelilor umane de judecată, neglijență, neatenție sau oboseală.

Există posibilitatea realizării unei înțelegeri secrete între angajați cu scopul de a înșela compania. Procedeele stabilite pot fi insuficiente în fața relei credințe sau a erorilor angajaților. Sunt situații în care la început eficiența controalelor este mare, iar în timp acestea devin ineficiente datorită modificării condițiilor comportamentelor și a rutinei. Principiile care stau la baza organizării controlului funcționării și exercitării acestuia sunt: integrarea controlului în structura organizatorică și de conducere a societății de asigurare; autocontrolului; adaptabilitatea controlului la structurile organizatorice și funcționale; controlului extern și specializarea controlului.

Cuvinte-cheie: piața asigurărilor; supravegherea asigurărilor; controlul în societățile de asigurare; exercitarea controlului; actele de control; eficiența controlului în asigurări; fraude în asigurări; asiguratori; reasiguratori; prețul asigurării.

Business environment control reflects attitude ensemble, skills and actions of state general authorities and owners of companies. Control environment include current checks and the compliance control procedures in place. No system is perfect. Internal control system is vulnerable due to human errors of judgement, negligence, inadvertently or fatigue. The possibility of realising secret understanding between employers in order to deceive the company. Process may be insufficient in the face of bad faith or employee errors. Are situations in the start where controls efficiency is big and while they are insufficient due to changing conditions and routine behaviors. The main principles underlying the organizational structure and management of the insurance company; self-control; adaptability control at organizational and functional structures; external control and control specialisation.

Key words: insurance market; supervision of insurance; control of insurance companies; implementation of control; documents of control; efficiency of control in insurance; fraud in insurance; insurers; reinsurers; insurance prices.

Economia de piață funcționează (la nivel teoretic) fără restricții din partea statului. Drept urmare, fiecare agent economic este liber să cheltuiască, să utilizeze, să producă și să economisească cât și cum crede de cuviință, potrivit propriilor interese economice, integrate în interesul și nevoile societății. O mare importanță are și urmărirea modului în care legile sunt respectate în litera și spiritul lor. Putem aprecia că multe din neajunsurile economiei asigurărilor se datorează și neaplicării corespunzătoare a unor prevederi legale și acestea din cauza unei funcționalități necorespunzătoare a controlului de toate tipurile. Noțiunea de control, potrivit dreptului financiar, provine din expresia „contra rolus”, care înseamnă verificarea actului original după duplicatul care se încredințează unei alte persoane. Controlul este acțiunea de stabilire a exactității operațiunilor materiale și se efectuează unor activități. Prin control se verifică dacă totul s-a realizat potrivit programului fixat prin ordine și reglementări date și principii stabilite. [1 p.52]

Controlul se poate exercita personal sau prin organisme speciale de control. După cum se știe, spre deosebire de audit, controlul nu se rezumă doar la stabilirea unor fapte, el se extinde și la cercetarea cauzelor și împrejurărilor care au provocat deficiențele constatate, luând măsuri în timp real de înlăturare a acestora. Toate aceste trăsături deosebesc controlul de expertize, revizii, verificări și inspecții. În acest context controlul este o funcție a conducerii care asigură cunoașterea și perfecționarea modului de gestionare a patrimoniului și de orientare, organizare și desfășurare a activității de contractare a asigurărilor, evidențiere a cererilor de despăgubire și de soluționare a acestora prin plata despăgubirilor. Controlul este motivat de o complexitate de factori economici, sociali și psihologici. Legislația defectuoasă sau interpretabilă, erorile umane în activitate, lipsa de moralitate a asiguraților și a salariaților, fraudă externă sau internă sunt doar câteva elemente care fac din control o necesitate obiectivă. Dicționarul explicativ oferă următoarele definiții etimologice ale termenelor control și revizie:

a) control - 1. Analiză permanentă sau periodică a unei activități, a unei situații etc., pentru a urmări mersul ei și pentru a lua măsuri de îmbunătățire. 2. Supraveghere continuă (morală sau materială); stăpânire, dominație. 3. Putere de dirijare a propriilor gesturi și mișcări. 4. Instituție sau grup de persoane care supraveghează anumite activități.

b) revizie - 1. Cercetare nouă, control, verificare, revizuire. 2. Corectură făcută în paginile unui text ce urmează să fie tipărit. 3. Formă de control (întreprinsă de obicei de organe speciale) care constă în revederea sau reverificarea documentelor de evidență privitoare la operații (contabile) care au avut loc anterior.

Așa cum am precizat mai sus, controlul are scopul de a identifica și compara informația reflectată în documente cu situația reală. Revizia este o activitate ce urmează unui control și are rolul de revedere (revizuire), a activităților și operațiilor efectuate în totalitatea lor. Controlul este o parte componentă din cadrul reviziei. În urma analizei, putem distinge diferențe insesizabile dintre control și revizie.

Necesitatea controlului este determinată în mare măsură de actori cum sunt: asigurații, acționarii, salariații, instituțiile statului, partenerii de afaceri și investitorii, care au nevoie de cunoaștere a fenomenului și protecție a intereselor lor. Necesitatea controlului pentru asigurați este evidentă: Cineva trebuie să verifice cum și ce se întâmplă cu fondurile subscrise în vederea protejării împotriva unor riscuri generatoare de pagube materiale, vătămări corporale sau pierderi

financiare. De asemenea, este normal ca o autoritate să vegheze și să controleze dacă drepturile asiguraților au fost respectate, iar aceștia au fost îndestulați prin indemnizația de despăgubire plătită de asigurator. Protejarea obiectivelor societății și a resurselor investite în societatea de asigurare de către un acționar nu poate fi realizată decât printr-un control riguros, temeinic și bine organizat la scara întregii activități. Este mult mai ușor să se prevină pierderile financiare generate de erori și fraude decât să apară ca un fapt împlinit. [5 p.23]

Societățile de asigurare au o implicare economico-socială mare prin rolul și scopul pentru care au fost create. Controlul este determinat de nevoia de a strânge obligațiile fiscale la buget în cuantum corespunzător și la termenele legale. Autoritatea statului se manifestă prin controlul de ansamblu al pieței de asigurare cuprinzând toate entitățile economice. Necesitatea în acest caz derivă de la obligația statului de a crea o piață organizată cu tranzacții corecte între asigurați, asigurat și intermediari. Prevenirea unor falimente în aceste domenii scutește statul de o serie de complicații economico - sociale. Controlul din partea organelor de cercetare penală este necesar în condițiile în care apar semnale ale unor încălcări flagrante ale legislației civile, comerciale sau chiar penale ce aduc prejudicii părților implicate în actul de asigurare. Datorită faptului că societățile de asigurare sunt entități ce vehiculează importante fonduri atât în actul de asigurare propriu - zis, cât și în plasamente efectuate pe piața financiară și imobiliară, devin extrem de atractive. Unele societăți de asigurare sunt cotate la bursa de valori mobiliare, iar altele nu. Este extrem de important a se preveni actul speculativ pe această piață, iar acest lucru nu se poate realiza decât printr-un control specific. Dorința asiguraților de a activa pe o piață corect reglementată și cu o conduită de concurență loială creează o altă necesitate de control al concurenței. Considerăm că necesitatea controlului este dictată de toți factorii enumerați mai sus, chiar dacă interesele sunt secvențiale. În primul rând interesul cel mai mare și cel mai determinant însă este și rămâne al asiguratului care este în mod direct afectat. În al doilea rând și asiguratorul are nevoie de control în mod obiectiv, din interese pur financiare. [2 p.152] Prin funcțiile controlului se realizează contribuția controlului la îndeplinirea scopurilor manageriale. Principalele funcții ale controlului sunt:

a) Funcția de evaluare a rezultatelor - prin intermediul căreia, alături de constatare, se obține și o apreciere a performanțelor societății sau a verigilor sale componente și care desfășoară asemenea constatări, prin măsurarea rezultatelor, și, ca estimare, prin compararea cu obiectivele și standardele stabilite inițial, identificându-se abaterile și cauzele generatoare.

b) Funcția preventivă se manifestă înaintea producerii abaterilor față de valorile preconizate și nu după apariția lor.

c) Funcția de documentare permite controlului financiar cunoașterea proceselor care au loc în activitatea economică, a rezultatelor activității din structurile economice, relevarea fraudelor și depistarea cauzelor acestora, precum și identificarea acțiunilor eficiente pentru a fi generalizate. Astfel controlul participă nemijlocit la actul de conducere, furnizând date și informații necesare fundamentării deciziilor economico-financiare.

d) Funcția recuperativă este determinată de orientarea controlului nu numai spre constatarea și aprecierea situațiilor de fapt, ci spre efectuarea corecturilor ce se impun pentru înlăturarea deficiențelor apărute și a cauzelor care le-au generat. Pentru recuperarea prejudiciilor constatate organele de control au obligația de a stabili forma procedurală prin care urmează să se facă recuperarea pentru restabilirea integrității patrimoniului.

e) Funcția informațională - informațiile furnizate de control oferă date asupra modului cum se îndeplinesc deciziile adoptate, asupra tuturor aspectelor din viața societății comerciale.

f) Funcția educativ - stimulativă - derivă din faptul că activitățile de control acționează ca forțe ce stimulează eforturile personalului societății pentru depășirea situației prezente și obținerea unor rezultate economice superioare. În unele lucrări de specialitate o regăsim sub denumirea de funcție pedagogică, funcție ce permite acțiuni de educare și îndrumare a salariaților controlați. Prin rezultatele sale controlul contribuie la formarea și menținerea unei etici profesionale. La rândul lor, persoanele din aparatul de control trebuie să reprezinte un model de comportament corect, dar și intransigent. Funcția se realizează și prin combaterea manifestărilor ilegale care odată depistate sunt sancționate cu fermitate.

Publicitatea realizată în jurul cazurilor constatăte ca deficiențe va contribui și va favoriza îndeplinirea corectă, în deplină legalitate a atribuțiilor de serviciu. Controlul este întotdeauna dispus și impus de o autoritate. Nu este o acțiune solicitată de entitatea economică controlată, dar aceasta suportă controlul pentru că nu se poate opune. În același timp, controlul are atribuții de îndrumare. În timpul desfășurării controlului unitățile controlate sunt îndrumate să înlătore deficiențele, să adopte cele mai corespunzătoare metode de activitate, să cunoască temeinic și să aplice întocmai normele în vigoare. Mediul activității de control reflectă atitudinea de ansamblu, competența și acțiunile generale ale autorității de stat și ale proprietarilor societății comerciale. Mediul controlului cuprinde, de asemenea, verificări curente ale respectării procedurilor de control fixate. Nici un sistem de control nu este perfect. Sistemul de control intern este vulnerabil datorită greșelilor umane de judecată, neglijență, neatenție sau oboseală. Există posibilitatea realizării unei înțelegeri secrete între angajați cu scopul de a înșela compania. Procedeele stabilite pot fi ineficiente în fața relei credințe sau a erorilor angajaților. Sunt situații în care la început eficiența controalelor este mare, iar în timp acestea devin ineficiente datorită modificării condițiilor comportamentale și a rutinei. Principiile care stau la baza organizării controlului funcționării și exercitării acestuia sunt: integrarea controlului în structura organizatorică și de conducere a societății de asigurare; autocontrolul; adaptabilitatea controlului la structurile organizatorice și funcționale; controlul extern și specializarea controlului. Direcțiile esențiale de organizare a controlului sunt o eficientizarea a muncii, întărirea ordinii și disciplinei în activitatea financiar-contabilă, descoperirea operațiilor neregulate, neeconomice și nelegale, preîntâmpinarea apariției deficiențelor, neregulilor și pagubelor, evaluarea eficienței rezultatelor obținute, înlăturarea abaterilor constatate. Cadrul specific de organizare și funcționare a controlului în asigurări constă în următoarele:

a) Controlul autorității de stat asupra activității societăților de asigurare, brokerilor și agenților de asigurare. Obiectivul supravegherii asigurărilor și reasigurărilor este de a proteja deținătorii polițelor de asigurare sau beneficiarii acestora. Pentru atingerea acestui obiectiv, Comisia de Supraveghere a Asigurărilor trebuie să elaboreze modalitățile de a efectua controale la sediul operatorilor de pe piața asigurărilor. Pe lângă atribuțiile stabilite prin lege, Comisia de Supraveghere a Asigurărilor are obligația de a efectua așa numitul control la sediu. Controlul la sediu este o parte importantă a procesului de supraveghere, strâns legată de procesul de monitorizare continuă. Pe de o parte, furnizează informațiile care completează analiza financiară și statistică trimisă de societatea de asigurare sau reasigurare. Pe de altă parte, controlul la sediu are nevoie de ajutorul informațiilor din piață și a datelor statistice care provin din analiza conturilor anuale și a raportărilor.

b) Controlul intern organizat și dispus de acționarii companiei de asigurări. După 18 ani de dezvoltare unidirecțională a societăților de asigurare din Moldova, în interesul exclusiv al acționariatului, autoritatea statului a emis normele minimale privind activitatea de control intern. Unele societăți de asigurare cu tradiție pe piața națională aveau constituite forme de control intern, care de-a lungul timpului au dat rezultate. Alte societăți de asigurare s-au inspirat din experiența primelor societăți și au organizat anumite forme de control, dar cu atribuții limitate. Normele prezente prevăd în mod expres atributul controlului intern ca un proces continuu la care participă Consiliul de Administrație, conducerea executivă, precum și personalul asigurătorului. Acești factori trebuie să asigure desfășurarea eficientă a activității, furnizarea unor informații credibile, relevante, complete și oportune utilizatorilor și conformarea activității asigurătorului cu cadrul legal și cu politicile și procedurile proprii. [3 p.5]

Consiliul de Administrație al societății de asigurare delegă conducerii executive responsabilitatea monitorizării funcționării adecvate și eficiente a controlului intern și are obligația de a face evaluări sistematice și independente ale controlului intern instituit de conducerea executivă. Conducerea executivă acordă conducerii operative responsabilitatea organizării controlului și a stabilirii procedurilor de control intern. Pentru eficiența organizării a unui control intern, trebuie avute în vedere și următoarele elemente la organizare: mediul controlului intern - acțiunile, politicile și procedurile care reflectă atitudinea de ansamblu a conducerii executive și a membrilor Consiliului de Administrație față de controlul intern (integritate și valori etice, angajamentul față de competența, structura organizatorică, repartizarea autorității și responsabilității, politicile legate de resursele umane); evaluarea riscurilor - identificarea și analizarea riscurilor relevante interne sau externe pentru elaborarea situațiilor financiare, în conformitate cu principiile contabile general acceptate; activitățile de control - acțiunile întreprinse în vederea realizării obiectivelor propuse pentru a face față riscurilor (separarea adecvată a sarcinilor, autorizarea corespunzătoare a operațiunilor, activităților, întocmirea de documente justificative și evidențe contabile adecvate, controlul fizic al activelor și evidențelor contabile); informarea și comunicarea - existența datelor financiare și operaționale, credibile, relevante, complete și oportune și a canalelor de comunicare care să asigure că personalul asigurătorului cunoaște procedurile cu implicații asupra atribuțiilor și responsabilităților sale și că informațiile relevante ajung în timp util la acesta; supervizarea - evaluarea permanentă a calității funcționării controlului intern.

În cadrul controlului intern fiecare entitate teritorială (sucursale, reprezentanțe și agenții) organizează activitatea de control sub o normă unitară cu a celorlalte subunități, transmisă de la sediul central al societății. Controlul intern organizat în interiorul subunităților se exercită concomitent, preventiv și ulterior. Controlul extern este organizat în echipe specializate subordonate Corpului de control din cadrul sediului central.

Indiferent de mărimea și structura activității desfășurate de către asigurător, procedurile de control intern trebuie să aibă în vedere, în principal, următoarele: monitorizarea subscrierii riscurilor, constituirii și evaluării rezervelor tehnice, administrării investițiilor și a lichidităților, activității de reasigurare, în strictă concordanță cu legislația în vigoare și cu propriile norme interne; asigurarea corectitudinii tratamentului de care trebuie să beneficieze asigurații sau potențialii asigurați și a prezentării corespunzătoare a informațiilor privind condițiile și termenii contractuali; monitorizarea soluționării conflictelor de interese; asigurarea investiției eficiente a primelor de asigurare; monitorizarea încheierii și derulării tranzacțiilor, identificarea întârzierilor la plată sau la încasare, precum și a conformității cu prevederile legale și cu normele interne existente aprobate de către Consiliul de Administrație al asigurătorului; identificarea tranzacțiilor suspicioase și raportarea acestora conducerii executive și instituțiilor competente în soluționarea acestora; asigurarea protejării activelor și evidențelor contabile, inclusiv prin luarea de măsuri referitoare la protecția fizică a acestora; asigurarea întocmirii evidenței contabile în conformitate cu prevederile legale, astfel încât situațiile financiare să ofere informații relevante și credibile utilizatorilor; verificarea respectării îndatoririlor și responsabilităților, inclusiv a limitelor de competență, ce revin personalului pentru fiecare departament, conform structurii organizatorice a asigurătorului; asigurarea respectării limitelor de competență în desfășurarea tranzacțiilor, astfel încât eventualele abuzuri să poată fi identificate; analizarea periodică a colaborării dintre departamentele funcționale în vederea asigurării fluidizării fluxului informațional dintre acestea; monitorizarea distinctă a activității desfășurate cu intermediarii în asigurări.

Asigurătorul trebuie să întocmească anual un raport privind controlul intern care să cuprindă: principale deficiențe identificate ca urmare a exercitării controlului intern și a măsurilor întreprinse pentru corectarea acestora; modificările semnificative intervenite în exercitarea controlului intern în perioada respectivă, axate în special pe evoluția activității și a riscurilor; măsurile luate pe linia administrării riscurilor la care este expus asigurătorul.

În echipa de control trebuie să existe specialiști capabili care să abordeze toate aspectele controlului în asigurări (contabilitate, metodică actuarială, finanțe, procesare de date) și toate tipurile de asigurări (viață și generale). Este nevoie și de o bună cooperare și un schimb de informații între specialiștii care execută operațiunile și cei însărcinați cu controlul. Organizarea eficientă a controlului presupune și activitatea specifică din punct de vedere al ocupării posturilor din schema organizatorică cu personal calificat. Recrutarea salariaților din aparatul de control este o activitate de resurse umane extrem de complexă generată de specificul activității. Persoanele încadrate în activitatea de control au acces aproape –

irestricționat la toate informațiile economico - financiare din societatea de asigurare. În aceste condiții candidații pentru ocuparea acestor funcții trebuie să fie – corecți, integri, modești și loiali. Cei care efectuează activitatea de control trebuie să dețină abilități practice în munca de investigații și o bună pregătire profesională în domeniul asigurărilor. Autoritatea acestora este dată de conduita, stilul, flerul și abilitatea de comunicare cu persoanele implicate. Puterea de analiză și decizie conferită de funcția de organ de control trebuie măsurată cu atenție și stăpânire de sine. Nu este normal să se acționeze sub imperiul reacțiilor emoționale. Pentru că rezultatele controlului determină conducerea societății să ia măsuri de înlăturare a deficiențelor constatate, persoanele împuternicite cu exercitarea controlului trebuie să aibă pregătire economică sau tehnică și experiența necesară, să îndeplinească condițiile de cinste și corectitudine. În acest context, nu pot fi împuternicite să exercite control financiar de gestiune persoanele aflate în curs de urmărire penală sau judecată, care au fost condamnate - chiar dacă au fost grațiate – pentru fapte privitoare la abuz în serviciu, fals, uz de fals, înșelăciune, dare sau luare de mită și alte infracțiuni prin care s-au produs daune patrimoniului persoanelor fizice sau juridice. Dacă în cursul urmăririi penale, al judecății sau după condamnare a intervenit amnistia, cel care a săvârșit vreuna din infracțiunile arătate în aliniatul precedent nu poate fi împuternicit să exercite control financiar de gestiune timp de doi ani de la data aplicării amnistiei. Persoanelor cărora li s-a suspendat condiționat exercitarea pedepsei nu pot fi împuternicite să exercite controlul financiar de gestiune în cursul termenului de încercare și doi ani de la expirarea acestui termen. [1 p.71]

Pentru a se putea desfășura o activitate de control optimă, structurile controlate (conducerea și salariații) trebuie să se organizeze într-un mod cât mai eficient pentru a nu întrerupe sau perturba activitatea curentă, dar în același timp să asigure:

- a) punerea la dispoziția organelor de control a registrelor, corespondenței, actele justificative, situațiile cu indicatori, documentele necesare controlului;
- b) prezentarea pentru verificare a valorilor de orice fel gestionate sau avute în păstrare, valori care intră sub incidența controlului potrivit legii;
- c) oferirea de explicații verbale și informații scrise, după caz, în legătură cu problemele care formează obiectul controlului;
- d) eliberarea documentelor solicitate în original sau copii certificate, potrivit legii;
- e) asigurarea sprijinului și condițiilor necesare bunei desfășurări a controlului și colaborarea pentru clarificarea constatărilor;
- f) semnarea cu sau fără obiecțiuni a actelor de control întocmite;
- g) executarea și comunicarea la temenele fixate către sediul central – corpul de control – a modului de aplicare a măsurilor stabilite în urma controlului;
- h) dispunerea măsurilor necesare pentru stabilirea prejudiciilor produse prin infracțiuni și clarificarea împrejurărilor care au condus la săvârșirea acestora.

Nerespectarea acestora poate atrage răspunderea materială, contravențională sau disciplinară, după caz, a celui vinovat, în conformitate cu dispozițiile legale în vigoare. Dezvoltarea activității de asigurare ar trebui să aibă loc în direcția extinderii în teritoriu a activității de asigurare și să fie armonizată cu principiile generale ale politicii de stat de dezvoltare și îmbunătățirii calității serviciilor. Aceasta datorându-se în mare parte situației actuale nefavorabile, unde piața asigurărilor s-a concentrat în cea mai mare parte în municipiile mari ale țării, dat fiind faptul diferențierii nivelului de trai, dar și a industrializării lor. În vederea îmbunătățirii calității servirii clienților se recomandă de a diminua durata determinării pagubei și achitării despăgubirii pe contractele de asigurare încheiate. Studiarea problemelor dezvoltării activității de asigurare în Republica Moldova, ne permite de a afirma că, cele mai semnificative sunt:

- criza financiară din spațiul european;
- nivelului slab de viață a populației țării;
- o cultura slab dezvoltată a populației în domeniul asigurărilor;
- neîncrederea populației față de companiile de asigurare.

Ținând cont de acestea, controlul și contabilitatea operațiilor de asigurare necesită modificări și perfecționări conform legislației.

Din cele spuse concluzionăm că când ai o problemă privind informația, fluxul, sistemul informațional în asigurări, gestiunea economico-financiară în domeniul asigurărilor organizezi un control care să depisteze punctele slabe, neregulile și încălcările legii. Dacă acest control există, el trebuie perfecționat, astfel încât să răspundă cerințelor de a corecta, eradică și combate prin acțiuni de prevenție situațiile ce aduc atingere bunei funcționări a pieței asigurărilor în folosul asiguraților.

BIBLIOGRAFIE

1. Decebal M.D., Control în asigurări, Cluj-Napoca, 2015 pp.50-75
2. Prisăcaru Ion. Proceduri și particularități de auditare a situațiilor financiare întocmite conform SIRC - În: *Fin – Consultant*, nr.7-12, 2012, pp.157-161
3. Toma Marin, Unele considerații privind rolul controlului în asigurarea fiabilității situațiilor financiare. În: *Revista Contabilitatea, expertiza și auditul afacerilor nr.2*, 2013 pp.4-5
4. ȘERBĂNESCU, Cosmin. Controlul intern al societăților de asigurări. *Finanțe, bănci, asigurări*. 2012, nr. 1, pp. 54-56
5. Caprian Iulia, Teza de doctor "Eficientizarea controlului financiar în Republica Moldova" Chișinău 2012, pp.

**REGIMUL SPECIAL DE IMPOZITARE
PRIN PRISMA EXPERIENȚEI ȚĂRILOR CSI**

**Angela TIMUȘ, dr. conf., INCE¹
Cristina UNGUR, INCE²**

Stimularea dezvoltării și susținerea micilor afaceri este prioritatea reglementatorilor din întreaga lume. Una din metodele de încurajare a procesului de lansare și dezvoltare a afacerilor este crearea regimurilor fiscale speciale pentru micii întreprinzători. Aceste regimuri nu doar susțin antreprenorii, asigură echitatea și transparența fiscală, dar și garantează venituri stabile în bugetele de stat. În lucrare sunt analizate regimurile speciale de impunere din cele mai mari țări ale CSI: Ucraina, Belarus, Federația Rusă și Kazahstan. Sunt prezentate problemele cu care s-au ciocnit aceste state pe parcursul instituirii și reformării sistemelor fiscale. Totodată, este efectuată analiza comparativă și sunt prezentate asemănările și deosebirile dintre sisteme. În rezultat, sunt date recomandări privind perfecționarea regimurilor speciale de impunere.

Cuvinte-cheie: sistem fiscal, mici antreprenori, impozit, patentă

The stimulation and support of small business is the priority of regulators worldwide. One way to encourage the process of starting and developing a business is to create special tax regimes for small entrepreneurs. This kind of tax regimes supports entrepreneurs, provides fiscal equity and transparency. At the same time it is a guarantee of stable budget revenues. In this article we analyzed special tax regimes from the biggest CIS countries: Ukraine, Belarus, Russian Federation and Kazakhstan. There are shown the main problems that appeared in the process of fiscal system reformation. Also in the article is presented benchmarking, similarities and differences between systems. As a result, the authors give some recommendations for improving the special tax regimes.

În numeroase țări ale lumii există sisteme speciale de impozitare a micilor antreprenori prevăzute pentru susținerea și încurajarea acestora. Cauza principală este necesitatea stabilirii unor condiții favorabile pentru crearea și dezvoltarea afacerilor, dar și asigurarea unei echități fiscale.

Întreprinderile mici, aflate la început de cale, nu pot fi puse în aceleași condiții fiscale cu întreprinderile mari. Sunt necesare condiții fiscale facilitare pentru a susține și a încuraja mediul antreprenorial. În acest sens există câteva mecanisme. Primul ține de aplicarea cotelor reduse de impunere pentru baza impozabilă calculată în condiții comune. Al doilea se referă la stabilirea unor modalități simplificate de determinare a bazei impozabile în baza rezultatelor financiare reale (impozitarea veniturilor sau a încasărilor). Un alt mecanism prevede stabilirea impozitului pe venituri estimate sau prezumtive care se presupun a fi obținute, sau instituirea unui impozit unic care înlocuiește alte impozite și taxe. Acest mecanism este utilizat pentru impunerea anumitor tipuri de activități care presupun posibilitatea unei evaziuni fiscale.

Pentru studiul nostru am selectat cele mai mari și mai dezvoltate țări din spațiul CSI: Federația Rusă, Belarus, Ucraina, Kazahstan.

Ucraina este țara care a parcurs calea unor mari reforme în ultimii 5 ani. Cauza schimbărilor majore a fost reorientarea politică a Ucrainei dinspre est spre vest, adică dorința țării de a se integra în Uniunea Europeană. Această tendință a generat conflicte armate, grave probleme economice și, drept urmare, o necesitate vitală de a reforma toate sistemele de funcționare ale statului. Printre ele se numără și sistemul fiscal, care începând cu anul 2011 a suferit schimbări radicale.

Așadar, în Ucraina, pe lângă sistemul comun de impozitare a agenților economici, există și regimuri speciale prevăzute pentru micii întreprinzători. Până în anul 2014, existau două opțiuni de impunere pentru agenții economici: impozitul unic sau impozitul fixat. Impozitul unic presupune o taxă care înlocuiește alte tipuri de impozite și permite aplicarea unui sistem simplificat de evidență contabilă și de raportare financiară. Impozitul fixat reglementa funcționarea pe bază de patentă. Odată cu aprobarea noului Cod Fiscal al Ucrainei, de la 1 ianuarie 2011, impozitul fixat s-a stabilit doar pentru producătorii agricoli, iar după reforma fiscală din 2014, acesta a fost anulat, devenind parte component a impozitului unic.

De la 1 ianuarie 2015, în Ucraina există o singură modalitate de impunere în baza unui regim special – *impozitul unic*. Conform acestuia, întreprinzătorii sunt grupați în 4 categorii, în dependență de tipul de activitate, veniturile acumulate și numărul de angajați. Un grup aparte se referă la producătorii agricoli.

Totodată, Codul Fiscal al Ucrainei stipulează clar categoriile de întreprinzători care nu pot beneficia de sistemul simplificat de impozitare. Printre aceștia se numără întreprinzătorii care își desfășoară activitatea în domeniul jocurilor de noroc, schimburilor valutare, vânzarea metalelor prețioase, servicii de audit și de asigurare, lombarduri, companii de leasing etc.

¹ TIMUȘ Angela, ince.timush@gmail.com

² UNGUR Cristina, cristinaungur@ymail.com

Tabelul 1. Condiții pentru impunerea în baza impozitului unic pe categorii de întreprinzători

	I categorie	II categorie	III categorie	IV categorie
Persoană fizică sau juridică	fizică	fizică	fizică sau juridică	
Numărul maxim de angajați	fără angajați	10	nelimitat	nelimitat
Venitul anual maximal, UAH	300 000	1 500 000	5 000 000	
Activități specifice	comerț cu amănuntul la piață și/sau servicii de consum acordate populației	servicii, inclusiv de consum, către plătitorii impozitului unic sau populație; producerea și vânzarea bunurilor; activitate în industria restaurantelor	comerț/servicii cu entități de orice formă juridică	producători agricoli a căror cotă de produse agricole pentru anul precedent raportării este de cel puțin 75%
Rata fixă a impozitului	până la 10% din salariul minim	până la 20% din salariul minim	3% dacă plătesc TVA; 5% dacă nu plătesc TVA	
Procentul din venit	15% din suma ce depășește limita stabilită de venituri pentru categoria respectivă; din veniturile din activități neînregistrate sau nestipulate la categoriile respective ale CF			în dependență de numărul de ha folosite
Baza de calcul	rata este fixă, nu depinde de venit, acesta fiind limitat prin Codul Fiscal		venitul din activitatea de întreprinzător	
Utilizarea caselor de marcat electronice fiscale	nu este obligatorie	obligatoriu de la 01.01.2016 Nu este obligatoriu în cazul activității în piețe (la tarabă), precum și prin intermediul mijloacelor mobile (mașini)	obligatoriu de la 01.07.2015 Nu este obligatoriu doar pentru vânzarea produselor proprii (cu excepția produselor alimentare).	

Sursa: elaborat de autori în baza Codului Fiscal al Ucrainei

Întreprinzătorii din Ucraina au liberă opțiune de a alege sistemul de impozitare, fie în regim comun sau în regim simplificat. Unica condiție este corespunderea criteriilor stabilite de legislație.

În perioada formării statului ucrainean ca țară independentă au fost făcute și unele greșeli. De la instituirea sistemului special de impozitare în 1999 și până în 2009, nu au fost modificate ratele impozitului unic, chiar dacă rata inflației se modifica. Așadar, în 1998 salariul minim în Ucraina constituia 45 UAH, iar în 2010 – 869 UAH, adică a crescut de 19.3 ori, iar rata impozitului unic a rămas neschimbată¹. Această stabilitate evident nu este benefică pentru bugetul statului, chiar dacă este agreată de întreprinzători.

Totodată, putem menționa avantajele sistemului special de impozitare care se manifestă prin dezvoltarea rețelei de întreprinderi mici și crearea locurilor de muncă. Timp de 11 ani (1999-2009 inclusiv) încasările la buget din impozitul unic au crescut de 32 de ori (de la 127 mln. UAH în 1999, până la 4,1 mln UAH în 2009) și au fost create 1,2 mln locuri de muncă². Această creștere se datorează ratei mici de impozitare care s-a menținut neschimbată mulți ani, ceea ce a favorizat creșterea numărului de întreprinderi.

Totuși aplicarea schemelor de evaziune fiscală a condus la necesitatea schimbării legislației. Astfel, doar pe parcursul anului 2012 au fost înregistrate peste 50 de modificări în domeniu, după care a urmat și reforma fiscală din 2014. Astăzi, în Ucraina este una din cele mai simple, sub aspect juridic, scheme de impozitare în regim special.

În **Belarus**, Codul Fiscal conține un compartiment aparte numit „Regimuri speciale de impozitare”³. Acest tip de impozitare presupune modalități speciale de calcul și achitare a impozitelor și taxelor și se aplică în cazul contribuabililor care plătesc următoarele tipuri de impozite:

- 1) impozitul achitat în cadrul sistemului simplificat;
- 2) impozitul unic pentru întreprinzătorii individuali și persoanele fizice;
- 3) impozitul unic pentru producătorii de mărfuri agricole;
- 4) impozit pentru afaceri în domeniul jocurilor de noroc;
- 5) impozit pe veniturile din activitatea de loterie;
- 6) impozit pe veniturile din jocuri electronice interactive;
- 7) taxă pentru activități meșteșugărești;

¹ Т. Коляда. Тенденції податкового регулювання малого підприємництва в умовах посткризового періоду розвідку України. Економіка 139/2012. 42-45

² Ibidem

³ Codul Fiscal al Republicii Belarus (Partea specială) din 29.12.2009 г. № 71-3, compartimentul VII

8) taxă pentru activități de prestare a serviciilor în domeniul agroecoturismului;

9) impozit unic pe venitul prezumtiv.

Din cele enumerate mai sus, o explicație aparte necesită primul, al doilea și al nouălea tip. Ca și toate impozitele speciale, acestea se stabilesc de autoritățile locale și depind de tipul de activitate desfășurat.

Sistemul simplificat de impozitare este destinat persoanelor juridice, întreprinzătorilor individuali, avocaților și notarilor care nu au un număr mai mare de 100 de angajați pe parcursul ultimilor 9 luni. Iar venitul brut cumulat nu trebuie să depășească 1,5 mrd ruble (aproximativ 77 mii euro¹), pe parcursul a 9 luni, iar pentru întreprinzătorii individuali – 1,125 mrd ruble (cca 57 mii euro).

Cotele sistemului simplificat de impozitare sunt de 5% pentru întreprinzătorii și organizațiile care nu sunt plătitori de TVA și de 3% pentru plătitorii TVA.

Avantajele în cadrul acestui sistem țin de posibilitatea achitării trimestriale a impozitului, scutirea de unele taxe și impozite locale precum și posibilitatea de a evita evidența contabilă, fiind necesară doar evidența în Cartea veniturilor și cheltuielilor.

Impozitul unic pentru întreprinzătorii individuali și persoanele fizice se reglementează prin capitolul 35 al Codului Fiscal al Republicii Belarus. Cotele impozitului unic pentru întreprinzătorii individuali și persoanele fizice sunt stabilite de autoritățile locale în limitele permise de Codul Fiscal. Acestea depind de tipul și locul desfășurării activității. De exemplu, pentru activitatea de taxi în orașele mari, cum ar fi Minsk, Brest, Gomeli, impozitul unic va constitui maxim 3 400 000 ruble (cca 174 euro) pentru o lună. Pentru pășunat vite sau cultivarea de produse agricole în regiunile rurale este stabilită o cotă de maxim 140 000 ruble (7 euro) lunar.

Pentru întreprinzătorii individuali și persoanele fizice care plătesc impozit unic sunt prevăzute unele scutiri. Astfel, vânzătorii de plante medicinale, fructe de pădure, ciuperci, nuci și alte produse sălbatice sunt scutiți de plata impozitului unic. De asemenea sunt prevăzute reduceri (scutiri) procentuale pentru invalizi, familii cu mulți copii, pentru întreprinzătorii înregistrați pentru prima dată, pentru bărbații de după 60 de ani și femeile de după 50, indiferent de mărimea pensiilor etc.

Impozitul unic pe venitul prezumtiv este prevăzut, începând cu anul 2014, pentru întreprinzătorii care desfășoară activitatea în domeniul deservirii tehnice și reparației auto și moto vehiculelor și care nu au mai mult de 15 angajați. Baza impozabilă o reprezintă venitul presupus din prestarea serviciilor de reparație și deservire tehnică. Acest presupus venit este stabilit de stat per fiecare angajat și reprezintă actualmente 26 mln ruble. Cota impozitului este de 5% lunar de la venitul estimat și cel care depășește venitul de bază (26 mln ruble per angajat).

De la 1 iulie 2016 se propune instituirea impozitului unic pe venitul estimat nu doar pentru întreprinzătorii din domeniul deservirii tehnice și a reparației auto și moto vehiculelor, ci și pentru activitatea frizeriilor.

Totuși, există și unele probleme ce țin de sistemul simplificat de impozitare în Belarus. Astfel, în anul 2004 doar 1% din întreprinzători și-au folosit dreptul de a beneficia de regimuri fiscale facilitare². Cauzele unei solicitări atât de reduse ținneau de cota mare de impozitare (10% din venitul brut), plafonarea veniturilor și a numărului de angajați precum și de mecanismul de achitare în avans a impozitului. Totodată, scutirea de TVA prezintă un impediment pentru realizarea bunurilor. Întreprinderile care sunt plătitori de TVA nu vor să cumpere produse de la întreprinzătorii individuali scutiți de această taxă.

După o serie de reforme care au avut loc în sistemul fiscal al Republicii Belarus situația s-a modificat semnificativ. La etapa actuală, sistemul simplificat de impozitare este folosit de 32% din numărul total de organizații, adică 63 mii întreprinderi. Doar în primele două luni ale anului 2016 venitul în buget de la aceste întreprinderi a constituit 1,4 trl ruble (aproximativ 71 mln euro)³.

Numărul întreprinzătorilor individuali care aplică regimul simplificat de impozitare este într-o continuă creștere. La 1 martie 2016 din 238,9 mii de întreprinzători individuali, 135 mii (56,6%) folosesc acest sistem.

În opinia unor analiști economici⁴, în urma instituirii impozitului unic pe venitul prezumtiv, de pe piața serviciilor de deservire tehnică și reparație a auto și moto vehiculelor au plecat „în umbră” (în economia tenebră) cca 30% din întreprinderi. Anterior, întreprinzătorii din domeniul deservirii tehnice și reparației autovehiculelor plăteau trimestrial 5% din venit. Actualmente este aceeași cotă pentru impozitul estimat, doar că s-a schimbat baza impozabilă. Până acum se achita impozit de la venitul acumulat, iar acum – de la venitul acumulat per angajat, care constituie 26 mln ruble conform prevederilor legale. Prin urmare, întreprinzătorii trebuie să achite impozit și pentru angajații care nu aduc venit, cum ar fi dereticătoarele sau secretarele.

Conform unui studiu⁵, din totalul impozitelor pe veniturile din comercializarea bunurilor și prestarea serviciilor, 93% revine TVA, 4,6% impozitului simplificat și câte un procent altor categorii de impozitare. Aceste date

¹ <http://www.nbrb.by/> la data de 09.09.2016

² Валеви́ч Ю.В., Бах С., Чубрик А.С. Реформа упрощенной системы налогообложения для субъектов малого предпринимательства в Беларуси. Исследовательский центр Института приватизации и менеджмента. АЗ/06/04. Минск, май 2004 г.

³ Sursa: <http://www.nalog.gov.by/ru/confer/view/uproschennaja-sistema-nalogooblozhenija-novatsii-2016-goda-21709/>

⁴ <http://avto.ej.by/auto-repair/2015/07/01/mns-ne-vidit-problem-s-zakrytiem-sto-ot-vvedeniya-edinogo-naloga-na.html>

⁵ https://www.google.com/url?sa=t&rc=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjL9C874bNAhXEwxQKHR35AukQFggTMAM&url=http%3A%2F%2Fwww.nalog.gov.by%2Fuploads%2Fdocuments%2FNalogNagr-MNS-2014.doc&usq=AFQjCNFcTxnVMC8ZDVRfBW7vKKJSYnmA_A&sig2=fmaTGHHTNWDNMWtJcb0nqw

ne permit să concluzionăm că impozitarea în baza sistemului simplificat nu este foarte larg utilizată în Belarus. Prioritară rămânând alegerea sistemului comun de impunere.

În **Federația Rusă**, regimurile speciale de impozitare sunt prevăzute în compartimentul VIII al Codului Fiscal¹, după cum urmează:

- 1) impozit unic pentru producătorii agricoli;
- 2) sistem simplificat de impozitare;
- 3) impozit unic pe venitul prezumtiv pentru anumite tipuri de activități;
- 4) sistemul de impozitare prin executarea acordurilor de partajare a producției;
- 5) sistemul de impozitare în bază de patentă.

Întreprinzătorii ruși sunt liberi să-și aleagă modalitatea de impunere, cu condiția că nu depășesc plafoanele stabilite de legislație. Totodată, ei pot combina două sau mai multe sisteme de impunere.

Impozitul unic pentru producătorii agricoli și cel prin executarea acordurilor de partajare a producției sunt unele destul de specifice și clare. În studiul nostru vom analiza celelalte trei tipuri de impunere în regim special pentru a evidenția asemănările, deosebirile, dar și avantajele aplicării lor de către antreprenori.

Pentru a reflecta diferențele dintre sistemele de impozitare, în tabelul 3 sunt sintetizate principalele elemente pentru aceste trei tipuri de impunere.

Tabelul 3. Informația privind unele sisteme simplificate de impozitare în Federația Rusă

Elementele impunerii	Sistem simplificat de impozitare		Impozit unic pe venitul prezumtiv	Sistemul de impozitare pe bază de patentă
Contribuabili	Organizații și întreprinderi individuale care corespund anumitor criterii		Organizații și întreprinderi individuale care desfășoară anumite activități	Întreprinderi individuale care desfășoară anumite activități
Obiectul impunerii	Cifra de afaceri (CA)	Venturi-cheltuieli	Venitul prezumtiv	Venitul potențial
Baza impunerii	CA (suma veniturului încasat)	CA netă	Valoarea estimată a veniturului prezumtiv	Valoarea estimată a veniturului potențial
Cota impozitului	6%	5%-15%	15%	6%
Perioada	anual	anual	trimestrial	1 lună - an
Evidența fiscală	Da/Declarație fiscală	Da/Declarație fiscală	Da/-	Da/-

Sursa: elaborat în baza Codului Fiscal al Federației Ruse

Impozitul unic pe venitul prezumtiv este stabilit în Codul Fiscal, dar poate fi pus în aplicare doar în baza legilor locale pentru regiuni și municipii respective. Așadar, la nivel central cele mai des utilizate sunt sistemul de impozitare pe bază de patentă și cel simplificat. Deosebirile și asemănările dintre ele sunt prezentate în tabelul 4.

Tabelul 4. Analiza comparativă dintre Sistemul de impozitare pe bază de patentă și Sistemul simplificat de impozitare

Indicatori	Sistemul de impozitare pe bază de patentă	Sistemul simplificat de impozitare
Deosebiri		
Baza impozabilă	Venitul potențial estimat (stabilit prin lege pentru fiecare tip de activitate) care nu poate depăși 1 mln ruble pentru anul 2016 (art.346.43, p.7 CF al FR)	Venitul real al contribuabilului Venitul redus la suma de cheltuieli pasibile scăderii (enumerate în CF)
Reducerea impozitului prin scaderea plăților sociale	Nu se reduce	Se reduce nu mai mult de 50% (pentru întreprinzătorii care lucrează de sine stătător – nu există limite)
Rata contribuțiilor sociale	20%, iar pentru activități de comerț cu amănuntul, dere în arendă sau servicii în domeniul alimentației publice – 30%	30%, pentru activități preferențiale – 20%
Apartenența la regiunea geografică	Pentru activitate în altă regiune este nevoie de o nouă patentă	Este necesară înregistrarea la inspectoratul fiscal pe teritoriul respectiv, avansurile plătite anterior se iau în calcul

¹ Codul Fiscal al Federației Ruse, nr. 94-Φ3 din 25.06.2012

Numărul de angajați	Nu mai mult de 15 angajați (numărul mediu anual)	Nu mai mult de 100 angajați (numărul mediu anual)
Procedura de achitare a impozitului	Pentru patentele cu termen de valabilitate de până la 6 luni este prevăzută achitarea integrală a valorii patentei, la un termen ce nu depășește valabilitatea patentei. Pentru patentele cu termen de valabilitate de la 6 la 12 luni este prevăzută eșalonarea plății în două etape. O treime din valoarea totală a patentei se achită în termen de 90 de zile de la începutul perioadei de valabilitate, iar restul 2/3 se achită până în ultima zi a valabilității patentei.	Plăți trimestriale în avans
Aparate de marcat electronice fiscale	Nu este obligatoriu	Este obligatoriu
Declarații fiscale	Nu se completează și nu se prezintă	Se prezintă până la 30 aprilie a anului următor
Asemănări		
Contribuții la pensii și asigurare medicală în 2013	35 664,66 ruble	35 664,66 ruble
Cota impozitului	6% Pentru Crimeea și Sevastopol poate fi micșorat până la 0% în 2015-2016 și până la 4% în 2017-2021	6%
Limita de venit în 2013, peste care antreprenorul își pierde dreptul de a aplica regimuri speciale	60 mln ruble anual	60 mln ruble anual
Combinarea cu alte regimuri de impunere	Poate fi combinat, inclusiv cu sistemul simplificat de impunere	Poate fi combinat, inclusiv cu sistemul de impozitare pe bază de patentă
Evidența contabilă	Nu	Nu

Sursa: elaborat în baza Codului Fiscal al Federației Ruse

Aparent, sistemul de impozitare pe bază de patentă, instituit în Federația Rusă în anul 2013, este unul foarte convenabil pentru întreprinzători. Printre avantajele acestuia putem enumera facilitățile în evidența fiscală, scutirea de alte impozite și taxe, posibilitatea deținerii mai multor patente și combinării cu alte sisteme de impunere. Există însă și dezavantaje printre care limitarea teritorială, plata în avans și costurile mari ale patentei. În anii 2013-2014 erau instituite aceleași costuri pentru întreaga regiune, indiferent că era vorba de oraș mare sau sate lipsite de infrastructură. Din iulie 2014 această problemă a fost soluționată. Autorităților locale li s-a permis micșorarea costurilor patentelor.

Faptul că patenta se eliberează pentru un anumit teritoriu creează mari dificultăți, de exemplu, pentru întreprinzătorii din sfera transportului de mărfuri. De asemenea, sunt restricții privind numărul de angajați. Forma de organizare permisă este doar întreprinderea individuală și nu există scutiri pentru contribuțiile sociale.

Nu în ultimul rând, o problemă majoră o constituie sancțiunea pentru întârzierea plății patentei. În cazul nerespectării termenului de plată a patentei, deținătorul acesteia este transferat, în mod automat, la sistemul obișnuit de impunere, cu plata TVA, a impozitului pe venit și a altor taxe. Anume din această cauză, mai mult de jumătate dintre antreprenori își pierd patentele și apoi înfruntă consecințele.

Prin urmare, pe parcursul a trei ani de când a fost instituit sistemul de impozitare în bază de patentă, putem constata că acesta nu a trezit mare interes din partea întreprinzătorilor. În 2015 mai puțin de 3% din contribuabili au ales acest sistem de impunere. Conform statisticilor Inspectoratului Fiscal al Federației Ruse¹, către 1 ianuarie 2014 au fost eliberate 88 688 patente, iar numărul total de întreprinzători individuali era de 3 382 063. Ceea ce înseamnă că puțin peste 2% dintre antreprenori au trecut la sistemul de impunere pe bază de patentă. Iar dacă să luăm în considerație că același antreprenor poate deține mai multe patente, atunci numărul acestora este și mai mic.

Majoritatea utilizatorilor de patente este concentrată în Moscova, deoarece aici nu există impozitul unic pe venitul estimat. De aici putem concluziona că impozitul unic pe venitul estimat este mult mai atrăgător pentru întreprinzători.

Totuși, impozitarea pe bază de patentă este un sistem fiscal destul de tânăr în Federația Rusă. Este evident că vor urma încă multe modificări spre perfecționarea acestuia. Important este ca toate aceste modificări să urmărească scopul de bază și anume susținerea întreprinzătorilor individuali.

¹ https://www.nalog.ru/rn77/related_activities/statistics_and_analytics/

În **Kazahstan**, mecanismul de reglementare a regimului special de impozitare este stabilit în Codul Fiscal. Conform acestuia, se aplică 3 sisteme preferențiale (simplificate) de impozitare:

1) Regimul special de impozitare pentru subiecții businessului mic (cap.61, art.427-438) care include două forme de impozitare:

- a. Impozitarea în bază de patentă;
- b. Impozitarea în baza declarației simplificate;
- 2) Regim special de impozitare pentru gospodării țărănești și fermieri;
- 3) Regim special de impozitare pentru producătorii agricoli, piscicultori și cooperativele agricole.

Contribuabilul are posibilitatea să aleagă dintre regimurile stabilite. În acest caz se depune o solicitare la autoritățile fiscale în care se indică regimul solicitat și valoarea venitului estimat.

Ca și în celelalte țări analizate, în Kazahstan există criterii pentru aplicarea regimurilor speciale de impunere. Restricțiile se referă la tipurile de activități, forma organizatorico-juridică, numărul de angajați, mărimea veniturilor. De exemplu, pentru întreprinzătorii individuali numărul de angajați nu trebuie să fie mai mare de 25, iar cifra de afaceri să nu depășească 67 618 USD/an. Pentru persoanele juridice se permit până la 50 de angajați și o cifră de afaceri în limita a 169 045 USD/an. În cazul patentei angajarea nu este admisă, iar venitul maximal pentru perioada de calcul nu trebuie să depășească 300 salarii minime.

Ratele impozitării în regim special pentru subiecții businessului mic constituie 2% din venitul prognozat (în baza salariului minim) pentru patente și 3% de la cifra de afaceri pentru declarația simplificată.

Regimurile speciale de impunere existente în Kazahstan sunt unele dintre cele mai stabile pe parcursul anilor. Modificările fiscale care au intervenit în ultimii 10 ani nu au avut un caracter radical, ceea ce oferă stabilitate și condiții favorabile pentru crearea și dezvoltarea afacerilor.

Concluzii generale. Regimurile speciale de impozitare și-au demonstrat în timp necesitatea. Crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea micilor afaceri reprezintă una din cele mai importante preocupări ale reglementatorilor din întreaga lume. Reducerea poverii fiscale stimulează micii antreprenori în inițierea legală și transparentă a afacerilor, asigurând astfel venituri stabile în bugetul statului.

Țările analizate în lucrare au mecanisme diferențiate de impozitare a micilor afaceri, chiar dacă până la 26 decembrie 1991 erau părți componente ale aceleiași stat cu sistem centralizat de reglementare fiscală. Totuși, pe parcursul a 25 de ani, au intervenit multe modificări, iar astăzi s-a ajuns la regimuri adaptate specificului fiecărei țări în parte.

Din analiza efectuată, constatăm că există asemănări între regimurile speciale de impozitare. Fiecare țară are mecanism preferențial de impunere a producătorilor agricoli, datorită orientării economice a acestor state spre agricultură. Totodată, menționăm și liberalismul sistemelor fiscale, antreprenorii având liberă opțiune de a-și alege sistemul de impunere, în conformitate cu legislația și cu interesele sale.

Atestăm, totuși, unele diferențe. Astfel, tipurile de activități pasibile impunerii în regim special diferă de la o țară la alta, iar în unele țări chiar de la o regiune la alta. Cotele de impunere și baza de calcul sunt diferite, dar în majoritatea cazurilor sunt concordate cu salariul minim pe țară.

În concluzie, regimurile speciale de impozitare în cele mai mari țări ale CSI sunt create mai mult pentru evitarea evaziunii fiscale și a afacerilor ilegale decât pentru stimularea și motivarea antreprenorilor. Este necesară revizuirea condițiilor de impunere în ceea ce privește cotele, baza de calcul și mai ales plafoanele privind veniturile și numărul de angajați. Acestea trebuie să fie adaptate realității și convenabile nu doar autorităților ci și antreprenorilor. Or, scopul principal și accentul de bază trebuie să fie pus pe motivarea întreprinzătorilor de a dezvolta afacerile din unele mici în unele mari. Respectarea acestei formule, va conduce, în timp, la crearea unei economii puternice care va genera beneficii atât cetățenilor cât și statului pe ansamblu.

BIBLIOGRAFIE

1. Codul Fiscal al Federației Ruse, nr. 94-ФЗ din 25.06.2012.
2. <http://www.nbrb.by/> la data de 09.09.2016
3. Codul Fiscal al Republicii Belarus (Partea specială) din 29.12.2009 г. № 71-3, compartimentul VII.
4. Налоговая «упрощенка» для ИП-2016: тонкости закона <http://myfin.by/stati/view/5706-nalogovaya-uproszhhenka-dlya-ip2016-tonkosti-zakona> (14.05.2016).
5. Налог при упрощенной системе налогообложения: нововведения 2016 <http://telegraf.by/2016/01/46/311279-nalog-pri-uproschennoi-sisteme-nalogooblozheniya-novovvedeniya-2016> (20.07.2016).
6. Упрощенная система налогообложения: новации 2016 года, <http://www.nalog.gov.by/ru/confer/view/uproschennaja-sistema-nalogooblozhenija-novatsii-2016-goda-21709/>
7. О налоговой нагрузке на экономику Республики Беларусь в 2014 году, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjLt9C874bNAhXEwxQKHR35AukQFggTMAM&url=http%3A%2F%2Fwww.nalog.gov.by%2Fuploads%2Fdocuments%2FNalogNagr-MNS-2014.doc&usq=AFQjCNFcTnxVMC8ZDVRfBW7vKKJSYnmA_A&sig2=fmaTGHHTNWDNMWtJcb0nqw
8. https://www.nalog.ru/rn77/related_activities/statistics_and_analytics/
9. Валевиц Ю.В., Бах С., Чубрик А.С. Реформа упрощенной системы налогообложения для субъектов малого предпринимательства в Беларуси, Минск 2004 г.

10. Валеви́ч Ю.В., Бах С., Чубрик А.С. Реформа упрощенной системы налогообложения для субъектов малого предпринимательства в Беларуси. Исследовательский центр Института приватизации и менеджмента. АЗ/06/04. Минск, май 2004 г.
11. Данилькевич М.А. Перспективы развития патентной системы налогообложения, Belarus State Economic University. www.bseu.by.
12. Кодекс Республики Казахстан от 10 декабря 2008 года № 99-IV «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс)» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 26.07.2016 г.)
13. Коляда Т. Тенденції податкового регулювання малого підприємництва в умовах посткризового періоду розвідку України. Економіка 139/2012. 42-45
14. Специальные налоговые режимы: Сборник нормативных актов. – Алматы: ЮРИСТ, 2002. – 137с.
15. Фомина М.В. Плюсы и минусы патентной системы налогообложения // Экономика и менеджмент инновационных технологий. 2014. № 5 <http://ekonomika.snauka.ru/2014/05/5161> (12.05.2016).
16. Податковий Кодекс України, Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI (Редакція станом на 01.05.2016).

**ABORDĂRILE CONCEPTUALE ALE GESTIUNII CALITĂȚII
PRODUSELOR BANCARE**

**Ivan LUCHIAN, conferențiar universitar, doctor,
Institutul Internațional de Management IMI-NOVA
Angela FILIP, conferențiar universitar, doctor,
Universitatea de Stat din Moldova**

Industria bancară modernă oferă consumatorilor o mare varietate de produse bancare, însă proprietățile lor, care le fac utile pentru clienți se prezintă în mod neunivoc. În anumite condiții, produsele bancare pot deveni neatractive pentru consumatorii lor, dacă nu vor corespunde necesităților sau închipuirilor aferente satisfacerii lor. Calitatea produsului bancar reprezintă totalitatea caracteristicilor acestuia, care determină capacitatea satisfacerii nevoilor financiare specifice ale consumatorilor, ultimii în cele mai dese cazuri plasându-se pe postura de clienți. Această categorie a devenit un element fundamental al marketingului bancar și determină eficiența activității instituției bancare. În Republica Moldova ea este foarte puțin studiată și adesea este tratată formal, însă odată cu intensificarea concurenței bancare constituirea unui sistem eficient de gestiune a calității produselor devine tot mai actuală. În scopul efectuării studiului au fost examinate viziunile diferitor specialiști în domeniul calității produselor bancare. La fel, a fost cercetată experiența în domeniul menționat în băncile autohtone. Drept rezultat, a fost formulată o sinteză conceptuală a noțiunii de calitate a produselor bancare, criteriilor de apreciere, precum și a metodelor, principiilor de constituire a sistemului de gestiune a calității în băncile comerciale. De asemenea, au fost formulate unele recomandări în acest domeniu pentru băncile din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: bancă, calitate, client, produs bancar

Modern banking industry offers to consumers a wide variety of banking products, but their properties, which make them useful for customer, presents ambiguous itself. Under certain conditions, banking products can become attractive to their customers if they do not meet the needs or related imaginings about their satisfaction. Banking product quality represents all its features, that determines meet specific financial needs of consumers, in most cases, the last being on posture of customers. This category has become a fundamental element of bank marketing and determines the efficiency of the banking institution. In Moldova it is very little studied and often is treated formally, but with increased competition bank building of an efficient quality management is becoming more current products. The purpose of study was to examine different visions banking specialists in product quality. Also was investigated the experience in local banks. As a result, was formulated a conceptual synthesis of the concept of banking products quality, assessment criteria and methods, principles for the establishment of quality management system in commercial banks. Also was formulated some recommendations in this area for banks from Moldova.

Clasificarea JEL: G21

Introducere. Produsul bancar reprezintă un complex de operațiuni bancare și financiare pentru satisfacerea unei necesități anumite a clientului, care poate fi poziționat ca un serviciu bancar nou sau combinația de servicii tradiționale ale băncii, aranjate într-un lanț tehnologic, care permite soluționarea unei probleme concrete a clientului și de a satisface cererea sa în cadrul unei deserviri complexe. [9]

Caracteristicile principale ale produselor bancare au consecințe imediate asupra desfășurării operațiunilor și optimizării gestiunii, necesitând o analiză a acestora [2]:

1. Produsele bancare sunt propuse în mod direct clienților, relația producător – consumator este directă, neintercalându-se nici un intermediar în circuitul de distribuție, nu există posibilitatea unei redistribuiri, concesiionări, revânzări etc. Fiecare produs se utilizează în relație directă cu banca ce l-a lansat și îl utilizează, ceea ce presupune din partea instituției respective în mod curent deținerea unor unități proprii în zona în care se aplică și nu folosirea de intermediari. Se determină în acest scop extinderea în teritoriu.

2. Produsele bancare sunt imateriale care se apropie mai mult de prestațiile de servicii. Ele nu fac obiectul unei uzuri fizice și morale, procesul de îmbătrânire fiind, în consecință, mult mai lent.

3. Produsele bancare nu pot fi protejate prin brevete, ele îndeplinind și condițiile de uniformitate. Diferențierile în acest sens sunt nesemnificative. Spre exemplu certificatele de depozit, cărțile de plată, au, de la bancă la bancă, colorații și organizări ale cuprinsului variate, dar elementele conținute sunt similare. Fiecare produs sau serviciu nou-creat de către bancă poate fi imediat reluat de către alte bănci.

4. Produsele și serviciile bancare sunt condiționate de un cadru juridic și de anumite reglementări bancare și fiscale. Introducerea unor noi produse bancare este efect al legii, astfel încât, dacă nu există o bază legală, ele nu pot fi promovate.

5. Serviciile bancare implică angajarea clientelei în derularea operațiunilor. Este un tip de autoservire, dar și de colaborare pentru că, în scopul utilizării unor produse, beneficiarul trebuie să întocmească o documentație proprie. Se realizează și o colaborare de concepție, întreprinderea beneficiară de credite trebuind însă să se limiteze la cadrul normat stabilit de bancă;

6. În cazul unei întreprinderi, diferențierea unui produs constă în a diferenția produse similare prin designul lor, prin ambalaj, prin punerea în evidență a calităților particulare. Pentru bănci, diferențierea prezintă un aspect dublu.

Pe de o parte, produsele bancare se pot deosebi prin denumiri diferite de la o bancă la alta sau prin punerea în evidență a unei calități intrinseci (cum ar fi rentabilitatea, ușurința utilizării).

Fiecare produs bancar are o serie de parametri referitori la:

- Volumul angajării;
- Costul și randamentul;
- Condițiile de securitate (necesitatea codificării și siguranța ciclului informațional);
- Problemele de fiscalitate și disponibilități.

Aspectele conceptuale ale calității produselor bancare. Calitatea produselor bancare reprezintă un element important al sistemului de gestiune a relațiilor dintre bancă și clienții săi, precum și a competitivității și profitabilității instituției bancare.

Calitatea reprezintă totalitatea proprietăților produsului, care determină capacitatea lui de a satisface a numite necesități ale consumatorilor. [12]

Respectiv, calitatea produsului bancar constituie totalitatea caracteristicilor acestuia, care asigură satisfacerea necesităților formate (stabile) și așteptate (potențiale) ale clienților bancari клиентов. [8], [10]

Calitatea produselor bancare este dependentă de procesul interactiv derulat între bancă și client. [14] Ea este influențată de un șir de factori [10]:

- Imaginea și stabilitatea băncii;
- Mărirea capitalului propriu și a activelor;
- Disponibilitatea licenței;
- Stabilitatea clientelei;
- Sistemele de plăți și spectrul serviciilor prestate;
- Disponibilitatea rețelei de filiale și perspectivele lărgirii ei;
- Eficiența publicității;
- Calificarea lucrătorilor, managementului, experiența de activitate acumulată ș.a.

Însă trebuie de remarcat, că perceperea calității produselor bancare de către clienți și lucrătorii bancari diferă în mod esențial. Adică fiecare din aceste părți înțelege calitatea produselor bancare în felul său. [10]

Din punctul de vedere al lucrătorilor bancari, calitatea este percepută ca un nivel al corespunderii anumitor standarde operaționale și de eficiență, iar factorii determinanți ai calității produselor bancare sunt [11]:

- Viteza proceselor operaționale interne;
- Costurile suplimentare suportate în urma admiterii și corectării erorilor;
- Eficiența proceselor de activitate;
- Caracterul motivării lucrătorilor;
- Productivitatea muncii;
- Nivelul riscurilor de creditare și de altă natură;
- Raportul dintre veniturile și cheltuielile legate de elaborarea, implementarea și prestarea serviciilor bancare;
- Diferențierea calității serviciilor de același tip în funcție de preț (obișnuite și exclusive), specificul tipurilor

de clienți (servicii individuale și de masă) și canalelor de distribuție.

De pe pozițiile clienților, perceperea calității este un rezultat al comparării prestației așteptate și obținute din partea băncii. De regulă, drept criterii ale calității deservirii bancare sunt considerate următoarele [7]:

- Prestarea cât mai corectă a serviciului prin onorarea promisiunilor și executarea lui în cele mai bune condiții;
- Responsabilitate maximă, receptivitatea personalului bancar;
- Competența asigurată prin cunoștințe de specialitate și personal calificat;
- Accesibilitatea serviciului, exprimată prin ușurința contactării băncii, orarul de funcționare, timpul de

așteptare pentru prestarea serviciului;

- Viteza și comoditatea deservirii;
- Termenele derulării operațiilor;
- Amabilitatea personalului, politețe, respect, considerație;
- Comunicațiile prin care se asigură informarea consumatorului prin folosirea unui limbaj adecvat, adaptat

diferențelor clienți;

- Credibilitatea asigurată, de regulă, de numele și reputația băncii;
- Siguranța, care presupune lipsa oricărui pericol, risc, îndoieli în privința prestării serviciului;
- Înțelegerea nevoilor specifice consumatorului;
- Elementele tangibile, care trebuie să fie cât mai atractive;
- Admiterea și corectarea erorilor operaționale;.

Unii autori atrag atenția asupra faptului, că perceperea calității produsului bancar de către client are loc prin prisma a două aspecte [5]:

- Din punctul de vedere al conținutului sau reieșind din *aspectul tehnic*, calitatea se referă la aceea ce consumatorul obține în urma folosirii serviciilor bancare;

• Din punctul de vedere al conținutului utilitar sau reieșind din *aspectul funcțional*, calitatea exprimă utilitatea sau, altfel spus, cum consumatorul obține serviciile bancare.

Această percepere a aspectelor funcțional și tehnic are loc în baza unui sistem format din cinci niveluri (Figura a), ceea ce explică existența a cinci neajusuri, care pot conduce la distorsionarea percepției produselor bancare [1], [14]:

1. *Primul nivel – discrepanța dintre așteptările consumatorului referitoare la calitatea produsului bancar și reacția managementului băncii la aceste așteptări.* Managementul băncii nu întotdeauna înțelege corect ce doresc clienții. De exemplu, managementul băncii poate presupune, că clienții doresc accelerarea procesului deservirii lor, însă în realitate clienții pot fi nemulțumiți din cauza deservirii lipsite de politețe.

2. *Al doilea nivel – discrepanța dintre înțelegerea de către managementul băncii a așteptărilor clienților și procesul implementării sistemului de calitate în cadrul băncii.* Managementul băncii, posibil, înțelege corect ce doresc clienții, însă nu știe cum să le satisfacă necesitățile în modul cel mai eficient. De exemplu, administrația băncii poate cere de la personal manifestarea politeții și corectitudinii față de clienți, însă nu precizează cum aceasta se poate realiza.

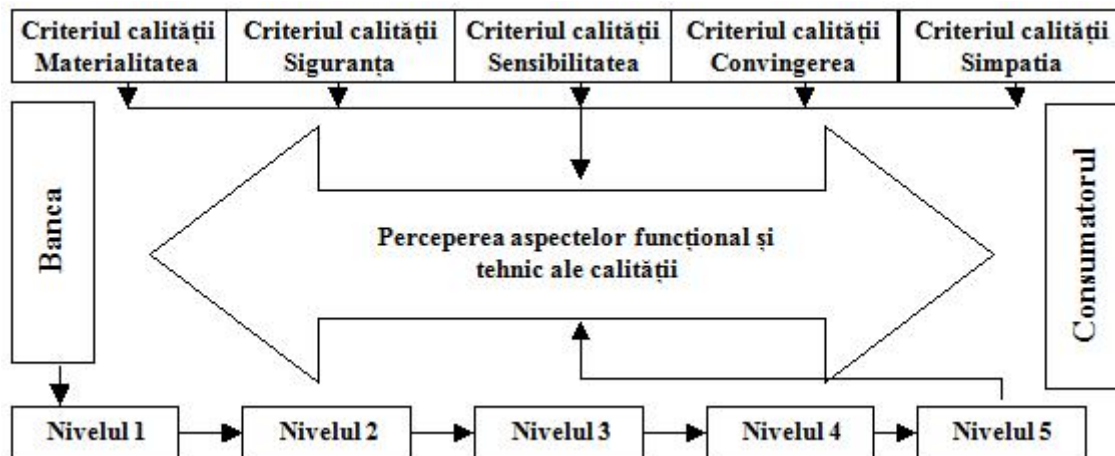

Fig. 1. Concepția calității produsului bancar și a criteriilor evaluării ei

Sursa: [14]

3. *Al treilea nivel – discrepanța dintre sistemul gestiunii calității impletentat de către administrația băncii și lipsa pregătirii (dsiponibilității) personalului de a urma standardele stabilite.* Personalul băncii poate avea o pregătire insuficientă, poate fi obosit, incapabil sau nebinevoitor, ceea ce conduce la nerespectarea standardelor stabilite de calitate. Ultimele pot fi contradictorii. Drept exemplu poate servi cerința acordării atenției maxime fiecărui client de rând cu solicitarea accelerării deservirii.

4. *Al doilea nivel – discrepanța dintre sistemul existent al gestiunii calității în cadrul băncii și publicitatea exagerată acestui sistem.* Așteptările clienților se pot forma sub influența publicității produselor bancare și declarațiilor lucrătorilor băncii. Dacă caracteristicile promise și reale ale deservirii bancare diferă, dezamăgirea clienților este inevitabilă urmând consecințele respective.

5. *Al cincilea nivel – discrepanța dintre așteptările consumatorului referitoare la calitatea produsului bancar și procesul acordării lui de către bancă.* Ea poate să apară în cazul în care consumatorul nu înțelege corect esența produsului bancar și tratează corect calitatea lui.

Așteptările consumatorilor sau se adeveresc sau nu. În ultimul caz consumatorii pleacă la băncile concurente, iar cheltuielile băncii pentru marketing se măresc pentru atragerea noilor clienți în locul celor plecați. Confirmarea așteptărilor conduce la formarea loialității de lungă durată a consumatorului față de bancă, ceea ce în unele surse se numește „marketing relațional”, care asigură succesul de lungă durată a băncii din contul profitabilității stabile bazate pe fidelitatea consumatorilor din contul reducerii cheltuielilor pentru marketing și atragerea noilor clienți. [14]

Cercetările în domeniul studiat demonstrează, că consumatorii estimează aspectele funcționale și tehnice ale calității produsului bancar după următoarele criterii [14]:

- *Materialitatea* (nivelul de echipare a băncii: tehnica de calcul, calitatea încăperilor, aspectul exterior al personalului, materialele informaționale).
- *Siguranța* (îndeplinirea angajamentelor asumate de către bancă în mod exact, deplin în termenele stabilite) acest aspect poate fi prezentat și în forma *corectitudinii* (capacitatea de asigura o deservire onestă și atentă).
- *Sensibilitatea* (doleanța sinceră de a ajuta consumatorul și de a asigura o deservire confortabilă), care se poate exprima și prin *individualitate* (disponibilitatea de acorda atenția cuvenită fiecărui consumator în parte).
- *Convingerea* (competența, responsabilitatea, încrederea și politețea personalului implicat al băncii).
- *Simpatia* (exprimarea grijii și tratare individuală a fiecărui consumator al produsului bancar).

O trăsătură tipică a unei bănci moderne constituie sistemul de gestiune a calității – totalitate a structurii organizatorice, metodelor, proceselor și resurselor necesare pentru implementarea și menținerea unor standarde de calitate la toate etapele de vânzare a produsului bancar. [8]

Implementarea unui astfel de sistem, de regulă, reiese din următoarele scopuri [10]:

- 1) Păstrarea clienților existenți și atragerea consumatorilor noi;
- 2) Evaluarea măsurilor, care îmbunătățesc sau înrăutățesc calitatea deservirii bancare;

3) Controlul permanent al măsurilor destinate să ridice nivelul calității;

4) Crearea bazei pentru instruirea și ridicarea calificării personalului implicat în procesul de vânzare a produselor cu aplicarea tradițiilor de calitate.

Cecetătorul Demkiv propune aplicarea următoarelor principii de constituire a sistemului de gestiune a calității în activitatea bancară [13]:

- Principiul orientării către client (succesul băncii depinde de satisfacția clienților);
- Principiul orientării în bază de proces (gestiunea calității produselor băncii este un proces, dar nu un complex de măsuri statice unice);
- Principiul abordării în bază de sistem (gestiunea calității produselor băncii este un proces complex integrat);
- Principiul abordării analitice (stabilirea sarcinilor calitative presupune validitatea metodelor de realizare a acestora);
- Principiul interacțiunii (activitatea comună a administrației și personalului băncii);
- Principiul instruirii și perfecționării (contribuirea la instruirea calitativă și dezvoltarea calitativă a lucrătorilor);
- Principiul îmbunătățirilor permanente (calitatea produselor bancare necesită o abordare sistemică și îmbunătățiri permanente);
- Principiul relațiilor reciproc avantajoase cu contragenții (baza reciproc avantajoasă contribuie la lărgirea posibilităților calitative ale tuturor participanților în relații) și celor specifice, necesare pentru procesul de gestiune a calității produselor bancare:
 - Principiul implicării complete (participarea fiecărui lucrător în activitatea de transformare calitativă a băncii);
 - Principiul standardizării (perfecționarea calitativă trebuie să fie bazată pe respectarea normelor (standardelor) obligatorii de bază);
 - Principiul filozofiei comune (acceptarea și înțelegerea de către colectivul băncii a concepției filozofiei de calitate);
 - Principiul priorității (calitatea trebuie să fie o prioritate pentru oferirea produselor bancare).

Realizarea politicii de calitate, care are drept scop principal satisfacerea clientului, nu trebuie să fie o declarație simplă, ci să fie confirmată prin măsuri concrete pentru atingerea acestui scop. În același timp, satisfacerea necesităților clienților este recunoscută drept element important al formării intențiilor de cumpărare și contribuirea la atragerea și deservirea altor clienți potențiali în baza experienței favorabile acumulate față de instituția bancară.

Asigurarea calității înalte a produselor oferite poate deveni un element important al strategiei de diferențiere, a cărei aspect de bază constituie crearea încrederii clientului, că, cel puțin din punct de vedere teoretic, serviciile unei bănci anumite se deosebesc în sens pozitiv de cele prestate de către concurenți.

În dependență de situația creată, banca poate alege una din variantele următoare:

1. Ridicarea nivelului calității;
2. Menținerea nivelului calității;
3. Diferențierea calității.

Un alt element important al strategiei de diferențiere este vânzarea pachetelor de servicii, ceea ce permite de a satisface simultan câteva necesități, deoarece pachetul conține mai multe servicii și din contul combinării banca poate obține diferențe față de ofertele concurenților.

Cecetătorul Demkiv propune următoarele elemente ale sistemului de gestiune a calității produselor bancare [13]:

- Politica în domeniul calității (care determină direcțiile și sarcinilor băncii în domeniul calității, formulate de către administrația instituției financiare);
- Sistemul de planificare a calității (stabilirea scopurilor în domeniul calității, determinarea resurselor necesare ș.a.);
- Modelul de procesare al instituției (descrierea proceselor tehnologice, scheme, proceduri, instrucțiuni ș.a.);
- Sistemul controlului calității: intern (al resurselor atrase, aprobarea producției, proceselor ș.a.); extern (standardizarea și certificarea calității);
- Sistemul monitorizării nivelului satisfacției consumatorilor (metodele de culegere și analiză a informației);
- Sistemul analizei calității din partea administrației (controlul de sus, controlul ulterior);
- Sistemul îmbunătățirii continue a calității (metodele și mecanismele de optimizare și perfecționare a calității).

Studiile efectuate în domeniul analizat în cadrul sistemului bancar din Republica Moldova permit constatarea existenței aceluiași discrepanțe în viziunile asupra calității produselor din partea administrației băncilor și ale clienților instituțiilor bancare.

În opinia managementului băncilor, calitatea produselor oferite de bănci este percepută prin prima respectării legislației, normelor prudențiale impuse de Banca Națională, standardele internaționale aferente și reglementările interne ale instituțiilor financiare.

Recent Mobiasbanca a declarat despre obținerea certificatului de conformitate a sistemului de management al calității, în corespundere cu cerințele standardului internațional ISO 9001:2008 „Sisteme de management al calității. Cerințe”. În acest fel, Mobiasbancă este prima bancă din Moldova, care deține un certificat ISO 9001:2008. Perimetrul

de certificare ISO cuprinde următoarele servicii financiare: transferuri internaționale prin ordine de plată, garanții bancare, acreditive documentare, incaso documentare, credite imobiliare. [6]

Implementarea sistemului de management al calității conform cerințelor standardelor ISO 9001:2008 a început la finele anului 2012 și a durat 7 luni, o perioadă record pentru un proiect de o asemenea amploare. În această perioadă s-a construit Sistemul de Management al Calității în bancă, au fost create și implementate politici și proceduri aferente proceselor ce țin de acest sistem și de produsele certificate. Una dintre cele mai importante etape ale implementării o constituie aprobarea Declarației de Politică în Domeniul Calității. [3]

Prin calitatea produselor și serviciilor sale Mobiasbancă confirmă preocuparea permanentă față de îmbunătățirea continuă a calității produselor, serviciilor și proceselor sale, inclusiv prioritatea acordată satisfacției necesităților, așteptărilor clienților și altor părți interesate.

În același timp, trebuie de remarcat faptul, că o mare parte din produsele bancare noi au fost implementate, reieșind din experiența internațională, fără a fi studiate nevoile reale ale consumatorilor autohtoni. Până în prezent unele produse bancare rămân necunoscute din punct de vedere tehnologic și neînțelese din punctul de vedere al funcționalității pentru clienții băncilor, cultura lor bancară fiind la un nivel relativ jos.

În acest context, este salutar proiectul, lansat în mai 2015 de către Moldindconbank, dedicat educației financiare, cu participarea dlui Leonid Talmaci, președintele Comitetului de conducere și altor experți în domeniu. Scopul proiectului este de a spori cultura financiară și nivelul de cunoaștere a produselor bancare în rândul populației și mediului de afaceri din țară, lucru foarte important pentru o dezvoltare viabilă a pieței financiare și economiei per ansamblu. [3]

Ținând cont de faptul că educația financiară face parte din lecțiile importante pe care fiecare trebuie să le cunoască, dar și pentru a acoperi un segment cât mai mare de cetățeni și agenți economici, Moldindconbank își propune divizarea proiectului în două programe de educație financiară, după cum urmează:

- Organizarea emisiunilor televizate „O lecție de educație financiară cu dl. Leonid Talmaci” – acest tip de educație este dedicat fiecărui cetățean;
- Organizarea seminarelor „Cum să-ți dezvolt afacerea - soluții de la Leonid Talmaci” – acest tip de educație financiară va fi desfășurat în toate raioanele țării.

Însă calitatea produselor bancare autohtone este afectată de unele probleme tehnice.

Unele din ele sunt legate de riscurile legate de utilizarea unor mijloace tehnice (internetului, telefoniei mobile).

La fel, trebuie prezentate problemele legate de funcționalitatea produselor bancare. De exemplu, cardurile multifuncționale de către Victoriabank, care permite folosirea simultană a mai multor conturi: cont curent de bază, cont de depozit, cont curent suplimentar în Euro, contul de credit. O astfel de combinație a fost puțin funcțională, deoarece, în mediul extern (în afara rețelei băncii respective) sunt disponibile doar mijloacele bănești de pe contul de bază, iar celelalte sunt accesibile doar în subdiviziunile teritoriale ale instituției financiare sau cu ajutorul bancomatelor, iar contul de credit poate fi activat doar în cazul încheierii suplimentare a unui contract de credit.

Există și situații de reducere artificială a funcționalității produselor bancare. De exemplu, în unele bănci cardurile emise în cadrul proiectelor salariale nu pot fi folosite pentru primirea dobânzilor de pe conturile de depozit deschise în aceeași bancă.

Produsele bancare moderne, din punct de vedere tehnic, sunt relativ complicate, ceea ce impune diferite probleme legate de calificarea personalului bancar. De multe ori, băncile angajează personal pentru subdiviziunile de front-office fără studii financiare superioare. Adesea, climatul psihologic specific în cadrul instituțiilor financiare provoacă formarea unei atitudini neglijente față de vânzarea produselor bancare din partea personalului băncii, ceea ce, în ultimă instanță, provoacă admiterea diferitor erori.

De asemenea, pot fi menționate și problemele de birocrație în cadrul instituțiilor financiare.

Alte probleme sunt legate de promovarea politicii de produs de către băncile autohtone. Unele bănci schimbă atât de des sortimentul și condițiile de vânzare a produselor sale, încât lucrătorii lor nici nu reușesc să le rețină în întregime, ceea ce afectează calitatea servirii clienților.

De asemenea, trebuie remarcate unele probleme de comunicare, exprimate prin calitatea informării clienților despre proprietățile produselor bancare, ceea ce conduce la deteriorarea percepției de către consumatori a calității acestor produse.

În ce privește perspectivele perfecționării calității produselor bancare în Republicii Moldova trebuie întreprinse următoarele măsuri.

În primul rând, este necesară perfecționarea continuă a legislației în vigoare referitoare la produsele bancare noi pentru a evita împiedicarea desfășurării normale a procesului inovațional, ținându-se cont de necesitatea gestiunii riscurilor aferente.

În al doilea, rând trebuie continuate studiile de marketing pentru determinarea necesităților reale ale clienților în scopul aprecierii posibilităților existente de personalizare a produselor bancare prin adaptarea la nevoile consumatorilor.

În al treilea rând, este nevoie de ridicat nivelul de cultură financiară al clienților efectivi și potențiali ai băncii. Băncile comerciale din Republica Moldova trebuie să desfășoare o activitate largă de educare a consumatorilor produselor bancare. Băncile trebuie să continue activitatea de explicare și popularizare a produselor bancare noi și întreprinderea de măsuri de asigurarea privind folosirea lor corespunzătoare de către clienți.

În al patrulea rând, este necesară desfășurarea activității legate de ridicarea nivelului profesionist al personalului bancar, de implementarea și menținerea standardelor de etică bancară.

În al cincilea rând, în băncile comerciale trebuie să optimizeze în primul rând procesul de furnizare a produselor bancare către clienți. În acest trebuie să fie continuată dezvoltarea deservirii clienților la distanță și continuarea practicilor de împachetare a serviciilor bancare s-a adeverit a fi eficientă atât pentru ridicarea nivelului deservirii clienților prin ridicarea nivelului de personalizare a ofertei produselor bancare, cât și pentru mărirea volumului vânzărilor produselor bancare.

BIBLIOGRAFIE

1. Diferențierea ofertei instituțiilor financiar-bancare, <http://www.scribub.com/economie/finante/DIFERENTIAREA-OFERTEI-INSTITUT1852214116.php>
2. Conținutul și particularitățile produsului bancar, <http://marketingbancar.blogspot.md/2015/03/continutul-si-particularitatile.html>
3. Declarația de politică în domeniul calității, <https://mobiasbanca.md/node/2786>
4. Educația financiară, <https://www.micb.md/educatia-financiara/>
5. Gronroos C., A service quality model and its marketing implications / European Journal of Marketing, 1991, Vol. 18, № 4. P. 36—44, https://www.researchgate.net/publication/233522386_A_Service_Quality_Model_and_Its_Marketing_Implications
6. Mobiasbancă este prima bancă din Moldova care a obținut certificatul ISO 9001:2008, <https://mobiasbanca.md/news/3021>
7. Popescu Mihai, Produse și servicii bancare, Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava, 2007, http://www.seap.usv.ro/~ro/cursuri/FB/FB_III_PSB.pdf
8. Банковские услуги и операции, <http://www.zavtrasessiya.com/index.pl?act=PRODUCT&id=1767>
9. Банки и банковское дело, http://mobile.studme.org/1494080719733/bankovskoe_delo/innovatsii_bankovskoy_sfere
10. Бокова Ф.М., Исследование эффективности и качества банковских услуг, <http://ivdon.ru/magazine/archive/n1y2011/388#top>
11. Голенда Л.К., Модель оценки качества банковской услуги и возможности нечеткой логики, http://bseu.by:8080/bitstream/edoc/16435/2/Golenda_L_K_Olehnovich_A_E_S_78-86_ocr.pdf
12. Гурьянов С.А., Маркетинг банковских услуг, <http://www.marketing.spb.ru/read/m15/4.htm>
13. Демкив Ю. М., Концептуальная система управления качеством банковских услуг, <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>
14. Новаторов Эдуард, Методика оценки качества банковских услуг, <http://www.cfin.ru/press/practical/2001-10/02.shtml>

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО УЧЕТА В РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Василий ЩЕРБАТЮК¹ доктор экономических наук, конференциар университета,
Европейский университет Молдовы

Дана краткая характеристика счетов бухгалтерского учета и баланса, раскрыто их важное значение в информационном обеспечении бизнес-анализа и корпоративного управления. Критически исследованы некоторые положения Счетного плана, внесены и обоснованы предложения по его дальнейшему совершенствованию. Освещен зарубежный (бельгийский) опыт организации сбора, хранения и использования финансово-экономической информации. Рассмотрены основные вопросы использования нового понятия «облачная бухгалтерия» в учетно-экономической теории и практике. Полученные выводы и предложения будут способствовать оптимизации национальной системы бухгалтерского учета и повышению ее роли в развитии рыночной конкуренции и финансовой экономики Республики Молдова.

Ключевые слова: инвестиции, Общий план счетов бухгалтерского учета, финансовая отчетность, облачные технологии.

Summarizes the accounting accounts and balance, revealed their importance in the information support of business intelligence and corporate governance. Critically examine certain provisions of the accounting Plan, introduced and justified proposals for its further improvement. Lit foreign (Belgian) experience of organizing the collection, storage and use of financial and economic information. The main questions the use of the new concept of "Cloud Accounting" in the accounting and economic theory and practice. These conclusions and recommendations will contribute to the optimization of the national accounting system and enhance its role in the development of market competition and the financial economy of the Republic of Moldova.

Key words: investment, general plan of accounts, financial statements, the cloud.

В современных условиях социально-экономического развития Республики Молдова важное значение имеет бухгалтерский учет. Он оказывает существенное влияние на инвестиционный климат, налоговую политику, инновационную деятельность, степень развития конкуренции хозяйствующих субъектов и социально-экономическую эффективность всего общественного производства. Бельгийский экономист Пол ван Гейт обоснованно утверждает, что в мире, в котором инвестиции и благосостояние тесно взаимосвязаны между собой, возможность поиска и получения финансовой информации и на ее основе оценки перспектив очень важны для инвесторов и компаний, получающих инвестиции. Существует так называемое правило пяти нет: если нет открытости информации, нет доверия; если нет доверия, нет кредита; если нет кредита, нет инвестиций; если нет инвестиций, нет развития [9, с. 16].

Бухгалтерский учет регулируется многими нормативно-законодательными актами, подразделяется на различные виды (финансовый, управленческий, налоговый, социальный, экологический, забалансовый) и ведется в соответствии с определенными основополагающимися принципами. Эффективность и дальнейшее совершенствование учета зависят от многих факторов, к которым относятся, в частности, качество счетов и балансов, а также использование современных информационных технологий.

Бухгалтерские счета представляют собой признак классификации и носитель учетной информации, а также способ ее получения. Они открываются на каждый учетный объект, тесно связаны между собой и являются важнейшим и практически единственным источником наиболее полной и достоверной информации для составления финансовой отчетности, а также выработки и принятия оптимальных обоснованных управленческих решений в рыночной экономике.

Счета составляют основу современной теории и практики бухгалтерского учета, отражают изменение (движение) строго определенных объектов и постоянно применяются на всех хозяйствующих структурах, формируя их информационные системы. Они реализуют свою научно-познавательную, контрольную и информационную функции, что обеспечивает эффективное функционирование систем управления предприятий. В контексте экономических изменений счета занимают важное место в познании и исследовании новых учетных функций, в первую очередь, социальной и прогностической, тем самым обеспечивая рациональную организацию и ведение бухгалтерского учета в интересах собственников и с целью социальной защиты работников.

По нашему мнению, каждый счет бухгалтерского учета имеет номер (код), наименование, дебет, кредит, обороты, сальдо и операционное поле. Все эти понятия, кроме последнего, подробно поясняются в специальной литературе [6-8, 13-15 и др.]. Операционное же поле есть часть бухгалтерского счета, находящаяся между его начальным сальдо и оборотом. Оно имеет с дебетовой и кредитовой стороны счета и используется для отражения (записи) увеличения и уменьшения учитываемого объекта в результате осуществления финансово-хозяйственных операций.

Систематизированный перечень бухгалтерских счетов регламентирован важнейшим нормативным документом – Общим планом счетов бухгалтерского учета. Он разработан на основе Национальных стандартов

¹ Щербатюк Василий, v.scerbatiuc@mail.ru

и других нормативных актов по бухгалтерскому учету, а также классификации счетов по экономическому содержанию, утвержден и введен в действие с 1 января 2014 г. приказом Министерства финансов Республики Молдова № 119 от 6 августа 2013 г. [1, 2]. Этот план является единым и обязательным к применению для всех субъектов, которые ведут бухгалтерский учет методом двойной записи (кроме применяющих Международные стандарты финансовой отчетности и публичных учреждений), и в целом удовлетворяет многочисленных пользователей, но, вместе с тем, он нуждается в следующем совершенствовании.

В разделе III «Характеристика и порядок применения счетов бухгалтерского учета» Общего плана счетов, в частности, отмечается, что по дебету счета 721 «Расходы по долгосрочным активам» отражается признание расходов по долгосрочным активам в течение отчетного периода в корреспонденции с кредитом счетов: 111, 112, 114, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 141, 142, 151, 152, 172, 211, 213, 261, 262, 426, 521, 522, 531, 532, 533, 538, 542, 543, 812 и др. Однако при этом допущена ошибка, состоящая в указании несуществующего и безымянного счета 134, которая может иметь серьезные отрицательные последствия для многих учетных процессов. Это свидетельствует о наличии некоторых недостатков в современной отечественной практике подготовки, рассмотрения и утверждения важнейших нормативных бухгалтерских документов.

В Общем плане счетов бухгалтерского учета существует логическое противоречие между названиями группы 16 «Долгосрочная дебиторская задолженность и долгосрочные выданные авансы» и входящего в нее счета 162 «Долгосрочные авансы выданные». Его суть в необоснованном использовании двух равнозначных по содержанию, но разных по написанию понятий «выданные авансы» и «авансы выданные» в названиях целого и его части, что следует устранить.

Также в этом нормативном документе счет 611 называется «Доходы от продаж», а первые два субсчета к нему – «Доходы от реализации продукции» и «Доходы от реализации товаров». Мы считаем, что использование здесь двух синонимических терминов (продаж и реализации) затрудняет и усложняет познание этого счета и его субсчетов, является неоправданным и потому в их наименованиях лучше употребить только один любой из этих терминов.

Представляется необоснованным использование терминов «начисленная (-ым, -ые)» в наименованиях следующих групп, счетов и субсчетов Общего плана счетов бухгалтерского учета:

- а) группа 22 «Коммерческая и начисленная дебиторская задолженность»;
- б) счет 231 «Дебиторская задолженность по доходам от использования третьими лицами активов субъекта», субсчет 2 «Дебиторская задолженность по начисленным процентам и роялти» и субсчет 3 «Дебиторская задолженность по начисленным дивидендам»;
- в) группа 53 «Текущие начисленные обязательства»;
- г) счет 536 «Обязательства собственникам», субсчет 1 «Обязательства по начисленным дивидендам»;
- д) счет 544 «Прочие текущие обязательства», субсчет 2 «Прочие текущие начисленные обязательства»;
- е) счет 715 «Расходы по начисленным процентам», субсчета 1 «Расходы по начисленным процентам, относящиеся к сберегательным вкладам членов ссудо-сберегательных ассоциаций» и 2 «Расходы по начисленным процентам, относящиеся к полученным займам/кредитам».

В теории и практике рыночного хозяйствования и корпоративного управления не существуют, а, следовательно, и не отражаются в бухгалтерском учете не начисленные дебиторская задолженность, проценты, роялти, дивиденды, обязательства, доходы, расходы, затраты и другие объекты. Более того, использование вышеуказанных терминов в Общем плане счетов бухгалтерского учета вполне обоснованно вызывает вопросы о том, какими (начисленными или не начисленными) являются долгосрочные дебиторская задолженность и другие текущие обязательства, учитываемые соответственно на счете 161 «Долгосрочная дебиторская задолженность» и счетах классов 4 «Долгосрочные обязательства» и 5 «Текущие обязательства».

Важным показателем обоснованности образования соответствующего счета бухгалтерского учета является частота его использования в отчетном периоде. Ее характеризует в основном количество записей по дебету и кредиту счета. И поэтому вряд ли можно признать правильным, что в Общем плане счетов бухгалтерского учета для очень редкого отражения, например, обесценения активов предусмотрены семь счетов (их номера 114, 126-129, 133, 152), изъятого капитала – один счет (№ 315), а для очень частого учета дебиторской задолженности подотчетных лиц – всего субсчет к счету 226 «Дебиторская задолженность персонала».

В Общем плане счетов бухгалтерского учета имеется пять счетов для обобщения информации об амортизации различных активов (113 «Амортизация нематериальных активов», 124 «Амортизация основных средств», 126 «Амортизация и обесценение минеральных ресурсов», 133 «Амортизация и обесценение долгосрочных биологических активов», 152 «Амортизация и обесценение инвестиционной недвижимости») и один счет для отражения износа малоценных и быстроизнашивающихся предметов (214 «Износ малоценных и быстроизнашивающихся предметов»). Мы считаем такое положение не нормальным. Дело в том, что отказ от учета износа в пользу учета амортизации является одним из принципиальных отличий современной концепции бухгалтерского учета основных средств от дореформенной и он должен быть обязательно распространен на малоценные и быстроизнашивающиеся предметы. Их износ – это потеря данными предметами первоначальных физических характеристик под влиянием естественных сил природы и старения. Иными словами, износ – процесс физический, влияющий на экономику предприятия только в том смысле, что после потери определенных первоначальных характеристик объект должен быть списан, а на его место следует приобрести

новый объект. Напротив, амортизация малоценных и быстроизнашивающихся предметов – процесс, вызванный отнюдь не физическими, а экономическими причинами: с одной стороны, это перенесение стоимости этих активов на себестоимость вырабатываемой продукции, выполняемых работ и оказываемых услуг, а с другой – целевое накопление денежных средств для возмещения изношенных объектов. Исходя из вышеизложенного, счету 214 целесообразно дать следующее наименование – «Амортизация малоценных и быстроизнашивающихся активов». Также по вышеуказанным причинам счет 391 «Износ основных средств» нового Плана счетов бухгалтерского учета в бюджетной системе, утвержденного и введенного в действие с 1 января 2016 г. приказом Министерства финансов Республики Молдова № 216 от 28 декабря 2015 г., следует переименовать в счет «Амортизация основных средств».

Счета бухгалтерского учета ведутся для успешного решения целого ряда важных практических задач в процессе хозяйственного управления. Одна из них – правильное составление балансов, других финансовых отчетов (отчет о прибыли и убытках, отчет об изменениях собственного капитала, отчет о движении денежных средств) и приложений к ним [4, 5, 10, 16 и др.]. В этой связи считаем целесообразным внести следующие изменения в ныне действующую форму баланса, предусмотренную Национальным стандартом бухгалтерского учета «Представление финансовых отчетов»:

- 1) заменить единицу измерения «лей» на «тыс. леев»;
- 2) заменить термин «Актив» термином «Наименование показателей» в заглавии графы 2 таблицы;
- 3) заменить термин «Код строк» термином «Коды строк» в заглавии графы 3 таблицы;
- 4) заменить термин «Сальдо» термином «Остатки» в заглавии граф 4 и 5 таблицы;
- 5) ввести новую строку «Раздел I. Актив» выше строки 010 таблицы по всей ее ширине;
- 6) ввести строку «Раздел II. Пассив» ниже строки 310 таблицы по всей ее ширине.

В результате получим такую усовершенствованную (улучшенную) форму баланса (табл. 1).

**Таблица 1. Баланс Общества с ограниченной ответственностью «Асони»
на 1 сентября 2016 г. (тыс. леев)**

№	Наименование показателей	Коды строк	Остатки на	
			начало отчетного периода	конец отчетного периода
1	2	3	4	5
РАЗДЕЛ I. А К Т И В				
1.	Долгосрочные активы			
	Нематериальные активы	010	13,6	8,5
	Незавершенные долгосрочные материальные активы	020		
	Земельные участки	030	16,4	16,4
	Основные средства	040	659,1	558,7
	Минеральные ресурсы	050		
	Долгосрочные биологические активы	060		
	Долгосрочные финансовые инвестиции в неаффилированные стороны	070	67,0	67,0
	Долгосрочные финансовые инвестиции в аффилированные стороны	080	1,0	1,8
	Инвестиционная недвижимость	090		375,2
	Долгосрочная дебиторская задолженность	100		
	Долгосрочные авансы, выданные	110		
	Прочие долгосрочные активы	120	0,3	
	Итого долгосрочных активов (стр.010+стр.020+стр.030+стр.040+стр.050+стр.060+стр.070+стр.080+стр.090+стр.100+стр.110+стр.120)	130	757,4	1027,6
2.	Оборотные активы			
	Материалы	140	177,2	128,3
	Оборотные биологические активы	150		
	Малоценные и быстроизнашивающиеся предметы	160	4,3	2,5
	Незавершенное производство и продукция	170	42,4	54,9
	Товары	180	13,2	
	Коммерческая дебиторская задолженность	190	207,8	468,0
	Дебиторская задолженность аффилированных сторон	200		
	Текущие авансы, выданные	210		14,2
	Дебиторская задолженность бюджета	220	1,6	3,2
	Дебиторская задолженность персонала	230		0,3
	Прочая дебиторская задолженность	240	1,5	

	Денежные средства в кассе и на текущих счетах	250	1,4	26,0
	Прочие элементы денежных средств	260		
	Текущие финансовые инвестиции в несвязанные стороны	270		
	Текущие финансовые инвестиции в связанные стороны	280		
	Прочие оборотные активы	290	2,2	
	Итого оборотных активов (стр.140+стр.150+стр.160+стр.170+стр.180+стр.190+стр.200+стр.210+стр.220+стр.230+стр.240+стр.250+стр.260+стр.270+стр.280+стр.290)	300	451,6	697,4
	Всего активов (стр.130 + стр.300)	310	1209,0	1725,0
РАЗДЕЛ II. П А С С И В				
3.	Собственный капитал			
	Уставный и добавочный капитал	320	38,0	212,3
	Резервы	330	12,3	4,2
	Поправки результатов прошлых лет	340	х	
	Нераспределенная прибыль (непокрытый убыток) прошлых лет	350	468,2	490,8
	Чистая прибыль (убыток) отчетного периода	360	х	204,7
	Использованная прибыль отчетного периода	370	х	
	Прочие элементы собственного капитала	380		
	Итого собственный капитал (стр.320+стр.330+стр.340+стр.350+стр.360+стр.370+стр.380)	390	518,5	912,0
4.	Долгосрочные обязательства			
	Долгосрочные кредиты банков	400		63,8
	Долгосрочные займы	410		15,0
	Долгосрочные обязательства по финансовому лизингу	420	17,7	5,9
	Прочие долгосрочные обязательства	430		
	Итого долгосрочных обязательств (стр.400+ стр.410+стр.420+стр.430)	440	17,7	84,7
5.	Текущие обязательства			
	Краткосрочные кредиты банков	450		51,1
	Краткосрочные займы	460	131,8	105,0
	Коммерческие обязательства	470	352,4	371,0
	Обязательства аффилированным сторонам	480		
	Текущие авансы, полученные	490		1,9
	Обязательства персоналу	500	172,9	150,7
	Обязательства по социальному и медицинскому страхованию	510	0,4	1,6
	Обязательства бюджету	520	0,3	14,8
	Текущие доходы будущих периодов	530	0,6	2,0
	Обязательства собственникам	540		
	Текущие целевые финансирование и поступления	550		
	Текущие оценочные резервы	560	2,9	13,8
	Прочие текущие обязательства	570	11,5	16,4
	Итого текущих обязательств (стр.450+стр.460+стр.470+стр.480+стр.490+стр.500+стр.510+стр.520+стр.530+стр.540+стр.550+стр.560+стр.570)	580	672,8	728,3
	Всего пассивов (стр.390 + стр.440 + стр.580)	590	1209,0	1725,0

Скорейшее внедрение и использование этой формы баланса в современной учетной, аудиторской и аналитической теории и практике позволит лучше и быстрее понимать и «читать» его структуру и экономическое содержание, а также эффективно использовать в бизнес-анализе и управлении субъектов рыночной экономики. Более того, это позволит обеспечить формальную сопоставимость баланса с другими формами финансовой отчетности (отчет о прибыли и убытках, отчет об изменениях собственного капитала, отчет о движении денежных средств) и приложениями к ним.

Балансы – важнейший источник финансово-экономической информации для различных групп внутренних и внешних пользователей. В этой связи заслуживает серьезного внимания и представляет значительный интерес опыт организации сбора, хранения и использования такой информации в европейских

странах, в частности в Бельгии [9, с. 17]. Здесь при Центральном банке открыто Центральное агентство балансовой отчетности, деятельность которого регулируется национальным законодательством, и вместе с тем при этом учитываются некоторые директивы Европейского союза.

Все бельгийские компании обязаны сдавать в это агентство финансовую отчетность, а крупные компании – также аудиторское заключение и управленческую отчетность. Подавляющее большинство компаний представляют отчетность в электронном виде через интернет и только 0,5% компаний сдают ее на бумажном носителе. Поступившая отчетность, которая, может быть составлена на любом официальном языке Бельгии – голландском, немецком или французском, проверяется арифметически и после этого размещается в базе данных.

Представление отчетности в Центральное агентство балансовой отчетности платное. Причем крупные компании платят за это по одному тарифу – 299 евро, а малые и средние по другому – 149 евро. Установлена плата и за передачу отчетности в случае обнаружения ошибок – 145 евро.

К базе данных, сформированной агентством, в которую входят ежегодная, консолидированная отчетность и иная отчетная информация, можно получить доступ. Государственные органы получают его, как правило, бесплатно, а другие организации – за определенную плату. Многие компании, кроме финансовой отчетности, размещают в этой базе данных официальную информацию, аналитику, статистику, сравнение с другими компаниями отрасли и т.д. Такой метод организации и практического использования учетно-экономической информации очень важен для инвесторов, работников компаний и их руководства при традиционных и современных информационных технологиях, включая облачные.

Облачные технологии (вычисления) представляют собой хранение и обработку информации на серверах в сети Интернет, в так называемом облаке, которое, с точки зрения клиента, является одним большим виртуальным сервером. Под ними понимается предоставление пользователю компьютерных ресурсов и мощностей в виде Интернет-сервиса [3, 11, 12 и др.].

Облачные технологии – весьма перспективное направление организации бухгалтерского финансового, управленческого и налогового учета. Они все более активно входят в современную учетную теорию и практику, что привело к образованию нового понятия «облачная бухгалтерия».

Облачная бухгалтерия представляет собой онлайн-сервис в Интернете, позволяющий выполнять разные учетно-экономические задачи. Суть данной технологии заключается в том, что бухгалтерам предоставляется за определенную плату доступ к программе в Интернете, с помощью которой решаются традиционные задачи. Т.е. бухгалтерия в «облаке» применяется для тех же целей, что и программное обеспечение, установленное на компьютере.

Отличительной особенностью и новизной такой организации учетного процесса является то, что для работы бухгалтеру необходим лишь доступ в Интернет. Это обусловлено тем, что вся необходимая для работы информация хранится на удаленном сервере в «облаке». Такое размещение данных на сегодняшний момент – новейшее достижение в бухгалтерской практике. Однако бухгалтерская профессия весьма консервативна, а потому ее представители настороженно относятся к подобным новинкам и вполне обоснованно хотят сначала получить доскональный анализ эффективности облачных программ, их функциональности и надежности, а уж потом принимать решение о возможности их применения. В этой связи приведем достоинства и недостатки облачных бухгалтерий (табл. 2).

Таблица 2. Достоинства и недостатки облачных бухгалтерий

Достоинства	Недостатки
1. Возможность круглосуточного доступа к данным с помощью любого устройства, имеющего выход в Интернет. 2. Информация об изменении в законодательстве постоянно отслеживается сотрудниками сервиса, что особенно актуально в условиях модернизации и трансформации бухгалтерского учета. 3. Не требуется приобретение дополнительных мощностей: все основные вычислительные процессы происходят на сервере в Интернете. 4. Снижаются затраты организации. 5. Возможность ведения бухгалтерии сразу нескольких предприятий в одном «облаке». 6. Все новшества и обновления проходят в автоматическом режиме без участия и затрат пользователя. 7. Не требуется длительное обучение пользователя. 8. Программа сама отслеживает даты подачи отчетности в соответствующие органы.	1. Возможность сбоев в системе, ошибок и потери доступа к данным. 2. Риск, связанный с передачей конфиденциальных данных в сетевой доступ. 3. Возможность хакерской атаки, потери данных или выставление их во всеобщий доступ. 4. Более низкая производительность труда в облаке по сравнению с работой по локальным программам. 5. Проблема выбора надежного интернет-провайдера. 6. В случае окончания использования сервиса нельзя быть уверенным в том, что все данные будут удалены и не попадут в чужое пользование.

Таким образом, есть все основания полагать, что облачные бухгалтерии будут все больше расширять свое присутствие на рынке программ автоматизации бухгалтерского учета, будет повышаться их потенциал в

достижении положительного экономического эффекта для каждого предприятия, и экономики Республики Молдова в целом. Такой потенциал может быть многократно увеличен, если облачные сервисы расширят свою сферу применения. В частности, возможно усиление интеграции с государственными налоговыми органами и органами статистики, создание новых облачных бухгалтерских программ для составления финансовой отчетности в соответствии с Международными стандартами.

Практическое использование вышеизложенных предложений будет способствовать дальнейшему развитию и совершенствованию национальной системы бухгалтерского учета, повышению ее качества и эффективности, улучшению информационного обеспечения управления, повышению конкурентоспособности хозяйствующих субъектов и успешному развитию рыночной экономики Республики Молдова.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Общий План счетов бухгалтерского учета // Официальный монитор Республики Молдова, 2013, № 233-237.
2. Приказ Министерства финансов Республики Молдова «Об утверждении Общего плана счетов бухгалтерского учета» № 119 от 6 августа 2013 г. // Официальный монитор Республики Молдова, 2013, № 177-181.
3. Астахова Е.Ю., Кочетова М.М. Облачная бухгалтерия – бухгалтерия будущего // Учет. Анализ. Аудит, 2016, № 6.
4. Брыкова Н.В. Теория бухгалтерского учета: баланс и система счетов. 2-е изд., испр. – М.: Academia, 2011.
5. Жуков В.Н. Основы бухгалтерского учета: учебное пособие. Стандарт третьего поколения. – СПб.: Питер, 2013.
6. Кутер М.И. Введение в бухгалтерский учет: учебник. – Краснодар: Просвещение-юг, 2012.
7. Медведев М.Ю. План счетов бухгалтерского учета. Постатейные комментарии. – М.: Рид-групп, 2012.
8. Панков В.В. Институциональная теория бухгалтерского учета и аудита: учебное пособие. – М.: ИнформБюро, 2011.
9. Практика применения МСФО: обмен мнениями // Вестник профессиональных бухгалтеров, 2013, № 1.
10. Недерица А.Д. и др. Финансовый учет: учебник. – Кишинэу: АСАР, 2000.
11. Нетесова О.Ю. Новые технологии бухгалтерского учета // Молочнохозяйственный вестник, 2014, № 3.
12. Унщикова Р.Т., Ипполитова А.А. Облачные интернет-технологии в инновационной бухгалтерии // Вестник КемГУ. Т. 2, 2013, № 4.
13. Цыганков К.Ю. Начала теории бухгалтерского учета, или баланс, счета и двойная запись: монография. - М.: Магистр: ИНФРА-М, 2011.
14. Щербатюк В.В. Бухгалтерские счета и их Планы в зарубежных странах: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.
15. Щербатюк В.В. Планы счетов бухгалтерского учета Республики Молдова: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.
16. Щербатюк В.В., Евдокимович В.И. Основы финансово-хозяйственного контроля: учебное пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2015.

ASSESSMENT OF THE FINANCIAL SOUNDNESS OF THE MOLDAVIAN BANKING SYSTEM

Ludmila STARITINA ¹Associate Professor, Ph.D. National Bank of Moldova
Angela TIMUS ²Associate Professor, Ph.D. National Institute for Economic Research
Diana SADOVEANU ³ Ph.D., National Bank of Moldova

In paper was performed an assessment of the Moldavian banking system soundness. The study was based on Kromonov approach, used by to investigate the reliability of the banking sector in CIS countries. The results were confirmed by the analysis of the main financial stability indicator, published by the National Bank of Moldova. Results denoted that in 2014 and 2015, was a slight improvement of the Moldavian banking system soundness, but despite this improvement, was showed a large gap between the determined level for the Republic of Moldova financial system and the "ideal" level.

Key words: financial stability, Kromonov index, banking sector, financial regulation

JEL classification: G21

Introduction

The proper functioning and reliability of the banking sector is one of the main factors which determines the macroeconomic stability of the national economy and proper development of its individual segments.

The global financial crisis highlighted the need for proper frameworks for regulation and monitoring of the financial system risks.

Unlike price stability, financial stability is a more comprehensive concept, not easy to define and measure, given the complex interaction with macroeconomic processes. Strictly speaking, a financial system can be characterized as stable in the absence of excessive volatility, stress or crises. (Gadanecz, Jayaram, 2009).

During the last decade were developed many methods for assessment and monitoring of the financial system risks, but most of them were based on monitoring individual indicators of the financial sector.

The most used indicators of the financial stability were reflected in the financial stability reports published by the central banks. The first attempt to develop a methodology which would made these indicators comparable at the international level, was the International Monetary Fund Compilation Guide of the Financial Soundness Indicators (FSI), published in 2006, which comprises a set of 39 indicators for financial stability assessment.

Recently, were made some attempts to develop a single aggregate measure to monitor the degree of the financial fragility. The advantages of the aggregate index is more sustainable monitoring of the financial system distress and prompter anticipation of the potential sources of financial instability.

Goodhart et al (2006) state that financial crisis monitoring can effectively be done with an indicator of banking sector profitability as well as the probability of default. Illing and Liu (2003) and Van den End (2006) provide a good descriptions of how one might attempt to build a composite indicator of financial stability.

The IMF has started publishing a global financial stability map which presents an assessment of the risks and the underlying conditions for the global financial system. The global financial stability map presents an overall assessment of how changes in underlying conditions and risk factors bear on global financial stability in the period ahead.

Van den End (2006) advanced a financial stability condition index for the Netherlands. This index incorporated interest rates, effective exchange rate, real estate and stock prices, solvency of the financial institutions, as well as volatility of the stock index of financial institutions.

The scope of this paper is assessment of the financial soundness of the Moldavian banking system. Unlike other studies, performed in this field, we aimed to develop a more complex approach for assessment. Namely, we used the Kromonov index, applied for investigation of the level of reliability of the banking system in some CIS countries. (Savderova, Kolitsova, 2013). In order support obtained results, we also analyzed the dynamic of the main indicators of the financial stability, published by the National Bank of Moldova.

The paper was structures as follows: in second section was described the methodology behind the Kromonov approach, in third section were presented the results of the study and was investigated the evolution of other macroprudential policy indicators. The final section concludes.

2. Methodology of assessment of the rating of financial stability of the banking sector

The Kromonov index (N) is a complex approach for assessment of the financial soundness of the banking system. Can be used both, at aggregate level and at individual level, too. At individual level, was applied to calculate the individual rating of a specific bank.

As the criteria of the reliability of the banking sector, Kromonov used 6 coefficients, calculated on the basis of the balance sheets account of the banking system at the aggregate level. To calculate the aggregate index (N) coefficients are normalized by dividing each coefficient to the optimum performance, from author's point of view, and then are summed.

¹ Staritina Ludmila, ludmila.staritina@bnm.md

² Timuş Angela, ince.timush@gmail.com

³ Sadoveanu Diana, diana.sadoveanu@bnm.md

The Kromonov index allows to investigate the dynamics of the financial system soundness and also, to compare with the evolution from other countries. Below are presented the coefficients used to determine the aggregate index:

1. General safety index (k1) – shows at which level the risky investments are secured by the bank’s own capital. If it is less than 1, then the lending bank uses not only its own funds, but also the client’s money.

$$k1 = K/AP \quad (1)$$

where: **K** – amount of the bank’s own capital, determined as: sum of the total value of the bank’s funds + retained earnings + future incomes – others debts;

AP – size of the working assets: total loan debts, including overdue loans + investments in securities + other capital participations-leasing + factoring operations

Shows how the bank’s risky investments in operating assets are protected by the own capital, which will cover possible losses in case of default or depreciation of the working assets.

2. Instant liquidity ratio (k2): denotes the ability of the bank to respond to any immediate claims “at the demand”

$$k2 = LA/OD \quad (2)$$

where: **LA** – liquid assets, in national and foreign currency, hold in the correspondent account of the bank + cash + reserves at the central bank + holdings in public securities.

OD – “at the demand” liabilities, including the settlements related to the clients’ current accounts + obligations to issuers of securities, which distributes the bank – other immediate claims

It indicates whether the bank uses client moneys as own credit resources, and namely:

- the extent to which customers are eligible to receive interest on their placements;
- the extent to which their payment orders are assured by the bank’s possibility to make payments quickly;

3. Cross-factor (k3): shows the share of the total bank’s liability to loans. The smaller is the amount of bank’s loans financed by borrowed resources, the more reliable it is.

$$k3 = AL/AP \quad (3)$$

where: **AL** – borrowed resources: short-term liabilities + clients’ deposits + received inter-bank credits

Indicates the degree of risk at which the bank accepted to expose itself by using borrowed funds.

4. General liquidity ratio (k4) – shows the bank’s ability to cover its liabilities with liquid money hold in cashier and correspondent accounts and other capital such as real estates and other values.

$$k4 = (LA + 3K)/AL \quad (4)$$

where: **3K** – protected capital: main bank’s assets + other capital investments + reserves in precious metals

Characterizes the bank ability, in condition of the non-repayment of loans from debtors, to satisfy the claims of creditors in the reasonable period of time, required for banks property and valuables sales.

5. Capital protection coefficient (k5) – shows how the bank’s capital is protected against the different kinds of risks and inflation by investing money in real estates and other values.

$$k5 = 3K/K \quad (5)$$

Shows how the bank take account for inflation and what share of its assets are placed in real estates, valuables and equipment.

6. Coefficient of capitalization ratio of profit (k6) – shows the ratio of own resources of the bank to shareholders capital. As the bank’s overall performance indicator, characterizes the bank’s independence from individual shareholders.

$$k6 = K/CS \quad (6)$$

where: **CS**: share capital + additional evaluations from the foreign currency deposits of the founders.

Characterizes the bank’s ability to increase its own capital with earned income, and not additional issues of shares.

7. Overall soundness - to draw up the general formula for overall bank’s soundness, is introduced the notion of “ideal bank”. It is supposed that a sufficiently reliable bank is approaching the coefficients of the ideal bank. The coefficients of the ideal bank are the following: k1=1; k2=1; k3=3; k4=1; k5=1; k6=3. To bring all coefficients to comparable values, k3 and k6 coefficients are divided by 3 and the remaining to 1. Also, is important to mention that all factors affect the bank’s reliability with different force. Therefore, each coefficient will be provided with corresponding weight: k1 – 45%, k2 – 20%, k3 – 10%, k4 – 10%, k5 – 5%, k6 – 10%.

Therefore, the general formula becomes:

$$N = (k1/1) \times 45 + (k2/1) \times 20 + (k3/3) \times 10 + (k4/1) \times 10 + (k5/1) \times 5 + (k6/3) \times 10 \quad (7)$$

3. Results of the empirical analysis

To calculate the described earlier coefficient, we used data with annual frequency, published by the National Bank of Moldova.

Table 1 Dynamics of the coefficients for banking sector reliability assessment, in the period of 2012-2016

Indicators	2013	2014	2015	Equilibrium levels
General safety index (k1)	0.27	0.23	0.30	1
Instant liquidity ratio (k2)	0.34	0.22	0.42	1
Cross-factor (k3)	1.57	1.55	1.57	3
General liquidity ratio (k4)	0.71	1.54	0.70	1
Capital protection coefficient (k5)	0.20	0.21	0.20	1
Coefficient of capitalization ratio of profit (k6)	2.50	2.48	2.58	3
Overall soundness (N)	40.49	44.59	43.77	140

Source: authors' calculations

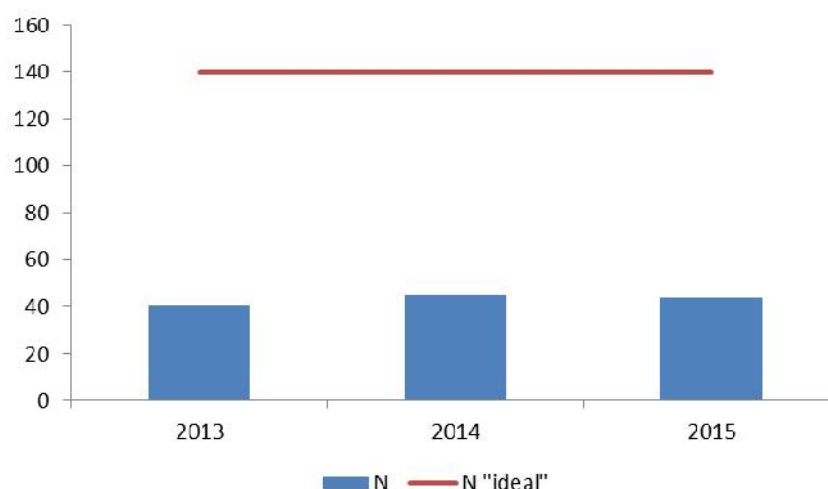

Fig. 1. Dynamics of the Moldavian banking system soundness

Source: authors calculations

As we can see from the figure above, in 2014 and 2015, the Kromonov index indicates a slight improvement of the Moldavian banking system soundness, but despite this improvement, we can see a large gap between the determined level for the Republic of Moldova financial system and the "ideal" level. A large contribution to the stabilization of N can be attributed to the slight increase of the coefficients k1 (General safety index) and k2 (Instant liquidity ratio).

Near the equilibrium level were the coefficients k2 (Instant liquidity ratio) and k6 (Coefficient of capitalization ratio of profit). This fact denotes that during the analyzed period the liquidity level was at sustainable level, Moldavian banking system, being protected in the short-time. But the coefficients General safety index (k1) and Capital protection coefficient (k5), showed that in the long-run the sustainability of the banking system is seriously affected.

To confirm our results, we investigated also the evolution of the main indicators of the banking sector financial stability, published by the National Bank of Moldova.

Table 2. Main financial indicators of the financial stability of the Moldavian banking sector

		2013	2014	2015
CAPITAL				
Risk weighted capital adequacy ratio ($\geq 16\%$)	%	23.02	13.92	26.21
Tier I capital / Risk weighted assets	%	22.34	13.41	25.29
ASSETS				
Balance of non-performing assets / TRC	%	24.55	19.13	18.51
Total assets / Total capital		6.66	7.60	6.00
Total assets of the financial system / GDP	%	76.28	84.03	56.71
INCOME AND PROFITABILITY				
Return on assets (ROA)	%	1.56	0.85	1.66

Return on equity (ROE)	%	9.42	5.86	9.06
LIQUIDITY				
Principle I – Long-term liquidity ratio (≤ 1)		0.71	1.54	0.70
Principle II – Current liquidity ratio ($\geq 20\%$)	%	33.76	22.48	41.72

Source: National Bank of Moldova Statistics database (<http://bnm.md/bdi/pages/reports/drsb/DRSB1.xhtml>)

From the table above, we can see that mainly all indicators, decreased in 2014, returning back in 2015. But, besides the worsening situation in 2014, for all analyzed period, all indicators were at their sustainable levels. Risk weighted capital adequacy ratio was above the level of 16%, share of the non-performing loans in total credit portfolio was relatively low, long-term liquidity ratio was unsustainable only in 2014, while the current liquidity ratio was at its equilibrium level during all investigated period.

Comparing both approaches for assessment of the risk of financial instability, we can see that besides the traditional soundness indicator display a relative stable situation of the Moldavian banking sector, the Kromonov index shows that, comparing with an ideal situation, the investigated banking system is fragile enough. In our opinion this can be explained by the fact that the traditional indicators, are appropriate for testing the current financial system soundness, while the aggregate indexes of the financial stability, take into account the long-term sustainability of the financial sector.

4. Conclusions

The recent global financial crisis highlighted the importance of the banking system in ensuring the macroeconomic stability of the national economy. The results of the performed study showed that in the last three years the liquidity level was at sustainable level, Moldavian banking system, being protected in the short-time. But the coefficients General safety index (k1) and Capital protection coefficient (k5), showed that in the long-run the sustainability of the banking system is seriously affected. Besides, the aggregate Kromonov index denoted a large gap between the determined level for the Republic of Moldova financial system and the “ideal” level. The traditional indicators of the financial sector soundness displayed a relative stable banking sector. From this we can conclude that for proper assessment of the risk of financial instability are appropriate a more complex approaches, which would comprise a range of different methodologies for assessment.

BIBLIOGRAPHY

1. Gauthier, Céline, Christopher Graham, and Ying Liu. 2004. Financial Conditions Indexes for Canada. Bank of Canada Working Paper 2004–22. Ottawa: Bank of Canada.
2. Hatzius, J. et al. (2010): “Financial Conditions Indexes: A Fresh Look After the Financial Crisis”, NBER Working Paper, No. 16150.
3. Hooper, P., T. Mayer and T. Slok (June 11, 2007). “Financial Conditions: Central Banks Still Ahead of Markets,” Deutsche Bank, Global Economic Perspectives.
4. International Monetary Fund, Financial Soundness Indicators and the IMF, <https://www.imf.org/external/np/sta/fsi/eng/fsi.htm> (Accessed: 10.09.2016) .
5. Kaminsky, G, S Lizondo and C Reinhart (1998): “Leading indicators of currency crises”, IMF Staff Papers 45(1), pp 1–48.
6. Mayes, David, and Matti Virén. 2001. Financial Conditions Indexes. Bank of Finland Discussion Paper No. 2001–17.
7. Worrell, D (2004): “Quantitative assessment of the financial Sector: an integrated approach”, International Monetary Fund Working Papers, no 153.
8. Illing M and Y Liu (2003): “An index of financial stress for Canada”, Bank of Canada Working Paper no 2003–14, June.
9. Goodhart, C, O Aspachs, M Segoviano, D Tsomocos and L Zicchino (2006): “Searching for a metric for financial stability”, LSE Financial Markets Group Special Paper Series, Special Paper no 167, May.
10. Van den End, J. W. (2006). —Indicator and boundaries of financial stability||. DNB Working Paper No. 97.
11. www.bnm.md
12. www.bnro.ro
13. <http://analizbankov.ru/>

QUALITY OF BANK BOARDS
OF DIRECTORS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Dorina CLICHICI¹, PhD,
Institute for World Economy, Romania

Actualitatea articolului reiese din faptul că practicile consiliilor de administrație au un impact major asupra stabilității băncilor. Iar scopul acestei lucrări este de trece în revistă principalele abrodări privind buna funcționare a consiliilor băncilor și a determina calitatea consiliilor de administrație ale băncilor din Republica Moldova. Pentru atingerea acestui scop s-a recurs la metoda sintezei standardelor internaționale privind guvernanta corporativă, precum și la metoda analizei critice a codurilor de guvernanta corporativă și statutelor băncilor comerciale din Moldova. Articolul oferă recomandări pentru sporirea calității consiliilor de administrație. Rezultatele cercetării constau în identificarea principalelor deficiențe ale consiliilor de administrație: experiența și expertiza membrilor consiliului de administrație nepotrivite pentru afacerile bancare; inexistența programelor privind dobândirea, menținerea și aprofundarea cunoștințelor și abilităților membrilor consiliului de administrație, care sunt necesare într-un mediu bancar în schimbare; existența problemelor privind timpul angajat de membrii consiliului de administrație, care ar putea reduce eficiența consiliilor, datorită faptului că membrii ar putea să nu ofere timpul necesar realizării responsabilităților; lipsa comitetelor de audit și de risc ale consiliilor băncilor (doar o singură bancă a constituit ambele comitete).

Cuvinte-cheie: guvernanta corporativă, sistem bancar, consiliu de administrație

The actuality of the article is argued by the fact that board practices have a major impact on the soundness of banks. The aim of this paper is to look over the main standpoints regarding bank board's best functioning and to determine the quality of banking boards in the Republic of Moldova. To achieve this aim the author made a qualitative research using the method of synthesis of international standards on corporate governance, as well as the method of critical analysis of **corporate governance codes and bylaws of commercial Moldovan banks**. The article provides recommendations for enhancing the quality of banking boards. The results of the study highlighted the main deficiencies of banking boards: inappropriate experience and expertise of board members for the banks' business; there is no evidence about programmes on acquiring, maintaining and deepening board members' knowledge and skills, which are necessary in a changing banking environment; there are problems with time commitments of board members which could decrease the efficiency of boards, due to the fact that members may not spend adequate time to their responsibilities; lack of audit and risk committees within bank boards (only one medium bank has both committees).

Key words: corporate governance, banking system, board of directors

JEL Classification: G21, G32, G38

1. Introduction

The unbalanced economic growth model of the Moldovan economy² was exacerbated by the banking crisis in 2015. This proved to be both a crisis of the banking system corporate governance and a crisis of the banking supervisory framework. This dual character of the Moldovan banking crisis is based on several issues still unsolved: low level of independence of the National Bank of Moldova (NBM); insufficient monitoring and banking supervision instruments; low transparency on the final beneficiaries of banks; poor quality of bank boards; underdeveloped system of internal control and risk management; insufficient accountability mechanisms of Moldovan banks' shareholders and managers; offshorization of the banking sector; limited ability of banks to absorb losses. Since 2008 Moldova has made some important advances regarding the financial system. However, risks to banking sector stability have become severe during recent years. Large credit concentration and concealed connected lending, questionable cross-border exposures, and important data gaps mean that regulatory data likely significantly understate the system's vulnerability [7]. All mentioned above events led to the insolvency of three commercial banks (Banca de Economii S.A., B.C. „BANCA SOCIALĂ” S.A. și B.C. „UNIBANK” S.A., which held a third of bank assets) and the establishment of special supervision at other three Moldovan banks in 2015 (B.C. „Moldova Agroindbank” S.A., B.C. „Victoriabank” S.A., B.C. „Moldindconbank” S.A., which represented approximately 40% of the banking system's assets at the beginning of 2015). Ineffective bank governance remains one of the major determinants of the current banking crisis in the Republic of Moldova [2]. The main *weaknesses of corporate governance* within the Moldovan banking sector are: an opaque shareholders' structure and the issue of ultimate beneficial owners' disclosure; deficient quality of banks councils; the lack of effective conditions for law applying [4].

¹ © Clichici Dorina, dorina.clichici2@gmail.com

² Economic growth in the Republic of Moldova is closely related to the remittances of nationals from abroad, which supply households' income, generating increasing aggregate demand. In 2015, remittances accounted for 26,2% of the country's GDP, placing the Republic of Moldova the 4th in the world in terms of this indicator to GDP (being over passed by Tajikistan, Kyrgyz Republic and the Kingdom of Tonga). Constrained by limited domestic production capacity, domestic demand has been met largely by imports of goods and services. It is noted, therefore, an economic growth that is strong unbalanced in favor of consumption and to the detriment of net exports, which sooner or later will require a painful correction.

2. Main standpoints regarding best functioning of bank boards

Good corporate governance overall depends critically on the abilities and experience of individuals and the effectiveness of their collaboration in the enterprise [15]. Considering specific characteristics of banks and the major effects on the economy, effective corporate governance practices are essential to achieving and maintaining public trust and confidence in the banking system. A key element in the corporate governance mechanism is the *board of directors*. An effective board of directors is at the heart of the governance structure of a well-functioning and well-governed corporation, acting as the ultimate internal monitor [12]. According to Cadbury Report [5] tests of *board effectiveness* includes the way in which the members of the board as a whole work together under the chairman, and their *collective ability* to provide both the leadership and the checks and balances which effective governance demands. It is the primary institution charged with monitoring decisions made by top management and most legal jurisdictions hold that directors owe a duty of care and loyalty to shareholders [6]. Considering the importance of confidence as a basic prerequisite for a proper functioning of banks, in addition to their responsibilities to shareholders, boards also have a responsibility to their depositors and to other recognized stakeholders. According to Basel Committee for Banking Supervision (BCBS), the board has ultimate responsibility for the bank’s business, risk strategy and financial soundness, as well as for how the bank organizes and governs itself [1]. To increase efficiency and allow deeper focus in specific areas, boards establish certain specialized *board committees*. It is appropriate for banks, especially large and internationally active ones, to have an audit committee and a risk committee [1]. For example, The Polish good practice [8] recommends that the Supervisory Board has at least the audit committee. Large European banks typically create committees: audit, remuneration, nomination, risk [10]. For supporting board performance it is necessary to keep formal rigorous assessments of the board and its members, and the report of the assessment should be available. It is necessary to ensure that the board of the bank consists of persons with great professionalism (adequate knowledge, commitment, experience), constantly upgrading their skills, competencies and personal qualities, including personal integrity. A special role in it should have banking supervisors and/or banking industry associations [11].

3. Assessing Moldovan bank boards quality

The study was performed on eleven authorized commercial banks from the Republic of Moldova, and consisted of an analysis of banks’ corporate governance codes and their bylaws. The main taken into consideration *characteristics* for evaluating banks’ board quality are the following [3]: the size, **board** qualifications, time commitments of board members, **board committees (audit and risk committees)**, and responsibility **of the board for financial soundness of the bank** (Table 1).

Table 1. Main characteristics of bank boards in the Republic of Moldova

	Banks	Board size	Board qualification (number of members with experience in banking and financial market)	Time commitments of board members (number of members that hold governing functions into other companies)	Audit committee /Risk committee	Responsibility of the board for financial soundness of the bank*
	Large banks (assets >=7500 mil.lei)					
1.	B.C. „MOLDOVA-AGROINDBANK” S.A.	3	1	2	No/No	Yes
2.	B.C. “VICTORIABANK” S.A.	3	1	2	No/No	Yes
3.	B.C. “Moldindconbank” S.A.	7	2	7	No/No	No
	Medium banks (1500 mil.lei =< assets < 7500 mil.lei)					
4.	BC „MOBIASBANCA – Groupe Societe Generale” S.A.	6	4	6	Yes/Yes	Yes
5.	B.C. “EXIMBANK - Gruppo Veneto Banca” S.A.	3	2	2	No/Yes	Yes

6.	B.C. „ProCredit Bank” S.A.	5	5	5	Yes/No	Yes
7.	„FinComBank” S.A.	7	3	5	No/No	No
8.	B.C. „ENERGBANK” S.A.	7	4	6	No/No	Yes
	Small banks (assets < 1500 mil.lei)					
9.	BCR Chisinau S.A.	4	4	4	Yes/No	Yes
10.	B.C. „COMERTBANK” S.A.	3	3	2	No/Yes	Yes
11.	BC „EuroCreditBank” S.A.	4	No info	No info	No/No	Yes

* According to Corporate Governance Codes and bylaws of commercial banks.

Source: author's elaboration based on information disclosed by commercial banks on their websites (accessed in June 2016)

The study has highlighted that all banks comply with the requirement regarding the numerical composition stated in the legislation [14]. There is no information about the independence of board members on their web-sites. However, the experts of the International Monetary Fund [7] consider that there are no independent board members and the minimum number of three directors is unusually low. The ambiguity of the ultimate beneficial owners and their nontransparent actions masks the board member nomination processes. Furthermore, the controlling shareholder typically appoints the CEO, who is vested with substantial decision-making authority, providing a channel for direct access by the shareholder(s). The current legislation states that the majority of members of bank's board shall be persons with experience in banking and financial market or non-banking financial market of at least 3 years over the past 10 years in positions of administrator and/or similar experience to the position of administrator. As the majority means a number more than half of the total, the study shows that three biggest banks and one medium bank do not comply with this requirement, and one small bank does not present such information at all. The study revealed that most of the banks do not disclose sufficient information regarding the education of board members. Moreover information about training programs attended by the members is missing on the banks' web sites. This situation put under doubt the level of qualification and the appropriate education of board members.

One key consideration when judging the effectiveness of a board member is the number of boards and committees he is on. According to the study the number of board members that hold governing functions into other companies shows that most members serve on a number of other companies' boards. Board members of 6 banks have more than 3 governing functions into other companies. One board member of a medium bank holds 12 functions into other companies. This situation could decrease the efficiency of boards, due to the fact that members may not spend adequate time to their responsibilities. In relation with principle 3 of the BCBS [1], for large banks and internationally active banks, an audit and a risk committee should be required. The study revealed that boards of the three biggest banks do not have an audit and a risk committee. Only one medium bank has both committees. Two of 4 medium banks and 2 of 3 small banks have only one of the mentioned committees. All banks have internal audit units/directions accountable either to boards of directors or to the executive committees. However internal audit is not an audit committee.

Moreover, the study has revealed very ambiguous statements regarding the responsibility of the board for financial soundness or for sustainable development of the bank or at least the members' liability for caused damages within their corporate governance codes and bylaws. Two of them do not stipulate such a responsibility at all. Moreover, boards are not made explicitly responsible, by law, for the truthfulness and integrity of their banks' financial reporting [7].

Conclusions and recommendations

The recent banking crisis, which has taken place in the Republic of Moldova, has one of its roots within weak and poorly structured boards of directors. The main *deficiencies* that were detected are the following: inappropriate experience and expertise of board members for the banks' business; there is no evidence about programmes on acquiring, maintaining and deepening board members' knowledge and skills, which are necessary in a changing banking environment; there are problems with time commitments of board members which could decrease the efficiency of boards, due to the fact that members may not spend adequate time to their responsibilities; lack of boards' audit and risk committees within banks (only one medium bank has both committees. It is a branch of a foreign bank). In order to increase the quality of banks' boards should be made several steps concerning the amendment of the current legislation. First step is amending the Law on Financial Institutions and the Law on Joint Stock Companies, by stipulating distinct roles of board members and senior management. This action would raise the board members and senior management responsibility for financial soundness of the bank. For better understanding boards' responsibilities should be taken into consideration BCBS [1] principles and the regulations of the National Bank of Romania [9, 13].

Moreover, an additional requirement regarding regular assessments of the boards' and board members' activity by the National Bank of Moldova should be stated, and the evaluation report should be available to public. The fact that the board collectively should have adequate knowledge and experience relevant to each of the material financial activities the bank intends to pursue should be foreseen by the legislation. It would assure an appropriate level of board qualification. It is necessary to ensure that board members constantly upgrade their skills, competencies and personal qualities. Abolishing revision commissions by shifting their functions to the board audit committees should be considered as one of the policy options. The legislation should require establishing of audit and risk committees for all banks in order to increase efficiency and allow deeper focus in specific areas of boards.

REFERENCES

1. BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION. Principles for enhancing corporate governance, 2010
2. BLOOMBERG. Development Bank Gambles to Help Reform Fraud-Ravaged Moldova. [accesat 23 iunie 2016]. Disponibil: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-06-06/development-bank-gambles-to-help-reform-fraud-ravaged-moldova>
3. CLICHICI, D. Building Effective Boards in Commercial Banks: a Case Study of Board Practices in the Republic of Moldova. PROCEEDINGS of the International Conference Financial Perspectives and Challenges – FiPeC 2016, pp. 154-166, ISBN 978-973-0-21836-7
4. CLICHICI, D., LUPU, I. Corporate governance - determinant of Moldovan banking system stability, Revista „ECONOMIE ȘI SOCIOLOGIE”, Nr. 1/2015, Editura INCE, Chișinău, p. 93-96
5. COMMITTEE ON THE FINANCIAL ASPECTS OF CORPORATE GOVERNANCE. Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance, 1992
6. FALEYE, O., KRISHNAN, K. Risky Lending: Does Bank Corporate Governance Matter? December 2014. [accesat 15 iulie 2016]. Disponibil: https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?paper_id=194&db_name=AFA2015
7. INTERNATIONAL MONETARY FUND. Republic of Moldova: Financial System Stability Assessment, No 16/70, IMF Staff Country Reports, 2016.
8. MARCINKOWSKA, M., Corporate governance in banks: problems and remedies, 2012 [accesat 15 iulie 2016]. Disponibil: https://is.muni.cz/do/econ/soubory/aktivita/fai/33967799/FAI_issue2012_02_Marcinkowska.pdf
9. NATIONAL BANK OF ROMANIA, Regulation on prudential requirements for credit institutions No. 5/2013.
10. NESTOR ADVISORS. Board profile, structure and profiles in large European Banks. A comparative corporate governance study, 2008
11. OECD, Corporate Governance of Banks in Eurasia. A POLICY BRIEF, April 2008. [accesat 19 iulie 2016]. Disponibil: <https://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceprinciples/40804232.pdf>
12. OECD. Global Corporate Governance Forum, Achieving Effective Boards. A comparative study of corporate governance frameworks and board practices in Argentina, Brazil, Chile, Colombia, Mexico, Panama and Peru, June 2011. [accesat 4 iulie 2016]. Disponibil: <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/60942d0048a7e84aafa7ef6060ad5911/Achieving%2BEffective%2BBoardsFINAL.pdf?MOD=AJPERES>
13. ROMANIAN GOVERNMENT, Emergency Ordinance No. 99 of 6 December 2006 on Credit Institutions and Capital Adequacy
14. THE PARLIAMENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA, Law on Joint Stock Companies No. 1134 of April 2, 1997
15. WALKER, D. A review of corporate governance in UK banks and other financial industry entities, Final recommendations, 26 November 2009. [accesat 16 iunie 2016]. Disponibil: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/d/walker_review_261109.pdf

ROLUL ȘI FUNCȚIILE AUTORITĂȚILOR EUROPENE DE SUPRAVEGHERE BANCARĂ

Mihail GÎRLEA, dr. conf.univ., USM

Crearea unui cadru unitar pentru supravegherea macroprudențială este preocuparea principală a mai multor instituții și autorități financiare internaționale, dintre care amintim: Fondul Monetar Internațional, Comitetul de Stabilitate Financiară, Banca Reglementelor Internaționale. Aceste instituții sunt preocupate de dezvoltarea unui cadru al supravegherii macroprudențiale deoarece stabilitatea financiară și setul de politici care contribuie la menținerea stabilității financiare reprezintă componente principale în asigurarea stabilității interne și externe ale țărilor membre ale acestor instituții financiare. Primii pași oficiali în supravegherea la nivel macro au fost făcuți la nivel european prin înființarea și funcționarea începând cu 01 ianuarie 2011 a Sistemului European de Supraveghere Financiară cu cei doi piloni: supravegherea microprudențială și supravegherea macroprudențială.

Cuvinte-cheie: supraveghere bancară macroprudențială, reglementare bancară, risc sistemic, stabilitate financiară, instrumente macroprudențiale.

The elaboration of a uniform framework for macroprudential supervision is the main concern of many international financial institutions and authorities, such as: the International Monetary Fund, The Financial Stability Board, The Bank for International Settlements (BIS). These institutions are concerned with the development of a macroprudential supervision framework because the financial stability and the set of policies that contribute to maintaining financial stability are the main components in ensuring the internal and external stability for the member countries of the financial institutions. First official steps in a macro level supervision have been made at European level through the setting up and operation from January 1, 2011 of the European System of Financial Supervisors under the two pillars: microprudential supervision and macroprudential supervision.

Key words: macroprudential banking supervision, banking regulation, systemic risk, financial stability, macroprudential tools.

Piața financiară europeană este un sistem extrem de complex, care implică o multitudine de participanți începând cu investitorii, continuând cu băncile locale și până la banca centrală a fiecărei națiuni. Datorită importanței sale în economia europeană și în viața noastră de zi cu zi este vital ca ea să funcționeze corect. La nivel internațional, regulile sunt stabilite de către Comitetul de la Basel, din cadrul Băncii Reglementărilor Internaționale (BRI).

Una din cele mai importante reacții la criza financiară a fost decizia de reconfigurare a arhitecturii de supraveghere la nivelul UE. Noua arhitectură de supraveghere pan-europeană constă în crearea unor instituții de supraveghere la nivel comunitar, cu rol atât de prevenire a crizelor financiare (evaluarea riscului și sisteme de avertizare timpurie), cât și de combatere a efectelor acestora asupra piețelor financiare. [5, p.1]

Modificarea radicală a actualei arhitecturi a activității de supraveghere a vizat, în deosebi, îmbunătățirea cooperării pe plan european, impunându-se o distincție fermă între cele două forme complementare de supraveghere, respective macro și microprudențială.

Problema reglementării și supravegherii bancare devine extrem de complexă la nivelul arhitecturii actuale ale Uniunii Europene (UE) și Uniunii Economice și Monetare (UEM), care sunt constituite în baza Tratatelor UE, ce prevăd că în Uniunea Europeană sistemul de reglementare și supraveghere este bazat pe controlul în țara de origine.

Pe de altă parte, recenta criză financiară a demonstrat insuficiența și incapacitatea acestui sistem de reglementare și supraveghere de a asigura îndeplinirea de către sistemul financiar a funcțiilor sale economice. Și cel mai grav, legislația generală a falimentului aplicată băncilor s-a dovedit, în multe cazuri, a fi ineficientă și prea lentă pentru a preveni crize financiare sistemice. Este bine cunoscut faptul că dimensiunile unui proces integraționist sunt date, în principal, de axa verticală, cea a adâncimii gradului de integrare și cea orizontală, respectiv numărul de state membre. Până în prezent, la nivel planetar cel mai înalt grad de integrare este atins de Uniunea Europeană, care este în faza de uniune economică și monetară, dar care și-a propus și realizarea uniunii politice.

Astăzi, Uniunea Europeană reprezintă expresia mai multor trepte evolutive de integrare, pe care le-a parcurs regionalismul și multilateralismul în viața economică internațională. De aceea, UE trebuie să pună bine în corelație componente esențiale cum sunt: interesele fiecărui cetățean european în parte, interesele fiecărui agent economic privat care activează în UE, și chiar și interesele fiecărui agent economic care are relații economice cu agenții economici din UE, interesele strategice ale autorităților guvernamentale din țările implicate, grupurile de interese din țările membre, grupurile de interese și autoritățile din țările terțe.

Bazându-ne pe analiza intensității și vitezei creșterii dimensiunii procesului integraționist, intuim necesitatea regândirii sistemului actual de supraveghere bancară la nivelul UE și atribuirea majorității sau chiar a tuturor competențelor în domeniul supravegherii către autoritățile de rang comunitar. Intuim, de asemenea, necesitatea extinderii, precizării și adâncirii utilizării unor instrumente, precum și necesitatea instituirii de noi tehnici și instrumente de supraveghere bancară, ținând cont de specificul relațiile intracomunitare. [4, p. 2]

Supravegherea bancară este sistemul de pârghii și modele decizionale, pe care le utilizează statul pentru a garanta stabilitatea sistemului bancar, și implicit și financiar.

Sarcinile supravegherii bancare sunt: *garantarea echilibrului sectorului bancar* pentru a spori și sprijini creșterea economică a țării; *apărarea depunătorilor* care-și depun mijloacele la bancă; *creșterea concurenței* în sectorul bancar și astfel împiedicarea concentrării puterii economice doar în unele mâini; *majorarea eficienței activității bancare*, precum și împărțirea corectă a creditelor în economie. [2, p.37]

Cu referință la organizarea supravegherii bancare la nivel statal, în teoria și practica bancară s-au delimitat trei concepte fundamentale potrivit cărora fiecare țară se poate aplica principiul supravegherii bancare:

1) Autoritatea supravegherii bancare să fie încredințată unei instituții guvernamentale (de regulă, Ministerul Finanțelor). În acest caz, avantajul ar fi că toate băncile ar contribui prin activitatea lor la susținerea programului guvernamental de dezvoltare economico-socială a țării, dar apare dezavantajul că băncile și-ar pierde autonomia propriu-zisă, fiind aservite unor interese politice, atâta timp cât se tinde spre o politizare a ministerelor.

2) Autoritatea supravegherii bancare să fie atribuită unei instituții independente. În cazul în care se optează pentru această variantă, avantajul este că ar fi promovate în economie criterii științifice, tehnocrate, însă există riscul ca economia să fie aservită unui grup de persoane care, dacă își pierd moralitatea, beneficiază de o anumită putere și de o serie de avantaje materiale.

3) Cel de-al treilea concept se referă la încredințarea autorității de supraveghere bancară Băncii Naționale, în calitatea ei de bancă centrală și de emisiune. Având în vedere că scopul supravegherii este asigurarea viabilității și stabilității sistemului bancar. În multe țări s-a optat pentru această variantă, banca centrală, ca manager al politicii monetare și creditor de ultimă instanță, fiind considerată instituția cea mai potrivită pentru realizarea acestui deziderat [8, p. 15].

Conform prevederilor Tratatului UE responsabilitatea directă pentru supravegherea bancară și stabilitatea financiară revine autorităților competente ale fiecărui stat membru al UE, totodată tratatul i-a încredințat Sistemului European al Băncilor Centrale (SEBC) misiunea de „a contribui la buna desfășurare a politicilor promovate de autoritățile competente în ceea ce privește supravegherea prudențială a instituțiilor de credit și stabilitatea sistemului financiar”.(figura 1) [2, p. 37].

Rolul SEBC în supravegherea bancară și stabilitatea financiară în UE		
Monitorizează și evaluează stabilitatea financiară la nivelul zonei euro și al UE	Oferă instituțiilor financiare consiliere cu privire la definirea și revizuirea cerințelor de reglementare și supraveghere	Promovează cooperarea între băncile centrale și autoritățile de supraveghere pe probleme de interes comun

Fig. 1. Rolul SEBC în supravegherea bancară și stabilitatea financiară în UE

Sursa: elaborată de autor în baza [2, p. 37].

Îndeplinirea acestei atribuții presupune trei linii principale de acțiune: În primul rând, SEBC monitorizează și evaluează stabilitatea financiară la nivelul zonei euro și al UE. Această activitate completează și sprijină activitatea paralelă la nivel național, desfășurată de băncile centrale naționale și de autoritățile de supraveghere în scopul menținerii stabilității financiare în statul respectiv. În al doilea rând, SEBC oferă instituțiilor financiare consiliere cu privire la definirea și revizuirea cerințelor de reglementare și de supraveghere. Această activitate se desfășoară în mare parte prin participarea BCE la organismele internaționale și europene de reglementare și de supraveghere relevante, cum ar fi *Comitetul de la Basel pentru supraveghere bancară*, *Comitetul bancar european* și *Comitetul european al autorităților de supraveghere în domeniul bancar*. În al treilea rând, BCE promovează cooperarea între băncile centrale și autoritățile de supraveghere pe probleme de interes comun (de exemplu, supravegherea sistemelor de plăți, gestiunea crizelor financiare). Aceste activități se desfășoară cu asistența Comitetului pentru supraveghere bancară (unul dintre comitetele SEBC descrise în continuare), care reunește experți ai băncilor centrale și ai autorităților de supraveghere din UE. [2, p. 38].

Experiența crizei economice a evidențiat deficiențe majore ale supravegherii financiare, atât în cazuri individuale, cât și la nivelul sistemului în ansamblu, modelele naționale de supraveghere nu au reușit să țină pasul cu globalizarea financiară și cu realitatea piețelor financiare europene, bazate pe integrare și interconectare, în cadrul cărora numeroase instituții financiare desfășoară activități transfrontaliere, așa cum reiese din Raportul De Larosiére. De asemenea, acesta a adus în prim plan problemele grave la nivel de cooperare, coordonare, coerență și încredere între autoritățile naționale de supraveghere.

Drept urmare, atingerea obiectivelor supravegherii macroprudențiale trebuie susținută de un cadru instituțional adecvat, iar recunoașterea acestui fapt de către autoritățile europene este demonstrată de înființarea, în noiembrie 2008, a unui grup de experți la nivel înalt privind supravegherea financiară, prezidat de Jacques de Larosiére. Pe baza raportului prezentat de acest grup, Comisia Europeană a propus reformarea cadrului European de supraveghere financiară.[3, p. 222].

Implicându-se activ în procesul de reinstaurare al încrederii în instituțiile financiare, Comisia Europeană a adoptat o comunicare cu privire la un pachet de proiecte legislative privind supravegherea sectorului financiar în Europa. Scopul acestor măsuri este acela de a remedia deficiențele în domeniul supravegherii financiare europene și de a contribui activ la prevenirea viitoarelor crize financiare. Ca urmare în UE a fost creat un cadru european de supraveghere al sistemului financiar, constituit din mai multe instituții (figura 2).

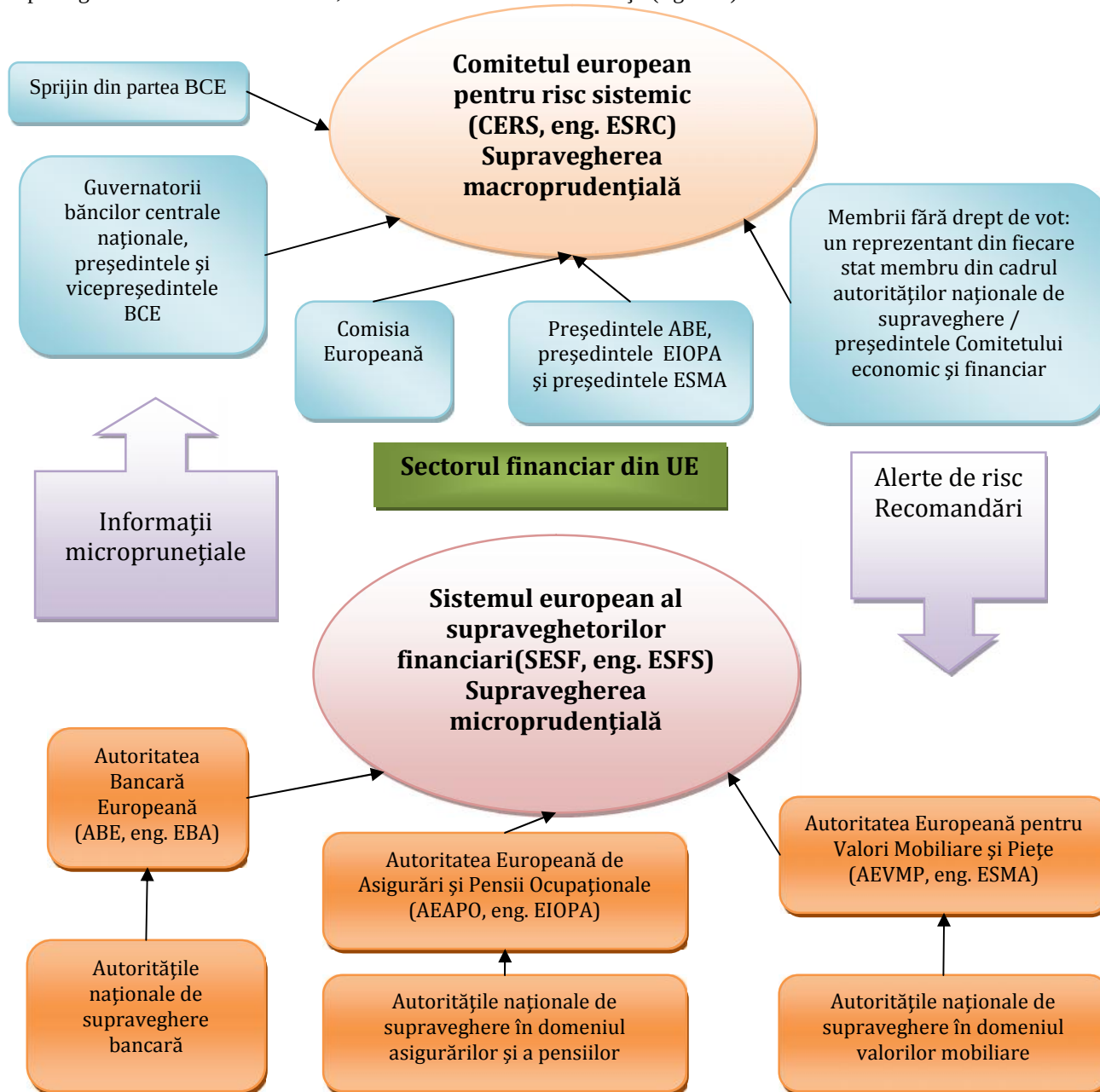

Fig. 2. Cadrul european de supraveghere al sistemului financiar

Sursa: elaborată de autor în baza [6, p. 14].

Primii pași oficiali în supravegherea la nivel macro au fost făcuți la nivel european prin înființarea și funcționarea începând cu 01 ianuarie 2011 a Sistemului European de Supraveghere Financiară cu cei doi piloni: supravegherea microprudențială și supravegherea macroprudențială. [1, p.6].

Pachetul de proiecte legislative propune constituirea unui Comitet european pentru riscuri sistematice, care să monitorizeze și să evalueze riscurile ce amenință stabilitatea sistemului financiar în ansamblu și a unui Sistem european al supraveghetorilor financiari pentru supravegherea instituțiilor financiare individuale.

Comitetul European pentru Riscuri Sistematice (CERS, eng. European Systemic Risk Council - ESRC) este un organism independent al Uniunii Europene și este responsabil cu supravegherea macroprudențială a sistemului financiar în vederea prevenirii sau reducerii riscurilor sistematice la nivelul Uniunii Europene. CERS are rolul de a monitoriza și a garanta detectarea din timp a riscurilor macroeconomice și celor din sistemul financiar (supraveghere macroprudențială). Misiunea CERS este de a emite din timp avertismente cu privire la riscurile susceptibile să apară și recomandări privind măsurile ce se impun în vederea gestionării riscurilor respective. Crearea CERS urmează să

soluționeze una dintre problemele fundamentale evidențiate în contextul crizei - vulnerabilitatea sistemului financiar în fața unor riscuri sistemice sectoriale și transectoriale interconectate complexe. Legislația privind constituirea CERS a intrat în vigoare la data de 16 decembrie 2010.

Reforma la acest nivel, cel macro-prudențial, are drept scop o mai bună integrare a piețelor financiare, prin implicarea tuturor băncilor centrale din statele membre ale UE, precum și un dublu rol: pe de o parte, de analiză a informațiilor semnificative privind contextul macroeconomic și evoluțiile macroprudențiale ale tuturor componentelor sistemelor financiare naționale, iar pe de altă parte, lansarea de avertismente de risc macroprudențial și de transmitere a acestora către autoritățile naționale cu atribuții în acest domeniu.

Astfel, înființarea ESRC evidențiază conștientizarea faptului că actualul cadru de supraveghere nu pune suficient accent pe analiza macroprudențială, aceasta fiind fragmentată, realizată de autorități diferite la niveluri diferite și că nu există mecanisme care să garanteze că avertismentele și recomandările cu privire la riscurile macroprudențiale sunt transpuse în acțiuni concrete.

Sistemul European al Supraveghetorilor Financiarilor (*SESF, eng. European System of Financial Supervisors* - ESFS), numit **Comitetul comun** are principala sarcină garantarea consecvenței transectoriale a activității, în cadrul acestuia participând și celelalte instituții de supraveghere, având în asamblu sarcina să ajungă împreună la poziții comune în domeniul supravegherii conglomeratelor financiare și în alte chestiuni trans-sectoriale.

În ceea ce privește supravegherea microprudențială, anterior creării noului cadru, la nivelul UE existau trei comitete competente în domeniul serviciilor financiare pentru supravegherea microfinanciară, numai cu rol consultativ, respectiv Comitetul european al inspectorilor bancari (CEIB), Comitetul european al inspectorilor pentru asigurări și pensii ocupaționale (CEIAPO) și Comitetul autorităților europene de reglementare a piețelor valorilor mobiliare (CAERPVM). După reformarea cadrului european de supraveghere financiară ESFS este format din autoritățile naționale de supraveghere financiară care să lucreze în parteneriat cu trei noi autorități europene de supraveghere: o autoritate bancară europeană (*European Banking Authority — EBA*), o autoritate europeană în domeniul asigurărilor și pensiilor ocupaționale (*European Insurance and Occupational Pensions Authority - EIOPA*) și o autoritate europeană în domeniul valorilor mobiliare (*European Securities Authority - ESA*).

Astfel, crearea ESFS are ca scop întărirea supravegherii microprudențiale, care va rămâne în competența autorităților naționale, precum și facilitarea cooperării, garantarea aplicării uniforme a normelor europene, asigurarea unor politici de supraveghere coerente, garantarea unor reacții coordonate în situații de criză, toate acestea reprezentând funcții ale noilor autorități europene de supraveghere.

Altfel spus, reforma, la acest nivel, presupune crearea unei structuri descentralizate și autonome, având menirea de a coordona aplicarea eficientă a standardelor în domeniu și de a permite o mai bună conlucrare între autoritățile naționale de supraveghere.

Considerăm că împlințarea ambilor piloni ai viitorului sistem de supraveghere este esențială pentru realizarea unor sinergii importante, pentru consolidarea reciprocă, cu impact asupra stabilității financiare, precum și pentru asigurarea unui cadru de supraveghere macro-micro conectat integral.

Punctul central al microsupravegherii rămâne și în continuare la nivel național, iar autoritățile naționale de supraveghere rămâne în continuare responsabile pentru supravegherea entităților individuale. La momentul creării noului cadru, aceasta reflecta faptul că mijloacele financiare de salvare a instituțiilor financiare se mențineau la nivelul statelor membre și al contribuabililor naționali.

Sistemul european al supraveghetorilor financiarilor (*SESF, engl. The European System of Financial Supervision* (ESFS) este format din trei autorități de supraveghere sectorială:

Autoritatea Bancară Europeană (ABE) face parte din Sistemul european al supraveghetorilor financiarilor (SESF), creat în 2011 cu scopul de a asigura supravegherea microprudențială.

Obiectivul principal al SESF este acela de a contribui la stabilitatea pe termen scurt, mediu și lung a sistemului financiar pentru economia Uniunii și pentru cetățenii și întreprinderile sale. SESF este format din Autoritatea Bancară Europeană, Autoritatea Europeană pentru Valori Mobiliare și Piețe (ESMA) și Autoritatea Europeană de Asigurări și Pensii Ocupaționale (EIOPA) care, împreună cu autoritățile naționale de supraveghere, asigură supravegherea microprudențială.

Împreună cu Comitetul european pentru risc sistemic (CERS), responsabil cu supravegherea macroprudențială, aceste entități formează arhitectura europeană de supraveghere (a se vedea figura 2). [6, p. 14].

Autoritatea bancară europeană (*ABE, eng. EBA*) este o autoritate independentă a UE cu sediul la Londra, care are ca obiectiv asigurarea unui nivel eficient și consecvent de reglementare și supraveghere prudențială în întregul sector bancar din UE.

Obiectivele sale generale sunt menținerea stabilității financiare în UE și asigurarea integrității, eficienței și bunei funcționări a sectorului bancar. ABE este o autoritate independentă, însă răspunde în fața Parlamentului European, a Consiliului Uniunii Europene și a Comisiei Europene.

Pentru toate statele membre ale UE, ABE are următoarele sarcini principale: [6, p. 15].

- ✓ de a elabora Manualul unic și, astfel, de a contribui la elaborarea de standarde și practici comune de înaltă calitate în materie de reglementare și supraveghere;
- ✓ de a contribui la aplicarea consecventă a actelor juridice cu caracter obligatoriu ale Uniunii;
- ✓ de a stimula și a facilita delegarea de sarcini și responsabilități între autoritățile competente;
- ✓ de a monitoriza și a evalua evoluțiile pieței în domeniile sale de competență;
- ✓ de a promova protecția deponenților și a investitorilor;

- ✓ de a contribui la funcționarea consecventă și coerentă a colegiilor de supraveghetori;
- ✓ de a promova transparența, simplitatea și echitatea pe piață pentru produsele sau serviciile financiare de consum din întreaga piață internă.

Autoritatea are, de asemenea, un rol important în promovarea convergenței practicilor de supraveghere pentru a asigura aplicarea armonizată a normelor prudențiale. ABE are, de asemenea, mandatul de a evalua riscul și vulnerabilitățile sectorului bancar al UE, în special prin rapoarte periodice privind evaluarea riscurilor și simulări de criză la nivel paneuropean.

ABE acționează, de asemenea, în domeniul activităților instituțiilor de credit, ale conglomeratelor financiare, ale societăților de investiții, ale instituțiilor de plată și ale instituțiilor emitente de monedă electronică, în legătură cu aspecte care nu sunt abordate în mod direct în alte directive, inclusiv aspecte de guvernarea corporativă, raportare financiară și audit, cu condiția ca astfel de acțiuni să fie necesare pentru asigurarea aplicării eficace și consecvente a actelor respective.

Alte sarcini prevăzute în mandatul ABE includ investigarea aplicării insuficiente a legislației UE de către autoritățile naționale, luarea deciziilor în situații de urgență, medierea dezacordurilor între autoritățile competente în situații transfrontaliere și funcționarea ca organism consultativ independent pentru Parlamentul European, Consiliu sau Comisia Europeană.

Autoritatea europeană pentru asigurări și pensii ocupaționale (AEAPO, eng. EIOPA) are drept responsabilități de bază sprijinirea stabilității sistemului financiar, transparenței piețelor și produselor financiare, precum și protecția consumatorilor de asigurări și a membrilor și beneficiarilor schemelor de pensii private.

Autoritatea europeană pentru valori mobiliare și piețe (AEVMP, eng. ESMA) contribuie la păstrarea stabilității sistemului financiar european și la îmbunătățirea protecției investitorilor prin asigurarea integrității, transparenței, eficienței și a bunei funcționări a piețelor de valori mobiliare.

Ca instituție independentă, ESMA își atinge obiectivul prin elaborarea unui cadru unic de reglementare pentru piețele financiare ale UE și prin asigurarea aplicării unitare a acestuia la nivelul întregii Uniuni Europene. ESMA favorizează convergența în supraveghere atât între reglementatorii de valori mobiliare cât și în celelalte sectoare financiare, colaborând strâns cu celelalte autorități europene de supraveghere, și **două comitete**.

Structura propusă de Comisia Europeană pentru Sistemul European al Autorităților de Supraveghere Financiară are următoarea formă: un comitet director format din reprezentanții celor trei autorități europene de supraveghere și ai Comisiei.

Consiliul de supraveghere al fiecărei autorități europene de supraveghere este format din președinții autorităților europene de supraveghere și președinții autorităților naționale de supraveghere corespunzătoare și observatori (un reprezentant al Comisiei, un reprezentant al ESRC și un reprezentant al autorității naționale de supraveghere corespunzătoare din fiecare țară AELS-SEE). Consiliul de administrație al fiecărei autorități europene de supraveghere va fi format din reprezentanți desemnați din partea autorităților naționale de supraveghere corespunzătoare și din partea Comisiei.

Obiectivul principal al SESF este de a asigura aplicarea corespunzătoare a normelor aplicabile sectorului financiar pentru a menține stabilitatea financiară, generând astfel încredere în sistemul financiar în ansamblu și asigurând o protecție suficientă pentru clienții serviciilor financiare.

Principalele sarcini ale SEFS sunt: [4, p.12]

- ✓ Să asigure un set unic de norme armonizate. Autoritățile trebuie să elaboreze standarde tehnice obligatorii în anumite domenii și pe baza unor criterii care vor fi enunțate în legislația comunitară;

- ✓ Să garanteze aplicarea coerentă a normelor UE. Autoritățile europene de supraveghere ar trebui să aibă, în anumite cazuri bine definite de legislația comunitară, mijloacele necesare pentru a asigura aplicarea coerentă a legislației comunitare;

- ✓ Să creeze o cultură comună în materie de supraveghere și să asigure practici de supraveghere coerente. Autoritățile europene de supraveghere trebuie să construiască o cultură europeană comună în domeniul supravegherii și să promoveze practici de supraveghere coerente, de exemplu prin elaborarea unor programe comune de formare profesională și prin participarea, în calitate de observatori, la reuniunile colegiilor autorităților de supraveghere. Ele, de asemenea, au dreptul să promoveze utilizarea delegării sarcinilor și responsabilităților de la o autoritate națională de supraveghere la alta;

- ✓ Prerogative totale de supraveghere pentru anumite entități. Autoritățile europene de supraveghere au responsabilitatea de a autoriza și supraveghea anumite entități cu activități paneuropene. Aceste responsabilități includ prerogative de investigare, inspecții la fața locului și decizii de supraveghere;

- ✓ Garantarea unei reacții coordonate în situații de criză. Autoritățile europene de supraveghere trebuie să faciliteze colaborarea și schimbul de informații între autoritățile competente, să acționeze ca mediator dacă este nevoie, să verifice fiabilitatea informațiilor care ar trebui să fie disponibile pentru toate părțile și să ajute autoritățile competente la definirea și implementarea deciziilor adecvate;

- ✓ Colectarea informațiilor microprudențiale. Autoritățile europene de supraveghere trebuie să fie responsabile pentru agregarea tuturor informațiilor microprudențiale pertinente provenind de la autoritățile naționale de supraveghere. În acest scop, trebuie creată o bază de date europeană centrală, care să fie administrată de autoritățile europene de supraveghere;

- ✓ Asumarea unui rol internațional. Autoritățile europene de supraveghere ar putea avea un anumit rol în ceea ce privește activitățile internaționale, inclusiv acordurile tehnice cu organizații internaționale și cu

administrațiile țărilor terțe de același nivel. De asemenea, autoritățile naționale de supraveghere ar putea asista Comisia în luarea deciziilor de echivalență referitoare la regimurile de supraveghere din țările terțe.

✓ Măsuri de salvagardare. Cadrul pentru exercitarea competențelor menționate urmează să fie prezentat în mod exhaustiv și detaliat în legislația sectorială aplicabilă. Aceste competențe se vor acorda în deplină conformitate cu prevederile Tratatului de la Lisabona.

Începând cu toamna anului 2014, Banca Centrală Europeană (BCE) are autoritatea de a supraveghea sectorul bancar în toate statele membre din zona euro și în alte state membre care doresc să participe la acest proces.

BIBLIOGRAFIE

1. Balogh P. Supravegherea macroprudențială bancară – obiective, mijloace și tehnici specifice. Rezumat teza de doctorat, Cluj Napoca, 2013, p. 26
2. Belobrov A., Cociug V., Mistrean L. Certificat European Bancar. Manual de curs, Chisinau 2015, p. 520. ISBN 97899757572211
3. Dardac N., Barbu C. Instituții de credit, București 2012, p. 334, ISBN 9786065055094
4. Belobrov A. Mecanismul supravegherii sistemului financiar în Uniunea Europeană Veröffentlichungsversion / Published Version Zeitschriftenartikel / journal article Empfohlene Zitierung / Suggested Citation: Belobrov, Angela: Mecanismul supravegherii sistemului financiar în Uniunea Europeană. In: Studii Europene (2014), 1, pp. 64-83. Disponibil online: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-421919> (vizitat la 16.05.2016)
5. Bejenaru A. Noua arhitectură de supraveghere prudențială în europa și implicațiile sale în abordarea managementului riscului în viziunea Basel III. Academica Science Journal Studia Series No. (3) 2 – 2013, ISSN:2285–9314 p. 19-27
6. Raportul special. Supravegherea Bancară europeană prinde contur –Evoluția Autorității Bancare Europene într-un mediu în schimbare, p. 67, Disponibil :http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/cont/dv/sr14_05_/sr14_05_ro.pdf. (vizitat la 16.05.2016)
7. Spulbăr Cristi, Nițoi Mihai. Sisteme bancare comparate, Craiova 2012, p.525, ISBN 9786061119943
8. Trenca, I. Metode și Tehnici Bancare. Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2008. p.264, ISBN 9736862313

EVALUAREA BĂNCILOR DE IMPORTANȚĂ SISTEMICĂ ÎN CONDIȚII DE CRIZĂ BANCARĂ

**Victoria POSTOLACHE, dr. lector universitar,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți**

Systemically important banks are an important part of the banking sector for the implementation of macro-prudential supervision, which is based on the assessment and recognition effective systemically important banks. Evaluation of systemically important banks will increase regulatory costs and inadequate assessment of macro-prudential regulation will weaken the effectiveness. In this respect, the basic problem lies in accurate and timely assessment of systemically important banks and determining their impact on the whole banking sector under banking crisis.

The purpose of research is to determine methods of assessing the identification of systemically important banks and their impact on the banking sector.

Key words: systemically important banks, financial crises, banking sector, financial stability, contagion effect

Urmările crizei financiare mondiale au demonstrat încă o dată lipsa unui echilibru între băncile din sectorul bancar, predominând în mare parte băncile mari, care sunt și bănci de importanță sistemică. Tot în acest context, este nevoie să menționăm că băncile de importanță sistemică urmează să fie în centrul atenției atât în țările în curs de dezvoltare cât și în țările dezvoltate.

Actualitatea temei de cercetare este argumentată de faptul că problemele băncilor care dispun de o largă rețea de filiale, care controlează activele și resursele atrase a milioane de depunători pot să influențeze negativ asupra stabilității sectorului bancar național. Alegerea reglementării pentru aceste bănci la moment constituie o dilemă în contextul deficiențelor prezente în sectorul bancar. La băncile de importanță sistemică se referă băncile strâns legate cu alte bănci, plecarea cărora de pe piață poate genera daune considerabile economiei.

Este bine cunoscut faptul că gradul de importanță sistemică a băncilor este determinat de o greutate specifică a contribuției sale la sporirea nivelului de risc la nivel de sistem. Această afirmație, cu timpul a devenit o axiomă, bazându-se pe următoarele prevederi:

1. Creșterea sensibilității băncii la efectele factorilor de risc în cadrul sectorului bancar sporește importanța sistemică;
2. Interacțiunea dintre diferitele surse de risc sistemic determină importanța sistemică a instituțiilor financiare;
3. Banca de importanță sistemică este în creștere într-un ritm mai rapid decât cea a sistemului bancar.

Problema băncilor de importanță sistemică nu este una nouă. În istoria mondială sunt mai multe exemple care demonstrează apariția riscului sistemic în rezultatul falimentării mai multor bănci. În prezent există un sistem de colaborare internațională în domeniul controlului și soluționării problemelor băncilor de importanță sistemică, bazat pe interdependența instituțiilor financiare precum Comitetul de BASEL și Consiliul pentru Stabilitate Financiară.

În legislația națională termenul de bancă sistemică nu este reglementat și nu există criterii care ar permite atribuirea unei bănci la categoria băncilor de importanță sistemică. Toate băncile din sectorul bancar al Republicii Moldova sunt clasificate în 3 categorii: bănci mari, medii și mici. În calitate de criteriu principal de atribuire a băncii la una din grupele menționate apare volumul activelor deținute de bancă.

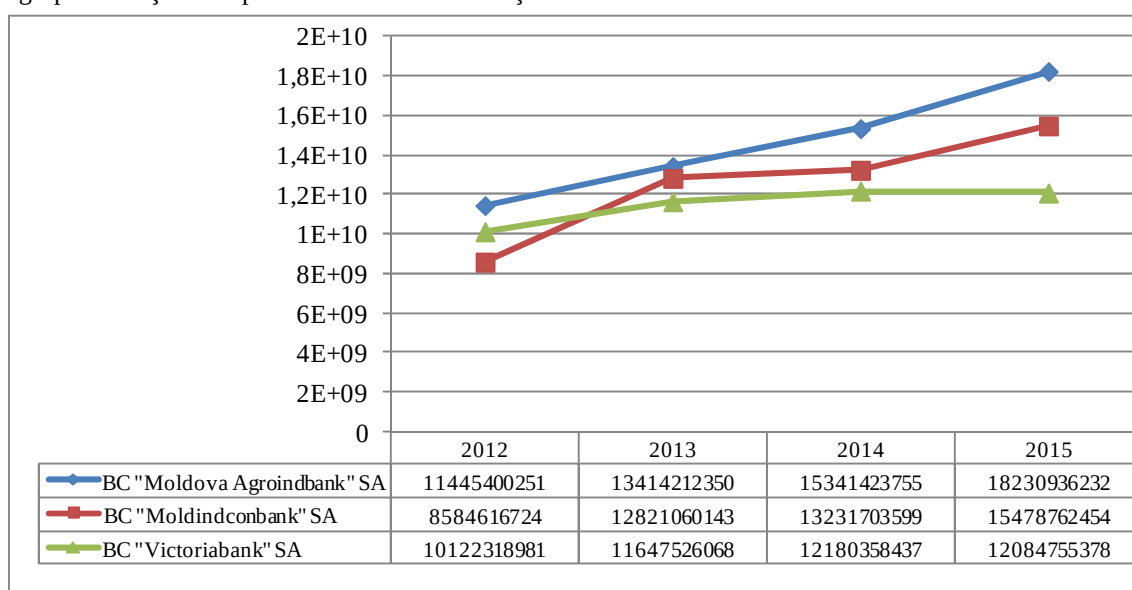

Fig. 1. Dinamica activelor BC „Moldova-Agroindbank” SA, BC „Moldindconbank” SA și BC „Victoriabank” SA în perioada 2012 – 2015, lei

Sursa: elaborat de autor în baza datelor <http://www.bnm.md/bdi/pages/reports/drsb/DRSB5.xhtml>

Actualmente, cca 65% din volumul total al activelor bancare sunt concentrate în mâinile a 3 bănci mari BC „Moldova-Agroindbank” SA, BC „Moldindconbank” SA și BC „Victoriabank” SA. Deci, aceste bănci pot fi considerate bănci de importanță sistemică.

După cum observăm din datele figurii 1, volumul activelor bancare deținute de BC „Moldova-Agroindbank” SA, BC „Moldindconbank” SA este în creștere pentru anii cercetați, plasând aceste bănci pe primele două poziții per sector bancar al Republicii Moldova. Pentru BC „Victoriabank” SA situația este și ea una favorabilă, doar cu mici abateri în perioada 2014 – 2015 când atestăm o diminuare ușoară a volumului de active deținute de această bancă. Poziția băncii este și ea una stabilă, aceasta coborând de pe poziția a doua în anul 2012 pe locul trei în anii 2013 – 2015.

În literatura de specialitate întâlnim diverse metode ce permit determinarea importanței sistemice a băncilor, care pot fi grupate în metode calitative și metode cantitative.

Analiza calitativă se bazează pe mai multe caracteristici ale băncilor precum – gradul de interdependență, structura bancară, nivelul resurselor atrase, discrepanța dintre termenele de scadență a activelor și pasivelor, calitatea activelor etc.

Cu toate acestea, în perioade de criză aceste caracteristici, în accepțiunea Băncii Reglementărilor Internaționale și Fondului Monetar Internațional, necesită a fi completate cu evaluarea lichidității curente și a gradului de suficiență a capitalului ponderat la risc.

În accepțiunea economiștilor contemporani N. Tarashev [5], C. Borio, J. B. Thomson ș.a. analiza cantitativă este necesară, dar nu este suficientă pentru identificarea băncilor de importanță sistemică. Necătând la faptul că metodele calitative sunt simple și ușor aplicabile, ele nu oferă posibilitatea de a diferenția băncile în funcție de gradul lor de importanță. Pentru soluționarea acestei probleme au fost elaborate metode cantitative care se bazează pe abordarea indicatorilor, analiza rețelei bancare și evaluarea contribuției băncii la apariția riscului sistemic.

Din literatura de specialitate cercetată remarcăm că utilizarea indicatorilor în evaluarea băncilor sistemice a fost implementată de Banca Centrală Europeană pe un areal de 260 de bănci, fiind formate 50 de clustere ce au permis identificarea mai rapidă a băncilor de importanță sistemică.

O altă metodă de determinare a băncilor de importanță sistemică se bazează pe investigarea rețelei bancare, care permite evidențierea a 3 direcții:

1. Efectul de contaminare, menționat de economistul C. Furfine, care se bazează pe metodologia testărilor stres [4];

2. Metoda „centrality approach” abordată de M. Bech [2] și von Peter [6], în conformitate cu care bancar ce deține cele mai mari lichidități este bancă sistemică;

3. Metoda evaluării contribuției băncii la apariția riscului sistemic, susținută de economiștii T. Adrian și M. Brunnermeier. În accepțiunea lor există 2 direcții:

- în cadrul primei se evaluează riscul sistemic care apoi este răspândit de sus în jos printre bănci;
- pe când în a doua direcție, se determină contribuția fiecărei bănci de jos în sus [1].

În continuarea ideii abordate M. Brunnermeier invocă că reglementarea activității bancare necesită o nouă dimensiune, cea macroprudențială, bazată pe o supraveghere macroprudențială mai riguroasă, care până la criză nu a existat. Argumentele pentru susținerea acestui deziderat vin din înțelegerea faptului că nu toate instituțiile financiare sunt la fel, unele bănci fiind de importanță sistemică, iar altele nu, ceea ce impune reglementări mai dure pentru băncile mari.

Băncile mari sunt participanți importanți ai sectorului bancar, acumulând în mâinile sale un volum considerabil de resurse financiare ale populației și jucând un rol important în decontările internaționale și în activitatea investițională. Cu toate acestea funcționarea băncilor mari generează apariția unor probleme specifice sectorului bancar, în special:

- concentrarea masivă a capitalului bancar și a activelor în băncile mari;
- problema „activelor toxice”, bazată pe participarea băncilor în subvenționare programelor de dezvoltare naționale nu ține cont de nivelul de risc al operațiunilor efectuate, ceea ce poate contribui la apariția deficiențelor și sporirea creditelor neperformante și înrăutățirea calității activelor bancare;
- problema răspândirii riscului sistemic și a contaminării sectorului bancar.

Înregistrarea reducerii indicatorilor de performanță bancară și deficiențele de funcționare a participanților sectorului bancar, direct sau indirect poate influența pierderea gradului de credibilitate din partea populației. Astăzi există câteva canale de răspândire a riscului sistemic ca de exemplu:

- migrarea depozitelor bancare din băncile mari ce determină reducerea lichidităților și stagnarea plăților;
- diminuarea lichidității bancare cu generarea efectului de domino;
- deficiențe în programul de lucru al băncii cu apariția riscului operațional.

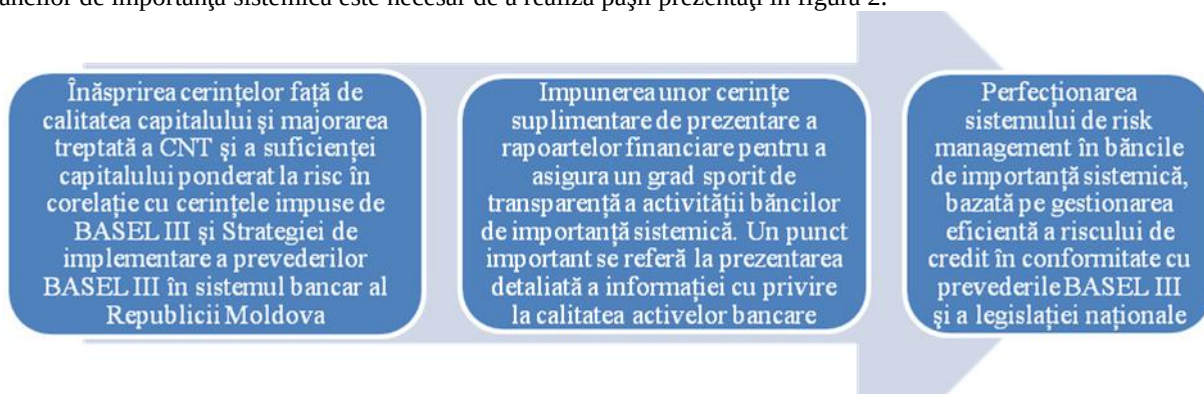
În legislația bancară din Republica Moldova nu există criterii de atribuire a băncii la categoria de bancă sistemică spre deosebire de prevederile legislative din alte state. Astfel, este necesar de a elabora și implementa metodologia de identificare a băncilor de importanță sistemică în funcție de anumite criterii, care după părerea noastră ar oferi posibilitate de a preveni „efectul de domino” caracteristic băncilor de importanță sistemică.

Tabelul 1. Criterii de determinare a importanței sistemice a băncilor licențiate

Criterii	Praguri de semnificație
Mărimea activelor	10% din mărimea totală a activelor sistemului bancar
Repartizarea teritorială	cca 200 de filiale, reprezentanțe, agenții
Indicatori de performanță	valori pozitive și creștere stabilă
Mărimea portofoliului de depozite	10% din mărimea totală a depozitelor sistemului bancar
Mărimea portofoliului de credite	10% din mărimea totală a creditelor sistemului bancar
Importanța băncii	banca în activitatea sa nu poate fi înlocuită
Interdependența bancară	50% din numărul total bănci dispun de conturi în această bancă

Sursa: elaborat de autor

Cu toate acestea pot fi admise unele abateri de la criteriul repartizării teritoriale și interdependenței, pe când celelalte criterii urmează a fi respectate cu strictețe de evaluatori. Existența în sectorul bancar a băncilor de importanță sistemică presupune aplicarea unei monitorizări mai stricte din partea băncii centrale. Astfel, pentru o gestiune eficientă a băncilor de importanță sistemică este necesar de a realiza pașii prezentați în figura 2.

Fig. 2. Măsurile pentru o gestiune eficientă a băncilor de importanță sistemică

În România, criteriile de identificare a băncilor sistemice conform procedurii interne a BNR sunt:

1. Aportul instituției de credit la finanțarea economiei reale (calculat prin volumul creditelor acordate companiilor nefinanciare și gradul de substituție al activității de creditare a companiilor nefinanciare);
2. Aportul instituției de credit la intermedierea financiară (calculat prin volumul depozitelor atrase de la populație și de la companii nefinanciare);
3. Prezența instituției de credit pe piața interbancară și cuantificarea efectului de contagiune prin includerea efectelor de feedback generate de sectorul real;
4. Prezența instituției de credit pe piața titlurilor de stat;
5. Vulnerabilitatea la contagiune în relația mamă-fiică prin prisma împrumutătorului comun (țara de origine a capitalului).

Ghidul Asociației Bancherilor Europeni (ABE) în legătură cu identificarea instituțiilor sistemice invocă utilizarea a două etape de evaluare:

1. Calcularea unui scor pe baza indicatorilor obligatorii prevăzuți de Ghidul ABE privind instituțiile sistemice; scorul calculat reflectă importanța sistemică a fiecărei entități;
2. Utilizarea de indicatori suplimentari aleși de autoritatea națională competentă din lista indicatorilor opționali prevăzuți de Ghidul ABE, care reflectă particularitățile sistemului bancar național.

În condițiile actuale, băncile de importanță sistemică urmează să promoveze o politică dură în ceea ce privește gestiunea riscurilor bancare și să respecte normele prudențiale impuse de BNM. Corespunderea rezultatelor obținute de băncile mari normativelor impuse de BNM va crea determina stabilitatea financiară a sectorului bancar și va genera sporirea încrederii din partea populației în sectorul bancar autohton. La etapa inițială de soluționare a problemei date în Republica Moldova este importantă elaborarea unei metodologii care ar permite identificarea băncilor de importanță sistemică în baza diferitor criterii dar și stabilirea cadrului de reglementare a acestor bănci.

BIBLIOGRAFIE

1. Adrian T., Brunnermeier M. CoVaR. Federal Reserve Bank of New York Staff Reports 348. 2010
2. Bech M., Chapman J., Garratt R. Which Bank Is the «Central» Bank? An Application of Markov Theory to the Canadian Large Value Transfer System. Federal Reserve Bank of New York Staff Reports 356. 2008
3. IMF/BIS/FSB. Guidance to Assess the Systemic Importance of Financial Institutions, Markets and Instruments: Initial Considerations—Background Paper. 2009
4. Furfine C. Interbank Exposures: Quantifying the Risk of Contagion. BIS Working Papers 70. 1999
5. Tarashev N., Borio C., Tsatsaronis K. The systemic importance of financial institutions. BIS Quarterly Review. 2009
6. von Peter G. International banking centres: a network perspective. BIS Quarterly Review. 2007

**ABORDĂRILE TEORETICE
ALE SUSTENABILITĂȚII POLITICII FISCALE**

Ivan LUCHIAN, dr., conf. univ., Institutul Internațional de Management IMI-NOVA
Aurelia ȚEPORDEI, lector superior, drd., Institutul Internațional de Management IMI-NOVA

Sustenabilitatea politicii fiscale reprezintă capacitatea administrației centrale a țării de a deservi datoria publică din contul utilizării veniturilor viitoare. Adică, este măsura în care structura de cheltuieli a autorităților centrale nu subminează capacitatea de a continua să efectueze cheltuieli pentru atingerea scopurilor publice. [8] Ea este determinată pentru o perspectivă pe termen mediu și lung. Însă, noțiunea de sustenabilitate a politicii fiscale depășește limitele sistemului bugetar, deoarece în multe țări structura lui este diferită. În același timp, problemele legate de sustenabilitatea politicii fiscale, în ultimă instanță, sunt examinate în contextul sectorului de stat al economiei, al stabilității acestuia. Sustenabilitatea politicii fiscale poate avea forme diferite, însă una din ele este cea a sustenabilității datoriei. Datoria publică este sustenabilă, când statul poate continua deservirea ei, fără a recurge la corectarea esențială nerealistă (din punct de vedere social și politic) a veniturilor viitoare sau al nivelului inițial (fără a lua în considerație dobânzile) al cheltuielilor. Evaluarea sustenabilității politicii fiscale trebuie efectuată, luându-se în considerație particularitățile individuale a fiecărei țări în baza informației concrete referitoare la politica fiscală promovată în cadrul statului în trecut și cea planificată pentru viitor, precum și reacția pieței la aceasta.

Cuvinte-cheie: politica fiscală, sustenabilitate, Produsul Intern Brut, datoria publică

Fiscal policy sustainability is the ability of the central administration of the country to service public debt using future revenue. It means it is the measure which expenditure structure of the central authorities do not undermine the ability to continue to incur expenses to achieve public goals. [8] It is determined for a medium and long-term perspective. However, the notion of sustenabilitate fiscal policy goes beyond the budget system in many countries because its structure is different. At the same time, issues of fiscal policy sustainability, ultimately, are examined in the context of the state sector of the economy, its stability. Fiscal policy sustainability can take different forms, but one of them is the debt sustainability. Public debt is sustainable, the State can continue servicing them without resorting to unrealistic essential correction (in terms of social and political) future revenues or initial level (without taking into account interest) spending. Assessment of the sustainability of fiscal policy should be carried out taking into account the individual characteristics of each country based on concrete information on the fiscal policy in the State in the past and planned for the future and the market reaction thereto.

Clasificarea JEL: E61, E62, H30, H62, H63

Introducere. Dicționarul Explicativ al Limbii Române definește termenul *sustenabilitate* ca fiind o “calitate a unei activități antropice de a se desfășura fără a epuiza resursele disponibile și fără a distruge mediul, deci fără a compromite posibilitățile de satisfacere a nevoilor generațiilor următoare.” [7]

Autorul Peșterău Laura Mădălina afirmă: “În ultima perioadă sustenabilitatea fiscală a devenit foarte importantă în analiza situației macroeconomice a unei țări, ea poate fi privită ca un instrument utilizat în special în analiza deficitului și datoriei guvernamentale. Deciziile adoptate în privința modificării politicii fiscal-bugetare, dar și a celei monetare pot duce economia unei țări într-o zonă mai puțin sustenabilă. De cele mai multe ori, decidenții publici propun modificări ce au ca principal scop creșterea popularității lor, modificările fiind propuse și în funcție de structura populației unei țări”. [5]

Sustenabilitatea fiscală (care mai este numită sustenabilitate bugetară) este o caracteristică referitoare la un regim fiscal concret, care la rândul său, este determinat de structura și volumul veniturilor și cheltuielilor (angajamentelor) bugetare. Dacă autoritățile centrale vor decide de a efectua reforma în sfera bugetară și vor examina diferite variante alternative ale politicii fiscal-bugetare, atunci față de fiecare din aceste variante să fie evaluată și asigurată stabilitatea bugetară. [11]

În acest context, este posibilă situația, când politica fiscală aplicată asigură echilibrarea finanțelor publice într-o perspectivă pe termen mediu, însă nu pentru termen lung. Dacă, de exemplu, echilibrarea curentă a bugetului în mare parte se asigură prin veniturile de la explorarea zăcămintelor minerale, atunci odată cu epuizarea ultimelor deficitul bugetar se va mări, ceea ce poate conduce, până la urmă, la pierderea stabilității fiscale. O altă sursă a dezechilibrelor bugetare pot fi factorii demografici: îmbătrânirea populației solicită sporirea cheltuielilor pentru plata pensiilor și asistența medicală și, prin urmare, pentru asigurarea stabilității bugetare va fi nevoie de a atrage venituri suplimentare sau modificarea structurii cheltuielilor. Dacă regimul fiscal aplicat nu presupune creșterea veniturilor, atunci el va trebui corectat pentru evitarea crizei bugetare.

Pentru administrația centrală a țării este foarte important de a primi cât mai urgent semnale referitoare la astfel de tendințe negative referitoare la starea finanțelor publice pentru întreprinderea oportună a reformelor corespunzătoare în sfera bugetară. Anume din aceste considerente la evaluarea stabilității bugetare este important ca orizontul de analiză să fie suficient de larg. Stabilitatea de lungă durată a finanțelor publice depinde nu numai de politica fiscal-bugetară promovată, dar și tendințele dezvoltării economiei.

Definirea sustenabilității politicii fiscale. Sustenabilitatea fiscală (sau sustenabilitatea finanțelor publice) reprezintă capacitatea unui guvern de a susține cheltuielile sale curente, fiscale și de alte politici pe termen lung, fără a

pune în pericol solvabilitatea guvernului sau de incapacitate de plată o parte din datoriile sale sau a cheltuielilor promise. [3]

Sustenabilitatea fiscală este un termen care este frecvent utilizat în legătură cu accesibilitatea programelor de impozitare și cheltuieli guvernamentale. Ea se referă la cheltuieli guvernamentale și activitățile de investiții și modul în care acestea sunt finanțate prin impozite, datorii și alte pasive. Sustenabilitate înseamnă a avea capacitatea de a menține sau de a sprijini programele guvernamentale în viitor. Așa că, sustenabilitatea fiscală se referă la faptul dacă Guvernul este în măsură să mențină politici actuale fără ajustări majore în viitor. [9]

O definiție mai simplă este dată de Fondul Monetar Internațional: „ politica fiscală a unui stat este nesustenabilă, dacă în absența unor ajustări, mai devreme sau mai târziu guvernul nu va putea rambursa datoria”. [3]

În literatura de specialitate găsim diferite viziuni asupra sustenabilității politicii fiscale [5], [6]:

➤ Luigi Pasinetti a tratat sustenabilitatea fiscală din punct de vedere a ponderii datoriei în Produsul Intern Brut (PIB), recomandând ca această să nu depășească pragul de 60%.

➤ Trehan și Walsh au susținut că politica fiscală este sustenabilă atunci când valoarea prezentă a stocului viitor al datoriei tinde spre 0.

➤ Buitier propune analiza sustenabilității prin prisma ponderii în PIB a valorii nete a serviciilor publice.

➤ Krejdl definește sustenabilitatea într-un mod standard: o politică fiscală se numește sustenabilă în cazul în care valoarea actuală a viitoarelor excedente primare este egal cu nivelul actual al datoriei (așa-numita constrângerea bugetară intertemporală). În cazul, în care această condiție este îndeplinită, guvernul evită acumularea de datorii excesive, este capabil să se facă față datoriilor sale și nu există nici un risc de insolvabilitate. [4]

➤ Cercetătorul Vlasov definește sustenabilitatea fiscală ca o stare, în care satisfacerea necesităților generației prezente nu are impact negativ asupra satisfacerii necesităților generațiilor viitoare. [10]

➤ Blanchard realizează o analiză pe baza nivelului de creștere economică, a ratei de dobândă, ponderea cheltuielilor publice în PIB și a ponderea datoriei în PIB, obținând astfel un nivel al veniturilor fiscal în PIB ce ar conduce la menținerea la un nivel constant al gradului de îndatorare. [2]

Blanchard afirmă, că politicile fiscale sustenabile sunt acele politici, care nu conduc la creșterea explozivă a gradului de îndatorare a statului, sau în urma cărora nu se adoptă măsuri de creștere a impozitării, de reducere drastică a cheltuielilor publice, de monetizare a deficitului bugetar sau de repudiare a datoriei publice.

➤ În opinia cercetătorilor Balassone și Franco, teoria a propus condiții diferite pentru sustenabilitate - dintr-o rată de impozitare care nu este în creștere continuă la o constrângere bugetară intertemporală. Cerința este ca rata de impozitare totdeauna nu ar trebui să crească, este una dintre primele definiții ale politicii fiscale sustenabile.

Unii autori (cum sunt, de exemplu, Artis and Marcellino) insistă asupra distincției dintre solvabilitate și sustenabilitate. [1] Guvernul este considerat drept solvabil, dacă este capabil, pe un orizont infinit de timp, să-și plătească datoriile din contul surplusurilor viitoare primare. Cu alte cuvinte, guvernul este solvent, în cazul în care constrângerea bugetară intertemporală este îndeplinită. Pe de altă parte, în conformitate cu Artis și Marcellino sustenabilitatea este un concept oarecum imprecis referindu-se la posibilitatea guvernului în cadrul politicilor actuale să atingă o rată pre-specificată a datoriei într-un orizont de timp finit. Distincția dintre orizont finit și infinit devine importantă atunci când este vorba de definirea diferiților indicatori de sustenabilitate. Definiția bazată pe constrângerea bugetară intertemporală este cea mai larg acceptată și acesta este punctul de pornire pentru derivarea indicatorilor de sustenabilitate fiscală.

Unul din principiile sustenabilității fiscale solicită autorităților centrale ale țărilor să mențină un nivel „prudent” al datoriei publice, iar guvernele sunt libere să definească ce este prudent. [8]

De asemenea, li se cere de a stabili obiective pentru termen lung – cel puțin 10 ani - pentru nivelul datoriei și să publice obiectivele care urmează să fie atinse. Aceste cerințe au drept scop de a proteja poziția financiară a guvernelor din generațiile viitoare. [9]

Un nivel înalt al datoriei publice poate avea un impact negativ. Acesta poate crește costul oportunităților de împrumut în toate sectoarele economiei, ceea ce va avea drept consecință restrângerea unor activități economice cu potențial productiv din sectorul privat. Un nivel mai ridicat al datoriei publice înseamnă, de asemenea, că autoritățile se confruntă cu costuri mai ridicate cu plata dobânzilor în fiecare an, în detrimentul altor cheltuieli guvernamentale. Datoriile mari împovărează generațiile viitoare cu rate de impozitare mai mari, deoarece în cele din urmă datoriile trebuie să fie rambursate. Acesta restrânge, de asemenea, posibilitățile guvernelor de a împrumuta pentru a răspunde la socuri.

La examinarea stabilității finanțelor publice se presupune, că dintr-o parte, determinarea volumului și structurii cheltuielilor și operațiunilor publice, iar din altă parte – asigurarea lor cu resursele atrase atât în formă de venituri (ale bugetului de stat, fondurilor publice specializate, întreprinderilor de stat), precum și împrumuturi.

De asemenea, trebuie luate în considerație posibilitățile atragerii resurselor din contul vânzării patrimoniului de stat, plasării mijloacelor de către organele administrației publice în bănci, utilizarea fondurilor de rezervă. Este rațional de a atrage atenția la volumul și structura plăților, care au fost folosite pentru achitarea și deservirea datoriei publice în anii precedenți.

Reieșind din cele expuse, starea finanțelor publice poate fi considerate drept stabilă, când într-o măsură suficientă este efectuată finanțarea funcțiilor statului (orientate spre asigurarea creșterii economice și ridicarea bunăstării cetățenilor), reieșind din condiția, că utilizarea surselor finanțării lor nu conduce la sporirea poverii fiscale și acumularea datoriilor, precum și înrăutățirea structurii lor (creșterea ponderii împrumuturilor pe termen scurt, ridicarea profitabilității lor, mărirea volumului împrumuturilor în valută ș.a.).

Starea finanțelor publice se consideră sustenabilă, când sunt îndeplinite următoarele condiții [12]:

- Sunt soluționate problemele asigurării plăților curente (prin amortizare, restructurare, refinanțare, amânare ș. a.);
- Sunt finanțate cheltuielile pentru soluționarea problemelor de dezvoltare a țării în perioadele viitoare;
- Povara fiscală nu împiedică dezvoltarea business-ului cu orientare socială și de stat;
- Volumul plăților legate de onorarea datoriilor nu au un impact distructiv asupra solvabilității statului;
- Deficitul general al finanțelor publice apare nu în legătură cu soluționarea problemelor curente, ci pentru atingerea scopurilor strategice.

Metodele de analiză a sustenabilității politicii fiscale. Acești indicatori pot ajuta la detectarea politicilor nesustenabile, astfel încât factorii de decizie să aibă timp pentru a acționa și pentru a diminua costurile care decurg din corecția fiscală.

Cercetătorul Stoian propune următorul model al sustenabilității politicii fiscale:

$$\frac{db}{ds} = g + h - t + (r - \theta) \cdot b = d + (r - \theta) \cdot b$$

Unde:

- b = ponderea datoriei publice în PIB;
- g = ponderea în PIB a cheltuielilor guvernamentale pentru bunuri și servicii;
- h = ponderea în PIB a transferurilor guvernamentale;
- t = ponderea în PIB a veniturilor fiscale;
- r = rata reală a dobânzii la care au fost contractate împrumuturile publice;
- θ = rata reală a creșterii economice;
- d = ponderea în PIB a soldului primar;
- s = variabila timp

De asemenea, în opinia autorului nominalizat, „politicile fiscale sunt sustenabile în condițiile în care ponderea datoriei publice în produsul intern brut nu crește mai repede decât ecartul dintre rata reală a dobânzii și rata reală a creșterii economice, ceea ce semnifică faptul că valoarea actuală a soldului primar (actualizată cu factorul $(r - \theta)$) să fie egală cu nivelul inițial al datoriei publice, b_0 ” [6]:

$$\int_0^{\infty} d e^{-(r-\theta)s} ds = -b_0 \quad (2)$$

La fel, este prezentată formula ratei sustenabile a impozitării :

$$t^* = (r - \theta) \cdot \left[\int_0^{\infty} ((g + h + (r - \theta) \cdot b_0) e^{-(r-\theta)s}) ds \right] \quad (3)$$

Pe baza ecartului dintre rata sustenabilă a impozitării (t^*) și rata curentă a impozitării (t) se poate estima și care va trebui să fie noua rata sustenabilă a impozitării, în cazul în care ajustarea este decalată cu un anumit număr de ani.

Aceasta se va determina pe baza următoarei relații de calcul

$$\frac{dt^*}{ds} = (r - \theta) \cdot (t^* - t) \quad (4)$$

Rata sustenabilă a impozitării, t^* este mai mare decât rata curentă a impozitării, atunci se estimează că în următorii ani, va avea loc o ajustare a politicii fiscale

Literatura de specialitate conține indicatorii sustenabilității fiscale [4], [6]:

- **Ecartul primar** masoară distanța de soldul primar sustenabil, este un indicator atractiv, dat fiind faptul că soldul bugetar este, de obicei, obiectul final al interesului factorilor de decizie. El este egal cu diferența dintre surplusul primar (d) și gradul de îndatorare (b), multiplicat cu ecartul dintre rata reală a dobânzii (r) și rata reală a creșterii economice (θ)

$$EP = d + (r - \theta) \cdot b \quad (5)$$

- **Ecartul de impozitare** exprimă diferența dintre raportul real și durabil dintre veniturile bugetare și PIB. Acest raport al veniturilor durabile către PIB permite de a face concluzie despre măsura în care cheltuielile viitoare pot să fie finanțate. În ceea ce privește semnalizarea mărimii corecției fiscale cerute, diferența de impozitare este un indicator mai adecvat.

Ecartul de impozitare se calculează pornind de la o relație generală de estimare a ratei sustenabile a impozitării pe o perioadă dată de media pentru următorii n ani pentru valorile așteptate ale cheltuielilor și transferurilor guvernamentale, la care se adaugă stocul inițial al datoriei publice multiplicat cu ecartul dintre rata reală a dobânzii și rata reală a creșterii economice:

$$t_n^* = E_n (g + h) + (r - \theta) \cdot b_0 \quad (6)$$

Autorul Peșterău consideră, că la baza analizei sustenabilității fiscale se află ecuația constrângerii bugetare:

$$D_t = 1 + r \times D_{t-1} - Sp_{t-1} - (M_t - M_{t-1}) \quad (7)$$

unde:

D_t - datoria publică din anul t

r - rata reală a dobânzii pe termen lung

Sp_t - sold primar bugetar

M_t - masa monetară în anul t

Această formulă exprimă influența pe care o are modificarea deficitului primar și rata nominală a serviciului datoriei publice asupra modificării volumului datoriei publice.

Profesorul Poleak a propus o metodică de determinare a sustenabilității bugetare, luându-se ca bază următorii indicatori [10]:

– *Cheltuielile bugetare minimale* [CBm], prin care se înțeleg mijloacele prevăzute în buget pentru finanțarea măsurilor constituțional garantate de asigurare a instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor;

– *Veniturile bugetare proprii* [VBp];

– *Veniturile bugetare de reglementare* [VBr];

– *Datoriile bugetare* [DB];

Indicatorii pot fi grupați în funcție de nivelul sustenabilității:

– *Sustenabilitate absolută*: $CBm < [VBp + VBr]$;

– *Sustenabilitate normală*: $CBm = [VBp + VBr]$;

– *Stare nesustenabilă*: $CBm > [VBp + VBr - DB]$;

– *Stare nesustenabilă absolută*: $CBm > [VBp + VBr]$.

Concluzii. Sustenabilitatea fiscală reprezintă un set de politici durabile în cazul în care este de așteptat ca autoritățile centrale ale statului să fie în stare să își continue serviciul datoriei lor, fără o corecție nerealist de mare în viitor pentru balanța de venituri și cheltuieli. Ea impune ca valoarea actuală a viitoarelor excedente bugetare să depășească valoarea actuală a viitoarelor deficite bugetare. Evaluarea sustenabilității politicii fiscale trebuie efectuată, luându-se în considerație particularitățile individuale a fiecărei țări în baza informației concrete referitoare la politica fiscală promovată în cadrul statului în trecut și cea planificată pentru viitor, precum și reacția pieței la aceasta. Pentru administrația centrală a țării este importantă primirea timpurie a semnalelor despre starea finanțelor publice, pentru a desfășura din timp reformele corespunzătoare în sfera bugetară. Anume din acest motiv în cadrul evaluării sustenabilității fiscale este important ca orizontul de analiză să fie suficient de mare. Sustenabilitatea de lungă durată a finanțelor publice depinde nu numai de politica fiscal-bugetară, dar și de calitatea dezvoltării economiei.

BIBLIOGRAFIE

1. Artis Michael, Marcellino Massimiliano Giuseppe, The Solvency of Government Finances in Europe, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2109371
2. Blanchard Olivier, Chouraoui Jean-Claude, Hagmann Ropbert P., Sartor Nicola, The sustainability of fiscal policy: new answers to an old question, <https://www.oecd.org/eco/outlook/34288870.pdf>
3. Fiscal sustainability, https://en.wikipedia.org/wiki/Fiscal_sustainability
4. Krejdl Aleš, Fiscal Sustainability – Definition, Indicators and Assessment of Czech Public Finance Sustainability, https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/research/research_publications/cnb_wp/download/cnbwp_2006_03.pdf
5. Peșterău Laura Mădălina, Sustenabilitate fiscală, http://www.fin.ase.ro/ABC/fisiere/ABC3_2015/Lucrari/L1_Laura%20Madalina%20PESTERAU.pdf
6. Stoian Andreea, Sustenabilitate fiscală. Ajustări fiscale. Calitatea finanțelor publice, <http://www.ase.ro/site/despre/profesorii/index28.asp?ID=758>
7. Sustenabilitate, <https://dexonline.ro/definitie/sustenabilitate>
8. What Is Fiscal Sustainability?, http://www.correntewire.com/what_fiscal_sustainability
9. What is fiscal sustainability and why does it matter?, <http://www.treasury.govt.nz/government/longterm/fiscalposition/2013/affordingourfuture/05.htm>
10. Велиев Заур Тейюб, Фискальная устойчивость: теория и практика, <http://moluch.ru/conf/econ/archive/12/1200/>
11. Горюнов Е., Котликофф Л., Синельников-Мурылев С., Теоретические основы бюджетного разрыва как показателя долгосрочной фискальной устойчивости и его оценка для России, http://iep.ru/files/text/working_papers/Nauchnye_trudy-168.pdf
12. Кудряшов В. П., Устойчивость государственных финансов, http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=ekukrr_2012_10_6

**CENTRAL BANKS FORECASTING MODELS
AND POLICY ANALYSIS SYSTEMS IN A NEW ERA**

Ludmila STARITINA¹ *Associate Professor, Ph.D. National Bank of Moldova*
Angela² *TIMUS Associate Professor, Ph.D. National Institute for Economic Research*
Diana SADOVEANU³ *Ph.D., National Bank of Moldova*

Forecasts have a great importance in the monetary policy formulation and implementation process. In this paper we aimed to close the gap between the research and practice in the matters related to forecasting and policy analysis systems applied by central banks. Particularly, we relied on the structure of the basic framework for policy analysis, their theoretical background and main processes which they imply. We focused on the FPSA developed by central banks from CEE countries, inclusively by the National Bank of Moldova, namely its construction for short-term and mid-term forecasts.

Key words: *models, inflation forecasting, mid-term forecasts, core model, near-term forecasting, DSGE models*

JEL Classification: *E5, E61, E31*

1. Introduction

Forecasting plays an important role in the process of formulation and implementation of the monetary policy. Before taking their decisions on monetary policy, the policy-makers need to know the stance of the current macroeconomic situation and its future developments. In other words, they need an appropriate forecasting framework for policy guidance, namely the tools that would help them to appreciate the economic implications of the monetary policy decisions and proper evaluation of the dynamics of the main macroeconomic indicators.

Under inflation targeting regime, the importance of a sustainable, rule-based monetary policy framework, characterized by a high degree of transparency and accountability, is of utmost importance, in order to ensure the proper communication of the monetary policy decisions.

The economic literature on the subject of forecasting approaches is wide, but is not specific about the structure and work mechanism of the forecasting and policy analysis systems implemented by the central banks from different countries.

In this paper we aimed to close the gap between the research and practice in the matters related to forecasting and policy analysis systems applied by central banks. Namely, the purpose of the study was to investigate the main processes and tools of the forecasting and policy analyzes systems implemented by the most central banks from CEE countries.

We showed that the structure of the forecasting models is designed to capture the basic business cycle dynamics and basic interrelations between a range of macroeconomic fundamentals. Their usage provides a better understanding of the main transmission mechanism channels, being as an organizing tool for policy reaction to various shocks (Tovar, 2008)

The study was structured as follows: in the second section was presented the theoretical framework of the forecasting and policy analysis systems, on which are based the macroeconomic models used by central banks, in the third section were analyzed the components of the forecasting process, namely the core model used for mid-term projections and the short-term forecasting methods. The las section concludes.

2. Conceptual framework of the forecasting and policy analysis system

The theoretical framework of the forecasting and policy analysis system is based on the Dynamic Stochastic General Equilibrium Models (DSGE), which is structured in three interconnected blocks: a demand block, a supply block and a monetary policy rule equation.

Following the above diagram, the demand block refers to the economic activity, which is expressed as a function of ex ante real interest rate $i - \pi^e$ and the expectations related to future activity Y^e . In this way, then the real interest rate is high, the individuals would rather save than consume or invest.. But then Y^e is high, people would tend to spent more, regardless of the level of the real interest rate. (Sbordone, A. et al, 2010)

The line which connects the demand and supply block shows that the output (Y) and future expectations of inflation, are the input factors for inflation determination (π).

The demand and supply blocks, through the output and inflation, determines the monetary policy block. From this blow we can see that the central bank sets the nominal interest rate as a function of inflation and real output.

Each aggregate equation of the block is derived from the microfoundations – the behavior of the main macroeconomic actors: households, economic agents and the government sector.

¹ Staritina Ludmila, ludmila.staritina@bnm.md

² Timuş Angela, ince.timush@gmail.com

³ Sadoveanu Diana, diana.sadoveanu@bnm.md

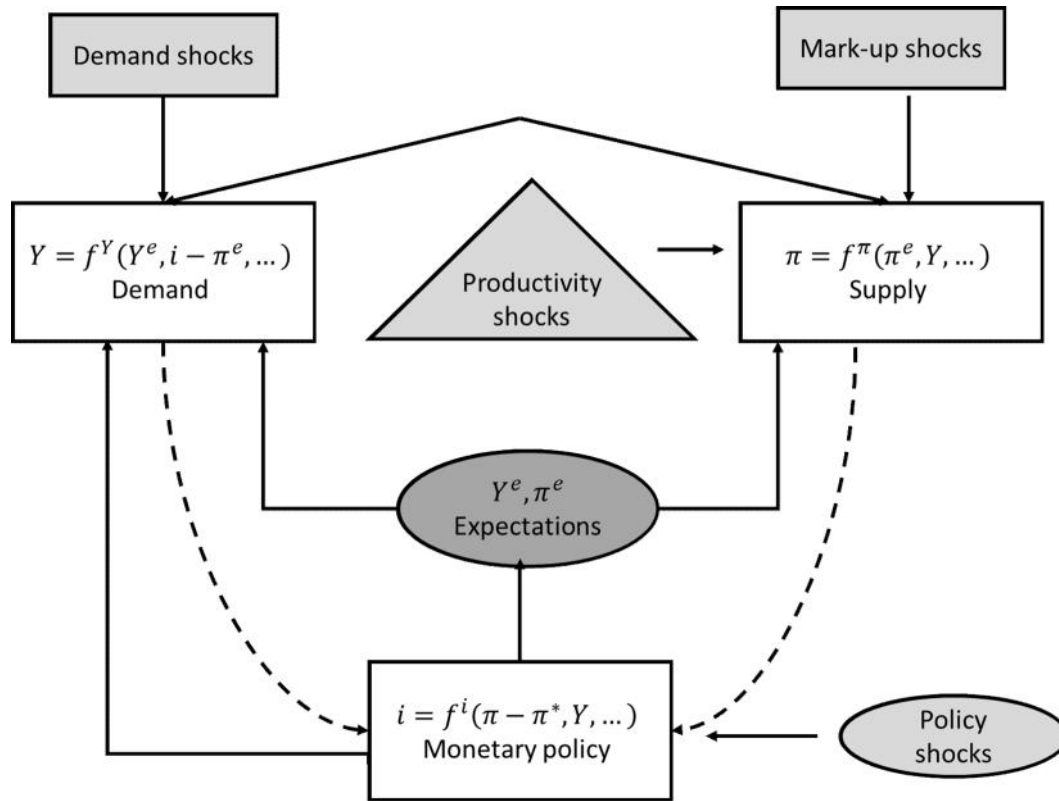

Fig. 1. The Simple version of the DSGE model

Source: authors

Households

Households are considered representative agents which seek to maximize a standard inter-temporal utility function of consumption, leisure and money.

$$U(C_t, N_t, \frac{M_t}{P_t}) \quad (1)$$

where

C – consumption

N – hours of work

M/P – real balances, M – money and P – prices

The intertemporal budget constraint function is that spending and saving at time t is not greater than earning at time t.

$$C_t + \frac{M_t}{P_t} + \frac{B_t}{P_t} \leq \left(\frac{W_t}{P_t} \right) N_t + \frac{M_{t-1}}{P_t} + (1 + i_{t-1}) \left(\frac{B_{t-1}}{P_t} \right) + \Pi_t \quad (2)$$

where

B – bonds

W- wage per hour

I – interest rate

π profits of the firm

The general solution of the model, also known as dynamic IS curve is the equation:

$$U'(C_t) = E_t \left[U'(C_{t+1}) \frac{1 + i_t}{1 + r_{t+1}} \right] \quad (3)$$

Following the rationale of the above equation, exists a direct correlation between consumption and expected future inflation. Higher expected future inflation will increase consumption: $E_t \pi_{t+1} \uparrow \rightarrow U'(C_t) \downarrow \rightarrow C_t \uparrow$. A negative correlation can be observed between consumption and interest rates. An increase in interest rates will reduce consumption, $i_t \uparrow \rightarrow U'(C_t) \uparrow \rightarrow C_t \downarrow$.

Firms

To model the economic agents behaviour, the model starts with the constant returns to scale technology equation:

$$c_{jt} = Z_t N_{jt} \quad (4)$$

where

Z – aggregate productivity shock

The firms' profit maximization function is as follows:

$$\max_{p_{jt}} E_t \sum_{i=0}^{\infty} \mu^i \Delta_{i,t+i} \left[\left(\frac{p_{jt}}{P_{t+i}} \right)^{1-\mu} - \dots - \left(\frac{p_{jt}}{P_{t+i}} \right)^{-1} \right] C_{t+i} \quad (5)$$

Considering the p_t^* an optimal price, chosen by firms, then the First Order Condition rearranged using $\Delta_{i,t+i} = \left(C_{t+i} / C_t \right)^{-\frac{1}{1-\mu}}$, become:

$$\left(\frac{p_t^*}{P_t} \right) = \left(\frac{-}{-1} \right) \frac{E_t \sum_{i=0}^{\infty} \mu^i \left(C_{t+i} \right)^{-\frac{1}{1-\mu}} \left(\frac{P_{t+i}}{P_t} \right)^{-1}}{E_t \sum_{i=0}^{\infty} \mu^i \left(C_{t+i} \right)^{-\frac{1}{1-\mu}} \left(\frac{P_{t+i}}{P_t} \right)^{-1}} \quad (6)$$

$$P_t^{1-\mu} = (1-\mu) (p_t^*)^{1-\mu} + \mu P_{t-1}^{1-\mu} \quad (7)$$

$(1-\mu)$ - proportion of firms able to change their price in a period t

μ - proportion of firms unable to change their price in a period t

From the equation above, after a series of transformation, the new Keynesian Phillips curve can be given by:

$$\hat{\chi}_t = \frac{\mu}{(1-\mu)(1-\mu)} (\hat{\mathbb{C}}_t - E_t \hat{\mathbb{C}}_{t+1}) \quad (8)$$

where

$$\hat{\mathbb{C}} = \frac{(1-\mu)(1-\mu)}{\mu} - \text{real marginal cost}$$

$\hat{\chi}_t$ - output

Following this equation, if inflation is expected to rise in the future, firms set high prices now, reducing supply.

Monetary policy rule

The most common monetary policy rule is the Taylor rule, which is considered is able to provide a reasonable empirical description of many Central Banks' behavior:

$$\hat{i}_t = \mathbb{C}_{\pi} \hat{\pi}_t + \mathbb{C}_x \chi_t + \gamma_t \quad (9)$$

From above equation we can see that interest rate reacts to inflation and output gap with shocks.

3. The forecasting and policy analysis process

There are different kinds of forecasting systems implemented by the central banks. Usually each system is a kind of DSGE model, tailored to a specific features of the national economy.

Each forecasting and policy analysis process uses several models, which can be classified by the time horizon for which the forecast is made. In the first place, there are a **core model**, around which are made all forecasts. The core models are used mainly for mid-term forecasts and are constructed following the basic structure of transmission mechanism of the monetary policy. This kinds of models allow a better understanding of the currents state of the national economy and potential prospects of its evolution in the medium-run.

To capture the short-run influences were designed the **near-term forecasting approaches**. Usually they are a small time-series models without any construction restriction. To investigate the short-run dynamics, besides time-series models sometimes are analyzed simple relations between different indicators such as remittances, spending, evolution on the money market etc.

Before proceeding to the core estimation, are used the **signal extraction models** to determine the long-run trends and calculate the gaps of the variables. The gaps are needed for core model estimation, given the fact that core model framework is based on business cycle theory. To determine the variables gaps, widespread techniques for data filtering are Kalman and Hodrick-Prescott filters.

Usually the process of forecasting starts with the near-term forecasting to capture the short-term outlook of the national economy and global prospects. Then are determined the gaps of the variables to have insights related to evolutions along the current business cycle. Then are done the mid-term forecasts with the core model.

Sometimes, to have deeper insights in the data, are used the satellite models, small subsystems, which decompose variables from the core models in different subcomponents.

Below we will go into greater detail about approaches used by the National Bank of Moldova and other central banks in their forecasting and policy analysis process.

3.1 Nowcasting and near-term forecasting process

Given the fact that policy-makers need to monitor the macroeconomic developments without complete information, were developed approaches which helps to extract the necessary information. **Nowcasting** is a process, with which are made estimates during the reference period itself. (Bańbura, Giannone, and Reichlin, 2011) Mainly is used to GDP predictions, giving the fact that GDP statistical data are published quarterly, with a time lag. For nowcasting are used the state-space models. The estimates are performed by assuming that many economic variables co-move and exists a set of common variables that drives a set of observed variables. Examples of unobserved variables are risk premium in financial markets or output gap for inflation modelling. The unobserved component is estimated by employing the SS-model and Kalman filtration. This kind of models can use mixed frequencies for data (ex. monthly and quarterly).

Near-term forecasts perform short-term forecasts, which covers the period of up two quarters, which serve as entries for the core model. The need for short-term forecasts is given by the lack of complete macroeconomic information and the different frequencies with which data is published and the necessity to make appropriate expert judgements about the current state of the national economy. To make estimates are used mostly simple time series models, which construction rests on economic interactions among different fundamental variables. Their structure is very flexible, because they usually do not rests on a specific economy theory. Their aim is to derive a specific relationship among fundamental variables and to use these relationships for short-term forecasts. Very often for such forecasts are used the following techniques: VAR, BVAR, ARIMA, SARIMA etc.

3.2 Quarterly projection model and its properties

The Quarterly Projection Model (QPM) is the basic model applied generally in the countries with inflation targeting. The model is structural because each of its equations has an economic interpretation. The core forecasting model used by the National Bank of Moldova, was also based on the QPM framework.

The QPM model is a small open-economy gap model, structured in two separate blocks: long-run trends and cyclical fluctuation represented by gaps. Is based on a forward-looking transmission mechanism of monetary policy and focuses its predictions on interest rate reaction to future mid-term inflation deviations from target. The main components of the model are structured around the following parts: aggregate demand, aggregate supply, Uncovered Interest Rate Parity (UIP) and monetary policy rule.

Aggregate demand curve – reflects the dynamics of the cyclical part of the aggregate demand, output gap (output gap), taking into consideration the following factors: deviations of the monetary condition index (rmci) which comprises the real interest rate gap and the real exchange rate gap; persistence factor and namely the backward expectations of the output gap (y_gap_{t-1}) and the foreign output gap ($y_gap_t^*$).

$$y_gap_t = d_0 y_gap_{t-1} - rmci_gap_{t-1} + d_1 y_gap_t^* + \varepsilon_t^{y_gap} \quad (10)$$

Supply side or Phillips curve – the headline inflation is forecasted separately, by its components: core inflation, energy price inflation and inflation of regulated prices. In the core inflation equation enters the persistence factor, represented by forward looking and backward looking components, and behavioral components given by imported inflation, relative price movements and output gap.

Food inflation, is also influenced by the persistence factor, imported inflation and evolution of the business cycle.

Uncovered Interest Rate Parity (UIP) - the interest parity equation put into relation the evolution of the real exchange rate (z_t) with the real interest rate differential from home and abroad ($RR_t - RR_t^*$) from which is substracted the risk premium (ρ_t^*). The interest rate term is divided by 4 because the interest rates and the risk premium are measured at annual rates. (Berg et al., 2006)

$$z_t = z_{t-1}^{\varepsilon} [RR_t - RR_t^* - \rho_t^*] / 4 + \varepsilon_t^z \quad (11)$$

Monetary policy rule – the structure of the equation is based on the assumption that the central bank set its instruments in order to achieve a target level for inflation. In this way the short-term nominal interest rate (rs), set by central bank will depend on a persistence factor (rs_{t-1}), equilibrium level of the real interest rate (rr_eq), inflation expectations and the reaction to business cycle (output gap (y_gap_t) and expected inflation deviation from the target ($E_{t+4}^{\otimes} - \otimes_{t+4}^{\text{target}}$)).

$$rs_t = a rs_{t-1} + (1-a) [rr_eq_t + \otimes_{t+4} + \otimes (E_{t+4}^{\otimes} - \otimes_{t+4}^{\text{target}}) + \frac{1}{\lambda} y_gap_t] + \varepsilon_t^i \quad (12)$$

The QPM model is based on the calibration techniques, the parameters of the model being set giving the special features of the economy, economic theory and behavior in shock responses.

5. Conclusions

Macroeconomic models used for forecasting in central bank, are a complex models designed to describe the interactions of key macroeconomic variables over different time horizons. In this paper we showed that the models and

forecasting techniques used in policy analysis process, depends on the considered time horizon. For mid-term forecast are used the sophisticated models, based on the structure of the transmission mechanism of the monetary policy impulses. For short-term forecast, are used mainly simple approaches, with high flexibility. The common features of the forecasting systems in all central banks is that their theoretical framework is based on the DSGE models, which focus on the investigation of the macroeconomic dynamics of the national economy during the business cycle. Besides is important to mention that all forecasting systems are integrated approaches, where all fundamental factors are interlinked and are investigated as a part of some economic processes.

BIBLIOGRAPHY

1. Angelini, E., Camba-Méndez, G., Giannone, D., Rünstler, G. and Reichlin, L. (2011). Short-term forecasts of euro area GDP growth. *The Econometrics Journal*, 14-1, C25-C44.
2. Bańbura, M., Giannone, D. & Reichlin L. (2011). Nowcasting, in Michael P. Clements and David F. Hendry, editors, *Oxford Handbook on Economic Forecasting*.
3. Berg, A., Karam, P., Laxton, D. (2006) A Practical Model-Based Approach to Monetary Policy Analysis – Overview, IMF Working Paper, No. WP/06/80.
4. Giannone, D., Reichlin L. Small D. (2011). Nowcasting: The real-time informational content of macroeconomic data. *Journal of Monetary Economics*, 55, 665-676.
5. Ley, E., Steel M.F. (2009) On the Effect of Prior Assumptions in Bayesian Model Averaging with Applications to Growth Regressions. In: *Journal of Applied Econometrics* 24(4). 651–674.
6. Rünstler, G., Sédillot, F. (2003) “Short-term estimates of euro area real GDP by means of monthly data”, Working Paper Series 276, European Central Bank.
7. Sbordone, A.M. et al. (2010), Policy Analysis Using DSGE Models: An Introduction, FRBNY Economic Policy Review, October.
8. Stock, J., Watson, M. (2007), Forecasting in Dynamic Factor Models Subject to Structural Instability, Working Paper, Harvard University.
9. Tovar, C., (2008) DSGE models for policy analysis at central banks: an overview of issues and challenges, Bank for International Settlements Seminar.
10. Trehan, B. (1992) Predicting contemporaneous output. In: *Economic Review*. Federal Reserve Bank of San Francisco 2. 3–11.

POLITICA DOBÂNZILOR NEGATIVE: INTENȚII ȘI IMPLICAȚII

Angela BELOBROV, dr., conf. univ., ASEM¹

O serie de bănci centrale, inclusiv Banca Națională a Danemarcei, Banca Centrală Europeană, Riksbank (Banca Centrală a Suediei), Banca Națională a Elveției, Banca Japoniei și Banca Națională a Ungariei, s-au angajat de-a lungul ultimilor ani în promovarea politicii dobânzilor negative pentru a oferi economiilor un stimulente suplimentar de creștere. Aceste bănci centrale percep acum (în loc să plătească) dobânzi aferente rezervelor excedentare de la băncile comerciale. Politica dobânzilor negative induce noi provocări în funcționarea sistemului economic, în special în sectorul financiar. Consecințele negative potențiale includ reducerea economisirii și consumului populației, eroziunea rentabilității băncilor și a altor intermediari financiari, precum și asumarea de riscuri excesive.

Cuvinte-cheie: politica monetară neconvențională, banca centrală, rata de dobândă, rate de dobândă negativă, randamente negative, impactul politicii monetare.

A number of central banks, including the Danish National Bank, European Central Bank, Swedish Riksbank, Swiss National Bank, Bank of Japan, and the Magyar Nemzeti Bank (MNB), have employed Negative Interest Rate Policy (NIRP) to provide additional monetary policy stimulus over the past few years. These central banks are now charging (instead of paying) commercial banks for their excess reserves. The NIRP will induce new challenges in functioning of economic system, especially in financial sector. Potential adverse consequences include the reduction of population saving and consumption, the erosion of profitability of banks and other financial intermediaries, and excessive risk taking.

Keywords: Unconventional monetary policy, Central Bank, Interest Rate, Negative Interest Rate, Negative yields, Monetary Policy Impact.

Introducere

Țintirea ratei dobânzii reprezintă o strategie esențială a politicii monetare și se utilizează în scopul influențării investițiilor, inflației și șomajului. Tradițional băncile centrale ale țărilor au tendința de a reduce ratele dobânzilor în cazul în care doresc să impulsioneze investițiile și consumul în economia țării, în special în perioadele de recesiune economică și cresc ratele de dobândă de politică monetară pentru evitarea „supraîncălzirii” economiei.

Este important să precizăm, că obiectivul principal al băncilor centrale este încurajarea gospodăriilor și întreprinderilor să economisească și să acumuleze economii, dar nicidecum ratele de dobândă aplicate de băncile centrale nu urmăresc scopul de a recompensa sau pedepsi deponenții băncilor. Prin reducerea ratelor de dobândă banca centrală încurajează oamenii să cheltuiască bani sau să investească. Aceasta este practica tuturor băncilor centrale.

Cu toate acestea, manevrarea ratelor de dobândă cer o acuratețe deosebită, așa cum stabilirea unei rate scăzute a dobânzii, ca măsură de politică macroeconomică, este riscantă și poate duce la apariția de bule economice, atunci când cantități mari de investiții sunt plasate pe piețele imobiliară și de capital.

În economiile dezvoltate, ajustările ratelor de dobândă sunt făcute reieșind din raționamentul de a menține inflația într-un interval ținută, favorabil pentru încurajarea activităților economice sau plafonarea ratei dobânzii potrivită menținerii ritmului creșterii economice și pentru a proteja de perioade de expansiune rapidă.

Criza financiară globală din 2008 a indus mutații profunde în economiile statelor dezvoltate. Astfel, în perioada post-criză politica monetară în economiile avansate trebuie să-și realizeze obiectivele într-un context absolut nou: de cerere agregată slabă și inflație joasă, ce variază lent, dar categoric, sub-ținta stabilită.

Ca urmare, băncile centrale din statele dezvoltate sunt nevoite să implementeze instrumente și strategii neconvenționale, recurgând deja la relaxarea cantitativă și reducerea ratelor de dobândă până la valori negative. Noile măsuri vor avea implicații și vor induce schimbări profunde în întreg mecanismul economic, comportamentul financiar și economic al populației și a firmelor.

Contextul istoric și teoretico-metodologic

Obiectivul-cheie a băncilor centrale este stabilitatea prețurilor, din motivul că prețurile stabile constituie fundamentul esențial pentru dezvoltarea economică, ocuparea deplină a forței de muncă și menținerea de rate moderate ale dobânzii pe termen lung.

Tradițional băncile centrale urmăresc atingerea concomitentă a câtorva obiective:

- inflație scăzută,
- ocupare deplină a forței de muncă,
- creștere economică,
- stabilitatea ratelor de dobândă (în special a celor pe termen lung),
- stabilitate pe piața valutară, relativ recent fiindu-i atribuită și sarcina de
- menținere a stabilității financiare.

¹© Belobrov Angela, belobrov_angela@yahoo.com

Dintotdeauna nu a existat un consens pe plan mondial privind obiectivul/obiectivele politicii monetare și nici modalitățile prin care sunt îndeplinite acestea.

În perioada de după acordul de la BrettonWoods, obiectivul principal al politicii monetare a fost menținerea de rate de schimb fixe, cu acordarea de prioritate asigurării ocupării depline a forței de muncă la nivel național.

După abandonarea sistemului monetar de la BrettonWoods în 1976, treptat statele membre ale FMI au migrat spre obiectivul de stabilitate a prețurilor în echilibru cu ocuparea forței de muncă, în timp variind instrumentele, strategiile și țintele utilizate. În mod practic și metodologic obiectivele politicii monetare, mecanismul utilizării instrumentelor de politică monetară nu se deosebeau esențial în funcție de nivelul de dezvoltare a țărilor.

În prezent ținta de inflație în țările dezvoltate constituie 2 la sută (în tratatele UE se precizează un nivel scăzut dar apropiat de 2%). Un nivel mai mic nu este rezonabil deoarece: (1) prețurile au o tendință naturală de a crește (la o inflație anuală de 2 la sută, prețurile se dublează la fiecare 35 de ani) și (2) nivelul trebuie să fie suficient de înalt pentru a oferi protecție împotriva deflației [9].

În perioada post-criză (2003-2008) în țările cu economii avansate inflația s-a menținut în apropiere de ținta stabilită, exceptând Japonia, care se confruntă cu cea mai lungă perioadă de luptă cu deflația (fig.1).

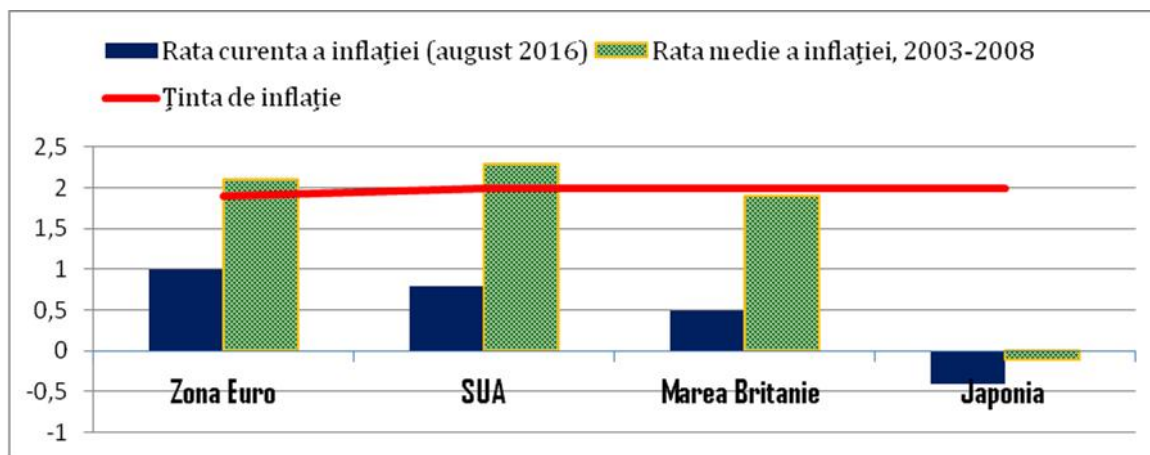

Fig. 1. Inflația în țările cu economii avansate (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Băncii Centrale Europene, Riksbank, Banca Națională a Elveției, Banca Japoniei, Banca Centrală a Ungariei, Banca Națională a Danemarcei.

În prezent sarcina principală a autorităților monetare din țările grupului G7 este revigorarea piețelor creditelor (în primul rând a sectorului corporativ și a creditelor de consum), care ar trebui să stimuleze cererea consumatorilor, ca principală componentă a activității economice în țările dezvoltate moderne.

Situația din economia SUA ilustrează provocările cu care se confruntă băncile centrale din țările cu economii avansate la începutul mileniului 3. În prezent ponderea consumului gospodăriilor casnice în structura PIB-ului SUA constituie aproximativ 70%. Este logic să presupunem că până când cererea și nivelul consumului populației nu se vor recupera, nu au sens așteptările de recuperare a creșterii economice.

Datele statistice demonstrează că vechile ipoteze ale politicii monetare privind dobânzile joase nu dau roadele scontate: de la începutul crizei financiare și economice mondiale recente se observă o caracteristică devenită permanentă a cetățenilor Statelor Unite ale Americii „limitarea apetitului de consum”: în aprilie 2016 fiind înregistrat un nivel record a ratei de economisire a populației din ultimii 14 ani: 5,7%. În același timp, valoarea absolută a economiilor cetățenilor SUA a depășit 620 de miliarde de dolari, valoarea maximă înregistrată în ultima jumătate de secol (1959 fiind anul începerii colectării acestor statistici).

Traectoria tendințelor în modul descris a fost predeterminată de trei factori cheie:

În primul rând, *situația pieței forței de muncă* ce denotă o scădere a ratei de ocupare a populației (în luna mai 2016 fiecare al 10-lea american nu avea un loc de muncă, rata de șomaj de 9,4% fiind cea mai mare din ultimul sfert de secol) și nesiguranța în evoluțiile viitoare pe piața muncii - persoanele angajate declarând că nu sunt deloc sigure că „mâine nu vor pierde locul de muncă”.

Al doilea factor al “refuzului” cetățenilor de a consuma este legat de pierderile de active suferite în timpul crizei. După unele estimări, din cauza deprecierei investițiilor în imobilele rezidențiale și instrumentele financiare, gospodăriile din SUA în ultimul an au pierdut aproximativ 15% din totalul activelor disponibile.

Iar al treilea factor este tendința continuă de *refuz de utilizare a fondurilor împrumutate*. Acesta ar putea fi calificat este mai degrabă fiind un proces forțat, deoarece băncile continuă să reducă creditele de consum (cu aproximativ 8-10 miliarde de dolari pe lună) din cauza riscului sporit depistat la evaluarea solvabilității persoanelor fizice. Și aceasta se întâmplă în condițiile în care instituțiile financiare dispun de fonduri financiare mai mult decât suficiente, excedentul de rezerve obligatorii pe conturile la FED constituiau aproximativ 900 de miliarde dolari în august 2016.

În același timp, în cazul în care cererea din partea populației va continua să se reducă, spirala deflaționistă (scăderea cererii → reducerea prețurilor → reducerea producției → creșterea șomajului → scăderea cererii ...), nu va permite economiei Statelor Unite, și similar și altor țări cu economii avansate, de a scăpa de criză în curând.

Contextul macroeconomic al evoluției ratelor de dobândă monetară în țările dezvoltate

În pofida teoriilor economice clasice, în ultimul deceniu suntem martorii apariției unui fenomen ciudat și fără precedent în lumea capitalistă avansată - *perceperea ratelor de dobânzi negative*.

În timpul crizei financiare globale recente băncile centrale majore au redus ratele lor de politică monetară puțin peste zero.

Zero a fost mult timp considerată limita inferioară pentru dobânzile de politică monetară ¹, astfel relaxarea monetară a fost realizată prin măsuri neconvenționale, cum ar fi forward guidance (o strategie de comunicare ce indică viitoarea tendință a dobânzilor băncii centrale), programe de achiziție de active și de relaxare a creditelor, pentru a stimula creșterea economică și a stabiliza așteptările inflaționiste. Aceste politici au dus la o scădere substanțială a ratelor dobânzilor nominale și reale și au contribuit la susținerea unei recuperări lente și inegale în activitatea economică.

În iunie 2014 Banca Centrală Europeană a redus rata la depozitele overnight la -0.1 la sută și de atunci rata continuă să fie redusă în continuare: până la -0.2 la sută în luna septembrie 2014, -0.3 la sută în decembrie 2015 și la minus 0,4 la sută în martie 2016 (fig. 2).

În afară de BCE, alte patru bănci centrale, cele din Danemarca, Elveția, Suedia, Japonia și Ungaria au redus, de asemenea, ratele dobânzilor la niveluri negative la anumite tipuri de operațiuni de depozit.

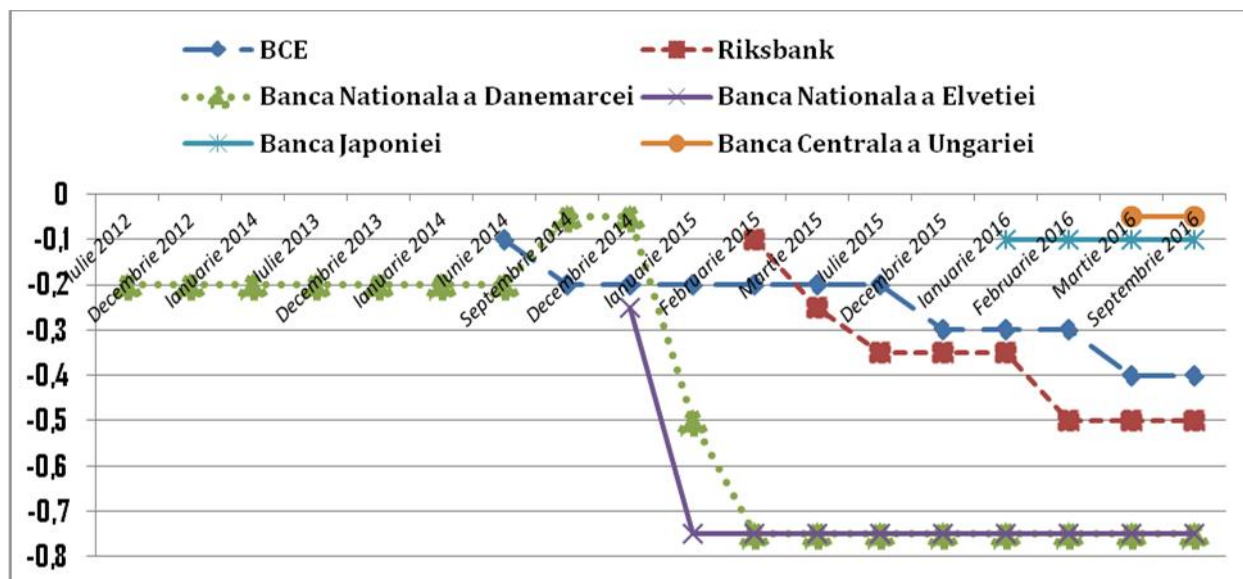

Fig. 2. Evoluția dobânzilor negative de politică monetară (%)

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Băncii Centrale Europene, Riksbank, Banca Națională a Elveției, Banca Japoniei, Banca Centrală a Ungariei, Banca Națională a Danemarcei.

Notă referitoare la tipurile de dobânzi la care s-a aplicat PRDN:

BCE - Rata dobânzii la facilitatea de depozit overnight;

Banca Națională a Danemarcei – Dobânda la certificatele de depozit de o săptămână;

Banca Japoniei – Rata de depozit la contul curent;

Riksbank (Suedia) – Rata REPO o săptămână;

Banca Națională a Elveției – Rata la depozite overnight la vedere;

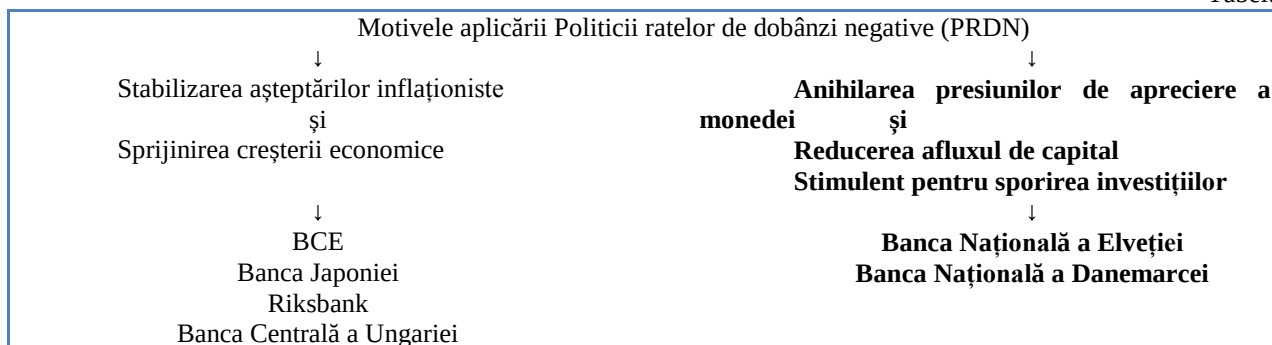
Banca Centrală a Ungariei – Rata la depozite overnight.

Pentru prima dată, rate negative la dobânda de politică monetară au fost introduse de către Banca Centrală a Suediei, imediat după criza din 2008. Banca centrală suedeză percepea dobânzi de la băncile comerciale pentru plasarea fondurilor în conturile corespondente la valoarea ce depășea rezervele obligatorii. Motivul acestei politici a fost de a forța băncile să acorde împrumuturi către economia reală, perceperea de dobânzi urmând să facă incomodă pentru bănci stocarea banilor neutilizați.

¹ Conceptul asociat acestui context este „Politica ratelor dobânzilor la limita inferioară zero”; în engleză: Zero Lower Bound (ZLB) or Zero Nominal Lower Bound (ZNLB); în rusă: Нулевая нижняя граница или нулевой нижний предел (ННП).

Motivele evidențiate de către băncile centrale în deciziile lor de a pune în aplicare politica ratelor de dobânzi negative (PRDN)¹ au variat după cum ilustrăm în tabelul 1.

Tabelul 1

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Băncii Centrale Europene, Riksbank, Banca Națională a Elveției, Banca Japoniei, Banca Centrală a Ungariei, Banca Națională a Danemarcei.

După cum observăm din tabelul 1, spre deosebire de situația din țările indicate în prima coloană, în care motivele ce au condus la aplicarea de dobânzi negative sunt de ordin intern, pentru Elveția și Danemarca, factorul major ce a cauzat aplicarea de RDN reprezintă externalitățile asociate condițiilor economice și financiare din zona euro (deci calificat ca fiind factor extern).

În unele cazuri, PRDN au fost însoțite de măsuri de politică complementare pentru a ușura condițiile de finanțare și de stimulare a activității și totodată să reducă efectele negative asupra veniturilor bancare.

Pentru a evidenția esența problemei cercetate este important să precizăm două concepte, utilizate în teoria și practica bancară: rata nominală a dobânzii și rata reală a dobânzii.

Rata nominală a dobânzii, este înregistrată în mod oficial de către bancă în documentele privind operațiunile de creditare și de depozit.

Rata reală a dobânzii reprezintă rata nominală ajustată la condițiile macroeconomice și de piață. „Condițiile” luate în considerare prioritar se referă în principal la variațiile prețurilor, mai exact a inflației și deflației. De asemenea, pot fi luate în considerare modificările cursului de schimb al monedei de calcul a dobânzii.

Rata reală a dobânzii bancare, atât în cazul operațiunilor active și a celor pasive, putea intra în teritoriu negativ și în trecut, chiar și în secolul al XIX-lea. Faptul dat se considera un eveniment extraordinar, de “forță majoră”, o abatere de la normă.

Despre *rate nominale negative la dobânzile de politică monetară până la criza financiară globală recentă nici măcar nu s-au dus discuții*.

Din punct de vedere istoric au mai existat situații în care în practică s-au întâlnit situații de percepere de dobândă negativă. Astfel, în timpul Marii Depresii randamentele unor obligațiuni ale Trezoreriei SUA au scăzut sub zero.

Economistul american *Stephen Cecchetti*, după vizata academică la Federal Reserve Bank din Kansas City din 1986, a publicat prima lucrare dedicată fenomenului dobânzilor negative în timpul Marii Depresii în SUA [6]. Datele istorice atestă că la 31 decembrie 1932, New York Times a listat cu (minus) -1.74% randamentul „United States Liberty Bond” de 3%. Acest lucru părea imposibil din punct de vedere teoretic, căci orice investitor ar decide să dețină numerar mai degrabă decât un asemenea titlu purtător de dobândă. Prin urmare, din punct de vedere teoretic orice titlu de valoare ar trebui să aibă un randament nominal pozitiv.

Cecchetti a presupus că din moment ce randamentele nominale negative sunt imposibile într-o lume în care se poate deține întotdeauna numerar, aceste valori mobiliare trebuie să aibă și alte atribute care ar putea fi valorificate.

Cercetările lui au demonstrat că justificarea economică a deținerii unui titlu cu randament negativ, chiar și mic (randamentele negative au fost extrem de mici, de ordinul -0,05%), putea fi explicată prin faptul că ofereau deținătorului dreptul de a cumpăra noi titluri la o dată ulterioară, apoi titlurile de stat au fost scutite de taxe pe proprietate în unele jurisdicții, dar și de faptul că titlurile Trezoreriei SUA erau solicitate ca garanții pentru ca băncile care doreau să dețină depozite ale Guvernului SUA. Cecchetti a propus o metodă de evaluare a acestui “privilegiu de schimb” și a dedus că mediul juridic și economic din anii 1930 a restrâns metoda de emisiune și rambursare a titlurilor Trezoreriei SUA. El a estimat valoarea monetară a privilegiilor de schimb (cap. 3.1 din lucrare), a calculat randamentele corectate (cap. 3.2) și avantajele fiscale (3.3) și a demonstrat că creșterea prețului datorată acestor trei elemente a fost suficient de mare încât randamentul calculat în modul standard, să fie negativ[6; 24]. În modalitatea descrisă, misterul ratelor dobânzilor nominale negative din SUA în timpul Marii Depresii a fost rezolvat.

Ben Bernanke în majoritatea discursurilor și lucrărilor recente se referă la iminența și impactul ratelor negative de dobândă monetară și atenționează asupra necesității promovării mixului de politici în vederea încurajării creșterii și creării de locuri de muncă în SUA [2], [3], [4].

¹ În engleză: Negative Interest Rate Policy (NIRP); în rusă: Политика отрицательных процентных ставок (ПОПС).

Mark Cliffe, Directorul Departamentului de cercetări a piețelor globale de la ING Economic and Financial Analysis din Londra, a realizat studiul „Rate de dobânzi negative, reacții negative”, care a cuprins în jur de 13.000 de consumatori din Europa, Statele Unite și Australia pentru a-i întreba cum ar reacționa în cazul în care ratele de dobândă vor deveni negative. O cotă remarcabilă de 77% dintre respondenți au spus că își vor ridica banii din conturile lor de economii. În timp ce doar 10% au declarat că ar cheltui mai mult, dar acest lucru ar fi compensat de cele aproape 10% care ar decide să economisească mai mult. 33 % dintre respondenți au spus că și-ar schimba comportamentul economic și ar decide să realizeze investiții mai riscante, fie să îi păstreze în numerar „într-un loc sigur” (dar nu în bănci).

Reconturarea modelului cicriutului financiar în condițiile ratelor negative de dobândă

Fenomenul dobânzilor negative este încă slab înțeles, atenția finanțistilor și economiștilor fiind axată doar pe consecințele pe termen scurt.

În același timp, aplicarea de rate de dobânzi negative la operațiunile bancare active (de credit) și operațiunile pasive (operațiuni de depozit) în aceste câteva țări occidentale nu mai poate considerată un fenomen aleatoriu, ci ar putea anticipa o tendință pe termen lung, fapt ce ar sugera asupra schimbării modelului economic tradițional.

Teoriile economice clasice atenționau asupra riscului de intrare în capcana lichidității¹ în cazul în care ratele dobânzilor de politică monetară ar atinge limita inferioară zero², ceea ce de facto ar însemna aducerea politicii monetare în incapacitatea de acțiune în sensul recuperării economice prin reducerea ratelor dobânzilor.

Grav este și faptul că piețele financiare au fost concepute pentru a funcționa în conformitate cu ratele dobânzilor pozitive și s-ar putea confrunta cu devieri semnificative în cazul, în care ratele devin negative. Pentru a evita astfel de perturbări, factorii de decizie au tendința de a menține ratele dobânzilor pe termen scurt mai sus de zero (pozitive) și încearcă să relaxeze politica monetară prin alte metode, numite neconvenționale.

Creșterea economică este, de asemenea, importantă pentru buna funcționare a economiei, însă comparativ cu inflația, creșterea economică poate fi susținută și prin politici fiscale, ca de exemplu, cele de diminuare a ratei somajului. [5]

În timp ce motivele care stau la baza pentru punerea în aplicare a PRDN variază în diverse țări, canalele de transmisie a impactului de politică monetară sunt conceptual asemănătoare cu cele ale politicii monetare convenționale.

Se așteaptă ca PRDN să fie transmisă în principal prin intermediul canalului ratei dobânzii, canalul creditului, canalul efectelor de avuție și bilanț și canalul cursului de schimb, însă există diverse complicații asociate cu aceste canale, care ar putea limita eficiența politicii.

Din perspectiva canalului ratei dobânzii, reducerea ratelor de politică monetară ușor sub zero, ar trebui să reducă ratele la care intermediarii financiari își desfășoară activitățile de împrumut și de creditare. Reducerile ratei la nivel negativ ar trebui să conducă, în special, la reducerea ratelor de pe piața monetară și randamentelor obligațiunilor cu maturitate scurtă și apoi în continuare să se extindă asupra altor titluri și maturități. De exemplu, în ceea ce privește ratele de depozit și de creditare, băncile pot impune, fără ezitare rate negative deponenților persoane fizice sau juridice pentru a împiedica transferarea de către aceștia a activelor lor financiare în numerar, ceea ce ar reduce baza de depozit a băncilor comerciale. Aceasta tendință, combinată cu eforturile de a menține marjele de dobândă, ar putea reduce ratele de creditare.

În același timp, Christopher Waller, Vice-Președintele Executiv și Directorul de Cercetare Waller al Federal Reserve Bank of St. Luis, susține că PRDN ar putea avea un efect advers asupra condițiilor de finanțare, deoarece băncile ar putea crește ratele de creditare sau percepe taxe mai mari pentru activitățile lor, în scopul de a atenua impactul negativ al ratelor negative asupra profiturilor lor [10].

Din perspectiva canalului creditului, politica monetară va afecta volumul creditului disponibil pentru gospodării și întreprinderi prin modificarea primei de finanțare (canalul bilanțier), precum și schimbarea stimulentei băncilor pentru acordarea de credite.

Din perspectiva costurilor, PRDN acționează ca fiind un impozit pe acumularea de lichidități de către bănci și ar trebui să le încurajeze să folosească rezervele excedentare pentru a spori volumul de credite.

Din perspectiva canalului efectelor de avuție și bilanț (a portofoliului) o scădere indusă de politică a ratelor dobânzilor pe termen scurt ar trebui să sprijine cererea pentru active cu randament mai mare, cum ar fi acțiuni, și în continuare pot induce efecte de avere.

Din perspectiva canalului ratei de schimb, în economiile deschise, efectele declinului indus de politica ratelor dobânzilor pe termen scurt se materializează în ajustări ale cursului valutar. Atunci când ratele dobânzilor interne sunt în declin în raport cu ratele externe, se așteaptă o depreciere a monedei naționale pentru egalizarea de randamentul real ajustat cu riscul diferitelor instrumente de datorie. Faptul dat ar descuraja intrările de capital.

„Ecuția” politicii monetare tradiționale, valabilă până la criza financiară globală recentă, putea fi redată în modul următor:

$$(\text{somaj}) + (\text{creștere economică}) + (\text{cursul valutar}) + (\text{rate de dobândă}) = \text{găsire modalități de reducere a inflației} \quad (1)$$

„Ecuția” actuală a politicii monetare a băncilor centrale din țările cu economii avansate, ar putea fi redată în modul următor:

¹ Expresia „capcana lichidității” (Liquidity Trap) desemnează situația în care politica monetară este ineficace pentru relansarea activității economice. Se consideră că primul economist care a fundamentat teoretic conceptul de „capcana lichidității” a fost J. M. Keynes, care a descris fenomenul, însă nu l-a numit cu conceptul respectiv.

² Noțiunea de „limita inferioară zero” presupune că, ratele dobânzilor nu ar trebui să scadă sub zero.

$$(\text{șomaj}) + (\text{creștere economică}/t) + (\text{cursul valutar}) + (\text{rate de dobândă}) = \text{găsire modalități de impulsioneare a inflației} \quad (2)$$

Dacă să ne referim la impactul PRDN asupra băncilor comerciale, raționamentul este următorul. Din punct de vedere teoretic, în cazul în care o bancă are mai mulți bani decât cei necesari pentru rezervele minime obligatorii și nu este gata să acorde împrumuturi altor bănci comerciale, are doar două opțiuni: de a păstra solduri de numerar la Banca Centrală sau a-i păstra sub formă de numerar. Dar, depozitarea numerarului nu este o activitate gratis, ci necesită stocare securizată și capacități. Prin urmare, cel mai probabil, băncile vor împrumuta la alte bănci sau vor aplica rate negative ale dobânzii la depozite.

Așa s-a întâmplat și în realitate. Fenomenul dobânzilor negative inițial era limitat doar la tranzacțiile între banca centrală și băncile comerciale și nu afecta tranzacțiile între bănci și sectorul privat. Mai târziu însă fenomenul s-a extins, și băncile din *Elveția* au început aplicarea de rate de dobânzi negative la clienții corporativi și instituțiile financiare. Acest lucru s-a datorat faptului că băncile elvețiene sigure (dar și robuste) pur și simplu nu știau ce să facă cu mijloacele care au "fugit" de pe piețele cu probleme, cât din zona euro, atât și din alte țări.

Numărul total al persoanelor cu dobânzi negative este necunoscut, dar Realkredit, una dintre cele mai mari bănci din Danemarca, a anunțat că a plătit dobânzi negative către 758 debitori ipotecari.

Unii economiști susțin că este perfect posibil de a depăși problema ratelor dobânzilor la limita inferioară zero.

Prima idee este de a reduce importanța numerarului prin retragerea bancnotelor mari și înlocuirea lor cu bani electronici, care ar fi folosiți pentru plăți un rate cu aplicarea de dobânzi negative.

O a doua propunere, făcută inițial în secolul al 20-lea de către economistul german Silvio Gesell (1916, 1958) este impozitarea numerarului.

O a treia opțiune, oferită de Robert Eisler (1932), a sugerat că rata de schimb fix între depozite și numerar trebui să fie variabilă. Rata de conversie a numerarului în moneda de depozit ar varia în funcție de diferențialul de randament [1].

Concluzii

Ratele de dobândă nominale negative deja își manifestă efectul în țările cu economii avansate. Reieșind din rolul major al acestor țări în cadrul sistemului financiar internațional și al interconexiunilor cu restul țărilor lumii, efectele dobânzilor negative se vor resimți în toate țările și vor afecta major toate piețele financiare, iar modificările și mutațiile ce ar putea fi induse în circuitul financiar internațional este prea devreme pentru a fi identificate și evaluate.

Aplicarea de rate negative de dobândă la operațiunile de politică monetară denotă indirect asupra faptului că politica monetară în unele țări cu economie avansată se apropie de atingerea limitelor în utilizarea instrumentelor convenționale, dar și a unora dintre cele neconvenționale, ca ex. relaxarea creditelor. În acest context, o posibilă soluție este recurgerea la alte politici de stabilizare, în primul rând la politica fiscală, dar și de valorificat efectul sinergiei dintre politica monetară și fiscală.

BIBLIOGRAFIE

1. Arteta, Carlos; Kose, M. Ayhan; Stocker, Marc; Taskin, Temel. Negative Interest Rate Policies: Sources and Implications. Discussion Paper DP11433. Published 10 August 2016.
2. Bernanke, B. What Tools Does the Fed Have Left? Part 1: Negative Interest Rates. Brookings Institution (blog), March 18, 2016.
3. Bernanke, B. What Tools Does the Fed Have Left? Part 2: Targeting Longer-Term Interest Rates. Brookings Institution (blog), March 24, 2016.
4. Bernanke, B. What Tools Does the Fed Have Left? Part 3: Targeting Longer-Term Interest Rates. Brookings Institution (blog), April 11, 2016.
5. BNM. Casetă tehnică: Politica ratelor dobânzilor la limita inferioară zero. Extrasă din: Raport asupra inflației nr.3, august 2014. Disponibil online: <https://www.bnm.md/ro/content/politica-ratelor-dobanzilor-la-limita-inferioara-zero-0>
6. Cecchetti, Stephen G. The Case of the Negative Nominal Interest Rates: New Estimates of the Term Structure of Interest Rates During the Great Depression. In: Journal of Political Economy, Vol. 96, No. 6, December 1988. Disponibil online: <http://www.nber.org/papers/w2472.pdf>
7. Cliffe, M. Negative Rates, Negative Reactions. In: VoxEU February 28, 2016.
8. Deutsche Bank. Impact of Negative Short Rates and Lower Long Rates on NIMs. In: Deutsche Bank Markets Research, February 16, 2016.
9. Isărescu M. Rolul politicii monetare în mixul de politici macroeconomice. 12 noiembrie 2007. Disponibil online: www.bnr.ro/files/d/Noutati/Prezentari%20si%20interviuri/R20071112Guv.pdf
10. Waller, C. J. Negative Interest Rates: A Tax in Sheep's Clothing. Federal Reserve Bank of St. Louis, On the Economy (blog), May 2, 2016. Disponibil online: <https://www.stlouisfed.org/on-the-economy/2016/may/negative-interest-rates-tax-sheep-clothing>

PATENT SYSTEM OF TAXATION FOR SMALL BUSINESS: COUNTRY EXPERIENCE OF INTRODUCING SPECIAL TAX REGIMES

Victoria IORDACHI, PhD, National Institute for Economic Research

This paper analyzes country experience of taxing small business using simplified tax regimes. The tax regulation for small entrepreneurship is one of the most important factors with a significant influence on the development of national economy. One of measures used by government to promote small business was the introduction of the patent system of taxation. At the same time, the analysis of practice of several countries in application of patent fee revealed a number of problems. This study is devoted to the analysis of patent systems in international practice, as well as alternatives in application of special tax regimes to small entrepreneurship.

Key words: Patent tax, Tax Card System, the fixed-rate tax of low tax-bracket, Small business tax, micro-entrepreneur tax, presumptive taxation, small business, simplified tax regime.

Această lucrare analizează experiența țărilor străine cu privire la impozitarea microîntreprinderilor prin intermediul regimurilor simplificate de impozitare. Reglementarea fiscală a micului business întotdeauna a reprezentat un factor major de influență a economiei naționale. Una din măsurile implementate de autoritățile fiscale în promovarea antreprenoriatului mic este aplicarea sistemului de impozitare în baza patentei de întreprinzător. Totodată, în urma analizei practicilor țărilor străine au fost relevate o serie de probleme în aplicarea acestui tip de impozitare. Astfel, acest studiu se dedică analizei regimurilor fiscale în baza patentei de întreprinzător în practica internațională, precum și alternativele implementării regimurilor speciale de impozitare pentru businessul mic.

1. Introduction

In the modern market economy, small business plays an important role as it responds for solving the problems of employment, population welfare improvement, and also contributes to the maintenance of a competitive environment. But the existence of small business, especially in transitions countries is almost impossible without the active support of the Government through state programs to promote small businesses, including the formation of tax policy to stimulate its development. Thus, international practice of applying simplified (presumptive) taxation uses a variety of approaches of taxing MSEs, but **the general trend is offering small businesses the option to be taxed based on turnover rather than net income**. These systems vary considerably in terms of general scope of implementation, the criteria used to determine tax liability of the company, and its revenue. Thus, there are no general principles of simplified tax regimes as there is no uniform experience with the design and implementation of presumptive systems. Nevertheless, there can be stated some general key points of applying simplified taxation system:

1. **Presumptive taxation is the instrument for reducing the MSE compliance burden with standard recordkeeping requirements.** The application of presumptive systems should be limited to small businesses having difficulty of keeping own books and records. Abuse of the system by larger enterprises should be excluded;

2. **More attention should be devoted to improving the design of simplified regimes and monitoring their application.** This will require a more profound analysis of the economic situation and the tax compliance challenges facing the small business segment, and increased efforts to improve the quality of bookkeeping;

3. **The general scope followed by the Government should be familiarization of small companies or individual merchants with legal accounting requirements and bringing informal business into tax net, and not generation of tax revenues.** State costs into the design of simplified tax regimes represent in fact investments in the formation of population tax culture and not instruments generating short term budget revenues;

4. There is a large variety of approaches to taxing MSEs on a presumptive basis. **The most common systems are a simple turnover tax and a tax based on business indicators;**

5. Different approaches could be chosen for different segments of the MSE sector. **Detailed data analysis to properly estimate MSE profit potential is required;**

6. **Presumptive systems should not act as a disincentive for business growth.** Therefore they must be coordinated with the standard tax regime.

Basically, simplified tax systems can be grouped in three categories:

- Simple lump-sum patents
- Systems based on turnover or gross income
- Systems based on indicators

Most regimes have changed fundamentally since their first introduction, and many regimes are modified on a regular basis. While, in the 1990s, simple fixed-tax or patent regimes were widely used for the small business segment, today, such regimes are largely limited to micro businesses or individual merchants, while a turnover-based approach has become the standard method for taxing small businesses.

2. Patent system of taxation in European countries

The characteristic of a patent regime is the application of a uniform tax on a business segment irrespective of the size or turnover generated by businessman. Regimes supposing the application of a patent are frequently administered by local governments, and revenues go to local budgets. Only in a few cases, such as in Georgia, are micro

businesses exempt from income taxation. Patent fees are generally determined by local governments, while national tax laws provide the basic structure for the regime and determine minimum and maximum patent rates.

Patent systems have some advantages and disadvantages:

a) **Potential advantages generated by patent systems:**

- Tax burden is transparent and predictable for business owner
- There are no disincentives for business growth
- Estimation of potential business revenue is not required

b) **Potential disadvantages of patent systems:**

- System might be highly unfair and ignores the “ability to pay” principle
- There is a high risk of over-taxing less profitable companies.

The actual design of patent regimes varies considerably in practice. In a few countries, patent systems are extremely simple, fixing the amount for all micro businesses, irrespective of business type and location (see table 1). In Kosovo, low-income generating activities are subject to the payment of a quarterly patent of 37,50 EUR.

Table 1. Patent sums in several European countries

Country	Patent sum
Albania	25 000 ALL per year (240 USD)
Hungary	50 000 HUF per month (2600 USD per year)
Kosovo	37,5 EUR per quarter (200 USD per year)

Source: Alfons, J. Weichenrieder, *Survey on the taxation of small and medium-sized enterprises. Draft report on responses of the questionnaire, OECD, 25 September 2007*

Other countries practice the development of a detailed list of micro business activities and the determination of individual patent fees for each activity. A typical example of such an approach is the micro business regime in Bulgaria. Patents were initially administered by the national tax administration, but in 2008 the patent regime was transferred to local governments.

Persons that are eligible of paying the patent tax are any individual, including a sole trader¹ and are levied with annual patent tax for income from those activities, providing that:

- The turnover of the individual for the previous year does not exceed 50 000 BGN;
- The individual is not registered under the VAT Act;
- For the income from patent activities performed individuals are not levied under the procedure of the new

Personal Income Tax Act.

The Law on Local Taxes and Fees of Bulgaria lists 40 different categories of activity and specifies a minimum and maximum amount per established indicator. Local governments thus determine the applicable amount for businesses in their territory, taking into consideration the precise location of the business, its economic importance, population density in the area in which the business has been established (for example, in Sofia there are four regions), and the seasonal or permanent nature of the activity carried out (see table 2).

Table 2. Activities covered by patent tax in Sofia (39 activities per total), in BGN

Activities in base of patent	I	II	III	IV
Collective tourist accommodation establishments or supplementary tourist accommodations of not more than 20 rooms: the tax shall be assessed per room according to the location of the establishment:	250			
Mass-catering and entertainment establishments: the tax shall be assessed per customer place, including such in the open air, or per establishment, according to the location of the establishment:				
<i>Restaurants</i> one- and two-star three-star	35 60			
<i>Fast-food</i> one- and two-star three-star	20 60			
<i>Cafes and patisseries</i> one- and two-star three-star	20 50			
Retail trade on a net selling space of the establishment not exceeding 100 square meters: the tax shall be assessed per square meter of net selling space according to the location of the establishment:	20			
Trade in, manufacture of, and services involving Articles of precious metals: the tax shall be assessed according to the location of the establishment:	2500			
Hairdresser and barber services, pet beauty parlour services: the tax shall be assessed per workplace according to the location of the establishment:	840	774	464	258

Source: *Local Taxes and Fees Act of Bulgaria*

¹ Annex 4 of the Local Taxes and Fees Act of Bulgaria specifies the types of licensed activities (patent activities) and the annual amount of tax paid

Elaboration of detailed lists of activities that are covered by patent is practiced in a number of other countries, but the disadvantage is that this list becomes voluminous and complicated. For example, the **Polish Tax Card** system and the **Latvian patent regime** are examples of such approaches. In the **Kyrgyz Republic**, the patent list for the city of Bishkek includes more than 100 main categories of patent activity with an extensive list of sub-categories.

On the other hand, such an approach better aligns the patent sum with the presumed income of the micro-business, but still, there remains a number of implementation problems. International experience shows that **business community does not accept such a detailed patent list of activities, as they consider the process of rate setting non-transparent, while the patent amount that they have to pay as arbitrary and unfair. Also, the more detailed the activity list is, the higher the probability that a micro business carries out more than one listed activity and their tax liability is multiplied.**

Another problem is created on behalf of Government. It is a major responsibility to set more different rates and ensure that they are properly updated and reflect changes in business environment. Usually, **in transition countries, ministries of finance and tax administrations are not well equipped and don't possess the required personnel to perform this task adequately.**

Some patent regimes have introduced some indicators to be considered in setting patent amounts. Thus, the most popular and considered transparent indicators are the number of employees and the location of business. The example of such a system is the **Tax Card regime in Poland**. In table 3 it is shown what are the patent rates for some of micro-business activities considering these two indicators: number of employees and business location.

Table 3. Tax Card regime in Poland: monthly payment rates for some of micro-business activities, in 2014 (USD)

Type of business	No. of employees	Business location (in number of inhabitants)		
		< 5000	5000-50000	>50000
Jewelry shop	0	136	149	149
	1	232	266	266
	2	348	388	388
Barber shop (ladies)	0	38	45	51
	1	103	116	129
	2	143	161	172
	3	172	185	201
	4	185	201	218
	5	225	257	291
Flower shop	0	161-218	177-278	218-356
	1	177-281	218-356	278-406
	2	218-356	278-406	375-507

Source: Yulia M. Galimardanova, Aigul R. Khafizova, Svetlana Salmina, *Patent System of Taxation for Small Enterprises: Analysis of Applications and Prospects*

In Latvia, a physical person who wants to start business activities by purchasing a patent should register in the State Revenue Service, such an opportunity having emerged at the end of 2009. The patent payment is a fixed tax, comprising the personal income tax and the state mandatory social insurance payment, for the physical person's economic activity in a particular profession. The monthly payment of a patent payment is set in detailed for each group of professions and its amount varies from 30 LVL to 70 LVL (40 EUR - 100 EUR) for a calendar month. The patent payment is related to the following spheres – craft, consumer services, floristics, photography services, beauty services, private household services, home care services and gathering of forest and meadow gifts for trade.

The procedure of submitting for a physical person to register as a patent payer is simple, supposing the submission to the State Revenue Service the corresponding application, by indicating the group of professions, within which the economic activity would be performed and the period of time for which the physical person would like to make the patent payments. Even if the applicant has not gained any income from economic activity, alongside with the application there should be paid the patent amount.

According to Latvian legislation, the patent payment cannot be chosen, if the annual income from the physical person's economic activity exceeds 10000 LVL (nearly 14000 EUR) or the person has registered with the Register of VAT Payers. Also, the beneficiary of the patent must not employ other persons and perform any other economic activity at the same time.

According to accounting rules, the payers of patent payment carry out only the bookkeeping of income, but cash register systems should be used when payment in cash is received. Also, the payers of patent have the responsibility to issue a registered receipt upon the request of partner.

3. Special tax regimes in international experience

3.1. The Micro-enterprise Tax Rate in Latvia

Significant impulse for the promotion of business in activities Latvia was the introduction of *Conception on the Measures to Support Micro-Enterprises*, having the aim to create the necessary preconditions in order to encourage the

unemployed to start the business activities and develop the business environment. As a result of conception there was adopted a completely new law – The Micro-Enterprise Tax Law, and since September 1, 2010, the enterprises may apply for obtaining **the micro-enterprise tax payer's status**. In compliance with this law, a micro-enterprise is an individual merchant, an individual undertaking, a farm or fishing enterprise, as well as a self-employed person registered as a performer of economic activity at the State Revenue Service, or a limited liability company.

The micro-enterprise tax rate is 9% of the turnover or the income from economic activity and comprises the state mandatory social insurance payment, the personal income tax and the state duty on the entrepreneurship risk for the employees of a micro-enterprise, as well as the corporate income tax. If the turnover of a micro-enterprise is in the amount of 7000,01 to 100 000 EUR, then the rate is 12 %, starting with the fourth year of economic activity since the acquisition of a micro-enterprise taxpayer status. Accordingly, if the yearly turnover of a micro-enterprise exceeds 100 000 EUR, the tax rate is increased till 20 % levied on the exceeding part.

As a tax payer the micro-enterprise should meet the following criteria:

- the revenue from economic activity (turnover) shall not exceed 100 000 EUR in a calendar year;
- the number of employees for the micro-enterprise at any given moment shall not exceed 5 persons;
- the revenue of a micro-enterprise employee shall not exceed 720 EUR per month;
- the shareholders are natural persons;
- members of the board are only employees (owners, shareholders and natural persons in employment relationships) of the micro-enterprise;
- the micro-enterprise is not a member of a partnership.

Starting from 1st January 2017 the micro-enterprise tax for enterprises with turnover up to 7000 EUR will be 5 %, for enterprises with a turnover from 7000,01 to 100 000 EUR for the first three years – 5 %, but starting from the fourth year – 8 %. Also, an important change is that the State social insurance mandatory contributions will not be included in the micro-enterprise tax. Therefore the State social insurance mandatory contributions will have to be paid separately (in addition to the micro-enterprise tax) in the amount of the minimal State social insurance mandatory contribution.

3.2. The Simplified Tax Regime in Hungary

Small companies in Hungary benefit from a favorable tax system since 2013 in form of the fixed-rate tax of low tax-bracket enterprises (KATA) and the Small Company Tax (KIVA) (Figure 1).

KATA is one of the simplest taxation forms, because the fixed contribution redeems the corporate income tax, the personal income tax, the social contribution tax, the contribution to qualification fund, the health care contribution and the contributions to be paid by the individual. The total monthly amount of this tax is 50 000 HUF as a full time fix-rate taxpayer. If he wants to have a higher amount of social insurance, there is an option to choose a larger tax – 75 000 HUF. As a non-full time fixed-rate taxpayer, the tax will be 25 000 HUF per month.

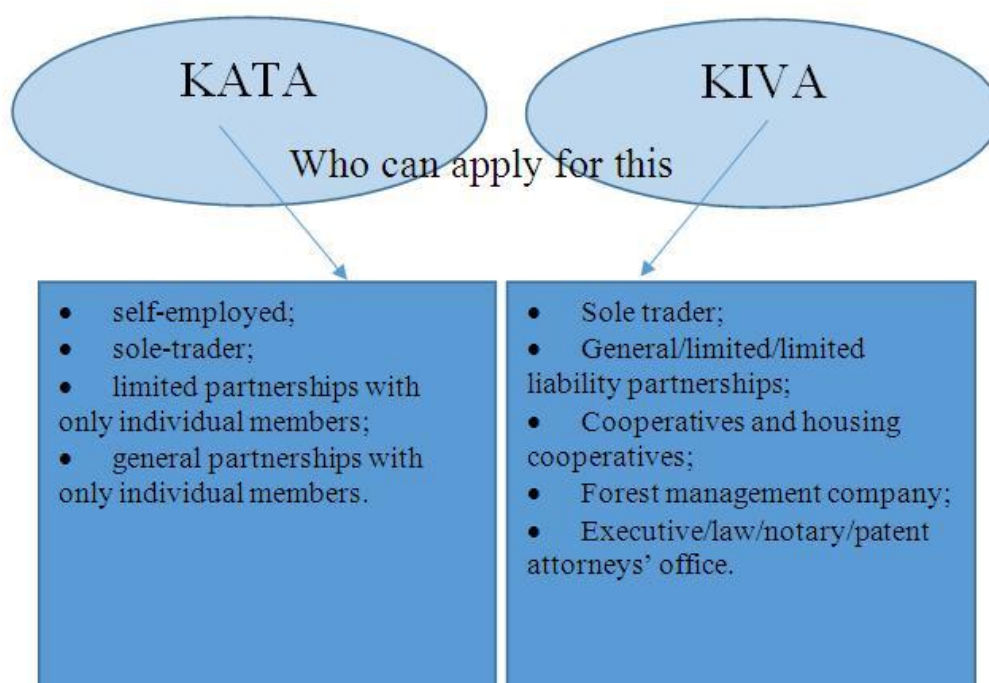

Fig. 1. Simplified tax regime in Hungary

Source: Made by author in base of Data base National Tax and Customs Administration of Hungary, available at <http://en.nav.gov.hu/>

If the income of the fixed-rate tax of low tax-bracket enterprise exceeds 6 million HUF in one calendar year, the amount beyond that limit has a 40% tax duty over the otherwise payable fixed monthly contribution.

KIVA as form of taxation is based on cash flow, so the tax base of the company is the cash approach result. The tax rate is 16% and the company is exempted from the following tax types:

- Corporate income tax (10%/19%);
- Social contribution tax (27%);
- Contribution to qualification fund (1,5%).

The conditions for applying for this type of tax are:

- During the year before opt for this taxation type the average number of employee cannot exceed 25;
- The total revenue and the balance sheet of the prior year does not exceed 500 million HUF;
- The balance sheet date is the 31st of December and the financials is prepared in HUF;
- During the preceding two years of the application of taxation according to KIVA, the VAT number of the taxpayer enterprise was not suspended by final decision or cancelled by the tax authority.

If the income gained exceeds 500 million HUF in the year before the taxation year, then the small company taxpayer status expires by the last day of the previous month before exceeding the threshold.

As disadvantages for applying for KIVA can be mentioned that this method requires a complex accounting and legal knowledge. Also, the cash flow result can be hardly preplanned.

3.3. Tax system based on turnover

Turnover or gross income based systems are the most popular type of presumptive tax systems. It can be applied as an exclusive way of taxing income through a minimum tax or as a forfeit. Turnover-based presumptive systems offer a number of important advantages:

- The tax burden can be reduced for periods with low volume of business transactions;
- In spite of the fact that at least some basic books and records are obliged, these requirements are not burdensome for small business operators;
- This method facilitates the transitions from the simplified to the standard tax regime;
- Tax burden calculation is simple.

Tax systems based on turnover offer a good possibility of providing specific incentives for improving recordkeeping standards. Table 4 illustrates a good example of such an approach in Tanzania.

Table 4. Presumptive income taxation in Tanzania

Annual turnover (in TZSh)	Tax payable in case taxpayer only keeps rudimentary records	Tax payable in case taxpayer keeps complete records for business transactions
< 3 million	35000 TShs	1,1% of turnover
3-7 million	95000 TShs	33000 TShs plus 1,3% of the turnover exceeding 3 million TShs
7-14 million	291 TShs	85000 TShs plus 2,5% of the turnover exceeding 7 million TShs
14-20 million	520 TShs	260000 TShs plus 3,3% of the turnover exceeding 14 million TShs

Source: International finance corporation, *Designing a tax system for micro and small businesses: Guide for practitioners*, IFC, The World Bank Group, December 2007

The system seems attractive, as it both introduces a progressive feature of presumptive small business taxation, and provides incentives for improving recordkeeping. A disadvantage, however, is the potential difficulty in determining the turnover of a small business that does not keep any books and records.

In some countries turnover elements have been introduced to create a progressive patent regime. In Croatia, for example, the lump sum tax amount depends on the level of the micro business turnover. The micro business in this case is still required to maintain a cash book and calculate its annual turnover. Table 5 summarizes how the turnover tax is applied from different business turnover.

Table 5. Calculating micro-business tax liability in Croatia (in HRK)

Business turnover	Tax liability
< 85000 (14900 USD)	12750 (2230 USD)
85000-115000 (20100 USD)	17250 (3000 USD)
115000-149000 (26000 USD)	22425 (3920 USD)

Source: M. Engelschalk, J. Loeprick, *The taxation of micro and small business in transition economies: Country experience of the introduction of special tax regimes*

Turnover-based systems incur a high risk of evasion and it can be really hard for the tax administration to detect cases of under-declaration and check if turnover data is declared honestly. Thus, there are known some practices of reducing the risk of under-declaration of business turnover:

- 1) Compulsory introduction of cash registers to facilitate turnover declaration.
- 2) Introduction of incentives for issuing receipts by means of tax invoice lotteries.

- 3) Promotion of credit card use¹.
- 4) Obligation to use financial system of payments.

3.4. Tax system based on indicators

The main alternative to a turnover-based system is a presumptive tax system based on external indicators. The main objective on behalf of tax administration bodies is to select the “proper” indicators. Thus, international practice recommends:

- Indicators should be easy checked and recorded;
- Indicators should have a low risk of falsification and substitution;
- Indicators should show a sufficient and stable correlation to actual income.

Most common indicators are the number of employees, value of inventory, capacity of machinery, and number of years of operation of the business. Also, there can be used data about business inputs from third parties, like data about electricity and water consumption. Table 6 shows an example of calculating taxable income in case of Spanish restaurant operated by owner with one salaried employee, energy consumption of 100 KW and one piece of machinery type.

The annual taxable income in the Spanish case is the total of presumed income per unit. A restaurant operated by the owner with one salaried employee, energy consumption of 100 KW and one piece of machinery type B.

Table 6. Taxation of restaurants in Spain using indicator-based system

Indicator	Unit	Annual income per unit (in EUR)
Salaried employees	Person	3,438
Non-salaried person	Person	15,434
Energy consumption	Kw	192
Equipment type A	Piece	1028
Equipment type B	Piece	3636
Total presumed income		41709
Tax burden (25% tax rate)		10427

Source: International finance corporation, Designing a tax system for micro and small businesses: Guide for practitioners, IFC, The World Bank Group, December 2007

The example shown in table 6 demonstrates that the system may have a very different impact on the marginal tax rate depending on the actual change of indicators, thus affecting business extension, or with respect to employment generation or capital usage, as firms will limit their use of inputs in order to reduce their overall tax liability. Practice also shows that these systems are difficult to design as it is difficult to define indicators that sufficiently reflect the profit potential and a small business owner’s ability to pay.

Also, the profit potential of comparable businesses with identical indicators considerably depends on the business location. Therefore, some countries introduce an additional factor of quality of business location, which makes the system nontransparent and complicated.

Indicator-based system should not be the prime option for the design of a presumptive tax system. It should be limited to a small number of business segments with a particularly high risk of under-declaration of turnover.

4. Conclusions

➤ Tax simplification should be applied for the support of micro-business sector that is burdened with excessive regulation, bureaucracy and unproductive costs. However, the major objective of simplification on behalf of tax administration authorities should not consist in generating additional budget revenues, but increasing the tax culture of population for facilitating their transition from informal to formal economy.

➤ The design of a small business tax system should be based on a solid data analysis. Basing tax system design on a reliable data analysis will increase the fairness of the system and promote the broad acceptance of the system among business community. Policy makers should consider the segmentation of business community and, thus, treat each sub-group with different proper policies.

➤ For micro businesses above the subsistence level (mainly owner-operated small businesses in the retail sector), a simple lump-sum patent generally is the most cost-efficient approach. The patent approach also reduces corruption and harassment risks. On the other hand, for small businesses above the micro level, several alternative approaches to presumptive taxation can be used: turnover-based systems; systems based on objective business indicators; and agreed systems. For reasons of accuracy, transparency, and coordination with the standard tax regime, turnover based systems generally should be preferred over indicator based or agreed systems.

➤ In international experience patent tax is not clearly defined in national legislation. Usually, alternatives are in form of license taxes, annual revenue norms, while payment sums are regulated by the Law on Local Taxes and Fees, or can be stipulated within national regulations on natural persons’ income. At the same time, local tax authorities

¹ In 1999 the Korean Government decided to encourage people to use credit cards. Thus, 20% of credit card expenditures could be deducted from the credit card user’s taxable income.

always adjust activities covered by patent tax, application conditions, as well as patent cost according to conditions of regions' development in which a business entity is established.

➤ Nearly all legislative adjustments in way of establishing tax base, differentiation of tax rates per regions, as well as conditions of applying for patent payment status proved lack of clear direction and vision on behalf of tax authorities, a critical objective still remaining the risk of system abuse by large profitable companies.

BIBLIOGRAPHY

1. Alfons, J. Weichenrieder, Survey on the taxation of small and medium-sized enterprises. Draft report on responses of the questionnaire, OECD, 25 September 2007
2. Income Taxes on Natural Persons Act of Bulgaria, available at <http://www.bulgaria-tax-law.bg/income-taxes-natural-persons-act.html>
3. International finance corporation, Designing a tax system for micro and small businesses: Guide for practitioners, IFC, The World Bank Group, December 2007
4. Local Taxes and Fees Act of Bulgaria, State Gazette No. 117/10.12.1997, in force as of 01.01.1998; Last Amendment - SG No. 102/ 21.12.2012, in force as of 01.01.2013
5. M. Engelschalk, J. Loeprick, The taxation of micro and small business in transition economies: Country experience of the introduction of special tax regimes, available at <http://jota.website/article/view/73>
6. Yulia, M. Galimardanova, Aigul R. Khafizova, Svetlana Salmina, Patent System of Taxation for Small Enterprises: Analysis of Applications and Prospects, The Social Sciences 10(6): 1080-1083, 2015
7. Baza de date a Serviciului de Stat al Veniturilor din Republica Letonă, <https://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=8&id=5831&hl=2>
8. Baza de date a Administrației Naționale Fiscale și Vamale a Ungariei, <http://en.nav.gov.hu/>

**МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ РИСКИ
ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

**Татьяна ПЕТРОВА, научный сотрудник,
Национального Института экономических исследований¹**

Riscurile macroeconomice în Republica Moldova se mențin la un nivel înalt. Condițiile externe combinate cu factorii interni întăresc instabilitatea financiară a Republicii Moldova. În Republica Moldova, reforma sistemului de gestiune a riscurilor macroeconomice presupune utilizarea unor metode moderne de evaluare a riscului, analiza riscului și punerea în aplicare a sistemului de avertizare timpurie a crizelor (SAT). Metodele cele mai răspândite de evaluare a riscului stabilității financiare la nivel național sunt ratingurile și indicii. S-au calculat indicatori de vulnerabilitate relativi ai țărilor cu economii în tranziție; și indicatorii SAT semnalează cel mai frecvent și veridic posibilitatea de apariție a unei situații de criză. S-au determinat obiectivele de gestiune a riscurilor macroeconomice, ca parte a unui mecanism care asigură stabilitatea financiară în contextul rolului de management și de supraveghere al statului.

Cuvinte-cheie: *riscuri macroeconomice, stabilitate financiară, metode de evaluare a riscurilor, evaluări, analiza factorilor de risc, sistem de avertizare timpurie a crizelor (SAT), indicatori de prognoză a crizelor și de gestiune a riscurilor.*

Macroeconomic risks in the Republic of Moldova are kept high. The external environment combined with internal factors exacerbate financial instability Republic of Moldova. Macroeconomic risk management system reform in the Republic of Moldova assumes the use of modern methods of risk assessment, risk analysis and implementation of crisis early warning system (EWS). The most widespread methods of risk assessment of financial stability at the national level are ratings and indexes. There were calculated relative indicators of countries' vulnerability for economies in transition and the PSA indicators which are signaling the most frequently and reliably the possibility of occurring a crisis situation. There were defined management objectives for macroeconomic risks, as a part of the mechanism for ensuring financial stability in the context of the management and supervisory role of the state.

Key words: *macroeconomic risks, financial stability, risk assessment methods, ratings, risk analysis, early warning system of crises (EWS), the indicators of crisis forecasting, risk management*

Макроэкономические риски в Республике Молдова сохраняются на высоком уровне. Внешние условия в сочетании с внутренними факторами усугубляют финансовую нестабильность РМ. Реформирование системы управления макроэкономическими рисками в РМ предполагает использование современных методов оценки рисков, анализ рисков и внедрение системы раннего предупреждения кризисов (СРП). Рассмотрены наиболее распространенные методы оценки риска финансовой стабильности на государственном уровне - рейтинги, индексы. Рассчитаны относительные показатели уязвимости стран с переходной экономикой и индикаторы СРП наиболее часто и достоверно сигнализирующие о возможности наступления кризисной ситуации. Определены задачи управления макроэкономическими рисками как части механизма обеспечения финансовой стабильности в контексте управленческой и надзорной роли государства.

Ключевые слова: *макроэкономические риски, финансовая стабильность, методы оценки рисков, рейтинги, анализ факторов рисков, система раннего предупреждения кризисов (СРП), индикаторы прогнозирования кризисов, управление рисками.*

Макроэкономические процессы во многом определяют параметры развития финансового сектора. В современных условиях оценка макроэкономических рисков и прогнозирование кризисов являются теоретической базой для принятия решений в политике и экономике, способствующих минимизации негативных процессов, связанных с утратой финансовой стабильности. Достижение финансовой стабильности является необходимым условием для системных преобразований и роста экономики РМ.

МВФ определяет финансовую стабильность как ситуацию, в которой финансовая система:

- 1) облегчает эффективное распределение экономических ресурсов, как в пространстве, так и во времени, а также другие финансово-экономические процессы (например, сбережение и инвестирование средств, кредитование и заимствование, образование и распределение ликвидности, формирование цен активов и, в конечном итоге, накопление богатства и рост производства);*
- 2) позволяет оценивать, котируют и распределять финансовые риски и осуществлять управление ими;*
- 3) сохраняет способность выполнять эти важные функции даже перед лицом внешних потрясений или при усилении диспропорций.*

Риски и уязвимости могут развиваться эндогенно в пределах финансовой системы, но могут также происходить в реальной экономике и быть переданы финансовой системе. Управление рисками включает непрерывный осмотр потенциальных рисков уязвимости, которые могут представлять угрозу для финансовой

¹ Петрова Т. E-mail: tancikk@mail.ru

системы и экономической деятельности, т.к. различные источники рисков, как правило, имеют различные последствия для политики. [1]

Внешние условия в сочетании с внутренними факторами усугубляют риски финансовой нестабильности Республики Молдова. Основные *макроэкономические риски*:

- уровень инфляции;
- темпы экономического развития страны;
- изменение внешнеэкономических условий;
- изменение обменного курса валют;
- уровень политической стабильности.

Текущий финансово - экономический кризис в Молдове — это не только следствие глобального и европейского кризиса, но главным образом результат накопившихся в трансформационный период глубоких макроэкономических и социальных диспропорций, обострившихся в современных условиях. Макроэкономические риски оказывают комплексное влияние на уровень деловой активности, ликвидности и финансовой устойчивости экономики РМ.

Системный подход предусматривает реформирование системы управления макроэкономическими рисками как части процесса стратегического планирования развития и финансовой системы и страны в целом. Размер и вероятность эндогенных диспропорций могут быть под влиянием финансовых властей путем регулирования, надзора или адекватного антикризисного управления. [2] Антикризисное управление должно предусматривать в первую очередь формирование системы предупреждения дисбалансов и кризисов на основе принятых **методов оценки рисков, анализа рисков и систем раннего предупреждения кризисов (СРП)**.

Под оценкой риска понимается систематический процесс выявления факторов и видов риска и их количественная оценка, то есть методология анализа рисков сочетает взаимодополняющие количественный и качественный подходы. Наиболее распространенные **методы оценки риска финансовой стабильности на государственном уровне - рейтинги, индексы**. Оценки странового риска влияют на инвестиционные потоки, стоимость кредита и могут входить в обязательные условия заключения конкретной внешнеторговой сделки. Наиболее известные финансово ориентированные рейтинговые системы: Institutional Investor's Country Credit Rating и Euromoney's Country Risk Index, охватывающие 109 и 116 стран соответственно.

Составление рейтинга стран по уровню риска включает в себя несколько этапов: выбор переменных (политическая стабильность, степень экономического роста, степень инфляции, уровень национализации и др.), определение веса каждой переменной. Максимальный вес имеет переменная политической стабильности. Для расчета и оценки странового риска используется значительное количество оценочных факторов. Анализом уровня странового риска занимается не каждый производитель в отдельности, а специализированные фирмы (во Франции), национальные банки (в Дании, Великобритании) или другие организации (в Швейцарии). Например, методика определения уровня странового риска, разработанная Швейцарской банковской корпорацией, осуществляется в 3 этапа. На первом этапе производится определение и сбор основных показателей, их оценка и текущий (оперативный) анализ. На втором этапе осуществляется независимый прогноз, и с помощью оценок результатов первого этапа определяется уровень странового риска для конкретного района, региона, государства. Последний этап анализа заключается в определении уровня совокупного странового риска и уровня кредитоспособности страны (региона, района), ее финансовой устойчивости и деловой активности ее субъектов.

Уровень суммарного странового риска рассчитывается с помощью показателей по *схеме факторов риска (СФР)*.

1 блок. Внутренняя динамика.

2 блок. Экономика страны-партнера.

3 блок. Задолженность страны, в том числе МВФ, Европейскому банку развития и реконструкции и т.п. [3]

Наиболее влиятельные международные рейтинговые агентства: Standard & Poors, Moody's, Fitch Ratings имеют свои показатели, экспертные веса, шкалу рейтинга, которые преимущественно представлены индексами (буквенным выражением). Индексы показывают общую оценку экономической стабильности государства. Так, в последнем докладе агентства Moody's оценка кредитного рейтинга Молдовы была на уровне В3, снизилась оценка перспектив развития со стабильной до отрицательной. Решение было принято в связи с низким уровнем ликвидности государственных ценных бумаг, с «повышенными рисками в обеспечении многосторонней финансовой поддержки», то есть отсутствием соглашения с МВФ и замораживанием внешней финансовой помощи. Вторым фактором, который способствовал изменению рейтинга, стал кризис в банковском секторе РМ, вызванный подозрительными сделками в трех проблемных банках. В связи с этим Moody's снизило рейтинг банков, местных ценных бумаг и депозитов с В2 до Ва2. Обязательства в валюте оценены по-прежнему на уровне В2 (предельным уровнем, установленным для депозитов в валюте, является Саа1).¹

Благодаря рейтинговым системам есть возможность достоверно определить стратегию, политику и тактику маркетинга в конкретной стране и снизить уровень не только внешних экономических и политических рисков, но и всех видов внутренних рисков, так как все виды рисков связаны между собой (внешнеэкономический, валютный, кредитный и др. риски).

¹ <http://ru.tradingeconomics.com/moldova/ratingMoody's>

Тем не менее, в выводах отчета МВФ рекомендуется управляющим органам и инвесторам не ограничиваться одними рейтингами. Так в странах ЕС оценку и управление рисками рассматривают в контексте управленческой и надзорной роли государства.

В Республике Молдова функция управления рисками реализуется в практике отдельных банков. Были разработаны «Рекомендации по системе управления страновым риском и риском перевода банками Республики Молдова, утвержденные ПАС НБМ № 188 от 13.07.2006»¹ Рекомендации раскрывают типовые основы идентификации, оценки, мониторинга и контроля странового риска и риска перевода. На их основе банки должны были разработать систему управления страновым риском и риском перевода в рамках общего менеджмента рисков. Процесс анализа странового риска и риска перевода предусматривает, но не ограничивается:

- а) изучением *политического риска* для оценки стабильности;
- б) изучением *экономического риска* для оценки экономического развития:- ВВП на душу населения,- рост ВВП,- уровень инфляции,- дефицит государственного бюджета,- соотношение текущего счета платежного баланса к ВВП;
- с) изучением *финансового риска* для оценки платежной способности по внешним обязательствам:- доля внешней задолженности в ВВП,- обслуживание задолженности по годовому показателю экспорта,- текущий счет платежного баланса по годовому показателю экспорта,- валютные резервы для покрытия импорта,- стабильность обменного курса.

Для оценки уровня финансовой стабильности на государственном уровне необходимо оценивать различные факторы рисков и основополагающих причин, лежащих в их основе.

Таблица 1. Показатели уязвимости стран с переходной экономикой, 2015г, %.

Болгария	Румыния	Грузия	Армения	Украина	Беларусь	Россия	Молдова
Внешеэкономические факторы риска							
Валовой внешний долг/ВВП*							
90,1	57,0	85,0	74,8	100,3	54,3	-	74,0
Экспорт товаров и услуг/ВВП							
66,5	41,1	45,6	29,7	52,8	60,1	29,5	43,4
Краткосрочный внешний долг/Международные резервы*							
60,7	28,5	82,0	61,0	297,6	253,1	-	97,9
Факторы риска деловой активности							
Реальный ВВП							
3,0	3,7	2,8	3,0	-9,9	-3,9	-3,7	-0,5
Кредиты экономике/ВВП							
56,8	29,9	49,8	45,6	57,0	28,8	54,5	34,8
Уровень инфляции							
-0,1	-0,6	4,0	3,7	48,7	13,5	15,5	9,7
Кредитный риск							
Необслуживаемые кредиты в общем объеме кредитов							
	12,3	2,7	7,9	28,0	6,8	8,3	14,4
Валютный риск							
Официальный обменный курс 2							
1,76	4,01	2,27	477,9	21,84	15925,99	60,94	18,82

Источник: <http://data.worldbank.org/indicator>

*данные за 2014г.

В странах с переходной экономикой высокий уровень рисков связан с качеством управления финансовыми институтами. Противоречия взаимодействия макроэкономической и финансовой политик, отсутствие поддержки устойчивого экономического роста могут привести к накоплению потенциала системного риска.

Методы управления рисками.

В Докладе по вопросам глобальной финансовой стабильности МВФ, октябрь 2014г, были сделаны важнейшие выводы и стратегические рекомендации относительно процесса управления рисками:

¹ Опубликован в Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 116-119 от 28.07.2006

² Official exchange rate refers to the exchange rate determined by national authorities or to the rate determined in the legally sanctioned exchange market. It is calculated as an annual average based on monthly averages (local currency units relative to the U.S. dollar).

- Во-первых, директивные органы должны обладать данными, необходимыми для мониторинга роста рисков финансовой стабильности.
- Во-вторых, директивные органы должны обеспечить себе официальные полномочия и аналитический потенциал для применения инструментов макропруденциальной политики. Это особенно важно в небанковском секторе, где система регулирования еще не полностью введена в действие и должна быть расширена для преодоления возникающих рисков.
- В-третьих, директивные органы должны обладать четким мандатом для действий, когда необходимо, и что не менее важно, мужеством для действий, даже когда принимаемые меры весьма непопулярны. Потребуется также действенное и сбалансированное информирование о принимаемых мерах. [4]

За последнее десятилетие методы управления рисками были усовершенствованы, используется более точное моделирование рисков, а также повысилась чувствительность к рискам и осведомленность о них на основе имитационного моделирования и систем раннего предупреждения кризисов (СРП).

СРП это совокупность методов и механизмов сбора, обработки и анализа информации о развитии ситуации в финансово-кредитной сфере и заблаговременное предупреждение о возникновении негативных факторов с целью принятия превентивных мер и нивелирования возможных последствий развития кризисной ситуации. Мониторинг системных рисков и макроэкономической устойчивости государственных финансов должен осуществляться в рамках информационных блоков, характеризующих важнейшие направления обеспечения финансовой стабильности.

На уровне макроэкономики:

- Прозрачная и эффективная денежно-кредитная политика, ориентированная на стабильность цен и проводимая независимым центральным банком.
- Режим гибких валютных курсов в контексте прозрачной и эффективной денежно-кредитной политики.
- Антициклическая и устойчивая налогово-бюджетная политика, осуществляемая при поддержке независимого налогово-бюджетного совета.
- Учет условных обязательств, таких, как стихийные бедствия, финансовые кризисы, выплата пенсий стареющему населению.

На уровне финансовой системы:

- Надежная финансовая инфраструктура (платежные системы, кредитная информация) для расширения доступа к финансовым услугам и повышения емкости рынка.
- Внедрение норм, способствующих защите прав потребителей и конкуренции между финансовыми учреждениями, соблюдение которых возможно обеспечить.
- Национальная финансовая стратегия, обеспечивающая учет баланса плюсов и минусов расширения доступа к финансовым услугам, емкости рынка и стабильности.
- Макропруденциальное регулирование финансовой системы в целом, призванное уменьшить масштабы финансовых кризисов и избежать чрезвычайных мер по ее оздоровлению. [5]

Экономисты МВФ и Банка Международных Расчетов обобщили имеющиеся данные о кризисах и пришли к заключению, что почти во всех случаях к экономическому спаду вело перепроизводство денег, кредитный бум и плохое регулирование. Исследователи МВФ предлагают индикаторы для оценки рисков и прогнозирования кризисов:

- Для прогнозирования кризисов платежного баланса нужно анализировать такие индикаторы как **отношение дефицита текущего счета к ВВП и инвестициям.**
- Для прогнозирования банковских кризисов подходят **динамика реального валютного курса, падение котировок акций и экспорта, а также рост кредитных ставок.**
- О приближение финансового кризиса сигнализирует высокий показатель **отношения краткосрочного притока капитала к ВВП и высокий уровень дефицита счета текущих операций по отношению к инвестициям.** Эти индикаторы оценивались в первом поколении моделей по предсказанию кризисов.
- Во втором поколении таких моделей анализировались **индикатор широкой денежной массы по сравнению с международными резервами** - он обычно был выше перед кризисами в развивающихся странах. **Перед кризисом обычно укреплялся реальный обменный курс, рос дефицит счета текущих операций, кредитование и цены на акции.** В более поздних моделях рассматривалась целая комбинация факторов.
- Лучше всего наступление кризиса определять по росту кредитования и цен на активы. **80% кризисов можно предсказать по кредитному буму за год до их наступления.** Также важны и внешние условия, например, проблемы в мировой торговле, рост ставок на мировом рынке и цен на сырье. Так обычно перед кризисами случается **повышение ставок в развитых странах и резко меняются цены на нефть.** [6]

В отличие от индикаторов финансовой устойчивости, разработанных МВФ, в Европейском центральном банке был разработан перечень макропруденциальных показателей, который включает большее число показателей, что позволяет всесторонне проанализировать финансовую уязвимость региона. Независимые эксперты и монетарные органы стран Европейского союза (например, центральные банки Чехии, Нидерландов, Люксембурга разработали собственные индикативные показатели с учетом особенностей развития национальных экономик.) Среди показателей систем раннего предупреждения выделяются два

показателя наиболее часто и достоверно сигнализирующих о возможности наступления кризисной ситуации: **уровень международных резервов и динамика реального обменного курса в преддверии кризиса.**

За последние два года повышение макроэкономической и финансовой нестабильности привело к снижению уровня международных резервов в странах с переходной экономикой и низким уровнем доходов - Румынии, Беларуси, Украине, Молдове.¹

Таблица 2. Официальные международные резервы в некоторых странах с низким и средним уровнем доходов, в млн. долл. США (2013-2015гг)

	Болгария	Румыния	Азербайджан	Беларусь	Армения	Грузия	Украина	Молдова
2015г.	20783,3	35166,7	-	2743,6	1771,2	2520,7	12368,1	1740,4
2014г.	20129,7	43186,3	15816,4	5067,7	1489,4	2699,2	7538,8	2156,7
2013г.	19883,3	48827,6	15175,7	6655,1	2251,6	2823,4	20413,6	2820,6

Источник: /income-level/LMY

В условиях нарастания финансово - банковского кризиса валютные резервы БНМ значительно уменьшились, в 2014г на - 23,5пп, и в 2015г еще на 18,5пп.

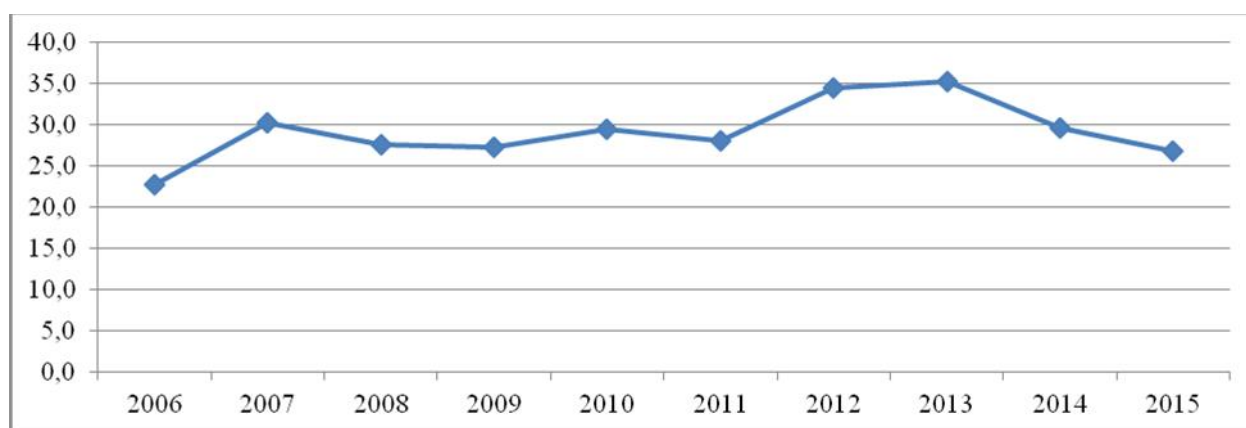

График 1. Динамика роста международных валютных резервов БНМ по отношению к ВВП (2006-2015гг.)

Источник: БНМ// <http://www.bnm.md/>

Динамика реального обменного курса лея по отношению к долл. США с 2013г резко увеличилась в преддверии валютного кризиса. За рассматриваемый период лей обесценился по отношению к долл. США на 34%.

График 2. Динамика официального среднегодового курса лея к долл. США (2006-2015гг.)

Источник: БНМ// <http://www.bnm.md/>

¹ По состоянию на 1 июля 2014г странами с низким уровнем доходов считаются те, где ВНД на душу населения (рассчитанный по методу Атласа Всемирного банка) в 2013г составлял не более 1045 долл. США. В нашем примере это Армения, Грузия, Украина, Молдова, Узбекистан. К группе стран со средним уровнем доходов относятся те, в которых ВНД на душу населения составил более 1045 долл. США, но менее 12746 долл. США. Странами с высоким уровнем доходов являются страны с ВНД на душу населения от 12746 долл. США и выше. В группе стран со средним уровнем дохода выделяются два сегмента: страны с доходом ниже среднего (ВНД на душу населения ранжируется от 1046 до 4125 долл. США) и страны с доходом выше среднего (от 4125 до 12746 долл. США). В нашем примере это-Болгария, Беларусь, Азербайджан, Румыния.

Валютный кризис в Республике Молдова проявляется в:

- колебаниях курсов валют;
- снижении уровня валютных резервов страны;
- потере доверия населения к национальной валюте;
- падении цен на внутренние финансовые активы;
- снижении доверия к государственным институтам и банкам.

В результате денежные накопления не используются для вложения в реальный сектор экономики, что приводит к расстройству финансовой системы страны и финансовой нестабильности экономики.

Задачи управления макроэкономическими рисками как части механизма обеспечения финансовой стабильности:

1) раннее выявление возможных факторов уязвимости, до того как они приведут к понижительной коррекции на рынках, возникновению проблем у учреждений или отказу элементов финансовой инфраструктуры;

2) принятие превентивных и своевременных ответных мер политики во избежание финансовой нестабильности;

3) восстановление стабильности системы, если применение превентивных и ответных мер окажется неудачным. [1]

Выводы и предложения.

Высокая зависимость экономики Республики Молдовы от внешнего сектора определяет основные факторы макроэкономических рисков финансовой стабильности Республики Молдовы.

• *Главные внешнеэкономические риски:* рецессия экономик основных торговых партнеров (России, Белоруссии, Украины); ухудшений условий внешней торговли и снижение экспорта.

• *Риски деловой активности* обусловлены ростом инфляции и низким уровнем кредитования экономики. Вследствие ухудшения финансового положения в стране и обвала национальной валюты наибольшее влияние кризис 2015г. оказал на снижение показателей реального сектора экономики Республики Молдова.

• *Стабилизация валютного риска и корректировки национальной валюты* в условиях неопределенности макроэкономического развития были проведены с издержками и значительными потерями международных резервов.

Внедрение современных методов оценки и управления рисками в практику управленческой и надзорной функций государства

▪ позволит снизить уровень не только внешних экономических и политических рисков, но и всех видов внутренних рисков;

▪ будет способствовать устойчивости функционирования финансовых отношений;

▪ будет способствовать формированию потенциала экономического развития,

▪ повысит устойчивости банковской системы.

Разработка и внедрение системы раннего предупреждения кризисов (СРП) позволит: идентифицировать риски, проанализировать их влияние на финансовую систему и экономику, дать рекомендации по усилению финансовой стабильности всем участникам финансового рынка.

Отчет о финансовой стабильности БНМ является необходимой основой для минимизации рисков и реализации антикризисных мер и мероприятий по укреплению финансовой стабильности Республики Молдова.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Гарри Дж. Шинази Сохранение финансовой стабильности. Выпуск «Вопросы экономики» 36. с. 2, 12. ISBN 1-58906-499-2 URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues36/rus/issue36r.pdf>
2. IMF. Garry J. Schinasi. Defining Financial Stability. WP/04/187. 19p. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp04187.pdf>
3. Пискунова Н.Г. Страновой риск и методы его оценки. Методический журнал. Международные банковские операции. 2008, №2
4. IMF. Global Financial Stability Report. Risk Taking, Liquidity, and Shadow Banking Curbing Excess while Promoting Growth. October 2014. Chapter 3. Risk Taking by Banks: The Role of Governance and Executive Pay.- p. 105-126. ISBN 978-1-49839-005-7. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2014/02/pdf/text.pdf>
5. МВФ. Риски и возможности Управление рисками в интересах развития. Доклад о мировом развитии. МВФ, 2014 с. 5. URL: <http://siteresources.worldbank.org/EXTNWDR2013>
6. МВФ разработал систему раннего оповещения о финансовых кризисах. МВФ, 2013г. URL: <http://www.finmarket.ru/economics/article/3212803>
7. <http://www.bnm.md>
8. <http://data.worldbank.org>

ABORDĂRILE CONCEPTUALE ALE GESTIUNII CALITĂȚII PRODUSELOR BANCARE

Victoria LISNIC, drd., Universitatea de Stat din Moldova

Creditul bancar este un împrumut, prin care banca pune la dispoziția clientului solicitant sume de bani, ce vor fi restituite la un termen determinat. Creditul bancar are la baza relații contractuale între bancă și un client, care poate fi o persoană fizică, o persoană juridică sau instituție de stat. El constituie produsul principal al activității bancare, oferta căruia se sprijină pe politica de creditare a instituțiilor bancare, care servește la definirea standardelor băncii și obiectivelor de organizare, reflectând aspectele tehnice și de protecție a portofoliului de credite. În Republica Moldova activitatea de creditare bancară este în plină dezvoltare. Principalii factori fundamentali, care determină acest proces sunt exprimați prin constituirea unui sistem legal temeinic, precum și elaborarea și implementarea unor produse bancare noi adaptate într-o măsură mai mare al nevoile specifice ale segmentelor de bază ale pieței. În același timp, piața bancară autohtonă a suportat impactul crizei financiare recente, ce a condus la anumite schimbări esențiale. Articolul dat conține analiza mutațiilor generale pe piața autohtonă a creditelor bancare, urmată de analiza schimbărilor pe segmentelor de bază. La sfârșitul studiului vor fi prezentate concluziile aferente și vor fi formulate anumite recomandări privind perfecționarea activității de creditare bancară din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: bancă, credit, portofoliu de credite, piața creditelor bancare, persoane juridice, persoane fizice

Banking credit is a loan, through which bank provides requesting money to client, to be restored to a specified period. Banking credit is based on contractual relationship between bank and customer, which may be a natural person, legal person or a state institution. It is the core product of banking business, which is supported on demand credit policy of banking institutions, which serves to define standards and bank organizational objectives, reflecting technical aspects and protection of the loan portfolio. Banking lending in Moldova is growing. The main fundamental factors determining this process are expressed by developing a sound legal system and the development and implementation of new banking products tailored to an extent greater than the specific needs of basic market segments. Meanwhile, local banking market suffered an impact of the recent financial crisis, which led to some significant changes. This article contains general mutation analysis of bank loans in the domestic market, followed by analyzing the changes in the core segments. At the end of the study will be presented conclusions and will be formulated certain some recommendations on bank lending activity improving in Moldova.

Clasificarea JEL: G21

Introducere. În prezent în Republica Moldova piața creditelor bancare este formată de 11 bănci comerciale licențiate de Banca Națională a Moldovei, numărul cărora având o tendință generală de scădere (figura 1).

Ultima bancă comercială, care a obținut licența BNM a fost Procreditbank în anul 2007, fiind o bancă internațională cu 100% capital străin.

Ultimele bănci lichidate au fost Businessbank (în anul 2006), Investprivatbank (în anul 2009), Universalbank (în anul 2012), Banca de Economii, Banca Socială și Unibank (în anul 2015).

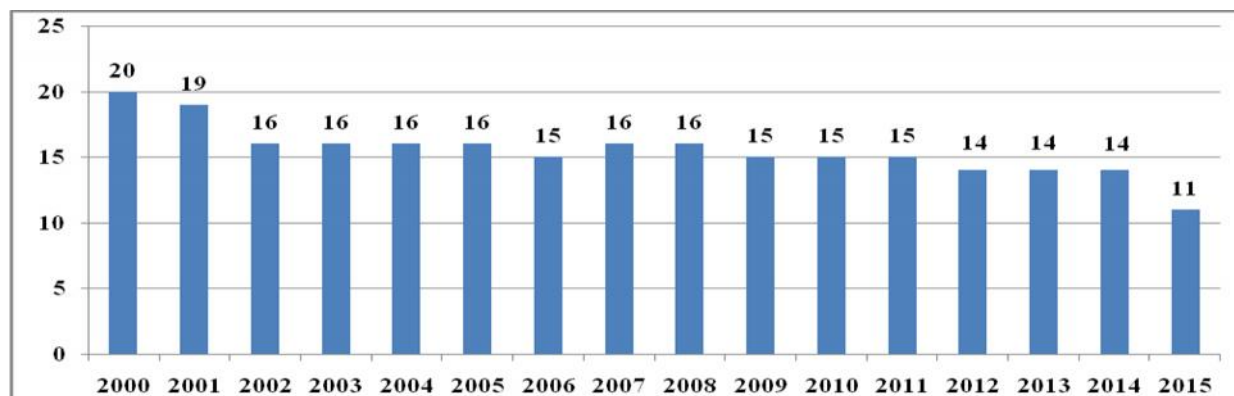

Fig. 1. Dinamica numărului băncilor comerciale din Republica Moldova

Sursa: [2]

În perioada nominalizată a fost dezvoltată infrastructura teritorială a băncilor comerciale. Dacă în anul 2000 numărul de subdiviziuni teritoriale ale băncilor a constituit 572 unități (146 filiale, 176 reprezentanțe și 250 agenții), în anul 2005 numărul a crescut până la 928 unități (212 filiale, 271 reprezentanțe și 445 agenții), în anul 2010 acesta constituia de acum 1160 unități (293 filiale și 867 reprezentanțe), iar în anul 2015 numărul s-a redus până la 814 (289 filiale și 525 agenții).

Privire generală asupra pieței creditelor bancare. Principalul factor fundamental, care determină dezvoltarea pieței creditelor bancare din Republica Moldova este exprimat prin constituirea unui sistem legal temeinic,

a cărui nucleu în constituie: Codul civil al Republicii Moldova, Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei, Legea instituțiilor financiare, Legea cu privire la gaj, Legea cu privire la ipotecă, Legea cu privire la leasing.

Reglementarea activității de creditare a băncilor se bazează pe Regulamentul cu privire la activitatea de creditare a băncilor care operează în Republica Moldova. La fel cadrul normativ autohton al activității de creditare conține reglementări privind clasificarea creditelor, regulile de formare a expunerilor mari în legătură cu activitatea de creditare, de eliberarea a creditelor în valută și a creditelor de consorțiu, de tranzacționare a creditelor cu persoanele afiliate, inclusiv cu lucrătorii băncilor.

Dinamica volumului total al portofoliului de credite eliberate de către băncile comerciale autohtone a avut o tendință generală ascendentă (Figura 2).

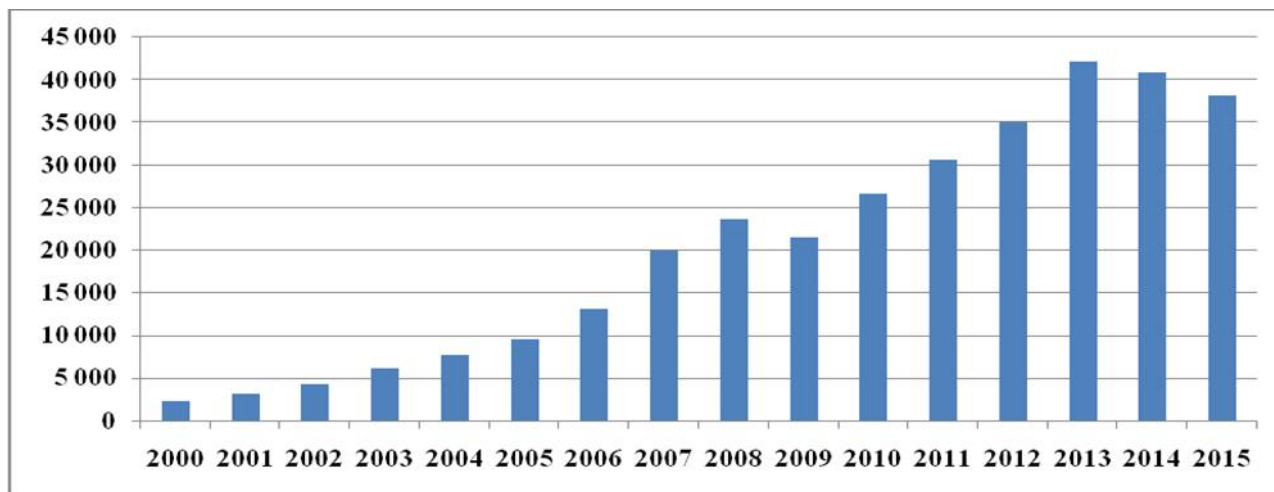

Fig. 2. Dinamica portofoliului de credite al băncilor comerciale (mil. lei)

Sursa: [2]

În perioada anilor 2000-2015 activitatea de creditare bancară a fost desfășurată în condiții contradictorii.

Dintr-o parte au fost implementate reglementări și tehnologii moderne de creditare a clienților, precum și a fost dezvoltată infrastructura aferentă.

Din altă parte, activitatea de creditare bancară rămâne sub influența condițiilor nefavorabile ale desfășurării activității economice în Republica Moldova, care au fost agravate de două crize financiare.

Astfel, în perioada anilor 2000-2015 a crescut de la 2292,7 mil. lei până la 38187,61 mil. lei sau de 16,7 ori.

În același timp, trendul dominant a fost influențat de declanșarea a două crize financiare și poate fi divizat în trei perioade:

- anii 2000-2008 – volumul portofoliului de credite a crescut de la 2292,7 mil. lei până la 23590,99 mil. lei sau de 10,3 ori;
- în anul 2009 Republica Moldova a fost afectată de criza financiară internațională, care a condus la o reducere până la 21452,7 mil. lei, după care a urmat o creștere până în anul 2013 la nivelul de 42177,3 mil. lei sau aproximativ de 2 ori;
- la sfârșitul anului 2014 s-a declanșat criza bancară, care a condus la o reducere de până la 40841,98 mil. lei, continuată apoi în anul 2015.

Dinamica volumului total credite noi acordate de către băncile comerciale autohtone este prezentată în Figura 3.

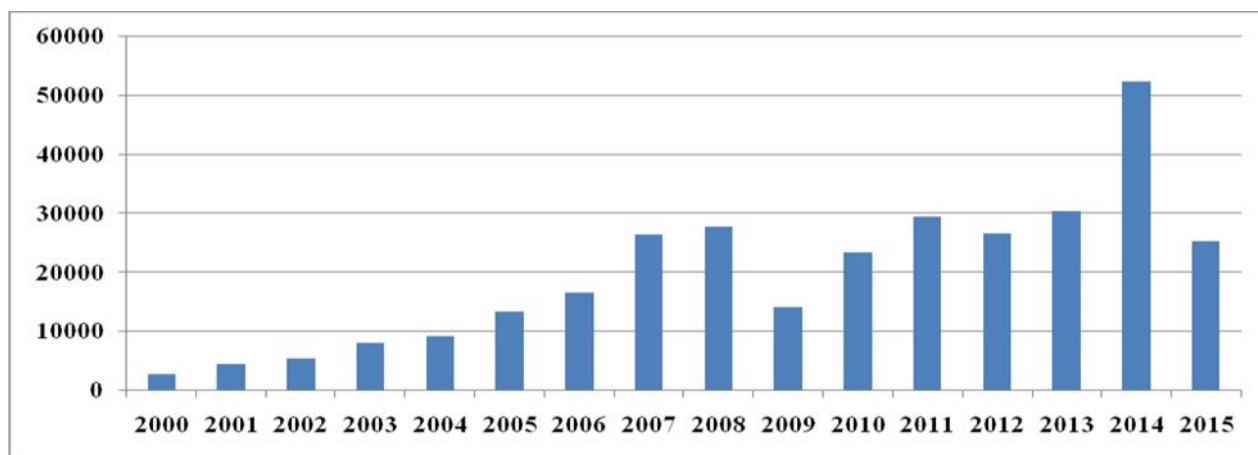

Fig. 3. Dinamica volumului creditelor noi acordate

Sursa: [4]

În perioada anilor 2000-2008 volumul anual al creditelor noi acordate de către băncile comerciale a crescut de la 2870,7 mil. lei până la 27811,8 mil. lei sau de 9,7 ori. În anii 2009-2013 acest indicator a oscilat între 14246,4 mil. lei și 30504,5 mil. lei. În anul 2014 a fost atins nivelul maxim de 52443,5 mil. lei, după care în anul 2015 a urmat o scădere până la 25424,3 mil. lei.

Dinamica ratelor dobânzilor la creditele bancare este prezentată în Figura 4.

În perioada analizată nivelul ratelor dobânzilor s-a redus în mod esențial.

Astfel, nivelul ratelor dobânzilor la creditele bancare acordate în monedă națională s-a redus de la 33,29% în anul 2000 până la 14,06% în anul 2015 sau cu 19,23 p.p., iar la creditele în valută, respectiv, de la 16,70% până la 7,01% sau cu 9,69 p.p.

Dinamica volumului lunar și a ratelor dobânzilor ale creditelor noi acordate este prezentată în Figura 5.

Volumul mediu lunar al creditelor eliberate în anul 2015 a constituit 2118,7 mil. lei, ceea ce constituie o reducere față de anul 2014 cu 2251,6 mil. lei.

La fel, este remarcabilă creșterea explozivă a volumului creditelor eliberate în luna noiembrie 2014 până la 21359,6 mil. lei față de 3368,3 mil. lei în luna octombrie 2014.

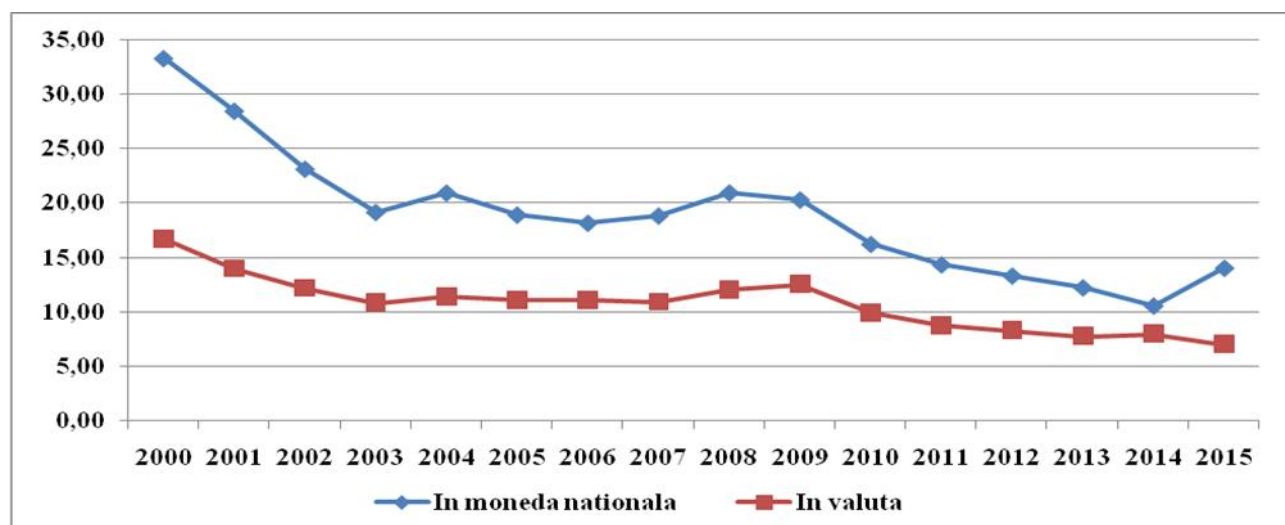

Fig. 4. Dinamica anuală a ratelor medii ponderate la creditele bancare

Sursa: [3]

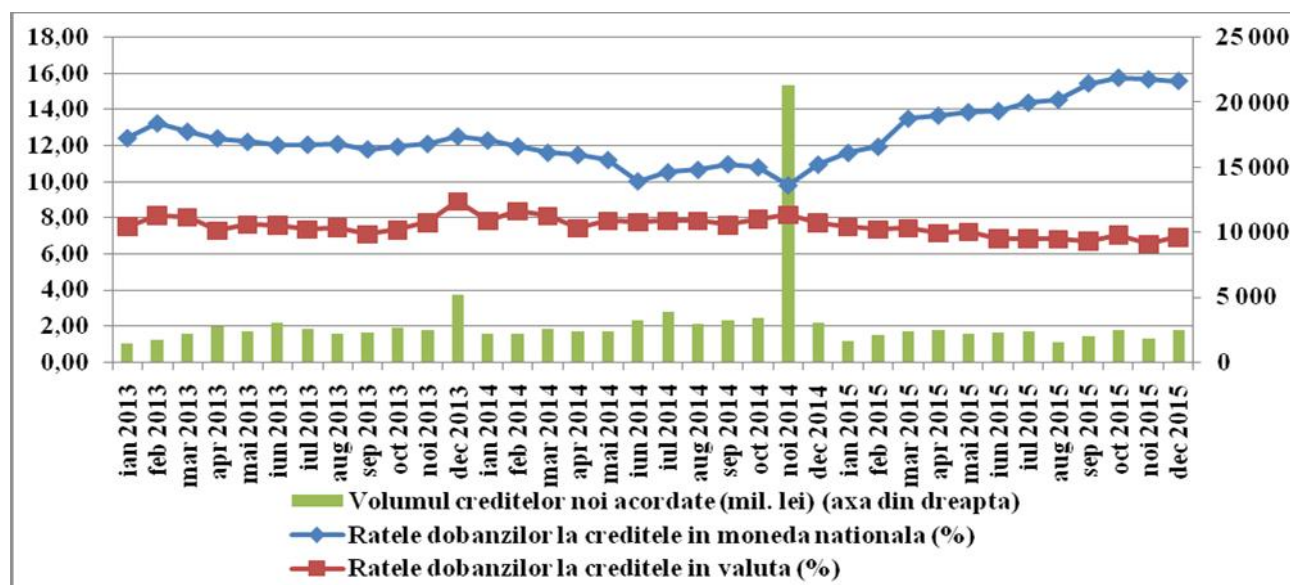

Fig. 5. Dinamica volumului lunar și a ratelor dobânzilor ale creditelor noi acordate

Sursa: [4]

Ratele dobânzilor la creditele acordate în moneda națională în perioada ianuarie 2013 – noiembrie 2014 a scăzut de la 12,4% până la 9,8%, iar apoi a avut loc o creștere până la 15,6% în luna decembrie 2015.

Analiza pieței creditelor bancare în diviziune pe segmentele de bază. Studiul pieței creditelor bancare este unul multidimensional, care poate fi efectuat prin prisma a mai multor criterii.

Structura portofoliului de credite al băncilor comerciale la 31.12.2015 în diviziune pe ramurile economiei este prezentată în Figura 6.

Cele mai mari ponderi în portofoliul băncilor în anul 2015 le-au avut:

- creditele acordate comerțului (30,5%), a căror pondere fiind în scădere față de anul 2014 cu 2,2 p.p.;
- creditele acordate industriei alimentare (9,3%) (scădere cu 0,5 p.p.);
- creditele de consum (8,0%) (creștere cu 0,2 p.p.);
- creditele acordate agriculturii (7,8%) (creștere cu 1,4 p.p.);
- creditele acordate în domeniul prestării serviciilor (7,2%) (creștere cu 0,3 p.p.);
- creditele acordate industriei productive (7,1%) (scădere cu 0,3 p.p.).

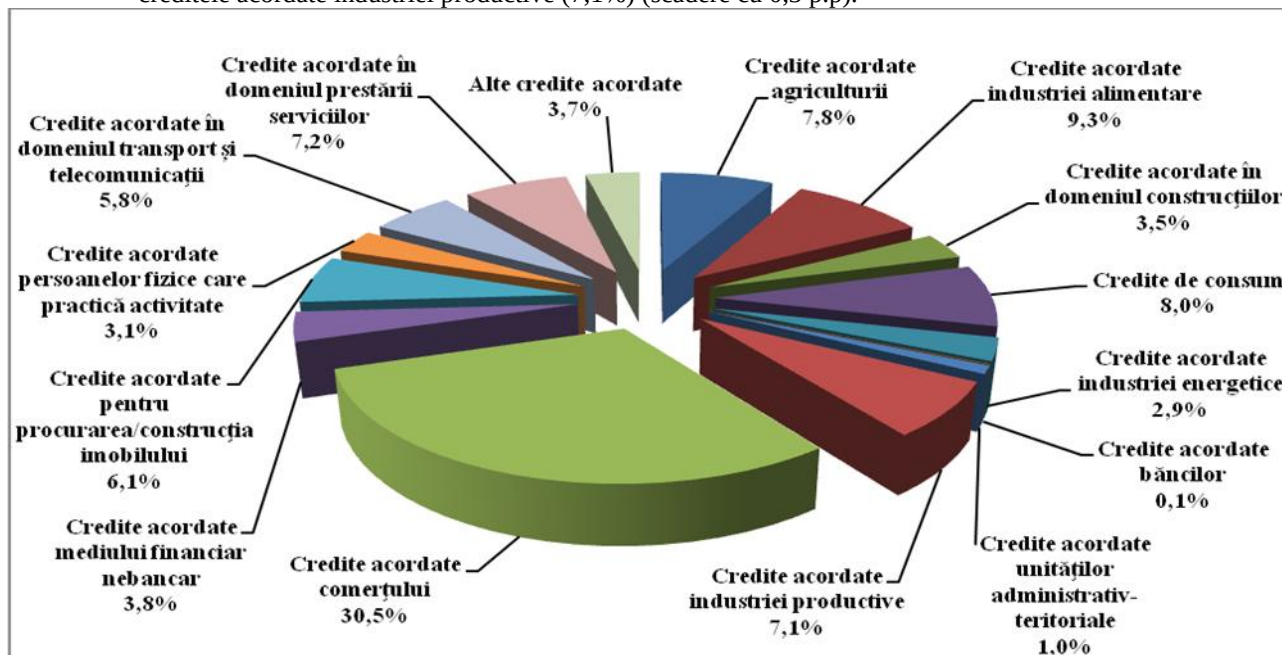

Fig. 6. Structura portofoliului de credite în diviziune pe ramurile economiei

Sursa: [6]

La fel, prezintă interes distribuția portofoliului de credite între bănci în anul 2015, care demonstrează creșterea nivelului de concentrare (Figura 7).

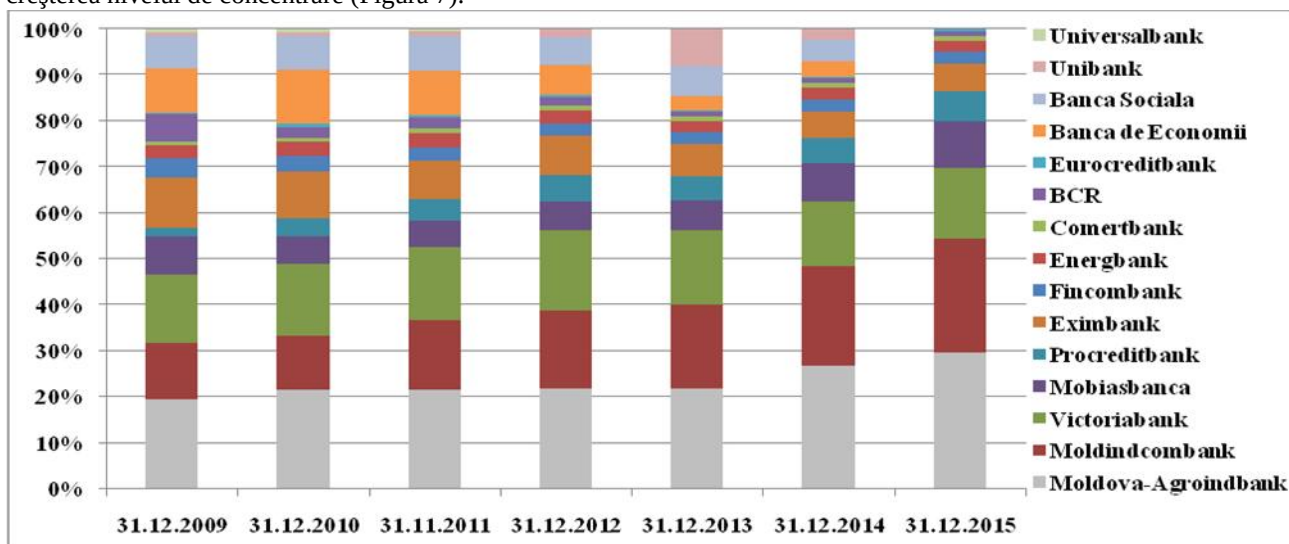

Fig. 7. Structura portofoliului de credite în diviziune pe băncile comerciale

Sursa: [5]

Cea mai mare pondere o deține Moldova-Agroindbank cu 29,4%, care s-a mărit față de anul 2014 cu 2,9 p.p. După care urmează Moldindconbank cu 24,9% (mărirea cu 3,13 p.p.), Victoriabank – 15,4% (mărire cu 1,31 p.p.), Mobiasbanca – 10,2% (mărirea cu 1,8 p.p.), ProcreditBank – 6,5% (creștere cu 0,95 p.p.), Eximbank – 6,0% (mărirea cu 0,4 p.p.).

Parțial, acesta se explică prin demararea procesului de lichidare a Băncii de Economii, Băncii Social și Unibank și, ca urmare, a redistribuirii clientelei între băncile rămase pe piață.

Aceasta confirmă existența fenomenului de concentrare pe sectorul creditelor acordate de bănci din Republica Moldova.

Pentru testarea nivelului de concentrare, ca și în cazurile precedente poate fi construită și curba de concentrare (Figura 8).

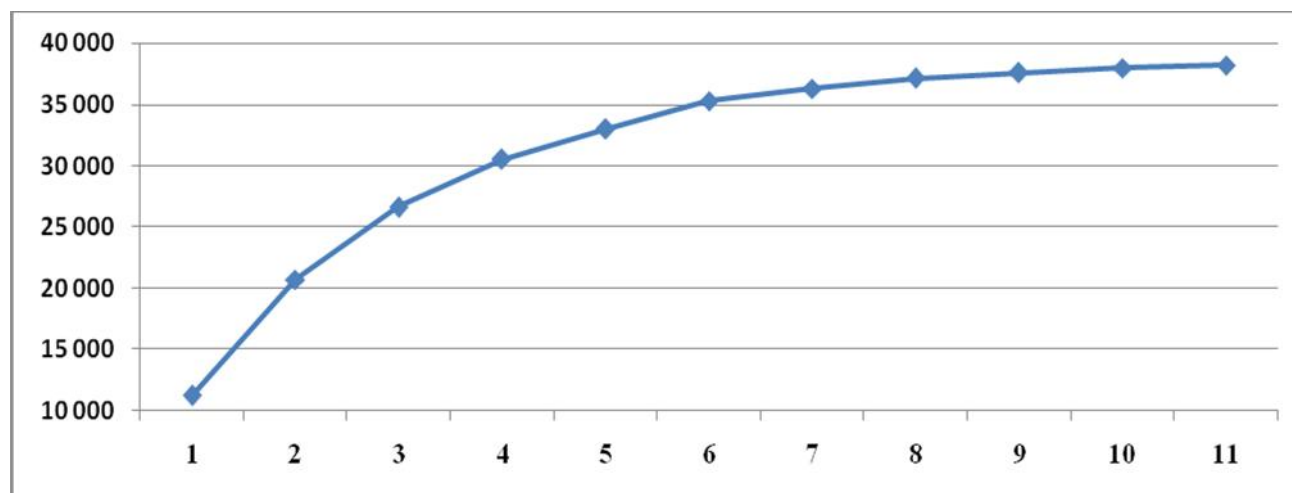

Fig. 8. Curba concentrării creditelor acordate de către bănci la 31.12.2015

Sursa: [5]

Forma curbei din figura 6 confirmă demonstrează elocvent fenomenul de concentrare a activelor în sistemul bancar din Republica Moldova.

De asemenea, putem testa această concluzie, calculând Indicele Herfindahl-Hirschman (IHH), care este un indice care exprimă gradul de concentrare a pieței luând în seamă dispersia ce există între cele mai mari firme. Se definește ca suma pătratelor cotelor de piață ale firmelor, cotele de piață fiind considerate numere întregi și nu fracții. Cu cât IHH-ul unei piețe date este mai ridicat, cu atât mai mult este concentrată producția într-un număr mic de entități. [1]

Semnificația IHH este următoarea:

- când IHH-ul este inferior cifrei 1000, concentrarea pieței este considerată slabă;
- când indicele este cuprins între 1000 și 1800, concentrarea pieței este considerată medie,
- iar când IHH-ul este superior cifrei 1800, aceasta este considerată înaltă.

Pentru anul 2015 el a constituit 1867,8, fiind în creștere față de anul 2014 cu 389,6 puncte, ceea ce indică asupra unui nivel moderat al concentrării creditelor acordate.

Partea principală în anul 2015 a fost deținută de către creditele eliberate în moneda națională (57,9%), fiind în scădere față de anul 2014 cu 2,3 puncte procentuale. 17,5% din credite au fost acordate în dolari SUA, fiind în creștere cu 1,9 p.p., iar 24,6% din credite au fost în euro, fiind în creștere cu 0,4 p.p.

Prezintă interes și structurarea portofoliului de credite al băncilor pe valute (Figura 9).

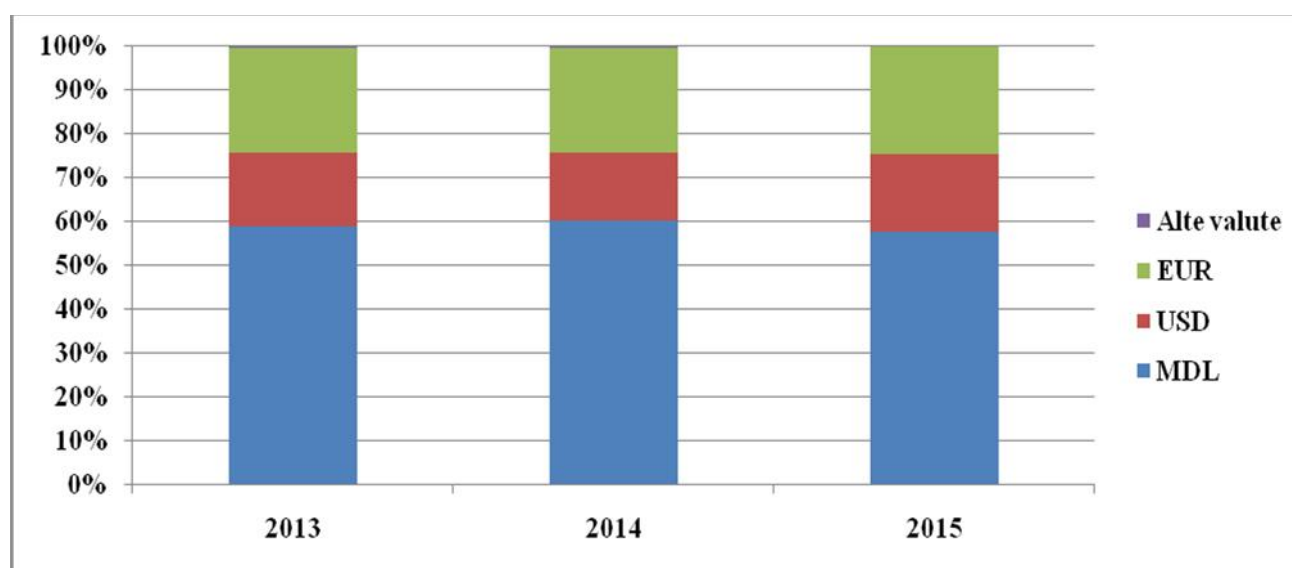

Fig. 9. Structura portofoliului de credite în diviziune pe valute

Sursa: [8]

Dinamica modificărilor structurale a creditelor noi acordate după destinația lor este prezentată în Figura 10.

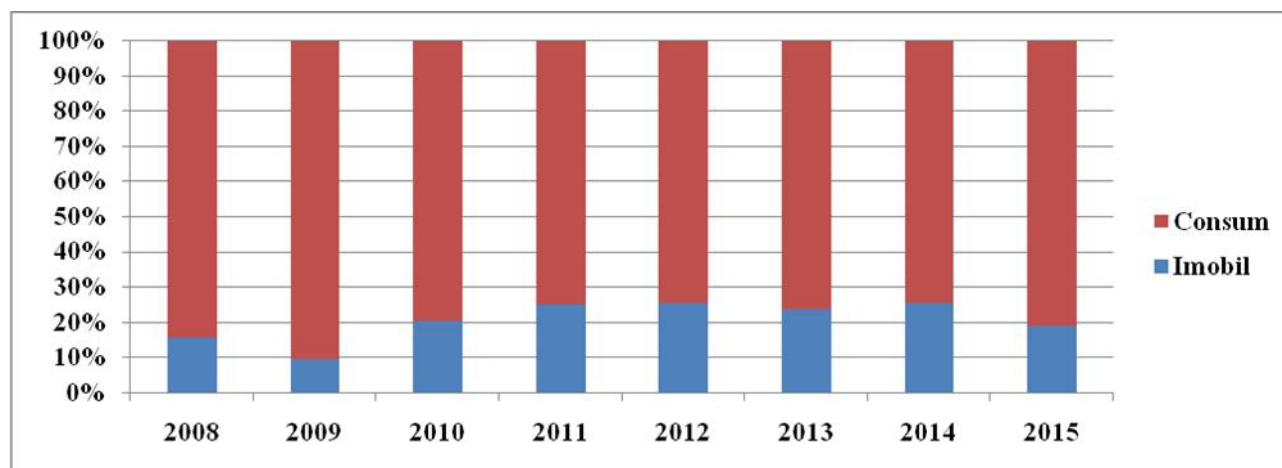

Fig. 10. Dinamica modificărilor structurale a creditelor noi acordate după destinația lor

Sursa: [4]

În anul 2015 ponderea creditelor pentru imobil a constituit 16,3%, fiind în scădere cu 12 p.p., iar creditele acordate pentru consum au avut o pondere de 69,6%, fiind în creștere cu 14,1p.p.

Schimbările structurale a creditelor noi acordate după termenul lor sunt reflectate în Figura 11.

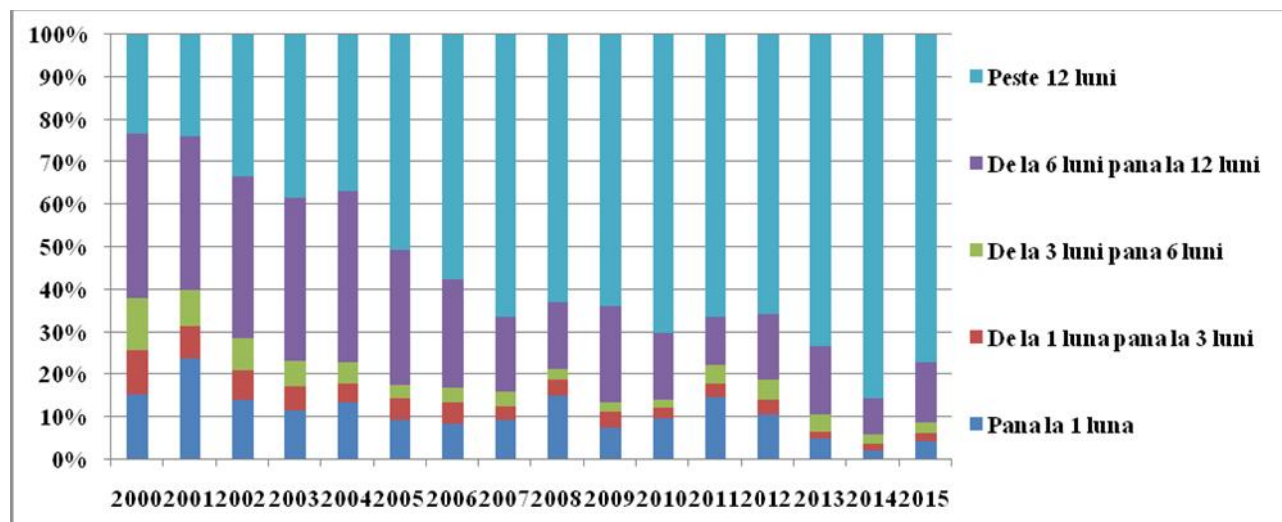

Fig. 11. Dinamica modificărilor structurale a creditelor noi acordate după termenul lor

Sursa: [4]

În perioada anilor 2000-2015 au avut loc modificări esențiale în structura creditelor acordate.

Astfel suma creditelor cu termenul până la un an a crescut de la 2199,1 mil. lei până la 5782,2 mil. lei sau de 2,6 ori, însă ponderea în volumul total a scăzut de la 76,6% până la 22,7% sau cu 53,9 p.p.

De asemenea, trebuie remarcată reducerea ponderilor în cadrul acestui segment al pieței:

- a creditelor cu termenul de până la 1 lună de la 15,1% până la 4,1%;
- a creditelor cu termenul de la 1 lună până la 3 luni de la 10,5% până la 1,7%;
- a creditelor cu termenul de la 3 luni până la 6 luni de la 12,4% până la 2,7%;
- a creditelor cu termenul de la 6 luni până la 12 luni de la 38,6% până la 14,2%.

Suma creditelor cu termenul mai mare de un an a crescut de la 671,6 mil. lei până la 19642,1 mil. lei sau de 29,2 ori, însă ponderea în volumul total a crescut de la 23,4% până la 77,3% sau cu 53,9 p.p.

De asemenea, poate fi remarcată reducerea creditelor acordate pe termenul de la 1 an până la 2 ani de la 8685,2 mil. lei în anul 2014 până la 7691,3 mil. lei în anul 2015 sau cu 11,4%. Creditele acordate pe termenul de la 2 ani până la 5 ani s-au micșorat respectiv de la 33682,5 mil. lei în anul 2014 până la 10239,2 mil. lei sau cu 69,6%. Creditele acordate pe termenul peste 5 ani s-au micșorat de la 2578,9 mil. lei în anul 2014 până la 1711,6 mil. lei sau cu 33,6%.

Dinamica modificărilor structurale a portofoliului de credite al băncilor comerciale în diviziune pe tipurile de debitori este prezentată în Figura 12.

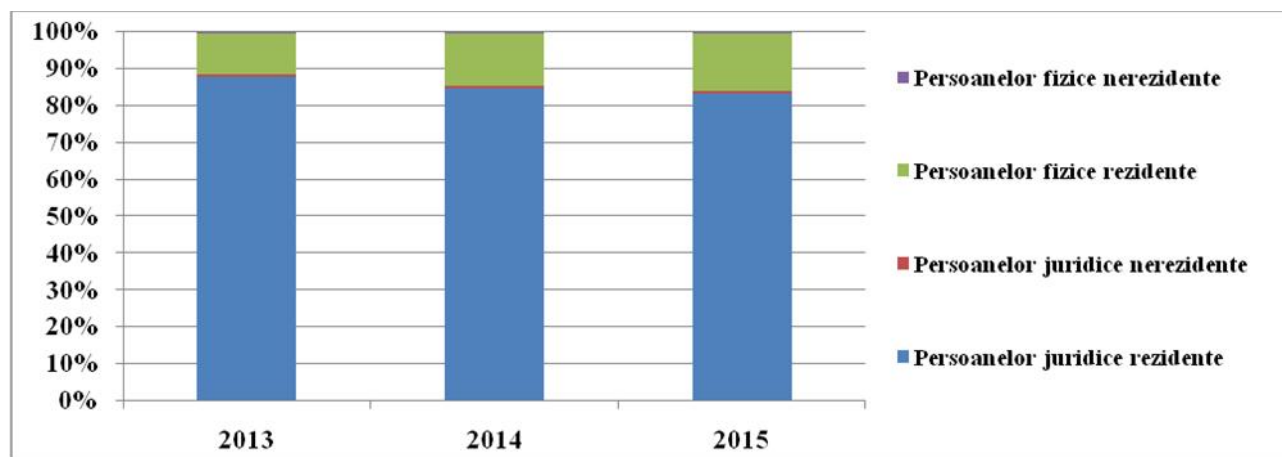

Fig. 12. Structura portofoliului de credite în diviziune pe tipurile de debitori

Sursa: [7]

Cel mai important segment al pieței creditelor bancare în Republica Moldova este cel al clienților corporativi rezidenți, a căror pondere în portofoliul băncilor în anul 2015 a constituit 83,3%, având loc o reducere față de anul 2014 cu 1,4 p.p. În același timp a avut loc creșterea ponderii persoanelor fizice rezidente, respectiv de la 14,5% până la 15,7%.

Ponderea creditelor acordate clienților nerezidenți este nesemnificativă.

Concluzii și recomandări. În Republica Moldova activitatea de creditare bancară este una în plină dezvoltare. Însă crizele financiare, inclusiv cea bancară, și-au lăsat amprenta asupra acestei activități. Drept rezultat al lichidării recente a trei bănci a crescut nivelul de concentrare a pieței creditelor bancare. De asemenea, pe această piață au loc schimbări structurale calitative importante.

BIBLIOGRAFIE

1. Indicele Herfindahl-Hirschmann, http://www.euroavocatura.ro/dictionar/326148/Indicele_Herfindahl-Hirschmann_IHH_
2. Rapoartele anuale ale Băncii Naționale a Moldovei pentru anii 2001-2015 <http://www.bnm.org>
3. Ratele medii ponderate ale dobânzilor la creditele noi acordate și ale depozitelor noi atrase și volumele aferente (anuale), <http://www.bnm.org>
4. Ratele medii ponderate ale dobânzilor la creditele noi acordate și ale depozitelor noi atrase și volumele aferente (lunare), <http://www.bnm.org>
5. Structura portofoliului de credite pe sectorul bancar al RM (pe instituții financiare) pentru anul 2015, <http://www.bnm.org>
6. Structura portofoliului de credite pe sectorul bancar al RM (pe ramurile economiei) pentru anul 2015, <http://www.bnm.org>
7. Structura portofoliului de credite pe sectorul bancar al RM (pe tipurile de debitori), <http://www.bnm.org>
8. Structura portofoliului de credite pe sectorul bancar al RM (pe valute),

**MODALITĂȚILE NECESARE PENTRU ATINGEREA
OBIECTIVELOR DE OPTIMIZARE A PORTOFOLIULUI DE CREDIT**

Evgheni CADOCINICOV, drd., Universitatea de Stat din Moldova

Diversificarea surselor de primire și îndreptare a resurselor băncii reprezintă una dintre metodele de diminuare a riscului. Când sunt stabilite obiectivele băncii, la baza analizei situației pe piața financiară se impun a fi elaborate următoarele strategii: mărirea cotei băncii pe piața serviciilor bancare, propunerea produselor financiare noi, alegerea noilor direcții de orientare a activității băncii etc.

Politica creditară stă la baza procesului de gestiune a creditelor. Formarea politicii înseamnă micșorarea alternativelor activității posibile și accelerarea procesului de luare a deciziilor. Ea determină standardele de care trebuie să se conducă lucrătorii bancari și permite auditorilor (interni și externi) aprecierea calității gestiunii creditelor în bancă.

O politică creditară eficientă permite administrației băncii să înlăture riscurile posibile, să aprecieze corect posibilitățile de dezvoltare a activității și determină limitele riscului creditar. Băncile au succes atunci, când riscurile sunt admisibile, controlabile și în limitele posibilităților financiare. Activele, îndeosebi creditele, trebuie să fie foarte lichide pentru a acoperi cheltuielile și pierderile și să asigure acționarilor dividende favorabile.

The diversification of the receipt and referral sources of bank resource is one of risk diminution methods. When the Bank's objectives are established, based on the analysis of the situation on the financial markets it is required to be developed the following strategies: increasing the Bank's share on the market of banking services, the proposal of new financial products, choosing new directions of bank activity orientation, etc.

Credit policy underpins the credit management process. The formation of policy means the reduction of alternatives of possible activity and speeding up the decision-making process. It determines the standards which the bank workers should respect and allows the Auditors (internal and external) to appreciate the quality of credit management in the Bank.

An efficient credit policy allows the Bank Administration to remove possible risks, to assess properly the possibilities of development of the activity and determines the credit risk limits. Banks have success when risks are permissible, controllable and within the limits of financial possibilities. Assets, particularly credits, must be very liquid, in order to cover the costs and losses and to ensure shareholders favorable dividends.

Principiile analizei de portofoliu sunt analogice cu principiile teoriei alegerii de portofoliu. Se presupune că obiectivul constă în maximizarea profitului din bunuri în perioada în care se ia decizia. La alegerea portofoliului se ia în considerare nu doar abordarea extremă, dar și elementul de risc, tendința de reducere a acestuia la minim. Astfel, problema se prezintă mai dificilă decât se pare la prima vedere. Soluționarea ei este legată de o unitate de contradicții, anume de asigurarea, pe de o parte, a profitului maximal, iar, pe de altă parte, a riscului minimal. Dificultatea constă în menținerea echilibrului dintre tendința spre un profit mai mare și spre riscuri minime, adică asigurarea lichidității.

Principiul fundamental al abordării de portofoliu este diversificarea operațiilor și valorificarea diverselor piețe ale capitalului de împrumut. Diversificarea surselor de primire și îndreptare a resurselor băncii reprezintă una dintre metodele de diminuare a riscului. Băncile de obicei se străduiesc să aplice două tipuri de diversificare care reduc riscul: de portofoliu și geografică. Diversificarea portofoliului înseamnă repartizarea creditelor și depozitelor într-un cerc de clienți larg, inclusiv firmele mici și mari. [1]

Abordarea de portofoliu la formarea activelor constă în maximizarea utilității, adică în creșterea rentabilității din active prin diversificarea concomitentă a riscurilor. Diminuarea riscurilor prin combinarea activelor (diversificarea portofoliului) reprezintă un efect comun la „păstrarea” portofoliului.

Gestionarea portofoliului de credit și optimizarea acestuia, schimbarea structurii lui pentru maximizarea profitului sunt întemeiate pe analiza și prognoza dinamicii cotei procentuale a depozitelor bancare, întrucât profitul maxim din asemenea active, cum ar fi diferite tipuri de hârtii de valoare, bunuri imobile etc., trebuie să nu fie mai mic decât profitul adus din depozitele bancare. La modificarea cotei procentuale și a nivelului de rentabilitate a diverselor active se schimbă structura activelor. De exemplu, la creșterea rentabilității din hârtiile de valoare o parte semnificativă din activele bancare se transfera în hârtiile de valoare, la creșterea rentabilității din operațiile pe piața valutară se transfera pe piața valutară; dacă mai rentabilă era piața creditelor interbancare, atunci se transfera pe piața banilor „scurți”. La abordarea de portofoliu cu privire la gestionarea activelor proporțiile dintre ele se stabilesc prin tendința băncilor de a reduce la minim riscul și a obține maximizarea profitului.

Când sunt stabilite obiectivele băncii, la baza analizei situației pe piața financiară se impun a fi elaborate următoarele strategii: mărirea cotei băncii pe piața serviciilor bancare, propunerea produselor financiare noi, alegerea noilor direcții de orientare a activității băncii etc.

În procesul realizării strategiei se formează portofoliul de active, raportul dintre care se stabilește prin profitul relativ al fiecărei forme de active. Gestionarea de succes a portofoliului de active în mare parte este determinat de calitatea prognozei pieței financiare, deoarece cu cât mai exact vor fi stabilite posibilele variante de dezvoltare a pieței financiare și probabilitatea prezenței unui sau altui eveniment, cu atât este mai mic riscul de incertitudine.

Întrucât pentru multe portofolii bancare nu există estimări de piață a profitului și prețurilor, este necesar de a se baza permanent pe evaluările de bilanț. [2]

Ideea constă în faptul de a stabili în cazul depozitelor respective ale băncii rezervele și împrumuturile optime ale portofoliului de active. În rezultat apare necesitatea de a examina gestionarea comună a activelor și pasivelor băncii sau gestionarea generală a bilanțului. Ideea gestionării portofoliului bancar sau a gestionării complexe a bilanțului ia naștere în teoria modernă a portofoliului (TMP), elaborată în mijlocul anilor 50. Obiectivul primordial al colaboratorilor bancari este o astfel de gestionare a portofoliilor băncii care corespunde cel mai bine obiectivelor băncii, reieșind din instrucțiunile în vigoare, care reglementează operațiile bancare.

Este evident că unul dintre obiectivele optimizării portofoliului reprezintă mărirea profitului bancar. Firește că mai târziu profitul băncii mărește capitalul propriu al băncii, ceea ce contribuie la ridicarea capitalizării și atracția investițională pentru acționari. Cu toate acestea, managerii bancari trebuie să coreleze profitul cu conceptul de securitate și lichiditate. Banca care acordă prea multe împrumuturi riscante sau care nu asigură lichiditatea necesară în unele situații neprevăzute, poate să intre în incapacitate de plată. În afară de acestea, gestionarea portofoliului trebuie să corespundă cu strategia generală de marketing a băncii, iar aspectul fundamental de gestionare a portofoliului băncii este necesitatea balansării permanente dintre profit, risc și lichiditate.

Optimizarea portofoliului de credit sub aspect general prezintă realizarea unei astfel de structuri care cuprinde toți parametrii stabiliți de politica creditară, care asigură funcționarea eficientă a băncii întru atingerea raportului admis dintre profit și risc, cât și reglementarea portofoliului pentru menținerea acestuia în stare bună. Spre realizarea obiectivelor de optimizare se folosesc inclusiv metode de gestionare a portofoliului de credit. [3]

Gestionarea portofoliului de credit are loc în câteva etape:

- selecționarea criteriilor de evaluare a unui anumit împrumut;
- stabilirea grupurilor principale de împrumuturi cu indicarea procentelor de risc în legătură cu acestea;
- evaluarea fiecărui împrumut acordat în funcție de criteriile de evaluare selecționate.
- determinarea structurii portofoliului de credit din punctul de vedere al clasificării împrumuturilor.
- evaluarea calității portofoliului de credit per ansamblu.
- analiza factorilor care au influență asupra modificării structurii portofoliului de credit în dinamică.
- stabilirea sumei fondului de rezervă adecvat riscului global al portofoliului de credit.
- elaborarea măsurilor de îmbunătățire a calității portofoliului de credit.

Specialiștii din domeniul creditării menționează trei etape principale (cheie) în procesul de gestionare a portofoliului:

- formarea portofoliului;
- evaluarea calității, cu scopul de a stabili necesitatea și metodele de reglementare;
- realizarea nemijlocită a acțiunilor de rectificare.

Obiectivele fundamentale ale gestionării portofoliului de credit al băncii comerciale sunt:

- stabilirea și evaluarea reală a factorilor care influențează nivelul riscului de credit;
- clasificarea creditelor după grupurile de risc conform cerințelor Regulamentului cu privire la modul de formare a rezervei speciale în cazul pierderilor la datorii dubioase;
- optimizarea portofoliului de credit din punctul de vedere al riscurilor de credit, al contingentului de clienți și al structurii creditelor;
- stabilirea solvabilității debitorului și a unei posibile schimbări a situației financiare a acestuia, cu scopul de a prognoza riscul de credit;
- identificarea prealabilă a creditelor problematice;
- evaluarea cantității suficiente a rezervei create și rectificarea ei în termen;
- asigurarea diversificării depunerilor de credit, a lichidității și rentabilității lor;
- elaborarea politicii creditare a băncii și a rectificării ei în baza analizei efectuate a calității portofoliului de credit. [4]

În cadrul gestionării portofoliului de credit se disting câteva funcții.

Prima funcție este cea analitică. Banca care asigură mișcarea capitalului de împrumut, în baza unor criterii și indicatori prestabiliți, analizează mișcarea creditelor sale, prognozează dezvoltarea lor ulterioară. Din punct de vedere economic, interacționând cu mediul extern, banca comercială când formează portofoliul de credit selecționează direcțiile mai mult sau mai puțin raționale, sferele de aplicare a creditelor. În acest sens portofoliul de credit reprezintă clasificatorul sferelor de aplicare a împrumuturilor. Ea nu doar delimitează clienții după anumite grupuri, dar și stabilește cui să i se acorde prioritate, care din împrumuturi este mai profitabil, mai fiabil din punctul de vedere al asigurării etc.

A doua funcție de gestionare a portofoliului de credit se manifestă în raport cu banca: gestionarea portofoliului de credit asigură diversificarea creditului de risc, care permite micșorarea sau reducerea acestuia.

Gestionarea portofoliului de credit oferă posibilitate băncii să întărească fiabilitatea financiară, să îmbunătățească indicii activității sale. Băncile care creează profitul în majoritate din contul operațiilor de credit, primesc sub formă de portofoliu de credit un indicator sensibil, capabil să identifice părțile negative în plasarea creditelor, să stabilească o linie de comportament mai corectă la realizarea politicii creditare. Gestionarea portofoliului de credit oferă posibilitate băncii să dezvolte sau să rețină operațiile de credit, să îmbunătățească structura acestora, să determine nivelul de protejare contra unei structuri de împrumuturi acordate ce nu este destul de calitativă.

Formarea și gestionarea portofoliului de credit constituie unul dintre momentele fundamentale în activitatea băncii. Portofoliul de credit optim, calitativ influențează asupra lichidității băncii și fiabilității ei. Fiabilitatea băncii contează pentru mulți: acționari, întreprinderi, populație, care sunt deponenți și care se folosesc de serviciile băncii. Pierderea depunerilor are repercusiuni asupra multiplexelor economiei ale deponenților și capitalul multor organizații economice. Lipsa balanței financiare reduce încrederea generală față de sistemul creditar al statului, acest fapt se resimte și în alte sectoare ale economiei.

Pentru formarea unui portofoliu de credit optim banca trebuie să elaboreze politica creditară respectivă, să selecționeze corect segmentele de piață, să stabilească structura activității.

În optimizarea portofoliului de credit o importanță semnificativă o deține modificarea sistemului de gestionare a termenului activelor și pasivelor și, respectiv, diferența cotelor procentuale și ca rezultat rentabilitatea. Fiecare izvor de resurse deține caracteristici unice, prin variabilitate și cerințe de rezervă. Modalitatea de gestionare a acestora reprezintă metoda conversiunii resurselor financiare, care analizează fiecare izvor de resurse individual.

Analiza regulată a portofoliului de credit în sistemul de gestionare a băncii permite alegerea variantei de plasare rațională a resurselor, direcția politicii creditare a băncii, reducerea riscului de pe urma diversificării depunerilor de credit, luarea deciziei referitor la oportunitatea acordării de împrumuturi clienților, în funcție de apartenența lor de ramură, de formele de proprietate, solvabilitate etc. [5]

Organizarea gestionării portofoliului de credit include următoarele elemente:

- selecționarea criteriilor pentru evaluarea calității împrumuturilor ce formează portofoliul de credit;
- elaborarea unei anumite metode de evaluare a calității împrumuturilor pe baza criteriilor alese și instruirea personalului băncii prin aplicarea practică;
- organizarea activității de clasificare a împrumuturilor după grupuri de risc;
- acumularea informației statistice a băncii pentru stabilirea procentului de risc pentru fiecare grup de împrumuturi clasificate: cotele datoriei expirate și procentele anulării ei din contul rezervei băncii în ceea ce privește grupurile speciale de împrumuturi;
- stabilirea valorii absolute a riscului de credit în categoria grupurilor de împrumuturi din portofoliul de credit și riscul global al băncii;
- luarea deciziei privind volumul rezervei create pentru acoperirea eventualelor pierderi la împrumuturi, sursele de vărsământ în această rezervă, precum și măsurile cu privire la modificarea structurii portofoliului de credit și diminuarea calității acestuia;
- evaluarea calității portofoliului de credit în baza coeficienților și a segmentării portofoliului de credit, care are un rol important în sistemul evaluării stabilității financiare a băncii.

Una dintre condițiile obligatorii ale diminuării riscului de credit o constituie diversificarea portofoliului de împrumuturi. Regulile de diversificare prevăd următoarele: acordarea de împrumuturi diferitor întreprinderi din diverse sectoare economice din sume mai mici pe o perioadă mai scurtă de timp și unui număr mai mare de debitori. Ca o condiție suplimentară de diminuare a riscului trebuie să se aplice diversificarea asigurării de restituire a creditelor în baza corelației diverselor metode de asigurare a restituirii împrumuturilor: gaj, garanții, cauțiuni, asigurări. Respectarea acestor reguli permite compensarea eventualelor pierderi la unele tranzacții de credit prin profitul din altele. [6]

În urma efectuării cercetării, putem concluziona că economia de piață contemporană nu poate funcționa eficient fără un sistem creditor flexibil, ramificat și diversificat, care împreună cu finanțele, contribuie la mobilizarea accelerată a mijloacelor pentru efectuarea reproducerii largite, accelerarea reformării structurale a economiei naționale, ridicarea capacității ei de concurență, precum și la intensificarea dinamismului tuturor proceselor economice.

Principalii creditori în Republica Moldova sunt băncile comerciale. Creditul, fiind factor cheie în proiectarea imaginii băncii atât pe piața națională, cât și pe cea internațională, prezintă o importanță maximă pentru creșterea profitabilității și competitivității. Anume printr-o gestiune eficientă a creditului se pot organiza activități care influențează satisfacerea cerințelor clientului într-o succesiune de procese intercorelate menținute sub control sistematic, având drept obiective: realizarea, menținerea, urmărirea și îmbunătățirea continuă și performantă a calității procesului de creditare a agenților economici în conformitate cu cerințele BNM aferente creditării, precum și furnizarea încrederii totale a clienților în ceea ce privește îndeplinirea condițiilor sistemului de calitate și siguranță.

În opinia noastră, elementele de bază de care trebuie să se țină cont la gestionarea eficientă a creditelor, sunt următoarele: o politică creditară bine dezvoltată, gestiune stabilă a portofoliului, control efectiv privind utilizarea creditelor conform destinației și cel mai important – personal bine pregătit.

În afara băncii ca instituție, gestiunea eficientă a creditelor asigură atingerea obiectivelor politicii naționale și anume: repartiția eficientă a resurselor financiare limitate cu scopul accelerării creșterii economice și minimizarea pierderilor în economia țării.

Cele mai mari dificultăți apar în gestiunea creditelor. Controlul din partea Guvernului, presiunea circumstanțelor interne și externe, cu caracter politic, dificultățile în procesele de producție, limitele financiare, recesiuni pe piață, nerespectarea programelor de producție și situațiilor instabile în sfera businessului și producției compromit situația financiară a împrumuturilor. Informația financiară deseori este dubioasă, structura legislativă nu permite îndeplinirea obligațiilor privind rambursarea datoriei. În majoritatea țărilor în tranziție la economia de piață, dificultățile cu caracter extern influențează înrăutățirea calității activelor.

Deci, putem concluziona că printre cele mai des întâlnite probleme privind gestiunea riscurilor creditare sunt:

- analiza insuficientă a ramurii creditare;
- valoarea exagerată a gajului;
- lipsă de control asupra împrumuturilor;
- lipsa în formă documentară a politicii creditare;
- pachetul de documente de creditare incomplet;
- lipsa clasificării activelor și standardelor privind formarea rezervelor pentru acoperirea pierderilor

pentru creditare;

- imposibilitatea controlului efectiv și de audit al procesului de creditare.

Considerăm că gestionarea eficientă a creditelor nu va corecta creditul neperformant, însă, multe credite performante pot deveni problematice în cazul unei gestionări insuficiente de către personalul secției de creditare a băncii. Supravegherea creditului devine necesară pentru a evita la etapa inițială semnale de insolvabilitate a clientului la momentul rambursării creditului. Deseori aceste probleme apar la companiile cu nivel scăzut de eficiență, de obicei clienții ce-și pierd capacitatea de concurență pe piață. În aceste cazuri, după părerea noastră, inspectorul creditor trebuie să întreprindă următoarele măsuri:

- să analizeze problemele împrumutătorului;
- să se discute situația la comitetul de creditare;
- să colecteze informația despre faptul dacă banca mai poate să se expună riscului în relațiile

cu acest client;

- zilnic să se urmărească controlul clientului;
- să se revadă dosarul creditor și garanțiile;
- să se elaboreze un plan de măsuri pentru corectarea situației.

Fiecare bancă își va manifesta oportunitățile de creditare aproape de necesitățile și posibilitățile sale, pentru a propune servicii și produse corespunzătoare cerințelor pieței. Însă, totodată trebuie să-și țină activitatea de creditare în conformitate cu următoarele principii:

- scopul creditului bine determinat;
- banca trebuie să studieze aprofundat și să înțeleagă posibilitățile și necesitățile clientului, sfera și

piețele pe care activează;

- banca trebuie să fie încredințată că creditul poate fi rambursat în termenele stabilite;
- banca trebuie să fie totalmente încredințată că va suporta mari pierderi, în caz de nerambursare de către client a obligațiilor sale;
- banca trebuie să fie totalmente încredințată în împrumutător.

Băncile trebuie să urmărească permanent procesul de gestiune a portofoliului creditor și să întreprindă măsuri pentru ridicarea nivelului de calitate. Respectarea cu strictețe a acestor condiții oferă băncilor comerciale posibilitatea să-și îmbunătățească calitatea portofoliului de credite, în acest context băncile oferă servicii legate de utilizarea cardurilor bancare de credit.

Reieșind din cele expuse, băncile comerciale trebuie să urmărească permanent procesul de gestiune a portofoliului creditor și să întreprindă măsuri pentru ridicarea nivelului de calitate a lui. Perfecționarea sistemului creditor al băncii urmărește să atingă următoarele scopuri:

- mărirea volumului și a diversificării serviciilor prestate de bancă;
- micșorare cheltuielilor și pierderilor cauzate de nerambursarea creditelor;
- stabilirea prețului la aceste servicii în concordanță cu nivelul calității lor și a siguranței acestora.

În aspect macroeconomic considerăm, că sistemul bancar în Republica Moldova face față cerințelor actuale. Însă e clar că e nevoie de o continuă perfecționare pentru a putea adapta sistemul bancar la cerințele mondiale față de serviciile prestate de către băncile comerciale.

BIBLIOGRAFIE

1. Didier Cossin, Hugues Pirotte, Advanced Credit Risk Analysis. Financial Approaches and Mathematical Models to Assess, Price, and Manage Credit Risk, John Wiley & Sons, LTD, 2001.
2. Vassiloglou M., Giokas D. A Study of the Relative Efficiency of Bank Branches: an Application of Data Envelopment Analysis, Journal of Operational Research Society, nr. 41/1999, p. 591-597
3. Newman J., Shrieves R. Multibank Holding Company Effect on Cost Efficiency in Banking, Journal of Banking and Finance, 17/1993, p. 709-732
4. McAllister P., McManus D. (1993) Resolving the Scale Efficiency Puzzle in Banking, Journal of Banking and Finance, nr. 17/1993, p. 393-415
5. English M., Grosskopf S., Hayes K., Yaisawarng S. Output Allocative and Technical Efficiency of Banks, Journal of Banking and Finance, nr. 17/1993, p. 349-366
6. Barr R., Seiford L., Siems T. An Envelopment-Analysis Approach to Measuring the Management Quality of Banks, Annals of Operational Research, nr. 38, 1993.

ANALIZA COMPARATIVĂ STRUCTURII CLASELOR DE BANI ÎN
DIVERSE SISTEME MONETAREOlga TIMOFEI, scientific researcher, NIER¹

The composition of money supply structure differs from state to state. It depends on historical, socio-economic factors as well as on the monetary policy objectives promoted by the authorities and representing monetary indicators that are used for sizing and following monetary evolution. Due to the fact that the Republic of Moldova aspires to join the European Union, one of the steps it will have to take in this direction will be the structuring money in its economy by bringing composition of each monetary indicator to the European model. This paper aims to follow training examples of monetary expansion in Europe and especially in the neighboring country- Romania, country which has already changed its system - from a simple monetary system to a monetary system harmonized to European needs and subsequently monetary system that is integrated into the European one. It is vitally important to know the structural differences between the monetary aggregate components taken into consideration in the European monetary system and that of the RM in order to identify the opportunities for evaluation and comparability of the various components of the money supply with a view to follow the positive experiences that are further possible to apply for the domestic economy.

Key words: money supply, monetary aggregate, the composition of monetary aggregates

Cuvinte cheie: masă monetară, agregat monetar, componența agregatelor monetare

Relațiile sociale sunt imposibile în absența banilor, iar pentru optima lor desfășurare este necesară o anumită cantitate de monedă, numită și masă monetară. Modificarea masei monetare în circulație determină, în sens și intensitate diferită, variabilele nominale și reale dintr-o economie, precum prețurile, rata dobânzii, șomajul și producția. Asigurarea și reglarea cantității optime de bani în circulație, în conformitate cu cererea și necesitățile sectorului real și cel bancar, reprezintă una dintre cele mai importante sarcini ale oricărei Bănci Centrale. Urmărind obiectivul său primordial ce ține de menținerea stabilității prețurilor Banca Națională a Moldovei urmărește și comportamentul agregatelor monetare care reprezintă o imagine a condițiilor monetare actuale și viitoare.

În practica monetară, în vederea cuantificării volumului de bani în economie, componentele masei monetare sunt grupate în agregate monetare. Agregatul monetar desemnează o parte constitutivă a masei monetare și semimonetare, parte autonomizată prin funcțiile sale, prin agenți specializați care emit instrumente de schimb și de plată, prin instituțiile financiar-bancare care le gestionează și prin fluxurile economice reale pe care le mijlocesc [5].

Agregatele monetare în calitate de forme secundare de lichiditate includ masa bănească în sens restrâns (M1) și masa bănească în sens larg (M2, M3 etc.). Formele financiare lichide, care sunt incluse în masa monetară a unui sistem monetar, începând cu banii și continuând cu celelalte instrumente financiare, așezate în ordinea gradului lor de lichiditate, diferă mult în funcție de condițiile instituționale, deoarece ceea ce este valabil pentru o țară dezvoltată nu este valabil pentru o țară mai puțin dezvoltată. Chiar și în țările cu o dezvoltare similară, modul de definire a lichidităților poate fi divers, deoarece depinde de mai mulți factori istorici, socioeconomi etc. Construirea și determinarea componenței agregatelor monetare în calitate de forme secundare de lichiditate în economie depind de scopul în care acestea urmează să fie folosite, principalul scop fiind conceperea și aplicarea politicii monetare.

În practica și în teoria economică se operează cu diferite clase de bani, numerotate succesiv M1, M2, M3, M4 (distincția a pornit de la Irving Fisher, 1912), care reprezintă masa monetară din circulație în economie. Cea mai restrânsă clasă de bani este M1 care include monedele, bancnotele și depozitele la vedere. M2 – include pe lângă M1 și depozitele de economii, M3 – M2 plus depozitele la termen, iar M4 cel mai amplu agregat monetar în care se includ toate categoriile de bani, inclusiv „cvasimoneda”.

Structura și componența agregatelor monetare diferă de la o economie la alta, în funcție de nivelul dezvoltării pieței financiare, obiectivele și prioritățile dominante ce persistă într-o țară sau alta, însă, datorită unor caracteristici comune, ele sunt clasificate în literatura de specialitate în trei grupuri mari:

- moneda primară cuprinde banii emiși de Banca Centrală și constituie baza pentru crearea altor categorii de monedă, emisiunea acestei clase de bani este funcția exclusivă a Băncii Centrale;
- masa mijloacelor de plată cuprinde instrumentele de plată create de Banca Centrală și de celelalte instituții monetare, cea mai mare parte componentă a acestei clase de bani este creată de bănci care furnizează aceste instrumente de plată;
- masa mijloacelor de deținere a averii cuprinde, pe lângă instrumentele de plată, și instrumentele financiare lichide, care nu se folosesc ca atare, dar sunt ușor transformabile în instrumente lichide. Deținerea și creația acestor instrumente monetare constituie funcția băncii.

Principalele caracteristici ale agregatelor monetare sunt: omogenitatea – reprezintă un grup omogen de active financiare ce pot fi utilizate drept mijloace de plată; lichiditatea – activele incluse în același agregat monetar reprezintă același grad de lichiditate.

În afara agregatelor monetare, băncile centrale mai calculează un indicator denumit bază monetară. Baza monetară, în comparație cu formele secundare de lichiditate, reprezintă o formă a lichidității primare din economie, deoarece este formată doar din elemente care pot fi controlate direct de Banca Centrală prin intermediul instrumentelor de politică monetară, de care dispune. În consecință, baza monetară cuprinde următoarele elemente: numerarul în

¹ Timofei Olga, o_timofei@yahoo.com

circulație, numerarul în casierile instituțiilor financiar-monetare (IFM) și în conturile curente ale IFM (la Banca Centrală) [1].

Pentru a identifica anumite tendințe în procesul de structurare a masei monetare, este nevoie de o analiză amplă a experienței internaționale. Această analiză ne va permite urmărirea experiențelor pozitive de stimulare urmărirea a evoluției masei monetare posibile de aplicat în țara noastră.

În vederea identificării discrepanțelor metodologice în diseminarea datelor statistice cu privire la structura masei monetare un interes deosebit prezintă analiza experienței altor state în identificarea formelor secundare de lichiditate. În acest sens, nu putem trece cu vederea integrarea europeană, fenomen care nu poate fi lipsit de importanță sau ignorat. Procesul de integrare s-a desfășurat în mai multe etape, care au inclus crearea unei zone de liber schimb, eliminarea vamelor și restricțiilor de circulație a produselor, capitalului și forței de muncă, evoluând până la crearea unei uniuni economice și monetare, cu eliminarea din circulație a monedelor naționale și introducerea unei monede europene unice – euro.

Delimitarea agregatelor monetare în zona euro se bazează pe o definiție armonizată nu numai a emitentului și deținătorului de bani, dar, de asemenea, și a categoriilor de pasive ale instituțiilor financiare monetare (IFM). Sectorul emitent de monedă cuprinde IFM rezidente în zona euro. Sectorul deținător de monedă include toți agenții care sunt non-IFM rezidenți ai zonei euro, cu excepția administrației centrale.

Pe baza considerațiilor conceptuale și a studiilor empirice și în conformitate cu practica internațională, Eurosistemul a definit un agregat monetar în sens restrâns (M1), un agregat monetar intermediar (M2) și un agregat monetar în sens larg (M3). Aceste forme secundare de lichiditate diferă în funcție de gradul de lichiditate a activelor incluse [6].

Masa monetară în sens restrâns (M1) include numerarul din circulație, adică bancnotele și monedele puse în circulație, precum și depozitele overnight, care pot fi convertite imediat în numerar sau utilizate pentru plăți fără numerar.

Masa monetară intermediară (M2) cuprinde masa monetară în sens restrâns (M1) și, în plus, depozitele cu o scadență de până la doi ani și depozitele rambursabile după o perioadă de preaviz de până la trei luni. În funcție de gradul lor de lichiditate, aceste depozite pot fi convertite în masă monetară în sens restrâns, ținând cont însă de restricțiile existente cu privire la necesitatea preavizului, fără care sunt prevăzute penalități și taxe de retragere. Definiția M2 reflectă interesul particular acordat analizei și monitorizării unui agregat monetar care, în afară de numerar, mai include cvasimoneda.

Tabelul 1. Structura masei monetare și agregatelor monetare în Eurosistem.

Datorii ale sistemului bancar	BM	M1	M2	M3
Rezervele minime obligatorii și cele excedentare create voluntar de instituțiile de credit la băncile centrale ale Eurosistemului	X			
Numerar în circulație în afara sistemului bancar	X	X	X	X
Depozitele overnight		X	X	X
Depozitele cu perioada inițială de până la doi ani, inclusiv			X	X
Depozitele rambursabile după o perioadă de preaviz de până la trei luni, inclusiv			X	X
Împrumuturi din operațiuni repo				X
Acțiuni/unități ale fondurilor de piață monetară				X
Titluri de valoare negociabile emise cu o maturitate de până la 2 ani inclusiv				X

Sursa. Elaborat de autor în baza datelor Băncii Centrale Europene.

Masa monetară în sens larg (M3) cuprinde M2 și contractele repo, unități și acțiuni ale fondurilor de piață monetară, precum și instrumentele de îndatorare cu scadența de până la doi ani inclusiv. Acțiuni/unități ale fondurilor de piață monetară sunt instrumentele pieței monetare, reprezentate de titluri de stat, certificate de depozit, bonuri de tezaur. Titlurile de valoare negociabile cu maturitatea de până la doi ani, inclusiv, sunt instrumentele emise de sistemul bancar prin care se efectuează atragerea lichidităților din piață, de exemplu, certificatele de depozit. Agregatul monetar M3 se consideră cel mai stabil, deoarece este cel mai cuprinzător și cel mai puțin afectat de substituție între diferitele categorii de active lichide, comparativ cu alte agregate monetare.

Contribuția instrumentului de analiză monetară M3 în privința eficienței politicilor aplicate este următoarea [3]:

- furnizarea de informații referitoare la evoluția prețurilor pe termen mediu și lung, prin rata de creștere a ratei dobânzii;

- crearea relațiilor edificatoare pentru zona euro între: bani, prețuri, rata dobânzii și economia reală;
- examinarea amănunțită a lichidității, fiind un indicator de bază în anticiparea prețurilor pe piață.

Baza monetară cuprinde bancnote și monede aflate în circulație, precum și rezervele minime obligatorii și cele excedentare create voluntar de instituțiile de credit la băncile centrale ale Eurosistemului [4].

Un alt sistem monetar, organizarea căruia ar prezenta interes pentru studiul nostru, este al țării vecine România, care a este deja membră a Uniunii Europene și urmează calea integrării în sistemul monetar unic european.

Până la aderarea României la UE, în anul 2007, Banca Națională a României folosea pentru măsurarea masei monetare două agregate monetare: masa monetară în sens restrâns și cvasimoneda. În componența masei monetare în sens restrâns (M1) era inclus numerarul în circulație în afara sistemului bancar și disponibilitățile la vedere, iar în agregatul monetar M2 toate depozitele la termen în monedă națională, depozitele în valută și economiile populației (Tabelul 2).

Tabelul 2 Structura agregatelor monetare în România până în anul 2007.

Datorii ale sistemului bancar	BM	M1	M2
Disponibilități în conturi curente deschise la Banca Centrală	X		
Numerar în circulație în afara sistemului bancar	X	X	X
Disponibilitățile la vedere		X	X
Depozite la termen (în lei)			X
Depozite în valută			X
Economiile populației			X

Sursa. Elaborat de autor în baza datelor Băncii Naționale Române

Începând cu data de 1 ianuarie 2007, aderarea la UE a impus modificări în structura agregatelor monetare, în scopul armonizării structurii monetare a României cu cea a UME. Astfel că noua structură a agregatelor monetare în economia românească este similară cu cea din structura agregatelor monetare în Eurosistem (Tabelul 3).

Tabelul 3. Structura actuală a agregatelor monetare în România.

Datorii ale sistemului bancar	BM	M1	M2	M3
Numerar în circulație în afara sistemului bancar	X	X	X	X
Disponibilitățile la vedere (în lei)		X	X	X
Economiile populației la vedere		X	X	X
Depozitele la vedere în valută ale populației și agenților economici		X	X	X
Depozite cu durata inițială de până la 2 ani			X	X
Depozitele rambursabile după o perioadă de preaviz de până la trei luni, inclusiv			X	X
Instrumente tranzacționabile financiar-monetare				X

Sursa. Elaborat de autor în baza datelor Băncii Naționale Române

Dacă efectuăm o analiză comparativă a structurii agregatelor monetare existente în România până în anul 2007 cu cea preluată de la BCE, vom observa că schimbări au intervenit în special în definirea agregatului M1, căruia pe lângă elementele constitutive existente i-au mai fost alipite și economiile la vedere ale populației, precum și depozitele la vedere în valută ale populației și agenților economici (incluse anterior în cvasibani), datorită lichidității similare ale acestora cu disponibilitățile la vedere. Totodată, în masa monetară au fost incluse depozitele administrațiilor locale și ale administrațiilor sistemelor de asigurări sociale.

În Republica Moldova, conform normelor metodologice de compilare a sintezei monetare elaborate de BNM, masa monetară este constituită din patru agregate monetare M0, M1, M2 și M3 [2] (Tabelul 4).

Agregatul monetar M0 reprezintă banii în numerar emiși în circulație de către BNM, exclusiv numerarul în casele băncilor și casa BNM.

Agregatul monetar M1 cuprinde masa monetară M0 plus depunerile la vedere (în monedă națională); agregatul monetar M2 cuprinde M1 și suma din depunerile la termen (în monedă națională) și instrumentele pieței monetare și agregatul monetar M3 include M2 și depunerile în valută străină.

Baza monetară include banii în circulație (M0), rezervele bancare (inclusiv rezervele obligatorii ale băncilor în lei la Banca Națională a Moldovei, alte rezerve și numerarul în casele băncilor) și depozitele la vedere ale altor organizații la Banca Națională a Moldovei.

Tabelul 4. Structura agregatelor monetare în Republica Moldova.

Datorii ale sistemului bancar	BM	M0	M1	M2	M3
Rezerve bancare și depozitele la vedere ale altor organizații la BNM	X				
Numerar în circulație emis de către BNM, exclusiv numerarul în casele băncilor și casa BNM	X	X	X	X	X
Depozitele la vedere (în monedă națională)			X	X	X
Depozitele la termen (în monedă națională)				X	X
Instrumentele pieței monetare				X	X
Depozitele în valută străină					X

Sursa. Elaborat de autor în baza datelor BNM

Comparativ cu definirea agregatelor monetare în UME și România, în Republica Moldova toate depozitele în valută străină sunt incluse în masa monetară în sens larg, pe când în România depozitele la vedere în valută străină fac parte din masa monetară intermediară. Diferențe de clasificare se observă și în cazul instrumentelor pieței monetare care în UME constituie parte componentă a masei monetare largi.

În așa mod, pentru efectuarea unei analize comparative privind masa monetară în circulație și structura acesteia în Republica Moldova, Eurosistem și România și pentru a putea citi corect informațiile statistice, este necesară aducerea indicatorilor monetari la un nivel comparabil. În acest sens trebuie să se țină cont de următoarele precizări, ce reies din discrepanțele metodologice în diseminarea datelor statistice cu componența masei monetare analizate anterior.

Agregatul monetar M0 – în Republica Moldova se delimitează separat, componentele lui constituind parte componentă a agregatului monetar M1 în Eurosistem și România.

Agregatul monetar M1 – ca structură coincide în toate sistemele monetare analizate, în așa mod acest indicator include numerarul din circulație, adică bancnotele și monedele puse în circulație, precum și depozitele la vedere.

Agregatul monetar M2. Cele mai mari discrepanțe metodologice apar în compilarea acestui agregat monetar. Comparativ cu zona euro și România, în Republica Moldova în acest agregat monetar sunt incluse, pe lângă masa monetară M1, depozitele la termen doar în monedă națională, precum și instrumentele pieței monetare. Dat fiind faptul că depozitele la termen în valută străină nu sunt delimitate clar în structura masei monetare a României, admitem că ele constituie parte a acestui agregat.

Agregatul monetar M3 reprezintă pentru Republica Moldova un interes deosebit, datorită includerii în acesta a depozitelor în valută străină, care au o pondere impunătoare în total masă monetară, și nu pot fi excluse din analiza monetară a țării noastre. În general însă, considerăm acest indicator comparabil cu agregatul monetar M3 al UE, deoarece depozitele în valută străină care apar în Republica Moldova în M3 sunt prezente, de fapt, și în masa monetară largă a UE, fiind deja echivalate cu moneda de referință a țărilor din Eurosistem datorită convertibilității perfecte. Astfel, poate servi drept instrument de analiză comparativă a sistemelor monetare vizate.

Baza monetară în cazul ambelor sisteme monetare comparate are aceeași componență, incluzând numerarul în circulație în afara sistemului bancar și rezervele băncilor pe contul Băncii Centrale.

Sinteza comparativă a componentelor masei monetare în Eurosistem, România și RM (Tabelul 5) a permis formularea unor constatări utile: agregatul monetar M1 al țărilor din zona euro este similar ca structură și componente agregatului monetar M1 din RM. Iar dacă facem abstracție de componenta valutară a masei monetare din RM, atunci agregatul monetar M2 definit în Eurosistem poate fi considerat drept unul foarte apropiat ca structură și componență agregatului monetar M2 definit în RM cu condiția excluderii din acesta a instrumentelor pieței monetare, iar agregatul monetar M3 al Eurosistemului este echivalent agregatului monetar M3 din RM. Definirea componentelor Bazei Monetare în ambele sisteme monetare sunt identice.

Tabelul 5. Sinteza comparativă a componentelor masei monetare în Eurosistem, România și RM.

Datorii ale sistemului bancar	Eurosistem	România	RM
Numerar în circulație în afara sistemului bancar	M1		M0
Depozitele overnight			M1 (în monedă națională)
Depozitele la vedere			
Depozitele la termen	M2 (cu perioada inițială de până la doi ani + cele rambursabile după o perioadă de preaviz de până la trei luni)		M2 (în monedă națională)
Instrumente tranzacționabile financiar- monetare	M3		M2
Depozitele în valută străină	Nedelimitate	M1 (la vedere) Nedelimitate (la termen)	M3

Sursa. Elaborat de autor.

Diferențele în definirea și calcularea agregatelor monetare în sistemul monetar al Uniunii Monetare Europene, comparativ cu cel al Republicii Moldova, se datorează, de fapt, maturității sistemului monetar al UE, a cărui dovadă servesc și multitudinea instrumentelor tranzacționabile financiar-monetare delimitate în structura masei monetare. Sistemul monetar european a ajuns deja la o astfel de etapă de dezvoltare, la care Banca Centrală nu mai are nevoie de baza monetară (inclusiv, agregatul monetar M0) pentru a-și exercita influența sa asupra ofertei de bani. *Dirijarea volumului ofertei monetare fiind efectuată doar prin intermediul exercitării influenței asupra altor agregate monetare*

mai largi, adică prin intermediul sistemului bancar, utilizând alte mecanisme de creație a banilor decât cel de emisiune monetară, adică funcția de creație a banilor este transferată către bănci, iar Banca Centrală doar o monetizează.

Reieșind din analiza discrepanțelor metodologice în diseminarea datelor statistice cu privire la organizarea monetară a UE și a Republicii Moldova, putem concluziona că, cu unele excepții, că datele statistice ale acestor sisteme monetare pot fi comparate în vederea analizei evoluției structurii masei monetare și efectelor acesteia asupra dezvoltării economice a statelor.

BIBLIOGRAFIE

1. Dardac N., Moneda. [online]. [accesat la 12 februarie 2013]. Disponibil: <http://www.ase.ro/upcpr/profesori/979/MONEDA.pdf>
2. Kaldor N. The Scourge of Monetarism. New York: Oxford University Press. 1982. „How Monetarism Failed.” Challenge. May/June 1985, 28(2), p. 4-13.
3. Miron, D. Economia UE. București: Editura Luceafărul, 2002, p.193.
4. Monetary policy glossary. <https://www.ecb.europa.eu/home/glossary/html/act4b.en.html>
5. Popescu D. (coordonator). Economie Politică, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2000, p.113.
6. The ECB's definition of euro area monetary aggregates, <http://www.ecb.europa.eu/stats/money/aggregates/aggr/html/hist.en.html>

**IMPACTUL SECTORULUI DE MICROFINANȚARE ASUPRA
MEDIULUI ECONOMIC DIN REPUBLICA MOLDOVA**

***Viorica POPA¹, drd., cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice***

Acest articol are ca scop central cercetarea sectorului de microfinanțare din Republica Moldova din ultimii ani sub aspectul reglementării. Prin urmare, actualitatea prezentului articol se analizează impactul sectorului de microfinanțare asupra mediului economic din Republica Moldova. Autorul combină mai multe idei despre importanța sectorului de microfinanțare în dezvoltarea socio-economică a țării ocupând un loc important în cadrul sistemului financiar autohton. Principalele rezultate științifice obținute în articol, în urma cercetării, este identificarea influenței mediului economic asupra activității instituțiilor de microfinanțare autohton și propunerea setului de recomandări aduse organului CNPF, pentru includerea unor acțiuni importante privind sectorul de microfinanțare în noua Strategie de dezvoltare a pieței financiare nebankare pe anii 2016-2020. Metodele principale de cercetare au fost: analiza sistemică, sinteza, logică, etc.

This article aims to research the microfinance sector in the Republic of Moldova in recent years in terms of regulation. Therefore, the timeliness of this article analyzes the impact on the economic environment of the microfinance sector from the Republic of Moldova. The author combines several ideas about the importance of microfinance sector in socio-economic development of the country, occupying an important place in the domestic financial system. The main scientific results obtained in the article are the identification of the influence of the economic environment on the domestic microfinance institutions and proposing a set of recommendations to the body CNPF to include significant actions on the microfinance sector in the new Strategy of development of the nonbank financial market for the years 2016-2020. The main used research methods were: systemic analysis, synthesis, logic, etc.

Key words: nonbank financial sector, SMEs, loans, microfinance institutions.

Clasificarea JEL: G21, G23.

1. Introducere

Sectorul de microfinanțare are un rol important în dezvoltarea socio-economică a unei țări, ocupând un loc aparte în cadrul sistemului financiar. Totuși, microfinanțarea poate fi chiar un motor al creșterii economice și o sursă-cheie de creare a locurilor de muncă pentru orice țară din lume. Astfel, microfinanțarea este una din sursele de finanțare care a cunoscut o puternică promovare în lumea întreagă, în ultimul deceniu, îndeosebi în țările mai sărace în resurse financiare.

Funcționarea sectorului de microfinanțare a încurajat dezvoltarea activității de microcreditare prin acordarea de împrumuturi de bani pentru demararea unei afaceri. La accesul de microcredite pot avea clienții expuși dificultăților de accesare a finanțării:

- *persoanelor fizice și juridice* (aflate în dificultate și care doresc să înceapă o afacere pe cont propriu și nu au acces la sistemul financiar-bancar, nu au istorie de credit sau nu au bunuri ce pot constitui garanții,) și
- *întreprinderile micro, mici și mijlocii* (pentru dezvoltarea activității economice). [9]

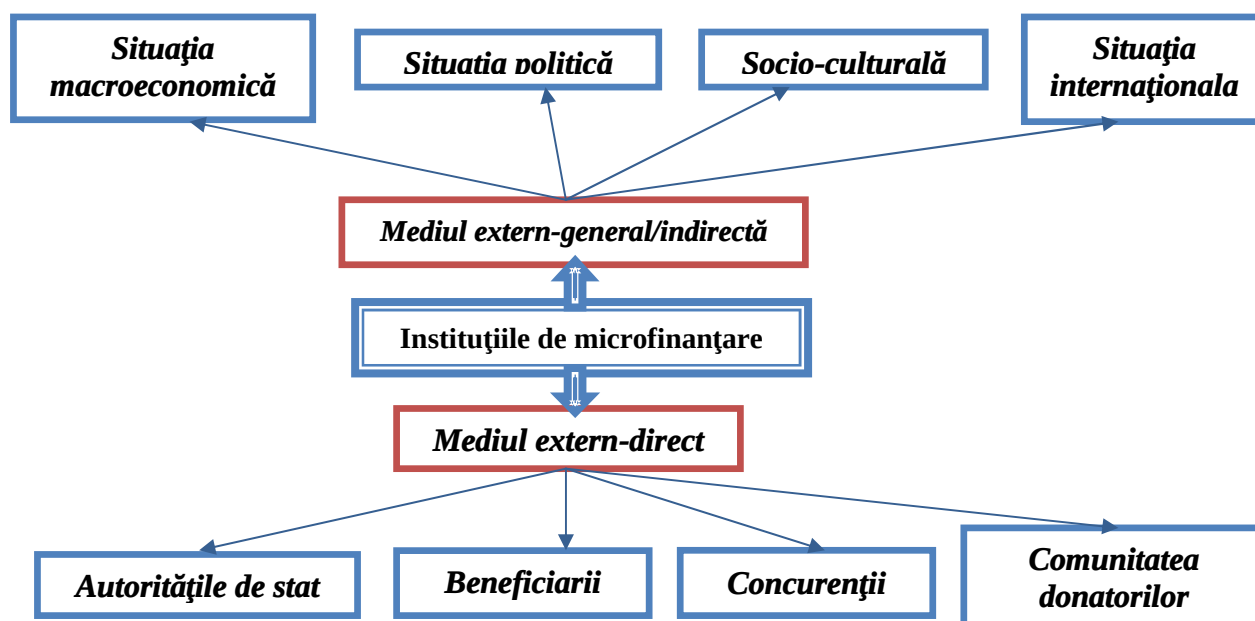
Rolul și importanța acestui sector rezultă din faptul că multe instituții financiare bancare nu sunt dispuse să acorde împrumuturi microîntreprinderilor și întreprinderilor mici din cauza riscurilor pe care le presupune acest sector. Astfel, accesul la finanțare al IMM-urilor rămâne a fi destul de limitat. Dar acest sector nu poate fi vital fără de un sistem de finanțare eficient și adecvat. [10]

Principiul ce sta la baza microfinanțării este acordarea de credite mici, cu scopul satisfacerii unor nevoi financiare ale micilor antreprenori, crearea de noi locuri de munca sau sprijinirea unor noi idei de afaceri. Un foarte mare avantaj adus celor care apelează la serviciile Societăților de Microfinanțare este faptul ca, pe lângă serviciile financiare propriu-zise, aceștia primesc și consultanța de specialitate în vederea dezvoltării companiilor lor. Eligibilitatea unei persoane care solicita astfel de fonduri poate fi demonstrată destul de ușor, respectiv prin asigurarea unui flux continuu de numerar și dispunerea de active suficiente. Fondurile atrase prin aceasta sursă de finanțare presupune niște condiții de cost inferioare împrumuturilor bancare, din motivul principal al riscului mai ridicat ce vine odată cu acordarea acestor împrumuturi. Companiile specializate din acest domeniu pot oferi, totodată, prin intermediul unui cont bancar fără comisioane. Există, de asemenea, și alte produse financiare din categoria „micro” ce merita luate în calcul în acest sector. Exemple relevante ar putea fi microeconomisirea (depunerea unor sume mici de bani pentru a acumula rezerve financiare și bunăstare personală) sau microasigurarea, de asemenea obținută cu costuri reduse. Deja astfel de tipuri de instrumente sunt cunoscute în Uniunea Europeană, dar în Republica Moldova sunt cunoscute ca împrumuturi acordate de către organizațiile de microfinanțare. [12]

¹ Doctorandă, cercetător științific, secția “Politici financiare și monetare”, Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei de Științe din Republica Moldova, email: violin_s@yahoo.com.

2. Influența mediului extern asupra activității instituțiilor de microfinanțare autohton

Activitatea instituțiilor de microfinanțare din Republica Moldova cât și din alte țări depinde în mare parte de mediul extern al organizației. Pentru o funcționare mai eficientă a instituției/organizației necesită cunoașterea de către manageri a tuturor variabilelor endogene și exogene care influențează activitatea instituției/organizației. Astfel, succesul organizației depinde în mare măsură de gradul în care organizația reușește să se acomodeze și să controleze influența factorilor din mediul exterior. Factorii din exteriorul organizației care acționează într-o formă sau alta asupra acesteia reprezintă contextul în care organizația există. În continuare vom elucida pentru organizațiile de microfinanțare factorii externi care au influență directă și generală asupra instituțiilor de microfinanțare, reprezentată în schema de mai jos:

Schema 1. Structura mediului extern al instituțiilor de microfinanțare din Republica Moldova

Sursa: elaborat de autor

Mediul extern al organizațiilor este reflectat de factori ce au o influență directă și indirectă sau generală, astfel explicăm:

1. mediul extern general/indirect sunt factorii cu o acțiune indirectă asupra organizației manifestându-și influența prin intermediul: mediul macroeconomic, internațional, politic, social-cultural.

2. mediu extern direct reprezintă factorii cu o influență directă asupra organizației și este format din: creditorii, concurenții, beneficiarii, instituțiile guvernamentale.

În continuare autorul propune analiza mediului extern a organizațiilor de microfinanțare prin prisma factorilor direcți și indirecti.

Unul din cei mai influenți factori sub aspect general (indirecti) este **situația sau contextul macroeconomic al Republicii Moldova**, privită în ansamblu și caracterizează prin diverși indicatori.

Un element deosebit de important în dezvoltarea economiei naționale reprezintă **sectorului întreprinderilor mici și mijlocii (IMM)**, ce au și o influență asupra dezvoltării sectorului de microfinanțare. În consecință, consolidarea întreprinderilor mici și mijlocii este vitală pentru asigurarea creșterii competitivității. Însă, pentru a porni o afacere de la zero sau pentru a o dezvolta este nevoie de bani, și, de cele mai multe ori, găsirea finanțării adecvate constituie o dificultate majoră cu care se confruntă IMM-urile. Datorită lipsei de facilități de credit specifice microîntreprinderilor și întreprinderilor mici, aproximativ 85 la sută din investițiile în întreprinderile mici trebuie să fie finanțate din resursele proprii ale întreprinzătorului și din propriile lichidități interne, față de un procent de 66% în țările din vest. Acest factor ar putea explica lipsa de dezvoltare a sub sectoarelor microîntreprinderilor și întreprinderilor mici, deoarece dezvoltarea unei societăți presupune în mod inevitabil o cerere mai mare de capital circulant. Competitivitatea economiei depinde, în mare măsură, de capacitatea întreprinderilor mici. Acestea reprezintă o sursă principală de creare de locuri de muncă, un teren propice pentru idei noi de afaceri și principalul promotor al antreprenorialului.

În opinia autorului, instituțiile de microfinanțare sunt influențate în mod indirect de factorilor sub aspect general al mediului extern ca: situația economia a țării, politică, social-economică și sub aspect internațional. Astfel, sectorul de microfinanțare prezintă oportunități principale pentru IMM în oferirea accesului de servicii financiare, crearea noilor locuri de muncă, construind un instrument important în dezvoltarea antreprenorialului și creșterea indicatorilor macroeconomici a țării.

În continuare își propune să analizeze influența factorilor de ordin direct a mediului extern asupra instituțiilor de microfinanțare ca: instituțiile guvernamentale, creditorii, beneficiarii și potențialii concurenți.

Prin urmare, autorități ale **administrației publice centrale** au o influență directă asupra sectorului de microfinanțare:

- Parlamentul (emite legi);
- Președintele (promulgă legi, emite decrete);
- BNM (reglementează și supraveghează activitatea financiară a băncilor);
- Ministerul Finanțelor (reglementează și supraveghează activitatea financiară a AEÎ, reglementează ținerea evidenței financiare și prezentarea rapoartelor financiare, precum și efectuarea auditului extern);
- Ministerul Economiei (reglementează concurența, acordă suport în dezvoltarea micului business, elaborează prognoze și programe economice și sociale); și
- Inspectoratul Fiscal de Stat (definește modul de ținere a evidenței fiscale, de calculare și achitare a impozitelor).

Instituția principală care reglementează și supraveghează activitatea instituțiilor de microfinanțare din Republica Moldova este Comisia Națională a Pieței Financiare.

Republica Moldova obține sprijin financiar de la diferite instituții financiare internaționale fiind după numiți donatorii sau creditorii, care oferă printr-un șir de programe un acces larg de resurse financiare sectorului IMM și sectorului de microfinanțare

În **comunitatea donatorilor** intră organizații care oferă asistență tehnică și/sau financiară sectorului de microfinanțare și, uneori, clienților acestui sector. La acest capitol pot fi incluse astfel de organizații internaționale cum ar fi Banca Mondială (BM), Departamentul Marii Britanii pentru Dezvoltare Internațională (DFID), Fundația SOROS-Moldova, Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ), Agenția SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID), etc. [11]

Guvernul Republicii Moldova susține financiar, din 1997 până în prezent, microfinanțarea, prin garantarea creditelor acordate de către Banca Mondială și IFAD (Fondul Internațional pentru Dezvoltarea Agriculturii), în vederea finanțării micului business din mediul rural.

Donatorii sectorului de microfinanțare, sunt:

1. BM a elaborat și a implementat, începând cu 1997, primul proiect de finanțare rurală. A acordat, sub garanția statului, un credit de 5 mil. dolari SUA. Creditul este acordat către CFR pentru reîmprumutarea AEÎ. BM a elaborat și implementează programul RISP. Resursele financiare sînt acordate, de asemenea, sub garanția statului, pentru creditarea afacerilor în mediul rural. OSI și Fundația Soros-Moldova au susținut financiar, prin AMM, crearea și dezvoltarea AEÎ din 1997 și pînă în prezent. Din 2003, OSI/Economic and Business Development Fund acordă asistență tehnică și financiară MicroInvest-ului

2. GTZ susține financiar, din 1997, FIDES la elaborarea conceptului de AEÎ. În particular, FIDES a consultat AMM în vederea dezvoltării rețelei de AEÎ, a asistat la elaborarea legii privind AEÎ și a standardului național de contabilitate pentru AEÎ. Totodată, FIDES consultă actualmente FNAEÎ în elaborarea planului strategic de dezvoltarea a acestei federații și a rețelei AEÎ.

3. Guvernul Olandei a acordat, în 1997, un grant pentru creditarea primelor AEÎ. În 1997 și 1998 a finanțat World Women Banking care a acordat asistență AMM în crearea și dezvoltarea rețelei de AEÎ.

4. DFID, din 1999 și pînă în prezent, acordă asistență tehnică și financiară CDR în crearea și dezvoltarea AEÎ în zona de nord și în unitatea teritorial-administrativă Găgăuzia. Cu ajutorul consultanților, au fost editate manuale pentru specialiștii din AEÎ.

5. USAID în Republica Moldova oferă, din 1999, asistență pentru dezvoltarea AEÎ. USAID, prin subcontractorii săi (BIZPRO, EWMI, CNFA etc.), susține CDR, AMM și FNAEÎ. Din 2001, USAID, prin BIZPRO, oferă instruire și băncilor care doresc să se implice activ în finanțarea micului business.

6. IFAD și-a început, în 2000, activitatea în Republica Moldova. A oferit, sub garanția statului, un credit care va fi debursat prin bănci, pentru crearea și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii din mediul rural. Pe de altă parte, IFAD oferă granturi ONG-urilor de dezvoltare care pregătesc planuri de agrobusiness.

Este important de menționat, că activitatea organizațiilor de microfinanțare nu este una licențiată, precum și interdicția acceptării depunerilor de economii. Astfel, cei care creditează organizațiile de microfinanțare își asumă riscul pierderilor în cazul nerambursării valorii împrumuturilor, acordându-le încrederea adecvată managerilor organizațiilor de microfinanțare.

Beneficiari ai serviciilor de microfinanțare sînt persoane fizice care nu practică activitate de întreprinzător, precum și persoane fizice și juridice care se ocupă cu business-ul mic. Dintre acestea, cei care practică activitate de întreprinzător sînt:

- persoane fizice (gospodării țărănești (de fermier), deținători de patentă, întreprinzători individuali); și
- persoane juridice (societăți în nume colectiv, societăți în comandită, societăți cu răspundere limitată, societăți pe acțiuni și cooperative de diferite tipuri). În același timp, există grupe ținte distincte de clienți deservite preponderent de AEÎ, MicroInvest și de bănci.

Dimpotrivă, majoritatea persoanelor fizice care utilizează servicii de microfinanțare bancare sînt din mediul urban și beneficiază preponderent de credite de consum. Întreprinderile micro și mici deservite de bănci activează, în marea lor majoritate, în domeniul comerțului, serviciilor și mai puțin în agricultură. Clienții băncilor pot fi, de regulă,

întreprinderi cu experiență îndelungată în business și, respectiv, cu o istorie de creditare. Dimpotrivă, noile întreprinderi rareori devin clienți bancari, deoarece majoritatea lor nu se poate conforma criteriilor de eligibilitate ale băncilor în pregătirea pachetului de documente pentru primirea creditului și în asigurarea creditului cu gaj. Nici actele normative în vigoare nu stimulează băncile în creditarea micului business.

Agenții economici pot utiliza în dezvoltarea activității lor următoarele instrumente financiare:

- ✓ credite și împrumuturi;
- ✓ garanții;
- ✓ cote reduse ale impozitelor și taxelor, precum facilități de la plata acestora;
- ✓ servicii de leasing, factoring etc.;
- ✓ economii personale, precum și utilizarea profitului nerepartizat;
- ✓ venture capital.

Clienții Micro Enterprise Credit Moldova SA (MEC), Corporația de Finanțare Rurală SA (CFR) și MicroInvest nu sînt deserviți de AEÎ, deoarece valoarea unui împrumut oferit de aceasta este prea mică. Ei nu beneficiază nici de serviciile băncilor pentru că nu corespund criteriilor acestora.

În majoritatea cazurilor, clienții OMF sînt întreprinzători începători, care nu dispun de mijloace fixe și abilități manageriale puse la punct, deoarece vîrsta medie a business-ului lor este de cca 3 ani. Activele acestor clienți sînt mici și, de regulă, cu un grad înalt de uzură. Ei nu au istorie de creditare, însă au nevoie de finanțări pe termen lung pentru cumpărarea de mijloace fixe. Plus la aceasta, ei au nevoie de consultații pragmatice în domeniul planificării financiare, operative și strategice. În consecință, grupul țintă de clienți ai acestor OMF este, actualmente, cel mai mic numeric.

Deși aceste trei grupe ținte de clienți ai sectorului de microfinanțare sînt destul de diferite,

între ele nu există o delimitare netă: deseori clienții AEÎ, MEC, CFR sau MicroInvest-ului devin clienți ai băncilor. Cea mai mare problemă la capitolul clienți ai sectorului de microfinanțare constă în faptul că aproximativ 5 din 6 clienți potențiali nu au acces la microcredite sau microîmprumuturi. [11]

3. Impactul noii Strategii de dezvoltare a pieței financiare nebankare pe anii 2016-2020 asupra organizațiilor de microfinanțare

Dezvoltarea pieței financiare nebankare din Republica Moldova joacă un rol semnificativ pentru economia Republicii Moldova. Luând în considerație practica internațională, procesul de consolidare și dezvoltare a pieței financiare nebankare trebuie să conducă la o transparență sectorială prin asigurarea stabilității financiare. Instrumentele regulatorii și de supraveghere a pieței financiare nebankare trebuie aplicate de Comisia Națională a Pieței Financiare eficient și coerent în vederea susținerii pieței, nu doar datorită efectului economic, dar și a aspectului social al acestuia. Astfel, sunt binevenite măsurile privind sprijinirea domeniilor de valori mobiliare, asigurări și a sistemului de creditare nebankară, prin creșterea calității serviciilor echitabile pentru consumatori și extinderea accesului populației la un spectru de servicii financiare nebankare credibile.

În acest context, îmbunătățirea managementului de performanță în cadrul fiecărei instituții financiare nebankare, ar contribui substanțial la dezvoltarea pieței în următorii ani, direcționată spre îmbunătățirea condițiilor de activitate pentru operatorii pieței cât și furnizarea transparență a informațiilor necesare pentru consumatorii de servicii financiare nebankare.

Noua Strategie de dezvoltare a pieței financiare nebankare pe anii 2016-2020 este necesară și benefică pentru a fortifica semnificativ rezistența sistemului financiar nebankar la șocurile generate de crizele economico-financiare. Este oportun să se stabilească un cadru adecvat de reglementare cât și a unor norme de conduită prudențială care va contribui la întărirea și dezvoltarea pieței financiare nebankare din Republica Moldova în următorii ani.

Totuși, se observă clar axarea obiectivelor Strategiei în prioritate pe acțiuni ce țin de reglementarea pieței de capital și armonizarea cadrului legislativ în conformitate cu legislația comunitară și mai puțin pe acțiuni de îmbunătățirea infrastructurii și a accesului la serviciile financiare, promovarea serviciilor financiare și oferirea noilor tipuri de instrumente financiare. Toate acestea denotă un caracter inovativ redus al Strategiei, iar actualele obiective necesită a fi completate pentru a spori eficiența sectorului financiar nebankar în Republica Moldova pe viitor.

Strategiei de dezvoltare a pieței financiare nebankare pe anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei de dezvoltare a pieței financiare nebankare pe anii 2016-2020, autorul recomandă includerea următoarelor acțiuni suplimentare privind sectorul de microfinanțare:

- *Evaluarea anuală a gradului de intensitate a concurenței pe piața de microfinanțare;*
- *Instruirea și dezvoltarea capacității sectorului de microfinanțare prin lansarea unor programe de comunicare, educație financiară și pregătire profesională;*
- *Punerea în aplicare a cerințelor minime prudențiale - în scopul asigurării stabilității financiare a sectorului de microfinanțare (ex. cerința minimă de capital, limitarea concentrării sectoriale a portofoliului de împrumuturi, etc.).*
- *Îmbunătățirea calității și diversificării serviciilor nebankare printr-un grad sporit de transparență și prin elaborarea unui ghid de bună conduită pentru acordarea de microcredite în Republica Moldova (ex: Codul european de bună conduită 2013).*

- Asigurarea bunei funcționări a birourilor istoriilor de credit și impunerea cerințelor față de instituțiile de microfinanțare de a prezenta informații despre clienți (lipsă de informații despre istoria de creditare a beneficiarilor duce la sporirea riscurilor pentru creditori).

În acest context, ținând cont de prevederile Legii nr.192-XIV din 12 noiembrie 1998 „Privind Comisia Națională a Pieței Financiare”, Strategia națională de dezvoltare “Moldova 2020” precum și Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM-UE în perioada 2014-2016, ce au ca obiect dezvoltarea pieței financiare nebankare, aprobarea proiectului Strategiei de dezvoltare a pieței financiare nebankare pe anii 2016-2020 este una importantă.

În Republica Moldova microfinanțarea, continuă să rămână o bună oportunitate pentru operatorii care procură sau dispun de resurse financiare mai ieftine comparativ cu cele oferite de instituțiile bancare, iar reglementările liberale atrag noi operatori pe acest segment, în special capital străin.

În continuare autorul determină limitele pieței produse și serviciilor de microfinanțare:

1. Limitele pieței produsului constituie produsele și serviciile sau împrumuturi în formă de mijloace bănești, acordate persoanelor fizice/juridice sau întreprinderilor micro, mici sau mijlocii. Împrumuturile și creditele bancare pot fi acordate pentru mai multe destinații, ca de ex: împrumuturi auto, împrumuturi pentru îmbunătățirea condițiilor casnice, împrumuturi pentru studii și călătorii, împrumuturi pentru afaceri, etc. La rândul său, sunt acordate pe termen scurt, mediu și lung.

2. Limitele geografice a pieței sunt Beneficiarii serviciilor prestate de către organizațiile de microfinanțare sunt persoanele fizice și juridice, rezidenți/nerezidenți Republicii Moldova.

Astfel la determinarea limitelor geografice drept bază se acceptă limitele geografice a Republicii Moldova, deoarece produsele și serviciile de microfinanțare sunt realizate prin intermediul filialelor și reprezentanțele părților implicate în procesul de reorganizare pe întregul teritoriu al RM.

Mai jos autorul elucidează, barierele (obstacolele) de acces pe piața serviciilor de microfinanțare, sunt:

1. Barierele administrative - Activitatea de microfinanțare este supravegheată de către Comisia Națională a Pieței Financiare și reglementată prin Legea cu privire la organizațiilor de microfinanțare nr. 280-XV din 22.07.2004 (în continuare Lege) și alte acte normative.

Art.8 al aceste Legi stabilește restricțiile în activitatea organizațiilor de microfinanțare și anume:

a) sa efectueze investiții, participațiuni fără cumularea acestor activități cu activitatea de microfinanțare prevăzută la art.7 alin.(1) lit.a);

b) sa acorde împrumuturi în scopul procurării valorilor mobiliare emise de ea însăși.

Totodată, organizația de microfinanțare este în drept sa stabilească restricții suplimentare în activitatea sa prin actul de constituire.

2. Barierele cultural-economice este o barieră importantă poate fi mentalitatea potențialelor beneficiari, cultura lor economică și de afaceri. Grupurile țintă ale activităților de micro-finanțare sunt din rândul categoriilor dezavantajate, cultura lor în aceste privințe fiind „inadecvată”, mai ales a potențialilor beneficiari din zonele rurale. Astfel, pentru toți furnizorii non-bancari de micro-finanțare este necesar să se ofere în același timp programe educaționale, de formare sau de consultanță, etc., în domeniul dat.

4. Concluzii

Importanța acestui sector, rezultă din faptul că există încă multe bănci care nu sunt dispuse să acorde împrumuturi microîntreprinderilor și întreprinderilor mici din cauza riscurilor pe care le presupune acest sector. Activitatea organizațiilor de microfinanțare și asociațiilor de economii și împrumut din Moldova este constrânsă de concurența agresivă a băncilor comerciale. Piața financiară nebankară autohtonă a înregistrat pe parcursul ultimilor ani o creștere constantă. Acest lucru înseamnă că produsele de microfinanțare au devenit mai atractive.

Deci, sectorul nebankar are suficiente rezerve pentru dezvoltare, însă activitatea jucătorilor de pe piață este marcată de concurența dură cu băncile comerciale, mai ales că acestea au surse inegalabile de finanțare. Totuși, un echilibru pe piața financiară autohtonă poate fi instaurat odată cu dezvoltarea pieței nebankare, iar “consolidarea bazei legale reprezintă și un bun reper pentru dezvoltarea acestui echilibru”. Conform datelor CNPF, pe piața nebankară autohtonă la finele anului 2015, activează 300 de asociații de economii și împrumut, 100 de organizații de microfinanțare și peste 20 de companii de leasing. Aproximativ 14% din populația economic activă beneficiază de produsele și serviciile oferite de acestea. Ponderea în PIB a sectorului financiar nebankar constituie puțin peste 2%. [9]

Deci, dezvoltarea sectorului de microfinanțare contribuie la redresarea pieței muncii în mare parte astfel cei mai importanți **factori care ar contribui la dezvoltarea sectorului nebankar, sunt:**

- Existența unui mediu economic stabil și transparent;
- Continuarea aplicării unor principii prudențiale sănătoase în contextul financiar actual;
- Îmbunătățirea calității și diversificării serviciilor bancare și nebankare printr-un grad sporit de transparență;
- Îmbunătățirea managementului de performanță în cadrul fiecărei instituții de microfinanțare,
- Gestionarea corectă (plafonarea) dobânzilor nebankare.

BIBLIOGRAFIE

Acte legislative și normative:

1. LEGE cu privire la organizațiile de micro-finanțare nr. 280-XV din 22.07.2004 Monitorul Oficial al R. Moldova nr.138-146/737 din 13.08.2004;
2. LEGEA asociațiilor de economii și împrumut nr. 139-XVI din 21.06.2007 Monitorul Oficial nr.112-116/506 din 03.08.2007,
3. Legii nr.192-XIV din 12 noiembrie 1998 „Privind Comisia Națională a Pieței Financiare”;
4. Strategia națională de dezvoltare “Moldova 2020”;
5. Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM-UE în perioada 2014-2016;
6. Proiectul Strategiei de dezvoltare a pieței financiare nebankare pe anii 2016-2020;

Surse Internet:

7. www.cnpf.md
8. <http://capital.market.md/ro/content/oportunitatile-pietei-nebankare-raman-neexplorate>
9. http://m.bursa.ro/s=companii_afaceri&articol=187791.html
10. http://www.bis.md/files/rapoarte/3SF_Microfinantare_2008.pdf
11. <http://www.biztar.md/i/library/archive/microfinancestrategyrom.pdf>
12. <http://portalmanagement.ro/despre-microfinantare/>

**PRINCIPALELE FAPTE STILIZATE
ALE TRANSMISIEI POLITICII MONETARE ÎN RM**

Dorin SLOBOZIAN, drd, UnAȘM, INCE*

Finalitatea eforturilor de a identifica și a descrie transmisia politicii monetară se dovedește a fi una critică pentru decidenții de politică monetară. În măsura în care este înțeles acest fenomen se poate promova o politică monetară adecvată. În cazul Republicii Moldova această necesitate este stipulată explicit în Strategia politicii monetare a Băncii Naționale a Moldovei pe termen mediu

Ca o etapă premergătoare unor studii ulterioare preconizate de autor și care se vor centra pe cuantificare empirică, lucrarea de față încearcă să portretizeze mecanismul de transmisie monetară din RM prin prisma unor fapte stilizate, identificate în literatura privind fenomenul.

Sintetizând cele constatate în literatură putem afirma că, deși, cunoscând o anumită îmbunătățire în perioada 2010-prezent, transmisia politicii monetare, în general, este destul de slabă fiind puternică doar pe segmentul rata de bază - ratele pieței monetare. Printre cauzele majore ale deficiențelor transmisiei se numără structura de piață imperfectă a sectorului bancar. De asemenea, se cunoaște o oarecare asimetrie a transmisiei modificărilor cursului de schimb către prețuri.

Cuvinte- cheie: *transmisia politicii monetare, politica monetară, fapte stilizate, sector bancar, piața monetară, asimetrie.*

The finality of efforts to identify and describe the monetary policy transmission proves to be a critical for monetary policy decision-makers. An adequate monetary policy can be conducted to the extent this phenomenon is understood. In case of Republic of Moldova, the need of understanding it is clearly stated in the monetary policy strategy in the medium term of the National Bank of Moldova.

As a preliminary step of further studies planned by the author, which will focus on empirical quantification, this paper attempts to portray the monetary transmission mechanism in Moldova in terms of stylized facts identified in literature about the phenomenon.

Summarizing the findings in the literature we can say that, although, improving in the period 2010-present, transmission of monetary policy, generally, is rather weak, being strong only on the segment base rate - money market rates. Among the major causes of transmission deficiencies could be mentioned the imperfect market structure of the banking sector. Also, there is known some asymmetry in the exchange rate pass-through to prices.

Key words: *monetary policy transmission, monetary policy, stylized facts, banking sector, money market, asymmetry.*

Politica monetară – politică a cererii agregate

Politica monetară, fiind considerată una de stabilizare macroeconomică, are menirea de a atenua fluctuațiile unor variabile agregate din cadrul economiei respective. Totuși, trebuie de acceptat faptul că politica monetară poate realiza acest obiectiv doar influențând într-un anumit mod variabilele de interes prin controlul altor variabile care stau la dispoziția sa, acestea din urmă fiind numite instrumente. Altfel spus, se încearcă de a gestiona cererea agregată prin intermediul prețului și/sau cantității banilor.

Complexitatea transmisiei politicii monetare

*Legăturii dintre deciziile de politică monetară și economia reală i s-a consacrat în literatura de specialitate termenul de *transmisia politicii monetare*. Pe lângă faptul că acțiunile de politică monetară au intenția de a influența comportamentul unor agenți ce iau decizii de natură subiectivă, transmisia politicii monetare are un caracter inerent de incertitudine și complexitate inclusiv datorită faptului că în acest proces sunt angrenate elemente (instituții financiare, agenți economici, gospodării casnice, autorități publice etc.) și conexiuni într-o cantitate, de regulă, nedefinită, sau foarte dificil de definit, și care se află într-o permanentă dinamică. În acest sens ar putea fi menționate schimbările de preferințe și cele tehnologice, schimbarea profilului sectorial al agenților economici etc. Totodată, permanența și multitudinea perturbațiilor, deseori simultane, produse asupra economiei îngreuiază semnificativ încercările de elucidare a efectelor impulsurilor de politică monetară. O ilustrare schematică simplistă a transmisiei politicii monetare se prezintă în figura nr. 1.*

Utilitatea cunoașterii

Finalitatea eforturilor de a identifica și a descrie transmisia politicii monetară se dovedește a fi una critică pentru decidenții de politică monetară. În măsura în care este înțeles acest fenomen se poate promova o politică monetară adecvată. În cazul Republicii Moldova această necesitate este stipulată explicit în Strategia politicii monetare a Băncii Naționale a Moldovei pe termen mediu [10].

Teoriile sunt bazate pe economiile dezvoltate

Majoritatea copleșitoare a studiilor științifice în acest domeniu sunt efectuate pe cazul economiilor dezvoltate, și doar o parte mică și relativ recentă se încadrează în efortul de cunoaștere a transmisiei politicii monetare în țările în curs de dezvoltare. Marile teorii monetare au la bază dezbateri ce au avut loc în și priveau, chiar și în prezent,

* © Slobozian Dorin, dorin1md@yahoo.com

economiile industrializate ale occidentului. Dintr-o tentație firească, dar și logică, aceste teorii au fost aplicate, mai mult sau mai puțin adaptate, la economiile tranzitorii și în curs de dezvoltare.

Fig. 1. Reprezentare schematică a mecanismului de transmisie.

Sursa: elaborat de autor.

Deficiența datelor în calitate de material factologic

Caracterul datelor statistice reprezintă un alt obstacol în procesul de explicație a fenomenului respectiv. De regulă acestea au o acoperire temporală relativ scurtă și sunt suspecte la erori de comensurare relativ înalte. Cauzele deficiențelor statisticilor constituie, în principal, capacitățile instituționale subdezvoltate, pe de o parte, și proporțiile înalte ale economiei neobservate. Însă, deficitul de date în calitate de material factologic pune sub semnul întrebării validitatea raționamentelor teoretice și face dificilă probarea empirică a acestora din urmă. Iar aplicarea tehnicilor econometrice rareori produc rezultate concludente.

Cazul RM este foarte puțin studiat.

Dacă în ultimul deceniu eforturile academice privind transmisia monetară în țările în curs de dezvoltare sau intensificat, atunci în cazul Republicii Moldova acestea sunt sporadice iar documentarea lor este extrem de scundă. Din câte cunoaștem, cea mai proeminentă tentativă recentă o constituie lucrarea lui Engler et al. (2015) [1], în care subiectul transmisiei politicii monetare este tratat direct și cu ajutorul tehnicilor, deși relative simpliste, dar econometrice. În special, sunt estimate modele econometrice uniecuționale.

Desigur, există și alte încercări care pot fi considerate ca aport la studiul subiectului propus, însă acestea tratează fațete, mai mult sau mai puțin, înguste ale fenomenului din RM, sau aspecte conexe ale acestuia. Exemplu poate servi lucrarea lui Mija et al. (2013) [4] în care sunt studiate efectele de runda a doua asupra inflației de bază de la modificările în prețurile atât interne cât și externe la produse alimentare și combustibili. Alt exemplu este cercetarea lui Slobozian et al. (2011) [9] unde se estimează asimetria transmisiei modificărilor cursului de schimb în prețurile de consum. Deși, aceste sunt studii conexe, totuși, ar putea fi utile pentru eforturile eventuale de modelare matematică a mecanismului de transmisie.

Ca o etapă premergătoare unor studii ulterioare preconizate de autor și care se vor centra pe cuantificare empirică, lucrarea de față încearcă să portretizeze mecanismul de transmisie monetară din RM prin prisma unor caracteristici, fapte stilizate, identificate în literatura fenomenului autohton.

Cu aplicare preponderentă în științele sociale, termenul de *faptă stilizată* se definește ca reprezentare simplistă, adesea verbală, a unor constatări empirice. Se consideră că termenul a fost utilizat pentru prima dată, cel puțin cu sensul actualmente acceptat, de către faimosul economist american Nicholas Kaldor. De regulă, aceste rezultate au în spate metodologii destul de complexe, dar în scopul facilitării comunicării lor se optează pentru o generalizare acceptabilă pentru a păstra esența ideii.

În continuare vom expune principalele fapte stilizate identificate în literatura de specialitate privind mecanismul de transmisie a politicii monetare în Republica Moldova.

Reducerea nivelului și variabilității inflației

Reieșind din constatările făcute de Slobozian (2015) [7], în perioada 2010-2015 inflația media este cu 4 puncte procentuale mai mică decât cea din perioada 2001-2009, iar variabilitatea indicatorului a devenit de aproximativ trei ori mai mică. Totuși, încercarea de a explica această stabilizare prin meritul politicii monetare nu se soldează cu rezultate concludente.

Îmbunătățirea transmisiei monetare

Potrivit lui Engler et. al (2015) [1], transmisia politicii monetare s-a îmbunătățit semnificativ după 2009. Totuși, aici se are în vedere doar anumite segmente ale lanțului de transmisie, și anume, de la rata de bază la ratele pieței monetare, și de la rata de bază la ratele creditelor. Autorii sugerează explicația potrivit căreia îmbunătățirea s-ar datora utilizării ratei de bază ca instrument principal al politicii monetare odată cu introducerea regimului de țintire directă a inflației. Pe de altă parte, ar fi oportun de menționat faptul că anul 2009 marchează, de asemenea, începutul perioadei post-criză careia i-ar fi caracteristic, deși pentru moment ne este dificil să intuim care anume, realități structurale diferite în comparație cu perioada ante-criză.

Transmisie deplină a ratei de bază spre piața monetară

Autorii, de asemenea au constatat că transmisia impulsurilor de la rata de bază la ratele interbancare este practic deplină, deși nu imediat, ci mai degrabă aceasta reprezentând efectul pe termen lung.

Piața monetară subdezvoltată

Pe de altă parte, este bine cunoscut faptul că ratele interbancare nu reprezintă neapărat rate la care efectiv au fost realizate careva tranzacții, ci mai degrabă, acestea sunt unele indicative, adică condițiile la care eventual băncile ar

oferi sau ar lua împrumuturi pe piața interbancară. Din datele făcute publice de BNM, pot fi observate perioade de luni consecutive când în piața interbancară lipsesc cu desăvârșire contractarea de credite și plasarea de depozite interbancare. Spre exemplu, în anul 2015, volumul tuturor operațiunilor băncilor comerciale pe piața monetară a constituit circa 8 la sută din volumul creditelor noi acordate în monedă națională de sectorul bancar și doar circa 5 la sută din depozitele analogice. Această stare de subdezvoltare a pieței respective face ca ratele cu amănuntul să fie detașate de condițiile de refinanțare de pe piața monetară.

În calitate de explicație cu privire la subdezvoltarea pieței interbancare unii autori [1] susțin că ar fi vorba despre lipsa de încredere mutuală din întreg sistemul bancar. Explicația e destul de plauzibilă, cel puțin în contextul recentelor evenimente legate de gestiunea frauduloasă a unor bănci comerciale și soldate cu falimentul acestora, pe de o parte, și problemele privind calitatea acționariatului, pe de altă parte. Însă, adevărul e că subdezvoltarea e cronică și nu cuprinde doar perioada evenimentelor menționate. Pe de altă parte, ar putea fi vorba despre o stare de lucruri permanentă care s-a exteriorizat elocvent prin aceste turbulențe recente.

Exces structural de lichiditate

De fapt, funcția principală a pieței monetare este de a asigura la necesitate plasarea exceselor și acoperirea deficitelor de lichiditate apărute la bănci comerciale în parte. În condițiile lipsei încrederii pe piața interbancară, băncile se orientează spre operațiuni ce presupun un risc de credit mai mic. Astfel se întâmplă ca excesul de lichiditate să fie plasat preponderent în valori mobiliare de stat și în operațiuni de sterilizare cu BNM. Spre exemplu, în anul 2015, volumul operațiunilor de piață monetară ale BNM au constituit circa 125 la sută și 71 la sută din volumul creditelor noi acordate în monedă națională și, respectiv, cel al depozitelor similare.

Asimetria transmisiei modificărilor cursului de schimb către prețuri

Se afirmă des că prețurile au o reacție mai mică la apreciere decât la deprecierea monedei naționale. Acest fenomen este denumit în literatura de specialitate cu termenul hiperbolizant de *rockets and feathers* (din eng. = rachete și pene), adică creștere bruscă și scădere lentă. Încercarea de a testa această ipoteză pe cazul Republicii Moldova a fost realizată în lucrarea lui Slobozian et al. (2011) [9]. Rezultatele indicau asupra prezenței fenomenului deși cu o semnificație statistică nu prea tranșantă. Totuși, autorul presupunea că nivelul jos al confidenței rezultatelor s-ar putea datora abordării metodologice relativ simpliste.

Concluzii

În urma examinării literaturii de specialitate s-a constatat că există extrem de puține surse care ar portretiza suficient de extins fenomenul transmisiei monetare în Republica Moldova.

Sintetizând cele constatate în literatură putem afirma că, *deși, cunoscând o anumită îmbunătățire în perioada 2010-prezent, transmisia politicii monetare, în general, este destul de slabă fiind puternică doar pe segmentul rata de bază - ratele pieței monetare. Printre cauzele majore ale deficiențelor transmisiei se numără structura de piață imperfectă a sectorului bancar. De asemenea, se cu,„noaște o oarecare asimetrie a transmisiei modificărilor cursului de schimb către prețuri.*

BIBLIOGRAFIE

1. ENGLER, P. et al. The transmission mechanism in Moldova. Reasons for its weakness and recommendations for its strengthening. Policy Paper PP/01/2015, GET Moldova, 2015.
2. KALDOR, N. Capital Accumulation and Economic Growth. Lutz/Hague (eds.): The Theory of Capital, London, 1961, pp. 177-222.
3. Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei nr. 548-XIII din 21.07.1995. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 56-57/624 din 12.10.1995.
4. MIJA, S. et al. How core inflation reacts to the second round effects. Romanian Journal of Economic Forecasting, 2013, Volume 16, Issue 1, București, 2013, p. 98-118
5. MISHRA, P. et al. How effective is monetary transmission in low-income countries? A survey of the empirical evidence. IMF Working Paper WP/12/143, IMF, 2012.
6. MONTIEL, P. Monetary transmission in low-income countries: An overview. Employment Working Paper No. 181, International Labor Organization, 2015.
7. SLOBOZIAN, D. Eficiența politicii monetare în Republica Moldova. Economic Growth in Conditions of Globalization, The Tenth Edition of the International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices, Volume II, NIER, 2015.
8. SLOBOZIAN, D. et al. Money power in predicting inflation the case of the Republic of Moldova. Analele INCE, Nr. 1/2013, 1, Chișinău, 2013, p. 227-234.
9. SLOBOZIAN, D. et al. Transmisia asimetrică a prețurilor de la modificările cursului de schimb: cazul Republicii Moldova. Economie și Sociologie, Nr. 3/2011, IEFS al AȘM și ME, Chișinău, 2011, p. 162-168.
10. Strategia politicii monetare a Băncii Naționale a Moldovei pentru 2010 – 2012, modificată prin Hotărârea Consiliului de administrație al Băncii Naționale a Moldovei nr. 267 din 30.12.2010 [online]. Disponibil: <http://bnm.md/files/attachments/2010-2012.pdf>.
11. www.bnm.md

DIMINUAREA ȘI CREȘTEREA INVESTIȚIILOR STRĂINE DIRECTE DIFERENȚIATE PE ȚĂRI

Petru COBAN, drd., ULIM

Totalul investițiilor străine directe (ISD) la scară globală au crescut în 2015 cu 36%, comparativ cu anul 2014 a crescut atingând 1,7 trilioane USD. Aceasta este cel mai înalt indicator după criza economică și financiară globală din 2008-2009, potrivit Raportului Mondial al Investițiilor pregătit de Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD). Principalul factor de creștere a investițiilor străine directe la nivel global a fost afluxul de fonduri aproape dublu în țările industrializate. Principalul avantaj al creșterii economice și integrării economice internaționale depinde de sporirea nivelului de deschidere al economiilor naționale spre economia mondială, cu impact benefic asupra fluxurilor de investiții directe străine primite, circulația bilaterală a resurselor umane, productivitatea muncii etc. În această ordine de idei, bazându-ne pe cercetările efectuate, putem exprima ipoteza că economia națională va cunoaște o creștere a ISD, circulația va spori, cunoscând efecte de impulsione, în contextul procedeele premergătoare integrării economice.

Cuvinte-cheie: investițiilor străine directe, indicatori, criza economică, țările industrializate, deschiderea economică.

Key words: FDI, indicators, the economic crisis, industrialized countries, economic openness.

JEL Classification: F21, G10

Introducere. Modificări ale volumului și proporțiile investițiilor au un impact asupra volumului producției și a ocupării forței de muncă, problemelor sociale, schimbărilor structurale în economie, dezvoltării industriilor și sectoarelor economiei. Prin furnizarea de acumularea de fonduri ale întreprinderilor, creșterea capacității de producție, investițiile au un impact direct asupra rezultatelor actuale și viitoare ale operațiunilor economice. Pentru economie o importanță semnificativă o are eficiența utilizării investițiilor. Creșterea amploarea investiției fără un anumit calcul al eficienței sale nu este propice pentru o creștere economică susținută. Investițiile în mijloace de producție și tehnologii moral învechite nu poate avea un impact economic eficient. Utilizarea irațională a investițiilor atrage după sine înghețarea resurselor, reducând astfel volumul de producție. Investițiile se află într-o dependență directă de factorii de creștere economică. Indicator pentru măsurarea economiei este dinamica indicatorilor investițiilor brute și nete. Investiția brută este volumul total al fondurilor alocate în mijloacelor fixe și a stocurilor pe parcursul unei anumite perioade de timp, și includ investițiile pentru extindere și renovare. Investițiile nete reprezintă valoarea investiției brute, reduse cu valoarea amortizării într-o anumită perioadă. Mărimea investiției nete (la un anumit nivel al utilizării eficiente al acestora), arată în ce fază de dezvoltare este economia țării.

Scopul cercetării constă în studierea rolului investițiilor străine directe asupra economiilor diferitor țări.

Metodologia cercetării constă în utilizarea metodelor, care ar conduce la realizarea fixat în investigare ca comparația, statistică, istorică, inducției și deducției etc.

Cercetarea și analiza rezultatelor. Creșterea economică este condiționată în principal de fuziuni și achiziții transfrontaliere, cu o contribuție minimă la proiectele legate de active productive. Volumul tranzacțiilor M&A (*mergers and acquisitions*) a crescut cu 61% la 644 miliarde USD.

Fluxurile de investiții către țările în curs de dezvoltare a crescut cu doar 5%, comparativ cu 2014 și a ajuns până la sfârșitul anului 2015, la 741 miliarde USD. Investițiile în țările în curs de dezvoltare din Asia au crescut cu 15%, în timp ce pentru India, s-au dublat la 59 de miliarde USD.

Autorul constată că în țările cu economii în tranziție, fluxul de investiții străine directe au scăzut cu 54%. Se atribuie acest declin a conflictului prin scăderea prețurilor la materiile prime. Cea mai mare scădere a investițiilor străine directe în acest grup a fost observat în Rusia și Kazahstan – cu 92% și respectiv 66%. În fig. 1 prezentăm unele țări-lidere în ISD din 2015.

Fig. 1. Evoluția investițiile străine directe din ultimii 10 ani, miliarde euro în România [BNR]

Mai jos (fig. 2) este prezentat top-10 țări, care au devenit lideri după ISD în 2015.

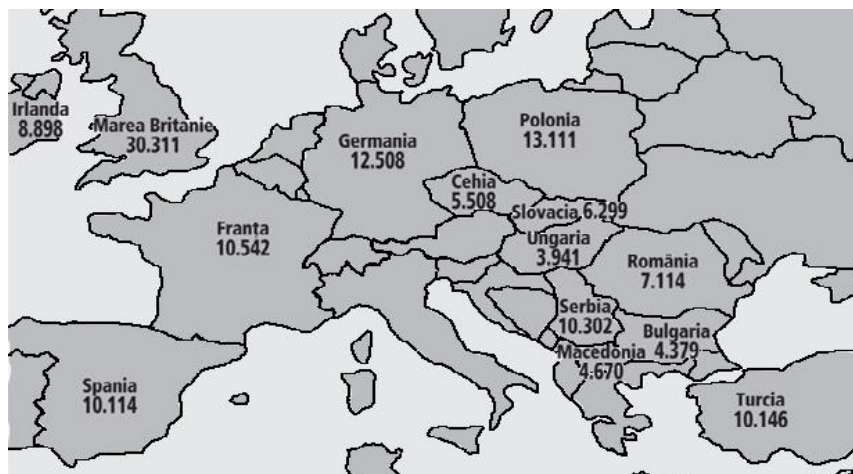

Fig. 2. Numărul locurilor de muncă create prin proiectele de investiții străine, 2013 [2; 5]

În 2015, investițiile străine directe la nivel mondial (ISD) au crescut cu 36%, pentru a ajunge la 1,7 trilioane USD. Statele Unite ale Americii, având cea mai mare valoare de la începutul crizei financiare și economice mondiale din 2008-2009. În același timp, investițiile străine directe în economiile în tranziție au scăzut cu 54% [UNCTAD], (fig. 4) [3].

Revenirea ratei investițiilor s-a datorat în principal unei creșteri de 90% al ISD în țările dezvoltate, inclusiv UE și SUA, volumul investițiilor străine directe în 2015 a crescut de patru ori față de recordul de valoare scăzută, înregistrat în 2014. Astfel, în 2015 ponderea ISD în țările dezvoltate au constituit 55% de la nivel mondial (fig.3).

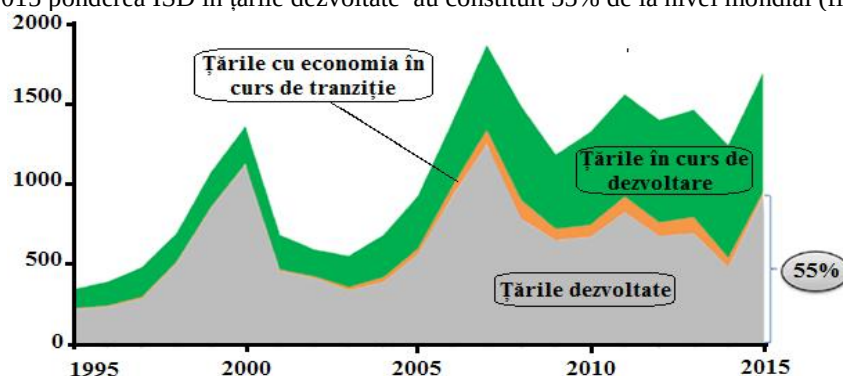

Fig. 3. Fluxurile ISD la nivel mondial și pe grupe de economii 1995-2015 [1]

Creșterea ISD se datorează în principal fuziunilor și achizițiilor transfrontaliere, în timp ce investițiile în producția nou creată a rămas limitată. Mai mult decât atât, ISD a fost asociate cu modificările în structura corporativă a companiilor mari, care au vizat transferurile unor volume suficient de mari de fonduri, și doar o deplasare ușoară a resurselor reale.

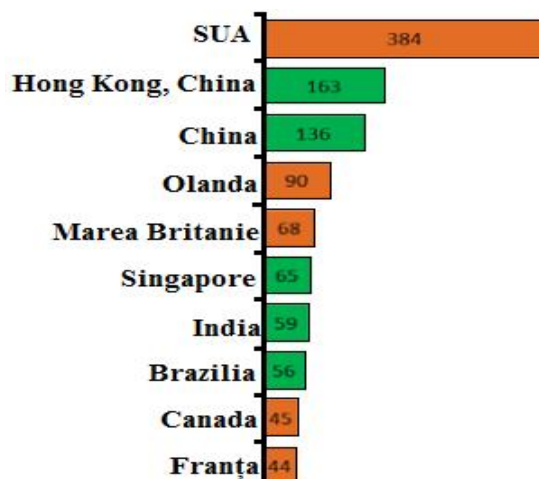

Fig. 4. Top-10 țări după volumul ISD, 2015 (Bilioane USD), [3]

Primele zece țări beneficiare de ISD în 2015 au intrat SUA cu (384 miliarde USD), Hong Kong (163 miliarde USD), China (136 miliarde USD), Olanda (90 miliarde USD), Marea Britanie (68 miliarde USD), Singapore (65 de miliarde USD), India (59 de miliarde USD), Brazilia (56 miliarde USD), Canada (45 de miliarde USD) și Franța (44 miliarde USD).

În 2015, investițiile străine directe în țările Uniunii Europene a ajuns la 426 miliarde USD, marcând sfârșitul perioadei de declin al volumului de investiții de capital în UE. În special, investițiile în Olanda au crescut cu 146%, comparativ cu aceeași perioadă a anului 2014, în Marea Britanie – cu 29%[2]. ISD în Belgia au crescut de la 8.7 miliarde USD în 2014, până la 32,7 miliarde USD, în timp ce în Germania – de la 6,2 miliarde USD până la 11 miliarde USD, datorită reducerii plăților la creditele și dublarea sumei veniturilor reinvestite. Au crescut ISD în Franța mai mult de două ori, de la 15 miliarde USD la 44 miliarde USD, inclusiv în rezultatul achiziției de către Lafarge SA al companiei elvețiene Holcim Ltd pentru 21 de miliarde USD. În plus față de rata de creștere a fuziunilor și achizițiilor transfrontaliere cu 68%, important este sporirea investițiilor cu 14% în producția nou creată, ceea ce poate fi un indiciu al revenirii la investiții în activele productive pe fondul ameliorării situației financiare și macroeconomice[1].

ISD în țările în curs de dezvoltare au marcat recorduri noi - 741 miliarde USD, crescând cu 5% față de aceeași perioadă a anului 2014, iar ponderea țărilor în curs de dezvoltare din Asia a absorbit o treime din ISD de la nivel mondial - 548 miliarde USD (creștere de 15%). Cel mai mare beneficiar al ISD din regiune a devenit Hong Kong, inclusiv de restructurare corporativă de Cheung Kong Holdings și Hutchison Whampoa. Investițiile străine în China au crescut cu 6%, în timp ce scăderea ISD în sectorul de producție a fost compensată de o creștere a ISD în sectorul serviciilor. Fluxurile de ISD către Singapore a scăzut ușor (cu 4%), iar spre India - dimpotrivă, a crescut aproape dublându-se.

În țările cu economii în tranziție, situația geopolitică actuală și declinul asociat cu probleme scăderii credibilității față de actorii pieței au condus la diminuarea volumului ISD cu 54%, până la 22 miliarde USD, iar în țările din sud-estul Europei ISD au crescut cu 3%. În special, în Rusia și Kazahstan, scăderea prețurilor la materia primă au condus la reducerea ISD cu 92% și respectiv 66%. Cu toate acestea, investitorii străini continuă să finanțeze industria minieră. În special, fondul britanic de investiții private Gaetano Holdings Ltd a achiziționat compania rusească Komi Oil Ltd, iar compania malaieziană de stat Petroliaam Nasional Berhad a plătit 2,25 miliarde USD pentru o parte în Azerbaidjan Gas Supply Co. Autorul remarcă faptul că, în absența următorului val de fuziuni transfrontaliere și achiziții, precum și restructurările corporative majore, fluxurile de ISD la nivel mondial în 2016 vor scădea pe fondul fragilitatea economiei mondiale, volatilitatea piețelor financiare globale, unei cereri agregate slabe și o încetinire a activității economice în multe țări în curs de dezvoltare. Situația este agravată de creșterea riscurilor geopolitice și tensiunile regionale. Stagnarea investițiilor în industriile nou înființate și scăderea în unele regiuni în curs de dezvoltare sugerează ideea că nivelul înregistrat în 2015 de creștere al ISD este fragil și dependent de fuziunile și achizițiile transfrontaliere. Cu toate acestea, îmbunătățirea situației macroeconomice (în 2016 creșterea PIB-ului la nivel mondial este de așteptat la 2,9%, comparativ cu 2,4% în 2015), datorită recuperării treptate a creșterii economice în țările în curs de dezvoltare ar putea avea un impact pozitiv asupra așteptărilor investitorilor și să-i convingă pe investitori să efectueze investiții în industrie. În plus, o scădere în continuare a cursurilor de schimb în țările în curs de dezvoltare, precum și posibilitatea de a vinde active pentru a restructura datoriile corporative pot contribui la atragerea mai multor investiții străine directe. SUA în anul 2015 au recăpătat primul loc tradițional după volumul de investiții străine, depășind China și Hong Kong, conform datelor ONU [5]. Afluxul de ISD în economia SUA s-a ridicat la 384 miliarde USD. SUA a devenit lider la acest indicator de la începutul anilor 1980, când UNCTAD a început colectarea datelor cu privire la fluxurile financiare, până în 2014, când pe treapta de sus a urcat China [5].

Hong Kong pe dreptate este considerat a fi capitala financiară din Asia și unul dintre centrele financiare internaționale de prim nivel de rând cu New York, Londra, Singapore și alte centre financiare, în cazul în care cifra de afaceri este cea mai mare parte a finanțelor banilor din întreaga lume. În ultimii ani, Hong Kong a devenit un loc mai atractiv pentru a investi datorită creșterii economice puternice. Hong Kong este un centru de afaceri popular pentru corporații internaționale, care plasează sediul central și birourile regionale, în special pentru gestionarea activelor în regiunea Asia-Pacific și China continentală [5]. Ultimii ani au fost marcați de un boom al investițiilor în economia chineză. Acest lucru se datorează ratelor înalte de creștere economică din țară. Cu toate acestea, în 2015, nu a fost la fel de benefic pentru investitori. De exemplu, investițiile străine directe în economia Chinei în decembrie 2015 a scăzut cu 5,8%, comparativ cu aceeași luna a anului precedent. Volumul investițiilor străine directe s-au ridicat la 77 de miliarde CNY (12 miliarde USD). La sfârșitul anului 2015 volumul total ISD a crescut cu 6,4%, atingând 781.35 miliarde CNY. În același timp, investițiile străine în active nefinanciare în luna decembrie a crescut cu 6,1%. Slăbirea yuanului impune investitorii chinezi să retragă capitalul financiar din țară, în timp ce investitorii care intenționează să investească în China, sunt în stare de așteptare [5]. Olanda este o țară industrial dezvoltată cu agricultura intensivă. Olandei îi revine aproximativ 5% din PIB-ul total al UE. Olanda este cea de-a șasea cea mai mare economie din zona euro. Economia țării se caracterizează prin performanță stabilă, cu rată șomajului și a inflației scăzută, excedentul comercial semnificativ și cu un rol important în rețeaua de transport european. Din aceste considerente Olanda atrage o parte semnificativă a investițiilor străine directe. În ciuda faptului că în timpul crizei din 2008, economia Olandei a suferit foarte mult, actualmente situația din țară s-a îmbunătățit considerabil spre bine, și Olanda continuă să atragă investitori străini [5].

Marea Britanie are una dintre cele mai atractive regimuri de investiții în țările dezvoltate ale lumii (volumul ISD în 2015 – 68 miliarde USD). De asemenea, Marea Britanie este lider mondial după numărul de acorduri privind evitarea dublei impuneri cu statele străine. Poziția de lider în rândul investitorilor străini în Marea Britanie o deține în

mod tradițional SUA. Cele mai atractive sectoare pentru investitorii străini din Marea Britanie sunt serviciile financiare, tehnologii informaționale și farmaceutica. Cele mai atractive domenii, care au atras capitalul străin în Marea Britanie sunt proiectele implementate în sectoarele de producție cu tehnologii de vârf, IT și industriile creative[5]. Singapore – (2015 ISD au cifrat 65 miliarde USD) unul dintre cele mai bune locuri din lume pentru a deveni un milionar, în acest sens Singapore a depășit Hong Kong. Singapore, printre altele, este centrul sediul central din Asia pentru giganti precum Google, Viber și Facebook. Din moment ce Singapore are o locație foarte convenabilă - între India și China, are un potențial foarte ridicat în ceea ce privește posibilitățile de acces pe piață, și aproape jumătate dintre consumatori start-up-uri (49%) locuiesc în străinătate. În ultimii ani, investitorii investesc în mod activ capitalul în economiile în creștere din Singapore și obțin un profit bun. Este demn de remarcat faptul că, în Singapore, aproape 9 din 10 persoane au acces la smartphone-uri, care oferă oportunități ample în ceea ce privește comerțul electronic [5].

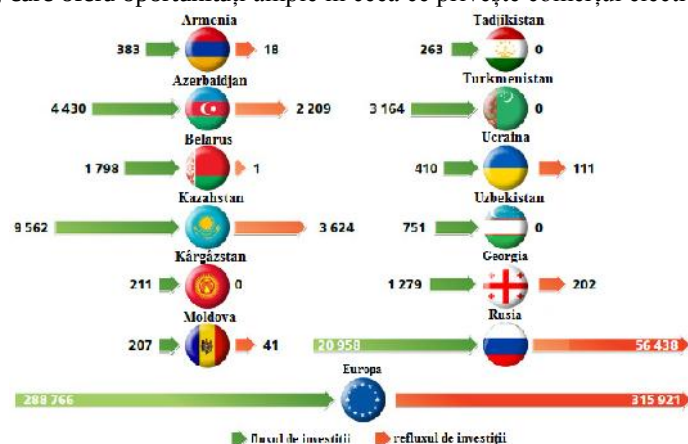

Fig. 5. Fluxul și refluxul de ISD în unele țări CSI, 2014 (milioane USD) [3]

Actualmente, în concordanță cu prevederilor Strategiei naționale de atragere a investițiilor în Republica Moldova, atragerea investițiilor și promovarea exporturilor, reprezintă o prioritate strategică pentru conducerea Republicii Moldova. Conducerea țării are ca scop orientarea vectorului economic în direcția productivă, pentru a spori exporturile cu produse cu un înalt grad de tehnicitate și inteligență, produse ecologice și valorificarea eficientă al potențialul național. Concomitent, Strategiei Naționale de Dezvoltare a Republicii Moldova 2016-2020, presupune redirectionarea vectorului dezvoltării economice de la consum, bazat pe remitențe, spre modelul bazat pe atragerea ISD spre dezvoltarea ramurilor exportatoare de produse și servicii competitive.

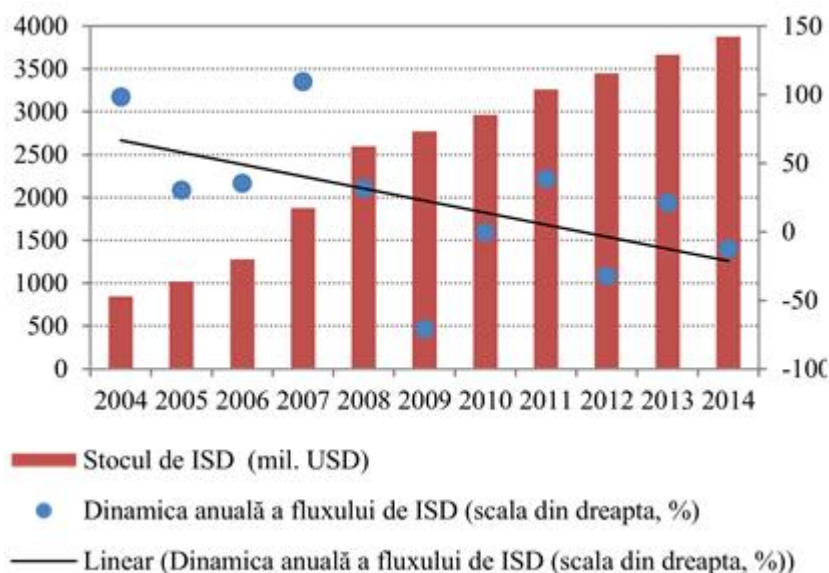

Fig. 6. Dinamica ISD în Republica Moldova (2004-2014) [1; 3]

Atractivitatea investițională din Republica Moldova în mare parte este condiționată de stabilitatea economică și politică, forța de muncă, calitatea solului, amplasarea țării etc.

În acest sens, se pot obține rezultate notabile în condițiile aplicării mai eficiente a politicii Uniunii Europene în domeniul ajutoarelor de stat, inclusiv al celor privind investițiile (străine și autohtone), prin direcționarea acestora cu prioritate către obiectivele care vizează efectele benefice pe termen lung, cum ar fi dezvoltarea regională, dezvoltarea activităților de inovare și C&D, creșterea nivelului de pregătire a forței de muncă, susținerea întreprinderilor mici și mijlocii care constituie coloana vertebrală a economiei românești.

Concluzii

Prosperarea economică a țărilor are un efect benefic asupra climatului investițional. Climatul investițional impulsionază dezvoltarea economică, și la buna gestionare a ISD favorizează dezvoltarea competitivității, tehnologiile de vârf, ramurile exportatoare, sporind bunăstarea țării și securitatea economică. Fiind țară într-o stare de prosper economic, dificultățile de integrare economică dispar de la sine. Avantajele integrării economice conduc la atragerea de fonduri, tehnologii performante, crește prestigiul și imaginea țării. Creșterea productivității muncii conduce la sporirea volumului și calității producției/serviciilor.

De asemenea, având în vedere atât experiența proprie cât și exemplele pozitive ale unor state central europene considerăm că maximizarea raportului dintre contribuțiile pozitive și negative ale investițiilor străine directe impune promovarea unor politici guvernamentale adecvate, orientate către utilizarea inteligentă a fluxurilor de capital străin ca instrument al strategiei de dezvoltare, inclusiv prin aplicarea unor măsuri de atragere direcționată a ISD.

BIBLIOGRAFIE

1. Analiza politicii investiționale. New York - Geneva, UNCTAD, 2013
2. **Cojocaru B.** Europa Centrală și de Est a depășit Europa Occidentală la numărul locurilor de muncă generate de investiții străine directe. În: <http://www.zf.ro/business-international/europa-centrala-si-de-est-a-depasit-europa-occidentala-la-numarul-locurilor-de-munca-generate-de-investitii-straine-directe-11206200>,
3. FDI recovery is unexpectedly strong, but lacks productive impact. Global Investment trends Monitor. No.22 20 January 2016. În: [http://unctad.org/en/Publications Library/webdiaeia2016d1_en.pdf](http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2016d1_en.pdf)
4. Ivan M.V., Iacovoiu V. Rolul investițiilor străine directe în contextul obligativității îndeplinirii criteriilor de convergență. Studii Financiare - Probleme financiare actuale. 4/2008
5. Топ-10 стран по объему иностранных инвестиций În: <http://www.vestifinance.ru/articles/66544>

**AUDITUL PUBLIC INTERN
ÎN CADRUL GUVERNĂRII CORPORATIVE****Inga BULAT** ¹*Școala doctorală ”Științe economice și demografice”*

The present paper proposes an approach to corporate governance at national level and the implications of the future needs of it in the public administration.

The development of the competitiveness in the business environment has led to the public institutions to orientate the actions to increase the effectiveness of the implementation of policies and programs on the national plan. The increase in the past few years both at national and international level of the institutions which have entered into various combinations inadequate financial and fraduloase, which have been pursuing of resounding failures has led to the implementation of the corporate governance in both in the private field as well as the public aimed to maximize profits. Increase in the interest of optimizing expenditure and by offering high quality.

Cuvinte cheie: *guvernanta corporativă, control, sistem de conducere, întreprindere, modele, audit intern, instituție, public.*

JEL Classification: M480 G34, F34, O47**INTRODUCERE**

Prezenta lucrare își propune o abordare a guvernantei corporative la nivel național, precum și implicațiile viitoare ale acesteia asupra administrării publice. Termenul de **“guvernanta”** în românește este sinonim cu termenul de **“administrare/ process de administrare”** [9, p. 25], iar termenul de „guvernanta” mai poate fi interpretat ca „conducere”, ceea ce înseamnă conducere și implică toate activitățile din cadrul unei entități care intră în sfera managementului. În consecință, putem afirma că acest concept guvernanta corporativă înseamnă conducerea în ansamblu a întregii organizații prin acceptarea tuturor componentelor interne, care funcționează împreună, dar care în final vor fi integrate conducerii și de management financiar și de control intern , inclusiv a auditului intern și implementării managementului riscurilor din cadrul organizației, precum și a sistemului.

Dezvoltarea neîntreruptă a competitivității în mediul de afaceri a determinat instituțiile publice să își orienteze acțiunile pe creșterea eficacității implementării politicilor și programelor pe plan național.

Creșterea în ultimii ani atât pe plan național cât și internațional a instituțiilor care au intrat în diverse combinații financiare inadecvate și fraduloase, care au fost promotoare ale unor eșecuri răsunătoare a condus la implementarea guvernantei corporative atât în domeniul privat cât și cel public, care are ca scop maximizarea profiturilor. Mărirea interesului de optimizarea cheltuielilor și de oferirea calității ridicate și servicii competitive din punct de vedere a calității serviciilor prestate ne va fi și un garant la o administrare corectă a instituțiilor va deveni ca o premisă, în ultimii ani, care va putea demonstra instituțiile, în transparența oferită publicului și mass-media față de guvernanta corporativă.

1. Evoluția conceptului ”Guvernanta”

Guvernarea corporativă este un concept care a apărut în urmă cu aproximativ două decenii. Termenul **“corporate governance”**, în limba română guvernare corporativă sau guvernanta corporativă, *desemnează ansamblul de reguli și normative prin care o companie este condusă și controlată*, [9, p. 25] conducerea în ansamblu a întregii organizații prin acceptarea tuturor componentelor interne, care funcționează împreună, dar care în final vor fi integrate conducerii, ceea ce va asigura o bună guvernare în cadrul instituțiilor publice. Guvernarea corporativă dă posibilitatea instituțiilor să își îmbunătățească eficiența folosind elemente instituționale cum ar fi cadrul legislativ, actele constitutive și organigramele. Prin guvernarea corporativă se urmărește creșterea performanței entității și armonizarea diferitelor grupuri de interese.[4, p. 31]

Guvernarea corporativă poate asigura repartizarea drepturilor și responsabilităților între entitățile sau grupurile participante la desfășurarea activității, cum ar fi: instituții, consilii de administrație, directori, acționari, stabilindu-se reglementările, normele procedurale și responsabilitatea decizională [11, p. 15]. Astfel, se poate înțelege că prin guvernarea corporativă se asigură setul de reguli/ standarde, principii și norme conform cărora entitățile sunt monitorizate și evaluate pe baza actelor normative, tradițiilor și modelelor comportamentale dezvoltate de fiecare sistem legislativ.

În privința conceptului guvernanta corporativă, în literatura de specialitate , nu există o definiție unanimă acceptate. Conceptele cele mai importante care aduc numeroase clarificări terminologice:

Guvernanta corporativă este un concept foarte amplu, care include o supervizare solidă și eficace a modului în care ceva este realizat, controlat, condus sau gestionat, în scopul protejării intereselor, politicilor, arii, domeniului, instituții, etc.

Guvernanta corporativă este definită ca fiind *setul de legi, norme, regulamente și coduri adoptate în mod voluntar, care permit unei întreprinderi să atragă resursele umane și materiale necesare activității sale și îi oferă totodată posibilitatea de a desfășura o activitate eficientă și eficace care să genereze plusvaloare pe termen lung pentru acționari, grupuri de interese și pentru societate în ansamblu.*

¹ Doctorand, Institutul Național de Cercetări Economice bulat.inga124@gmail.com

Practic guvernarea corporativă este o încercare de implementare a unor sisteme de analiză în baza riscurilor și oportunităților, verificare, evaluare, control, care să contribuie la realizarea unui management eficient și eficace pentru funcționarea acestora. Conceptul de guvernare corporativă în cadrul administrației publice trebuie să fie tratat împreună cu managementul riscului (MR) și cu evoluția sistemului de management financiar și control intern (MFC), care este susținut și evaluat de auditul intern.

Rezultatul guvernării corporative poate fi îmbunătățirea corectitudinii, transparenței și responsabilității la nivel de entitate. În cazul în care sistemul public administrativ a unui stat este privit în ansamblu ca „*un corp*”, iar folosirea principiilor conceptului de guvernare corporativă poate aduce ridicarea standardelor naționale de control intern va garanta o dezvoltare pe termen lung. Aplicarea principiilor care stau la baza conceptului de guvernare corporativă (transparență accesării informațiilor, controlul riscului, protecția finanțării, responsabilitatea decizională etc.) ar putea aduce în sistemul public beneficii naționale în desfășurarea activității, controlului și conducerii acestuia.

Pentru început, trebuie de menționat că este necesar să se stabilească caracterul diferit al normelor legislative, sistemelor de finanțare și decizionale în cadrul privat, respectiv bugetar, dar și corelațiile dintre acestea. Constituirea sistemului public administrativ pe modelul guvernării corporative este o sarcină dificilă. Construirea acestuia se poate face pe mai mulți piloni sau nivele, dintre care nu trebuie să lipsească următoarele elemente: legislativ (parlamentul), executiv (guvern), managementul strategic, financiar și de resurse (societate academică, ministere, case de asigurări, agenții, direcții de sănătate publice), furnizori de servicii (instituțiile publice din diverse domenii etc.), mediul de afaceri (investitori, finanțatori, furnizori, asiguratorii), comunitate (asociații și colegii profesionale, syndicate), sisteme de control și monitorizare (sisteme de control intern, audit public intern, audit extern).

În realitate nu există o metodă universală de organizare a managementului, și trebuie de ținut să ținem cont că termenul de **conducere** (acțiunea de a (se) conduce) nu este sinonim cu cel al **managementului** (arta de a conduce).

Fiecare stat își are un model, de a se conduce. Modelul de guvernare corporativă diferă de la o țară la alta însă la nivel internațional sunt consacrate și implementare două modele bine definite, și anume: *modelul anglo-saxon* și *modelul german*. Ambele modele trebuie să aibă în vedere majoritatea principiilor definite anterior și se diferențiază în funcție de modul de concepere a separării între proprietate și control.

Modelul de guvernare corporativă anglo-saxon sau anglo-american este utilizat în țări precum Marea Britanie, SUA, Australia, Canada și China. Acest model de guvernare corporativă se caracterizează printr-un acționariat dispersat și o concentrare minimă a forței financiare, puterea fiind strict exercitată de către manageri. Modelul anglo-saxon este orientat spre o piață bine dezvoltată, prin punerea valorii pe concurență. Acționarii sunt considerați a fi „agresivi și revoluționari” pentru a accelera implementarea politicilor eficace, subdiviziunile neprofitabile fiind reorganizate rapid urmând ca noi activități profitabile să fie finanțate. Așadar, acest sistem este orientat spre acționari, fiind un model bursier, evoluția cursului acțiunii unei societăți cotate fiind considerată a sintetiza performanțele unei societăți, dând posibilitatea astfel tuturor actorilor vizați, în primul rând acționarilor și managerilor, să optimizeze deciziile și comportamentele lor. Pentru o analiză completă a modelului de guvernare corporativă anglo-saxon se au în vedere o serie de indicatori sau instrumente de gestiune caracteristice, o mare parte din ele fiind create în SUA, dar a căror utilitate s-a internaționalizat: [5, p. 101]

- ❖ **indicatorul de performanță** - crearea de valoare bursieră sau valoare pentru acționar (shareholder value);
- ❖ **indicatorul de finanțare** – fluxul de lichiditate vacant (free cash flow);
- ❖ **principiul de măsurare contabil** – valoare justă (fair value);
- ❖ **instrumentul incitativ** - atribuirile de opțiuni de cumpărare de acțiuni (stocks options);
- ❖ **mecanismul de disciplinare** – cuprinde ofertele publice de cumpărare și de schimb.

Având ca bază acești indicatori, codurile de guvernare corporativă s-au concentrat pe rezolvarea tuturor problemelor (independența directorilor nonexecutivi și auditorilor față de management, împuternicirea directorilor independenți, crearea unui singur Consiliu de Administrație care monitorizează în permanență activitatea managementului, reducerea riscurilor cu tranzacțiile etc).

O caracteristică pozitivă al modelului anglo-saxon este reprezentată de asigurarea mobilității investițiilor și plasarea lor în domeniile neeficiente sau aflate în stagnare în cele care se dezvoltă eficace. O latură negativă este reprezentată în schimb de concentrarea excesivă asupra profitabilității în detrimentul dezvoltării și implementării strategiilor de dezvoltare. Așadar, modelul anglo-saxon acordă piețelor financiare dezvoltate rolul de ultim eșalon de control al performanțelor întreprinderii iar prin intermediul achiziționării titlurilor de valoare poate determina schimbările necesare redresării societăților comerciale.

Modelul german de guvernare Cunoscut și sub denumirea de „modelul codeterminării”, acesta reprezintă opțiunea de guvernare corporativă a Germaniei. Diferențele față de modelul anglo-american constă în adăugarea unei verigi suplimentare în nivelurile ierarhice, cea de-a patra, reprezentată de salariați, ceea ce face ca la raporturile juridice dintre acționari și administratori să adere și angajații, care ocupă între o treime și jumătate din locurile Consiliului de Supraveghere. Trebuie spus că Germania promovează sistemul dualist de administrare (two-tier board), în cadrul căruia funcțiile Consiliului de Administrație din sistemul unitar de administrare (onetier board) sunt împărțite între Consiliul de Supraveghere, căruia îi revine funcția de monitorizare, și Directorat, care îndeplinește un rol executiv. De precizat că participarea salariaților nu se face la nivelul administrării cotidiene, care este de competența conducerii, ci la nivelul supravegherii și al dezvoltării strategiilor întreprinderii.

Modelul german este un model de guvernare participativă nu numai din pricina implicării salariaților, ci îndeosebi datorită intereselor de afaceri comune ale acționarilor majoritari și ale corporativă are ca obiectiv principal apărarea și susținerea interesului părților implicate în viața companiei (manageri, parteneri, salariați etc) și mai puțin

îmbogățirea acționarilor, el fiind regăsit în țări precum Germania, Japonia și țări din Europa continentală. Modelul german are la baza sa o acumulare înaltă a capitalului prin existența unor acționari dezvoltati precum băncile, fiind un sistem bazat pe controlul intern.

Avantajul acestui model este reprezentat de faptul că acționarii sunt strict orientați spre o strategie pe termen lung și stabilitate în afacere. Există totuși și dezavantaje ale acestui sistem de guvernare corporativă, iar unul foarte important de menționat este reprezentat de faptul că nu reușește să protejeze acționarii minoritari, concentrează puterea financiară și lasă oportunitatea unor „înțelegeri” periculoase între puterea economică și financiară.

Modelul german de guvernare corporativă nu permite apariția reclamațiilor cu privire la modul cum se aplică sistemul de guvernare corporativă, cea mai mare parte a performanței sistemului se datorează consiliilor de administrație.

Sistemul german de conducere și control este structurat pe două nivele: [1, p. 59]

❖ **consiliul de administrație** – cuprinde doar membri executivi;

❖ **consiliul de supraveghere** – cuprinde doar membri non-executivi care urmăresc activitatea managementului.

Principalele caracteristici ale modelelor de guvernare corporativă pot fi sintetizate astfel:

Tabelul 1. Caracteristicile modelelor de guvernare corporativă consacrate în UE

	Modelul anglo-saxon	Modelul german
Orientarea	Orientat spre piața bursieră	Orientat spre piața bancară
Structura acționariatului	Dispersată	Concentrată
Mod de finanțare privilegiat	Piața financiară	Banca
Obiectiv primordial	Maximizarea valorii pentru acționari	Apărarea interesului părților implicate în companie
Structuri de conducere One tier system	Board of directors: ➢ Directori executivi ➢ Directori non executivi	<i>Two tier system</i> ➢ Consiliul supervisor ➢ Consiliul de administrație
Mecanisme de control	Externe	Interne
Separarea proprietate-control	Accentuată	Puțin marcată
Sistem contabil	GAAP IFRS,	GAAP

Încercările de a obține performanțe superioare prin guvernare corporativă s-au concretizat într-o comparație bine dezvoltată între cele două modele de guvernare corporativă. Deși au modele de guvernare corporativă elaborate de mai mult timp față de economiile emergente, în literatura de specialitate părerile nu sunt în totalitate concordante privind alegerea celui mai bun dintre acestea: modelul anglo-saxon sau modelul german. De la început trebuie stabilit faptul că nu există un avantaj clar al unui model față de celălalt.

Modelul anglo-saxon este criticat pentru caracterul materialist al raporturilor firmă- administrator. În anul 2002 a fost promulgată legea „Sarbanes–Oxley” care aduce un sistem mai strict de control al administratorilor de firme, și stabilește noi standarde pentru consiliile de administrație.

Guvernarea corporativă asiatică

Cu toate că împărtășește unele dintre caracteristicile modelului european, în Asia, guvernarea corporativă prezintă unele particularități, putând fi cel mai bine sesizate în cazul Japoniei. Dintre toate modelele de guvernare, cel japonez este cel mai preocupat de deținătorii de interese (stakeholders), de aceea și raporturile juridice sunt mai numeroase și mai complexe, implicând acționarii, administratorii, reprezentanții salariaților, clienții, băncile și furnizorii. Uneori mai este denumit și „modelul riscului asumat”, deoarece consideră că orice persoană care se află într-un raport juridic cu o întreprindere are de suportat un anumit risc și, pentru acest motiv, trebuie să se implice în procesul decizional pentru a-și proteja interesele.

Concepția japoneză se aseamănă, din acest punct de vedere, cu cea germană, deoarece ambele sunt consecința unei evoluții istorice, în care reconstrucția postbelică s-a făcut prin efortul conjugat al acționarilor și al salariaților, aceștia din urmă deveniți la rândul lor acționari la întreprinderea angajatoare, model care a făcut posibilă consolidarea structurii de finanțare¹⁴ și întărirea sistemului de protecție a întreprinderilor.

Când abordează modelul japonez, literatura de specialitate sfârșește, inevitabil, prin a trata despre reforma guvernării corporative, începută în 1997 și marcată, în anul 2002 de conferirea dreptului întreprinderilor japoneze de a opta între păstrarea Consiliului de Administrație în tradiția indigenă, insulară și conservatoare, sau adoptarea modelului american, al Consiliului de Administrație asistat de comitetele consultative [15, p. 112]. Operațiunea a fost văzută mai degrabă ca un transplant respins, o convergență formală și nefuncțională, aflată la capătul unor numeroase modificări legislative. În ultimii ani, guvernarea corporativă japoneză cunoaște, însă, și unele schimbări informale, pe fondul creșterii investițiilor străine, în special a prezenței fondurilor americane de investiții și de pensii, capital care dă voce modelului de proveniență în economia în care acestea investesc. Deocamdată nu se poate evalua impactul concret asupra modelului japonez al introducerii unor practici americane de guvernare corporativă (cum este, de pildă, utilizarea presiunii asupra managerilor prin amenințarea cu dezinvestirea, dar și a altor mijloace informale de exercitare a influenței). Aceste tendințe recente pun, însă, problema convergenței modelelor.

În ciuda diferențelor care există între modelele prezentate, se pune întrebarea dacă un model universal de guvernanță corporativă este necesar sau chiar dezirabil, în contextul în care globalizarea piețelor, în special a pieței financiare, ar fi natural urmată de o globalizare a reglementării. Teoria pendulează vivace între iminența convergenței și arătarea impedimentelor sale insurmontabile, iar pe acest teren al dezbatărilor de idei, concurența între modele își face loc în discursurile susținătorilor, în formule mai mult sau mai puțin diplomatice.

În opinia mea, o manifestare a convergenței se poate identifica, în primul rând, în presiunea asupra tuturor modelelor, venită dinspre celelalte, și orientată înspre schimbări punctuale, care să vizeze acele caracteristici pe care alteritatea le consideră drept deficiențe. Astfel, codeterminarea vest-europeană (germană) sau înclinația asiatică (japoneză) pentru salvagardarea intereselor (și) altor categorii de participanți la viața întreprinderii decât acționarii suferă coliziunea cu pretenția investitorilor americani pentru ca aceste întreprinderi să livreze mai multă „valoare acționarială”. Pe de altă parte, Comisia Europeană condamnă orientarea pronunțată înspre angajamentele pe termen scurt (short termism), considerate speculative și aducătoare de dezechilibre economice și sociale, cerând o atenție sporită din partea întreprinderilor americane, în special a instituțiilor destinate investițiilor, în ceea ce privește responsabilitatea socială corporativă. Corelativ creșterii responsabilității, modelul american reclamă îmbunătățirea informării și transparenței în modelele europene și asiatice. În al doilea rând, suntem de părere că, până la discuția despre faza convergenței globale, altfel decât cea sectorială, convergența trebuie să se realizeze la un nivel inferior, adică regional.

2. Auditul public intern în cadrul guvernării corporative

Guvernanța corporativă funcționează în baza unor principii [14, p. 20] considerate ca stâlpi ai bunei guvernări de Raportul Cadbury, și anume integritatea, transparența și răspunderea.

Rolul auditului intern în ceea ce privește răspunderea, la toate nivelurile organizației, este ridicat și se urmărește, în principal, prin sistemul procedurilor operaționale, scrise și formalizate.

Conceptul de guvernare corporativă a fost însușit de auditori fiind prevăzut și de Standardele naționale de audit intern [20], care sunt create în baza Standardelor internaționale de audit intern.

Auditul public intern are un rol important în guvernarea corporativă/ buna guvernare prin funcția de monitorizare și evaluare a acestuia. [18] Auditul public intern este o activitatea funcțional independentă și obiectivă, care dă asigurări și consiliere conducerii pentru buna administrare a gestionării banilor publici, perfecționând activitățile entităților publice prin oferirea recomandărilor și monitorizarea implementării lor. [19]

De asemenea, auditul public intern ajută entitatea publică să își îndeplinească obiectivele printr-o abordare sistematică și metodică, care evaluează și îmbunătățește eficiența eficacitatea și stemului de conducere bazat pe gestiunea riscului, controlul proceselor de administrative. Rolul auditului intern este în a educa managementul de conducere, în găsirea unor soluții eficiente și în asistarea procesului de implementare și dezvoltare a tehnicilor și instrumentelor necesare în acest domeniu. De aceea auditorul intern trebuie să aibă o înțelegere profundă a guvernării corporative. Importanța managementului de vîrf al unei organizației, că deține responsabilitatea majoră în asigurarea funcționării corecte și eficiente a sistemelor și proceselor din cadrul instituției sale.

Auditul public intern din cadrul unei instituției poate exercita următoarele tipuri de misiuni de audit: de sistem, performanță, financiar, IT, de conformitate și regularitate. Prin activitatea lor, auditorii pot aduce echilibru între activitatea curentă din entitățile publice și cea expectată, pe baza cuantificării riscurilor și analiza obiectivelor instituției.

În afara funcției executive, auditul public intern ar putea avea un rol consiliere în cadrul guvernării corporative. Auditul public intern ar putea contribui prin rolul de consiliere la ajustarea legislativă sau inițierea unui sistem legislativ mai performant și eficient sau prin îmbunătățirea proceselor de activitate. Misiunile care ar susține rolul de consiliere trebuie desfășurate în concordanță cu prevederile codului privind etica auditorului intern, referitoare la neutralitatea politică, independență, obiectivitate și neutralitate. [19] Rolul suportiv realizat prin exercitarea misiunilor de consiliere de tip formalizat, informal sau excepțional. [18] Analizarea, la nivel ierarhic superior, a datelor din rapoartele de auditare, în faza preliminară proiectării cadrului legislativ dintr-un anumit domeniu ar putea ajuta la aprofundarea cunoașterii activității sistemului sau entității la nivel bazal, asigurând un sprijin considerabil legiuitorului.

Calitatea informațiilor puse la dispoziția legiuitorului este garantată de independența auditorilor declarată și realizată în cadrul misiunilor întreprinse. Ca urmare, independența auditorilor poate aduce un grad sporit de încredere, confidențialitate și profesionalism asupra datelor din rapoartele de audit exercitându-și astfel rolul suportiv, în procesul de inițiere legislativă. Obținerea datelor de auditare cu rol suportiv într-o anumită problemă legislativă poate să fie efectuată prin studii retrospective ale rapoartelor deja existente, precum și prospective prin acțiuni tematice. În cazul misiunilor tematice prospective, desfășurarea acțiunilor de auditare ar trebui desfășurate concomitent în mai multe centre, pe modelul de studiu de tip dublu-orb, multicentric. În acest fel, extinderea principiilor de cercetare clinică la activitatea de auditare, va face ca nici auditorul și nici structura auditată să nu cunoască scopul final al misiunii stabilit de inițiatorul legislativ, contribuind astfel la neutralitatea acțiunii, sporindu-se totodată gradul de încredere, transparența, obiectivitatea și corectitudinea informațiilor primite. Scopul final va fi cunoscut exclusiv de către inițiatorul legislativ. Așadar, prin misiunile de auditare în sistem prospectiv, dublu-orb, multicentric este controlat sau chiar anulat riscul de pierdere a independenței auditorilor și nu poate fi incriminată implicarea acestora în elaborarea și implementarea sistemelor de control intern ale entităților publice. În plus, capacitatea decizională în formularea legislativă finală nu revine auditorului public intern, ci forurilor legislative superioare, rolul auditorului fiind doar executiv, consultativ și suportiv. La nivel ierarhic superior, pe baza informațiilor primite de la auditori, se va putea face sinteza elementelor comune din entitățile cu profil similar, dar și evaluarea elementelor particulare. Ulterior,

introducerea elementelor semnificative într-o formă juridică corectă ar putea da mai multă stabilitate noii legi, cu un risc mai mic de amendamente și actualizări repetate.

Activitatea suportivă pentru probleme legislative ar putea fi introdusă în planul de audit public intern al auditorilor interni din cadrul guvernării corporative. În cazul urgențelor legislative sprijinul auditorilor interni poate veni prin acțiuni de tip ad-hoc, care vor înlocui activitatea următoare programată și cuprinsă în planul de audit public intern al anului în curs. Odată declanșată, misiunea suportivă se va desfășura pe baza procedurilor deja standardizate și a practicilor de audit public intern care aduc rigurozitate obișnuită acțiunilor de auditare. Așadar, majoritatea etapelor de auditare vor putea fi respectate. În prima etapă - Pregătirea misiunii - se vor putea face inițierea acțiunii, colectarea și prelucrarea informațiilor în cadrul serviciilor, secțiilor sau departamentelor care vor beneficia de noua lege. Analiza riscurilor în sistemul auditat ar putea reduce sau schimba încadrarea riscurilor din noua legislație. Elaborarea programului acțiunii și a minutei de deschidere va face trecerea la a doua etapă a misiunii – Intervenția la fața locului. În această etapă, colectarea dovezilor, constatarea și raportarea iregularităților ar trebui concentrate asupra impedimentelor legislative și greutăților în aplicarea procedurilor de lucru în cadrul entității publice. După revizuirea documentelor de lucru și minuta de închidere a acțiunii se va putea trece la a treia etapă – Raportul de audit public intern. În această etapă întocmirea proiectului de raport și reuniunea de reconciliere ar dobândi un alt scop, acela de a obține date concrete și un flux coerent, dinamic al proceselor conceptuale și de lucru din viitoare lege. Acțiunea se va finaliza cu difuzarea raportului de audit public intern, care va include concluzii și recomandări. Ultima etapă din misiunile de audit uzuale – Urmărirea recomandărilor își va pierde funcția în cadrul acțiunilor cu rol suportiv pentru probleme legislative. Prin misiunile suportive de auditare va putea fi facilitată activitatea legiuitorilor, în sistemul de guvernare corporativă.

Identificarea în sistemul legislativ existent a riscurilor inconvenientelor, inadvertențelor și problemelor care conduc la funcționarea anevoioasă a entităților, se va face în mod direct la baza sistemului. Auditorii prin activitatea de tip neutru și echilibrat vor întocmi raportul final al misiunii care va constitui concentrarea experienței și activității celor care lucrează în acel sistem și se va concretiza prin recomandări cu posibile repercursiuni legislative viitoare. În misiunile cu rol suportiv, rolul auditorului va fi de intermediar între persoanele care își desfășoară activitatea lucrativă în diverse departamente, secții, servicii ale entităților publice și inițiatorii proiectelor legislative, scopul final fiind acela de a pune la dispoziția guvernării corporative un sistem legislativ coerent, pragmatic, transparent și eficient. Rolul auditorului poate fi exprimat în mod plastic prin „efectul de lupă”, element care are menirea de a evidenția problemele existente dintr-un sistem și de a le pune la dispoziția structurilor ierarhice superioare cu capacitate decizională.

În concluzie, rolul auditului public intern, prin rolul suportiv pentru probleme legislative, deși ar avea doar funcție consultativă, poate constitui o pârghie decisivă în procesul de elaborare legislativă cu repercursiuni semnificative în guvernarea corporativă.

BIBLIOGRAFIE

1. Albu N., Durica A., Grigore N., Guvernanța corporativă în România. Percepții și perspective., Contabilitatea, expertiza și auditul afacerilor, iunie 2013;
2. Almași R., Audit – abordări conceptuale, proceduri, comunicare, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2014;
3. Bowman B., Principii și recomandări propuse într-un nou Cod de Guvernanță Corporativă, Revista Audit financiar, nr. 10/2010;
4. Dragomir, V., Guvernanță corporativă, suport de curs, Academia de Studii Economice, București, 2012;
5. Feleagă, N., Feleagă, L., Dragomir, V., Bigioi, A., Guvernanța corporativă în economiile emergente: cazul României, Economie teoretică și aplicată, vol. XVIII, nr. 9/2011;
6. Ghiță M., Pereș I., Nicolau C., Guvernanța corporativă și auditul intern, Editura Mirton, Timișoara, 2009;
7. Clarke, T., International Corporate Governance, Routledge, 2007;
8. Gilson J. R., Milhaupt, C., Choice as Regulatory Reform: The Case of Japanese Corporate Governance, în The American Journal of Comparative Law, vol. 53, 2005;
9. Ghiță M., Guvernanța corporativă, Editura Economică, București, 2008;
10. Hermanson, D., Rittenberg, L., Internal Audit and Organizational Governance, The Institute of Internal Auditors, 2003;
11. Robu, V., Vasilescu C., Îmbunătățirea sistemului de guvernanță corporativă – strategie de creștere a performanței globale a întreprinderii, Contabilitate și informatică de gestiune, nr.10/2004;
12. Mallin, A. C., Corporate Governance, ediția a III-a, Oxford University Press, 2010;
13. Mäntysaari P., Comparative Corporate Governance, Springer, 2005;
14. Manual curs de bază pentru auditul de sistem BDO Stoy Hayward, Proiect PHARE RO2002/00.586.03.04.13- Dezvoltarea auditului de performanță și a auditului de sistem;
15. Nistor I.A., Changes in Japanese Corporate Governance, în Finance – Challenges of the Future, în VIII, no. 10/2009, disponibil la <http://www.financejournal.ro/fisiere/revista/359102878010-19.pdf>;
16. Roy C. Smith, Ingo Walter, Governing the Modern Corporation. Capital Markets, Corporate Control, and Performance, Oxford University Press, 2006;
17. OECD aprilie 1999 preluată din Cadbury Cod, 1992;
18. Legea nr. 229 din 23.09.2010 privind controlul financiar public intern;
19. Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 139/2010 cu privire la aprobarea Codului etic al auditorului intern și Cartei de audit intern (Regulament - model de funcționare a unității de audit intern) ;
20. Ordinul Ministrului Finanțelor nr.113 din 12.10.2012 privind aprobarea Standardelor naționale de audit intern;
21. Ordinul Ministrului Finanțelor nr.105 din 15.07.2013 privind aprobarea Normelor metodologice de audit intern în sectorul public.

ВОПРОСЫ МОДЕЛИРОВАНИЯ ФАКТОРОВ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ

**Михаил ГИБЕСКУЛ¹, докторант,
Университет Академии наук Молдовы**

Автор статьи рассматривает вопросы применения методов математического моделирования для определения основных факторов теневой экономики. Модель факторов теневой экономики могла бы объяснить природу этого сложного экономического явления и показать как управлять теневыми экономическими процессами в экономике для минимизации их негативного влияния в Республике Молдова.

Ключевые слова: факторы теневой экономики

The Author of the article considers the questions of applying math modeling for the sake of determining the main factors of shadow economy. The shadow economy factors model could explain the nature of the shadow economy and show how could one manage shadow economy processes with a view to minimize the size of the shadow economy in Republic of Moldova.

Key words: factors of the shadow economy

Введение

В рамках XI-ой Международной конференции автором была рассмотрена проблема влияния теневой экономики на экономический рост [1]. Выяснилось, что теневая экономика оказывает прямое негативное влияние на основные факторы экономического роста, однако проблема управления скрытыми экономическими процессами характерна для всех без исключения и государств.

Проблема кроется в том, что не существует единого подхода к определению того, что же такое теневая экономика. В этом плане имеются абсолютно различные направления и даже экономические школы. Например, в процессе развития экономической мысли в данном направлении считалось, что теневая экономика - это только удел бедных стран, затем обосновывалось, что основная причина развития теневых процессов – это неграмотная экономическая политика и управление процентными ставками и налоговым бременем, далее, как основная причина рассматривались законы, ментальные, складывающиеся веками особенности поведения основной массы населения той или иной страны и т.д.

Понятно, что во всех этих экономических направлениях, объясняющих природу теневой экономики, учеными создавались представления относительно управления теневой экономикой, путей ее минимизации, или в рамках некоторых экономических школ даже необходимости ее поощрения [2].

Но все эти концепции пытались объяснить сложное многогранное явление теневой экономики только с одного ракурса и потому не в состоянии были выяснить почему же существует теневая деятельность и откуда она берется, и выработать работающие на практике рекомендации по ее управлению. Проблема усложняется еще и тем, что теневой экономики не существует как отдельной отрасли, сектора или сферы деятельности, а каждый из исследователей рассматривает ее в контексте своей работы – в области налогов, финансов, экономики труда, производства, медицины, образования и т.п. Только синонимов теневой экономики в англоязычной литературе насчитывается более сорока видов [3].

В рамках Систем национального счетоводства проблему множества определений теневой экономики решили, введя понятие ненаблюдаемых видов деятельности, но о том, как же справиться с теневой экономикой от этого яснее не стало.

Теневая деятельность является той специфической областью, изучаемой экономической наукой, в которой преимущественно все существующие количественные данные характеризуются своей приблизительностью: сегодня ни в одной стране мира не существует точных оценок размеров теневой экономики - ни в общем, ни по отраслям неизвестны количество вовлеченных в теневую деятельность участников, объемы теневого оборота и т.п.

Как отмечают Аксель Дрэйер и Фридрих Шнайдер: «К сожалению, ни коррупция, ни теневая экономика не поддаются легкому исчислению. Довольно сложно получить точную информацию о размерах коррупционной и теневой деятельности на рынках товаров и труда, поскольку все личности, вовлеченные в эти виды деятельности не желали бы быть разоблаченными. Следовательно, проведение исследований в этих областях могут считаться научным увлечением по изучению неизвестного» [4, с. 2]. Кроме того, еще одной особенностью теневой экономики является то, что исследователь не в состоянии прибегнуть к изменению определенных факторов, которые предположительно влияют на теневую деятельность или определяют ее размер и некоторые свойства, он не имеет возможности ею манипулировать.

Значит необходимо рассматривать сущность теневой экономики в зависимости от множества факторов. Существует и такое направление и называется оно комплексный междисциплинарный подход. Но как связать все факторы, влияющие на теневую экономику вместе? Как определить, какие из факторов значимые, а какие на самом деле не влияют на теневую экономику? Как работать с данными о теневой экономике, если у

¹ Email: misha43791@yandex.ru

исследователя нет возможности что-то поменять в этой области. И вообще, возможно ли найти ответы на все эти вопросы? Да, к счастью, это возможно.

Разрешить подобные сложные задачи можно с помощью математического моделирования. В случае если удастся получить математическую модель теневой экономики, удастся выяснить, какие факторы усиливают или ослабляют развитие теневой экономической деятельности, что позволит грамотно управлять теневой экономикой с целью ее минимизации. Должно быть ясно и экономически и научно обоснованно на какие факторы следует воздействовать. Помимо этого, так как для моделирования такого сложного явления требуются обширные статистические данные разных стран мира, возможно получение и дополнительных ответов на весьма важные вопросы в экономике. Например, одинаков ли состав различных факторов развития теневой экономики для разных стран мира? Если да, то многочисленные споры в мировом сообществе по поводу того, что в разных странах разные факторы развития теневой экономики, будут сняты.

В связи с озвученными задачами и направлениями исследования необходимо осуществить выбор метода математического моделирования. Так как исследователь не имеет возможности напрямую управлять теневой экономикой, как и в принципе вообще всей экономикой, фиксируя при этом определенные ее параметры в условиях разных состояний, необходимо использовать методы математического моделирования по пассивным данным. Это подразумевает то, что исследования необходимы исторические данные, то есть уже зафиксированные когда-либо в статистике. Набрать такую информацию в разрезе разных состояний теневой экономики можно, используя данные по различным странам.

Единственными известными методами, позволяющими получать адекватные математические модели по пассивным данным, являются модифицированный метод случайного баланса (ММСБП) и метод наименьших квадратов с предварительной ортогонализацией факторов (МНКО) [5, с. 189-207].

Как правило, при большом количестве факторов первоначально исследователю следует использовать метод ММСБ для отсеивания лишних факторов и для группировки существенных факторов в порядке их значимости. Упорядоченные данные целесообразно затем применить при моделировании методом МНКО. Это позволит получить более точную модель в декартовых координатах – в удобном для восприятия и дальнейшей работы виде.

В теоретическом и практическом применении анализ МНКО позволяет выделить следующие особенности:

1. В условиях моделирования по пассивным данным оценки коэффициентов являются смешанными. Но по сравнению с МНК (методом наименьших квадратов) рассматриваемый метод позволяет точнее оценить независимый вклад каждого эффекта в соответствующий коэффициент. Это обстоятельство определяет более высокую чувствительность МНКО по сравнению с МНК, которая становится выше с увеличением количества факторов, причем в список факторов могут входить как сильно, так и слабодействующие факторы.

2. Эффективность МНКО находится в зависимости от порядка следования факторов (эффектов) друг за другом при расчете коэффициентов модели. Эффективность метода возрастает при расположении факторов в порядке убывания по степени значимости.

3. Из-за перехода моделируемых данных в заведомо ортогональную систему координат можно получать оценки коэффициентов и для коррелированных факторов и для квадратов членов.

4. Преимуществом МНКО также является то, что он не требует слишком длинной таблицы исходных данных. Главное требование заключается в том, чтобы координаты факторного пространства находились на достаточно далеком расстоянии друг от друга.

5. Модель МНКО представляется в виде обычного алгебраического выражения, коэффициенты которого – это смешанные оценки, не являющиеся, как в ММСБ, весами соответствующих факторов.

При моделировании по пассивным данным исходные данные для построения модели представляют собой таблицу, которую можно рассматривать как таблицу координат факторов в абсолютных единицах и соответствующих им величин целевой функции. Для величин целевой функции в случае моделирования факторов теневой экономики должны служить данные о масштабах теневой экономики, а, соответственно, координаты факторов – это данные о всевозможных факторах, имеющих прямое или косвенное воздействие на теневую экономику в этих странах в один и тот же промежуток времени. Здесь возникает еще одна трудность. Данные для целевой функции, то есть о размере теневой экономики должны быть по разным странам, они должны быть сопоставимы, а значит получены одним способом или методом.

Определением размеров теневой экономики в отдельных странах занимаются многие ученые, однако, по совокупности стран данных о размерах их теневых экономик, полученных одним методом не так много. Признанной и наиболее достоверной информацией о масштабах теневой экономики считаются результаты исследований профессора Фридриха Шнайдера (Friedrich Schneider) университета Иоганна Кеплера в Австрии. Они часто используются как отдельными исследователями, так и научно-исследовательскими институтами и крупными организациями, например: исследование международной консалтинговой организации А.Т. Kearney, компании Visa Europe и профессора Шнайдера [6]. Также к преимуществам оценок теневой экономики профессора Шнайдера можно отнести то, что они произведены одним методом MIMIC (Multiple Indicators Multiple Causes) за ряд лет по европейским и неевропейским странам. Оценки размеров теневой экономики в этих странах, определенные профессором Шнайдером, можно считать наиболее точными из-за наличия высокого качества статистической информации, необходимой для исследования. Следовательно, использование таких данных при разработке модели позволит исключить или сократить вероятность применения

сомнительной и некачественной информации. В то же время следует понимать, что невозможно получить абсолютно точные значения размера теневой экономики и метод MIMIC имеет свои преимущества и недостатки [7]. Однако оценки, полученные профессором Ф. Шнайдером, считаются в научном сообществе наиболее достоверными и пригодными для межстранового сравнения.

Автор исследования ставит перед собой задачу получить модель факторов теневой экономики в рамках комплексного междисциплинарного подхода. Это означает, что необходимо собрать как можно больше информации о факторах или причинах теневой экономики, даже если их влияние может быть не прямым, а косвенным. Рассмотрим некоторые показатели, значения которых планируется отразить в таблице факторов.

Для оценки влияния культурных и ментальных особенностей общества возможно использование показателей, предложенные Гиртом Хофстеде (Geert (Gerard Hendrik) Hofstede) – нидерландским социологом, которые нашли широкое применение для анализа влияния социальных и культурных особенностей населения на экономику и экономические процессы, в том числе и у российских ученых Ю.В. Латова и Н.В. Латовой для экономико-математического подтверждения наличия связи между развитием теневой экономики и некоторыми характеристиками российской ментальности [8, 9, 10]. Это такие показатели как дистанция от власти, индивидуализм, напористость, избегание неопределенности. Основные характеристики этих показателей выглядят следующим образом [11]. Дистанция от власти отражает степень неравенства и богатства в обществе. Большая дистанция от власти наблюдается в арабских странах, Юго-Восточной Азии, России. Малая дистанция от власти в таких странах как Австрия, США, Германия, говорит об уважении к личности и равенстве, на основе которых строятся межличностные отношения.

Индивидуализм – противоположность коллективизму – движим личными интересами и интересами ближайших членов семьи, осознание себя как «я». Возможность индивидуализированного поведения обусловлена большой свободой, которая предоставляется индивидуумам от общества. Высокий уровень индивидуализма характерен для США. Коллективизм, с другой стороны, обеспечивается крепкими связями между индивидуумами, вовлеченностью их в сообщества (расширенные семьи, кланы и т.п.), связан с позиционированием себя как «мы» и нацеленностью на реализацию коллективных целей. Коллективистские страны – это в основном бедные страны: Гватемала, Эквадор, Панама и другие.

Напористость – ориентация на достижение результата. Здесь страны Хофстедом поделены по степени социального разделения ролей между полами: страны с большим значением показателя относятся к «мужскому типу» (Япония, Италия, Австрия), а с низким – к «женскому типу» (Дания, Швеция, Норвегия). Для первых свойственно соперничество, целеустремленность, уверенность в себе, стремление к осязаемым результатам. Для вторых характерны ценности, традиционно ассоциируемые с женскими ролями: скромность, приоритет человеческих взаимоотношений по сравнению с деньгами, забота о качестве жизни и охране окружающей среды, помощь слабым.

Избегание неопределенности – степень восприятия и реагирования на необычные ситуации. В странах с высоким значением этого показателя (Япония, Корея, Турция) наблюдается недопущение неопределенных/неясных ситуаций, установление четких правил, соблюдение традиций, отказ от иной жизненной позиции. Страны с низким значением этого показателя (германоязычные страны, Израиль, Финляндия), напротив, относительно легко принимают риски, толерантны к поведению и мнениям, отличных от их собственных, пытаются обеспечить безопасность и настраивают своих членов на попытки контролировать будущее.

Теневая деятельность тесно связана и переплетается с отношениями в области труда и занятости. В этом ключе в таблицу факторов обязательно должны включаться показатели рынка труда рабочей силы. Это могут быть показатели, оценивающие безработицу, долгосрочную безработицу и другие. Несмотря на то, что рабочие определения, используемые при исследовании рабочей силы в странах ОЭСР, могут незначительно отличаться, и обследования рабочей силы подвержены влиянию методологии и управления проведения обследований, уровни безработицы довольно согласованы во времени и широко используются для сравнений [12].

Естественно должны использоваться и другие экономические показатели, отражающие уровень доходов граждан и государства, уровень и качество жизни в разных странах. Так может использоваться показатель ВВП на душу населения по паритету покупательной способности (ППС), как один из основных показателей, отражающих уровень развития страны и качества жизни населения. Также может использоваться показатель ВВП по ППС на одного работающего. Следует отметить, что показатель ВВП на душу населения является одним из основных наиболее достоверных и часто используемых показателей, отражающих уровень жизни населения. С ростом ВВП увеличиваются значения восьмидесяти показателей уровня жизни [13, с. 295]. Даже с учетом искажений уровня ВВП, он чаще других применяется для анализа и сопоставимости различных стран.

Объем теневых отношений в разных странах зачастую сравнивается с объемами движения денежных средств в наличной и безналичной формах. Считается, что теневые операции осуществляются преимущественно в форме наличных денег, так как операции, совершаемые с их помощью, нигде не регистрируются. Поэтому для анализа следует использовать показатели объемов наличного безналичного денежного оборотов. Предположение о том, что теневые операции совершаются преимущественно с использованием наличных денег, было подтверждено рядом исследований по всему миру, например, в Норвегии 82% [14, с. 47] всех неофициальных операций было осуществлено в официальных деньгах. В то же

время, Бекжанова Т.К., освещая особенности монетарных методов, указывает, что доля теневых операций с использованием наличного денежного оборота может составлять лишь 37% [14, с. 51]. Утверждение того, что «наличные деньги являются обязательной составляющей теневых процессов» и главным фактором этих процессов представляет в своей диссертации Анищенко Е.В. [15, с. 18].

Нельзя не рассмотреть в рамках комплексного междисциплинарного подхода влияния на теневую экономику проблем миграции, особенно важных для развивающихся государств, в том числе и республики Молдова. Для обеспечения сопоставимости стран по объемам переводов иммиграционных работников и определения степеней влияния этих показателей на размеры теневой экономики могут использоваться показатели объема как входящих [16], так и исходящих [17] платежей иммиграционных работников.

В таблицу факторов может быть включен показатель размера инвестирования на душу населения (представленный Евростатом в виде процентной доли от ВВП). Показатель размера инвестирования также косвенно может быть связан с размерами теневой экономики. Например, Диана Фарелл - директор McKinsey Global Institute - в своей статье сообщает, что теневым организациям даже невыгодно расти: если они становятся крупнее, то больше привлекают внимание властей [18]. «О привлечении внешних инвестиций, - пишет Гуриев С. М., - говорить не приходится, пока существенная часть доходов находится в тени» [13, с. 121]. Действительно, в случае появления у организации незадекларированных доходов, на которые она осуществляет инвестиции, уполномоченные органы власти незамедлительно отреагируют, особенно в странах с хорошей статистикой и высоким уровнем развитости государственных институтов.

Так как одной из причин теневой деятельности считают неадекватно высокий уровень налоговой нагрузки на экономику, в таблицу данных должны быть включены данные о размерах налогового бремени, средней налоговой ставки или другие показатели налоговой нагрузки.

В таблицу могут быть включены показатели, которые могут быть косвенно связаны с теневой экономики или отражать влияние других факторов. Одним из таких показателей может быть величина расходов на медицинское обслуживание, рассчитанная на душу населения. Стоит обратить внимание вот на какой факт: если говорить о генезисе теневых процессов в социальных сферах, то они вторичны по отношению к теневой экономике. То есть, будучи источником теневых процессов, экономика как бы "заражает" ими все другие сферы общества. В результате оказывается, что теневые процессы выходят за рамки экономики и проникают во все остальные сферы общественной жизни. Происходит это через вовлечение в теневую сферу уже не только "субъектов экономики", но и разнообразных социальных "игроков" [19, с.4]. Аналогично и в область медицины теневилизация внедряется вследствие экспансии неформальных и теневых отношений. Выражается это вот в чем: само по себе существование теневой экономики невозможно без обслуживающих ее людей. Тысячи человек в той или иной степени причастны к этой области - занимаются торговлей, строительством, производством товаров, дают частные уроки, оказывают разнообразные услуги. Для одних это способ дополнительного заработка и подработки, для других – основной вид деятельности. Такая огромная масса населения нуждается в медицинских услугах, поскольку зачастую им приходится трудиться в несоответствующих стандартам условиях, вопреки действующему трудовому законодательству, при ненормированном графике, без отпусков. Но неформальная занятость не предполагает каких-либо социальных гарантий [20, с. 40-41, 46-47]. Следствием перечисленных обстоятельств выступает то, что человек, занятый неофициально, в случае болезни будет продолжать работать и, вероятнее всего, займется самолечением, а уж если оно не принесет положительных результатов, обратится к доктору. Считается, что если работаешь неофициально - болеть нельзя, так как, больничный предъявить некому, пособия по болезни не получить, а за прогул, не исключено, что и уволят. Здесь нужен доктор - знакомый или по хорошей рекомендации, к которому можно было бы обратиться за помощью, получить рецепт на лекарства без лишних вопросов, записей, не стоять в очереди и т.п. Таким образом, наблюдается дисбаланс в системе здравоохранения: с одной стороны, если государство не может в полном объеме обеспечить гражданам достойный уровень медицинской помощи, у медиков появляется соблазн подзаработать; с другой стороны, если в стране высокий уровень теневой и неформальной занятости, то мотивация к неофициальному обращению за медицинской помощью возникает у большой доли населения.

Также в таблицу исходных для анализа данных могут быть включены показатели размера накоплений, величин государственных доходов, экспорта, импорта и сальдо по экспортно-импортным операциям.

Имеет смысл включить в таблицу показатели инфляции. Инфляция стимулирует развитие теневого бизнеса, ведь если в государстве высокая инфляция, бизнес будет уводить капитал из долгосрочных проектов и переводить их в сферу обращения, где быстрее происходит оборачиваемость капитала, а, следовательно, и потери от инфляции меньше. Сфера обращения в свою очередь представлена торговлей и сферой услуг, где доля теневого сектора всегда больше. Корчагин Ю.А. выделяет теневую экономику как один из существенных механизмов генерации инфляции в России, одну из причин «почти свободного хождения иностранной валюты и хождения квазиденег и псевдоденег» [21].

Еще один незаменимый атрибут теневой экономики – коррупцию - проанализировал на связь с инфляцией Плясовских А. П. Выводы этого исследования свидетельствуют, что наблюдается устойчивая тенденция соответствия высокого уровня коррупции высокой инфляции, а снижение одного балла индекса восприятия коррупции сопровождается увеличением ВВП примерно на 4600 долларов в год [22].

Так, негативное проявление коррупции, находящейся в симбиозе с теневой экономикой, зачинающее инфляцию, описывает в своей статье Г. Сатаров. Коррупционные выплаты для предпринимателей являются производственными издержками, следовательно, они включаются в стоимость товаров и услуг, приводя к

инфляции. При этом инфляция может носить скрытый характер, если размер коррупционных выплат приводит к снижению качества производимой продукции, не влияя на ее цену. Рост предпринимательских рисков из-за инфляции сопровождается удлинением цепочки посредников в бизнесе, сокращением собственного производства, что в итоге сказывается ростом цен за счет посреднических накруток и уводом бизнеса в тень. А Коррупционные деньги тратятся на предметы класса люкс, приобретаемым по завышенным ценам, что в конечном счете может приводить к росту цен в реальном секторе [23]. Информации о размерах коррупции в различных государствах можно получить из ежегодного рейтинга государств мира, выражающего по десятибалльной шкале восприятие коррупции аналитиками и предпринимателями [24].

Следует отметить, что представленный в этой статье список факторов не является исчерпывающим. В таблицу исходных данных будут включены по возможности все факторы, оказывающие прямое или косвенное воздействие на теневую экономику. В случае получения адекватной математической модели факторов теневой экономики удастся определить главные движущие силы теневой экономики, пролив свет на природу данного экономического явления. Полученные результаты будут использованы для минимизации уровня теневой экономики в республике Молдова с целью обеспечения экономического роста экономики и улучшения социально-экономического благополучия граждан страны.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Гибескул М.С. Зависимость экономического роста от теневой экономики / "Economic growth in conditions of globalization", International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices (10; 2015; Chişinău). с. 125-128
2. Сото, Э. де Иной путь: Невидимая революция в третьем мире: [Исслед. нелегал. экономики в Перу: / Пер. с англ. Б. Пинскер; авт. введ. М. В. Льюиса]. — М.: Catallaxy, 1995.
3. Dell'Anno R., H.O. Solomon. Shadow Economy and Unemployment Rate in USA: Is There a Structural Relationship? An Empirical Analysis // Applied Economics. — 2007. - № 35(2). — Pp. 220-236.
4. Axel Dreher, Friedrich G. Schneider Corruption and the shadow economy: An empirical analysis // Economics working papers provided by Department of Economics, Johannes Kepler University Linz, Austria. 2006. №3. P. 2
5. Долгов Ю.А. Статистическое моделирование: Учебник для вузов. — Тирасполь: Изд-во Полиграфист, 2011. — 352 с. (С. 189-207)
6. Schneider F. The Shadow Economy in Europe, 2013 // http://www.atkearney.com/financial-institutions/featured-article/-/asset_publisher/j8lucAqMqEhB/content/the-shadow-economy-in-europe-2013/10192
7. Breusch T. Estimating the underground economy using MIMIC models / Working paper , Canberra, Australia (<http://econwpa.wustl.edu/eps/em/papers/0507/0507003.pdf>)
8. Латов Ю.В., Нестик Т.А. "Плохие" законы или культурные традиции? // Общественные науки и современность. 2002. № 5. С. 35-47.
9. Латов Ю.В., Латова Н.В. Российская экономическая ментальность на мировом фоне // Общественные науки и современность. 2001. № 4. С. 31-43.
10. Латов Ю.В., Латова Н.В. Региональная дифференциация и перспективы изменения российской хозяйственной культуры (этнометрический подход к анализу надконституционных институтов власти-собственности) // VII Международная научная конференция «Модернизация экономики и общественное развитие» 5 апреля 2007 г., Москва, ГУ-ВШЭ. - <http://www.hse.ru/data/935/846/1235/Latov.doc>
11. Колонтай М.М. Влияние национальных культур на становление и развитие менеджмента в разных странах (исследования Гирта Хофстеде) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://old.research.by/pdf/1999n2r06.pdf>. — (дата обращения: 08.02.2015).
12. <http://www.oecd-ilibrary.org/sites/factbook-2011-en/07/01/01/index.html?contentType=/ns/StatisticalPublication,/ns/Chapter&itemId=/content/chapter/factbook-2011-64-en&containerItemId=/content/serial/18147364&accessItemIds=&mimeType=text/html>
13. Гуриев С. М. Мифы экономики. Заблуждения и стереотипы, которые распространяют СМИ и политики / Сергей Гуриев. — 5-е изд. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014. — с. 295 (всего 320)
14. Бекжанова Т.К. Исследование проблем измерения теневой экономики (на примере Казахстана). — М.: Инфра-М, 2010. — с. 47 (всего 139)
15. Анищенко Е.В. Денежное обращение и его влияние на теневую экономику в российской федерации: автореф. дис. канд. экон. наук. М., 2008. с. 18 (всего 29)
16. http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1288990760745/RemittanceData_Inflows_April2013.xls - входящие платежи имиграционных работников
17. http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1288990760745/RemittanceData_Outflows_April2013.xls - исходящие платежи
18. Diana Farrell The **hidden dangers** of the informal economy // The McKinsey Quarterly, 2004, №3. — P. 27-37
19. Рывкина Р.В. Теневизация российского общества: причины и последствия // Социологические исследования. 2000. № 12. с.4 (С. 3-13).
20. Хоткина З.А. Гендерная дискриминация в неформальной экономике // Гендерное равенство: поиски решения старых проблем. МОТ, М.: 2003. с. 40-41, 46-47 (С. 27-49.)
21. Корчагин Ю.А. Инфляция: определение, влияние на национальную экономику и международные отношения / <http://www.lerc.ru/?part=articles&art=19&page=21>
22. <http://disput1.narod.ru/korryp.htm>
23. Саратов Г. <http://www.bolshoybusiness.ru/archive/21/462/>
24. <http://www.transparency.org/cpi2011/results>

ALTERNATIVES FOR BANK LOANS ON MOLDOVAN MARKET

**Cristina PANFIL¹, scientific researcher,
National Institute for Economic Research**

*“Money often costs too much.”
Ralph Waldo Emerson*

Difficulties in bank lending can strain economic path. In case of exaggerate restraints, SMEs which have at the sole of their activities credits will be in trouble, as the interest rates are high, it is difficult to contract loans and it is tough to keep up with the loan reimbursement schedule. For banks lending to SMEs is a consistent and weighty source of business activity. Due to recent disruptions in banking activity, the base rate raised and other banking regulations regarding crediting were negatively affected. As a rule these regulations have a tendency to tighten the lending activity as crediting terms are tougher. The goal of this paper is to draft the alternatives of financial support for SMEs which could supplant bank loans in order to stimulate efficient entrepreneurship growth.

Key words: small and medium enterprises, banking loans, leasing, microfinance, grants, economic growth.

Dificultățile în procesul de contractare a creditelor bancare pot tensiona creșterea economică. În cazul unor restricții exagerate, IMM-urile care au la baza activității lor credite se vor confrunta cu probleme, deoarece ratele dobânzilor sunt ridicate, este dificil de a apela la împrumuturi și este greu să se respecte graficul de rambursare al creditului. Pentru IMM-uri creditele bancare sunt o sursă semnificativă de susținere a afaceri. Din cauza perturbațiilor recente în activitatea bancară, rata de bază s-a ridicat și a alte condiții bancare privind creditarea au fost afectate negativ. De regulă, asemenea reglementări au tendința de a constrânge activitatea de creditare, întrucât termenii de creditare sunt mai duri. Scopul acestei lucrări este de a prezenta alternative de sprijin financiar pentru IMM-uri, ce ar putea să substituie creditele bancare, în scopul de a stimula creșterea eficientă a antreprenoriatului.

Cuvinte-cheie: întreprinderi mici și mijlocii, credite bancare, leasing, microfinanțare, granturi, creștere economică.

1. Importance of SMEs development in Republic of Moldova

During the transitional period crossed by Moldova's economy, most SMEs do not have sufficient reserves to finance their businesses, and do not always have the opportunity to turn to bank loans. According to World Bank, Republic of Moldova is among the countries with the smallest share in GDP of domestic credit to private sector – 37,1% (Ukraine- 76,3% ,Romania -31.2%, Czech Republic -50,4%, Japan-187,6%). This indicates that the access to financing is limited and SMEs can't grow in order to raise their productivity and competitiveness.

Causes of the bottlenecks are a couple: high interest rates, risky, uncertain business environment, regulatory barriers and excessive bureaucracy of state bodies, underground economy, and incapacity to return credit tranches on time. In our country the rate of bank nonperforming loans to total gross loans is equal to 14,4% (Ukraine- 24,3% ,Romania -13,9%, Czech Republic -5,6%, Japan-1,6%). Moldovan banks make some efforts to keep the same size of credit portfolio. But this is not enough for achieving SMEs growth.

After the period of 2015-2016 which was marked by a range of economic failures, Republic of Moldova is especially weak. In 2016, the country economy confronts with stagnation. Comparing to developed countries, there are a lot of issues that need improvement.

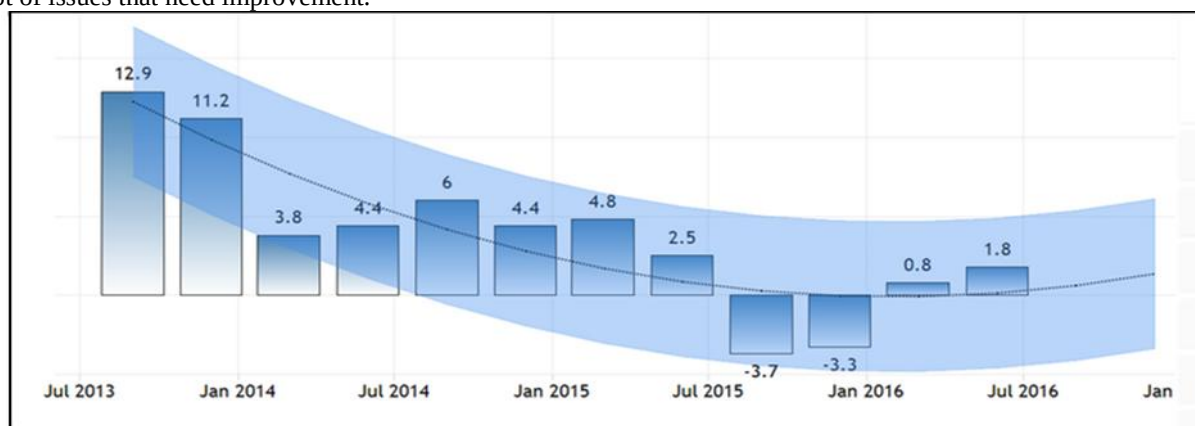

Fig. 1. GDP evolution and its trend line in Republic of Moldova

Source: Trading Economics (<http://www.tradingeconomics.com/>)

¹ Panfil Cristina, cristina.panfil@yahoo.com

The sustainable growth wasn't long term, as there were falls too. At the Moment Moldova is placed among the poorest countries with the lowest GDP level per capita from Europe. In the past 20 years the SMEs sector in the Republic of Moldova has improved both quantitatively and qualitatively. It is obvious, global financial and economic crisis in years 2008-2009 and 2014-2016 has had an adverse effect on SMEs.

Enterprises have a significant influence on GDP formation. In the last years authorities fortunately paid more attention to entrepreneurship development. Yet, there still are bottlenecks. SMEs to a great extent deal with fluctuations in activity, and require loans at certain points of their business activity. Besides that, economy itself is cyclical, financial flows are not constant. The share of SMEs in the total enterprise population comprises 97,4%, but the revenue of SMEs in the total of enterprises is 31,8% in 2014. In compliance with data from World Bank site, up to 33 percent of national income (GDP) in emerging economies is generated by SMEs. Compared to high income countries where the weight of SMEs contribution in GDP exceeds 40%. This ratio is an evidence of the fact that potential for development of Moldovan SMEs is not fully exploited.

In the Republic of Moldova SMEs are intensively participating in trading (about 40% of SMEs), manufacturing of goods (about 10% of SMEs) and services, fulfilling demand on the domestic market. The number of people who work in small and medium enterprises during the reference period are 298 400 people, covering 56.9% of the total number of employees of enterprises.¹

In developing countries, as Republic of Moldova, SMEs contribution to national turnover is relatively lower than its contribution to the supporting employment, which is explained by lower level of labor productivity in the small entities than in big enterprises.

After the first semester of 2016, in the country was acknowledged economic stagnation. In order to surpass this condition it is urgent to support production, investment, exports by a range of economic measures. For Republic of Moldova, which has a developed financial and banking infrastructure, most commonly used financial instruments in national economy and in particular for small and medium enterprises sector are: bank loans, microfinance institutions, savings and loans associations (mainly used by farmers) and leasing.

In order to detect the gaps in crediting mechanism within the, it is necessary to analyze the main components separately.

2. The situation on bank loans market

Crediting system analysis in Republic of Moldova reveals a tensed situation. Even if crisis started in 2014, the data showed the following facts. Credits remain the main financial resource for enterprises, just during crisis their share falls. During the last two years major changes occurred in the structure of banking institutions. The number of crediting institutions is reduced by 3 banks as a consequence of the liquidation of banks with fraudulent activities: Banca de Economii, Unibank and Banca Socială, which started to be performed in the 4th quarter of 2015

Table 1. Share of bank loans in the total

Loans by sectors:	2013	2014	Weight of each sector, %	2015
Banking sector	42177.3	42295.3	93.71	42140.0
Microfinance Institutions, mil.	1897,0	2427,5	5.38	**
Savings and loans associations, mil.	331.9	409,3	0.91	477.05*
Total private sector loans, mil.	44406,2	45132.1	100	42617,05*

*- preliminary data; **- no data for this year

Source: drafted by the author, relying on data from National Bank and National Commission for Financial Markets.

At the moment, in banking system operate 11 banks, from which 4 with majority private foreign capital (because of reduced capital transparency in Moldovan banking, it is quite difficult to judge which is the situation regarding banks' owners, except for some "real" foreign investors, such as: Group Societe Generale in Mobiasbanca, Gruppo Veneto Banca in Eximbank, ProCredit Holding in ProCredit Bank) and a Romanian branch - Erste Bank/BCR in BCR Chisinau, none of Moldovan banks has capital majority, or entire capital owned by the state.

According to the data collected it is evident that the share of the bank loans is the main type of financial resource, and fulfills about 94% from credit requests. The dominant share of credit loans in the graph is a proof of how involved and what a big impact has banking sector in enterprise activity.

¹ Data collected from National Bureau of Statistics

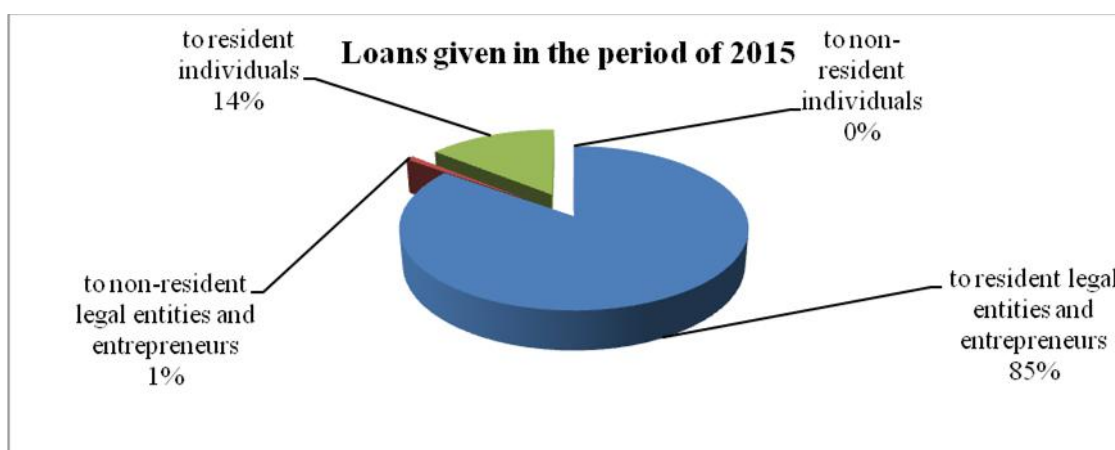

Fig. 2. Structure of Credit portfolio for in banks

Source: drafted by the author, relying on data from National Bank of Moldova

The relationship between SMES and banks is important for both sides, because legal entities represent a consistent share from customers and form 86% from the portfolio. The number of banks comparing to other Eastern European countries, is smaller, therefore, the competition is also less intense. We can state an oligopolistic competition, for the top three banks Agroindbank, Moldindcombank and Victoriabank which are forming a dominant position. In recent years customers for banking services were geared towards quality and safety, manifested confidence in the banking system which, unfortunately, has been totally compromised and will require actions and resources to restore customers trust and confidence.

Main causes SMEs face problems while requiring access to finances in the banks are the following:

- Many of the companies keep double accounting of the income.(underground and formal bookkeeping), striving to avoid taxes. Banks don't have enough stimuli to operate more intensive with SMEs. The riskiest and almost deprived from getting loans are startups or young enterprises with no credit history.
- SMEs environment is more uncertain and competitiveness is harsher, rates of return are high, but the risks are also high.
- Pledged collaterals and high interest rates make SMEs to refrain from contracting bank credits. National Bank of Moldova lowered its base rate from 19,5 percent to 9,5 on October 1st. This is thanks to the fact that inflation slowed while economic activity remained weak and external risks high.

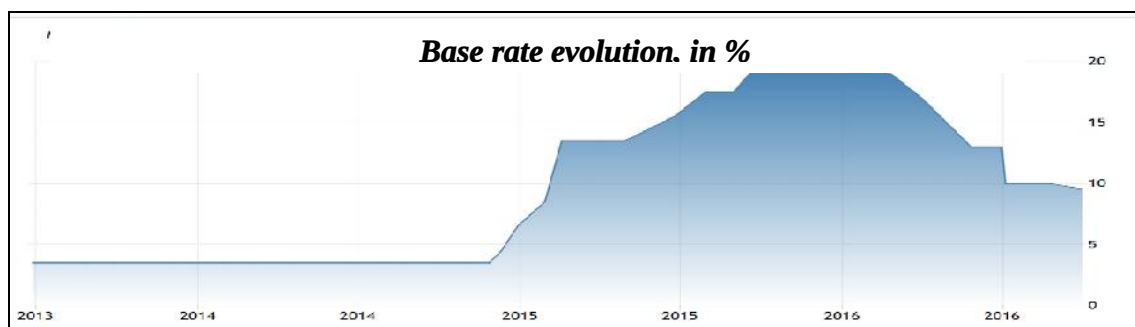

Fig. 3. Base rate in Republic of Moldova

Source: Trading Economics (<http://www.tradingeconomics.com/>)

The highest registered rate was 21%, during the crisis between 2008 and 2009. The lowest interest rate amounted 3,5%. This rate was kept between 2013 and the first semester of 2014. At the end of 2014 and beginning of 2015 the rate popped up sharply, causing troubles to those who contracted loans. The weighted average interest rates on new loans given to entities in national currency, starting from 2013 varied between 6,2% and 22,17%, depending on term.

Credits in foreign currency weren't so affected. In the previous year due to banking crisis, many of the rates were recalculated, so that at the beginning of the year 2015 many of the SMEs were forced to close their credits and tighten their activity. This is one of the causes of the decline in credit portfolio in the banking system. Money from banks was replaced with resources from microfinance institutions or pawn services. This is typical for crisis periods. If we compare the base rate to the weighted average interest rates from commercial banks, we observe an unusual gap. The difference between the base rate and the commercial banks interest rate starting with 2014 is approximately between 3-5%. Base rate exceeds interest rates. This is explained by the fact that deposits are contracted at a lower rate than the base rate, so commercial banks could afford to reduce the percentage for crediting at that moment.

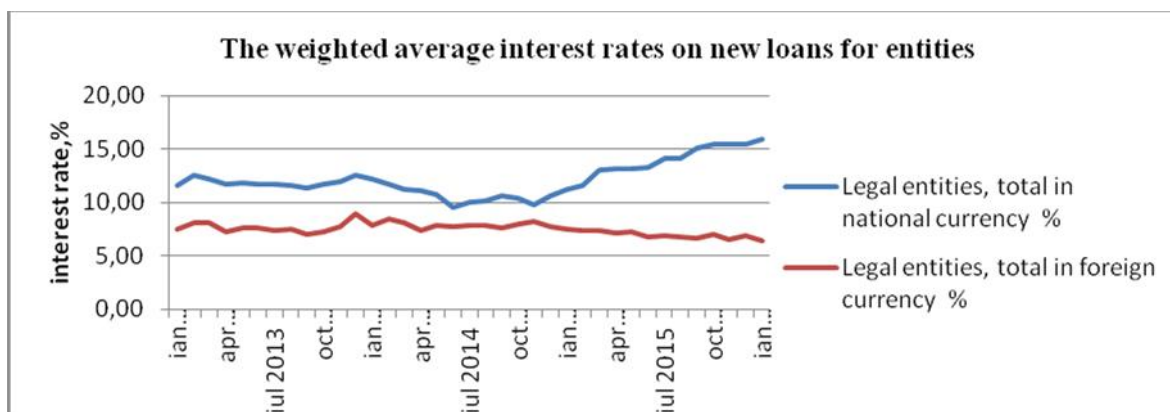

Fig. 4. Weighted average interest rate in banking system

Source: drafted by the author, relying on data from National Bank of Moldova

3. Other funding choices for SMEs efficient growth

Even if it is slow, the growth of domestic nonbank financial market has shown steady progress. This means that alternative crediting products became more attractive. There are arrayed three available possibilities for funding on the domestic market. Nonbank financial sources has the main representatives: (1) microfinance institutions and saving and loan agencies, (2) leasing companies and (3) government programs.

Microfinance is the first and main substitute for bank loans. Philosophy and policies regarding microfinance loans suppose release of credits including those customers who cannot present a classical insurance and therefore cannot be clients of the banks. Even if the interest rates are high, the urgent need of financial resources in SMEs makes entrepreneurs acquire loans even with very expensive price.

Microfinance sector is particularly sought in times of crisis. This is proven by data in the figure below, in the year 2008. From the graph observed that indicator loan portfolio of microfinance entities in relation to GDP recorded a slight rising trend for the year 2014, similar to previous crisis period.

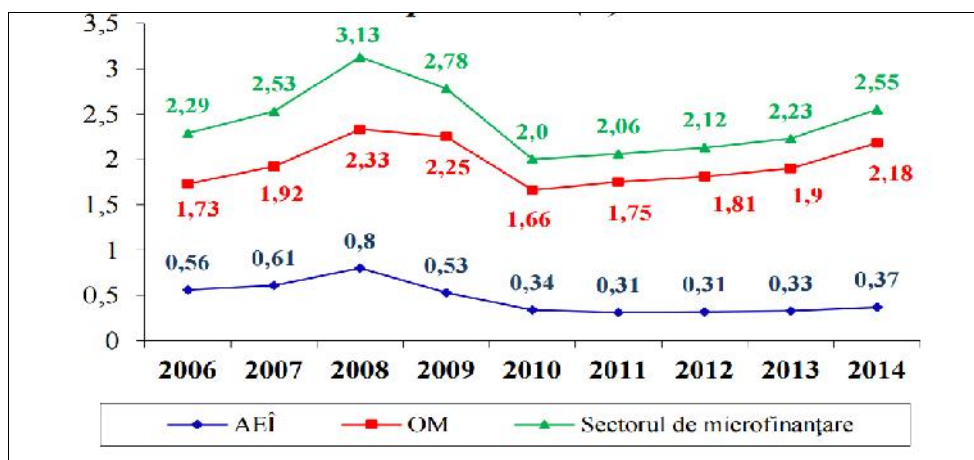

Fig. 5. The loans portfolio of microfinance entities relative to GDP (%)

Source: Anual Report 2014 of NCFM

Microfinancing activities develop in a very fast pace. This can be extracted from the fact that the number of the enterprises in this field raised with approximately 16 units or 19% during 2014, reaching the number of 112 organizations in the 3rd quarter of 2015. The number of loan contracts also raised, the majority of them are for consumption, construction, and other purposes (according to accounting classification). Pursuant to the data provided by the Credit History Bureau (Î.M. „Biroul De Credit” S.R.L), their database grew by 4 %, the number of people with positive credit history also grew with about 29%. This growth is be due to severe conditions in banking system. Some legal entities migrate from banking system to microfinancial organizations. SMEs prefer fast, easy to obtain credits, even if the interest rates are higher. The rate of financing at microfinance institutions was around at 22% before 2015. In the last year it rose to 26% till 32%.

In the Saving And Loan Agencies field, it is also registered an evolution of the mean value of the loan per the beneficiary member in the period 2010-2014. This is an evidence of the continuous demand of loans offered by Saving And Loan Agencies, which are mainly used in countryside, approximately 90% are used in agriculture. The financing rate in Saving And Loan Agencies varies from 17,9 to 26%. But as the resources are put and withdrawn by the members of the agencies, its utility is high and third parties are not affected by the risks..

The **second alternative for bank loans is leasing**. In Republic of Moldova leasing is not sufficiently developed. Overall, the leasing portfolio structure refers more to the purchase of cars. In our country leasing is considered a luxury product. This lending tool is one of the financial instruments available and quick access to internal and external financial resources, especially for the financing of equipment, advanced technology, supplies of agricultural assets in larger amounts.

But, under a liberal regulatory framework, which does not classify this operations as one exclusive leasing activity, theoretically any company can provide these services, as the bassets in the balance sheet are not separated. Therefore, for a better management, it is recommended to introduce licensing for this type of activity. According to the State Registration Chamber, in Moldova there are over 100 companies, covering activities said "Renting of machinery and equipment". The number of companies which provide leasing services decreased from 21 companies in 2013 to 18 companies in 2014. According to the date from the National Bureau of Statistics, 93.2% of the total fixed assets represent leased vehicles, their value amounting up to 997.7 mil. lei, including 831.6 million awarded for cars. Full structure of fixed assets leased in 2014 is as follows: means of transport- 93.2%, machinery and equipment 2.5% 3.0% special buildings and other fixed assets-1.3%.

Table 2. Leased fixed assets, structured by beneficiaries

	Structura, %						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Total , %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
from which:							
Enterprises and organizations	49,9	53,3	53,8	48,5	57,3	56,7	58,7
Financial institutions	0,6	0,2	0,0	0,4	0,0	0,1	0,2
Individuals	49,5	46,5	46,2	51,0	42,7	43,2	41,1

Source: drafted by the author, relying on data from National Bureau of Statistics

According to NBS statistics, the share of leased fixed assets with the maturity in 3 years accounted for 59.7% of the total. The share of leased fixed assets with the maturity of 3 to 5 years constitutes 38.2% and those over 5 years - 2.1% of the total value of fixed assets leased.

Leasing, compared to a classic credit, is more convenient because it not forcing SMEs to own property and to provide evidence of pledge. In some programs are offered quite favorable financing conditions as: 8-9% interest, longer period of funding in Euro, flexibility in establishing the payment schedule. The only issue for leasing is that, the credit is contracted in a foreign currency, i.e. leasing consumption cannot flourish during crisis, as the depreciation of national currency affects the beneficiaries.

The thirds method is government intervention in SMEs financial development. Despite the fact that our country passes through a harsh economic period, public authorities still showed interest in supporting SMEs.

In order to generate economic growth and create new jobs, small and medium enterprises sector needs long-term and affordable financing. Because commercial loans are not available, the Government took the following measures. To enhance private sector development, Moldovan government mobilizes money from its development partners on preferential terms. This mostly takes the form of credit schemes, grants or subsidies.

Preferential interest rates for these financing opportunities are lower or, in grants and subsidies, do not exist. Also, the repayment period of the loans is several times higher than in commercial loans, many of them having and grace periods. In this way, public authorities try to provide for entrepreneurs a source of affordable and long-term financing.

In addition, there are different programs and policies, for example: Pare1+1- with the goal to attract remittances into the economy; National Program for Economic Empowerment of Youth, special fund for Loans Guarantee and consultancy from foreign experts. These programs above are considered a very good opportunity for small and medium enterprises.

But still, in order to be possible to use these programs, entities need a high qualification or potential to bring higher added value. This is possible for medium enterprises, or enterprises which activate in the group. For example, Horizon 2020 or COSME have the condition for applicants (entities) to work in a larger group and even in several different countries. Some programs require a more sophisticated, hampering access to finance. Innovative financing schemes can be found both in the national and regional programs. Through these programs it is possible to obtain loans or grants from the state for creation of new businesses and subsidizing certain types of activity, considered important for the economy. There are also platforms that help SMEs to build a better entrepreneurial profile, to be more credible for creditors and more competitive on the market.

Still, national authorities still need to rethink some parts. In order to stimulate SMEs it is necessary to promote awareness of small business development and to keep track of enterprises growth stage and to educate/guide entrepreneurs in financial decision making. The government must maintain political sphere, banking system in good functionality and to avoid disrupting natural development path on the small and medium enterprises. In addition, it would be necessary to improve legislation regarding the pace of contracting a credit by reducing bureaucracy, establishing preferential terms in crediting.

In conclusion it can be stated that on the domestic market there are possibilities to diversify financial resources by contracting loans by alternative methods listed above. Credits from microfinancial sphere is the main substitute for bank loans. Currently it represents the second biggest lending activity. But in order to flourish, leasing activity legal framework needs to be improved, as for now there is no specific bookkeeping method and this field is still new for the country's enterprises. Government intervention is efficient for groups of enterprises and companies with high international competitiveness.

BIBLIOGRAPHY

1. Ministry of Economics, "Strategy for Small and Medium Enterprise Sector Development 2012-2020"
2. Interactive Database of National Bank of Moldova
3. National Commission for Financial Markets, Annual Report "Activitatea CNPF și funcționarea pieței financiare nebancale", 2014
4. Database of National Bureau of Statistics
5. Cristina Panfil, "Evoluția sistemului financiar al Republicii Moldova", Publication of the tenth edition of the international conference on theoretical and applied economic practices vol. II, 2015.
6. Cristina Panfil, "SMEs lending in conditions of crisis in banking system", Magazine "Economie contemporana", Pitești, in edition.
7. Florin Georgescu, "Sectorul bancar și creșterea economică", Banca națională a României, 2013
8. Ion Tornea, "Finanțarea IMM-urilor în Republica Moldova", Politici Publice nr. 1, 2011

Secțiunea IV
POLITICI SOCIALE
ȘI PIAȚA MUNCII

Section IV
SOCIAL POLICIES
AND LABOUR MARKET

**ECONOMIA ȘI SĂNĂTATEA PERSOANELOR DE VÂRSTA A TREIA
THE ECONOMY AND HEALTH OF ELDERLY PEOPLE**

**Norina Consuela FORNA, dr., prof.univ.,
Universitatea de Medicina si Farmacie „Gr. T. Popa” Iași, România
Doriana FORNA, medic Spitalul "Sf. Spiridon", România**

Actualmente, pentru prima dată majoritatea oamenilor pot conta pe gândul că vor trăi până la 60 de ani și mai mult. În țările cu venituri mici și medii, speranța la viață este în dependență mare de rezultatul reducerii semnificative al mortalității infantile, mai ales în copilărie și la naștere, precum și mortalitatea prin boli infecțioase. În prezent, țările cu venituri ridicate, creșterea continuă a speranței de viață se datorează în principal scăderii în mod semnificativ al mortalității în rândul persoanelor în vârstă. Aceste schimbări sunt impresionante. Se poate preconiza că copilul, născut în Brazilia și Myanmar, în 2015, vor trăi cu 20 de ani mai mult decât un copil născut în aceste țări în urmă cu numai 50 de ani. În combinație cu schimbările observate aproape în toate țările, un declin marcat al nivelului de fertilitate în societate exercită un impact nu mai mic în spațiul social-economic. În Republica Islamică Iran în 2015 aproximativ 10% din populație avea vârsta de peste 60 de ani. Doar abia după 35 de ani, ponderea acestei populații cu vârsta de 60 ani va crește cu aproximativ 33%. Schimbările în curs de desfășurare în organismul uman, care sunt componente ale procesului de îmbătrânire și îl influențează, sunt complexe. Îmbătrânirea biologică este asociată cu acumularea progresivă a unei game largi de degradări la nivel molecular și celular. De-a lungul timpului, aceste leziuni conduc la o scădere treptată a rezervelor fiziologice și la un risc crescut de multe boli, precum și declinul general în vitalitatea individului. Acest lucru conduce în cele din urmă la moarte. Cu toate acestea, aceste modificări nu sunt liniare. Nu exista factori, care direct ar influența longevitatea populației, cu toate acestea nivelul de trai al populației și de dezvoltare economică al societății este semnificativ. Termenul "îmbătrânire sănătoasă" este utilizat pe scară largă în cercurile academice și politice, cu toate acestea, cu toate că există divergențe în ceea ce privește conținutul acestui termen, orice mod de determinare sau estimare. În plus, termenul este adesea utilizat pentru a determina stare bună de sănătate în absența bolii, pentru a distinge între oameni sănătoși și cei bolnavi. Această abordare este problematică în cazul persoanelor în vârstă, deoarece la aceste persoane în vârstă sănătatea poate avea una sau mai multe grade de sănătate, care pot fi ușor de controlat și au un efect redus asupra capacității de a activa fructuos. În consecință, în formularea obiectivelor strategiei de sănătate publică de către OMS, care consideră că îmbătrânirea sănătoasă este ca un concept socio-economic global, cu referire la ciclul de viață, nivelul economic de trai și în ceea ce privește perspectivele vieții active.

Cuvinte-cheie: economie, bunăstare, sănătate, speranța la viață, condiții de viață.

Currently, for the first time most of the people can count on that life expectancy is up to 60 years and more. In low- and middle-income countries, life expectancy is in high dependency with the result of significant reduction of infant mortality, especially in childhood and birth, including mortality from infectious diseases. At the moment, in high-income countries, the continuous increase of life expectancy is mainly due to a significant decrease in mortality among the elderly. These changes are impressive. It can be expected that child, born in Brazil and Myanmar in 2015 will live 20 years longer than a child born in these countries only 50 years ago. In conjunction with the changes observed in almost all countries, a sharp decline in fertility levels in society exerts an impact not lower in the socio-economic space. In Iran in 2015 about 10% of the population was aged over 60 years. Just barely after 35 years, the share of the population aged 60 years will increase by approximately 33%. Ongoing changes in the human body, which are components of the aging process and influence on it, are complex. Biological aging is associated with progressive accumulation of degradation of a wide range of molecular and cellular level. Throughout time, these injuries lead to a gradual decline in physiological reserve and an increased risk of many diseases, as well as the general decline in the vitality of the individual. This leads ultimately to death. However, these changes are not linear. There are no factors that would directly influence the longevity of the population, however the standard of living and economic development of society is significant. The term "healthy aging" is widely used in academic and political circles, however, although there are divergences in terms of content this term any mode to determine or estimate. In addition, the term is often used to determine good health in the absence of disease, to distinguish between healthy and sick people. This approach is problematic in case of elderly people because this elderly people health can have one or more degrees of health, which can be easily controlled and have little effect on the ability to activate fruitful. As a result, in formulating the goals of public health by the WHO, which believes that healthy aging is a global socio-economic concept, referring to the life cycle of living and economic level regarding the prospects of active life.

Key words: economy, welfare, health, life expectancy, living conditions.

JEL Classification: A13, E24, F520, I150

Introducere. Economia Uniunii Europene se află sub impactul crizei economice recente, care s-a declanșat în 2008. Inflația, șomajul și diminuările salariale au afectat un număr mare de persoane. În situația, când noii absolvenți cu diplome nu-și pot găsi locuri de muncă într-una dintre cele mai bogate regiuni ale globului, nu putem discuta despre persoanele în vârstă. Apar întrebări ce politici, decizii strategice trebuie să adopte țările, societatea pentru a forma un trai decent pentru toate grupurile sociale, îndeosebi pentru persoanele social-vulnerabile.

Scopul cercetării constă în analiza situației social-economice din diferite țări, vis-a-vis de persoanele în vârstă și din grupuri vulnerabile.

Metodele de cercetare utilizate includ metoda comparativă, analizei, statisticii, previziunii, inducției și deducției etc.

Republica Moldova cheltuie mai mult pentru sănătate, dar rezultate mai bune nu obține. Aceste concluzii aparțin partenerilor externi-colaboratori, care ajută cu capital R.Moldova în promovarea reformelor economiei în tranziție. În unele documente se expune poziția că deși R.Moldova alocă mai multe surse financiare pentru domeniul sănătății, comparativ cu alte țări, nu s-a schimbat nimic în domeniul sănătății. Cauzele ar fi provocată de performanțele reduse ale sistemului sanitar și competențele limitate ale resurselor umane din domeniul sănătății. Republica Moldova a fost remarcată pozitiv, deoarece a alocat sume mari din PIB-ul țării pentru sistemul ocrotirii sănătății – 12%. Suma este cea mai avansată, alocat pentru sistemul sănătății dintre țările CSI. Pentru comparație, remarcăm că, Georgia a alocat în 2013 doar 9%, Turkmenistan – 2% din PIB. Totuși, Republicii Moldova, a fost criticată dur pentru succesele modeste ale sistemului sănătății. Cheltuielile sunt mari cum din sursele legale așa și ilegale ale pacienților. Plățile directe constituie 45% din toate cheltuielile financiare pentru sănătate. Cu toate acestea performanța precară a determinat un nivel scăzut de satisfacție al pacienților. Printre pacienți o pondere considerabilă prezintă persoanele de vârstă a treia. Există deficiențe în modul de organizare a sistemului de sănătate, sursele financiare pentru instituțiile spitalicești (mai mult de 50% din sursele alocate sănătății) sunt gestionate rău printre 73 spitale publice.

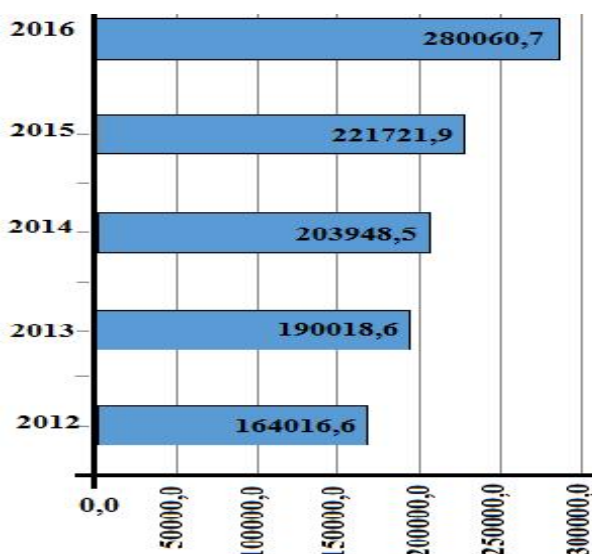

Fig. 1. Dinamica cheltuielilor pentru sănătate în R.Moldova [2]

Speranța de viață (la naștere), este unul din sistemul de indicatori de asistență medicală primară, de calitate în criteriile de evaluare ale Organizației Mondiale a Sănătății (OMS). Ea are o corelație directă cu indicele cheltuielilor totale pentru sănătate. Speranța de viață din întreaga lume este 67,2 ani (65,0 pentru bărbați și 69,5 pentru femei), în versiunea ONU 66 și 57 de ani (64,52 pentru bărbați și 68,76 pentru femei în versiunea CIA).

Tabelul 1. Lista țărilor după nivelul de trai și sănătate în unele țări

	Țara	Venitul pe cap de locuitor și (2014-2015) (FMI)			Speranța de viață, ani	Cheltuielile totale pentru sănătate	
		2014	2015	2016		% din PIB	Pe cap de locuitor, USD
1	Luxembourg	118 204	101 994	104 359	79.2	6.9	6812
2	Elveția	86 145	80 675	78 179	80.7	10,8	6108
3	Qatar	93 990	76 576	66 265	74.2	3,8	2403
4	Norvegia	97 066	74 822	69 711	79.9	8,9	7354
5	SUA	54 360	55 805	57 220	78.1	15,7	8713
6	Singapore	56 099	52 887	52 755	82.0	4,5	2426
7	Danemarca	61 507	52 114	53 104	78.1	9,8	5551
8	Irlanda	54 411	51 350	54 464	78.0	7,6	4556
9	Australia	61 062	50 961	49 144	80.7	8,7	3966
10	Islanda	52 688	50 854	56 113	80.5	9,3	5971
11	Suedia	58 590	49 866	51 136	80.7	9,1	4495
12	San-Marino	58 793	49 846	49 990	82.0		

	Țara	Venitul pe cap de locuitor și (2014-2015) (FMI)			Speranța de viață, ani	Cheltuielile totale pentru sănătate	
		2014	2015	2016		% din PIB	Pe cap de locuitor, USD
13	Marea Britanie	46 313	43 770	42 105	78.8	8,4	3867
14	Austria	51 433	43 724	44 777	79.3	10,1	4523
15	Olanda	52 224	43 603	44 827	81,0	10,9	5202
16	Canada	50 252	43 331	40 409	80.5	10,1	4409
—	<i>Hong Kong</i>	40 078	42 389	43 827	83,5	38.0	1944
17	Finlanda	50 037	41 973	42 654	78.8	8,2	3809
18	Germania	47 716	40 996	41 895	79.1	10,4	4209
19	Belgia	47 517	40 106	40 688	79.0	9,4	4056
20	Franța	44 288	37 675	38 172	81.0	11,0	4627
21	Noua Zeelandă	43 456	37 044	36 253	79.1	9,0	2790
23	RSA	42 943	36 060	32 988	42.5	8,6	497
22	Israel	35 222	35 343	35 905	79.9	8,0	1893
24	Japonia	36 156	32 485	34 870	82.2	8,0	2751
	UE		32 006		80,6	9-12	
70	România	9995	8906	9157	72.0	4,7	369
131	R.Moldova	4698	5007	5006	70.3	12	

Sursa: investigațiile autorilor în baza datelor FMI și CIA, 2016

De obicei, curba cheltuielilor pentru sănătate reflectă starea economică a țărilor: cu cât mai bogat este țara, cu atât mai mare este de grija de sănătatea populației. În ultima perioadă, cheltuielile pentru serviciile de sănătate din PIB a rămas relativ neschimbată, pe când până la criză ritmul de creștere al acestor ramuri depășea indicatorii din alte sectoare ale economiei. În mediu pe OCDE nivelul dezvoltării cheltuielilor pentru sănătate (fără investiții) atinge 8,9% din PIB. Indicatorii în unele țări variază de la 5,1% (Turcia) la 16,4% (SUA). Locul doi după SUA după nivelul cheltuielilor pentru sănătate comparativ cu PIB revine Elveției și Olandei (11,1%), urmată de Suedia și Germania.

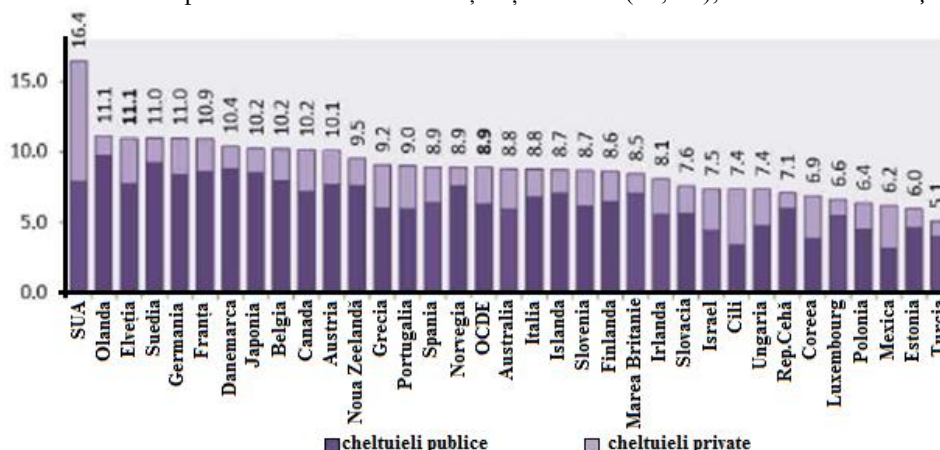

Fig. 2. Pondere cheltuielilor pentru sănătate, în % din PIB

Sursa: cercetările autorilor în baza datelor OCDE

O justificare-cheie pentru adoptarea unor măsuri în legătură cu asigurarea sănătății la îmbătrânirea populației este promovarea dezvoltării durabile. În prezent, majoritatea oamenilor ajung până la vârsta bătrâneții, astfel ponderea în populației în vârstă continuă să crească. În cazul în care obiectivul nostru este de a construi o societate corectă, unită și sigură, pașnică, atunci în contextul dezvoltării vor fi necesar de ținut cont de aceste schimbări demografice și adoptarea unor măsuri, oferind o oportunitate pentru persoanele în vârstă să contribuie la dezvoltarea societății și să se asigure că persoanele în vârstă nu vor rămâne în voia sorții.

Persoanele în vârstă contribuie la dezvoltarea în variate moduri, cum ar fi producerea de produse alimentare, transmiterea experienței sau educația generațiilor viitoare. Includerea persoanelor în vârstă în procesele de dezvoltare contribuie nu numai la construirea unei societăți mai juste, dar poate consolida dezvoltarea prin susținerea participării acestora. Excluderea persoanelor în vârstă din aceste procese subminează nu numai bunăstarea lor, dar se lasă ca o amprentă psihologică grea asupra lor, lipsind tineretul de valoarea cunoștințelor și experienței lor. De exemplu, lipsa de îngrijire a sănătății disponibile sau accesibile poate însemna absența tratamentului hipertensiunii arteriale pentru persoanele în vârstă, care poate duce la accident vascular cerebral. Acest lucru pune în pericol contribuția lor viitoare la securitatea familiei, dar, conduce la nevoie de îngrijire și susținere din partea altor membri ai familiei, care ele însele, în același timp, nu vor fi în măsură să continue să lucreze sau să-și facă studiile. Ignorarea nevoilor persoanelor în vârstă are implicații pentru dezvoltare, care depășesc cu mult nivelul individual.

În reprezentarea stereotipică, persoanele în vârstă sunt adesea private ca făcând parte din trecut, sunt adesea uitate, societatea grăbindu-se în viitor. Dezvoltarea durabilă necesită rezolvarea problemei legate de numărul sporit de persoane în vârstă care trăiesc în sărăcie, au nevoie de un venit adecvat garantat, siguranța personală fără amenințări (de exemplu, abuz în timpul catastrofelor naturale), acces liber la servicii de sănătate și sociale.

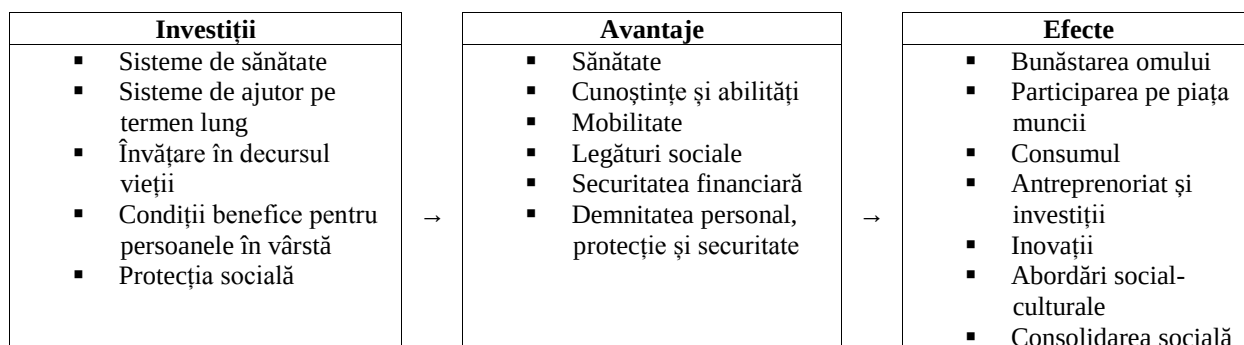

Fig. 3. Efectele investiționale în persoanele de vârstă înaintată

Sursa: cercetările autorului

Asigurarea "dezvoltare pentru toți", va necesita excluderea cauzelor nedreptății, astfel încât toate generațiile să poată avea acces egal la serviciile de sănătate și sociale, formarea, învățarea pe tot parcursul vieții și oportunități de a contribui la edificarea societății. Trebuie să se acorde o atenție deosebită nevoilor persoanelor în vârstă, în scopul de a oferi un mediu accesibil, inclusiv case, locuri publice și clădiri, locuri de muncă și transport. O evaluare aprofundată a impactului politicii asupra persoanelor în vârstă, care aparțin diferitelor grupuri de vârstă, sex, statut socio-economic variat, geografie și etnie, poate ajuta la determinarea politicii, ce se poate asigura echitatea, și care ar putea agrava situația persoanelor în vârstă. De exemplu, în unele țări cu un nivel mai ridicat de venit s-a cercetat posibilitatea de a mări plata serviciilor de sănătate din propriile sale resurse, în scopul de a reduce costurile de asistență medicală și de a reduce nivelul excesiv de utilizare a serviciilor. Cu toate acestea, rezultatele studiului în Germania cheltuielilor persoanelor în vârstă pentru serviciile de îngrijire a sănătății din fondurile proprii, constatându-se că această măsură a dus la o reducere semnificativă a poverii financiare asupra cei mai bogați părți a populației, în comparație cu cei săraci. În analiza modalități de a asigura o mai mare echitate între diferitele grupe de vârstă este importantă informația vizând obiectivele politicii de dezvoltare, cum ar fi scopul, cheltuielile sau extinderea acoperirii. Implicarea persoanelor în etate în procesele de luare a deciziilor cu privire la problemele lor, care-i afectează, membrii familiei acestora, poate asigura luarea unei decizii optime.

Al treilea motiv pentru luarea de măsuri este nevoia economică de a se adapta la schimbările în structura de vârstă, astfel încât să se minimizeze costurile asociate cu populația în curs de îmbătrânire, concomitent maximizând contribuția în societate, din partea oamenilor mai în vârstă. Astfel de contribuții pot lua forma de participare directă la angajarea formală sau informală a sectorului, prin plata taxelor și a consumului, prin transferuri de numerar și transfer de proprietate către generațiile mai tinere și prin multe alte beneficii intangibile pe care persoanele în vârstă transferă familiilor și comunității lor.

Cu toate acestea, există metode de analiză economică a efectelor unei populații în curs de îmbătrânire, iar modelele, care sunt adesea folosite în prezent, pot duce la adoptarea unor decizii inadecvate. De exemplu, unul din indicatorii economici utilizați adesea, este așa-numitul raport de dependență economică a persoanelor în vârstă, care este definit ca fiind raportul dintre persoane vârstnice aflate în întreținere (persoanele în vârstă de 65 de ani sau mai mari) și populația aptă de muncă (persoane în vârstă de 15-64 ani). Coeficientul de dependență a persoanelor vârstnice, care înseamnă populația cu vârstă de peste 65 de ani pentru fiecare 100 de persoane active cu vârsta cuprinsă între 15 și 64 de ani, în România fiind de 24%. Utilizarea acestui raport ca punct de plecare pentru elaborarea politicilor conduce adesea la accentul pe cheltuieli, care pot apărea în legătură cu conținutul populațiilor dependente.

Tabelul 2. Coeficientul real și previziunea dependenței persoanelor americane în etate, 1980-2030

Tipul de dependență	Numărul persoanelor în vârstă de la 18 la 64 de ani la fiecare 100 cetățeni					
	1980	1990	2000	2010	2020	2030
Coeficientul dependenței totale (până la 18 ani, 65 și mai mult)	64,3	63,5	63,2	59,4	67,2	73,8
Coeficientul dependenței persoanelor în vârstă (65 și mai mult)	18,4	20,0	19,9	20,2	26,0	31,8
Coeficientul dependenței tinerilor (până la 18 ani)	45,8	43,5	43,2	39,2	41,2	42,0

Sursa: U.S. Bureau of the Census.

În România, în anul 2011 existau 375 de centre pentru persoane vârstnice și persoane cu handicap, din ele 322 erau rezidențiale, și 53 cu regim de zi (A.N.P.H, Buletin statistic, 31 martie 2011). Cercetările arată că raportat la numărul persoanelor vârstnice, numărul centrelor este foarte mic pentru a oferi îngrijirile necesare vârstnicilor.

Mai mult decât atât, acest indicator are multe dezavantaje, dintre care unul - vârsta cronologică, care este un bun indicator al comportamentului. O caracteristică este diversitatea persoanelor în vârstă, vârsta cronologică având o conexiune distanțată cu nivelele de funcționare. Cu toate acestea, rata de dependență implică faptul că toate persoanele cu vârste cuprinse între 15 și 65 de ani lucrează (deși, în 2009, mai mult de o treime din populația aptă de muncă din Uniunea Europeană nu lucrau), iar toate persoanele mai bătrâne de 64 de ani sunt considerate la întreținere (în timp ce mulți oameni cu vârsta de peste 64 de ani sunt participanți activi ai pieței muncii. Se ignoră, impactul pe care politica și alți factori externi pot avea asupra ponderii persoanelor în vârstă.

În plus, o astfel de utilizare pe scară largă a cuvântului "dependență" se bazează pe idei discriminatorii cu privire la persoanele în vârstă. Multe persoane în vârstă nu mai pot lucra, dar pot fi în continuare independent financiar, în virtutea acumulărilor pe durata vieții sau al contribuțiilor la fondurile de pensii. Analiza detaliată a situației din familii arată că, în ciuda pretinselor relații, în multe țări, membrii mai în vârstă ai familiei înainte de a ajunge la vârsta de optzeci de ani transferă fluxuri de numerar direct către cei mai tineri membri ai familiei. În plus, persoanele în vârstă aduc o contribuție economică semnificativă pentru societate prin consum. Până în 2017, în Statele Unite, persoanele cu vârsta peste 55 de ani vor controla 70% din venitul disponibil total. În Franța, în perioada 2015-2030 ponderea persoanelor cu vârstă de peste 55 de ani vor exercita două treimi din consum.

Concluzii

Este evident faptul că abordările actuale de sănătate publică la îmbătrânirea populației au fost inefficiente. Sănătatea persoanelor în vârstă rămâne în urmă de longevitatea lor; în ceea ce privește starea de sănătate a persoanelor în vârstă, există inechitate considerabilă în domeniul sănătății; sistemele de sănătate existente sunt slab axate pe furnizarea de asistență, de care au nevoie persoanele în vârstă, chiar și în țările cu venituri înalte; model de îngrijire pe termen lung sunt inadecvate și instabile; condițiile fizice și sociale sunt asociate cu o varietate de bariere și constrângeri care împiedică păstrarea sănătății, precum și participarea persoanelor în vârstă în societate. Există o necesitate stringentă ca într-o bază nouă să se acționeze la nivel mondial. Un astfel de cadru ar trebui să ia în considerare diversitatea largă în rândul persoanelor în vârstă, precum și a rezolva problema de nedreptate care se afla sub el. Un astfel de cadru ar trebui să conducă la dezvoltarea unor noi sisteme de sănătate și de îngrijire pe termen lung, care ar satisface în mare măsură nevoile persoanelor în vârstă și trebuie să furnizeze unitate obiectivelor pentru toate sectoarele, pentru a asigura un efort coordonat și echilibrat. Mai întâi de toate, este necesar să ne debarasăm de percepțiile învechite cu privire la îmbătrânire și să se revizuiască în detaliu înțelegerea actuală a îmbătrânirii și a sănătății. Având în vedere caracterul continuu și imprevizibil al schimbărilor sociale, astfel de abordări nu ar trebui să fie prescriptive; acestea ar trebui să consolideze capacitatea persoanelor în vârstă de a reuși într-un mediu în continuă schimbare, în care ei vor trăi.

BIBLIOGRAFIE

1. Gregory Rodgers. Income and inequality as determinants of mortality. In: saluteinternazionale .info/ wp. /05/ materia_spirit_risorsa.pdf
2. Nota informativă la proiectul legii bugetului de stat pe anul 2015. În: www .parlament .md/ Legislation Document. asp?Id= 687b 9172-05f8-4b32-9e2b
3. Strategia sectorială de cheltuieli în domeniul ocrotirii sănătății, 2013-2015. În: http ://www. mf. gov. md/ files/files/Acte%20Legislative%20si%20Normative/CBTM/2013-2015/Anexa%2012%20%20Ocrotirea%20sanatatii.pdf

**PARENTAL EDUCATION
– A KEY FOR LONG TERM HUMAN POTENTIAL DEVELOPMENT**

**Andreea-Ioana COZIANU¹, PhD University Lecturer
“Stefan cel Mare” University from Suceava, Romania**

The base for a cohesive community is education that insures the knowledge for coping with life challenges in an integrative manner. Education gives access to the set of values and builds an identity. Yet, during the past decade the social and economic challenges have mainly prejudiced the system of education and the very relations within the family cell. Parents neither are present to educate their children, nor able to pass forward a set of integrative and participative values. The important task of family values transfer lies not only on the shoulders of the very family, but on the whole community with its public institutions or private organization, since this transfer is the key for holding up the cohesion of a society as a whole. The present article emphasizes the importance of parental education as a viable option / tool for the fight against family and community dissolution, social exclusion, intolerance, and racism.

Key words: parental education, public responsibility, poverty, social exclusion, migration, human potential development.

The base for a cohesive community is education that insures the knowledge for coping with life challenges in an integrative manner. Education gives access to the set of values and builds an identity. Yet, during the past decade the social and economic challenges have mainly prejudiced the system of education and the very relations within the family cell. Parents neither are present to educate their children, nor able to pass forward a set of integrative and participative values. The important task of family values transfer lies not only on the shoulders of the very family, but on the whole community with its public institutions or private organization, since this transfer is the key for holding up the cohesion of a society as a whole. The present article emphasizes the importance of *parental education* as a viable option / tool for the fight against family and community dissolution, social exclusion, intolerance, and racism.

Terry Arendell (1997, p.4) supports the idea that „parental activities are not natural behaviour that derives from the reproduction capacity, but the ways in which children are raised, nurtured and socialised (...) there are dynamic, and opened and movable social processes. Multidimensional and complex, the parenthood involves different behaviours, abilities and objectives, which are learned by participating to the social community. Even the capacities of taking care and empathising, though inherent to the human being, are developed by learning. The relationships between parents and children are formed and supported by social interaction, while relationships and experiences are the subject of interpretation and are given a signification”.

Parental Education

First of all, what *parental education* means and let's establish whether it is really necessary or just fashionable to approach it. A large number of studies – Davis-Kean, 2005; Dearing, McCartney, & Taylor, 2002; Duncan, Brooks-Gunn, & Klebanov, 1994; Haveman & Wolfe, 1995; Nagin & Tremblay, 2001; Smith, Brooks-Gunn, & Klebanov, 1997² – indicate that parental educational level is an important predictor of children's educational and behavioural outcomes. There is not an unanimous accepted definition of the notion, yet, there are many approaches, like those of Green and Killi (2003), Sellenet (2007), Cojocaru (2011) that indicate *the necessity of improving parents capacity to manage their relationship with their children, in order to satisfy children's (fundamental) needs*. It proves to be necessary when external (public) support is either requested or given based on the context.

Based on Carter (1996), the term of parental education broadly refers to programmes, services and resources for parents and for those who take care of children, with the purpose of supporting them and in order to improve their capacity to raise their children. In a more narrowly sense, parental education refers to programmes that help parents to develop and improve their parental abilities, to understand child's development, to learn how to reduce the stress that can affect parental functionality, and to learn how to use alternative ways to approach difficult/ tricky situations faced with children.

Extrapolating, “higher levels of parent educational attainment are strongly associated with positive outcomes for children in many areas, including school readiness, educational achievement, and incidence of low birth-weight, health-related behaviours including smoking and binge drinking, and pro-social activities such as volunteering. Children of more educated parents are also likely to have access to greater material, human, and social resources.”³

But the main reason that such a trend started in Romania, at a public level, is the alarming number of abuse cases, social exclusion, school abandon that were registered during the past 15 years.

¹ COZIANU Andreea-Ioana, ioana.cozianu@yahoo.com

² ERIC F. DUBOW, PAUL BOXER, L. ROWELL HUESMANN, LONG-TERM EFFECTS OF PARENTS' EDUCATION ON CHILDREN'S EDUCATIONAL AND OCCUPATIONAL SUCCESS: MEDIATION BY FAMILY INTERACTIONS, CHILD AGGRESSION, AND TEENAGE ASPIRATIONS, [HTTP://WWW.NCBI.NLM.NIH.GOV/PMC/ARTICLES/PMC2853053/](http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2853053/)

³ Parental Education, <http://www.childtrends.org/?indicators=parental-education>

Poverty

Based on Operational Program „Human Capital”¹, one of the main causes of the poverty is determined by the lack of a employment, and sometimes, poverty can present even in the case of an employed / occupied person when income does not cover the basic needs. For the active categories on the labour market, the poverty risk is highly connected to the level of education. Based on Eurostat, in 2012, the risk of relative poverty for the persons ISCED 0-2 is of approximately 3 times higher than for the persons with secondary education (45,4%, as against 16,6% at the level of 2012).

Amid difficult conditions generated by the economical crisis to which is add the technological progress and not lastly, population ageing, the Romanian economy faces real issues in the labour force use, with a series of distortions on the labour market that translate into the coexistence of a labour force deficit, in certain economical or geographical areas, with the weak use of the labour force as a whole.

One of the most significant distortions from the labour market comes from the disproportioned degree of the occupation in agriculture in comparison to the European standards. Even if the weight of the population occupied in agriculture registered a reduction tendency, this is far from the level that would reflect the improvement in organizing the farming sector according to the principles of a modern and competitive agriculture in Europe. The effects of the economic and financial crisis manifested by the reduction of the jobs number and, implicitly, by the raising of the unemployment, through the limitation and the slowdown of the emergence of new work places, with direct consequences in blocking young persons access on the labour market and the presence of the persons with a vulnerable position (people hired with temporary work contracts, elders, persons with a low education level, persons with disabilities etc.).

The high degree of inactivity (35,4% in 2013, with 7,5% more than in EU27) is a feature of the present economic structure, and of great concern is the raising of the inactivity for the age groups 25 to 34 years (from 14,19% in 1996 to 21,63% in 2013) and 35 to 49 years (from 12,77% in 1996 to 17,24% in 2013). On the other side, approximately 80% from the population who finds itself in this situation is willing to start working if it had a job offer. The low degree of occupation at the national level (63,9% in 2013, in comparison with 68,4% for EU27) reflects both the deficit of employment opportunities, as well as the high level of the informal economy (aprox. 28,4% from IGP in 2013).

On educational levels, the decreasing tendency of the occupied population (15 to 64 years) manifests for the population with secondary education (ISCED 3-4) and for the population with a low level of training / education (ISCED 0-2), while for the population with university degree (ISCED 5-6) is registered a positive evolution of the occupation rate.

In 2013, labour force occupation rate for the Romanian young people with ages between 15 to 24 years was with 8,9% smaller than EU's media (23,5%, to 32,4% in EU27), while for young women the difference was even bigger (19,6% in Romania, to 30,5% in EU27). Even more, during the economical crises, the situation regarding the labour market deteriorated for the young people and led to a growth of the unemployment rate to 5% between 2008 and 2013, reaching to 23,6%. A highly concerning point is the growth of the NEETs² young people number with ages between 15-24 years who are facing difficulties in their transition from the educational system to the labour market, at the level of the whole country. While in 2007, 13,3% (men: 11,6%; women: 15,1%) from the persons with ages from 15, to 24 years belonged to NEETs group, the weight of these persons went to 17,2% in 2013 (to 12,9% in EU). Deep disparities are registered in regard with the gender, while the phenomena is more acute within the young women group (18,9% to 13,2% in EU27).

Based on GIPY 2014-2015³, the situation of the young Roma on the labour market is influenced by a series of factors from which the education level being essential, almost 90% from the Roma unemployed are not registered and have a low level of education (8 years of school or less).

These issues are caused by both the general economic context, as well as by the weak connection between the educational system with the competences' real request, by the lack of work experience, situation that leads to a reduced rate of insertion of the graduates on the labour market.

Taking into account the general deficit of jobs, the groups that faces the disadvantages and are subject to a gap in comparison to the rest of the population in regard to the opportunities in finding a job are the unemployed and the inactive persons, especially the long-term unemployed, the persons with a low level of education, the elder workers, people belonging to Roma minority, people with disabilities, as well as the persons from the rural areas, especially those from the sub and semi subsistence farming.

Based on the Statistic Year-Book 2012, the rate of activity of the persons with a high education level was of 86,6%, that is with 18,8% higher than of those with average education level and with 42,3% higher than of those with low education level. The occupation rate registered a similar trend: 82,1% for the persons with high education level in comparison with 62,3% for those with average education level and 40,5% for those with low education level. Based on

¹ Operational Programme “Human Capital”, <http://www.fonduri-ue.ro/images/files/programe/CU/POCU-2014/POCU.pdf>

² The term NEET is used to describe young people with ages between 15 to 29 years who are not engaged in any form of employment, education or training. The term has come into the policy debate in recent years due to disproportionate impact of the recession on young people (under 30 years old). The unemployment rate for those under thirty is nearly double the average rate. <http://www.eurofound.europa.eu/young-people-and-neets-1>

³ Guarantee Implementation Plan for Youth

the data communicated by INS¹, according to the population census from 2011, the structure of the stabile population of age 10 and more, by educational level, presents, as follows: 14,4% high education level, 41,4% average education level and 47,2% low education level.

Social Exclusion

More than half of the Romanian children find themselves in poverty or social exclusion (52,2% in 2012), the highest level from EU27 except Bulgaria. Poverty and social exclusion risks are even higher in the households with many children (72,5% in the case of the households with 2 adults and 3 or more children) and in the single parent families (60,7%). Based on the data from the 2011 Census, only 619.000 persons declared themselves to be a Roma ethnic (3,2% from the total of population). In 2011, 90% from the Roma families lived in severe poverty conditions. The state of poverty is accompanied by inadequate living conditions and limited access to utilities and basic services. Two out of ten Roma children do not attend school and a high rate of early school abandon maintains (Duminică și Ivasiuc 2013).

Significant disparities regarding the access and participation to education can be observed starting with preschool education. That is, in 2011, only 2% from the children with ages between 0 to 3 years were registered in nurseries, in the context of a reduced possibility of such services (in school year 2012-2013 were active only 7,44% from the total number of nurseries registered on a national level), especially in the rural area. The attending rate increases significantly for the children with ages over 4 years and up to the general school age, but remains under EU's average. More than a third of the Roma children (38,5%) are not registered in a kindergarten in comparison to 13,3% from the children living in the non-Roma households. The participation is smaller especially in the rural areas, because the coverage percentage with kindergartens in the rural areas for the school-year 2012-2013 was of only 7,44% from the registered average at the national level. One of the main causes of the school abandon and of the lack of registration within the education system is the shortage of financial resources. Another cause is the limited availability of the SDS² or ADS³ type programmes for the students in risk of school abandon, as well as the inadequate system for the facilitation and the stimulation of re-entering in school. The discrimination, the persistence of the segregation phenomena in schools, especially on an ethnic (Roma) criteria and the lack of adequate material support programmes, along with ones for the successful frequenting the educational system, contribute to the deepening of this phenomena.

The quality of education represents an even more acute issue for certain population categories and within the area with a significant weight of the Roma population. The level of the segregation in schools and schoolrooms has further on a negative impact both on the teaching as well as on the learning. It is presumed that segregation affects between 31 to 60% from the schools within the areas with a higher weight of the Roma population, having a tight connection between the level of segregation and the low quality of education, which is determined by factors like the inappropriate school infrastructure, limited educational resources, precarious qualification of the teachers and teachers high fluctuation. The discontinuities in implementing the reforms in education, as well as the present budgetary allocation system converge to the disparities' deepening, both on a national level as well as regional and for the population belonging to the disadvantaged groups. The reforms within the curricula area were rather fragmented and they were not accompanied adequate implementation strategies.

Public Responsibility

Based on the opinion of the authors of the *Parental Education in Romania*⁴, parental education needs a solid base, not just pilot programmes to be developed in different arias like medical, social or/and educational ones. That is why the implementation of the National Integrated Strategy for the Training and the Development of the Parental Competences, which includes parents education as an integrative part of the permanent education, can put the bases for the establishment, the functioning and the development of an integrated system of parental education. Even if declaratively is admitted by the different public institutions the importance of parental education, there is no regulation to stipulate the need or the compulsion of parental education. That is why it imposes the implementation of public policies in the domain of parental education and the consolidation of a training, financing, certification, and supervision infrastructure, on to which the present parental education providers can contribute with expertise, technical assistance, models etc.

The domain for the prevention of the abuse, neglect, exploitation through labour, abandonment etc. is underfinanced, poorly professionalised at the SPAS⁵ level, and the prevention programmes are fragmented, selective, often isolated; they do not follow the effects over certain specific segments of population on longer periods of time, which makes impossible effects quantification and the persistence in time of the envisaged effects. Parental education may represent one of the most important and efficient directions for the development of the prevention programmes, which implies reduced costs in comparison with those for the protection measures or specialised intervention.

Parental education, as a fundamental strategy for the prevention of certain undesirable phenomena like child's abuse, juvenile delinquency, school fail and abandon, can be found efficient when it modifies parental behaviours in the

¹ Statistics National Institute

² “School after School” Programme

³ “Second Chance” Programme

⁴ Cojocaru, Stefan, *Parental Education in Romania*, ISBN 978-973-139-204-2, 2011

⁵ The Service of Protection and Social Work in Romania

direction of children's development needs accomplishment. For a positive behaviours design it is necessary the fulfilment of at list three conditions:

- the involvement of a larger number of parents in the parental education programmes, so that social networks that supports the promotion of certain models to emerge and the maintenance of the acquirements accomplished within the programmes;
- the involvement of the notables and institutions from the community, like city / town hall, church, police, school, medical centre, as beneficiaries of parental education programmes and as promoters of a philosophy (principles, values, believes) and as parenting desirable models;
- the insurance of funding continuity for such programmes, as the premises for the development of educative communities for the parents.

The Development of Human Potential

The adjustment of the social expectances towards parents behaviours in respect with their children exert a supplementary pressure over parents, who are most of the times caught between the exigencies often contradictory of the professional and family environment. Let's take for instance the participation of the child to the decision¹ making process, though the social practices did not incorporated yet the values that can modify adults behaviours towards the children in the respect of encouraging their participation. It is necessary for this to restructure the institutional practices in order to provide models for this right exercising, to train professionals who work with children in different social, educational and medical services, etc.

BIBLIOGRAPHY

1. Arendell, T., 1997, *Contemporary parenting. Challenges and issues*, Sage Publications, California
2. Carter, N., 1996, *See how we grow: a report on the status of parent education in the US*, Philadelphia: Pew Cheritable Trusts
3. Dubow Eric F., Boxer Paul, Huesmann L. Rowell, *Long-term Effects of Parents' Education on Children's Educational and Occupational Success: Mediation by Family Interactions, Child Aggression, and Teenage Aspirations*, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2853053/>
4. GLEP, <http://www.glep.usv.ro/>
5. Cojocaru, Stefan, *Parental Education in Romania*, ISBN 978-973-139-204-2, 2011
6. Sellenet, C., *La parentalité decryptée. Pertinence et dérives d'un concept*, L'Harmattan, Paris, 2007
7. UNICEF, *Cunoștințe, atitudini și practici parentale în România*, București, , 2005.
8. UNICEF, *Educația parentală contează. Uniți pentru copii*: Buletin informativ trimestrial al UNICEF România, 2009, nr. 5, pp. 3-5.

¹ It reffers to ddecisions that regard directly the child.

**ТРАНСФОРМАЦИЯ РЫНКА ТРУДА
В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ**

**Виктория Валерьевна БЛИЗНИЮК, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины, г. Киев,
Украина канд. экон. наук, старший научный сотрудник¹**

The implementation of the Association Agreement with the EU will require corresponding changes in labor laws, implementing a significant number of standards and EU directives. Harmonization of legislation in the field of social policy, employment, migration policy is also mandatory condition. Justification effective mechanism for regulating the labor market is an important task of the state employment policy. According to the EU countries, the importance of taking into account the social component in the mechanism of regulation of the labor market in terms of European integration, which should include the creation of conditions for decent wages to workers. The article is aimed at identifying the influence of the integration process in the European Union on the national labour market. The basic effects of the European integration in the perspective of the individual objects, which largely determine the situation on the labour market, will be enunciated. It is necessary to formulate the main consequences of European integration in the context of individual objects, which largely dictate the situation on the domestic labor market.

Methods of research: comparative, systems analysis, analytical comparison.

Введение. Полноценная европейская интеграция предусматривает изменения как нормативно-правового поля, так и институциональной среды в рамках всех секторов и подсекторов, освещенных Соглашением об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом (глава 21). Достижение основных социальных целей Соглашения – существенное повышение уровня и качества жизни, формирование современного рынка труда, генерирующего рабочие места с достойной заработной платой, финансовая стабильность систем социальной защиты, сокращение бедности и усиления социальной сплоченности – должно обеспечить социальную конвергенцию со странами членами ЕС в виде сокращения разницы между уровнями социальных стандартов, доходов, благосостояния, занятости, доступа к рынкам труда, образовательных, медицинских и социальных услуг, эффективности социального диалога и многих др.. [1, с. 253].

Обзор литературы. В научной литературе широко освещаются вопросы реализации и трансформации социальной политики и политики рынка труда в контексте конвергенции с политикой Евросоюза. Так, в работах украинских исследователей А.Колота[2], С.Сиденко [3], Л.Лисогор, Э.Либановой, Е.Гришиновой и др. рассматриваются отдельные аспекты социальной интеграции и конвергенции Украины и стран ЕС, работы зарубежных ученых Е.Садовой, В.Сауткиной [4], М.Каргаловой, Е.Егоровой [5], И.Айзиновой [6], С.Лейтнера [7], Л. ван дер Маесэна, А.Уолкера [8], В.Бека, Ф.Томиса [9], Ф.Ванденбрука [10] посвящены вопросам реализации новейшей социальной политики стран Евросоюза.

Несмотря на весомые научные наработки украинских и зарубежных ученых, недостаточно изученными на сегодня являются вопросы, связанные с определением первоочередных задач социальной политики в части сближения параметров социального развития Украины и Евросоюза. *Целью данной статьи* является обоснование основных этапов имплементации принципов европейской социальной политики и механизмов нивелирования основных рисков на этом пути. Результаты данного исследования могут быть использованы в процессе внесения необходимых корректив или пролонгации Плана действий по имплементации Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС на 2014-2017 годы, который утвержден распоряжением Кабинета Министров Украины от 17.09.2014г. №847.

Изложение основной части исследования. Трансформационные изменения социально-трудовой сферы Украины в контексте имплементации европейской социальной политики предполагают поэтапное сближение институтов рынка труда, социальной защиты, партнерства и общественно-гражданской активности в решении проблем в сфере труда. В первую очередь это требует определения особенностей отечественного рынка труда, формируемых траекторией исторического развития, которой и определяется степень его инертности. В дальнейшем необходимо определить основные трансформационные элементы социальной политики и их нормативно-правовые составляющие, а также выявить сопутствующие риски на этом пути и механизмы их упреждения.

Сложность процесса социальной конвергенции Украины и ЕС объясняется, прежде всего, диаметрально противоположными особенностями их развития - негативная социальная динамика в нашей стране и постепенное улучшение социальных параметров развития Евросоюза. Уровень занятости в большинстве европейских стран в течении 2000–2014 гг. возрос в среднем на 2,2 п.п, а в Украине изменение аналогичного показателя составило всего 0,8 п.п. и его значение на сегодня наименьшее среди большинства европейских стран (кроме Греции, где кризис привел к резкому падению занятости и росту безработицы). Уровень безработицы в Украине в кризисном 2014 г. составил 9,3% экономически активного населения, что соответствует значению этого показателя в странах ЕС, который в среднем варьируется в пределах 9-10% при достаточно высоком уровне вариативности данного показателя. Так, в Италии и Франции уровень безработицы находился в пределах 12,7% и 10,3%, достаточно низкие показатели наблюдались в Норвегии и Германии -

¹ ©Близнюк Виктория Валерьевна v_blizniuk@mail.ru

3,5% и 5%, а максимальные значения традиционно характерны для Греции и Испании - 26,5% и 24,5% соответственно. Аналитики МОТ считают, что страны Европы, наиболее пострадавшие от кризиса, должны отказаться от политики жесткой экономии и перейти к мерам по целенаправленной поддержке занятости, что позволит выровнять ситуацию на общеевропейском рынке труда.

Уровень жизни определяется преимущественно показателями доходов и заработных плат. Разрыв украинских зарплат с зарплатами в других странах существенно возрастает. Минимальная заработная плата в Украине не дотягивает до показателя 50 евро, для сравнения в Словакии и Польше минимальная заработная плата составляет соответственно 307,7 и 405€, не говоря о кризисной Испании, в которой данный показатель составил € 800 или благополучном Люксембурге € 1682,8. Для сравнительной характеристики рынка труда Украины и европейских государств рассмотрим показатели социальной сферы, приведенные в таблице 1. Сравнение социальных индикаторов свидетельствует, что практически по всем выбранным критериям, Украина уступает европейским странам, сравнимыми являются только показатели безработицы, в то время как покупательная способность украинцев вдвое меньше чем жителей постсоциалистических стран и в 3-4 раза меньше чем у жителей стран ЕС.

Современная государственная политика занятости Украины стоит перед необходимостью решения наиболее острых новейших проблем, а именно:

- сужение возможностей трудоустройства, что проявляется как в ниспадающей динамике уменьшения объемов и уровней занятости (по данным 2015г. численность занятого населения в возрасте 15-70 лет составила 16,4 млн. чел., а уровень занятости – 55,9% по сравнению с 18,07 млн. человек и 56,6% в 2014 г. соответственно.), так и уменьшении спроса на рабочую силу практически во всех видах экономической деятельности (количество вакансий по состоянию на 1 марта 2016 г составляла 38, 9 тыс. и сократилась по сравнению с аналогичным периодом 2015 на 10,4%, а нагрузка на свободное рабочее место составляет 13 человек на одну вакансию);

Таблица 1. Индикаторы уровня жизни и социальной сферы

Страны	Уровень безработицы, % в среднем за период 2004-2013 гг.	Средняя заработная плата 2013 г., \$**	СЗП, \$ за ПКС 2012 г.	Минимальная ЗП \$ за ПКС, 2013 г.	Индекс Кейтца, %	Индекс покупательской способности
Украина	7,5	409,7	686	281	45,7	27,14
Беларусь	0,7	573,5	959	418	42,4	32,75
Испания	25	2220	2352	960	45,9	71,23
Люксембург	5,1	х	4089	1750	62,7	107,17
Молдова	5,6	297,8	438	х	х	22,31
Германия	5,5	2824	2720	х	х	105,8
Норвегия	3,1	3313	3678	х	х	89,81
Польша	10,1	983*	1536	758	64,1	56,42
Португалия	15,7	1090*	х	794	51,1	51,81
Россия	5,5	942,3	1215	223	22,4	36,08
Словакия	14	1048	1385	599	54,4	50,41
Словения	8,8	1310*	х	1219	82,5	57,81
Венгрия	10,9	696	1374	637	66,9	41,86
Чехия	7	963	1786	555	41,1	62,03

Пометки : X – данные отсутствуют, показатель не рассчитывается или мизерно мал ;* данные 2012 року, для Польши– январь 2014

Источник: для стран СНГ авторские расчеты за данными Статкомитета СНГ, для стран Европы данные Евростата

- снижение доходов населения в связи с падением реальной заработной платы (индекс которой в 2015г. по сравнению с 2014г. составил 79,8%) на фоне существенного роста цен на все группы товаров и услуг. Несмотря на уменьшение доли работников, которым начислена заработная плата в пределах минимальной (с 4,4% в декабре 2014г. до 2,7% в декабре 2015г.) и поэтапного роста минимальных социальных стандартов и гарантий (минимальная заработная плата с 01.01 .2016 составляет 1378 гривен, с 01.05 - 1450 гривен, с 01.12 - 1550 гривен.), индекс Кейтца на конец 2015 г.. снизился до уровня 26,3%, что свидетельствует об актуализации проблемы бедности работающего населения и накоплении социального недовольства, ослаблении социальной сплоченности и снижении социального прогресса в украинском обществе;

- снижение финансовой стабильности социальных фондов и, соответственно, возможности выполнять обязательства перед застрахованными лицами в связи с продолжающейся тенденцией уменьшения среднесписочной численности штатных работников (сокращение за 2015 г. составило почти 300 тыс. человек) и застрахованных лиц, плательщиков единого социального взноса (в 2015 г.. на 600 тыс. человек).;

- деформализация трудовых отношений, которая проявляется в значительном росте сегмента

неформальной занятости (в 2015 г. – 4,4 млн. человек или 26,5% занятых в экономике), в связи с безальтернативностью занятости в условиях кризиса.

- углубление структурных диспропорций рынка труда, продуцируемых устаревшей технологической базой значительной части отечественных предприятий, слабой восприимчивостью профессионально-квалификационной структуры рынка труда к изменениям, преобладанием в структуре спроса и предложения рабочей силы значительной доли малоквалифицированного труда и др.

Имплементация Соглашения в сфере социальной политики предусматривает приспособление действующих национальных социальных правовых норм к новым международным обязательствам, полное выполнение основных директив ЕС, перечень которых приведен в приложении XL в Соглашении об ассоциации. Анализ соответствия законодательства Украины задекларированным европейским стандартам социального государства позволяет нам констатировать, что частично ним уже учтены нормы и положения, прописанные в Директивах ЕС, регламентирующих условия найма, увольнений и условий труда. Однако, необходимо внесение некоторых незначительных изменений в трудовое законодательство Украины с целью полного соответствия Директивам ЕС.

Так, Положения Директивы № 91/533 / ЕЭС по информированию работников о содержании трудовых отношений и условий трудового договора в целом учтены в действующем национальном законодательстве Украины (ст. 29 Кодекса законов о труде Украины), проекте Трудового Кодекса Украины (ст. 33). Однако, в национальном законодательстве отсутствуют элементы регулирования занятости на условиях трудовой экспатриации, которые рассматриваются Директивой в ст. 4. в части обязательств работодателя по информированию работника о продолжительности работы за рубежом и источников ее финансирования в случае, если работник должен работать за рубежом.

Директива №99 / 70 / ЕС о заемном труде предусматривает обеспечение равенства между постоянными и временными работниками. Основной целью является улучшение качества временной занятости, применяя принцип недискриминации. Для полной гармонизации трудового законодательства Украины с ЕС, необходимо предусмотреть в законодательстве установление максимальной продолжительности трудового договора. Введение этой нормы расширяет возможности работодателей использовать временную занятость, а также обеспечит определенный уровень гибкости рынка труда. Наиболее целесообразно законодательно установить максимальную кумулятивную продолжительность временных трудовых договоров не менее 36 месяцев, что соответствует средним показателям по странам ЕС.

Обеспечение равных/одинаковых безопасных условий труда временных и постоянных работников является целью Директивы 91/383 / ЕЭС. Несмотря на то, что в действующем КЗоТ Украины не учтена норма, содержащаяся в п. 1 ст. 2 данной Директивы относительно того, что независимо от вида трудового договора или срока его действия, работники имеют право на тот же уровень безопасных и безвредных условий труда, и другие работники на этом же предприятии или учреждении, в ст. 62 проекта Трудового Кодекса указано, что стороны трудового договора, заключенного на определенный срок, имеют такие же права и несут те же обязанности, что и стороны трудового договора, заключенного на неопределенный срок. Таким образом, ожидая, что Трудовой Кодекс, будет окончательно принят ВРУ и действие КЗоТ будет в ближайшее время приостановлено, можно утверждать, что в трудовом отечественном законодательстве европейские нормы, изложенные в данной Директиве учтены.

Реализация евроинтеграционной политики и последующие переговоры по поводу требований УА должны учитывать возможные риски эндогенной и экзогенной природы. К *эндогенным* рискам можно отнести следующие:

- демографические, (старение населения, сокращение численности в связи с преждевременной смертностью, инвалидизация, в связи с конфликтом на Востоке Украины), приводящие к возрастанию нагрузки на социальные фонды;
- мобильности (внутренняя миграция и вынужденное перемещение населения), сужающие возможности поиска перемещенными лицами работы в других регионах страны. Этих людей можно рассматривать как потенциальных трудовых мигрантов в соседние страны, если они не смогут найти работу в Украине. Все это является угрозой снижения конкурентоспособности рынка труда, уменьшения численности застрахованных плательщиков в социальные фонды.
- низкий уровень социальных стандартов и оплаты труда, который с одной стороны может рассматриваться как фактор конкурентоспособности, с другой – как социальный демпинг Украины на европейском рынке. В свою очередь, низкий уровень оплаты труда является демотиватором модернизационных процессов развития экономики и, соответственно, не способствует выполнению экономических условий интеграции и имплементации Соглашения об ассоциации;

Основные *экзогенные* риски, усложняющие полную имплементацию Соглашения заключаются в следующем:

- глобальные экономические изменения, цикличность процессов значительно понижает финансовую состоятельность Евросоюза в решении интеграционных проблем для стран-претендентов;
- кризис европейской социальной модели требует существенной ее трансформации, которая осуществляется поэтапно, поскольку именно она является первоисточником интеграционной единства и экономической стабильности;

- расширение новой стратификационной группы – прекариата, являющегося угрозой его социальной стабильности. А поскольку значительная часть украинских трудовых мигрантов – нелегалы в Евросоюзе, то именно они являются источником пополнения этого класса, что, с одной стороны, не способствует положительному отношению населения ЕС к Украине и ее гражданам, с другой – усиливает финансовую нагрузку на отечественные социальные фонды, которые в соответствии с принципами европейской социальной политики должны обеспечить этим мигрантам достойный уровень социальной защиты и гарантии;

- современные процессы неконтролируемой миграции в европейские страны сотен тысяч беженцев из ближневосточного и североафриканского регионов могут привести к существенным изменениям в миграционной политике объединенной Европы. Вместе с тем, современные миграционные процессы в мире могут оказывать негативное влияние на миграционную ситуацию в Украине. Не исключено, что закрытие так называемого «балканского маршрута» может привести к поиску беженцами другого пути в ЕС, который может пролегать через Россию, Беларусь, а также Украину;

- трансформация действующей социальной политики Европейского Союза. Украина, выполняя социальные интеграционные, ориентируется на действующую политику, которая сегодня находится в стадии изменения и совершенствования. Соответственно, уже сегодня в контексте обеспечения данного нормативного акта происходит ревизия действующей нормативно-правовой базы по ключевым вопросам социального развития ЕС. Именно поэтому, реформирования отечественной социальной нормативной базы должно осуществляться в контексте новейших тенденций Европы.

Реализация евроинтеграционных ориентиров предполагает совершенствование системы государственного регулирования в социальной политике и на рынке труда, поэтому, чрезвычайную актуальность приобретает необходимость разработки Стратегии социального развития национального рынка труда, определяющая институциональные основы политики на рынке труда и векторы ее реализации. Политика занятости должна ориентироваться на переход к экономике предложения, базируясь на увеличении инвестиций и создании рабочих мест. Приоритетными задачами экономической политики является обеспечение реализации национальных проектов по созданию рабочих мест; реализация инвестиционных и инновационных проектов в тех сферах экономики, которые предусматривают занятость высококвалифицированных работников; развитие производственных кластеров, малого и среднего бизнеса; формирование инфраструктурных проектов.

Обеспечение эффективной занятости требует внедрения инновационных методов государственного регулирования в сфере занятости населения. Основными инструментами такого государственного регулирования являются:

- совершенствование трудового законодательства;
- обеспечение сбалансированности спроса и предложения отраслевых региональных рынков труда;
- обеспечение профессиональной и территориальной мобильности рабочей силы;
- повышение качества рабочих мест;
- реформирование системы оплаты труда.

Взятые Украиной обязательства имплементации положений Соглашения об ассоциации предусматривают институциональную интеграцию социальной политики занятости, механизмов и уровней социального обеспечения, расширения участников института социального партнерства, привлечения к социальному диалогу субъектов гражданского общества и др. Реализация данного приоритета возможна при условии обеспечения компромисса между ключевыми элементами Европейской социальной модели, преданностью общим социальным ценностям и особенностями отечественной социально-экономической системы и финансовыми возможностями государства.

Выводы. Подводя итоги данному материалу, необходимо подчеркнуть, что европейская интеграция предполагает реализацию в социальной политике Украины принципов социального государства, позволяющих обеспечить социальную конвергенцию европейскими государствами и достичь социально ориентированные цели, прописанные и ратифицированные украинским парламентом в части выполнения Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС. Разработка механизмов выполнения ратифицированного договора требует учитывать целый ряд рисков, как эндогенного, так и экзогенного характера, минимизация которых обеспечит полноценную интеграцию в европейское социальное пространство.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Соглашение об ассоциации между Украиной, с одной стороны, и Европейским союзом, Европейским сообществом по атомной энергетике и их государствами-членами, с другой стороны [Электронный ресурс]: ратифицировано Законом Украины от 16.09.2014 № 1678-VII. – Киев, 2014.
2. Колот, А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 7. – С. 11-19.
3. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: монографія / Д. Лук'яненко [та ін.] ; за заг. ред. Д. Лук'яненка, В. Чужикова. – К. : Ін-т сучасного підручника, 2007. – 544 с.
4. Садовая, Е. С. Трансформация принципов современного мироустройства: социальный аспект / Е. С. Садовая, В. А. Сауткина. – М. : ИМЭМО РАН, 2015. – 206 с.
5. Каргалова, М. В. Социальное измерение европейской интеграции / М. В. Каргалова, Е. Н. Егорова. – М. : Изд-во «Аксиом», 2010. – 288 с.

6. Айзинова, И. М. Социальная политика стран Евросоюза: идеальные устремления и реальные вызовы / И. М. Айзинова // Проблемы прогнозирования. – 2013. – № 6. – С. 49-66.
7. Leitner, S. Effects of Income Inequality on Population Health and Social Outcomes at the Regional Level in the EU / S. Leitner / WIIW Working Paper. – 2015. – No. 113. – 35 pp.
8. Van der Maesen, L. The Development of Social Quality between 1994 and 2014 / L. van der Maesen, A. Walker / Working Paper Series of IASQ. – 2014. – No 13. – 33 pp.
9. Beck, W. Social Quality: a Vision for Europe / W. Beck [etc.]. – Hague, Netherland : Kluwer Law International, 2001. – 379 pp.
10. Vandenbroucke, F. A European Social Union: 10 Tough Nuts to Crack / F. Vandenbroucke / Report for “Friends of Europe” High-Level Group. – Brussels : “Friends of Europe” High-Level Group, Spring 2014. – 158 pp.

SONDAJELE DE OPINIE – PROCEDEU IMPORTANT PENTRU ASIGURAREA FUNCȚIONĂRII LEGĂTURII INVERSE ÎN SISTEMUL DE PREGĂTIRE ȘI ATESTARE A CADRELOR ȘTIINȚIFICE

**Ion HOLBAN¹Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare al Republicii Moldova
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale
Institutul de Inginerie Electronică și Nanotehnologii „D. Ghițu”**

Prezenta cercetare a fost realizată în cadrul activității CNAA și a proiectului „Platforma pilot pentru asigurarea evaluării calității și vizualizarea conținutului științific digital din Republica Moldova” (2015-2018), cod 15.817.06.13.A, link către proiect <http://idsi.md/sciform>.

Pe parcursul anilor 2012-2016 CNAA împreună cu IDSI a efectuat trei sondaje de opinie cu diferiți actori ai procesului de pregătire și atestare a cadrelor științifice: cu doctoranzii, conducătorii de doctorat și proaspeții absolvenți ai studiilor doctorale certificați cu diplome de doctor în știință. Sondajele au permis stabilirea portretului respondenților, sub aspect de sex, vârstă, motivație, a capacității instituției organizatoare de doctorat, sub aspect tehnico-material, informațional, programe de studiu, de asigurare a mobilității doctoranzilor, stării morale din colectiv, de asemenea, o privire asupra calității actelor normative, conlucrării doctorandului cu conducătorul de doctorat, planurilor pe viitor ale respondenților. Sondajele au permis a face o privire de ansamblu asupra întregului sistem de pregătire și atestare a cadrelor științifice, pe cât acest sistem e cu legătură inversă, stabilindu-se astfel o serie de puncte slabe în activitatea sistemului, care urmează a fi ameliorate. Se analizează arhitectura sondajelor, se propune efectuarea de sondaje on-line, care să permită cuprinderea tuturor actorilor procesului, mărindu-se astfel dimensiunea eșantionului și, prin urmare, precizia investigațiilor. Aceste activități țin de politica de creștere economică durabilă și calitativă a țării.

Cuvinte-cheie: dezvoltare durabilă, societate bazată pe cunoaștere, societate informațională, cadre științifice, studii doctorale, deținători de grade științifice, legătură inversă, sondaje de opinie.

Acronime utilizate: CNAA – Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare; IDSI – Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale; IOD – instituție organizatoare de doctorat, BNS – Biroul Național de Statistică; UE – Uniunea Europeană; SUA – Statele Unite ale Americii.

Introducere

Există un adevăr axiomatic: locomotiva progresului este știința, un rol aparte revenind în cazul dat științelor naturii și a celor exacte. Devin bogate doar țările care investesc mult în știință [1]. Munca științifică creatoare este garantul dăinuirii unui popor în istorie [2]. Un sistem cunoaște dezvoltare, dacă e cu legătură inversă, nu este unul de tip feudal. De aceea, orice reformă în societate trebuie să pornească de la noile cunoștințe achiziționate de știință.

Pentru orice țară este foarte important potențialul științific uman de care ea dispune. Conform Biroului Național de Statistică, în Republica Moldova în 2015 în calitate de cercetători activau 387 persoane cu grad științific de doctor habilitat și 1327 persoane cu grad științific de doctor în științe [3]. În învățământul superior în 2015/2016 personalul didactic includea circa 2300 doctori și 430 doctori habilitați (dintre care circa 540 participau în proiecte de cercetare, prin urmare considerați cercetători științifici). Acest contingent de cadre științifice de calificare înaltă de care dispune republica trebuie în permanență reînnoit. Rolul principal în această privință îl joacă studiile universitare de doctorat. Studiile doctorale mai sunt însemnate și prin faptul, că la acest nivel de educație ies în evidență cel mai bine lacunele studiilor de la nivelele de mai jos: masterat, licență, bacalaureat. Important este ca aceste lacune să fie depistate la timp și corectate.

Reieșind din dorința de a avea un sistem de pregătire și atestare a cadrelor științifice deschis și cu legătură inversă, funcțional la cel mai înalt nivel în toate circumstanțele, la început Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare, apoi în colaborare cu Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, a studiat în amănunte situația existentă în domeniu (a se vedea bibliografia lucrării [2]), și a inițiat o serie de consultări cu toate părțile implicate în procesul de pregătire și atestare a cadrelor științifice. Important a fost să se știe cum este perceput sistemul de pregătire și atestare a cadrelor științifice de însuși participanții la acest proces. În acest scop au fost elaborate un set de chestionare cu ajutorul cărora a fost și continuă să fie sondată opinia persoanelor ce țin de diferitele părți componente ale sistemului nominalizat. Până în prezent au fost efectuate trei sondaje (menționăm că de la sondaj la sondaj chestionarele se perfecționează), unul cu doctoranzii aflați în proces de studiu, pe un eșantion de 107 persoane [4], altul cu conducătorii de doctorat, efectuat pe un eșantion de 170 de persoane [5], și al treilea - cu persoanele cărora proaspăt le-au fost înmânate diplome de doctor în științe, ultima investigație fiind realizată pe un eșantion de 146 persoane [6]. Uimitor a fost pentru autori să constate că anonimatul predispoze respondenții la sinceritate. Bunăoară, răspunsurile doctoranzilor și a conducătorilor de doctorat la întrebări sensibile ce țin de raporturile de conlucrare dintre ei, în mare măsură coincid, lucru îmbucurător. Rezultatele sondajelor luate împreună poartă cu sine un bogat bagaj informațional, sunt încurajatoare în privința prezentării stării reale de lucru, mai complete și mai veridice, în domeniul pregătirii și atestării cadrelor științifice, precum și cel al cercetării-dezvoltării-inovării în general, sunt de real folos în trasarea căii de acțiune pe viitor.

Sistemul de pregătire și atestare a cadrelor științifice prin doctorat și postdoctorat din Republica Moldova se

¹ Holban Ion, ion.holban@yahoo.com

află deja în procesul unor reforme substanțiale, dictate de transformările spectaculoase care au loc în știința contemporană, de asemenea, de necesitatea de a se armoniza cu procesele similare din lume, precum și de a se integra în Spațiul European de Cercetare și în Spațiul European al Învățământului Superior, în primul rând, de aducere a actelor normative și a standardelor naționale în concordanță cu dezideratele *Cartei Bologna*, la care Republica Moldova este parte [7], și *Principiile Salzburg* [8], criteriile cărora trebuie să asigure studiilor doctorale calitatea scontată [9]. Toate aceste obiective sunt stipulate în Strategia Națională de Dezvoltare 2020 [10-11]. Reforma preconizată trebuie să fie făcută în cunoștință de cauză, fără mimări, de către întreaga comunitate științifică a Republicii Moldova - soluționarea în comun a problemelor este mult mai eficientă și ferește de pași greșiți.

Monitorizarea procesului de cercetare-dezvoltare-inovare, precum și cel de pregătire și atestare a cadrelor științifice, revine Institutului de Dezvoltare a Societății Informaționale (conform rolului pe care acesta trebuie să-l joace în societatea informațională), care, în colaborare cu instituțiile de cercetare și cele de învățământ superior acreditate ca instituții de cercetare și abilitate cu dreptul de a pregăti cadre științifice prin doctorat și postdoctorat, de asemenea, cu Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare, cu alte autorități centrale în domeniu, cum ar fi Academia de Știință a Moldovei, Ministerul Educației, alte ministere și departamente, va ține mâna pe pulsul activității științifice și pe cel de pregătire a cadrelor științifice din republică sub aspectele statistice și de analiză, elaborând o hartă a cercetării-dezvoltării-inovării și pregătirii cadrelor științifice în permanentă actualizare.

În baza experienței acumulate, IDSI preconizează să realizeze în viitor sondaje on-line cu toate categoriile de persoane și cu toate persoanele implicate în procesul de cercetare-dezvoltare-inovare și în cel de pregătire și atestare a cadrelor științifice prin doctorat și postdoctorat, mărindu-se astfel esențial dimensiunea eșantionului și, drept urmare, precizia investigațiilor, problema constând în asigurarea participării la sondaj doar a persoanelor antrenate în procesul interesat, în anonimatul răspunsurilor și protejarea datelor cu caracter personal.

Chestionarele sondajelor utilizate până în prezent au cuprins mai multe seturi de întrebări.

Setul de întrebări privind portretul doctorandului/proaspătului deținător de grad științific

În acest set au fost incluse întrebările ce țin de vârstă, sex, situația familială, timpul scurs de la începerea studiilor de licență până la cele de doctorat, cine i-a sugerat respondentului ideea de a-și continua studiile universitare prin doctorat (el însuși, catedra, profesorii...), motivația care a stat la baza continuării studiilor prin doctorat și obținerii unui grad științific (dorința de a deveni om de știință, de a avea un statut social mai înalt, de a ocupa o funcție mai înaltă, de a avea un salariu mai mare, de a avea un loc în cămin, alte motivații), forma studiilor doctorale, forma de finanțare a studiilor, angajarea în timpul studiilor în câmpul muncii și corelarea locului de muncă cu tema tezei.

Sondajul ne-a arătat, că la perfecționarea profesională prin doctorat participă persoane cuprinse într-un interval larg de vârste, există întreruperi substanțiale între studiile prin licență și masterat, masterat și doctorat, astfel că vârsta medie la care doctoranzii susțin tezele de doctorat este în prezent în jurul la 37 de ani, deși s-ar cuveni să fie în jurul la 30 de ani. Aceste cifre denotă faptul că schimbarea gărzii de vârstă a cercetătorilor cu grad științific are loc cu întârziere, lucru care poate provoca convulsii în sistemul de cercetare-dezvoltare-inovare, precum și în cel de pregătire și atestare a cadrelor științifice. În concluzie, problema întineririi contingentului de persoane care obțin gradul științific de doctor în științe rămâne a fi una la zi.

Datele ce se referă la sexul doctoranzilor reflectă destul de bine situația reală existentă în domeniu. Procentul de femei și de bărbați ce-și fac studiile prin doctorat diferă de la un domeniu științific la altul, fenomenul se explică prin specificul domeniului (specialității), nu prin existența unor discriminări după sex. După cum arată cifrele, în edificiul științei azi intră mai multe femei decât bărbați, adică nu există probleme de gender în domeniul dat, cum se întâmpla cu 30-50 de ani în urmă, putem vorbi chiar de un fenomen nou, de feminizare a științei [6].

Referitor la starea familială, sondajul ne arată că în cazul studiilor prin doctorat avem de a face cu cetățeni maturi, care, de rând cu grijile studiilor, sunt împovărați și cu griji familiale. Circa 70% din persoanele chestionate la absolvirea doctoratului sunt căsătorite. Prin urmare, în instituțiile organizatoare de doctorat există problema asigurării doctoranzilor cu loc în cămin, în grădinițe, precum și acordării altor servicii necesare instituției familiei. De acest lucru trebuie să țină cont forurile decizionale ale republicii, atunci când stabilesc mărimea bursei doctoranzilor sau iau decizii în privința asigurării sociale și medicale a doctoranzilor.

La întrebarea cine le-a sugerat ideea de a continua studiile în doctorat, răspunsurile respondenților s-au aranjat în felul următor: ei înșiși (aproximativ jumătate din respondenți), lucru care bucură, conducătorul științific, conducerea catedrei/ laboratorului / facultății instituției absolvite, alte persoane. Important este aici rolul facultăților pe care doctoranzii le-au absolvit, precum și a profesorilor pe care i-au avut și care ulterior le-au devenit conducători științifici. Prin urmare, în instituțiile de învățământ superior studenții buni sunt observați la timp și sunt direcționați spre ași consacra viața științei. Nu este de neglijat și rolul altor persoane, acest lucru subliniind dorința tinerilor de a se consulta cu cineva dintre cei apropiați sau mai în vârstă înainte de ași alege calea profesională în viață. La întrebarea care a fost motivația care a stat la baza continuării studiilor prin doctorat răspunsurile s-au aranjat astfel: dorința de a deveni om de știință, de a avea un statut social mai înalt, de a ocupa o funcție mai înaltă, de a avea un salariu mai mare, de a obține un loc în cămin, alte motivații. Deci, motivația principală este că respondenții doresc să devină oameni de știință, oameni creatori, care procesează cunoștințe noi, după care urmează – ocuparea unui loc mai înalt pe treptele scării ierarhice a valorilor și a poziției sociale. Este îmbucurător faptul că respondenții apreciază înalt poziția omului de știință și a celui bine văzut în societate. Numărul persoanelor care-și fac studiile cu taxă este mai mic decât a celor de la buget, însuși faptul că în Republica Moldova există cetățeni care sunt gata să plătească pentru a efectua anumite cercetări științifice (pentru a elabora o teză de doctorat) are o semnificație aparte, înseamnă că înțelegem că trebuie să fim o societate a cunoașterii.

Este cunoscut faptul că bursele doctoranzilor acoperă aproximativ jumătate din coșul minim de consum, prin urmare, pentru ași întreține existența, doctoranzii se văd nevoiți să lucreze, fără un venit din altă parte (doar cu bursa de doctorand) este practic imposibil să finalizezi studiile cu susținerea tezei în termenul prevăzut. După cum arată cifrele sondajului, majoritatea persoanelor care au devenit deținători de diplome de doctor în știință au îmbinat munca de cercetare cu munca pentru ași întreține existența. Din fericire, majoritatea dintre ei, circa 80%, au fost angajați la o muncă care corelează cu tematica studiilor de doctorat, probabil că acestea sunt instituțiile organizatoare de doctorat, care doresc ca după absolvire a studiilor, doctoranzii să lucreze în aceste instituții, iar ele să-și întinerească cadrele științifice. Acest lucru îndreptățește ideea ca la etapa de cercetare a studiilor doctoranzii să fie promovați în baza unor granturi, iar cei care câștigă grantul să aibă statut de angajat, cu toate obligațiile și drepturile ce decurg de aici.

Setul de întrebări privind relația doctorandului cu instituția organizatoare de doctorat

Întrebările adresate se referă la calitatea programelor de studii doctorale, la modulele programului studiilor doctorale care ar trebui excluse, la modulele noi ce ar trebui incluse, dacă doctoranzii sunt mulțumiți de baza tehnico-materială a cercetării și de cea informațională puse la dispoziție, dacă li se asigură mobilitatea (posibilitatea de a face cercetări în instituții de peste hotare), cine a formulat tema tezei, dacă teza este parte componentă a unui proiect științific, dacă ea este importantă pentru o ramură a economiei naționale, o ramură a științei sau pentru dezvoltarea științei în genere, care este climatul moral în instituția în care elaborează/au elaborat teza, cum conlucrează / au conlucrat cu colaboratorii catedrei / laboratorului în care elaborează teza.

Sondajele făcute arată că conținutul și calitatea programelor de studiu în doctorat trebuie să fie în centrul atenției instituțiilor organizatoare de doctorat. A venit timpul să fie elaborate și implementate standardele naționale ale programelor studiilor doctorale, bineînțeles ajustate la cele europene, și integrate în Cadrul național al calificărilor. Un subiect aparte, tot în contextul Cartei Bologna, îl constituie normarea și utilizarea sistemului de credite transferabile în procesul realizării programelor de doctorat. O treime din respondenți consideră că din programele de studii trebuie excluse unele module sau revăzut radical conținutul acestora, de legat pe acestea nemijlocit de domeniul profesat și specializarea aleasă a doctorandului.

Modificările vizează în primul rând modulele generale. Dat fiind faptul că în știință începe să vină o generație nouă, care cunoaște bine o limbă sau câteva limbi moderne încă din timpul studiilor de licență și de masterat, unii chiar încă de pe băncile liceului, alții și cu examen susținut la nivel internațional, atitudinea față de studierea limbii străine în doctorat se schimbă radical. Referitor la modulul *Informatică*, constatăm că există un interes sporit față de acest obiect din partea tuturor doctoranzilor, indiferent de specializarea pe care o urmează. Mai mulți respondenți sunt de părerea că acest modul trebuie de actualizat, de inclus tematici utile în practică, cursuri speciale *Tehnologii informaționale*, *Informatică aplicată cu elemente de transfer tehnologic*, *Metode de analiză și prelucrare a informației*, *Softuri de prelucrare a datelor*, *Statistică și tehnici de prelucrare matematică a datelor*, *Biostatistică*, *Tehnici de prezentare a datelor*, *Imagistică informațională*...

În ceea ce privește modulele adăugătoare care s-ar cuveni a fi incluse în programele studiilor doctorale, aproximativ unul din patru doctoranzi au susținut că ar fi binevenit de a include în programele de studiu module legate de domeniul lor de specializare, apropiate problemelor formulate în tezele lor doctorat sau de viitoarele locuri de muncă, astfel ca ei să-și poată alege modulele pe care să le însușească în funcție de domeniul cercetat, de tematica și specializarea aleasă (aici fiind nominalizate mai multe module: *Psihologie aplicată*, *Psihologie socială și comunicare*, *Prelucrarea matematică a datelor*, *Studiul comparat al legislațiilor și jurisprudență*, *Studiu comparat al legislațiilor și practica judiciară*, *Managementul educațional*, *Sisteme politice comparate*, *Culturologie lingvistică*, *Sociolingvistică*...). Sunt de salutat asemenea propuneri, dat fiind faptul că prin combinarea diferitelor module s-ar putea de lărgit esențial spectrul specializărilor viitorilor oameni de știință. Mai mulți respondenți au opinat că ar fi binevenit să existe și module care să-i ajute cum să-și optimizeze activitatea, ca *Managementul timpului*, *Modul de alcătuire a unui proiect științific*, *Module experimentale*, *Dezvoltarea gândirii științifice*, *Creativitate tehnică și transferul tehnologic*, *Managementul în domeniu*, *Scientologie*, *Proprietatea intelectuală și protecția acesteia*, *Revistele cu factor de impact cotate și modalitățile de a publica în ele*, ghiduri privind *procedura de susținere a tezei*, *schimbul de experiență cu doctoranzii străini*.

Referitor la baza tehnico-materială a instituțiilor organizatoare de doctorat, ea lasă de dorit, aproape jumătate din respondenți o consideră nesatisfăcătoare. Deși în ultimii 20 de ani în Republica Moldova s-a făcut enorm de mult în privința asigurării informaționale a cercetării și aici se cer îmbunătățiri esențiale. Bază tehnico-materială și cea informațională sunt cele care asigură în primul rând calitatea cercetării și de aici pe cea a tezelor de doctorat elaborate.

La capitolul mobilitatea doctoranzilor (schimbul de idei, opinii cu colegii din alte țări) instituțiile organizatoare de doctorat în mare măsură se prezintă slab, acesta este răspunsul a circa 60% din respondenți. În această privință se cer luate măsuri urgente și concrete. Pentru Uniunea Europeană asigurarea mobilității doctoranzilor este o condiție obligatorie desfășurării studiilor doctorale, în multe țări europene sunt alocate fonduri speciale pentru stagiu de cel puțin 3 luni în centre de cercetare din afara țării. La nivel național, parțial, problema dată ar putea fi soluționată prin intermediul granturilor de doctorat.

Știința, ca nici unul din domeniile de activitate umană, este un produs colectiv. Valoarea științifică a tezei elaborate este în strânsă legătură cu puterea științifică a instituției organizatoare de doctorat, cu capacitățile intelectuale și tehnice ale instituției și, nu mai puțin însemnat, cu starea morală care domină în colectivul în care doctorandul se integrează pe o anumită perioadă de timp. De aceea, important este de știut cum se încadrează doctoranzii în colectivele de cercetători în cadrul cărora ei elaborează tezele de doctorat. Per ansamblu, instituțiile organizatoare de doctorat din republică dispun de un contingent de cercetători cu calități profesionale și umane bune, de un climat moral bun, astfel că

doctorandul se include relativ ușor în activitatea colectivului, are lucrări comune cu lucrătorii instituției. Aceasta din punctul de vedere al respondenților, oarecum interior, dar s-ar putea întâmpla ca un ochi din afară să perceapă lucrurile puțin altfel.

Din investigațiile făcute până în prezent, majoritatea tezelor de doctorat nu se realizează în cadrul unor proiecte științifice de amploare. Circa un sfert din ele sunt parte a unor proiecte științifice naționale și mai puțin de 10% a unor proiecte internaționale. Problemele soluționate în cazul studiilor de doctorat sunt importante pentru: o ramură a științei – cca 60%, pentru dezvoltarea științei în genere – cca 30%, o ramură a economiei naționale – cca 20% (circa 10% din respondenți au bifat două răspunsuri). Reiese că știința lucrează mai mult pentru sine, decât pentru soluționarea problemelor economice, sociale și culturale concrete ale țării. Prin urmare, se cer pârghii economice de a schimba situația, dar totodată nu trebuie să uităm că în studiile doctorale cel mai important rezultat sunt competențele obținute de doctorand. Societatea primește resurse umane capabile să rezolve probleme majore ale țării, spre deosebire de proiectele științifice aplicative care trebuie orientate spre soluționarea anumitor probleme concrete. Instituțiile organizatoare de doctorat încep să conștientizeze tot mai mult faptul că tezele de doctorat trebuie să fie consacrate unor probleme reale ale științei și societății, dar nu unora abstracte.

Relațiile doctorand – conducător de doctorat

Studiile prin doctorat sunt studii în care un rol crucial îl joacă conducătorul de doctorat. De aceea, în procesul de pregătire a cadrelor științifice are mare importanță nivelul de conlucrare a doctoranzilor cu conducătorii lor de doctorat, cât de frecvent ei discută problemele științifice, de sunt mulțumiți de felul cum conlucrează, de au lucrări științifice în comun. Răspunsurile obținute prin sondaj pun în gardă, circa o pătrime din conducătorii de doctorat se întâlnesc cu doctoranzii o dată în lună sau și mai rar, deși conform actelor normative ei ar trebui să comunice cu doctoranzii cel puțin o dată în săptămână. Desigur, azi mai există și comunicarea operativă prin poșta electronică, destul de productivă, cu toate acestea, comunicarea directă este totuși cea mai eficientă. Compatibilitatea conducătorului de doctorat cu doctorandul este și ea o problemă psihologică complicată. În Suedia, de exemplu, fiecare al patrulea doctorand solicită schimbarea conducătorului de doctorat [4]. Într-un fel rezultatele sondajelor noastre concordă întrucâtva cu datele suedezilor.

După cum am constatat din analiza răspunsurilor aproximativ 1/3 din respondenți au susținut că ideea de ași continua studiile prin doctorat a fost sugerată de viitorii lor conducătorii de doctorat, adică în timpul studiilor de licență și masterat. Iată de ce este important ca studiile de doctorat să se desfășoare în cadrul instituțiilor de învățământ superior. Aici studenții talentați sunt observați de profesori începând cu primul an de studiu și îndrumați către activități de cercetare pe parcursul întregii perioade de studii.

Referitor la importanța alegerii problemei de cercetare. La întrebarea cine a formulat tema tezei de doctorat (în fond, problema științifică) 62% din respondenți (deținători ai diplomei de doctor) au afirmat că ei împreună cu conducătorii lor de doctorat au formulat tema, 22% - conducătorul științific și 17% - doctorandul de unul singur. Prin urmare, la studiile doctorale, specificul cărora este că studentul se instruește prin cercetare, un rol deosebit în devenirea viitorilor oameni de știință îl joacă conducătorii de doctorat. Faptul că 17% din respondenți și-au formulat ei înșiși problema de cercetare, este unul îmbucurător – în doctorat încep deja să vină persoane cu problema de cercetare bine conștientizată. Formularea corectă a problemei este partea cea mai grea la elaborarea unei teze de doctorat și ea constituie o cheazășie a succesului.

Important este și cum cooperează tandemul doctorand – conducătorul științific pe parcursul studiilor. Circa 3/4 din respondenți au lucrări științifice publicate împreună cu conducătorul lor științific. În fond, tezele de doctorat sunt un rezultat al eforturilor depuse în comun de către doctorand și conducătorul de doctorat. De aceea, ar fi bine ca doctorandul să-și aleagă conducătorul de doctorat prin alternativă, în cazul acesta relațiile dintre ei ar fi mai armonioase, iar lucrul mai eficient. Răspunsurile de mai sus corelează cu cele date de respondenți la întrebarea cât de frecvent au discutat ei problemele științifice cu conducătorul de doctorat. Desigur, că nu putem fi satisfăcuți de faptul că 1/4 din conducătorii de doctorat au întâlniri de lucru cu doctoranzii o dată în lună sau mai rar. De fapt aici avem de a face cu cazurile fericite, când doctoranzii au susținut tezele. Ar fi bine de știut ce spun în această privință persoanele care nu au reușit să elaboreze teza de doctorat, cum ei au conlucrat cu conducătorii lor științifici. Sondajul este un mod bun de a scoate în evidență conducătorii de doctorat buni, a celor neeficienți este mai greu de evidențiat. Pentru ameliorarea situației ar fi oportun de a elabora și implementa un *Ghid al conducătorului de doctorat*.

Unde preconizează să lucreze doctoranzii după obținerea diplomei de doctor în știință

Un capitol aparte în chestionar e rezervat tipului instituțiilor în care persoanele chestionate preconizează să lucreze după obținerea diplomei de doctor în știință: într-o instituție de cercetare, într-o instituție de învățământ superior, într-o instituție de învățământ preuniversitar, într-o instituție publică, într-o instituție privată sau peste hotare. Prin intermediul acestor întrebări s-a dorit să se clarifice ce închipuire au doctoranzii despre viitorul lor loc de muncă. La întrebarea dată majoritatea din respondenți au răspuns că într-o instituție de învățământ superior, adică acolo unde locul de muncă e mai sigur, după care urmează într-o instituție de cercetare, adică doresc să-și consacre viața cercetării, lucru îmbucurător, instituție privată (și la noi începe să se schimbe spre bine imaginea instituțiilor private), instituție publică, instituție de învățământ preuniversitar (cifrele denotă că în societatea noastră profesia de pedagog școlar este una neprestigioasă, lucru care lasă de gândit), peste hotare. Datele prezentate reflectă într-o măsură mai mare sau mai mică oferte reale pe care poate să le propună economia națională. Prin urmare, studiile doctorale încă puțin sunt legate de activitatea economică, nu sunt percepute ca o modalitate de a-și crește competitivitatea și a avea succes în domeniul profesional, altul decât educația și cercetarea. Un lucru pare a fi cert, majoritatea celor care doresc să obțină sau au obținut grad științific au dorința să muncească, să se realizeze profesional în țară, deși condițiile aici sunt departe de a fi

bune. Orientările spre necesitățile reale ale economiei naționale urmează a fi stabilite în alte sondaje.

Cum sunt apreciate de doctoranzi actele normative ce țin de organizarea și desfășurarea doctoratului, procedura de susținere a tezei de doctorat

A fost interesant de știut cum doctoranzii apreciază cerințele față de tezele de doctorat, actele normative ce țin de organizarea și desfășurarea doctoratului, cadrul și traseul susținerii tezei de doctorat, durată de timp de care este nevoie pentru a elabora o teză de doctor în științe de calitate, care este părerea lor în privința organizării studiilor de doctorat în cadrul unor școli doctorale.

Circa 70% din respondenți consideră că actele normative ce țin de organizarea și desfășurarea studiilor prin doctorat și postdoctorat sunt bune sau satisfăcătoare, 30% dintre ei susțin că ele lasă de dorit. Cerințele față de tezele de doctorat sunt pe puterea doctoranzilor, în același timp ei sunt de părere că procedura (traseul) de susținere a tezei de doctorat este acceptabilă, dar destul de lungă și complexă, astfel că ea ar trebui modificată, excluse unele proceduri birocratice. Prin urmare, problema în pregătirea cadrelor științifice de înaltă calificare nu este atât în cerințele actelor normative. Dat fiind importanței acestui segment al educației, și ținând cont de faptul că reforma se face nu de dragul reformei, ci pornind de la noile achiziții ale științei în domeniul respectiv, iar studiile de doctorat sunt primele care asimilează noile achiziții ale științei, este normal, ca actele normative ale acestor studii în permanență să fie perfecționate, modernizate, aduse în conformitate cu cerințele europene la toate nivelele - instituție, Guvern, Parlament. Ne referim aici și la armonizarea nomenclatoarelor ce țin de studiile de licență, de masterat și de doctorat, de specializările științifice și cele profesionale. O lacună existentă în actele normative este cea de nedeterminare a statutului persoanelor care continuă lucrul asupra tezei o anumită perioadă de timp după expirarea termenului prevăzut de actele normative (de 3 / 4 ani). O soluție ar fi atribuirea persoanelor date statutul de doctorand extern pe un termen de până la 7 ani. Din sondaje, de asemenea reiese că durata cea mai reală de elaborare a unei teze de doctorat de calitate este de 3 – 5 ani. Prin urmare, este rațional de a păstra în actele normative perioada de studii acceptată azi: de 3 ani la studiile cu frecvență la zi, și de 4 ani la cele cu frecvență redusă, prevăzând totodată posibilitatea de a prelungi duratele respective (în cazul când cercetările decurg bine) fără dificultate, cu 1 – 2 ani, după caz, individual și în dependență de domeniul și tematica abordată.

Întrebați dacă reformarea sistemului de pregătire și atestare a cadrelor științifice prin organizarea școlilor doctorale va duce oare la eficientizarea studiilor prin doctorat și la sporirea calității tezelor de doctorat, circa 70% din respondenți au răspuns „da”. Ținând cont de faptul că la noi de multe ori reformele nu se fac cu adevărat, ci mai mult se mimează, răspunsul la această întrebare pare unul prea optimist. Aceasta din motivul că prea multe școli doctorale se deschid, chiar mai multe decât numărul de instituții organizatoare de doctorat existente până la demararea reformei date. Totuși, în marea lor parte, doctoranzii cred că îmbunătățirile în domeniu vor veni odată cu integrarea noastră în spațiul științific și de învățământ superior european. Numărul scepticilor nu este atât de mare pentru o societate unde scepticismul e la el acasă.

Portretul conducătorului de doctorat

O bună parte de întrebări adresate conducătorilor de doctorat în sondaj coincid cu cele adresate altor categorii de respondenți, acest lucru s-a făcut special pentru a face mai multe verificări, inclusiv a sincerității răspunsurilor.

Primul set de întrebări ține de stabilirea portretului profesional al conducătorului de doctorat: vârsta, sexul, gradul științific pe care-l deține, țara în care acesta a absolvit doctoratul / postdoctoratul, stagiile de cercetare / perfecționare pe care le-a urmat peste hotare, numărul doctoranzilor / postdoctoranzilor pe care i-a îndrumat, câți din ei au susținut teza.

Portretul conducătorului de doctorat participant la sondaj. În cazul conducătorilor de doctorat preponderează numărul de bărbați, o rămășiță a trecutului nu chiar îndepărtat, când femeile nu-și continuau studiile în doctorat, astăzi tabloul e altul, în doctorat se înscriu mai mult persoanele de sex feminin. Faptul că peste 40% din conducătorii de doctorat chestionați au peste 60 de ani, înseamnă că schimbarea gărzii de vârstă a conducătorilor de doctorat are loc cu întârziere, că au loc rupturi între generații, fenomen care poate provoca convulsii în sistemul de pregătire și atestare a cadrelor științifice. Figurativ vorbind, de educarea copiilor trebuie să se ocupe în primul rând părinții, apoi bunicii, în doctorat are loc un fenomen cam inversat, ceea ce nu-i normal. Problema întineririi contingentului de conducători de doctorat este și ea una de stringentă necesitate.

Majoritatea dintre conducătorii de doctorat și-au făcut studiile de doctorat în Republica Moldova, o parte dintre ei într-o fostă republică a URSS (îndeosebi în Federația Rusă și Ucraina), apar deja și conducători de doctorat care și-au făcut doctoratul într-o țară a UE. După obținerea independenței republicii, conducătorii de doctorat au mai multe posibilități de a efectua cercetări și a se perfecționa în instituții de cercetare și de învățământ superior din țări înalt dezvoltate, cum ar fi cele din UE, SUA.

Relația conducător de doctorat – instituția organizatoare de doctorat

Alt set de întrebări are ca scop să fie cunoscută opinia conducătorilor de doctorat față de instituțiile în care ei activează: de îi satisfac programele de studii doctorale existente, de este necesar de exclus careva din modulele programelor sau, din contra, de inclus module noi, cum apreciază el baza tehnico-materială și cea informațională a cercetării pusă la dispoziție doctoranzilor, cum instituția organizatoare de doctorat asigură mobilitatea doctoranzilor, care este climatul moral în instituția în care ei activează, la care etapă a studiilor universitare își aleg viitorii discipoli, cum apreciază nivelul de pregătire a persoanelor admise în doctorat, ce dificultăți întâlnesc în stabilirea compatibilității cu doctorandul îndrumat, cine de regulă formulează tema tezei de doctorat, cât de frecvent ei discută problemele științifice cu doctoranzii (postdoctoranzii), de sunt mulțumiți de felul cum conlucrează cu discipolii îndrumați, de au lucrări științifice în comun cu ei, ce scop urmărește teza de doctorat: să rezolve o problemă dintr-o ramură a economiei

naționale, dintr-un domeniu al științei sau dezvoltarea științei în genere, aceasta pentru a vedea pe cât sunt de antrenați conducătorii de doctorat în soluționarea problemelor concrete ale republicii.

Relația conducător de doctorat – doctorand

Majoritatea absolută a conducătorilor de doctorat își aleg viitorii discipoli în perioada studiilor de licență și de masterat a acestora, doar o mică parte în perioada examenelor de doctorat sau aleatoriu. Studiile în ciclul I și II universitar fiind astfel perioada cea mai propice de testare și de selecție a viitorilor discipoli. Circa 1/4 din conducătorii de doctorat chestionați apreciază pozitiv nivelul de pregătire a doctoranzilor, iar restul parțial pozitiv sau lasă de dorit. Acest lucru vorbește despre existența unor lacune serioase în învățământ la nivelul studiilor de masterat, licență și liceu. Prin urmare, se cer întreprinse acțiuni concrete de corelare a studiilor de masterat cu cele de doctorat, atât sub aspectul inter-legăturilor programelor de studii, cât și sub aspectul numărului de locuri rezervate în doctorat și masterat, orientându-se la datele statistice ale SUA și ale țărilor UE.

În circa 39% de cazuri problema tezei de doctorat este formulată de conducătorul de doctorat, în aproximativ 58% de cazuri - de conducătorul de doctorat împreună cu doctorandul și în 3% de cazuri de doctorand. În cazul chestionării doctoranzilor rezultatele au fost nișel altele, ei consideră că în circa 9% /17% de cazuri problema a fost formulată de doctorand / doctorandul cu teza susținută. În linii mari rezultatele acestui sondaj concordă cu cel făcut în mediul doctoranzilor, fapt ce confirmă existența unei atmosfere cât de cât democratice în instituțiile organizatoare de doctorat și că doleanțele doctoranzilor se iau în considerație, iar atunci când aceștia formulează tema tezei de sine stătător, putem vorbi de educarea unor oameni de știință cu inițiativă chiar de la începutul carierei lor. Totodată nu putem fi satisfăcuți de faptul că circa 40% din conducătorii de doctorat au întâlniri de lucru cu doctoranzii o dată în lună sau mai rar. La întrebarea privind conlucrarea conducătorului de doctorat cu doctorandul, răspunsurile sunt compatibile cu cele ale doctoranzilor, lucru care vorbește de sinceritatea respondenților.

Conducătorii de doctorat sunt mai nemulțumiți de conlucrarea pe care o au cu doctoranzii, spre deosebire de ultimii. Circa 70% din conducătorii de doctorat preferă sau doresc să aibă lucrări în comun cu doctoranzii, iar ceilalți consideră că aceasta nu e obligatoriu, ceea ce înseamnă că există un anumit spațiu de libertate pentru doctoranzi de ași manifesta inițiativa. Tezele de doctorat elaborate sunt importante, în ordinea descrescătoare, pentru un domeniu al științei, pentru o ramură a economiei naționale, pentru dezvoltarea științei în genere. La stabilirea compatibilității cu doctorandul circa jumătate dintre respondenți susțin că întâlnesc dificultăți, există probleme de psihologie a comunicării. În contextul dat ar fi binevenită soluția asistentului de conducător de doctorat, care s-ar învăța a comunica cu doctoranzii începând de la o vârstă mai tânără.

Conducătorii de doctorat își orientează discipolii să activeze după absolvirea studiilor (în ordinea descrescândă): în instituțiile de învățământ superior, în instituțiile de cercetare, în business, în agricultură, în administrația publică, în instituțiile de învățământ preuniversitar, peste hotare, în industrie.

Aprecieria dată de conducătorii de doctorat actelor normative

La setul de întrebări ce țin de aprecierea actelor normative privind organizarea și desfășurarea doctoratului (postdoctoratului), cerințelor față de tezele de doctorat, cadrului și traseului susținerii tezei de doctorat, duratei de timp necesare pentru elaborarea unei teze de doctor în științe de calitate, organizării studiilor doctorale în cadrul unor școli doctorale, necesității păstrării celor două grade științifice, doctor și doctor habilitat în științe, sau anulării celui de al doilea grad, modului de abilitare a cercetătorilor cu dreptul de a conduce doctoratul / postdoctoratul, de sunt de acord de a fi introdusă funcția de asistent de conducător de doctorat în parteneriat cu un conducător științific experimentat, de a organiza cursuri de perfecționare pentru conducătorii de doctorat, de a organiza susținerea examenelor de doctorat de către doctoranzi în două sesiuni, de primăvară și toamnă.

În favoarea susținerii examenelor de doctorat în 2 sesiuni, una de primăvară și alta de toamnă (nu numai în una, cum era până nu demult), straniu lucru, s-au pronunțat mai puțin de jumătate din respondenți. La întrebarea care ar fi durata de timp optimă necesară unui doctorand de a elabora o teză de doctorat de calitate, conducătorii de doctorat au indicat practic aceeași termenă ca și doctoranzii. Este îndreptățit să fie așa, este o temă trăită pentru ambele categorii de respondenți. Jumătate din respondenți pledează pentru păstrarea sistemului de calificare a competenței științifice a cercetătorilor cu 2 grade, doctor și doctor habilitat, numai că gradul științific de doctor habilitat să fie acordat în baza lucrărilor științifice și a unui rezumat, fără a se scrie disertația ca atare.

O problemă majoră a studiilor prin doctorat este finalizarea acestora cu susținerea tezelor. Numai 4 - 7% dintre persoanele înmatriculate în doctorat susțin tezele în termen (3 / 4 ani) și în jur de circa 40% din cei care au absolvit studiile doctorale susțin în cele din urmă tezele. Din sondajele efectuate am constatat că instituțiile organizatoare de doctorat au restanțe la capitoul supravegherii activității conducătorilor de doctorat, perfecționării acestora, eficientizării lucrului lor, stabilirii unor relații cu legătură inversă între conducătorii de doctorat și doctoranzi. Dat fiind rolul mare pe care îl joacă conducătorii de doctorat, este necesar de sporit cerințele față de ei și, totodată, la sugestia respondenților, de organizat cursuri de perfecționare a măiestriei lor, de organizat mese rotunde, conferințe, în cadrul cărora ei ar putea face schimb de experiență, cunoștință cu practicile bune din republică și din lume în domeniul de interes. Ar fi bine de avut un *Ghid al conducătorului de doctorat*. Pentru întinerirea contingentului de îndrumători ar fi potrivit de introdus funcția de asistent de conducător de doctorat, pe lângă conducătorii științifici experimentați, care, odată cu susținerea tezei a primului doctorand îndrumat, automat să fie abilitat cu dreptul deplin de conducător de doctorat.

Concluzii

Sondajele de opinie efectuate de CNAA împreună cu IDSI pe parcursul anilor 2012-2016 cu diferiți actori ai procesului de pregătire și atestare a cadrelor științifice: cu doctoranzii, conducătorii de doctorat și proaspeții absolvenți

ai studiilor doctorale certificați cu diplome de doctor în știință, au permis stabilirea portretului respondenților, a instituției organizatoare de doctorat, sub aspect tehnico-material, informațional, programe de studiu, de asigurare a mobilității doctoranzilor, stării morale din colectiv, a cadrului normativ în care se desfășoară activitatea de cercetare-dezvoltare-inovare și cea de pregătire și atestare a cadrelor științifice. Sondajele au permis de a avea o privire de ansamblu asupra întregului sistem și a relațiilor dintre diferite componente ale lui, conlucrării diferiților actori ai acestuia, calității actelor normative în cadrul cărora sistemul activează, stabilindu-se astfel punctele slabe și nevălgice ale acestuia, care urmează a fi ameliorate.

În lucrarea de față a fost analizată arhitectura sondajelor și se propune extinderea acestora astfel încât să permită cunoașterea opiniilor, pe cât e posibil, a tuturor actorilor antrenați în procesul de cercetare-dezvoltare-inovare și de pregătire și atestare a cadrelor științifice, mărindu-se astfel dimensiunea eșantionului și precizia rezultatelor obținute. De asemenea, se propune efectuarea de sondaje on-line cu diferiți exponenți ai sistemului menționat, pentru a stabili la timp punctele slabe ale acestuia, al moderniza, a introduce în planurile de învățământ modulele necesare, a corecta cadrul normativ. Doctoratul este un segment cheie al educației, de la nivelul lui se văd cel mai bine lacunele existente la toate nivelele inferioare de învățământ: masterat, licențiat, liceu, gimnaziu, școala primară, de aceea, investigarea activității acestuia în contextul activității de cercetare-dezvoltare-inovare introduce prospețime în învățământ.

Pentru a deveni cu adevărat o societate bazată pe cunoaștere, urmează de îmbunătățit radical baza tehnico-materială și informațională a cercetării, de sporit mobilitatea doctoranzilor (apropiind-o de cea existentă în țările Uniunii Europene), de revăzut și actualizat periodic programele de studiu, de organizat studiile după module, diversificând în felul acesta la maxim spectrul de profesii, prin combinarea de module. Studiile de doctorat să fie orientate spre viitoarele locuri de muncă ale absolvenților și să se creeze parteneriate educație-economie în domeniul studiilor doctorale, este necesar de introdus doctoratul profesional. Problemă reducerii la maxim a vârstei medii la care doctoranzii susțin tezele de doctorat trebuie să fie în atenția instituțiilor organizatoare de doctorat.

Bineînțeles, că se cere ca actele normative să fie mai flexibile, încât să permită persoanelor bine pregătite să susțină unele examene de doctorat la etapa studiilor în masterat (ne referim aici la disciplinele generale: limba străină, informatica, istoria și metodologia cercetării), de organizat susținerea examenelor de doctorat în două sesiuni, de prevăzut posibilitatea de a prelungi fără dificultate durata studiilor în doctorat cu 1 – 2 ani, individual și după caz. Totodată, se impune simplificarea procedurilor de susținere a tezelor de doctorat, concomitent cu acțiuni mai concentrate pentru asigurarea calității acestora și evitarea fraudelor științifice. Unul din factorii capabili să sporească eficiența studiilor superioare ar fi armonizarea nomenclatoarelor specializărilor la cele trei cicluri: doctorat, masterat și licențiat, să fie urmărită continuitatea lor.

Pentru a asigura o legătură inversă eficientă a doctoranzilor cu profesorii și conducătorii de doctorat, ar fi binevenit să se instituie *Asociația doctoranzilor*, în actele normative să se prevadă participarea mai largă a doctoranzilor la luarea de decizii. Pentru a stabili relații mai strânse între instituțiile care prestează servicii educaționale și sectorul economic, ar fi bine ca pe lângă școlile doctorale să existe asociații ale absolvenților acestora.

Aceste activități țin de politica de creștere economică durabilă și calitativă a țării.

BIBLIOGRAFIE

1. Malița Mircea. „Idei în mers”. Albatros.1975, 335 p.
2. Holban Ion. „Munca creativă–garantul dăinuirii unui popor”. „Intellectus”, 2016, nr.2, p.89-103.
3. BNS. Activitatea de cercetare-dezvoltare în anul 2015.
<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5181> 04.05.2016; 14:31. Activitatea instituțiilor de învățământ superior în anul de studii 2015/16 - <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5013>
4. Canțar Valeriu, Holban Ion. Mic sondaj al opiniilor doctoranzilor față de studiile prin doctorat. *Intellectus*, 3, 2012, p. 59 – 67.
5. Canțar Valeriu, Holban Ion. Mic sondaj al opiniilor conducătorilor de doctorat față de studiile prin doctorat și postdoctorat. În cartea „CNAA, 20 de ani de activitate. Evaluarea și atestarea – cheazășia calității în cercetare și învățământul superior”. Chișinău 2012, p. 136-154.
6. Holban Ion, Cuciureanu Gheorghe, Botnaru Viorica. „Sondaj al opiniilor persoanelor care proaspăt au susținut tezele de doctorat față de studiile prin doctorat”. „Intellectus”, 2016, nr. 3, p. xx-xx (în curs de apariție).
7. The European Higher Education Area. The Bologna Declaration of 19 June 1999.
Procesul de la Bologna <http://www.ehea.info/>; <http://bologna-bucharest2012.ehea.info>
8. Salzburg II Recommendation. EUA, 2010.
9. ENQA Workshop report 12. Alexandra Bitusikova, Janet Bohrer, Ivana Borosic, Natalie Costes, Kerim Edinsel, Karoline Hollande, Gunilla Jacobsson, Ivan Filip Jakopovic, Mary-Louise Kearney, Fred Mulder, Judith Negyesi, Manuel Pietzonka. Quality Assurance in Postgraduate Education, EAQAHE, 2010 Helsinki.
10. Strategia Națională de Dezvoltare 2020, [particip.gov.md/categorylist.php?I=ro](http://www.gov.md/categorylist.php?I=ro).
Moldova 2020. Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova 2012 – 2020, www.gov.md/download.php?file..., 4.05.2012.

**TENDINȚE ÎN SUSȚINEREA TEZELOR DE DOCTORAT
ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

Gheorghe CUCIUREANU, dr. hab.^d
**Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale/
Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare**

În lucrare se analizează procesul de susținere a tezelor de doctorat în Republica Moldova, după implementarea noului Nomenclator al specialităților științifice, în perioada 2014-2016. Creșterea numărului personalului înalt calificat este un obiectiv paneuropean, apreciindu-se că persoanele care dețin grad științific sunt mai bine pregătite pentru a se adapta, a fi creative și, în consecință, pentru a dezvolta cea mai competitivă și dinamică economie bazată pe cunoaștere. Pentru Republica Moldova importanța tematicii studiate rezultă și din decalajul pe care îl înregistrăm față de țările dezvoltate în ceea ce privește dezvoltarea economică și științifică a statului. În acest context, mi-am propus să analizez principalele tendințe în conferirea gradelor științifice, după diferiți parametri. S-a efectuat o analiză statistică, utilizând datele ce se conțin în Hotărârile Comisiei de Atestare a CNAA din ultimii 3 ani, rezultatele obținute fiind ulterior comparate cu cele anterioare și cu ale altor țări. Se confirmă predominarea tezelor susținute în științele sociale și economice, un număr relativ stabil, dar mic, de teze susținute anual și un interes scăzut în general față de studiile doctorale.

Cuvinte-cheie: doctorat, domenii științifice, teze, dinamica susținerilor, evaluare, doctoranzi, conducători de doctorat

The paper analyzes the process of defending doctoral theses in Moldova, after implementation of the new nomenclature of scientific specialties, in 2014-2016. Increasing the number of highly skilled personnel is a pan-European objective, appreciating that people who have academic degrees are better prepared to adapt, to be creative and, consequently, to develop the most competitive and dynamic knowledge-based economy. The important issue for Moldova results also from the gap that it registers with developed countries in terms of economic and scientific development. In this context, I have decided to analyze the main trends in conferring scientific degrees, according to various parameters. We conducted a statistical analysis using data contained in the decisions of the Attestation Commission of the CNAA in the last 3 years. Results are then compared with the past and with other countries. They confirm the predominance of theses in social and economic sciences, a relatively stable, but small, annual number of theses and a low interest to doctoral studies.

Key words: doctorate, scientific fields, theses, dynamics of defends, evaluation, PhD students, doctoral advisors

Introducere

Creșterea numărului personalului înalt calificat este un obiectiv paneuropean, apreciindu-se că persoanele care dețin grad științific sunt mai bine pregătite pentru a se adapta, a fi creative și, în consecință, pentru a dezvolta cea mai competitivă și dinamică economie bazată pe cunoaștere. Învățământul superior (inclusiv doctoratul) și legăturile acestuia cu cercetarea și inovarea, joacă un rol fundamental în progresul indivizilor și al societății, precum și în formarea de capital uman cu înaltă calificare și de cetățeni participativi de care Europa are nevoie în vederea creării de locuri de muncă, creșterii economice și prosperității. Se estimează că Uniunea Europeană va avea nevoie de un milion de noi locuri de muncă în domeniul cercetării, iar acest lucru necesită mai mulți candidați la doctorat [1].

Pentru Republica Moldova importanța tematicii studiate rezultă și din decalajul pe care îl înregistrăm față de țările dezvoltate în ceea ce privește dezvoltarea economică și științifică, dar și a faptului că la nivel național au loc reforme în domeniul doctoratului, ca urmare a stabilirii acestuia drept al 3 ciclu al învățământului superior. În acest context, mi-am propus să analizez principalele tendințe în conferirea gradelor științifice în Republica Moldova, după diferiți parametri, pentru a evidenția schimbările ce se produc în domeniu.

Aspecte metodologice ale cercetării

La baza studiului au fost puse hotărârile Comisiei de Atestare a CNAA de formare a a Consiliilor Științifice Specializate (CȘS) pe anii 2014-2016 (până în luna iunie), publicate pe site-ul oficial al CNAA [2]. Motivația alegerii acestei perioade constă în faptul că începând cu anul 2014 a fost implementat în procesul de susținere a tezelor noul Nomenclator al specialităților științifice [3], iar CȘS aprobate până în iunie 2016 au reușit între timp să confere gradele științifice în urma susținerilor publice.

În studiu au fost analizate hotărârile de formare a CȘS și nu cele de conferire a gradelor de doctor și doctor habilitat întrucât ele conțin mai multă informație factologică (de ex., numele conducătorului / consultantului, componența CȘS). Există anumite diferențe cantitative anuale între procesul de formare a CȘS și conferirea gradelor (ex., CȘS aprobate la sfârșitul anului vor organiza susținerea tezelor, cu conferirea ulterioară a gradelor, în anul viitor), însă ele nu sunt principiale deoarece:

- numărul de hotărâri de formare a CȘS într-un an este comparabil cu numărul de hotărâri de confirmare /

^dCuciureanu Gheorghe, cuciureanu.gheorghe@gmail.com

- conferire a gradelor științifice;
- numărul tezelor pentru care să se fi format CȘS de susținere și apoi să nu fie conferite grade în baza susținerii lor este insignifiant.

Aceste argumente ne permit să afirmăm că tendințele în procesul de susținere a tezelor de doctor și doctor habilitat în Republica Moldova pot fi stabilite și în baza analizei hotărârilor de formare a CȘS.

În conformitate cu Nomenclatorul specialităților științifice, analiza gradelor conferite s-a făcut pe următoarele nivele: domenii științifice (6), ramuri științifice (37), profiluri științifice (110) și specialități științifice (399). Totuși, deoarece în domeniul științelor sociale și economice se susțin peste jumătate din teze, am utilizat uneori în analize următoarea clasificare – 5 domenii științifice luate integral (științe ale naturii; științe ingineresti și tehnologii; științe medicale; științe agricole; științe umaniste) + domeniul științelor sociale și economice divizat în 4 subdomenii (științe juridice; științe economice; științe ale educației; alte științe sociale (psihologie, științe politice, sociologie, media și comunicare ș.a.)). Atunci când au fost efectuate comparații cu perioada de până la anul 2014, s-a utilizat denumirea domeniilor/ramurilor din acea perioadă.

Pentru structura după instituții, la institutele Academiei de Științe a Moldovei (AȘM) au fost incluse cele care au statut de membru instituțional (AȘM – fondator), iar la institutele ramurale – institutele științifice care au statut de membru de profil al AȘM (ministerele – fondatoare), de ex., institutele subordonate Ministerului Sănătății. Universitățile au fost și ele divizate în 3 categorii, în funcție de fondatorul / proprietarul lor.

Conferirea gradelor științifice în Republica Moldova în context european

În perioada 2014-2016 (până în luna iunie) în Republica Moldova au fost aprobate 493 de teze de doctorat (la etapa de formare a Consiliilor Științifice Specializate – CȘS), dintre care 41 de doctor habilitat. Este o cifră care menține tendințele înregistrate anterior la nivel național, de conferire, în medie, a circa 200 de grade științifice anual. Dacă însă comparăm numărul gradelor conferite anual cu cele înregistrate în țările europene, observăm decalaje importante: Republica Moldova depășește doar două țări mici insulare, iar de majoritatea țărilor este întrecută de 3-7 ori (fig.1).

Principalele motive ale valorilor mai reduse înregistrate la nivel național sunt numărul mic de doctoranzi și rata scăzută a susținerilor. Numărul doctoranzilor în Republica Moldova a fost de 1628, în 2014, și 1751, în 2015 [3]. Dacă analizăm comparativ aceste date în valori relative (*numărul doctoranzilor la 100 mii locuitori*), Republica Moldova are una din cele mai mici valori ale indicatorului, de două ori mai puțin decât Franța, de 3 ori mai puțin decât Norvegia, de 4 ori mai puțin decât Estonia și de peste 7 ori mai puțin decât Finlanda. Ponderea doctoranzilor care susțin tezele în termen variază în limitele 5-15%, iar dacă calculăm numărul total al susținerilor din numărul doctoranzilor care absolvec studiile, acest indicator ajunge la 52%, în 2014-2015. Cauzele acestei situații țin de susținerea financiară și materială insuficientă pentru efectuarea cercetărilor și obținerea rezultatelor științifice relevante, nivelul scăzut de competențe, timpul redus dedicat cercetării, monitorizarea insuficientă din partea conducătorilor de doctorat și a instituțiilor, lipsa unor perspective economice atractive după absolvirea studiilor [4].

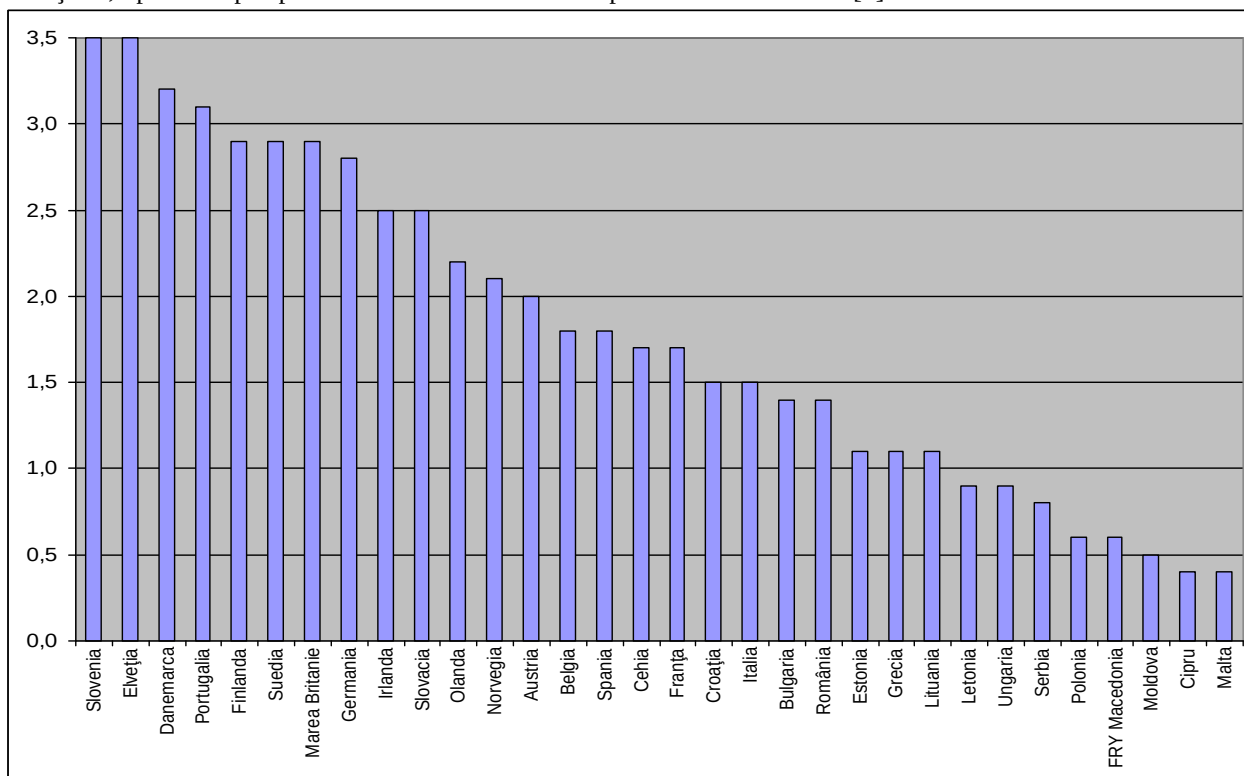

Fig. 1. Grade conferite la 1000 locuitori de vârstă 25-34 ani în țările europene, 2014

Sursa datelor: EUROSTAT, BNS

Structura tezelor aprobate

Majoritatea tezelor în Republica Moldova se susțin în domeniul științelor sociale și economice (fig.2). Este interesant că în 9 ramuri științifice (din cele 39), în 50 profiluri științifice (din cele 110) la 268 specialități (din cele 399) nu au fost aprobate teze de doctorat în această perioadă. Cele mai populare specialități, evident, la fel țin de științele sociale și economice (tab.1).

Principalele cauze ale diferențelor pe domenii / ramuri în susținerea tezelor constau în:

- dificultatea diferită de a face cercetări în diferite domenii (spre ex., în agricultură trebuie să faci experimente câțiva ani, care necesită teren, utilaj etc., iar în pedagogie, spre exemplu, e mai ușor să organizezi experimente în clase de elevi);
- cerințe diferite aplicate și respectiv posibilități mai ușoare de susținere a tezelor în unele domenii: a) domeniile științifice care au tradiții de cercetare și școli formate pe parcursul a mai multor decenii (ex., fizica, matematica, chimia) păstrează standarde mai înalte de calitate și se raportează în evaluări la cercetările care se efectuează în comunitățile științifice avansate, iar în b) domeniile cu o creștere rapidă a numărului de persoane cu grad științific în perioada funcționării sistemului național de atestare a cadrelor (ex., drept, economie, pedagogie), în care se pare că nu există o comunitate puternică de experți, decalajele față de nivelul cercetărilor din centrele mondiale de excelență este mai mare, fiind mai frecvente cazurile de abateri de la normele de bună conduită în cercetare-dezvoltare.

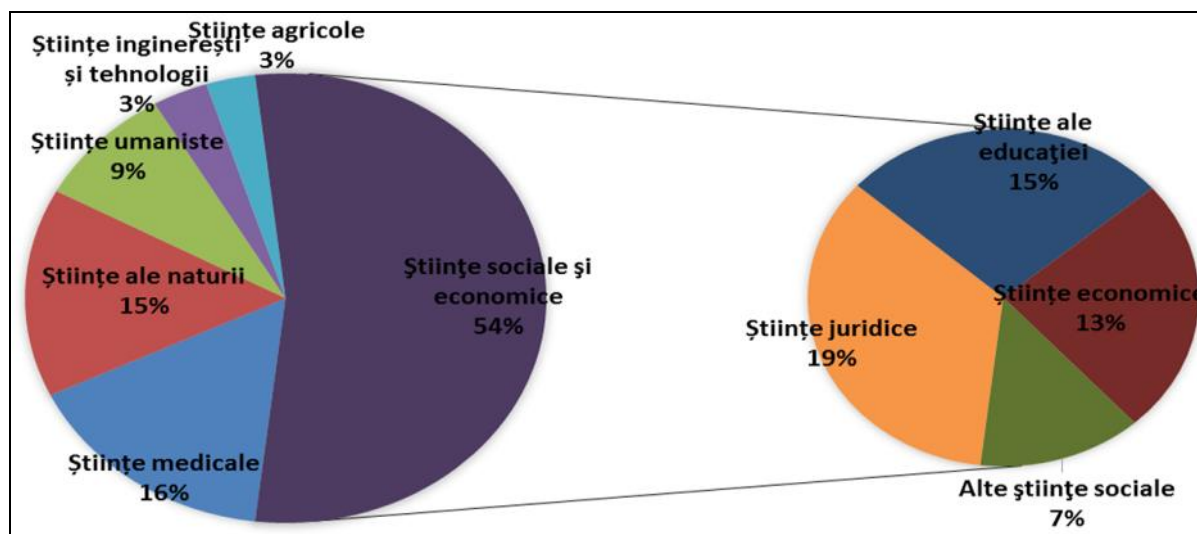

Fig. 2. Distribuția tematică a tezelor de doctorat în 2014-2016

Tabelul 1. Clasamentul specialităților după numărul tezelor aprobate, 2014-2016

loc	specialitatea	nr.teze	loc	specialitatea	nr.teze
1	Economie și management în domeniul de activitate	30	6	Economie mondială; relații economice internaționale	12
2	Teoria generală a educației	25	7	Finanțe	12
3	Drept penal și execuțional penal	23	8	Teoria generală a dreptului	11
4	Educație fizică, sport, kinetoterapie și recreație	22	9	Didactică școlară (pe trepte și discipline de învățământ)	10
5	Drept constituțional	17	10	Fizica și tehnologia materialelor	10

- perspective diferite după absolvire și obținerea gradului științific (de ex., faptul că la noi nu funcționează o industrie importantă – face ca tezele în domeniul ingineriei să nu deschidă atâtea perspective ca în alte țări, în același timp, în medicină deținerea gradului oferă posibilitatea deținerii unor funcții în sistemul de sănătate, chiar dacă formal acest lucru nu este stipulat în cerințele pentru funcția respectivă).

Motivele acceptării tezelor mai slabe în unele domenii sunt în strânsă legătură cu problemele generale ale sistemului național de cercetare-dezvoltare:

- sistemul actual de cercetare-dezvoltare nu este, în cea mai mare parte, un sistem meritocratic, iar mecanismele reputaționale, care stau la baza funcționării unor comunități performante de cercetători nu funcționează în Republica Moldova;

- comunitatea științifică mică limitează obiectivitatea evaluării. Nimeni nu dorește să-și asume responsabilitatea de a respinge teze slabe, deoarece la rândul său poate fi evaluat el sau doctorandul său de către conducătorul de doctorat sau alte persoane afectate de decizia sa;

- asigurarea limitată cu resurse a sistemului, ceea ce nu permite pe de o parte să fie atrase cele mai importante talente în studiile doctorale și ulterior în evaluarea tezelor, iar pe de altă parte, nu asigură independența tuturor evaluatorilor și rezistența lor în fața diferitor tentații pentru a închide ochii la o lucrare slabă [5].

Distribuția tematică a tezelor a înregistrat schimbări importante pe parcursul existenței sistemului național de atestare a cadrelor științifice (fig.3).

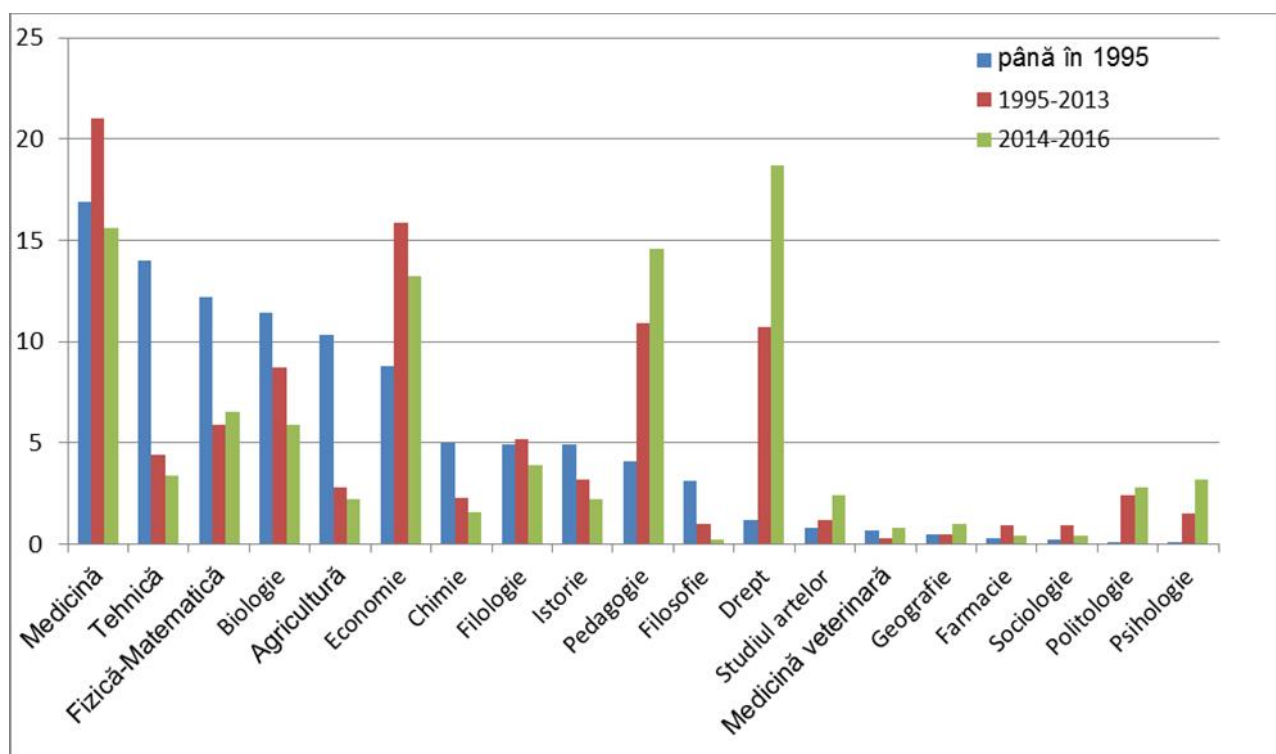

Fig. 3. Distribuția tezelor după ramuri științifice, în % din total

Dacă analizăm tematica tezelor din perioada 2014-2016 în contextul tendințelor de susținere a tezelor, putem clasifica ramurile științifice în următoarele grupe:

1) Științe în care continuă creșterea rapidă a numărului tezelor susținute: dreptul (științele juridice), ponderea tezelor din ramură în totalul tezelor crescând de peste 15 ori în 1995-2016 și pedagogia (științele educației), a căror pondere a crescut de 3,5 ori. Acestea sunt ramurile mari cu cea mai intensă creștere a numărului de teze, în 2014-2016 dreptul urcând pe 1 loc după pondere, iar pedagogia – pe locul 3.

2) Științe, care după o creștere importantă a numărului tezelor susținute în 1995-2013, în prezent înregistrează o ușoară reducere a acestora: economia și medicina. Aceste două ramuri o perioadă îndelungată aveau cele mai multe teze susținute, însă în prezent sunt depășite de științele juridice și cele ale educației. Tot la acest grup poate fi atribuită, după evoluția înregistrată, și filologia, cu specificarea că anterior ea nu înregistraseră o creștere atât de importantă.

3) Științe care își continuă tendința conturată încă la începutul anilor 1990, de descreștere a ponderii tezelor susținute din total. Printre ramurile cu cea mai mare descreștere se numără filosofia (de peste 15 ori), agricultura (de peste 4,5 ori) și științele tehnice (de peste 4 ori). O descreștere ceva mai mică este caracteristică și altor ramuri bine dezvoltate în perioada sovietică, cum ar fi chimia (de 3,1 ori) sau biologia (de 1,9 ori). O situație aparte este caracteristică științelor fizico-matematiche, care au avut o evoluție similară până recent (descreștere de peste 2 ori față de perioada de până la 1995), dar în ultimii 3 ani înregistrează o ușoară creștere. Este însă prematur să spunem dacă este o nouă tendință sau sunt doar ani mai favorabili acestei ramuri științifice.

4) Științe care își confirmă creșterea fulminantă a susținerilor în perioada existenței sistemului național de atestare a cadrelor, după ce anterior, până în 1995, înregistrau un număr nesemnificativ de susțineri (numărul foarte mic de susțineri până în anii 1990 deosebește acest grup de grupul 1). Include așa ramuri ca psihologia (creștere de peste 32 ori) și politologia (de peste 28 ori). Studiul artelor la fel corespunde profilului acestui grup, doar că creșterea ponderii tezelor susținute este mai mică (de 3 ori);

5) Alte științe, cu susțineri relativ puține, care înregistrează evoluții oscilante privind ponderea tezelor susținute (medicină veterinară, geografie, farmacie, sociologie).

Structura tezelor aprobate nu corespunde pe deplin necesităților economice și sociale ale țării (ex, agricultura contribuie cu aproape 15% la PIB și generează aproape 50% din veniturile provenite din export), dar nici nu reflectă competitivitatea ramurilor științifice din Republica Moldova la nivel internațional, care ar fi un alt argument în favoarea dezvoltării resurselor umane într-un domeniu sau altul. Astfel, în primele 4 domenii după numărul de grade științifice conferite în 2014-2016 (științe juridice, medicină, științele educației și economice), însumând împreună 62% din totalul gradelor, au fost publicate până la 10% din totalul articolelor cercetătorilor din Republica Moldova în ultimii 15 ani, conform bazei de date SCOPUS [6].

Majoritatea tezelor în Republica Moldova sunt susținute în universități (fig.4).

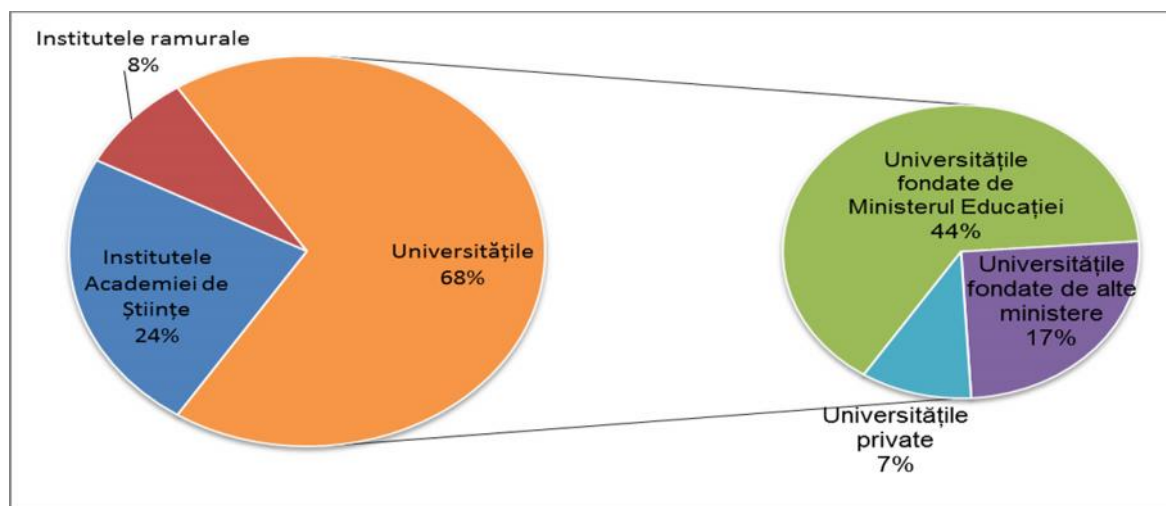

Fig. 4. Distribuirea pe grupe de instituții a tezelor de doctorat în 2014-2016

Printre instituții, lider incontestabil în susținerea tezelor de doctorat în perioada analizată este Universitatea de Stat din Moldova (tab.2).

Tabelul 2. Clasamentul instituțiilor după numărul tezelor aprobate, 2014-2016

loc	instituția	nr.teze	loc	instituția	nr.teze
1	Universitatea de Stat din Moldova	109	6	Academia de Studii Economice a Moldovei	24
2	Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „N.Testemițeanu”	56	7	Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport	22
3	Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM	34	8	Universitatea Tehnică a Moldovei	22
4	Universitatea Liberă Internațională din Moldova	34	9	Universitatea Agrară de Stat din Moldova	16
5	Universitatea Pedagogică de Stat „I.Creangă”	31	10	Institutul de Filologie al AȘM	13

Alte aspecte ale susținerii tezelor

Din totalul persoanelor cu grad științific existente în Republica Moldova la finele anului 2015 (circa 7,6 mii), persoanele abilitate cu drept de conducător de doctorat constituie circa 16% (1244). Ponderea arată implicarea persoanelor cu grad științific în pregătirea cadrelor științifice. Pe domenii științifice, acest indicator variază de la 10% în științele agricole și până la peste 20% în științele sociale, economice și umaniste (fig.5).

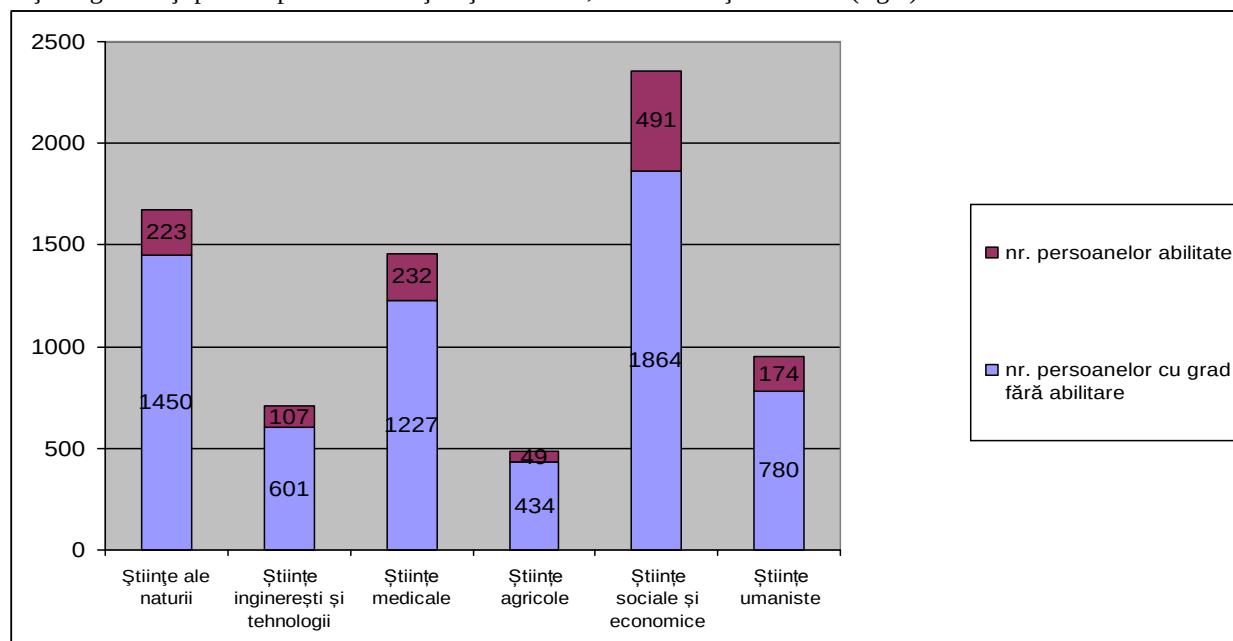

Fig. 5. Distribuția persoanelor cu grad științific, abilitate și neabilitate cu drept de conducător de doctorat pe domenii

Pe ramuri științifice, diferențele sunt și mai mari, cele mai mari valori înregistrând științele politice (41,2% din cei cu grade științifice sunt abilitați cu drept de conducător de doctorat), psihologia (36,3%) și studiul artelor și culturologie (28,4%), iar cele mai mici – în filosofie, științe biologice, agricultură (sub 10% din total). Aceste valori arată că în ramurile cu importanță mare în trecut, dar care acum se află în declin, majoritatea potențialului științific este puternic îmbătrânit și există un interes scăzut din partea persoanelor de a deveni conducători de doctorat (inclusiv din cauza numărului mic de doritori de a deveni doctoranzi în aceste domenii). Un proces invers se observă în unele ramuri cu reproducere rapidă a potențialului uman în ultimii ani.

Chiar dacă numărul conducătorilor de doctorat este relativ mic din totalul persoanelor cu grad științific, se observă o concentrare a coordonării tezelor în jurul unui număr mic de conducători de doctorat. Astfel, primii 20 de conducători de doctorat (mai puțin de 2% din total), după numărul tezelor susținute în 2014-2016, au coordonat aproape 19% din teze. O persoană a coordonat 7 teze (în științe juridice), 3 persoane au coordonat 6 teze (în științele juridice, economice și ale educației), 4 persoane au coordonat 5 teze (2 – în științele juridice, câte 1 – în științele chimice și economice), 11 persoane au coordonat 4 teze (4 – științele educației, 3 – în științe juridice, câte 1 – în psihologie, medicină, studiul artelor, științele politice și științele economice).

Concluzii

Analiza efectuată a arătat că în perioada 2014-2016 se mențin unele tendințe semnalate anterior, dintre care mai importante sunt:

- număr redus de teze susținute în Republica Moldova în context regional și internațional;
- predominarea științelor sociale și economice după numărul tezelor susținute;
- continuarea reducerii importanței unor ramuri ale științelor naturii și științelor ingineresti și tehnologii, dezvoltate în perioada pre-independență.

Totodată, evidențiem și câteva elemente noi, identificate prin studiul nostru:

- tendința de instalare în frunte, după numărul de teze susținute, a științelor juridice și ale educației în detrimentul medicinei și științelor economice, care mult timp s-au plasat pe primele locuri;
- o creștere rapidă în ultima perioadă a susținerilor în unele ramuri științifice mai mici, cum ar fi psihologia sau studiul artelor;
- utilizarea relativ redusă a persoanelor cu grad științific în pregătirea doctorilor și doctorilor habilitați în științe.

Aceste tendințe în susținerea tezelor de doctorat țin mai puțin de potențialul științific existent, de necesitățile științifice sau socio-economice, ci mai degrabă de cererea pentru grade științifice din partea unor grupuri sociale, cerințe diferite de calitate față de teze de doctorat în ramuri și perspectivele de carieră după obținerea gradului științific.

BIBLIOGRAFIE

1. Comisia Europeană. Comunicare către Parlamentul european,, Consiliu, Comitetul economic și social și Comitetul regiunilor. Sprijinirea creșterii și a ocupării forței de muncă – un proiect pentru modernizarea sistemelor de învățământ superior din Europa. COM/2011/0567 final. Disponibil online la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0567>
2. Hotărârile Comisiei de Atestare a CNAA. Disponibil online la adresa <http://www.cnaa.md/attestation-commission/meetings/>
3. Biroul Național de Statistică. Activitatea de doctorat și postdoctorat în anul 2015. Disponibil online la <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5185>
4. Technopolis Group. Study on the organisation of doctoral programmes in EU neighbouring countries: Moldova. 2010. Disponibil online la http://eacea.ec.europa.eu/tempus/participating_countries/study/doctoral_programme/final_synthesis_report.pdf
5. Cuciureanu G. Cum evaluăm tezele de doctorat în Republica Moldova. În: Intellectus, nr.1, 2015, p.62-69
6. SCImago. Journal & Country Rank. Disponibil online la <http://www.scimagojr.com/>

**OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
TENDINȚE ȘI PROBLEME****Alic BÎRCĂ¹ Conf. univ. dr. Academia de Studii Economice a Moldovei**

În lucrarea de față abordăm problema ocupării forței de muncă în Republica Moldova. Pentru Republica Moldova, ocuparea forței de muncă a constituit o problemă încă de la obținerea independenței. Mutațiile majore care au avut loc în societate au generat schimbări substanțiale și în structura ocupațiilor din Republica Moldova. Ca rezultat, multe persoane cu un nivel redus de instruire profesională au devenit vulnerabile pe piața muncii, iar o bună parte din ele chiar și-au pierdut locul de muncă. Aceasta a determinat ca rata de ocupare în Republica Moldova să constituie, în ultimii 5 ani, aproximativ 40%. Situația creată nu este deloc favorabilă pentru Republica Moldova atât din punct de vedere economic, cât și social. În aceste condiții, se impun implementarea unor măsuri active pe piața muncii, având drept scop creșterea nivelului ocupării forței de muncă în Republica Moldova.

Pornind de la cele menționate, ne propunem să facem o analiză în dinamică a indicatorilor ce caracterizează ocuparea forței de muncă în Republica Moldova, cu scopul de a evidenția eventualele probleme și riscurile posibile, în condițiile perpetuării pe viitor a situației create. Pentru a obține rezultate cât mai concludente vom aplica analiza statistică, ca metodă de cercetare aplicată în prezentul demers științific.

Cuvinte-cheie: forță de muncă, ocupare, piața muncii, rata de ocupare, salariat, lucrător pe cont propriu, loc de muncă formal, loc de muncă informal.

In this paper the problem of employment in the Republic of Moldova is addressed. For Republic of Moldova, employment has been an issue since the independence declaration. The major changes that have occurred in society have also generated substantial changes in the structure of occupations in the Republic of Moldova. As a result, many people with a low level of professional training have become vulnerable in the labor market, and a large part of them have even lost their jobs. This has caused the employment rate in Moldova to constitute, in the last 5 years, about 40%. The given situation is not favorable for Republic of Moldova both economically and socially. In these circumstances, it is necessary to implement active labor market measures, aimed at increasing employment in the country.

Having as a starting point the above mentioned facts, we aim to perform a dynamic analysis of the indicators that characterize employment in the Republic of Moldova, in order to highlight possible problems and possible risks, if the present situation persists in the future. To obtain conclusive results, in this scientific endeavor we will apply statistical analysis as a research method.

Key words: labour force, employment, labour market, employment rate, employee, self-employed, formal job, informal job.

Introducere

Ocuparea forței de muncă reprezintă o problemă care produce consecințe din cele mai profunde în activitatea economică și socială a unei țări. Respectul față de om, față de valoarea pe care acesta o produce trebuie să devină o prioritate pentru administrațiile publice centrale. Existența forței de muncă care nu reușește să se mențină, sub aspect profesional, la nivelul impus de mutațiile care au loc într-o economie concurențială reprezintă o problemă primordială care preocupă Republica Moldova, în special, și țările membre ale Uniunii Europene, în general. Problema ocupării forței de muncă este de o actualitate iminentă în Republica Moldova, ca rezultat al menținerii ratei ocupării la un nivel destul de redus în comparație cu țările membre ale Uniunii Europene.

Pentru a avea o economie competitivă și un nivel înalt al calității vieții, ai nevoie de un nivel înalt al ocupării forței de muncă pentru toate categoriile de persoane. Noile cerințe impuse de economia concurențială au făcut ca unele categorii de persoane, în special cele cu un nivel redus de instruire profesională, să se autoexcludă de pe piața muncii. În aceste condiții, intervenția statului, prin implementarea unor măsuri active pe piața muncii ce ar menține forța de muncă în mediul profesional, devine una iminentă. Dacă ne referim la țările membre ale Uniunii Europene în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, acestea se ghidează de politicile și strategiile adoptate și implementate la nivel comunitar. Când privește Republica Moldova, aceasta trebuie să „împrumute” și să implementeze cu mai multă insistență politicile, instrumentele și măsurile active de ocupare a forței de muncă, care și-au demonstrat eficacitatea în țările membre ale Uniunii Europene.

Piața forței de muncă în Republica Moldova se află încă la o etapă tranzitorie, este rigidă și generează puternice dezechilibre structurale, teritoriale, ocupaționale și profesionale. Ea include atât mecanisme moștenite de la economia socialistă, cât și elemente specifice unei economii de piață. În ultimii ani, pe piața muncii se atestă tendințe de stabilizare a unor indicatori în domeniul ocupării.

În prezent, piața forței de muncă din Republica Moldova se confruntă cu probleme legate de: sistemul de protecție socială, utilizarea ineficientă a forței de muncă și rezerve disponibile în organizarea sistemului de salarizare, migrația accentuată a populației apte de muncă în străinătate, practicarea unor activități salariate “la negru”, subocuparea și descurajarea economică a populației apte de muncă etc. Ocuparea forței de muncă este determinată de schimbări calitative importante, legate de creșterea rapidă a nivelului de educație în țările dezvoltate, modificarea condițiilor de intrare a tinerilor pe piața muncii, aplicarea noilor cerințe de angajare a personalului aflat în plină carieră profesională, dar cu competențe profesionale reduse, cărora tinerii le fac concurență tot mai mare.

¹ © Bîrcă Alic, email: alicbir@yahoo.com

Aspecte ale ocupării forței de muncă în Republica Moldova

Problema ocupării forței de muncă în Republica Moldova este determinată, în primul rând, de procesul de îmbătrânire a populației care va influența semnificativ piața muncii pe viitor, iar, în al doilea rând, de migrația internațională a forței de muncă.

Deși, problemele legate de ocuparea forței de muncă în Republica Moldova sunt destul de mari, instituțiile statului au depus eforturi pentru revizuirea și racordarea legislației legată de piața muncii la standardele Uniunii Europene. Astfel, în aspirația de integrare a Republicii Moldova în spațiul comunitar, au fost adoptate mai multe convenții care reglementează ocuparea forței de muncă, unele dintre ele fiind prezentate în continuare: Convenția OIM nr.122 din 9 iulie 1964 privind politica de ocupare a forței de muncă, Convenția nr.111 din 25 iunie 1958 privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă și exercitării profesiei și a Convenției nr.100 din 29 iunie 1951 privind egalitatea de remunerare a mâinii de lucru masculină și a mâinii de lucru feminină, pentru o muncă de valoare egală.

În vederea îmbunătățirii situației ocupării forței de muncă în Republica Moldova, sunt elaborate, periodic, strategii privind politicile de ocupare a forței de muncă. Ultima strategie de ocupare a forței de muncă a fost elaborată și adoptată în anul 2007, cuprinzând perioada 2007-2015. Principalele obiectivele ale strategiei au fost:

- consolidarea creșterii economice pe termen lung și crearea locurilor noi de muncă;
- creșterea gradului de competitivitate a Republicii Moldova pe piața internațională, din perspectiva costurilor forței de muncă, mobilității, calificării profesionale și capacității de adaptare a resurselor umane la imperativele unei piețe flexibile a forței de muncă;

- armonizarea legislației muncii a Republicii Moldova cu cea a Uniunii Europene;
- asigurarea unei ocupări cât mai depline, durabile și productive a forței de muncă, precum și atingerea unui nivel decent de remunerare a muncii. Potrivit Strategiei de ocupare 2007-2015, acest scop urma să fie atins prin realizarea a trei sarcini armonizate cu Strategia Europeană de Ocupare și anume:

- ✓ majorarea numărului de locuri de muncă;
- ✓ îmbunătățirea calității și creșterea productivității muncii;
- ✓ consolidarea coeziunii și incluziunii sociale prin combaterea oricăror forme de discriminare pe piața muncii, diminuarea disparităților între sexe și a diferențelor între regiuni în ceea ce privește ocuparea forței de muncă.

Deși, obiectivele Strategiei ocupării forței de muncă 2007 – 2015 au fost destul de clare și ambițioase, în special cel legat de creșterea nivelului de ocupare, în lucrarea de față vom arăta că acest obiectiv nu a fost realizat.

În prezent, nivelul de ocupare a forței de muncă în Republica Moldova este determinat de o multitudine de probleme care necesită identificarea unor soluții atât pe termen mediu, cât și pe termen lung. În mare parte, acestea se referă la:

- rata de ocupare destul de redusă;
- numărul mare de locuri de muncă cu productivitate redusă și nivel de salarizare insuficient, fapt ce devin neatractive pentru populația aptă de muncă;
- ponderea înaltă a activităților informale într-un șir de sectoare ale economiei naționale;
- ponderea mare a populației ocupate în agricultură;
- migrarea peste hotare a forței de muncă calificate;
- antrenarea insuficientă a agenților economici în procesul de pregătire profesională a forței de muncă fără a se ține cont de cerințele pieței muncii etc.

Rata de ocupare reprezintă un indicator ce reflectă nivelul de ocupare a forței de muncă la nivel național sau regional, pe diferite categorii ale populației. În Figura 1, este arătată rata de ocupare a forței de muncă sub aspect gender.

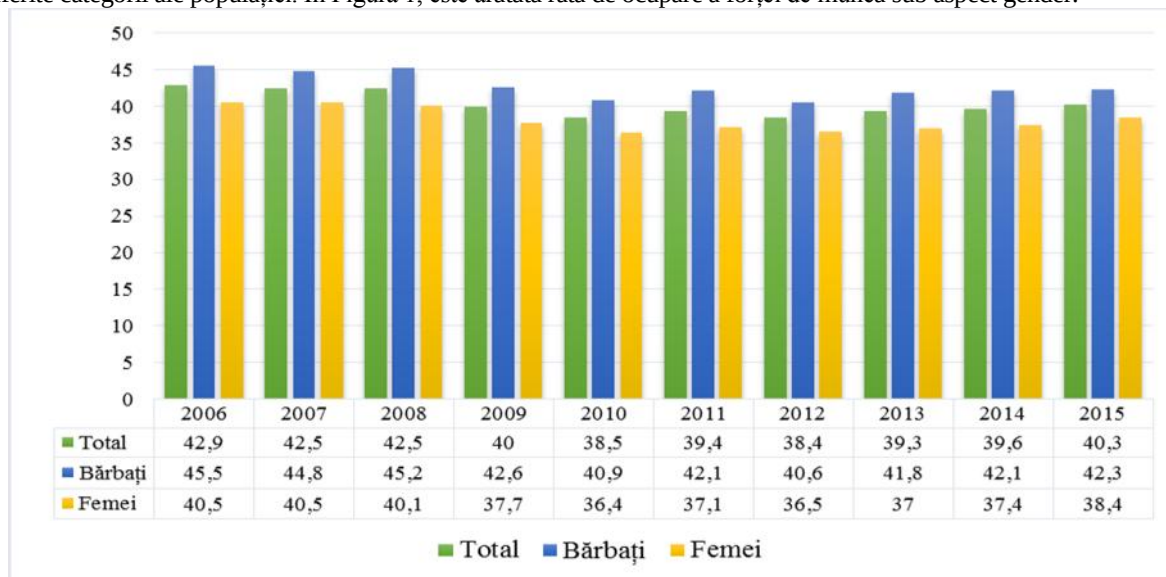

Fig. 1. Rata de ocupare a forței de muncă sub aspect gender, în perioada 2006-2015

Sursa: Elaborată de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Analizând informația din Figura 1, constatăm o rată de ocupare a forței de muncă destul de redusă. În perioada analizată – 2006-2015 – rata de ocupare s-a redus de la 42,9%, în anul 2006 până la 40,3% - în anul 2015. Comparativ cu unele țări membre ale UE, rata de ocupare în Republica Moldova este de aproape 2 ori mai mică. Analizând rata de ocupare sub aspect gender, observăm că aceasta este și mai mică în rândul femeilor. În perioada analizată, rata de ocupare în rândul femeilor s-a diminuat de la 40,5% - în anul 2006 până la 38,4% - în anul 2015. În același timp, rata de ocupare în rândul bărbaților a fost, în medie, cu aproximativ 4,0 p. p. mai mare decât cea a femeilor. Totodată, trebuie menționat faptul că discrepanța dintre ocuparea în rândul bărbaților și ocuparea în rândul femeilor se reduce de la an la an. Dacă în anul 2006 discrepanța respectivă a fost de 5,0 p. p., apoi în anul 2015 aceasta s-a redus până la 3,9 p. p.

La fel, constatăm anumite probleme și tendințe în ceea ce privește ocuparea forței de muncă în funcție de vârstă. (Tabelul 1).

Tabelul 1. Structura ocupării forței de muncă în funcție de vârstă, în perioada 2010-2014

Nr.	Grupe de vârstă	2010		2011		2012		2013		2014	
1.	Total	1143,4	100	1173,5	100	1146,8	100	1172,8	100	1184,9	100
2.	15-24 ani	117,8	10,3	120,0	10,2	106,6	9,3	104,3	8,9	94,5	8,0
3.	25-34 ani	275,8	24,1	281,7	24,0	285,4	24,9	298,7	25,5	302,0	25,5
4.	35-44 ani	262,8	23,0	274,1	23,4	268,4	23,4	277,8	23,7	282,6	23,8
5.	45-54 ani	311,1	27,2	311,8	26,6	298,1	26,0	298,8	25,5	292,6	24,7
6.	55-64 ani	153,4	13,4	158,9	13,5	164,3	14,3	168,8	14,4	181,5	15,3
7.	Peste 65 ani	22,5	2,0	27,0	2,3	24,0	2,1	24,4	2,0	31,7	2,7

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Informația prezentată în Tabelul 1 demonstrează faptul că în Republica Moldova se înregistrează o ocupare disproporționată a forței de muncă în funcție de vârstă. Analizând structura ocupării forței de muncă în dinamică, observăm o descreștere a acestora în grupa de vârstă de 15-24 ani, aceasta reducându-se de la 10,3% în anul 2010 până la 8,0% - în anul 2014. În valoare absolută, forța de muncă ocupată cu vârsta de 15-24 ani s-a redus cu peste 23 mii persoane, în perioada analizată. Aceasta este determinată, în primul rând, de procesul demografic nefavorabil din Republica Moldova, dar și de tendințele migraționiste mai accentuate în această grupă de vârstă. Or, în ultimul timp, a crescut numărul tinerilor care își exprimă dorința de plecare peste hotare, în eventualitatea găsirii unui loc de muncă mai bine plătit ce i-ar asigura un nivel mai înalt al calității vieții.

De asemenea, constatăm o descreștere a populației ocupate pentru grupa de vârstă de 45-54 ani – de la 311,1 mii persoane în anul 2010 până la 292,6 mii persoane – 2015, ceea ce constituie o descreștere de aproximativ 19 mii persoane. Una din cauzele reducerii numărului populației ocupate din această categorie de vârstă s-ar datora faptului că meseriile deținute de persoanele în cauză nu mai sunt solicitate pe piața muncii.

Pentru celelalte categorii de vârstă se înregistrează o ușoară creștere a populației ocupate, inclusiv în rândul persoanelor cu vârsta peste 65 ani. Creșterea numărului populației ocupate în grupa de vârstă de peste 65 ani, cu aproape 10 mii persoane, ar putea fi determinată de nivelul mic al pensiei, insuficient pentru acoperirea nevoilor acestora, salariul fiind o sursă suplimentară de venit, în cazul dat.

Analizând populația ocupată în perioada 2010 – 2015, observăm că aceasta a crescut cu peste 60 mii persoane. În mare parte, se datorează creșterii numărului lucrătorilor pe cont propriu (Figura 2).

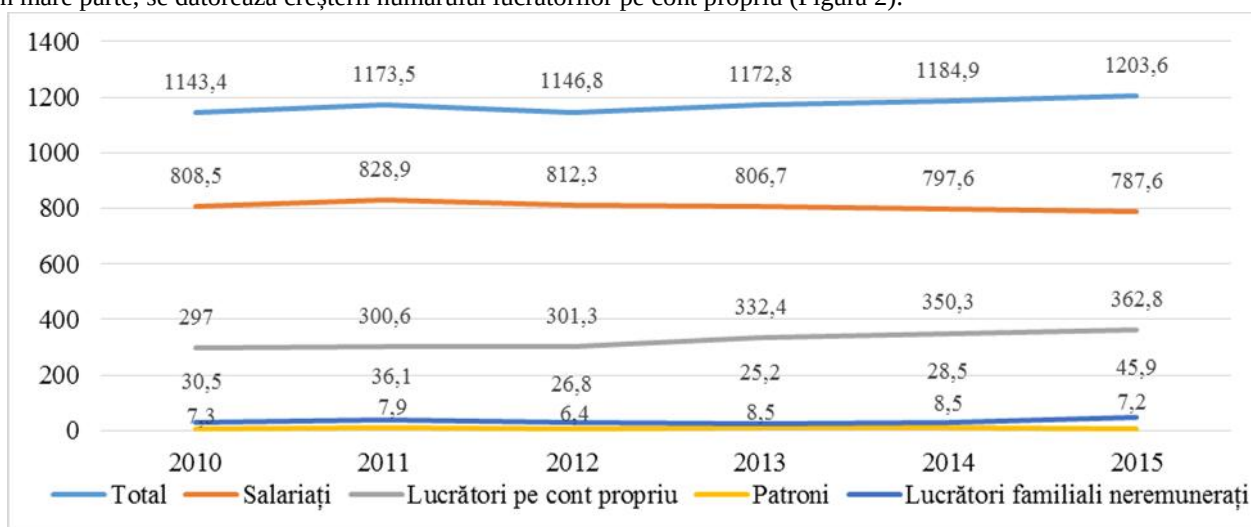

Fig. 2. Ocuparea forței de muncă în funcție de statutul profesional, în perioada 2010-2015

Sursa: Elaborată de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Analizând informația din Figura 2, constatăm o descreștere a numărului salariaților. În perioada analizată, numărul acestora s-a diminuat cu peste 20 mii persoane. Aceasta poate fi și consecința crizei economice prin care trece Republica Moldova în care mai multe persoane și-au pierdut locurile de muncă. În același timp, a crescut semnificativ numărul lucrătorilor care activează pe cont propriu. Dacă în anul 2010 numărul lucrătorilor pe cont propriu a fost de 297,0 mii persoane, apoi în anul 2015 numărul acestora a crescut până la 362,8 mii persoane. Ca rezultat, aceasta poate conduce la creșterea numărului persoanelor care activează în afara cadrului legal. Dacă în Figura 2 este prezentată ocuparea forței de muncă în valori absolute, în Figura 3 este arătată structura acesteia.

Fig. 3. Structura ocupării forței de muncă în funcție de statutul profesional, în perioada 2010-2015

Sursa: Elaborată de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Ponderea cea mai mare în structura populației ocupate revine salariaților, după care urmează lucrătorii pe cont propriu. Deși salariații constituie cea mai mare categorie a populației ocupate, în perioada analizată, ponderea acestora s-a diminuat de la 70,7% în anul 2010 până la 65,5% în anul 2015. În același timp, constatăm o creștere a ponderii lucrătorilor pe cont propriu. În perioada analizată, ponderea acestora a crescut cu aproximativ 4,0 p. p.

Prezintă interes și în ceea ce privește rata ocupării forței de muncă în funcție de nivelul studiilor (Tabelul 2).

Tabelul 2. Rata de ocupare a forței de muncă în Republica Moldova în perioada 2009-2015 pentru populația cu vârsta de 15-64 ani în funcție de studii, %

Nr.	Rata de ocupare	Anii			
		2009	2011	2013	2015
1.	Total	40,0	39,4	39,3	40,3
2.	Populația cu studii superioare	62,2	59,2	59,3	57,0
3.	Populația cu studii medii de specialitate	52,1	50,6	46,3	45,7
4.	Populația cu studii medii profesionale	50,4	50,0	45,5	46,9
5.	Populația cu studii medii sau liceale	35,8	35,2	35,6	36,8
6.	Populația cu studii gimnaziale	26,0	26,2	28,2	30,3

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Analizând informația din Tabelul 2, putem vorbi de un paradox. Dacă în țările dezvoltate, rata de ocupare în rândul populației cu studii superioare crește, în Republica Moldova aceasta s-a redus cu peste 5,0 p. p., în perioada 2010 – 2015. Totodată, constatăm o creștere a ratei ocupării în rândul populației cu studii gimnaziale. Dacă în anul 2010, a constituit doar 26,0%, apoi, în anul 2015, aceasta a ajuns până la 30,3%. Plecarea peste hotare a tinerilor, imediat după finalizarea studiilor gimnaziale, a condus la înregistrarea unui deficit de forță de muncă necalificată în Republica Moldova. La fel, observăm discrepanța destul de mare între rata ocupării în rândul populației cu studii superioare și cea cu studii gimnaziale. În anul 2015, această discrepanță a fost de aproape două ori mai mare. În perioada analizată, rata de ocupare s-a redus nu doar în rândul populației cu studii superioare, ci și în rândul populației cu studii medii de specialitate și studii medii profesionale.

Cu toate că, Strategia ocupării forței de muncă pentru anii 2007-2015 prevedea o creștere a ratei ocupării până la 60% în anul 2015, acest obiectiv nu a fost realizat. Spre sfârșitul perioadei acest indicator a fost de doar 40,3%.

O problemă majoră pentru Republica Moldova o reprezintă nivelul mare al ocupării forței de muncă în agricultură (Tabelul 3).

Tabelul 3. Structura ocupării forței de muncă p activități economice, în perioada 2010-2015

Nr.	Activități economice	2010		2012		2014		2015	
1.	Total	1143,4	100	1146,8	100	1184,9	100	1203,6	100
2.	Agricultură	314,7	27,5	303,3	26,5	361,1	30,5	381,9	31,7
3.	Industrie	145,8	12,8	150,9	13,2	145,6	12,3	148,3	12,3
4.	Construcții	67,5	5,9	70,2	6,1	66,4	5,6	65,4	5,4
5.	Comerț, Hoteluri și restaurante	213,4	18,7	209,3	18,2	202,8	17,1	189,6	15,8
6.	Transporturi și comunicații	63,7	5,6	70,5	6,1	67,7	5,7	76,3	6,3
7.	Administrație publică, Învățământ, Sănătate și asistență socială	250,7	21,9	247,2	21,6	230,9	19,5	235,8	19,6
8.	Alte activități	87,6	7,6	95,5	8,3	110,3	9,3	106,4	8,9

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Potrivit datelor statistice, agricultura rămâne acel domeniu de activitate în care este antrenată cea mai mare parte a forței de muncă. Cu toate acestea, în perioada 2010-2015, populația ocupată în agricultură a crescut cu peste 67 mii persoane. Aceasta a făcut ca ponderea populației ocupate în agricultură să atingă 31,7% din totalul populației ocupate, un nivel de ocupare destul de înalt comparativ cu cel înregistrat în țările cu o economie dezvoltată. Or, nu putem vorbi de o economie competitivă și performantă pe care dorește s-o dezvolte Republica Moldova, în care aproape 1/3 din populația ocupată este antrenată în sectorul agrar.

Totodată, observăm o diminuare considerabilă a populației ocupate în sfera serviciilor: comerț, hoteluri și restaurante – de la 213,4 mii persoane în anul 2010 până la 189,6 mii persoane în anul 2015, înregistrându-se o reducere de aproape 3,0 p. p. La fel, constatăm o diminuare a populației ocupate în sectorul bugetar: administrație publică, învățământ, sănătate și asistență socială. În perioada analizată, aceasta s-a redus cu peste 2,0 p. p. În același timp, o creștere nesemnificativă a populației ocupate se observă în așa domenii de activitate ca: industrie, transporturi și comunicații.

Pentru majoritatea populației ocupate, este important ca activitatea acestora să se desfășoare într-un cadru formal, prin încheierea unui contract individual de muncă, fapt ce îi conferă mai multă siguranță. Cu toate acestea, există încă un număr suficient de mare al populației ocupate care recunosc că activitatea desfășurată de aceștia la locurile lor de muncă are un caracter informal. În Figura 4 este prezentată structura ocupării forței de muncă în funcție de tipul locului de muncă.

Fig. 4. Structura ocupării forței de muncă în funcție de tipul locului de muncă în perioada 2010-2015

Sursa: Elaborată de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Rezultatele obținute în Figura 4 demonstrează faptul că în Republica Moldova există un număr mare al populației ocupate care activează la un loc de muncă informal, însă cel mai grav este că acest număr este în creștere. În perioada 2010 – 2015, ponderea forței de muncă care activează la un loc de muncă informal a crescut cu aproape 4,0 p. p. Aceasta a făcut ca, în anul 2015, forța de muncă ce activează la un loc de muncă informal să depășească 1/3 di totalul populației ocupate.

Luând în considerație problemele cu care se confruntă Republica Moldova în materie de ocupare a forței de muncă, în prezent este în proces de elaborare a unei noi Strategii de ocupare a forței de muncă 2016-2020, prin luarea în considerație a obiectivelor fixate în Strategia Europa 2020.

Concluzii

Ocuparea forței de muncă reprezintă o problemă destul de importantă care preocupă fiecare țară. În funcție de nivelul de ocupare al forței de muncă putem aprecia, la general, nivelul de dezvoltare economică și socială a țării. Or, cu cât rata de ocupare a forței de muncă este mai mică, cu atât mai mari sunt problemele de ordin social cu care se

confruntă țara respectivă. În prezent, rata de ocupare a forței de muncă în Republica Moldova este destul de mică, comparativ cu cea înregistrată în țările membre UE. Nivelul de ocupare a forței de muncă este determinat și de nivelul de competențe profesionale a populației apte de muncă. De aceea, se impune formarea unei forțe de muncă instruite și sănătoase, capabile să mențină competitivitatea și capacitatea de instruire pe tot parcursul vieții active.

Nivelul redus al ocupării forței de muncă în Republica Moldova se datorează și nivelului salariilor cu care se operează pe piața muncii, ceea ce face ca posturile de muncă vacante să fie neatractive pentru cei aflați în căutarea unui loc de muncă.

BIBLIOGRAFIE

1. Barr, N. (1994), *Labor markets and social policy in central and eastern europe*, University Press, Oxford.
2. Bîrcă, A. (2015) *A comparative analysis of the labour market behavior in the European Union and the Republic of Moldova*. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu. Economy Series. nr. 6. p. 46-55.
3. Bostan, I., Grosu, V. (2010), The social effects of the current economic crisis on the European Union labour market. *Revista de Cercetare si Intervenție Socială*, 31 p. 7-21.
4. Chenic, A. Ș. (2012). *O analiză de actualitate a evoluțiilor și structurilor pe piața muncii în Uniunea Europeană în corelație cu cerințele flexibilității pieței muncii*. Economie teoretică și aplicată, Vol. XIX, nr. 3(568), p. 76-95.
5. Cojuhari, A., Dorofeev, L. (2014), *Aspecte conceptuale privind piața muncii și reflectarea lor în Republica Moldova*. Economica, nr. 3, p. 59-69.
6. Frunzaru, V. (2009). *Ocuparea forței de muncă. Politici europene*. Tritonic, București.
7. Koistinen, P. (2001), *A future european employment model?* disponibil online la <http://www.uta.fi/iss/monnetcentre/wordit/Future11.rtf>.
8. Mărginean, I., Bălașa, A. (coord.) (2002), *Semnificația cercetărilor de calitate vieții*, Calitatea Vieții în România, Editura Expert, București.
9. Popescu, Iu. (2013), *Mituri și tendințe pe piața muncii*. Tribuna economică, nr. 24, p. 18-21.
10. Vaculovschi, D. (2011), *Impactul crizei economice mondiale asupra politicii de ocupare a forței de muncă din Republica Moldova*. Economica nr. 2, p. 51-60.
11. <http://www.statistica.md/> (accessed 10 June 2016).
12. <http://www.anofm.md/> (accessed 10 June 2016).

**MECANISMELE SOCIALE
ALE REPRODUCERII STRATIFICĂRII POPULAȚIEI**

***Gheorghe CĂLCĂI, doctor, cercetător științific coordonator
Institutul de Cercetări Juridice și Politice, AȘM***

Sociological research demonstrated that the reproduction of social stratification of population is influenced by a system of social mechanisms whose influence speed up or slow down the development of this process. The study aims at highlighting the system of social stratification of the population, its classification and analysis. The methodological foundation of the investigation is based on the classical and contemporary sociologists. The field information on the researched topic was collected using questionnaire, documented study and sociological observation. The study proves that these mechanisms ensure social division of the population into groups, the presence of a stratification system and contributes to the elimination of the controversial manifestations and tendencies to escape from under the influence of legal control and the division of the individuals on the social hierarchical scale.

Cuvinte-cheie: doctorat, domenii științifice, teze, dinamica susținerilor, evaluare, doctoranzi, conducători de doctorat.

Cercetările sociologice demonstrează că reproducerea stratificării sociale a populației este influențată de un sistem de mecanisme sociale, acțiunea cărora grăbesc sau încetinesc dezvoltarea acestui proces. Investigația a avut ca scop evidențierea sistemului de mecanisme sociale ale reproducerii stratificării populației, clasificarea științifică și analiza lor. Baza metodologică a investigației o constituie concepțiile sociologilor clasici și contemporani. Informația din teren la tema cercetării a fost colectată cu ajutorul metodelor: ancheta bazată pe chestionar, studierea documentelor și observația sociologică. S-a constatat că aceste mecanisme mențin inegalitatea între oameni și grupuri, garantează sistemului stratificațional viabilitate, contribuie la eliminarea manifestărilor controversate, disputelor, tendințelor de ieșire de sub influența controlului legal și repartizează indivizii pe scara ierarhiei sociale.

Key words: social mechanism, population, stratification system, stratification reproduction, social division, social structure

Indiferent de gradul de dezvoltare, orice societate este diferențiată. Aceasta se datorează simultan influenței unui set de factori naturali (înnăscuți) și social-economici (proprietate, venit, prestigiu, putere) care diferențiază indivizii într-o infinită varietate. În interiorul structurii sociale oamenii sunt repartizați în așa mod, încât să completeze diversele statusuri și să îndeplinească anumite roluri. În rezultatul activității diversificate unele persoane sau grupuri sociale obțin mai mari șanse față de altele de a duce o viață decentă sau de a acumula anumite resurse (avere, putere politică, etc.). Măsurarea diferențierilor care se formează între grupurile de populație dă posibilitatea de a evidenția straturile din care este compusă societatea. În așa mod comunitatea umană se prezintă, nu numai ca un sistem diferențiat, dar capătă o înfățișare ierarhizată, după principiul „sus”-„jos”, iar fiecare individ își are locul său în această ierarhie.

Investigațiile sociologice ale stratificării sociale demonstrează, că oamenii sunt conștienți de inegalitățile existente între ei, li s-a format anumite opinii despre diferențierea socială, și destul de reușit își indică locul lor în structura ierarhică. Cercetarea sociologică efectuată în a. 2013 de către Centrul Sociologie și Psihologie Socială a ICJP AȘM demonstrează, că persoanele supuse chestionării (1241), după nivelul veniturilor acumulate, se autorepartizează în felul următor: 1,6% - fac parte din cohorta oamenilor foarte bogați, fără restricții de consum, 12,3% - se asociază cu oamenii înstăriți, care nu-și permit achiziționarea produselor din categoria „lux” (primul strat al grupului mediu). Cea mai mare parte – 55,5% se identifică cu oamenii nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii. A patra poziție o constituie stratul oamenilor prost asigurați (19,5%), care duc lipsa celor necesare, 8,2% dintre respondenți au declarat că statusul lor social face parte din grupul cetățenilor săraci, care se află în zona sărăciei, iar 2,9% intră în categoria celor mai săraci oameni, care se află la limita supraviețuirii.

Identificarea cu un anumit grup social nu implică faptul, că individul uman este satisfăcut de poziția pe care o ocupă în structura stratificațională a societății – mai mult decât atât, acesta poate provoca sentimente de neîncredere. Dar cei mai mulți oameni se împacă cu situația creată, o consideră ca ceva iminent și obișnuit, ca o stare normală a vieții.

În legătură cu aceasta putem admite, că în societate funcționează un sistem special de mecanisme, care protejează și reproduce ierarhia socială, implicând oamenii să accepte logica și principiile sale. Analiza detaliată a mecanismelor nominalizate prevede clasificarea lor în baza unor criterii științifice, aceasta devenind totodată o procedură a cercetării științifice. Folosind criteriul, „rolul exercitat de mecanismele de protejare și reproducere a structurii sociale” obținem următoarele tipuri de mecanisme sociale ale reproducerii și menținerii structurii stratificaționale a societății: 1. Mecanisme instituționale; 2. Mecanisme de legitimare a inegalității; 3. Mecanismele adoptării. În continuare vom examina aceste tipuri mai detaliat.

Mecanismele instituționale. Acest set de mecanisme cuprinde instituțiile sociale, care consolidează inegalitatea economică, politică și cea de status. De exemplu, instituțiile puterii politice, determină, cine și în ce condiții poate deține cele mai înalte poziții în sistemul structurii de stat. Instituțiile de proprietate și moștenire fac șansele oamenilor bogați și a celor care provin din familii sărace inegale, determină apartenența lor la diferite statusuri.

Instituțiile împart spațiul social, îl divizează, conturează profilul stratificării sociale, definesc condițiile, care îi

permite individului să pretindă la ocuparea anumitor poziții în societate, împiedică acele fenomene și interacțiuni, care pot zdruncina scheletul instituțional al relațiilor ierarhice deja constituit. De exemplu, reglementarea instituțională în societatea feudală împărțită în diferite pături și clase sociale se referea la protecția de către stat a privilegiilor pe care le avea aristocrația, oferindu-le drepturi speciale, privind accesul la putere, conducerea societății, chiar și la formarea familiei: se interzicea sau strict se limitau căsătoriile dintre nobilime și păturile sociale sărace. Instituțiile, care protejau ierarhia se sprijineau nu numai pe puterea de stat dar de asemenea și pe sistemul de valori, norme etice, tradiții asimilate de către conștiința socială. Astfel, biserica catolică în procesul depășirii principiilor egalitariste moștenite din epoca inițială a dezvoltării creștinismului din țările Europei Occidentale s-a transformat într-un garant ideologic de încredere a ierarhiei feudale.

Cu toate acestea societatea contemporană, care a proclamat egalitatea cetățenilor în toate sferile de activitate umană, are propriul său sistem de instituții, care susțin și mențin structura stratificațională. Alături de instituțiile politice și cele de proprietate deja nominalizate putem adăuga instituțiile de instruire, care oferă accesul la practicarea activităților de prestigiu celor care au obținut o diplomă de absolvire a unei universități să devină manageri superiori în organizații, firme, etc.

Atunci când instituțiile sociale nu-și pot exercita funcțiile lor de bază – satisfacerea necesităților populației în diverse sfere ale vieții sociale, ele devin disfuncționale. Acest fenomen se produce mai des în cazul când în societate se instaurează haosul și un mediu destabilizator provocat de abaterile și acțiunile distructive ale însuși instituțiilor sociale. În prezent în Republica Moldova la modul cel mai clar se observă disfuncțiile instituțiilor sociale. Ele se manifestă prin incapacitatea lor de a stabili viața socială din țară, de a o aduce în albia încrederii cetățenilor și optimismului. Pe parcursul ultimilor decenii oamenii trăiesc în condiții deosebit de dificile, duc un mod de viață alarmant. Poporul și-a pierdut încrederea în instituțiile puterii politice, considerând că guvernării nu mai sunt capabili să scoată țara din criza în care se află un sfert de secol. Fărădelegile, creșterea numărului infracțiunilor, criminalizarea institutiilor de bază ale statului, corupția, incapacitatea structurilor puterii de a rezolva problemele societății în interesul populației – acestea sunt indicii activității disfuncționale a multor instituții din societatea noastră.

Disfuncțiile instituțiilor negativ influențează și procesul de stratificare socială a populației. Acum rar ne întâlnim cu reproducerea straturilor pe verticală, avansarea persoanelor dintr-o categorie socială în alta, în schimb are loc procesul de adâncire a inegalităților dintre oameni, sporirea numărului persoanelor supuse ruinei materiale, reducerea clasei de mijloc și creșterea proporției păturilor sărace în structura populației.

Odată cu modificarea principiilor de stratificare verticală se schimbă și instituțiile sociale, care asigură funcționarea lor. În locul instituțiilor care consolidează principiul asceptic al ierarhiei apar instituții noi, care orientează indivizii spre obținerea unor rezultate palpabile în domeniul lor de activitate. Cu toate acestea instituțiile rămân ca garant al ierarhiei sociale, asigurând inviolabilitatea hotarelor dintre etajele superioare și cele inferioare ale ei.

Mecanismele de legitimare a inegalității sunt procese stabile și neîntrerupte de însușire de către populație a ideilor și percepțiilor necesității și fezabilității structurii stratificaționale deja constituite în societate.

Pe măsura ierarhizării relațiilor sociale în cadrul culturii oricăruia popor se formează și prind rădăcini adânci diferite mituri, credințe, ideologii, care cu ajutorul unor percepții și interpretări despre lume contribuie la consolidarea ordinii instituționale. De exemplu, în evul mediu era răspândită ideea despre proveniența Dumnezeiască a puterii de stat, și prin urmare, principiile și structura ierarhiei politice urmau să fie percepute ca fiind date de Dumnezeu și nu putea fi obiectul revizuirii. Sistemul de caste în India a fost cu puțință să existe atât de mult timp datorită faptului că și-a găsit justificarea în Hinduism, care susținea, că Brahma a creat primul om – Manu, apoi din corpul lui a fost făcute celelalte ființe umane din lume. Religia contribuia la consolidarea ierarhiei castelor, justifică originea divină a lor. Toți cei, care în India Antică se aflau în afara sistemului de caste, erau considerați oameni de prisos, cu ei nimeni nu dorea să comunice, ei formau stratul cel mai de jos, fundul societății.

Legitimarea inegalității se petrece și în procesul socializării omului, odată cu interiorizarea reprezentărilor, judecăților logice, credințelor. În epoca medievală, la baza acestui proces a stat acțiunile de formare a încrederii în răspândirea și înrădăcinarea tradițiilor încuviințate de puterea divină. În societatea contemporană există de asemenea anumite principii ideologice, acestea fiind completate cu anumite raționamente ale gândirii, recunoscând importanța existenței unor regulatori specifici ai vieții sociale, împiedicând manifestarea haosului și anarhiei. Viziunile egalitariste, care astăzi încă se manifestă întâlnesc o rezistență ideologică dâră ca fiind incompatibile cu existența umană. Omul contemporan este dotat cu anumite capacități, talent și cu un sistem bine încheiat de trebuințe și necesități, care intra în contradicție cu vechile reprezentări, iar ultimele îl lipsesc pe individ de forța sa motrică și de posibilitățile de autoperfecționare.

O particularitate deosebită a societății moderne este și faptul, că ea menține în conștiința de masă reprezentările despre necesitatea și oportunitatea ierarhiei sociale, oferind fiecărui cetățean șansa de a-și încerca puterea în dificila urcare pe treapta cea mai înaltă a stratificării. Astfel se creează condiții de a orienta energia celor nesatisfăcuți de poziția pe care o ocupă în structura ierarhică nu spre distrugerea structurii și a instituțiilor care o protejează dar la obținerea unor avantaje personale. În conștiința de masă se cristalizează ideea durabilă de formare a responsabilității personale pentru propriul destin, pentru locul pe care fiecare îl ocupă în piramida puterii, prestigiului și privilegiilor.

Mecanismele de legitimare a inegalității nu înseamnă numai acumularea unor raționamente despre ierarhia stabilită în societate. Cel mai important aici este asimilarea reprezentărilor prețioase, modelelor de comportare, caracteristicile subculturii fiecărui strat social. Diferențele dintre structura straturilor este o particularitate importantă a structurii sociale. În procesul vieții cotidiene, la fiecare etaj al ierarhiei sociale, oamenii își creează „lumea lor specială”, iar aceasta îi ajută să trăiască, să comunice între ei și să-și satisfacă nevoile. Obișnuindu-se în această „lume” ei depun

anumite eforturi menite să o protejeze și cu suspiciune privesc alte principii și puncte de vedere.

Observațiile noastre ne-au permis să stabilim că persoanele fără adăpost din or. Chișinău și-au format și ele subcultura lor. Nefericirea și lipsurile sunt compensate de sistemul propriu de valori. Ele sunt înclinate să ia cât mai mult de la viață, ignorând consecințele. Acestea n-au planuri de viitor, nu sunt încrezute în sine, pentru greutățile pe care le îndură învinuiesc alte persoane, împrejurări numai nu pe dânșii. Oamenii străzii mai mult preferă băuturile alcoolice și mai puțin hrana, manifestă un grad sporit de agresivitate, mereu provoacă neînțelegeri, deseori cauzează conflicte.

Sociologul american W.L. Warner a constatat, că reproducerea subculturii oricărei societăți se asigură datorită: familiei, cercurilor de prieteni și a unor asociații (cluburi) de tip închis. În familie se educă anumite obiceiuri de comportare, care corespund subculturii respective, se pun bazele orientărilor valorice. Cercurile de comunicare sunt niște grupuri de oameni apropiați, organizate mai întâi de toate după principiul apartenenței de un anumit strat social. Ele determină comportamentul indivizilor care fac parte din aceste grupuri, consolidând modelele de comportare. Intrarea în componența unor astfel de grupuri, cercuri de comunicare poate garanta ridicarea pozițiilor sociale (de status). Apartenența la anumite asociații „cluburi” de prestigiu, după Warner W.L. este de asemenea o garanție a schimbării statusului social, ridicării poziției de status a oamenilor. Straturile inferioare pot crea și ele de asemenea asociații – cum ar fi și cele profesionale care contribuie la menținerea unui anumit stil de comportare¹.

Mecanismele adoptării. Acestea reprezintă un set de procese social-psihologice, care reflectă particularitățile adoptării individului uman la structura stratificațională existentă în societatea dată. În procesul socializării omul de obicei însușește normele, principiile, legitățile societății și aceasta îl face ca el să se împace cu ierarhia stratificațională deja stabilită. Fiind educat într-un anumit mediu social, însușind valorile culturale și modul lui de viață, individul de obicei se obișnuiește și cu consumul acestui mediu, compară planurile de viață cu posibilitățile lui de a le realiza, iar în activitatea sa se conduce de normele și regulile asimilate. Dorința de a se ridica pe scara ierarhică se anihilează datorită dificultăților materiale, problemelor adaptării care pot apărea în noile condiții de viață, necunoașterea moravurilor și obiceiurilor oamenilor din noul strat. Prin urmare, individul, mai degrabă va continua să trăiască sa-și realizeze planurile sale de viață în condițiile pe care le are, el nu va recurge la un mediu social nou, chiar dacă aceasta poate fi ceva mai prielnic. Condițiile de viață cunoscute, înțelese și accesibile se întipăresc în viziunea și cultura lui și îl fac ostatic al stratului său social.

Cazuri de adoptare a indivizilor umani la structura stratificațională a societății în viața de toate zilele întâlnim destule. Drept exemplu poate servi activitatea de muncă a lucrătorilor din agricultura țării noastre din perioada de până la 1990. Condițiile de muncă în această ramură a economiei erau severe, uneori foarte grele. Se semănau câmpurile și se recolta producția agricolă în condiții climatice aspre (sub ploaie, arșiță, vânt, frig etc.), lucrătorii erau lipsiți de echipamentul necesar. Plus la aceasta munca țăranilor era rău remunerată. Însă sătenii nu dispuneau de alternative, la țară locuri cu condiții de muncă mai bune nu existau. La oraș, în alte regiuni ale țării nu se hotărau să plece, n-aveau pregătire profesională corespunzătoare, locuințe și nu cunoșteau specificul vieții de acolo. Aceasta îi impunea pe țărani să rămână în sat și să trăiască acolo, să lucreze în gospodăriile colective din localitățile lor. Necitând la faptul că lucrau din greu, ei se adaptau la condițiile existente și apreciau munca pe care o efectuau destul de înalt. Datele unei cercetări sociologice realizate în a. 1978 demonstrează că 66,1% din numărul total al persoanelor investigate (2392) declarau că sunt satisfăcute de munca lor. Deci oamenii se acomodau la condițiile rurale, le modificau și continuau să facă parte din structura stratificațională a satului din perioada respectivă.

În așa mod, mecanismele reproducerii sistemului stratificațional al societății reprezintă un ansamblu de procese împărțite în trei grupuri: a) instituționale, se referă la consolidarea și stabilizarea inegalității lor din societate, b) de legitimare a inegalităților și integrare a grupurile de populație și c) ale adoptării la condițiile stratificaționale existente. Aceste mecanisme mențin un anumit grad de inegalitate între oameni, garantează reproducerea permanentă a stratificării populației, asigură sistemului stratificațional stabilitate și viabilitatea necesară, contribuind la eliminarea manifestărilor controversate, disputelor, nesupunerilor, tendințelor de ieșire de sub influența controlului legal și repartizează indivizii pe scara ierarhică a societății.

BIBLIOGRAFIE

1. http://als.wsu.ru/books/ch_sotsilogija/page0019.asp
2. Социальные резервы сельскохозяйственного производства. Кишинев, 1981, с.14.

GESTIONAREA CUANTIFICĂRII ECONOMIEI TENEBRE ÎN SCOPUL ORGANIZĂRII EFICIENTE A FINANȚĂRII SFEREI SOCIALE

**Gheorghe COSTANDACHI¹, doctor în economie,
Conferențiar cercetător, Președinte Agenția "EMAS", RM**

Prezenta lucrare identifică mecanismele și instrumentele prin care trebuie administrat și gestionat fenomenul economiei tenebre pentru o mai bună organizare și administrare a calității protecției sociale. Lucrarea vine să clarifice situațiile ce țin de necesitatea evaluării economiei subterane, la fel răspunde la mai multe întrebări complicate. Autorul a relevat metodele de estimare a economiei tenebre, a făcut referință la situația din Moldova legată de aceste fenomen și a evidențiat impactul financiar și principalele consecințe asupra societății și sferei sistemului social. În lucrare se mai menționează fenomenele legate de toleranța, cu care se bucură economia subterană din partea societății civile, structurilor de stat și publice, la fel din partea celor ce desfășoară onest activitățile sale în zona legală. Acest obiectiv este realizat, utilizând mai multe forme de abordare a fenomenului, diferite analize și aplicații. Din contextul celor menționate lucrarea oferă concluzii și recomandări, argumentează necesitatea estimării economiei tenebre, trezind astfel interesul organelor de stat față de acest fenomen foarte grav.

This paper identifies the mechanisms and instruments needed to administrate and manage the the phenomenon of informal economy, for better organisation and management of social protection's quality, it comes to clarify the situations related to the need to assess the informal economy; and answer the more complicated questions. The author revealed the methods used to estimate the informal economy, made reference to the situation in Moldova related to this phenomenon and highlighted major financial impact and consequences on society and social system sphere. The paper also mentions about the tolerance related to this phenomenon, which gives facilities to the informal economy from civil society, the state and public structures and from those doing honest activities in the legal system. This aim is achieved by using multiple forms to approach the phenomenon, also the various analyses and applications. From the context introduced, this paper provides conclusions and recommendations, argues the need to estimate the informal economy, attracting the interest of state bodies towards this very serious phenomenon.

Introducere

În prezent Republica Moldova s-a trezit în pragul dilemei - cum de mișcat mai departe în condițiile actuale, când peste tot se desfășoară activități interzise, colectarea de impozite este una mai mult provizorie, iar cadrul instituțional, responsabil de fenomenele economice ilegale le gestionează, posibil, și în folosul său.

Un impact foarte puternic asupra dezvoltării sociale și economice îl au activitățile legale și ilegale neînregistrate în evidența oficială a structurilor de stat. Acestea influențează deciziile legate de politicile economice și sociale, frânează majorarea veniturilor unor păături sociale și angajați din sfera bugetară și influențează calitatea actului de guvernare a țării. În majoritatea țărilor cu nivel redus de dezvoltare, economia tenebră, în raport cu economiile oficiale, dețin o pondere considerabilă. Despre acest fapt vorbesc majoritatea studiilor și rapoartelor ale instituțiilor financiare internaționale cum sunt Banca Mondială, Fondul Internațional Monetar și altele. Cu cât o țară este mai dezvoltată economico-social, cu atât nivelul economiei tenebre este mai mic.

Problema cuantificării economiei tenebre depinde de mulți factori cum sunt cei politici, sociali, nivelul de educație, nivelul de corupție, nivelul de informare și lipsa unor instrumente și mecanisme funcționale. Prin esență, economia tenebră (subterană, gri etc.) este "umbră" economiei reale, care are proprietăți elastice, adică ea nu poate fi egală cu zero, în nici o condiție, poate avea indici mari sau mici. Cercetările ne permit să afirmăm că nivelul economiei tenebre flotează în funcție de specificul țării, politicile economice și juridice, dar și de culoarea guvernanților. În așa fel, pentru estimarea aproximativă a economiei tenebre este nevoie de elaborat un sistem metodologico-practic pentru estimarea cantitativă a activităților economice neoficializate. Una din problemele cheie este generată de lipsa unui sistem de evidență statistică și indicatori economici din economia reală, care ar putea servi drept bază estimării cantitative a elementelor valorice ale economiei tenebre.

Analizele relevă ca multe persoane fizice și juridice sunt atrase de tentația de a obține venituri cât mai mari și mai ușor, în timp cât mai scurt. Aceste procese, se manifestă mai puternic în condițiile, când lipsește coordonarea și controlul centralizat asupra fenomenelor ilegale a economiei. Fenomenul economiei tenebre ia naște în așa condiții, în care distribuția și redistribuirea devin instrumente de gestionare a activităților economice ilegale.

Situația fenomenului de economie tenebră în Moldova

Economia Republicii Moldova nu întrunește pe deplin aranjamentele unei economii de piață. Multiplele rapoarte a instituțiilor financiare internaționale și naționale, a unor experți economici, inclusiv situația raportată și recunoscută de oficialii moldoveni, relatează faptul că Moldova este cuprinsă de fenomenul economiei tenebre (neobservate, subterane, formale, informale), care conform celor nominalizați atinge între 35-65% din economia națională. Analiza situației relevă că procesele (fenomenele) economice tenebre, pe parcursul anilor 1992-2016, n-au fost supuse unei diagnosticări reale și responsabile.

Valoarea economiilor tenebre diferă în țările în proces de tranziție, de economiile ilegale ale unor state cu

¹ Costandachi Gheorghe, geocost@yahoo.com

economie de piață dezvoltată. În țările CSI acest fenomen se manifestă mai specific prin faptul, că sectorul de stat este destul de implicat în protecția și efectuarea tranzacțiilor și activităților ilegale economice. Avera publică este utilizată pentru obținerea veniturilor neoficiale de către funcționarii de stat, aici lipsesc niște delimitări clare între sectorul oficial și cel neoficial. Câmpul ilegal al activităților economice ilegale implică forța de muncă calitativă și profesioniști de calificare înaltă. Proporțiile de răspândire a domeniilor de producție, de către economia ilegală, a crescut esențial din cauza declinului economic și căderii de producere în economia oficială, în perioada anilor 1991-2009.

În viziunea noastră este admisibil, că fenomenul economiei tenebre, având caracter anti-ciclic, crește esențial în acele țări, unde declinul economic este mai mare. Metodele existente de estimare a volumului economiei tenebre nu sunt perfecte și din cauza aceasta oferă imagine eronată despre volumele și proporțiile sale reale și doar cu aproximație. Rezultatele diferă în funcție de metoda de estimare utilizată. Totodată analiza a stabilit că în perioada anilor 2010-2016, din cauza unor factori politici a fost tolerat de "surmenajul" economico-financiar din societate, care, în ultimul timp, se manifestă tot mai agresiv și obraznic. În acest context poate apărea întrebarea dacă sunt destul de competente și pregătite structurile și funcționarii, de care depinde amortizarea economică a fenomenului economiei tenebre.

Reieșind din scopul inițial, cercetarea noastră a demonstrat că necesitatea de a fi gestionată și ținută sub control, economia subterană este o sarcină stringentă a statului. Fiecare țară în măsura posibilităților încearcă să administreze aceste fenomene și își efectuează estimările respective. Astfel Republica Moldova nu trebuie să fie o excepție. Managementul corect trebuie să reducă dependența sectorului public și componentelor sale de fenomenele tenebre ale sectorului financiar-economic, care a devenit tot mai puternică în ultimii ani.

Estimările economiei neobservate, care în prezent sunt făcute de către organele competente în Republica Moldova, nu reflectă realitatea și totalitatea largă a fenomenelor tenebre și ilegale, mai mult ca atât, a celor puternic criminalizate. De aceea, prezenta cercetare vine să argumenteze necesitatea reală și stringentă de inițiere a evaluării fenomenelor economiei tenebre și impactul acesteia asupra vieții social-economice. În acest sens au fost abordate problemele identificării economiei tenebre și elementelor acesteia. Argumentarea necesității de evaluare a fenomenului economiei ilegale a devenit un imperativ al timpului, la fel ca și obligativitatea implicării instituțiilor de stat în procesul de evaluare și estimare a economiei ilegale și criminale.

Într-un stat, unde nivelul de corupție este foarte mare, nu este greu de explicat ipoteza ne-dorinței și interesului unor instituții publice în eliminarea fenomenelor tenebre, deoarece în cazul acesta li se înlătură "*mâna invizibilă*", care le aduce câștiguri negre. Dacă există acest fenomen, atunci în Republica Moldova există cu exactitate așa "*mâni invizibile*" și funcționari a *mâinii ieftine*.

Abordări conceptuale de estimarea economiei tenebre în Moldova

Analiza noastră a relevat că cele mai eficiente strategii sunt cele care nu iradiază economia subterană, ci o gestionează. Mai mulți economiști au încercat să definească, să măsoare și să stabilească efectele economiei subterane. Desigur de la țară la țară aceste efecte se manifestă diferit. O analiză a studiilor și a referințelor cu privire la economia tenebră a delimitat *trei direcții de abordare* a determinării dimensiunilor acesteia [1]:

I. În scopul manipularii - lansarea unor cifre cu caracter speculativ ai diferitor indicatori macroeconomici, în funcție de anumite interese conjuncturale. Uneori cifrele enunțate sunt asemănătoare situației economice existente într-o țară sau alta.

II. Enunțarea unor cifre a căror fundamentare este exclusiv un raționament logic, o bună cunoaștere a activității economice (atât formale, cât și informale). Acestea nu includ economia criminală sau ceea ce mai numim ilegală.

III. Cea mai exactă estimare este pe baza metodelor de evaluare bine definite, pentru care sunt elaborate anumite metodologii de calcul. Aceste metode sunt bazate pe ideea că economia subterană lasă urme, care apar pe piața muncii, în agregatele monetare sau sub forma dezacordului între venituri și cheltuieli. Această direcție oferă posibilitatea de a aborda problema prin prisma a mai multor modalități de estimare.

Pe plan internațional există mai multe metode de calcul a economiei subterane [2], care diferă una de alta în funcție de modalitatea de abordare, metodologia efectuării calculelor și altele. În continuarea vom prezenta cele mai utilizate metode:

a) *Supravegherea directă a economiei subterane*. Metoda se efectuează prin analiza datelor oferite de către agenții economici care își desfășoară activitatea, în întregime sau în parte, "în umbră". Aceasta metoda oferă șansa de a cunoaște structura economiei subterane, însă generează dubii, deoarece agenții economici nu sunt pregătiți să-și recunoască implicarea, chiar și în condițiile asigurării caracterului anonim.

b) *Metoda de analiza a unui eșantion de contribuabili*. Această metodă începe cu amenințarea unor sancțiuni în cazul în care agenții economici ar refuza colaborarea, datele se obțin de la micii antreprenori, în mare parte se sustrag de la plata taxelor și impozitelor. Metoda este bazată pe acuratețe ce se limitează la activitățile taxabile, fără a se referi astfel la o parte semnificativă a economiei subterane. Deci nu este foarte reprezentabil din punct de vedere a volumelor.

c) *Metoda diferențelor de cheltuieli*. Metoda aceasta presupune că persoanele care lucrează în sectorul neoficial cheltuiesc mai mult, decât venitul lor declarat. Metoda constă în compararea rezultatelor înregistrărilor realizate în contabilitatea națională, în procesul determinării PNB prin cele două abordări: metoda veniturilor și metoda cheltuielilor. Se poate de presupus că diferența dintre cele două agregate, poate fi considerată ca bază pentru estimarea mărimii economiei tenebre. Metoda are avantaj, se calculează simplu și se aplică ușor, iar prin evoluția de la an la an, a mărimii relative a acestor diferențe, se poate explica evoluția generală a economiei tenebre.

d) *Metoda de comparare a forței de muncă*. O reducere a ofertei de forță de muncă nejustificată, poate fi luată ca o creștere a economiei tenebre. Oamenii muncesc, atât în economia subterană, cât și în cea oficială, astfel, prin

aplicarea acestei metode se pot evidenția diferențele. Ipoteza acestei metode se pornește de la rata de participare a altor țări sau rata de participare de la începutul perioadei examinate, ca estimare a ratei de participare reală. Astfel se obține diferența dimensiunii relative a forței de muncă neregulate în raport cu alte țări sau alte perioade. Mai există o variantă a metodei pe bază de chestionare și interviuri, în special prin sondaje și anchete asupra folosirii timpului. Aceste anchete sunt adresate celor antreprenori, care vând serviciile sale pe piața muncii negre, inclusiv și celor ce recurg la angajarea sau la serviciile altora.

e) *Metoda discrepanțelor în tranzacții*. Această metodă pornește estimarea de la un an considerat de baza în care nu a existat economie tenebră și se i-a în considerare un volum “normal” al tranzacțiilor, care rămâne același pe o perioadă de mai mulți ani. Aceste “presupuneri” pun în discuție acuratețea datelor obținute. Tot o dată este dificil de apreciat un volum al tranzacțiilor, mai ales dacă există cele desfășurate cu numerar. Nu poate fi aplicată în Moldova.

f) *Metoda comparativă a pieței monetare*. Pornește de la faptul că tranzacțiile din sectorul neoficial se realizează mai mult în numerar, este dificilă descoperirea lor de către autorități. Aceasta implică nivelul economiei tenebre determinat de cantitatea de numerar folosit la nivel național în plus, față de cel din tranzacțiile oficiale. Metoda este considerată mai exactă întrucât cantitatea și structura masei monetare sunt în mod detaliat cunoscute. Este de remarcat că și în cadrul economiei tenebre se folosesc plățile prin bancă sau prin mijloace electronice.

g) *Metoda consumului familial de energie electrică*. Este folosită în mai multe țări europene și presupune că în fiecare țară o parte a consumului familial (în gospodăriile individuale) de energie electrică este folosit în economia tenebră (neoficială). Pe de altă parte, un număr semnificativ din agenții economici neînregistrați își desfășoară diferite activități în cadrul gospodăriilor individuale sau obțin din acestea în mod direct venituri.

h) *Evaluarea pe baza datelor obținute în urma verificărilor fiscale și altor metode de control*. Această metodă de evaluare vine de la datele obținute de autoritățile fiscale în urma controalelor de descoperire a veniturilor sustrate de la impozitare, ignorând, astfel, răspunsurile date voluntar, pe bază de chestionare. Una din problemele acestei metode este considerată că rezultatele obținute sunt mult diminuate față de situația reală. În așa fel numărul mare al persoanelor, care nu depun declarație fiscală nu apar pe rol și în așa fel rămân descoperite doar accidental.

i) *Metoda DYMIMIC (dynamic multiple-indicators multiple-causes)* [3]. Această metodă ia în considerare cauze multiple care determină apariția, extinderea și efectele multiple a economiei tenebre în timp. Metoda este bazată pe teoria statistică a variabilelor neobservabile și constă din două părți, care leagă variabilele neobservabile la indicatorii observați. În acest caz rămâne o singură variabilă neobservată – mărimea economiei subterane. Pentru estimare se presupun un set de cauze și un set de indicatori, care sunt influențați de mărimea economiei subterane, astfel surprinzându-se dependența structurală a economiei tenebre de aceste variabile. Această dependență fiind folosită pentru previzionarea modificărilor mărimii economiei subterane în viitor. Interacțiunea, în timp, dintre cauzele $Z_{it}(i=1,2,...,k)$, mărimea economiei subterane X_t și indicatorii $Y_{jt}(j=1,2,...,p)$ este prezentă în Figura 1.

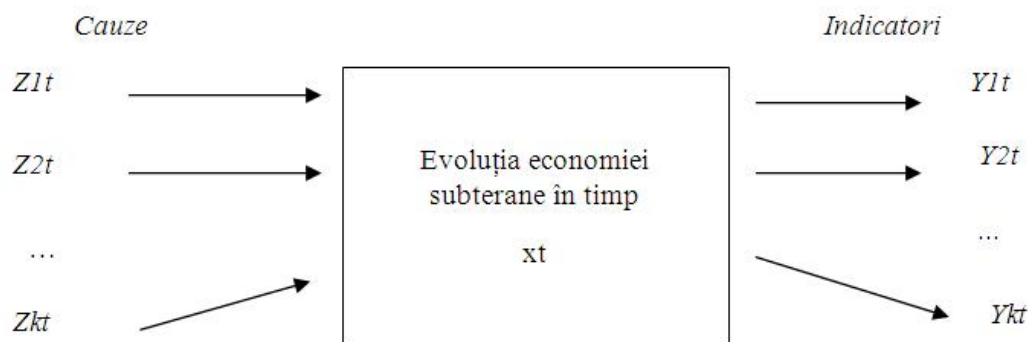

Fig. 1. Metoda DYMIMIC. Extinderea economiei subterane în viitor

Sursa: F. Schneider, „The Size of Development of the Shadow Economies and Shadow Economy Labor Force of 22 Transition and 21 OECD Countries: What do we really know?”, Institute of Public Finance, Zagreb, 2002

Estimarea economiei tenebre în Moldova

În urma cercetării s-a constatat că în Republica Moldova economia tenebră nu se calculează, nu există metode și metodologie de colectare a datelor și nici celor de estimare. Totodată Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova estimează așa numita economie neobservată. Estimările respective se efectuează conform metodologiei elaborate de BNS, descrisă în publicația „Măsurarea Elementelor Economiei Neobservate în Republica Moldova”, ediția 2003 [4]. În această publicație sunt descrise bazele conceptuale privind economia neobservată, metodele și sursele de informație utilizate în estimarea elementelor economiei neobservate.

Metoda de estimare a economiei neobservate în Moldova se realizează prin utilizarea informației cererii și ofertei forței de muncă. Aceasta constă în determinarea numărului persoanelor implicate în economia neobservată prin compararea numărului acestora din Ancheta asupra Forței de Muncă în Gospodării cu cel obținut în Ancheta Statistică a Întreprinderilor. Ancheta asupra Forței de Muncă în Gospodării cuprinde toate persoanele ocupate, inclusiv și cele în sectorul neformal, iar Ancheta Statistică a Întreprinderilor (Ancheta Structurală) cuprinde numai numărul persoanelor

angajate oficial.

În așa fel se compară numărul patronilor și salariaților acestora din Anchetele asupra Forței de Munca în Gospodării și Statistica Întreprinderilor. Compararea se face pentru toate activitățile, inclusiv pentru cele slab reprezentate în Ancheta Statistică a Întreprinderilor. Analiza informației obținute demonstrează structura neomogena a întreprinderilor (talie, tipul activității, volumul producției, etc.), fapt, care impune divizarea acestora pe grupe, în rezultatul căreia, se consideră, ca estimarea producției este mai veridică. Inspectoratul Fiscal Principal de Stat (IFPS) prezintă în adresa Departamentului Statistică și Sociologie informația cuprinsă în formularul nr. 4-SF «Raport privind activitatea de control» care se generalizează la nivel de Inspectorat Fiscal Principal de Stat și include datele din toate oficiile fiscale teritoriale.

Analizele demonstrează că esența și funcțiile acestei metodologii nu au legături directe cu volumul economiei tenebre. Astfel, în Republica Moldova economia tenebră rămâne în continuare un fenomen nestudiat. Elementele care fac parte din economia neobservată sunt cunoscute iar metodologia estimării este foarte aproximativă.

Conform estimărilor BNS, economia neobservată în Republica Moldova are o pondere importantă. În același timp, conform prezentărilor și calculelor BNS, economia neobservată este parte componentă a PIB-ului. Adică economia neobservată nu poate fi comparată cu PIB-ul, dar numai ca pondere a acestuia deoarece ea este inclusă în valoarea PIB-ului. Estimările se efectuează doar cu scopul de a afla cota ei parte în PIB.

Analiza în dinamică a economiei neobservate din Moldova relevă un caracter nestabil cu devieri de la an la an, Figura 2. În așa mod în perioada analizată, anii 2000-2014, cea mai mare valoarea economiei neobservate a fost înregistrată în anul 2000 și constituind 34,65%, iar cel mai redus nivel în 2007 cu 20,6%. Cea mai mare contribuție la formarea VAB a fost înregistrată în anul 2000 cu 39,5%, iar cel mai jos nivel a fost în 2010 cu 24,8%.

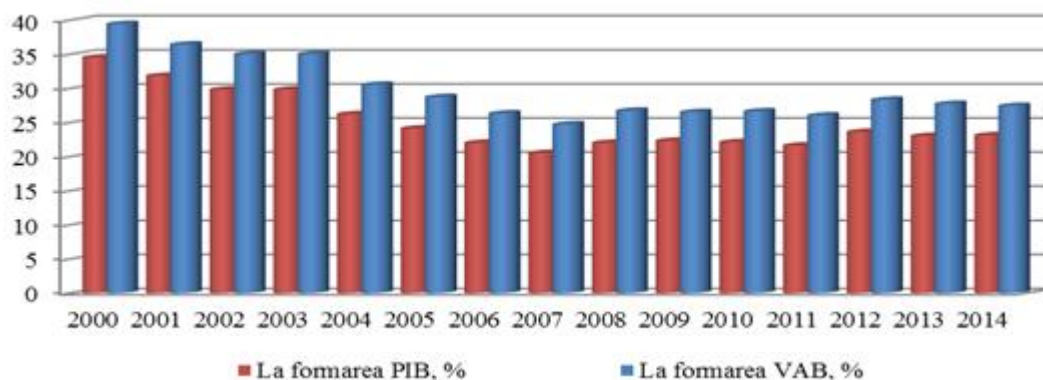

Fig. 2. Dinamica contribuției economiei neobservate în Republica Moldova, anii 2006-2014(%)

Sursa: Conform datelor Biroului National de Statistica al Republicii Moldova

Analizele datelor statistice reflectate în Rapoartele privind situația social – economică din Republica Moldova [5]ⁱ, sunt prezentate neuniform, astfel complicând procesul de efectuare a cercetărilor, analizelor, calculelor, estimărilor și elaborarea prognozelor legate de economia neobservată și ilegală.

Economia tenebră este un fenomen care funcționează paralel cu economia legală, nu este calculată de PIB și nici valoarea adăugată produsă de aceasta nu este inclusă în VAB. Astfel economia ilegală produce indice cu valoare adăugată neestimată și necunoscută de autoritățile Republicii Moldova. Începând cu anul 1994 au fost făcute mai multe tentative de a declara că economia ilegală cuprinde o parte foarte mare din Economia națională înregistrată. Conform unor publicații din mass-media, dar și unor declarații făcute de-a lungul anilor de unele organe financiare internaționale, economia ilegală ar constitui aproximativ de la 30% până la 75% în diferite perioade ale evoluției economiei Moldovei. Toate aceste declarații și publicații făcute prin presă sau diferite rapoarte nu au nici o argumentare economică și științifică. În Moldova nu există nici un studiu sau cercetare aprofundată, care ar prezenta rezultate relevante legate de fenomenul economiei ilegale.

Conform raportului internațional [6] publicat în 2006 și 2010 economia tenebră în Moldova constituie 45,1% și respective 44,3%. Conform acestor publicații Moldova se situează pe locul 102 din 162 de țări. Conform raportului Băncii Mondiale, cel mai mare nivel al economiei tenebre din 151 de țări, în 2007, îl deținea Georgia cu 68,8% din PIB, urmată de Bolivia și Azerbaidjan cu 68,1% și 63,3% respectiv. Cel mai redus nivel al economiei tenebre a fost înregistrat în Suedia cu 8,6%, SUA – 8,8% și Austria – 9,8%.

Nivelul economiei tenebre în lume menține trend în creștere. Dacă în 1997 nivelul mediu al economiei tenebre în lume era de 32%, în 2009 aceasta atingea 36,5%. Reducere nesemnificativă a nivelului acesteia a fost înregistrat numai în 11 țări.

Estimarea și impactul economiei tenebre din Moldova

În prezent în Republica Moldova, nu există nici un studiu sau analiză, care cu precizie să demonstreze prezența economiei ilegale, ponderea reală a acesteia în volumul economiei naționale, costurile reale ale acesteia, impactul real asupra sferei sociale, impactul asupra sectorului rea al economiei. Procesul de estimare real a economiei tenebre devine unul foarte complex cu multe probleme și bariere. Realizarea unei asemenea sarcini este complicată, deoarece există puțină experiență de estimare a economiei ilegale. Unii experți din Republica Moldova constată că estimarea economiei

tenebre poate deveni una problematică ori imposibil de realizat din cauza nivelului mare de corupție și protecție a celor ce sunt preocupați de aplicarea activităților economice ilegale și criminale. Tot o dată ascunderea continuă a acestui fenomen, pune sub amenințare procesele de organizare a administrării și funcționării sistemului social în întregime.

Consecințele faptului provocat de devastarea sistemului bancar își aduce amprenta extrem de complicată asupra asigurării și protecției sociale pentru cetățenii din Moldova. Astfel, furturile miliardelor de lei din sistemul bancar, care au avut loc pe parcursul anilor 2011-2014, lasă o amprentă extrem de gravă asupra administrării proceselor din sfera socială. Analiza profundă a acestui fenomen grav, scoate în evidență consecințe care vor trebui suportate de cetățenii simpli, cărora statul este obligat, conform constituției, să le asigure condiții de viață decente.

Analiza spectrului de activități tenebre a scos un fenomen mai nou pentru Moldova. Acesta ține de activitățile financiare și bancare. Este demonstrat faptul că prin sistemul bancar al Moldovei, în ultimii ani, au fost spălate peste 18,5 miliarde dolari SUA. Fenomenul spălării banilor tot este o activitate prin care banii din activități dubioase se legitimează sau invers banii din activități legale și diferite surse legale se fură, astfel ocolind obligațiunea de a achita taxe în bugetul de stat. Spălarea de bani prin sistemul bancar mai are și o natură criminală. Majoritatea banilor spălați aveau proveniență din sursele bugetare ale Federației Ruse și bănci. În așa fel surse gigantice de mijloace bănești care au fost plătite de contribuabil au fost fraudate.

Pe de altă parte, fenomenul de economie tenebră lasă consecințe grave în formarea surselor de administrare și funcționare a sistemului sferei sociale. Una din consecințele principale este legată de prejudiciile și pierderile financiare ale statului din cauza acestui fenomen. Din cauza aceasta, statul pierde anual miliarde de lei, care ar trebui să fie destinați necesităților sociale.

Analiza cadrului instituțional permite de a face concluzia că în Republica Moldova există instituțiile respective, pentru activitatea cărora statul cheltuie fonduri financiare impunătoare, care trebuie să evalueze valoarea economiei tenebre, însă efectul acestora rămâne de dorit. Trebuie de conștientizat că în procesul de realizare a unei eventuale estimări a economiei tenebre, își pot face apariția diferite bariere din partea unor actori, instituții, structuri publice și private și mass-media, pot apărea obstacole din partea unor oameni din mediul de afaceri cu importanță și pondere mare în societate, structurilor de forță etc.

Analiza prealabilă a unor discuții în profunzime cu unii actorii din sectorul real al economiei, relevă interesul de începere a eliminării acestui fenomen în procesul de dezvoltare a țării în ansamblu. Mai mult ca atât, mulți agenți economici sunt gata de a colabora cu organele și structurile respective în scopul scoaterii la lumină a elementelor-cheie și părților componente ale economiei tenebre în schimbul libertății funcționării lor în continuare pe făgașul legal. Alții sunt gata să indice asupra unor mecanisme, metode și instrumente concrete cu care sunt facilitați de unii funcționari publici în schimbul unor plăți.

Analiza rapoartelor de activitate a Guvernelor Republicii Moldova nu a depistat referințe la fenomenul economiei tenebre, relevă o incertitudine puternică și o situație nervoasă, mai ales, când societatea civilă amplifică discuțiile asupra fenomenului de economie criminală și ilegală. Mai mult, persoanele cu decizie politică și economică ocolesc acest fenomen, nu furnizează practic nici o explicație față de acest fenomen, doar decât de situațiile, când sunt impuși doar să recunoască existența fenomenului dar nu și proporțiile acestuia.

Proporțiile acestui fenomen nu sunt cunoscute, dar toți simt rezultatul lui și necesitatea de a fi estimat din punct de vedere monetar, financiar, social și politic. Cel mai important indicator al economiei naționale Produsul Intern Brut nu este calculat real din cauzele reflecțiilor economiei ilegale. Efectele economiei tenebre se reflectă prin următoarele:

1. Distorsionează indicatorii macroeconomici și afectează creșterea economică;
2. Creează probleme sistemului bugetar – fiscal, frânează ritmul de dezvoltare social – economică și înrăutățește situația pe piața forței de muncă, inclusiv în sistemul de asigurări obligatorii și de asistență socială
3. Formează amenințări reale asupra sistemului monetar, pieței financiare, influențează negativ asupra sistemului bancar, reduce fluxul de monedă străină;
4. Reduce, în toate sferile, investițiile autohtone și străine în dezvoltarea sectorului real al economiei;
5. Reduce sentimentul de stabilitate și majorează nivelul de corupție în toate segmentele societății;
6. Altele.

Concluzii și recomandări

1. Fenomenul de economie tenebră provoacă prejudicii și pierderi exagerat de mari pentru bugetul de stat, fondurile de pensii, bugetul asigurărilor sociale obligatorii, fondului de asigurări în medicină și altele. Astfel, Republica Moldova este un stat cu un sistem de protecție socială foarte vulnerabil, din cauza prezenței masive în sectorul real al economiei a economiei tenebre.

2. Valoarea și proporțiile reale ale economiei tenebre în Republica Moldova nu sunt calculate, iar cifrele prezentate de BNS sunt mai mult cosmetice. Nu sunt cuantificate efectele economiei tenebre asupra sferei sociale, asupra fiecărui segment din sistemul sferei sociale.

3. În Republica Moldova fenomenul economiei tenebre cuprinde practic orice gen de activitate sau domeniu economic, statul nu este capabil de a ține sub control acest fenomen, iar în unele cazuri este protejat de unii funcționari care sunt tentați de corupere.

4. Republica Moldova dispune de un cadru instituțional bine format și de legislație armonizată la standardele UE, însă funcțiile acestora se dublează sau chiar se triplează, cresc sarcinile și vina unul pe altul, iar în rezultat fenomenul economiei tenebre se amplifică.

5. Pentru aplanarea situației se recomandă Guvernului și tuturor structurilor legate de reglementarea,

supravegherea și monitorizarea activităților de antreprenoriat de a elabora un sistem bine echilibrat pentru a începe cuantificarea reală a valorilor și proporțiilor economiei tenebre, mai apoi să elaboreze o strategie de aducere în zona legală și conformare fiscală a celor care aplică genuri de activitate gri sau ilegale.

6. Serviciile fiscal și vamal trebuie să-și elaboreze un program de colaborare cu alte servicii și structuri din țară care au în sarcina combaterea activităților ilegale sau gri, împreună să efectueze activități de profilactică a acestui fenomen, inclusiv prin informare masivă, petrecerea unor seminare, training-uri, mese rotunde, discuții publice și mass-media.

BIBLIOGRAFIE

1. Costandachi, Gheorghe, Moldova, pradă a economiei subterane și evaziunilor fiscale, Chișinău 2012, p. 10-21
2. Albu L., Ghizdeanu I., Iordan M., *Modele de estimare a economiei informale la nivel macroeconomic, unele considerații teoretice și metodologice*, Timisoara Journal of Economics, vol 1 nr.2/2008, pag. 175-188
3. F. Schneider, „The Size of Development of the Shadow Economies and Shadow Economy Labor Force of 22 Transation and 21 OECD Countries: What do we really know?”, Institute of Public Finance, Zagreb, 2002
4. „Măsurarea Elementelor Economiei Neobservate în Republica Moldova”, ediția 2003
5. <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2209>
6. http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/SHADOW_ECONOMIES_ITax.pdf
7. Friedrich Schneider, Shadow Economies and Corruption All Over the World: What Do We Really Know?, Institute for the Study of Labor, Bonn, Germany, September 2006, <http://library1.nida.ac.th/worldbankf/fulltext/wps05356.pdf>
8. Feige, E. – *The Underground Economies. Tax Evasion and Information Distortion*, New York, 1989, http://www.worldcatlibraries.org/oclc/17547266&referer=brief_results
9. M.Ray (1965), „*Estimating Tax Evasion: the Example of the Italian General Sales Tax*”, *Public Finance*, nr.20, p.366-392
10. Rapoartele Biroului Național de Statistică

НЕФОРМАЛЬНАЯ ЗАНЯТОСТЬ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА: МАСШТАБЫ И МЕРЫ ПО ЕЕ СОКРАЩЕНИЮ

**Анатолий РОЖКО¹, доктор, конференциар исследователь,
Национальный Институт Экономических Исследований
Зоя СТРЕМЕНОВСКАЯ², научный сотрудник,
Национальный Институт Экономических Исследований**

Актуальность темы обусловлена широкой распространенностью неформальной занятости в Республике Молдова. Целью исследования является оценка масштабов неформальной занятости и разработка мер по ее сокращению. Используются следующие методы: аналогов, сравнения, монографический, статистический. В результате исследования осуществлен анализ различных аспектов неформальной занятости и предложены меры по ее сокращению.

Ключевые слова: занятость, неформальный сектор, формальная занятость, гендерный аспект, территориальный разрез, сферы экономической деятельности

Actualitatea temei este determinată de răspândirea largă a ocupării informale. Scopul acestui studiu este evaluarea dimensiunii ocupării informale și elaborarea măsurilor de reducere a acesteia. În studiu au fost folosite următoarele metode de cercetare: analogiilor, comparația, monografică, statistică. În rezultatul studiului a fost efectuată analiza diferitor aspecte ale ocupării informale și propuse măsurile de reducere a acesteia.

Cuvinte-cheie: ocuparea, sectorul informal, ocuparea formală, aspectul de gen, profil teritorial, activități economice

The relevance of the scientific theme caused by the wide prevalence of informal employment in the Republic of Moldova. The objective of the study is the assessment of scales of informal employment and development of measures on its reduction. In the research the next methods were used: analogues, comparisons, monographic, statistics. In the result of the study the analysis of various aspects of informal employment and proposes measures for its reduction were fulfilled.

Key words: employment, informal sector, employment formal, gender aspect, territorial profile, economic activity

В Республике Молдова неформальная занятость включает занятых лиц, которые в отчетном периоде находились в одной из следующих ситуаций, будь то основной, или в дополнительной деятельности:

1) работающие за свой счет или работодатели, которые работают на предприятиях неформального сектора;

2) члены неформальных производственных кооперативов;

3) помогающие члены семьи, работающие на предприятиях формального или неформального секторов;

4) наемные работники, занятые на предприятиях формального и неформального секторов или в домашних хозяйствах граждан, которые соответствуют хотя бы одному из следующих критериев:

- работодатель не перечисляет взносы на их социальное страхование;
- у них нет права на ежегодный оплачиваемый отпуск;
- они не имеют оплачиваемого отпуска в случае болезни;

5) лица, занятые в домашних хозяйствах производством сельскохозяйственной продукции исключительно для собственного потребления, с продолжительностью рабочей недели 20 и более часов.

Наоборот, формальная занятость включает работающих за свой счет или работодателей на предприятиях формального сектора; членов формальных производственных кооперативов и наемных работников, за которых работодатель платит социальные взносы и которые имеют право на ежегодный оплачиваемый отпуск и на оплачиваемый отпуск в случае болезни.

В Молдове неформальной занятостью охвачено более 1/3 занятого населения. В 2015 г. из общей численности занятого населения страны (1203,6 тыс. чел.) – 785,2 тыс. чел., или 65,2% имели формальную занятость, а 418,4 тыс. чел., или 34,8% – были неформально занятыми (диаграмма 1). Сфера неформальной занятости в Молдове сопоставима с масштабами этого явления в развивающихся странах (в которых неформальная занятость населения колеблется от 1/4 до 2/3), в то время как в развитых государствах доля неформально занятых существенно ниже [1, с.162].

При этом имеет место тенденция снижения численности формально занятых и увеличения количества неформально занятого населения. За 2011-2015 гг. численность формально занятых снизилась с 812,8 тыс. чел. до 785,2 тыс. чел., т.е. на 27,6 тыс. чел. (или на 3,5%). В этот же период количество неформально занятого

¹ © Rojco Anatolii, rojco@mail.ru

² © Stremenovscaia Zoia, zoia713@mail.ru

населения возросло с 360,7 тыс. чел. до 418,4 тыс. чел., т.е. на 57,7 тыс. чел. (или на 16,0%). В результате в структуре занятого населения удельный вес формально занятых уменьшился с 69,3% до 65,2% (т.е. на 4,1 п.п.), а удельный вес неформально занятых увеличился с 30,7% до 34,8% (т.е. на 4,1 п.п.).

Диаграмма 1. Численность и структура населения в зависимости от характера занятости

Источник: Рассчитано и построено по данным [2]

Феномен неформальной занятости в большей степени присущ мужчинам, чем женщинам. Гендерные различия в характере занятости таковы, что в 2015 г. среди мужчин численность неформально занятых (205,5 тыс. чел.) превышает количество неформально занятых среди женщин (157,3 тыс. чел.) на 48,2 тыс. чел. В результате у мужчин доля неформально занятых (39,5%) выше, чем у женщин (30,0%) – диаграмма 2.

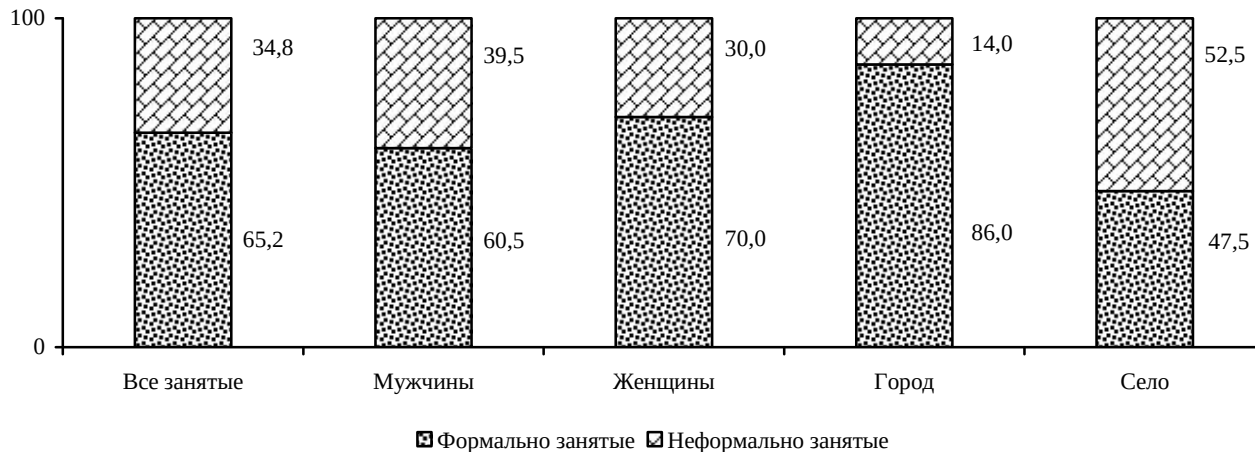

Диаграмма 2. Гендерная и территориальная структура населения в зависимости от характера занятости, 2015 г., %

Источник: Рассчитано и построено по данным [2]

Неформальная занятость имеет ярко выраженную сельскую доминанту. В разрезе «город-село» отличия в характере занятости являются весьма существенными. Среди горожан формально занято 477,4 тыс. чел., или 86,0% от численности занятого населения, а неформально – 77,8 тыс. чел., или 14,0%, в то время как среди сельчан, соответственно, 307,8 тыс. чел. (47,5%) и 340,5 тыс. чел. (52,5%). Таким образом, доля неформально занятых среди сельчан в 3,9 раза выше, чем у горожан.

Мужчины и сельчане преобладают и в структуре неформальной занятости. В общей численности занятого населения женщины преобладают над мужчинами на 4,2 тыс. чел., и их удельный вес в структуре занятого населения в целом составляет 50,2% (диаграмма 3). По отношению к удельному весу мужчин это превышение составляет 0,4 п.п. И в структуре формальной занятости преобладают женщины: их доля больше удельного веса мужчин на 7,6 п.п. Что же касается структуры неформальной занятости, то в ней, наоборот, имеет место существенное превышение удельного веса мужчин (на 13,2 п.п.) по сравнению с удельным весом женщин.

Большие, по сравнению с городом, масштабы и распространенность неформальной занятости на селе отражаются и в структуре занятости населения страны. Так, в общей численности занятых преобладают сельчане – их на 7,8 п.п. больше, чем горожан. Однако в структуре формальной занятости удельный вес сельчан на 21,6 п.п. меньше доли горожан. Зато в структуре неформальной занятости удельный вес сельчан на 62,8 п.п. превышает долю горожан. Таким образом, если в сфере формальной занятости удельный вес горожан в 1,6 раза превышает долю сельчан, то в сфере неформальной занятости, наоборот, удельный вес сельчан в 4,4 раза выше доли горожан (диаграмма 3).

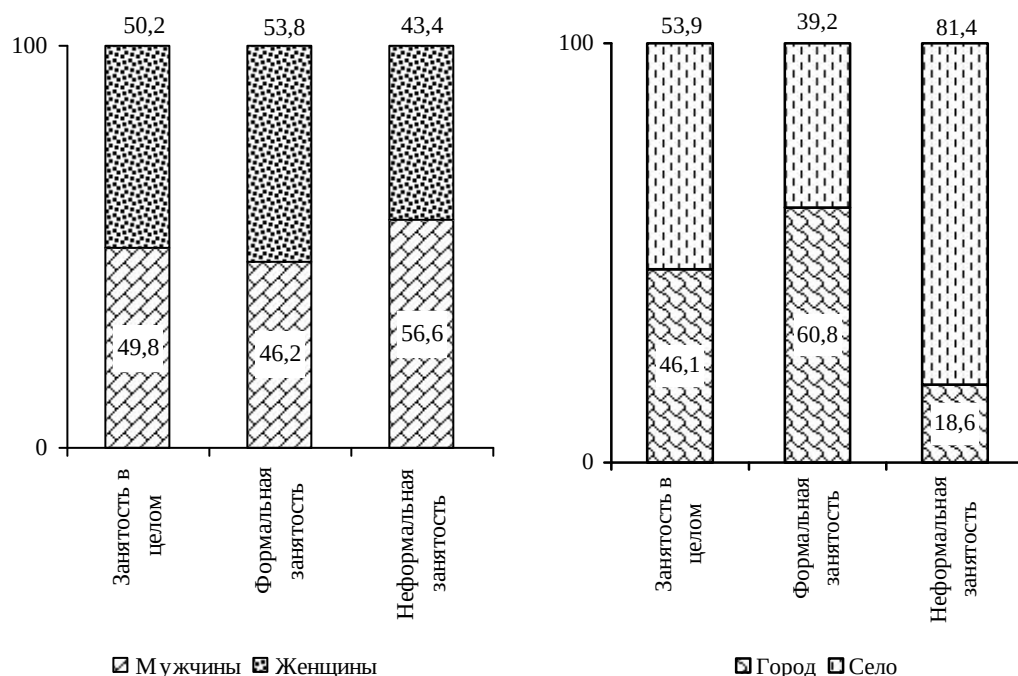

Диаграмма 3. Структура формальной и неформальной занятости по полу и месту жительства, 2015 г., %

Источник: Рассчитано и построено по данным [2]

Среди неформально занятых доля самой молодой и самой старшей возрастных групп выше, чем у формально занятых. В структуре неформально занятых удельный вес лиц в возрасте 15-24 года в 1,3 раза выше, чем среди формально занятых, а в возрасте 65 лет и старше – в 3,1 раза. И наоборот, удельный вес лиц среднего возраста (25-34 года, 45-54 года) среди неформально занятых меньше, чем у формально занятых (таблица 1).

Таблица 1. Возрастная структура занятого населения в зависимости от характера занятости, 2014 г., %

Возрастные группы	Занятость, всего	
	Формальная	Неформальная
Всего	100,0	100,0
<i>в т.ч. в возрасте:</i>		
15-24 года	7,2	9,5
25-34 года	27,1	22,1
35-44 года	23,6	24,5
45-54 лет	25,4	23,2
55-64 лет	15,1	15,7
65 лет и старше	1,6	5,0

Источник: Рассчитано по данным [3, с.100]

В структуре неформальной занятости наибольшим является удельный вес лиц с гимназическим образованием. Их доля в общей численности неформально занятых составляет 34,3%, т.е. каждый третий неформально занятый имеет гимназическое образование (таблица 2). Вторую позицию в структуре неформальной занятости занимают лица со средним профессиональным образованием – 26,5%, т.е. каждый четвертый неформально занятый имеет этот уровень образования. Отметим, что и в структуре формально занятых лица, имеющие среднее профессиональное образование, также имеют высокий удельный вес – 22,1%, однако они занимают вторую позицию. На первом месте – лица, имеющие высшее образование – 34,0%. Таким образом, если среди формально занятых каждый третий – это лицо, имеющее высшее образование, то среди неформально занятых каждый третий – это лицо, имеющее значительно более низкий уровень образования – гимназическое.

Таблица 2. Занятое население по уровню образования в зависимости от характера занятости, 2014 г.

	Численность занятых, тыс. чел.			Структура занятости, %		Всего, %	в т.ч. занято:	
	Всего	Формально	Неформально	Формально	Неформально		формально	неформально
Всего	1184,9	799,4	385,5	100,0	100,0	100,0	67,5	32,5
<i>в т.ч. имеющие образование:</i>								
- высшее	288,7	271,2	17,5	34,0	4,7	100,0	93,9	6,1
- среднее специальное	163,8	133,2	30,6	16,6	7,9	100,0	81,3	18,7
- среднее профессиональное	279,3	177,2	102,1	22,1	26,5	100,0	63,5	36,5
- лицейское; общее среднее	227,4	131,6	95,8	16,5	24,9	100,0	57,9	42,1
- гимназическое	217,5	85,1	132,4	10,7	34,3	100,0	39,1	60,9
- начальное или без образования	8,2	0,9	7,3	0,1	1,9	100,0	11,0	89,0

Источник: Рассчитано по данным [3, с.100]

Чем ниже уровень образования, тем выше вероятность оказаться в неформальной занятости. Прослеживается четкая тенденция увеличения доли неформально занятых по мере снижения образовательного уровня занятого лица. Если среди лиц с высшим образованием зафиксировано 6,1% неформально занятых, а среди лиц, имеющих среднее специальное образование – 18,7% (т.е. в 3,1 раза больше), то среди имеющих начальное образование и без начального образования – 89,0% являются неформально занятыми, т.е. почти 9 из 10 лиц, имеющих лишь начальное образование и без начального образования – это неформально занятые (таблица 2). И, наоборот, среди лиц, имеющих высшее образование, 9 из 10 лиц – это формально занятые, тогда как среди лиц, имеющих лишь начальное образование, только 1 является формально занятым.

Структура неформальной занятости существенно варьирует в зависимости от места проживания неформально занятых лиц. В структуре неформальной занятости ведущее место занимает занятость на предприятиях неформального сектора – 44,8%. В городской местности удельный вес неформально занятых на предприятиях неформального сектора превышает 55,3%, тогда как на селе – составляют 42,3% (диаграмма 4). Роль предприятий формального сектора как генератора неформальной занятости также является существенной. Особенно велика она в городской местности. Здесь более 28% всей неформальной занятости сконцентрировано на предприятиях формального сектора, в то время как на селе – немногим более 14%.

Неформальная занятость в формальном секторе, принося основной доход части наемных работников (например, нелегально работающим на предприятиях), одновременно лишает их многих социальных прав, гарантируемых Конституцией и Трудовым кодексом (право на пенсионное обеспечение, охрану труда, оплачиваемый отпуск, на пособие по временной нетрудоспособности, по безработице). Тем самым она оказывает негативное воздействие на условия жизнедеятельности человека, в том числе и на уровень его жизни.

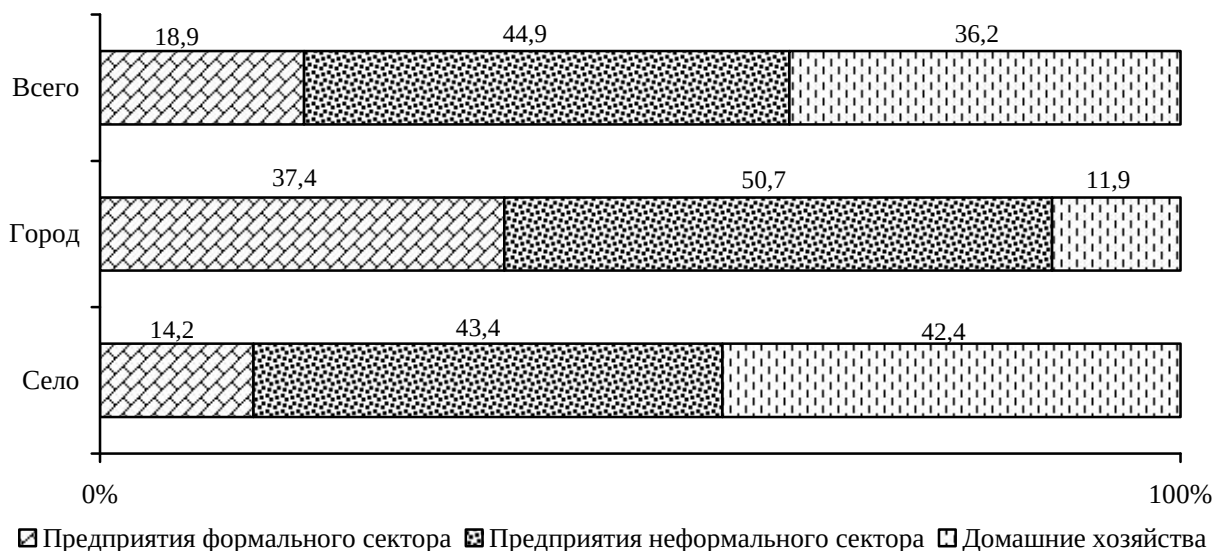

Диаграмма 4. Структура неформальной занятости по типу производственной единицы в разрезе «город-село, 2015 г.

Источник: Рассчитано и построено по данным

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN040/MUN040300.px?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

В обеспечении неформальной занятости в сельской местности особенно велика значимость домашних хозяйств. 4 из 10 неформально занятых сельчан осуществляют свою деятельность в домашних хозяйствах, тогда как в городах – лишь каждый восьмой.

Занятость на предприятиях неформального сектора характеризуется рядом негативных черт, типичных для всех стран с рыночной экономикой. Во-первых, как уже указывалось, она не регистрируется и не учитывается официальной статистикой в полном объеме. «Неформалы» не пользуются признанием или поддержкой со стороны органов государственного управления и их деятельность ими не регулируется. Во-вторых, многие из занятых на предприятиях неформального сектора не располагают достаточным капиталом, их уровень производительности труда и доходов крайне низок. В-третьих, большая часть производителей практически лишена выхода на организованные рынки, доступа к услугам кредитных учреждений, современным технологиям, формальному образованию и профессионально-техническому обучению. Наконец, занятые на предприятиях неформального сектора, как правило, находятся вне сферы действия системы социальной защиты, трудового законодательства и норм охраны труда.

Структура занятого населения по основным видам экономической деятельности имеет значительные различия в зависимости от характера занятости. В общей численности формально занятых наибольшее число людей трудятся в учреждениях государственного управления, образования и здравоохранения, и их удельный вес составляет 28,8% (таблица 3). Доля формально занятых в торговле, гостиницах и ресторанах составляет 21,4% от общего числа формально занятых лиц, а в промышленности – 17,1%.

Таблица 3. Занятое население по видам экономической деятельности в зависимости от характера занятости, 2014 г.

	Численность занятых, тыс. чел.			Структура занятости, %		Всего, %	в т.ч. занято:	
	Всего	Формально	Неформально	Формально	Неформально		формально	неформально
Всего	1184,9	799,4	385,5	100,0	100,0	100,0	67,5	32,5
<i>в том числе:</i>								
Сельское хозяйство, охота и лесоводство; Рыболовство	361,1	79,7	281,4	10,0	73,2	100,0	22,1	77,1
Промышленность	145,6	136,6	9,0	17,1	2,3	100,0	93,8	6,2
Строительство	66,4	26,4	40,0	3,3	10,4	100,0	39,8	60,2
Оптовая и розничная торговля; Гостиницы и рестораны	202,8	171,0	31,8	21,4	8,2	100,0	84,3	15,7
Транспорт и связь	67,7	59,7	8,0	7,5	2,1	100,0	88,2	11,8
Публичное управление; Образование; Здравоохранение и социальная помощь	230,9	230,3	0,6	28,8	0,2	100,0	99,7	0,3
Другие	110,3	95,7	14,6	12,0	3,8	100,0	86,8	13,2

Источник: Рассчитано по данным [3, с.107]

В структуре неформально занятых преобладающее место принадлежит работникам сельскохозяйственного сектора – здесь трудятся 73,2% всех неформально занятых лиц. Экономическую деятельность в торговле, гостиницах и ресторанах осуществляет 8,2% от общей численности неформально занятых, в строительстве – 10,4%.

Соотношение численности формально и неформально занятых также зависит от вида экономической деятельности. В общей численности занятых сельскохозяйственной деятельностью и рыболовством на долю неформально занятых приходится 77,1%, а в строительстве – 60,2%. В то же время в общей численности занятых в сфере транспорта и связи на долю неформально занятых приходится лишь 11,8%, в промышленности – 6,2%, а в публичном управлении, образовании и здравоохранении – всего лишь 0,3%.

Проведенное исследование показало, что в сфере занятости населения Республики Молдова неформальная занятость является одной из самых острых проблем. Эта проблема является актуальной практически для всех стран, включая и страны с развитой экономикой. Из-за финансовых потерь в результате теневой экономической деятельности и негативных экономических и социальных последствий неформальной занятости, многие страны пытаются добиться легализации занятости. На основе международного опыта

предлагаются основные направления совершенствования политик, которые в целом способствовали бы сокращению неформальной занятости в ряде стран.

В странах Европейского Союза государственные меры по сокращению неформального сектора основываются на четырех базовых принципах:

➤ **превентивные меры:** их цель заключается в упрощении процедур, а также сокращении затрат и ограничений, препятствующих созданию и развитию бизнеса, особенно начинающих и малых предприятий; в устранении препятствий на пути официального декларирования своей деятельности со стороны спроса и предложения;

➤ **санкции:** их цель заключается в укреплении надзорной функции и применении соответствующих санкций в отношении тех, кто извлекает выгоду из скрытой/теневой трудовой деятельности, а также в защите жертв увольнений, в частности путем улучшения координации между соответствующими органами (налоговые органы, инспекции за соблюдением условий труда, полиция);

➤ **сотрудничество между государствами-членами** в целях борьбы с мошенничеством в области социального страхования, и неофициальной занятостью в рамках транснациональной экономической деятельности;

➤ **кампании по повышению осведомленности** общественности в отношении негативных последствий неофициальной занятости в плане социального страхования, а также последствий в плане солидарности и справедливости.

Таким образом, политика в области решения вопросов неофициальной занятости обычно заключается в балансе превентивных мер и санкций. Страны ЕС, а также страны ОЭСР, и многие страны с переходной экономикой накопили большой опыт в попытках сократить неофициальную занятость и неформальную экономическую деятельность. Их усилия в основном сводились к четырем обширным категориям:

- Налоговые и другие прямые финансовые меры.
 - Трудовое законодательство и другие меры в сфере занятости.
 - Расширение регулирования предпринимательской деятельности.
- Административные меры.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Кубишин Е.С. Неформальная занятость населения России. В: ЭКО, 2003, № 2, с.160-176.
2. Forța de muncă în Republica Moldova: ocuparea și șomajul în anul 2015. Comunicate de presa, BNS. [Accesat 20.07.2016]. Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5147&parent=0>
3. Forta de Munca in Republica Moldova.Ocupare si Somaj = Labour Force in the Republic of Moldova. Employment and Unemployment, 2015. Chisinau, 2015, 188 p.

PRINCIPALELE TENDINȚE DE DEZVOLTARE A PIEȚEI FORȚEI DE MUNCĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

**Anatolii ROJCO¹, doctor, conferențiar cercetător,
Institutul Național de Cercetări Economice
Ecaterina GARABAJII², drd, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice
Zoia STREMENOVSCAIA³, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Actualitatea temei este determinată de procesele complexe care au loc pe piața muncii Republicii Moldova. Scopul studiului este de a identifica principalele tendințe de dezvoltare ale pieței muncii din Republica Moldova, prin intermediul efectuării analizei indicatorilor statistici, calculați pe baza metodologiei BIM. În studiul au fost utilizate următoarele metode: monografică, statistică, comparației, analogiilor. Rezultatul studiului este evaluarea pieței muncii din Republica Moldova.

Cuvinte - cheie: populația economic activă, populația ocupată, nivelul activității economice, tendințele pieței muncii.

The relevance of the scientific theme caused by the complicated processes occurring on the labor market of the Republic of Moldova. The objective of the research study is to identify the main trends in the development of the labor market of the Republic of Moldova through analysis of statistical indicators calculated on the basis of ILO methodology. In the research were used next methods: monographic, statistics, comparisons, analogues. The result of the research is the state of the labor market of the Republic of Moldova.

Key words: economically active population, employed population, activity rate, employment rate, labour market trends.

Starea pieței forței de muncă este una din componentele de stabilitate socială în societate. În condițiile economiei globale moderne universul muncii suferă modificări rapide. Potrivit opiniei Directorului general al OIM **Guy Ryder**, schimbările în domeniul muncii încă niciodată nu au fost atât de dinamice și profunde. Ele sunt cauzate de schimbările demografice și tehnologice, de inegalitatea în creștere, de sărăcia și ritmuri lente de creștere a întremării economice [Report of the ILO Director-General - I(A), Guy Ryder].

Pentru a analiza piața forței de muncă în Republica Moldova se utilizează concepte și definiții, elaborate pe baza metodologiei OIM.

Populația activă din punct de vedere economic – persoane care furnizează forța de muncă disponibilă pentru producția de bunuri și servicii, incluzând populația ocupată și șomerii.

Populația ocupată – persoane care desfășoară o activitate economică sau socială producătoare de bunuri și servicii în scopul obținerii unor venituri în formă de salarii sau alte beneficii.

Rata de activitate – raportul dintre populația economic activă și populația de 15 ani și peste.

Rata de ocupare – raportul dintre populația ocupată și populația de 15 ani și peste.

În Republica Moldova are loc o tendință de micșorare a numărului populației economic active. Pentru anii 2006-2015 numărul persoanelor economic activi s-a redus de la 1357,2 mii pers. la 1265,6 mii pers., adică cu 87,1 mii pers. (sau cu 6,4%) – *figura 1*. În diferiți ani se observa o creștere a numărului populației economic active (a.2011, a.2013), însă, în general, tendința de reducere a populației economic active este destul de pronunțată.

Reducerea numărului populației economic active în orașe și în sate avea loc cu ritmuri diferiți. Pentru anii 2006-2015 reducerea numărului populației economic active în localitățile urbane constituie 3,9%, adică această reducere a fost mai mică decât ritmul mediu pe țară. Și invers, reducerea populației rurale economic active, care constituia 9,1%, a depășit ritmul mediu pe țară. Astfel, în comparație cu orașul, mediul rural a pierdut un număr mai mare de persoane economic active (și în termeni absoluți, și în termeni relativi). Ritmuri inegale de reducere a populației economic active în orașe și sate au adus la schimbarea raportului numărului său în profilul „oraș-sat”. Dacă în a.2006 el constituia 45,5% : 54,5%, atunci în a.2015 – 46,9% : 53,1%. Prin această se confirmă faptul preponderenței printre populației economic active a sătenilor, însă modificările în raportul numărului populației economic active are loc în favoarea orașenilor.

În rândul populației economic active un avantaj mic numeric îl au bărbații. Pentru anii 2006-2015 numărul lor scădea cu ritmuri mai rapide (7,4%), decât numărul femeilor (6,0%). În rezultat, dacă în a.2006 printre populația economic activă raportul dintre bărbați și femei a constituit 50,9% : 49,1%, atunci în a. 2015 – 50,5% : 49,5% (*Tabelul 1*). În aspectul de vârstă de asemenea au avut loc unele modificări. Dacă în a.2006 cel mai mare număr al populației economic active a fost înregistrat în grupa de vârstă de 45-54 ani (29,0%), atunci în a.2015 – în grupa de vârstă 25-34 ani (26,8%). În același timp în a.2006 în grupa de vârstă 45-54 ani a fost cel mai mare număr de bărbați și

¹ © Rojco Anatolii, rojco@mail.ru

² © Garabajii Ecaterina, adimi_86@mail.ru

³ © Stremenovscaia Zoia, zoia713@mail.ru

femei economic activi, atunci în a.2015 cel mai mare număr de bărbați economic activi a fost în grupa de vârstă 25-34 ani, iar femei – în grupele de vârstă 35-44 ani și 45-54 ani.

Tabelul 1. Numărul populației economic active pe grupe de vârstă

	Total pe țara	Urban	Rural	Bărbați	Femei
a.2006					
Populația economic activă, mii pers.	1357,2	617,8	739,4	690,2	666,9
<i>inclusiv în%:</i>					
15-24 ani	11,8	10,4	13,9	13,2	10,2
25-34ani	20,3	24,4	16,9	21,4	19,2
35-44 ani	23,9	22,9	24,6	22,8	14,9
45-54 ani	29,0	29,9	28,2	26,7	21,3
55-64 ani	11,7	10,9	12,4	12,6	10,9
65+ ani	3,3	1,5	5,0	3,3	3,5
a.2015					
Populația economic activă, mii pers.	1265,6	593,5	672,1	639,0	626,6
<i>inclusiv în%:</i>					
15-24 ani	8,5	7,6	9,3	9,9	7,0
25-34ani	25,3	29,4	21,7	27,6	23,0
35-44 ani	24,3	24,3	24,3	22,1	26,5
45-54 ani	23,6	22,7	24,5	20,8	26,5
55-64 ani	15,4	14,2	16,4	16,7	14,1
65+ ani	2,9	1,8	3,8	2,9	2,9

Sursa: calculat și construit în baza

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN010/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

Rata de activitate economică a scăzut de la 46,3% în a.2006 până la 40,1% – în a.2015, adică cu 6,2 p.p. Este remarcabil, că la prevalarea locuitorilor mediului rural în numărul total al populației economic active, rata de activitate economică în rândul sătenilor (36,3%) este mai scăzută decât printre orășeni (44,9%). Faptul dat se explică prin aceea că numărul populației rurale în vârstă de 15+ este semnificativ mai mare, decât a populației urbane. Rezultatul împărțirii la această valoare va fi mai mic pentru sat, decât pentru oraș.

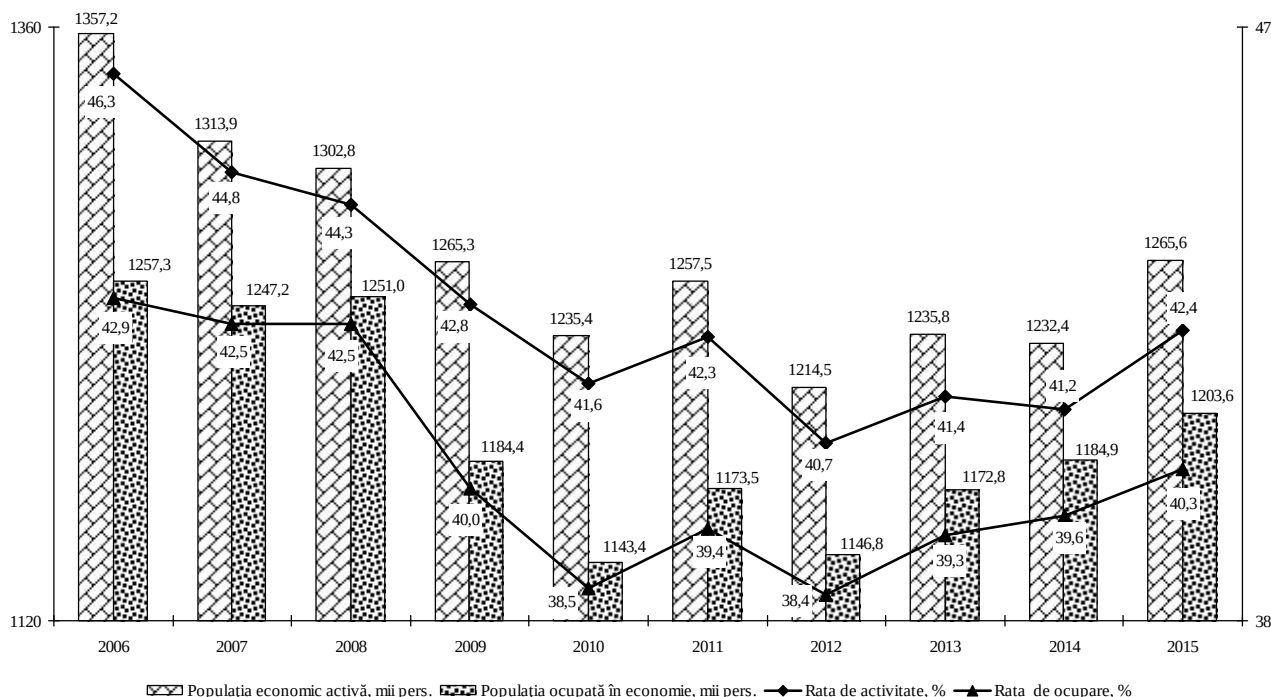

Fig. 1. Numărul și nivelul ocupării economice și a populației ocupate, aa.2006-2015

Sursa: calculat și construit în baza

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN020/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

Ceea ce se referă la aspectul de gen, atunci rata de activitate economică printre bărbați (43,1%) este mai înaltă decât printre femei (37,5%).

Pentru anii 2006-2015 numărul populației ocupate a Republicii Moldova a scăzut de la 1257,3 mii pers. până la 1123,7 mii pers., adică cu 139,6 mii pers. (sau cu 10,6%) – *figura 1*. În diferiți ani (a.2011, aa.2013-2015) se observa creșterea populației ocupate. Pozitiv este faptul că pentru ultimii ani (aa.2012-2015) numărul persoanelor ocupate a crescut cu 56,8 mii pers., sau cu 5,0%.

Ritmul de descreștere a numărului de persoane ocupate în oraș (1,0%) a fost mai mic decât în mediul rural (6,9%), ceea ce s-a reflectat în modificarea raportului dintre numărul orășenilor și sătenilor ocupați (*tabelul 2*). Dacă în anul 2006 acest raport a constituit 44,6% : 55,4%, atunci în a.2015 – 46,1% : 53,9%. Numărul femeilor ocupate scădea mai puțin impetuos (cu 3,9%), decât numărul bărbaților ocupați (cu 4,6%). Aceasta a determinat schimbările în raportul de gen printre populația ocupată. Dacă în a.2006 raportul dintre bărbați și femei ocupați a constituit 50,0% : 50,0%, atunci în a.2015 – 49,8% : 50,2%. Astfel, printre persoanele ocupate (spre deosebire de populația economic activă) prevalează femeii.

Tabelul 2. Numărul și nivelul ocupării populației

	Total pe țara	Urban	Rural	Bărbați	Femei
a.2006					
Populația economic activă, mii pers.	1357,2	617,8	739,4	690,2	666,9
Rata de activitate economică,%	46,3	49,7	43,7	50,0	43,0
Total ocupați, mii pers.	1257,3	560,9	696,4	628,6	628,7
Rata de ocupare,%	42,9	45,2	41,2	45,5	40,5
a.2015					
Populația economic activă, mii pers.	1265,6	593,5	672,1	639,0	626,6
Rata de activitate economică,%	42,4	44,9	40,4	45,1	39,9
Total ocupați, mii pers.	1203,6	555,3	648,3	599,7	603,9
Rata de ocupare,%	37,6	41,1	34,8	39,5	35,9

Sursa: calculat și construit în baza

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN010/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

Precum și printre populația economic activă, printre ocupați cele mai multe sunt persoane în vârstă de 45-54 ani (a.2006) și în vârstă de 25-34 ani (a.2015) – *tabelul 3*.

Tabelul 3. Numărul populației ocupate pe grupe de vârstă

	Total pe țara	Urban	Rural	Bărbați	Femei
a.2006					
Total ocupați, mii pers.	1257,3	560,9	696,4	628,6	628,7
<i>inclusiv în%:</i>					
15-24 ani	10,5	9,2	11,6	11,9	9,1
25-34ani	20,1	24,5	16,5	21,1	19,0
35-44 ani	24,0	22,9	24,8	22,8	25,1
45-54 ani	29,6	30,6	28,8	27,4	31,9
55-64 ani	12,2	11,3	13,0	13,2	11,3
65+ ani	3,6	1,5	5,3	3,6	3,6
a.2015					
Total ocupați, mii pers.	1203,6	555,3	648,3	599,7	603,9
<i>inclusiv în%:</i>					
15-24 ani	7,8	6,7	8,7	9,3	6,3
25-34ani	24,9	29,2	21,3	27,1	22,8
35-44 ani	24,4	24,2	24,4	22,1	26,6
45-54 ani	24,1	23,2	24,9	21,2	26,9
55-64 ani	15,8	14,7	16,7	17,2	14,4
65+ ani	3,0	2,0	4,0	3,1	3,0

Sursa: calculat și construit în baza

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN010/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

Rata de ocupare a scăzut de la 42,9% în anul 2006 până la 37,6% – în anul 2015, adică cu 5,3 p.p. în anul 2015 rata de ocupare în mediul urban (41,1%) depășea rata de ocupare a sătenilor (34,8%) – *tabelul 2*). Rata de ocupare a bărbaților (39,5%) a fost mai mare decât rata de ocupare a femeilor (35,9%).

După statut profesional în structura populației ocupate prevalează salariații. Ei constituie peste 2/3 din toți ocupați (*tabelul 4*). Cu toate acestea ponderea lor în structura populației ocupate are tendință spre diminuare: dacă în anul 2006 ponderea salariaților constituia 67,0%, atunci în anul 2015 – 65,4%. Printre orășenii ocupați salariații

constituiau majoritatea covârșitoare – 86,2% (o diminuare în comparație cu a.2006, cu 0,8 p.p.), în timp ce la săteni rolul salariaților este semnificativ mai mic – doar 47,6% (reducere, în comparație cu a.2006, cu 3,4 p.p.). Salariații joacă un rol sporit în structura femeilor ocupate, totuși, cu timpul, acest rol crește. Dacă în anul 2006 în structura femeilor ocupate ponderea salariaților constituia 68,8%, atunci în a.2015 – 70,8% (mai mare cu 2,0 p.p.). La bărbați, vice verso, ponderea salariaților în structura populației ocupate a scăzut de la 65,2% până la 60,1% (cu 5,1 p.p.).

Tabelul 4. Populația ocupată după statutul profesional

	Total pe țara	Urban	Rural	Bărbați	Femei
	a.2006				
Total ocupați, mii pers.	1257,3	560,9	696,4	628,6	628,7
<i>inclusiv în%:</i>					
Salariați	67,0	87,0	51,0	65,2	68,8
Lucrători pe cont propriu	29,0	10,9	43,6	31,7	26,4
Lucrători familiali neremunerați	2,9	0,3	5,0	1,6	4,3
Patronii	1,0	1,8	0,4	1,5	0,5
	a.2015				
Total ocupați, mii pers.	1203,6	555,3	648,3	599,7	603,9
<i>inclusiv în%:</i>					
Salariați	65,4	86,2	47,6	60,1	70,8
Lucrători pe cont propriu	30,2	12,9	44,9	37,0	23,3
Lucrători familiali neremunerați	3,8	0,1	7,0	2,2	5,4
Patronii	0,6	0,8	0,5	0,7	0,5

Sursa: calculat și construit în baza

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN020/MUN020100.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

A doua poziție în structura populației ocupate după statut profesional ocupă lucrătorii pe cont propriu. Cu toate acestea ponderea lor a crescut de la 29,0% în a.2006 la 30,2% în a.2015 (cu 1,2 p.p.). În mediul rural importanța lucrătorilor pe cont propriu este semnificativ mai înaltă decât în oraș: ponderea lor în numărul populației ocupate este de 3,5 ori mai mare, decât în oraș. În structura bărbaților ocupați lucrătorii pe cont propriu joacă un rol mai mare, decât la femei, în plus, cu timpul, ponderea lor printre bărbați ocupați crește, printre femei ocupate – scade. În ceea ce privește lucrătorii familiali neremunerați și patronii, apoi are loc o creștere a ponderii lor în ansamblu pe republică, în sate și dintre femei.

După *nivelul de instruire* a populației ocupate s-a schițat o tendință foarte pozitivă: a crescut ponderea populației ocupate cu nivel înalt de instruire și concomitent a scăzut ponderea populației ocupate cu nivel scăzut de instruire. Dacă în a.2006 printre populația ocupată studii superioare avea fiecare a cincea persoană, atunci în a.2015 – fiecare a patra. În plus, în structura populației ocupate prima poziție ocupau anume persoanele cu studii superioare – 24,3% (tabelul 5). În același timp ponderea persoanelor cu studii primare a scăzut de la 2,3% la 0,6%.

Tabelul 5. Populația ocupată după nivel de instruire

	Total pe țara	Urban	Rural	Bărbați	Femei
	a.2006				
Total ocupați, mii pers.	1257,3	560,9	696,4	628,6	628,7
<i>inclusiv în%:</i>					
- superior	20,7	35,4	8,9	19,7	21,7
- mediu de specialitate	17,0	19,4	15,1	13,4	20,6
- secundar profesional	23,4	22,3	23,8	29,5	17,3
- liceal; mediu general	19,9	16,4	22,8	18,8	21,1
- gimnazial	16,6	5,7	25,4	16,5	16,7
- primar sau fără școală primară	2,3	0,2	4,0	2,0	2,6
	a.2015				
Total ocupați, mii pers.	1203,6	555,3	648,3	599,7	603,9
<i>inclusiv în%:</i>					
- superior	24,3	39,9	11,2	21,4	27,4
- mediu de specialitate	14,2	16,7	12,0	10,7	17,6
- secundar profesional	22,3	18,7	25,3	29,1	15,5
- liceal; mediu general	19,9	17,3	22,1	18,4	21,3
- gimnazial	18,7	7,3	28,4	19,7	17,7
- primar sau fără școală primară	0,6	0,1	1,0	0,7	0,5

Sursa: calculat și construit în baza

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN020/MUN020100.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

Această tendință pozitivă este deosebit de pronunțată în mediul urban. În perioada aa. 2006-2015 ponderea persoanelor cu studii superioare a crescut de la 35,4% până la 39,9%, adică 4 din 10 orășeni ocupați au studii superioare. Concomitent ponderea persoanelor, care au studii primare a scăzut de la 0,2% până la 0,1%. Cu totul altă situație este în mediul rural. Aici tot s-a redus ponderea persoanelor ocupate, care au studii superioare, și s-a redus ponderea persoanelor ocupate cu studii primare. Însă în anul 2015 în structura sătenilor ocupați ponderea persoanelor, care au studii superioare, a constituit 11,2%, adică doar fiecare al nouălea ocupat avea studii superioare (ceea ce este de 3,6 ori mai puțin, decât în oraș). Ponderea sătenilor ocupați, care au studii primare, a scăzut de 4,0 ori, ea a constituit 1,0% (în timp ce în mediul urban – 0,2%). O trăsătură distinctivă a ocupării sătești este faptul că în structura sa după nivelul de instruire prima poziție ocupă persoanele cu nivel relativ scăzut de instruire – gimnazial – 28,4%, ceea ce este de 3,7 ori mai mult, decât în orașe. Vom remarca că, în mediul urban primul loc în structura ocupării îl dețin persoanele cu studii superioare (39,9%).

În aspect de gen ocuparea populației are loc la un nivel mai înalt de instruire a bărbaților, decât a femeilor. În anul 2015 ponderea femeilor ocupate, cu studii superioare, a constituit 27,4%, în timp ce a bărbaților – 21,4%. Printre femeile ocupate doar 0,5% aveau studii primare, iar printre bărbați ocupați – 0,7%. În structura ocupării la femei prevalează persoane cu studii superioare, iar la bărbați – nivel de instruire secundar profesional.

În structura populației ocupate după tipuri de activitate economică domină agricultura, economia vânatului și piscicultura. Însă pentru anii 2006-2015 au avut loc anumite schimbări structurale. Pozițiile de lider ale acestui tip de activitate economică s-au menținut și în anul 2015, însă ponderea, care a constituit 31,7%, a scăzut în comparație cu a.2006 cu 1,9 p.p. (figura 2).

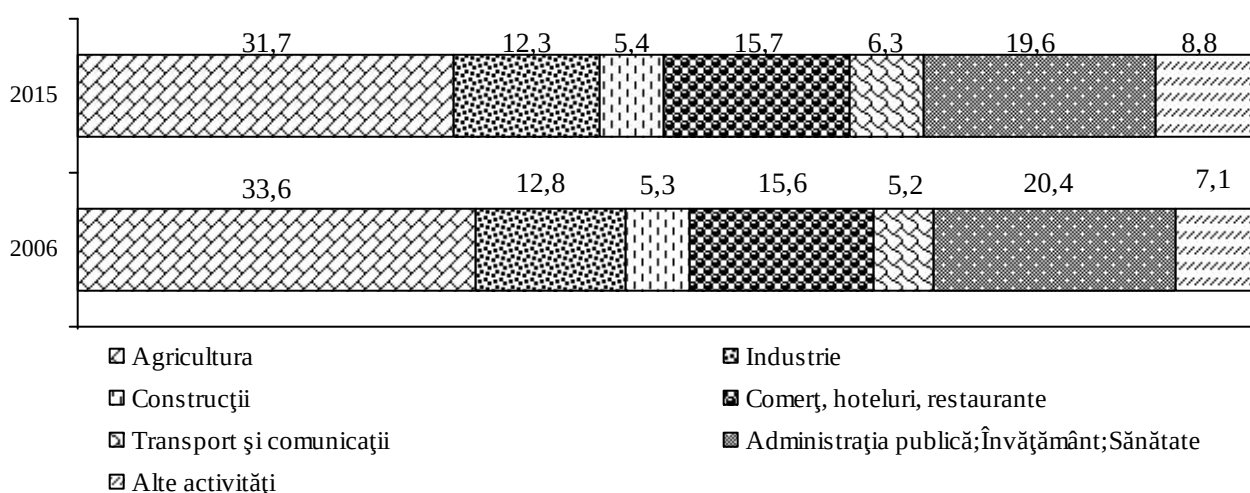

Fig. 2. Structura ocupării după tipuri de activitate economică, %

Sursa: calculat și construit în baza

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN020/MUN020200.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

Poziția înaltă în structura ocupării populației după tipuri de activități economice ocupă administrație publică, învățământ, sănătate și asistență socială. În a.2006 ponderea persoanelor ocupate în acest tip de activitate a constituit 20,4%, iar în a.2015 – 19,6%, adică are loc o scădere de 0,8 p.p. Pe locul trei în structura populației ocupate după tipuri de activitate economică – comerț cu ridicata și amănuntul, hoteluri și restaurante. În a.2015 ponderea persoanelor ocupate în acest tip de activitate a constituit 15,7% și a crescut în comparație cu a.2006 cu 0,1 p.p. A crescut ponderea și celor ocupați în construcții, transporturi și comunicații, alte activități. Simultan a scăzut ponderea celor ocupați în industrie.

Distribuția populației Republicii Moldova pe piața forței de muncă în anul 2015 poate fi schematic reprezentată în felul următor (figura 3).

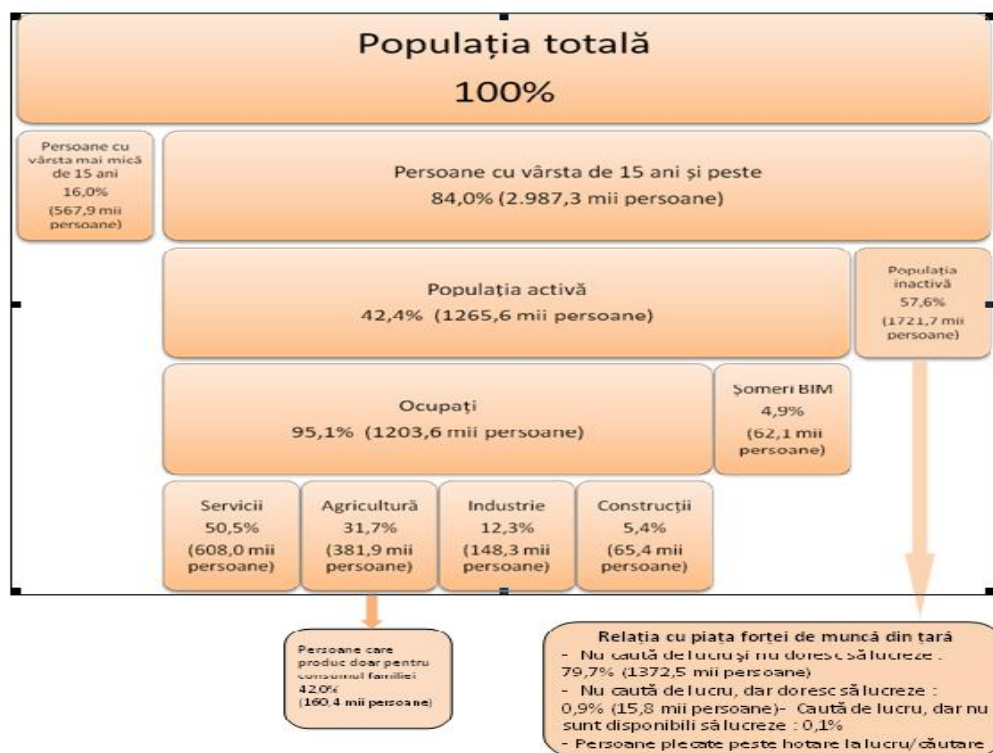

Fig. 3. Distribuția populației după relația cu piața forței de muncă, 2015

Sursa: [Comunicat de presa, BNS].

Concluzii.

1. Pe fondalul micșorării numărului populației economic active și ocupate în anii 2006-2015 are loc un fapt pozitiv de creștere pentru ultimii ani (anii 2012-2015) a numărului celor ocupați.
2. Rata de ocupare în localitatea urbană a depășit nivelul de ocupare a sătenilor, iar rata de ocupare a bărbaților a fost mai mare decât rata de ocupare a femeilor.
3. În structura populației ocupate prevalează salariați, iar a doua poziție în structura populației ocupate după statutul ocupațional ocupă lucrători pe cont propriu.
4. A crescut ponderea populației ocupate cu studii superioare și, în același timp, a scăzut ponderea populației ocupate cu un nivel scăzut de instruire.
5. În structura populației ocupate pe tipuri de activități economice pozițiile fruntașe ocupă agricultura, economia vânatului și piscicultura, însă ponderea persoanelor ocupate în acest tip de activitate are tendință de diminuare.

BIBLIOGRAFIE

1. Towards the ILO centenary: Realities, renewal and tripartite commitment. Report of the ILO Director-General - I(A), Guy Ryder, at the International Labour Conference, 102nd Session, 2013. [Accesat 20 iulie 2016]. Disponibil: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_213836.pdf ISBN 978-92-2-126848-2 (Web pdf)
2. Forța de muncă în Republica Moldova: ocuparea și șomajul în anul 2015. Comunicat de presa, BNS. [Accesat 20.07.2016]. Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5147&parent=0>

**PERFEȚIONAREA SISTEMULUI DE PROTECȚIE SOCIALĂ A ȘOMERILOR
ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

Anatolii ROJCO¹, dr., conf. cercet., INCE
Svetlana IVANOV², cercetător științific, INCE

The relevance of the article is conditioned by the increase of the number of unemployed and the low efficiency of the social protection of unemployed in the Republic of Moldova. The aim of the study is to analyze the situation of unemployment and to develop the measures for consolidation of the social protection of unemployed in the Republic of Moldova. In the paper were used the following methods: analogy, comparing, monographic, statistical. As a result it was analyzed the indicators that describing unemployment, and were proposed the measures to reduce the unemployment rate.

Key words: the system of the social protection of unemployed, unemployed according to the ILO methodology, the registered unemployed, unemployment benefits.

Actualitatea articolului este determinată de creșterea numărului de șomeri și eficiența scăzută a protecției sociale a șomerilor în Republica Moldova. Scopul cercetării este de a analiza situația în domeniul șomajului și de a elabora măsuri de consolidare a protecției sociale a șomerilor în Republica Moldova. Sunt utilizate următoarele metode: analogie, comparație, monografică, statistică. Drept rezultat este efectuarea analizei indicatorilor, ce caracterizează șomajul și propuse măsuri de reducere a nivelului șomajului.

Cuvinte-cheie: sistemul de protecție socială a șomerilor, șomeri conform metodologiei OIM, șomeri înregistrați, ajutorul de șomaj, lucrări publice.

Актуальность темы обусловлена увеличением численности безработных и низкой эффективностью системы социальной защиты безработных в Республике Молдова. Целью исследования является анализ ситуации в области безработицы и разработке мер по усилению социальной защиты безработных в Республике Молдова. Используются следующие методы: аналогов, сравнения, монографический, статистический. В результате проанализированы показатели, характеризующие безработицу, и предложены меры по снижению уровня безработицы.

Ключевые слова: система социальной защиты безработных, безработные по методологии МОТ, зарегистрированные безработные, пособие по безработице, общественные работы.

JEL Clasification: J64, J65

Tendențele economice negative și-au găsit reflectare și în situația de pe piața muncii. Numărul șomerilor (calculat conform metodologiei BIM) a crescut de la 47,5 mii în a.2014 până la 62,1 mii în a.2015, adică cu 30,7%. Numărul șomerilor înregistrați a crescut de la 42,2 mii la 50,6 mii, sau cu 19,9%. Creșterea numărului de șomeri femei înregistrați a avut loc cu un ritm mai scăzut (de la 21,2 mii până la 24,5 mii, sau cu 15,6%), ceea ce a dus la o scădere a ponderii acestora în numărul total al șomerilor înregistrați (de la 50,2% până la 48,4%).

În structura numărului de șomeri înregistrați cea mai mare pondere ocupă persoanele cu vârstă de 30-49 ani (46,3%, adică aproape jumătate din șomeri au fost de această vârstă), iar cea mai mică pondere – la persoane cu vârstă de 25-29 ani (14,1%, adică, doar fiecare al șaptelea șomer a fost de aceasta vârstă) – *tabelul 1*. În perioada anilor 2014-2015 întrucâtva s-a schimbat structura pe grupe de vârste a populației în șomaj: a scăzut ponderea șomerilor în grupele de vârstă 16-24 ani și 50-65 ani, dar a crescut ponderea șomerilor din grupa de vârstă 25-29 ani și 30-49 ani.

Tabelul 1. Structura numărului de șomeri înregistrați după grupe de vârstă, %

	2014		2015	
	Total	Femei	Total	Femei
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>inclusiv după vârstă:</i>				
- 16-24 ani	19,8	21,4	18,1	19,8
- 25-29 ani	13,9	14,7	14,1	15,1
- 30-49 ani	44,4	46,6	46,3	48,6
- 50-65 ani	21,9	17,2	21,4	16,5

Sursa: Calculat conform datelor [1, p.2].

În aspectul de gen s-a conturat tendința de exces în structura numărului de șomeri a ponderii femeilor în cea mai activă vârstă de muncă. Acest exces peste valoarea medie la vârsta de 16-24 ani a constituit 1,7 p.p., la vârstă de

¹ © Rojco Anatolii, rojco@mail.ru

² © Ivanov Svetlana, svetlana.ivanov.2@mail.ru

25-29 ani – 1,0 p.p., la vârsta de 30-49 de ani – 2,3 p.p. În ceea ce privește numărul de șomeri femei din grupa de vârstă 50-65 ani, dimpotrivă, ponderea este mai mică decât valoarea medie, cu 4,9 p.p. Faptul dat se explică prin aceea că, după atingerea a 57 de ani la femei activitatea lor de muncă se reduce brusc, și, astfel, scade probabilitatea de a nimeri într-o stare de șomaj.

Cel mai important factor care caracterizează situația cu șomajul înregistrat este durata șomajului. În acest sens, pozitiv este faptul că la mai mult de 2/3 de șomeri durata șomajului este de până la 6 luni (*tabelul 2*). Bărbații sunt mai activi în căutarea locului de muncă: 70,3% din care găsesc locuri de muncă în timp de primele 6 luni de la data de înregistrare, în timp ce să-și găsească locul de muncă au putut doar 65,3% femei șomeri. În căutarea de lucru cel mai bine reușesc persoanele tinere cu vârste de 16-24 ani și 25-29 ani – aproape 3/4 din numărul lor găsesc locuri de muncă în timp de primele 6 luni de la data de înregistrare în calitate de șomeri. Persoanele mai vârstnice cu durata de șomaj până la 6 luni constituie 59,6% din numărul șomerilor din această grupă de vârstă.

Tabelul 2. Repartizarea șomerilor după durata șomajului, a.2015,%

	Durata șomajului:			
	până la 6 luni	6 – 12 luni	12 – 24 luni	peste 24 luni
Total	67,8	19,7	9,9	2,6
<i>din care:</i>				
Femei	65,3	21,0	11,1	2,7
Bărbați	70,3	18,5	8,8	2,4
Grupe de vârste				
16 – 24 ani	74,3	20,4	4,8	0,5
25 – 29 ani	74,6	18,1	6,3	1,0
30 – 49 ani	67,5	19,4	10,2	2,8
50 – 65 ani	59,6	20,6	15,3	4,5

Sursa: Calculat conform datelor [1, p.6].

În numărul total de șomeri ponderea șomerilor de lungă durată (adică, mai mult de 12 luni de la data înregistrării) este de 12,5% (adică, fiecare al optulea șomer este șomer de lungă durată). În același timp, 2,6% din șomeri au o durată de șomaj de mai mare de 24 de luni. Femeile sunt mai sensibile la șomajul de lungă durată – 13,8% femei șomeri au o durată de șomaj de peste 12 luni (printre bărbați șomeri aceștia sunt 11,2%). Numărul șomerilor de lungă durată în vârstă de 16-24 ani constituie 5,3%, în timp ce în vârstă de 50-65 ani – 19,8%. Astfel, cu cât este mai mare vârsta șomerilor, cu atât printre ei sunt mai mulți șomeri de lungă durată.

În Republica Moldova funcționează un sistem de protecție socială a persoanelor care sunt în căutarea locului de muncă. În Legea nr.102 din 13 martie 2003 (cu modificările și completările ulterioare) privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă [2] sunt stabilite măsuri active de stimulare a ocupării forței de muncă și măsuri pasive de protecție socială.

În art.15 Legii nr.102 este indicat, că sub măsurile active de stimulare a ocupării forței de muncă se subînțelege:

- sporirea posibilităților de ocupare a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă;
- stimularea angajatorilor pentru încadrarea în muncă a șomerilor și crearea a noi locuri de muncă;
- stimularea angajatorilor pentru încadrarea în muncă a studenților și absolvenților instituțiilor de învățământ superior.

În vederea ocupării forței de muncă temporară a persoanelor din rândul șomerilor în Republica Moldova a fost organizată executarea lucrărilor publice care se finanțează din mijloacele bugetelor unităților administrativ-teritoriale și din alte mijloace. Se finanțează următoarele categorii de servicii:

- serviciile publice de refacere și întreținere a infrastructurii, de ecologizare și de realizare a unor lucrări de folos public, organizate de autoritățile administrației publice locale;
- serviciile sociale care cuprind activități de îngrijire la domiciliu a copiilor, bolnavilor, persoanelor vârstnice, persoanelor cu handicap etc.

Șomerilor ocupați la lucrări publice li se acordă din Fondul de șomaj o indemnizație egală cu 30 la sută din salariul mediu pe economie pentru anul precedent, la data stabilirii indemnizației, pentru o perioadă ce nu depășește 12 luni calendaristice.

În organizarea lucrărilor publice s-a conturat o dinamică pozitivă. În timpul anilor 2014-2015 numărul unităților economice, unde au fost organizate lucrări publice a crescut de la 365 până la 388, sau 6,3% (*tabelul 3*). Aproape toți șomeri ocupați la lucrările publice au primit o indemnizație lunară.

Tabelul 3. Organizarea lucrărilor publice

	2014			2015		
	Total	din care:		Total	din care:	
		femei	săteni		femei	săteni
Numărul unităților unde au fost organizate lucrări publice	365	x	x	388	x	x
Șomeri ocupați la lucrări publice, persoane	1619	559	1394	1773	590	1545
Din care: beneficiari de indemnizații lunare, persoane	1617	557	1392	1739	576	1522
Ponderea persoanelor ocupate la lucrări publice în numărul total al șomerilor, %	3,8	2,6	x	3,4	2,3	x
Ponderea beneficiarilor de indemnizații lunare în numărul total al persoanelor ocupate în lucrări publice, %	99,9	99,6	x	98,1	97,6	x

Sursa: Calculat conform datelor [1, p.8].

În sistemul de protecție socială a șomerilor un loc important îl ocupă măsurile pasive. Acestea includ:

- acordarea ajutorului de șomaj;
- acordarea de alocații pentru integrare sau reintegrare profesională.

În conformitate cu art. 30 din Legea nr.102 din 13 martie 2003, șomerii beneficiază de *ajutor de șomaj* dacă întrunesc cumulativ următoarele condiții:

- sunt înregistrați la agenția în a cărei rază teritorială își au domiciliul;
- au lucrat și au un stagiu de cotizare în sistemul asigurărilor sociale de stat de cel puțin 9 luni din ultimele 24 de luni calendaristice premergătoare datei înregistrării;
- nu obțin venituri impozabile conform legii.

Cuantumul ajutorului de șomaj nu poate fi mai mic decât cuantumul salariului minim stabilit pe țară și nu va depăși cuantumul salariului mediu pe economie din anul precedent. Conform art.33 din Legea nr.102 de la 13 martie 2003, persoanele îndreptățite beneficiază de ajutor de șomaj o perioadă care se stabilește diferențiat, în funcție de stagiul de cotizare, după cum urmează:

- 6 luni calendaristice, în cazul unui stagiu de cotizare de până la 5 ani, dar nu mai puțin de 9 luni;
- 9 luni calendaristice, în cazul unui stagiu de cotizare cuprins între 5 și 10 ani;
- 12 luni calendaristice, în cazul unui stagiu de cotizare de peste 10 ani.

Datele *tabelului 4* arată că, pe parcursul anilor 2014-2015 a scăzut ușor accesul șomerilor la ajutor de șomaj. Dacă în a.2014, ajutor de șomaj au primit 12% din șomeri înregistrați (adică, fiecare a opta persoană), apoi în a.2015 – doar 10,2% din șomeri (adică, fiecare a zecea persoană). În același timp, a sporit accesul la ajutor de șomaj la femei șomeri. În a.2015, de el beneficiau doar 10,6% din femei șomeri înregistrați (adică, fiecare a noua persoană), ceea ce este de 1,4 ori mai mult decât ponderea femeilor care au primit ajutor de șomaj în a.2014.

Tabelul 4. Accesul șomerilor la ajutorul de șomaj

	2014			2015		
	Total	din care::		Total	din care::	
		femei	săteni		femei	săteni
Ajutor de șomaj						
Numărul beneficiarilor, pers.	5042	1612	2702	5178	2610	2981
În% față de numărul de șomeri înregistrați	12,0	7,6	x	10,2	10,6	x
Mărimea ajutorului de șomaj, lei pe lună	1112,3	x	x	1255,8	x	x
În% față de mărimea minimului de existență a persoanei apte de muncă	64,4	x	x	68,2	x	x
În% față de salariu mediu lunar	26,7	x	x	27,2	x	x

Sursa: Calculat conform datelor [1, p.9].

Unul dintre principalele motive de reducere a cuprinderii șomerilor cu ajutorul de șomaj este înăsprirea legislației, care rezultă în limitarea cercului de șomeri, care au dreptul la ajutor de șomaj. Aceasta se referă, în primul rând, la intrate în vigoare la 01.07.2011, condițiile de existență a unui stagiu de cotizare în sistemul asigurărilor sociale de stat de cel puțin 9 luni din ultimele 24 de luni calendaristice premergătoare datei înregistrării.

Drept pozitiv trebuie să fie considerat faptul sporirii cuantumulului mediu al ajutorului de șomaj de la 1112,3 lei pe lună în a.2014 la 1255,8 lei – în anul 2015 (adică cu 12,9%). S-a îmbunătățit raportul dintre cuantumul mediu al ajutorului de șomaj cu minimul de existență a persoanei apte de muncă. Dacă în anul 2014 el constituia 64,4, apoi în a.2015 – 68,2%. În același timp, este extrem de nefavorabil raportul mărimii ajutorului de șomaj cu salariul mediu lunar. În a.2014, el a constituit 26,7%, iar în a.2015 – 27,2%. Este de remarcă faptul, că acest

raport este în concordanță cu practica țărilor ECE unde raportul dintre mărimile ajutorului de șomaj și salariul mediu lunar este de 20-40% [3].

Măsurile de consolidare a protecției sociale a șomerilor. Organizația Internațională a Muncii (OIM) în „Convenția privind promovarea angajării și protecția contra șomajului” nr.168 [4] a elaborat și formulat bazele principale ale sistemului de protecție socială contra șomajului. Scopul principal al acestui sistem constă în aceea că acordarea ajutorului de șomaj să contribuie la angajarea deplină, productivă și liber aleasă și ar fi de o asemenea natură încât afaceriștii să fie interesați de a oferi lucrătorilor o angajare productivă, iar lucrătorii – de a căuta o atare angajare. În Convenție în mod special sunt indicate categoriile populației care sunt dezavantajate pe piața forței de muncă și care se confruntă cu dificultăți în căutarea angajării stabile. Aceștia sunt femeile, tinerii, persoane cu dizabilități, persoanele care nu lucrează de o lungă perioadă de timp, migranții care locuiesc în țară legal.

1. O direcție importantă de reducere a șomajului este stimularea activității întreprinderilor care creează noi locuri de muncă. În primul rând este vorba despre acordarea de avantaje fiscale întreprinderilor, care mențin și creează locuri de muncă viabile economic. Un ajutor considerabil în crearea de noi locuri de muncă este inițierea propriei afaceri. Insatisfacția de calitate a posturilor vacante pe bursa muncii impune de a căuta forme alternative de câștiguri în mod independent și de a-și organiza locuri de muncă.

2. Un mare rol în procesul de reglementare a șomajului îl pot efectua lucrările publice. Pentru ca cetățenii să fie mai dispuși să accepte lucrările publice, este necesar de a mări prestigiul lor, semnificația socială și, bineînțeles, remunerarea muncii. Considerăm că pentru dezvoltarea de lucrări publice plătite este necesară:

- îmbunătățirea mecanismului de organizare a lucrărilor publice plătite pe baza sporirii statutului lor social, luând în considerare necesitățile regiunii în dezvoltarea infrastructurii sociale, realizarea proiectelor naționale și susținerea materială a șomerilor;
- formarea și actualizarea constantă a bazei de date a lucrărilor publice plătite vacante pe baza contractelor încheiate cu organizațiile de diferite forme de proprietate;
- exercitarea controlului asupra executării obligațiilor contractuale;
- informarea populației și angajatorilor cu privire la activitățile planificate.

3. În prezent, problema șomajului în rândul tinerilor rămâne actuală și necesită o atenție deosebită. În mod special trebuie de evidențiat problema angajării absolvenților instituțiilor de învățământ. Aici este necesar să vorbim despre competitivitatea scăzută pe piața forței de muncă.

Principalele direcții ale activității serviciilor de ocupare a forței de muncă în promovarea ocupării în rândul tinerilor sunt: consiliere profesională și sprijin psihologic; formare profesională; angajarea la un loc de muncă permanent; lucrări publice temporare; susținerea antreprenoriatului; susținerea ocupării adolescenților și cetățenilor minori; susținerea ocupării absolvenților instituțiilor de învățământ profesional.

Susținerea în inițierea auto-ocupării este una dintre opțiunile posibile pentru rezolvarea problemei angajării tineretului. Orientarea spre auto-ocuparea (antreprenoriat) în situația curentă de pe piața muncii este o resursă semnificativă care permite de a asigura ocuparea tineretului în condițiile unui număr mic de posturi vacante sau absența angajatorilor, ceea ce este deosebit de actual pentru zonele rurale ale republicii.

Una dintre cele mai eficiente direcții de reglementare de stat a pieței muncii a tineretului sunt locuri de muncă temporare. În cadrul acestui program, adolescenții au fost implicați în următoarele tipuri de activități: lucrările agricole și auxiliare; servicii de curățenie în încăperi; reparația în școli, cluburi de tineret, reparația și vopsirea mobilierului și echipamentelor sportive; amenajarea terenurilor sportive și de joacă pentru copii; creșterea răsadurilor, îngrijirea răzătoarelor de flori, crearea florăriilor; amenajarea străzilor, parcurilor, asigurarea securității ecologice, protecția resurselor acvatice; oferirea asistenței sociale persoanelor din rândul veteranilor și invalizilor, și altele.

4. În mediul rural șomajul are caracteristicile sale specifice. Trebuie de remarcat faptul, că principalele cauze ale șomajului rural este micșorarea volumului producției agricole. Nu există alternative pentru ocuparea forței de muncă, care ar satisface nevoile spirituale și materiale ale populației apte de muncă. Salariile mici, lipsa locurilor de muncă vacante determină sătenii să caute de lucru, chiar și în afara satului. În plus, situația demografică dificilă în mediul rural agravează și mai mult problema. Deosebit de răspândit este șomajul sezonier. Șomajul sezonier este o consecință a caracterului sezonier al activităților agricole.

Una dintre modalitățile cele mai promițătoare și eficiente de sporire a ocupării forței de muncă a populației din mediul rural este promovarea auto-ocupării șomerilor, inclusiv oferirea ajutorului financiar unic pentru inițierea propriei afaceri, deschiderea întreprinderilor mici. Susținerea inițiativei antreprenoriale și auto-ocupării cetățenilor are o semnificație socială, deoarece dezvoltarea micului business contribuie la crearea de noi locuri de muncă, inclusiv pentru tinerii și persoanele care au dificultăți în căutarea locului de muncă, și reducerea ratei șomajului, a tensiunii sociale.

Inițierea auto-ocupării este deosebit de actuală în mediul rural. Direcții de activitate pot fi foarte diverse: organizarea gospodăriilor țărănești și ferme pentru creșterea vitelor cornute mari, păsărilor de curte, ovinelor, iepurilor; reparația și deservirea tehnică a vehiculelor; fabricarea și repararea mobilierului; comerț; organizarea timpului liber și divertisment. O altă direcție de reducere a șomajului și menținerea populației în mediul rural este revitalizarea activității gospodăriilor auxiliare din mediul rural. Cu toate acestea, realizarea direcții date este legată de necesitatea de a comercializa producția gospodăriilor auxiliare.

Astfel, principalele direcții de reducere a șomajului populației rurale sunt:

- susținerea auto-ocupării șomerilor;
- dezvoltarea micului business;
- revitalizarea activității gospodăriilor auxiliare rurale;

- îmbunătățirea sistemului de orientare profesională și formare profesională a tinerilor;
- organizarea angajării temporare a cetățenilor minori din rândul absolvenților instituțiilor învățământului primar și secundar profesional.

BIBLIOGRAFIE

1. ANOFM Raport statistic privind măsurile de ocupare și protecție socială persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, realizate de către agențiile pentru ocuparea forței de muncă ale Republicii Moldova în ianuarie-decembrie 2015. [Accesat 01.06.2016] Disponibil: <http://anofm.md/documents>
2. Legea Republicii Moldova nr.102 din 13 martie 2003 privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă (cu modificările și completările ulterioare). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2003. Nr. 70-72. Art.312. [Accesat 01.06.2016] Disponibil: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=312729&lang=1>
3. Капелюшников Р.И. Общая и регистрируемая безработица: в чем причины разрыва?: Препринт WP3/2002/03. М.: ГУ ВШЭ, 2002. 48 с. [Accesat 01.06.2016] Disponibil: <http://demoscope.ru/weekly/2004/0149/analit02.php>
4. C168 - Employment Promotion and Protection against Unemployment Convention, 1988 (No. 168). [Accesat 01.06.2016] Disponibil: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312313:NO

**REMUNERAREA MUNCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
ANALIZĂ ȘI TENDINȚE**

Tatiana COLESNICOVA¹, doctor, conf. cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice
Mihail CIOBANU², cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice
Tatiana IAȚIȘIN³, drd, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice

In this paper is analyzed Moldova's experience in the field of labour remuneration and are identified its current trends. The **actuality** of this research topic results from the bleak economic reality faced by the Republic of Moldova, especially in labour remuneration area. The **purpose** of the paper consists in the analysis of labour remuneration in Moldova and in identifying its characteristic trends. In elaboration of this paper were used the following research **methods**: analysis, comparison, grouping, graphs. The following **results** are obtained: identification and analysis of labour remuneration trends in Moldova in the past year by economic activity and economic sectors.

Key words: labour remuneration, salary, economic activities, regulation, international analysis, trends.

În această lucrare este analizată experiența Republicii Moldova în domeniul remunerării muncii și sunt identificate tendințele actuale ale acesteia. **Actualitatea** acestei teme de cercetare rezultă din realitatea economică sumbră cu care se confruntă Republica Moldova, în special în domeniul remunerării muncii. **Scopul** lucrării constă în analiza evoluției remunerării muncii în Republica Moldova și identificarea tendințelor caracteristice ale acesteia. În elaborarea lucrării date au fost utilizate următoarele **metode de cercetare**: analitică, comparativă, gruparea, grafice. Sunt obținute următoarele **rezultate**: identificarea și analiza tendințelor de evoluție ale remunerării muncii în Republica Moldova în ultimul an pe activități economice și sectoare economice.

Cuvinte-cheie: remunerarea muncii, salariu, activitățile economice, reglementare, analiză internațională, tendințe.

JEL Classification: J3, J8

Introducere. Una dintre problemele cele mai stringente cu care se confruntă Republica Moldova în perioada actuală o reprezintă remunerarea muncii. Conform definiției oferite de Biroul Național de Statistică salariul include atât plăți ce se oferă în mod regulat fie pentru lucrul realizat, fie pentru orele lucrate, cât și prime care pot fi acordate în mod regulat sau neregulat [1, p.2]. Salarizarea muncii este reglementată de *Legea salarizării nr.847 din 14.02.2002 publicată în Monitorul Oficial al RM nr.50-52 din 11.04.2002*. Sistemele de salarizare legal acceptate sunt cel tarifar și cele netarifare. Aceste sisteme cuprind: salariul de bază (pentru muncitori - salariul tarifar, pentru funcționarii publici – salariul de funcție), salariul suplimentar (sub formă de adaosuri și sporuri), precum și alte plăți de stimulare și compensare. În cazul persoanelor ce lucrează în sectorul real, salariul acestora se obține din veniturile rezultate din activitatea economică [2, p.3-4].

Va fi analizată evoluția salariului mediu lunar în Republica Moldova în anul 2015, precum și în primele 6 luni din 2016.

Analiza și tendințele remunerării muncii în Republica Moldova. Câștigul salarial nominal mediu în anul 2015 a constituit 4610,9 MDL. Per ansamblu, de-a lungul anului 2015 de cea mai mare medie anuală a salariilor medii lunare au avut parte persoanele încadrate în activitățile de servicii în tehnologia informației, cu 13127,1 MDL. Pe locul doi s-au situat cei implicați în activitățile direcțiilor administrative centralizate, precum și activități de management și de consultanță în management, cu 12187,1 MDL. Locul trei l-au ocupat salariații din domeniul transporturilor aeriene – 12066 MDL. De cealaltă parte, cel mai puțin plătiți au fost cei din domeniul pescuitului și acvacultura, obținând în medie 2350,5 MDL. Un salariu puțin mai mare, deși surprinzător de mic au obținut angajații antrenați în activitățile de jocuri de noroc și pariuri – 2539,9 MDL (!). Aceștia au fost urmați de persoanele ce au practicat activități de peisagistică și servicii pentru clădiri, care au câștigat, în medie, 2639,1 MDL.

În Figura 1 este prezentată evoluția salariului mediu nominal atât pe sectoare (bugetar și real), precum și în ansamblu pentru perioada ianuarie 2015 – iunie 2016.

Pe grupuri de activități, cel mai mare câștig salarial a fost obținut în următoarele domenii: informații și comunicații - 9770,7 MDL; activități financiare și de asigurări - 8659,6 MDL; producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat - 8134,2 MDL. Grupurile de activități cu cel mai mic salariu în 2015 au fost: arta, activitățile de recreere și de agrement – 3015,8 MDL; activitățile de cazare și alimentație publică – 3055,6 MDL; agricultura, silvicultura și pescuitul - 3072,3 MDL.

În luna iunie 2016, clasamentul parțial s-a schimbat, astfel cel mai mare salariu mediu nominal lunar a fost înregistrat în: activitățile de servicii în tehnologia informațională - 14705,5 MDL, transporturile aeriene - 14589,7 MDL, activități ale organizațiilor asociative - 11781,2 MDL, iar cel mai mic salariu - în următoarele ramuri: agricultura, vânătoarea și serviciile anexe - 2986,4 MDL, activitățile de asistență socială, fără cazare - 2712,2 MDL, activitățile de jocuri de noroc și pariuri - 2828,1 MDL.

¹ © Tatiana Colesnicova, ctania@gmail.com, +373 (22) 501104

² © Mihail Ciobanu, ciobanu.mihail.s@gmail.com, +373 (22) 501104

³ © Tatiana Iațișin, tatianaiatisin@yahoo.com, +373 (22) 501110

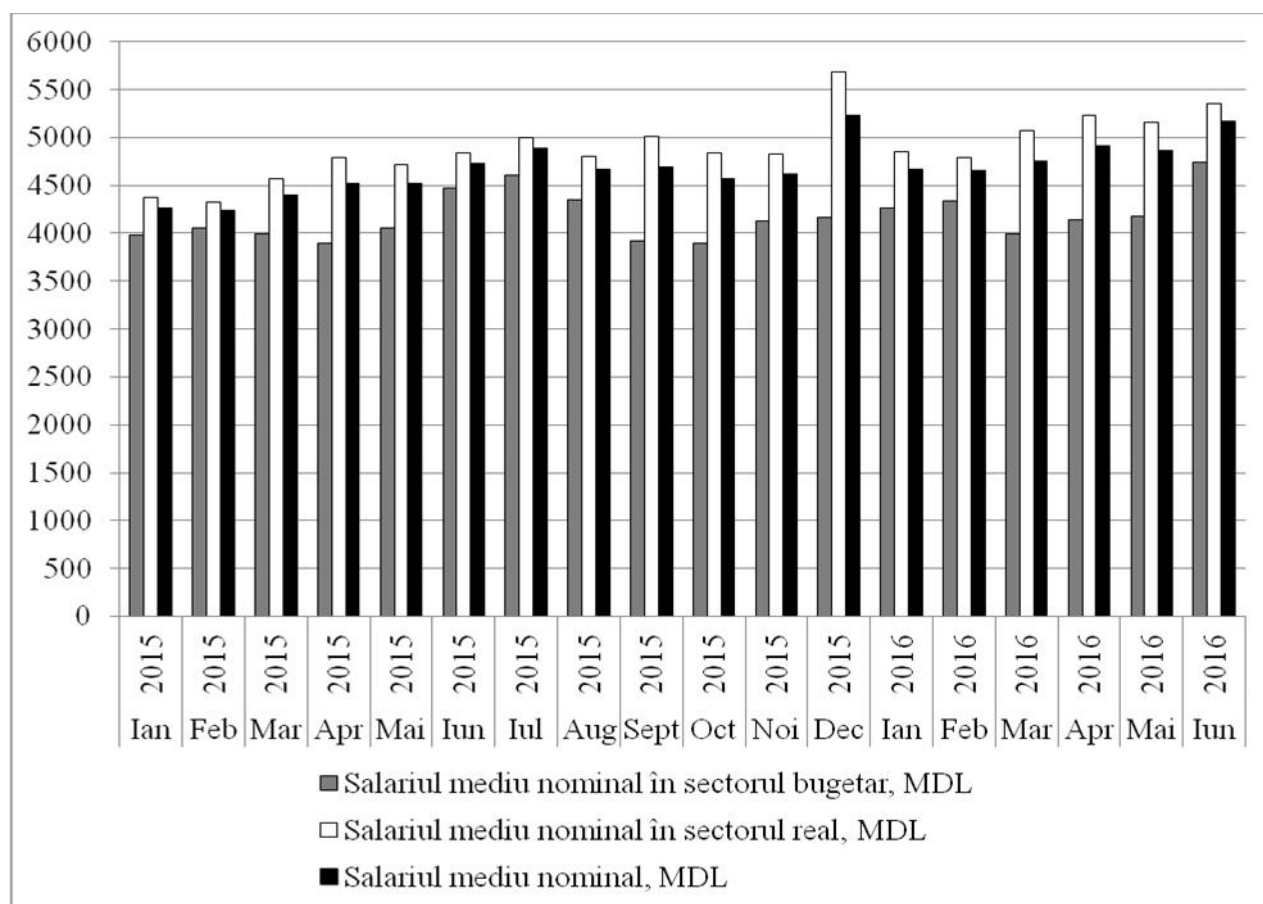

Fig. 1. Dinamica salariului nominal lunar în sectoarele bugetar și real în perioada ianuarie 2015 – iunie 2016, MDL

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică [3]

După cum se poate observa în figura de mai sus, în pofida evoluției neuniforme a salariului mediu nominal de-a lungul perioadei date, tendința generală a acestuia este una crescătoare. Se observă discrepanțe între salariul mediu în sectorul bugetar și cel real. Acestea sunt mai mari în trimestrul al IV-lea al anului 2015 și culminează în decembrie în același an.

Tendențele salariilor medii în termeni reali au fost mai moderate comparativ cu ritmurile nominale înregistrate în intervalul de timp analizat, care au fost influențate de presiunile inflaționiste și care au devenit mai pronunțate în anul 2015. Indicii salariilor reale în perioada august-decembrie 2015 au avut o tendință de scădere față de perioada similară a anului precedent. În prima jumătate a anului 2016 în comparație cu aceeași perioadă a anului precedent salariul nominal s-a majorat într-o mică măsură. În schimb salariul real s-a micșorat, însă ratele neajungând la nivelele anului precedent. În aprilie și iunie 2016 a avut loc o creștere a salariului real în raport cu nivelul respectiv din perioadele date ale anului 2015, însă ea este insignifiantă (Tabelul 1).

Tabelul 1. Tendințele ratelor salariului nominal vs tendințele ratelor salariului real (față de perioada similară a anului precedent), %

2015												
Luna	Ian	Feb	Mar	Apr	Mai	Iun	Iul	Aug	Sept	Oct	Noi	Dec
Salariul nominal, %	112,8	114,1	112,4	112,9	112,2	112,6	112,8	109,2	110,0	105,9	105,9	107,4
Salariul real, %	107,7	107,1	104,9	104,9	103,8	104,0	103,9	97,3	97,7	93,6	93,3	94,5
2016												
Luna	Ian	Feb	Mar	Apr	Mai	Iun						
Salariul nominal, %	109,5	109,7	108,0	108,5	107,5	109,2						
Salariul real, %	96,6	99,5	98,7	100,2	99,6	101,7						

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică [3]

Remunerarea muncii în regiunea din partea stângă a Nistrului. Analiza remunerării muncii a regiunii din partea stângă a râului Nistru a fost elaborată în baza datelor oferite de Serviciul Statistic al Transnistriei [4]. Cursul oficial de schimb mediu al autorității monetare din partea stângă a râului Nistru pe perioada ianuarie - iunie 2016 – 1 dolar SUA=11,2176 ruble [5].

În trimestrul al II-lea al anului 2016, salariul nominal mediu lunar calculat la un lucrător, cu excepția subiecților antreprenoriatului mic, a constituit 3791 ruble (338 dolari SUA) sau 98,7% față de perioada similară a anului precedent. La organizațiile de stat salariul mediu a fost de 2694 ruble, s-a majorat cu 0,4% față de aceeași perioadă a anului precedent.

În perioada dată, salariul nominal mediu lunar calculat al unui lucrător a fost mai mare decât salariul mediu pe regiune în aceste ramuri economice: „Electro – și radiocomunicații” - 9369 ruble (835 dolari SUA), „Bănci și credite” - 6972 ruble (621 dolari SUA), „Asigurări” - 6535 ruble (582 dolari SUA), „Servicii de informare și de calculator” - 5289 ruble (471 dolari SUA), „Industria” - 4968 ruble (443 dolari SUA), „Tranzacții imobiliare” - 4417 ruble (394 dolari SUA), „Organele puterii de stat și de control” - 4323 ruble (385 dolari SUA), „Construcții” - 4128 ruble (368 dolari SUA), „Transport” - 3866 ruble (345 dolari SUA), „Comerț și alimentarea publică” - 3848 ruble (343 dolari SUA).

Salariul nominal mediu lunar calculat al unui lucrător a fost mai mic decât salariul mediu pe regiune în următoarele ramuri economice: „Geologie și meteorologie” - 2016 ruble (180 dolari SUA), „Asistență socială” - 2105 ruble (188 dolari SUA), „Comunicații poștale” - 2326 ruble (207 dolari SUA), „Cultură și artă” - 2421 ruble (216 dolari SUA), „Învățământ” - 2661 ruble (237 dolari SUA), „Sănătate” - 2690 ruble (240 dolari SUA), „Silvicultura” - 2825 ruble (252 dolari SUA), „Agricultura” - 2937 ruble (262 dolari SUA), „Știință” - 3064 ruble (273 dolari SUA). Salariul nominal mediu lunar după activități economice pe regiune este ilustrat în Figura 2.

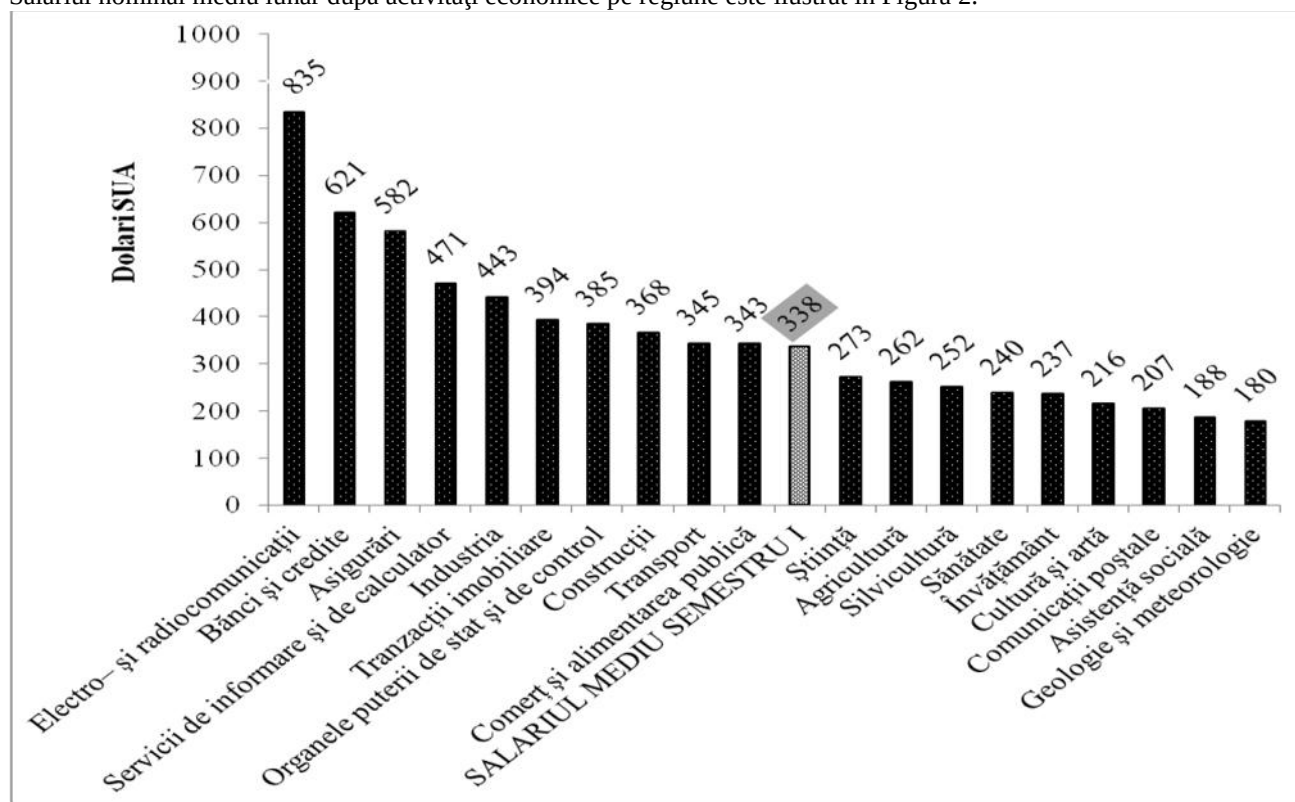

Fig. 2. Salariul mediu nominal lunar în semestrul I din anul 2016 pentru regiunea din partea stângă a Nistrului

Sursa: Conform datelor Serviciului Statistic al Transnistriei [4]

În industrie, cel mai mare salariu nominal lunar în perioada analizată a fost înregistrat pentru lucrătorii următoarelor subramuri: energia electrică – 6393 ruble (570 dolari SUA), ceea ce este mai mult decât salariul mediu pe regiune cu 68,6%; siderurgia – 5463 ruble (487 dolari SUA) sau 144,1% din salariul mediu pe economie; fabricarea de mașini și prelucrarea metalelor - 5038 ruble (449 dolari SUA) sau cu 32,9% mai mult decât salariul mediu pe economie; industria alimentară - 4472 ruble (399 dolari SUA) sau cu 18,0% mai mult decât salariul mediu pe economie; industria poligrafică - 4192 ruble (374 dolari SUA) sau 110,6% din salariul mediu pe economie; industria chimică – 4186 ruble (373 dolari SUA) sau 110,4% din salariu mediu de economie; industria materialelor de construcție – 3909 ruble (348 dolari SUA) sau cu 3,1% mai mult decât salariul mediu pe economie; industria de morărit și panificație – 3849 ruble (343 dolari SUA) sau cu 1,5% mai mult decât salariul mediu pe economie; industria ușoară – 3836 ruble (342 dolari SUA) sau cu 1,2% mai mult decât salariul mediu pe economie; alte ramuri industriale – 3052 ruble (272 dolari SUA), care este mai mic decât salariul mediu pe regiune cu 19,5%; industria de prelucrare a lemnului - 2877 ruble (256 dolari SUA), care este mai mic decât salariul mediu cu 24,1%.

Analiza internațională. În comparație cu statele CSI, după salariul mediu nominal lunar pentru anul 2015,

Moldova a surclasat state precum: Kârgâzstan, Ucraina și Tadjikistan. Se poate remarca poziționarea mai bună față de Ucraina, care se datorează mai degrabă situației economice grave, mai ales din cauza cheltuielilor și costurilor războiului din această țară, decât în urma îmbunătățirii situației din Moldova.

În Figura 3 este indicat salariul mediu lunar în 2015 în țările CSI.

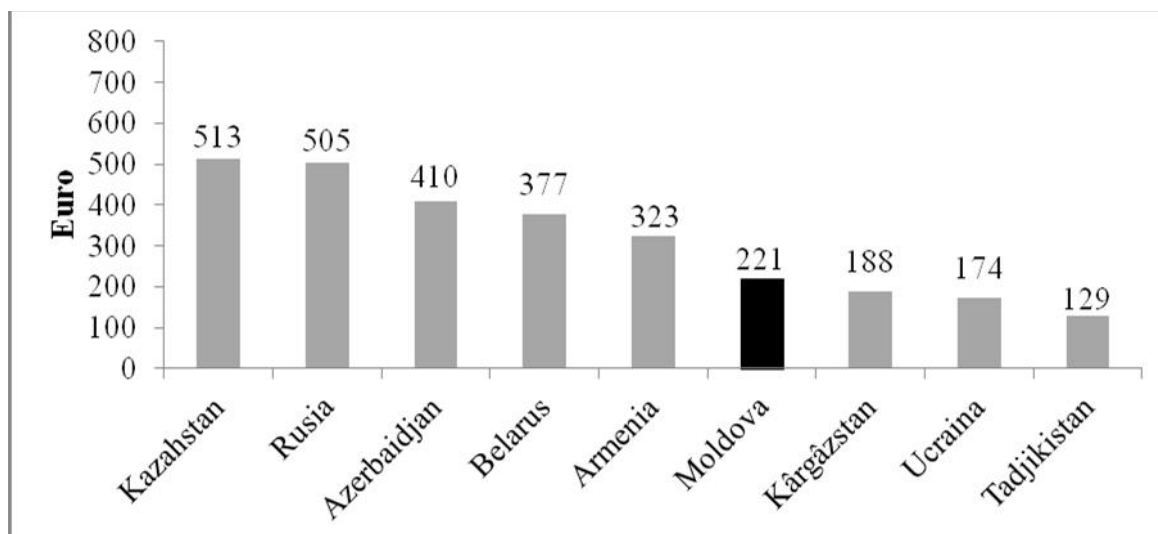

Fig. 3. Salariul mediu nominal lunar în anul 2015 pentru țările CSI

Sursa: Conform datelor CISSTAT [6]

Concluzii. Trendul general cu privire la remunerarea muncii pe parcursul anului 2015 a avut o evoluție neuniformă. Astfel, în ianuarie salariile au crescut ușor față de februarie, datorită premiului anual plătit (Hotărârea Guvernului Nr. 180 din 11.03.2013 cu privire la plata premiului anual personalului din unitățile bugetare; ultima modificare – Hotărârea Guvernului nr. 770 din 23.09.2014). În perioada următoare, februarie-iulie salariile au avut tendința moderată de creștere, în special în iunie-iulie (în comparație cu perioada iulie-noiembrie), când a avut loc plata concediilor corpului didactic și stabilirea unui nou cuantum minim garantat al salariului în sectorul real (Hotărârea Guvernului Nr. 165 din 09.03.2010 cu privire la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real; ultima modificare – Hotărârea Guvernului Nr. 219 din 29.04.2015). Iar spre sfârșitul anului, în decembrie salariile s-au majorat datorită calculării premiilor, creșterii salariilor din sectorul real în urma sărbătorilor de iarnă. Spre deosebire de salariile nominale în sectorul real, cele din sectorul bugetar au avut parte de creșteri mai mici și de micșorări mai consistente.

Salariile reale au cunoscut o creștere în prima jumătate a anului 2015 în comparație cu perioada similară a anului precedent, iar în a doua jumătate ele s-au redus puțin, scădere care a continuat în primul semestru din 2016, însă fiind mai puțin pronunțată. Ramurile economice cu cele mai mari salarii au fost: serviciile în tehnologia informației, activitățile direcțiilor administrative centralizate, de management și de consultanță în management și transporturile aeriene, iar cele mai mici - în domeniul pescuitului și acvaculturii, jocurilor de noroc și activităților de peisagistică.

În regiunea din stânga Nistrului salariul nominal mediu lunar a fost mai mare decât cel din Republica Moldova, iar ramurile economice cu cele mai mari salarii au fost: electro – și radiocomunicațiile, bănci și credite, asigurări, iar cele mai mici în: geologie și meteorologie, asistență socială și comunicații poștale.

În raport cu statele CSI, Republica Moldova s-a situat cu o poziție mai jos decât mijlocul clasamentului, devansând state precum: Kârgâzstan, Ucraina, Tadjikistan, totodată fiind în urma Kazahstanului, Rusiei, Azerbaidjanului, Belarusului și Armeniei.

BIBLIOGRAFIE

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova: Numărul salariaților, câștigurile salariale și costul forței de muncă (Metadata), [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: <http://www.statistica.md/public/files/Metadata/Salarii.pdf>
2. Legea salarizării nr.847 din 14.02.2002 publicată în Monitorul Oficial al RM nr.50-52 din 11.04.2002, [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=7E593B1D%3AB617DDCA
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova: Banca de date statistice, [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: <http://www.statistica.md/>
4. Министерство экономического развития Приднестровской Молдавской Республики: Социально-экономическое развитие ПМР за январь-июнь 2016 года, [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: <http://mer.gospmr.org/assets/files/zip/gss-pmr/doklady-gss/doklad-yanvar-iyun-2016.doc>
5. Приднестровский республиканский банк: Средневзвешенные курсы валют в 2016 году, нарастающим итогом, [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: http://www.cbpmr.net/data/svk_narast_itog_01_07_16.pdf
6. Межгосударственный статистический комитет СНГ: Среднемесячная номинальная заработная плата [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: <http://www.cisstat.com/rus/macro/zp-2.pdf>

**ANALIZA ȘI TENDINȚELE
PRIVIND INFRAȚIUNEA ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

**Tatiana COLESNICOVA¹, doctor, conf. cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice
Tatiana IAȚIȘIN², drd, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice**

*In this paper is analyzed Moldova's situation in the field of offences are identified its current trends. The **actuality** of this research results from the situation of criminality in the Republic of Moldova, especially in such segments as: crimes against life and health of the person, crimes of sexual life, crimes against property, offenses against public health and social coexistence, crimes against family and minors, economic crimes, crimes against public security and public order. The **purpose** of the paper consists in the analysis of criminality situation in Moldova and in identifying its characteristic trends. In elaboration of this paper were used the following research **methods**: analysis, grouping, graphs. The following **results** are obtained: identification and analysis of criminality trends in Moldova in the Second Quarters of past years by different segments.*

Key words: crimes, robbery, fraud, murder, trafficking in children, trends.

*În această lucrare este analizată situația nivelului infracționalității în Republicii Moldova și sunt identificate tendințele actuale ale acesteia. **Actualitatea** acestei teme de cercetare rezultă din nivelul infracționist cu care se confruntă Republica Moldova, în special în așa segmente ca: infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei, infracțiuni privind viața sexuală, infracțiuni contra patrimoniului, infracțiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale, infracțiuni contra familiei și minorilor, infracțiuni economice, infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice. Scopul lucrării constă în analiza nivelului infracțiunilor din Republica Moldova și identificarea tendințelor caracteristice ale acesteia. În elaborarea lucrării date au fost utilizate următoarele **metode de cercetare**: analitică, gruparea, grafice. Sunt obținute următoarele **rezultate**: identificarea și analiza tendințelor ale nivelului infracțiunilor în Republica Moldova în trimestrul II pe parcursul anilor 2013-2016 pe diferite segmente.*

Cuvinte-cheie: infracțiuni, jafuri, escrocherie, omoruri, trafic de copii, tendințe.

JEL Classification: I0, K10, K14

Introducere

În ultimul timp, societatea abordează, tot mai frecvent, probleme ce țin de creșterea nivelului infracționist. Analiza datelor statistice pentru perioada ianuarie-iunie 2013-2016, a cadrului legal aferent și altor surse demonstrează cu certitudine că una dintre problemele importante cu care se confruntă Republica Moldova în ultimii ani este tendința majorării numărului infracțiunilor înregistrate.

Conform definiției oferite de dicționar DEX'09 (2009) *infracțiune* – faptă care prezintă pericol social, constând în încălcarea unei legi penale, în săvârșirea, cu vinovăție, a unei abateri de la legea penală, și care este sancționată de lege [1].

Conform definiției oferite de Biroul Național de Statistică: *infracțiune* este o faptă (acțiunea sau inacțiunea) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsa penală [3].

Actul legislativ de bază privind drepturile fundamentale ale omului, care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile și dispozițiile generale și speciale ale dreptului penal, determină faptele ce constituie infracțiuni și prevede pedepsele ce se aplică infractorilor - este *Codul Penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002 publicat în Monitorul Oficial al RM nr.72-74 din 14.04.2002* [2]. “Legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept. Legea penală are, de asemenea, drept scop prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni.” [2, Art.2 (1,2)].

Analiza nivelului infracționalității în Republica Moldova

În perioada anilor 2013-2016 au fost înregistrate tendințe de creștere a numărului total de infracțiuni în Republica Moldova. Conform datelor Biroului Național de Statistică, dacă în Trimestrul II anului 2013 au fost înregistrate 18098 cazuri de crime, atunci în Trimestrul II anului 2016 au fost înregistrate 20588 cazuri de crime, adică indicatorul dat s-a majorat cu 1,14 ori.

În ianuarie-iunie 2016 s-au înregistrat 20,6 mii infracțiuni sau cu 10,1% mai mult decât în perioada respectivă a anului precedent. Din numărul total de infracțiuni înregistrate, 3,2% sau 668 cazuri revin celor excepțional de grave și deosebit de grave, 3,3 mii cazuri sau 16,2% - celor grave, iar cea mai mare parte revine infracțiunilor puțin grave – 11,4 mii cazuri sau 55,2%. Numărul infracțiunilor înregistrate la 10 mii locuitori a constituit 57,8 crime. În mun. Chișinău rata infracționalității a constituit 89 crime la 10 mii populație, ceea ce depășește nivelul mediu pe țară de 1,5 ori. Un nivel înalt al criminalității a fost înregistrat de asemenea și în mun. Bălți – 69 crime la 10 mii locuitori. În ianuarie-iunie 2016 au fost înregistrate tendințe de creștere a numărului de infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei (20,9%), infracțiuni contra patrimoniului (15,9%), infracțiuni privind viața sexuală (10,5%), infracțiuni contra securității și a ordinii publice (9,2%), infracțiuni contra familiei și minorilor (2,5%). Totodată, au fost înregistrate mai puține cazuri de infracțiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale și infracțiuni economice.

¹ © Tatiana Colesnicova, ctania@gmail.com

² © Tatiana Iațișin, tatianaiatisin@yahoo.com

În ultimii ani, cea mai mare rată a infracționalității rămâne a fi înregistrată în localitățile urbane și mai cu seamă în mun. Chișinău. În dependență de distribuția geografică a infracționalității, se constată o concentrare mai mare în zona centrală și de sud, inclusiv UTA Găgăuzia. Un nivel mai scăzut al infracționalității a fost înregistrat în zona de nord.

În Figura 1 este prezentată evoluția infracțiunii înregistrate în Republica Moldova în Trimestre II anii 2013-2016.

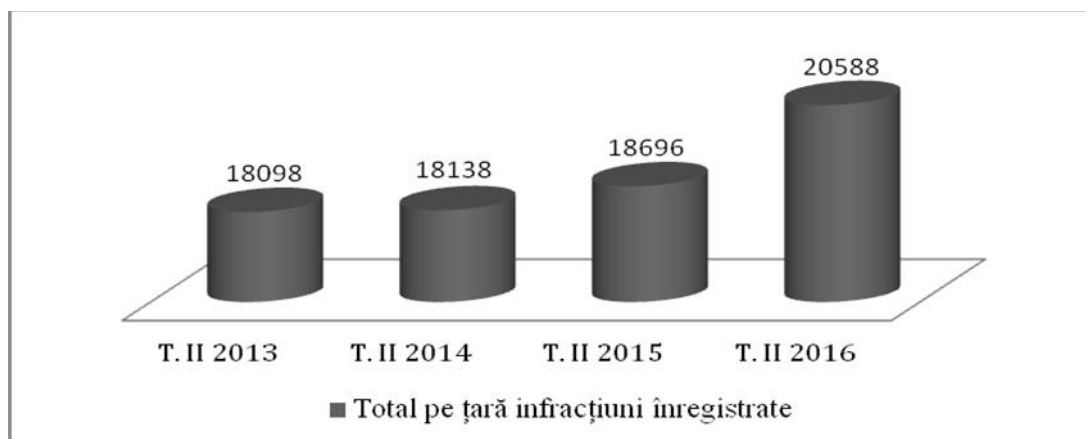

Fig. 1. Tendințele infracțiunii înregistrate - total pe țară, în Trimestre II 2013-2016, cauze

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică

În urma analizei observăm că nivelul infracțiunii contra vieții și sănătății persoanei în țară, în perioada Trimestrului II anii 2013-2016 nu s-a îmbunătățit. Astfel, în prima jumătate a anului 2013 acest indicator a fost de 767 cazuri și în prima jumătate a anului 2016 – 724 cazuri. S-a diminuat omorurile de la 114 cazuri în anul 2013 până la 88 cazuri și vătămare intenționată grave de la 140 cazuri până la 127 cazuri.

În Figura 2 este prezentată evoluția infracțiunii contra vieții și sănătății persoanei în Republica Moldova în Trimestre II anii 2013-2016.

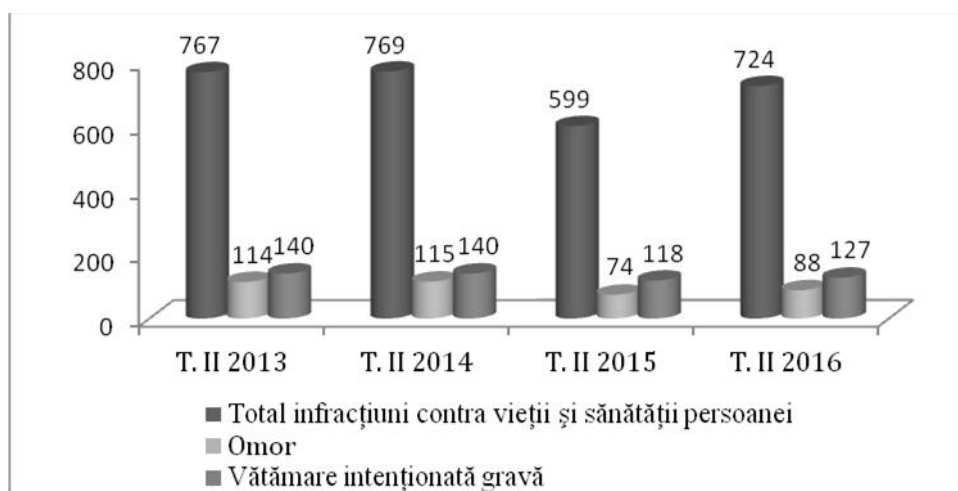

Fig. 2. Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei, în Trimestre II 2013-2016, cauze

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică

În urma analizei efectuate observăm că infracțiunile privind viața sexuală în țară în perioada analizată situația nu s-a îmbunătățit. Astfel, observăm o creștere a acestui indicator de la 306 cazuri în Trimestrul II anului 2013 până la 316 cazuri Trimestrul II anului 2016. O diminuare neesențială s-a înregistrat și în cazurile de violuri de la 172 cazuri în anul 2013 până la 170 cazuri.

În Figura 3 este prezentată evoluția infracțiunii privind viața sexuală în Republica Moldova în Trimestre II anii 2013-2016.

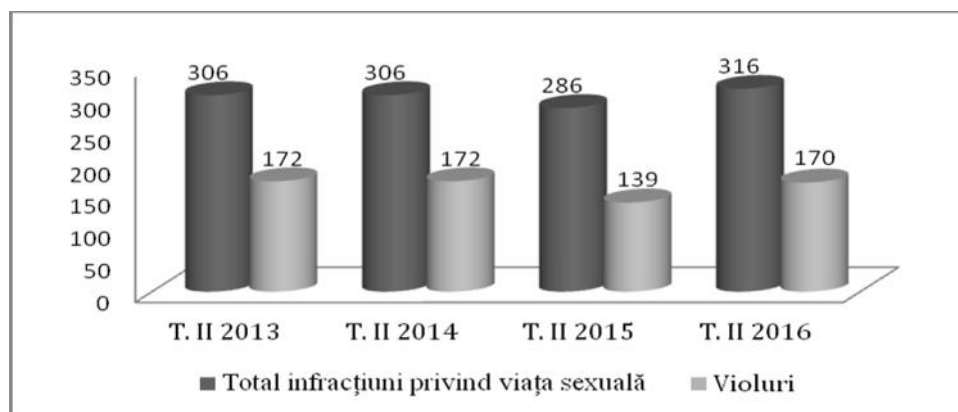

Fig. 3. Infracțiuni privind viața sexuală, în Trimestre II 2013-2016, cauze

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică

În perioada analizată, în general pe țară s-au majorat indicatorii din segmentul infracțiunii contra patrimoniului. Așadar, indicatorul total pe acest segment s-a majorat de la 10004 cazuri (în Trimestrul II 2013) până la 11147 cazuri (Trimestrul II 2016). Cazuri cu furturi s-au majorat de la 7563 cazuri până la 8149 cazuri. Tălhării s-au micșorat de la 83 cazuri până la 66 cazuri. Jafuri s-au diminuat de la 550 cazuri până la 485 cazuri. Escrocheriile s-au diminuat de la 1002 cazuri până la 1193 cazuri. Pungașii s-au majorat esențial de la 378 cazuri până la 771 cazuri, adică cu 2 ori. Cazuri de șantaj s-au majorat de la 39 până la 47.

În Figura 4 este prezentată evoluția infracțiunii contra patrimoniului în Republica Moldova în Trimestre II anii 2013-2016.

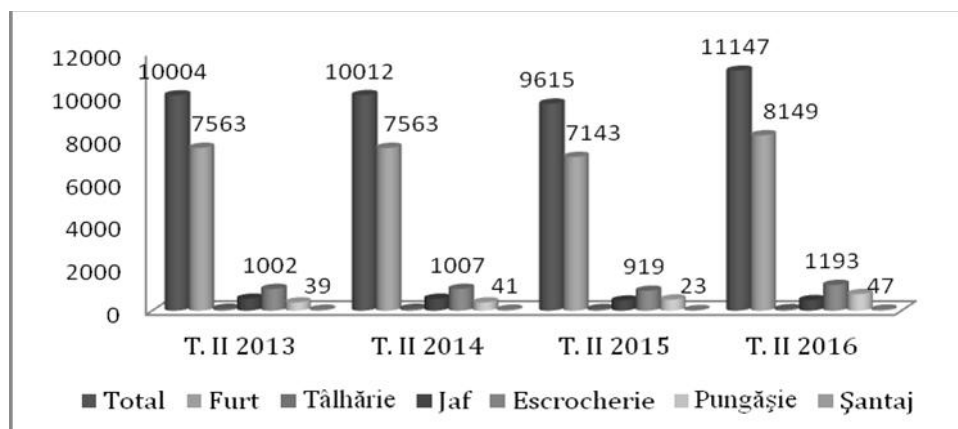

Fig. 4. Infracțiuni contra patrimoniului, în Trimestre II 2013-2016, cauze

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică

Situația privind infracțiunea contra sănătății publice și conviețuirii sociale în Republica Moldova în perioadă analizată nu s-a schimbat esențial. Astfel, în Semestru I anului 2013 numărul total infracțiunii contra sănătății publice și conviețuirii sociale a fost de 568 cazuri, iar în Semestru II anului 2016 acest indicator a atins valoarea de 597 cazuri.

Consumul de droguri reprezintă una dintre cauzele majore ale mortalității în rândul tinerilor europeni, atât în mod direct, prin supradoză - decese induse de droguri, cât și în mod indirect, prin boli, accidente, violență și suicid asociate consumului de droguri. Aproape unul din patru europeni a încercat droguri ilegale într-un anumit moment din viață. Cifrele arată că în Europa mor în fiecare an între 10.000 și 20.000 de consumatori de opiacee. Cel mai frecvent consumat drog este cannabisul, fiind urmat de cocaină și amfetamină.

În Republica Moldova, analiza infracționalității legate de droguri, în Semestru II anului 2013 arată că, numărul total de acest tip de infracțiuni a fost de 496 cazuri, iar în Semestru II anului 2016 – 508 cazuri. În anul 2015, incidența prin narcomanie a constituit 26,0 cazuri la 100.000 populație, față de 24,0 cazuri în 2014. Anual se înregistrează primar 1200 – 1500 de persoane tinere antrenate în consum de droguri și alte substanțe psihotrope. În prezent, aproximativ 9500 de persoane afectate de narcomanie se află sub supravegherea medicală în cadrul secțiilor consultative ale instituțiilor medico-sanitare publice. Majoritatea din ei sunt tineri, cu vârsta de până la 30 de ani, circa 90% fiind bărbați. Persoanele care suferă de această maladie beneficiază de tratament gratuit oferit de către Compania Națională de Asigurări în Medicină, în baza poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală. Iar în cazul în care acestea provin dintr-o pătură social vulnerabilă, tratamentul este achitat din cadrul unui proiect statal special.

Măsurile întreprinse de Guvernul Republicii Moldova și programe de combatere a narcomaniei din ultimii ani, dar și a Strategiei Naționale Antidrog pe anii 2011-2018 aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1208 din 27.12.2010 [6], confirmă eforturile statului privind alinierea la standardele internaționale de combatere a infracționalității legate de droguri.

În Figura 5 este prezentată evoluția infracțiunii contra sănătății publice și conviețuirii sociale în Republica Moldova în Trimestre II anii 2013-2016.

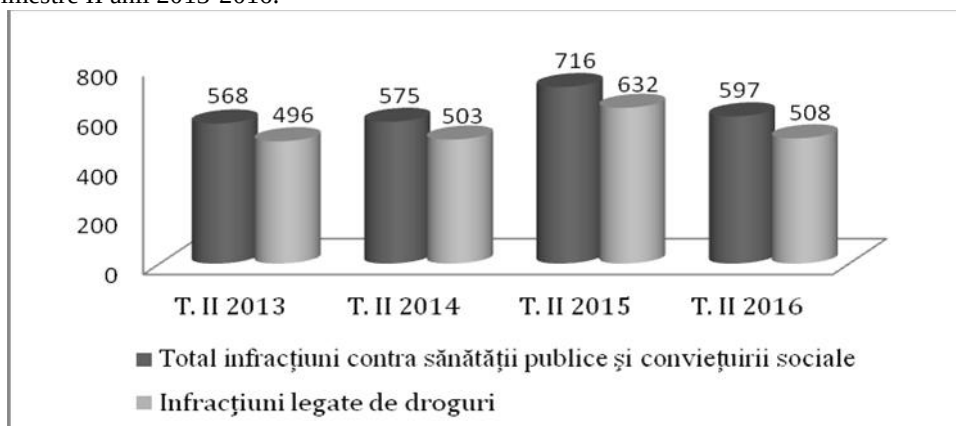

Fig. 5. Infracțiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale, în Trimestre II 2013-2016, cauze

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică

Numărul infracțiunii contra familiei și minorilor, pe parcursul anilor 2013-2016, s-a majorat esențial de la 663 cazuri până la 1065 cazuri, adică cu 1,6 ori (Figura 6). Indicatorii traficului de copii nu s-a schimbat în ultimii ani și a rămas la nivel de 14 cazuri.

Infracțiuni contra familiei și minorilor include și aspectul violenței împotriva femeilor. Violența împotriva femeilor este recunoscută pe plan mondial și Republica Moldova nu este o excepție în acest caz. În conformitate cu legislația Republicii Moldova [4], ”Prevenirea și combaterea violenței în familie fac parte din politica națională de ocrotire și sprijinire a familiei și reprezintă o importantă problemă de sănătate publică. Pentru consolidarea, ocrotirea și sprijinirea familiei, pentru asigurarea respectării principiilor fundamentale ale legislației referitor la familie, egalității de șanse între femei și bărbați în realizarea dreptului lor uman la viață fără violență”.

Datele studiului Biroul Național de Statistică privind „Violența față de femei în familie în Republica Moldova” evidențiază că, pe parcursul vieții, fiecare a șasea femeie în vârstă de 15-64 ani (63,4%) este supusă unei forme anumite de violență în familie, iar 5,9% dintre acestea în afara familiei [5]. Așadar, datele acestei studii reflectă că, ponderea cea mai ridicată a femeilor victime ale diferitor forme ale violenței în familie pe parcursul vieții începând cu vârsta de 15 ani se regăsește în rândul celor cu vârsta de 45-54 ani (70,3%) și celor de 55-59 ani (69,1%). Concomitent, și peste jumătate dintre femeile tinere, în vârstă de 15-44 ani se confruntă cu cazuri de violență în familie. Cel mai frecvent pe parcursul vieții s-au confruntat cu cazuri de violență din partea soțului sau partenerului de viață, fost sau curent, femeile divorțate sau separate – 84% și cele văduve – 65,7%, iar cel mai rar – cele care trăiesc în concubinaj – 53,1% [5].

Totodată, datele acestei studii reflectă că, cel mai frecvent victime ale acestui fenomen sunt femeile din mediu rural (68,2%), rata prevalenței violenței pe parcursul vieții asupra acestora fiind mai ridicată cu 10,8 p.p. față de cea a femeilor din mediul urban (57,4%).

Cele mai frecvente forme ale violenței în familie, cu care se confruntă femeile, rămân a fi cele psihologică și fizică, ambele având un impact direct și semnificativ asupra sănătății acestora.

În Figura 6 este prezentată evoluția infracțiunii contra familiei și minorilor în Republica Moldova în Trimestre II anii 2013-2016.

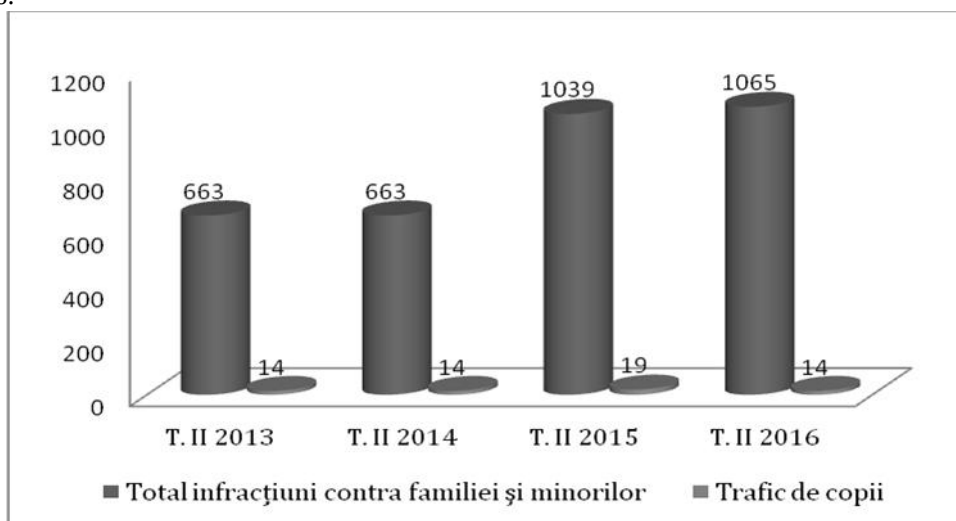

Fig. 6. Infracțiuni contra familiei și minorilor, în Trimestre II 2013-2016, cauze

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică

Trendul general de infracțiuni economice are o evoluție neuniformă. În perioada anilor 2013-2015 acest indicator s-a majorat de la 492 cazuri până la 713 cazuri, iar în anul 2016 aceste cazuri au scăzut până la nivel de 560 sau cu 21,5%.

În ultimii ani indicatori de contrabandă s-au majorat de circa de 2 ori. În Trimestrul II anului 2013 acest indicator a fost de 68 cazuri, iar în Trimestrul II anului 2016 – 120 cazuri.

În Figura 7 este prezentată evoluția infracțiunii economice în Republica Moldova în Trimestre II anii 2013-2016.

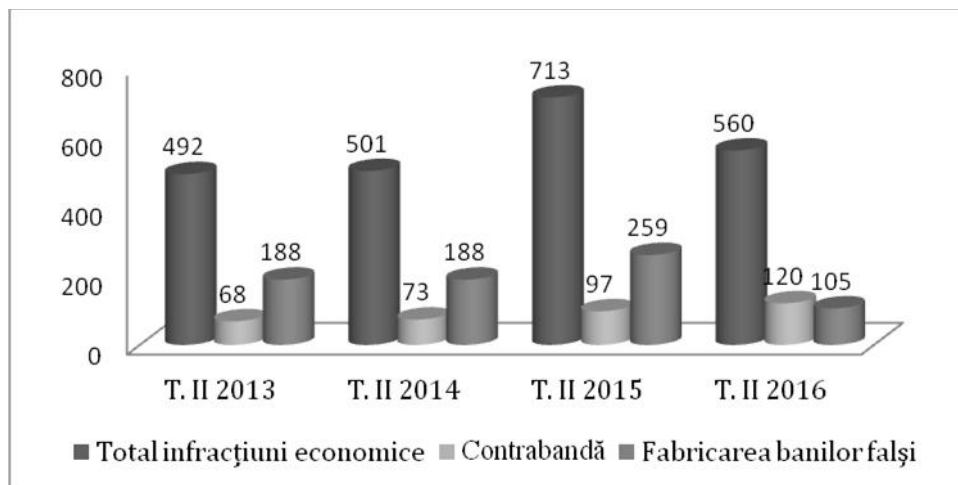

Fig. 7. Infracțiuni economice, în Trimestre II 2013-2016, cauze

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică

În perioada de analiză s-au majorat indicatorii privind infracțiunii contra securității publice și a ordinii publice în Republica Moldova. Astfel, în total infracțiunii contra securității publice și a ordinii publice în Republica Moldova s-au ridicat de la 784 cazuri până la 925 cazuri, sau majorat cu 1,2 ori. Cazuri de huliganism s-au majorat de la 694 până la 797 sau cu 1,15 ori.

În Figura 8 este prezentată evoluția infracțiunii contra securității publice și a ordinii publice în Republica Moldova în Trimestre II anii 2013-2016.

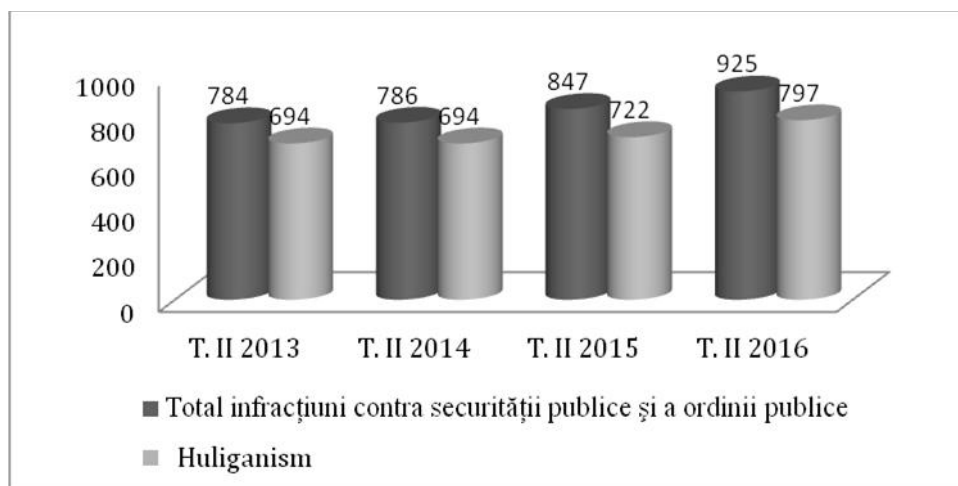

Fig. 8. Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice, în Trimestre II 2013-2016, cauze

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică

Situația criminogenă în regiunea din partea stângă a Nistrului

Analiza situației privind infracțiunile din regiunea din partea stângă a râului Nistru a fost elaborată în baza datelor oferite de Serviciul Statistic al Transnistriei [7]. Potrivit organelor de ocrotire a ordinii publice, în ianuarie – iunie 2016, au fost înregistrate 5380 cereri și rapoarte cu privire la crime ceea ce este cu 2,7% mai puțin decât în perioada similară a anului 2015.

În perioada respectivă la evidență au fost puse 2394 cazuri de crime, ceea ce este cu 2,2% mai mult decât în perioada similară a anului trecut.

În perioada analizată, nivelul infracțiunilor în regiune, în funcție de tipul de infracțiune se caracterizează prin următoarele date: 11 - omoruri, 29 - vătămări intenționate grave, 152 - de crime ce țin de traficul ilegal de arme, 39 - de

crime comise cu utilizarea armelor, munițiilor și explozivului, 281 – infracțiuni contra ordinii publice, 349 – infracțiuni legate de droguri, 570 – furturi, 22 – jafuri, huliganisme – 66, cazuri de corupție (mită) – 19, alte crime – 569 etc.

În perioada analizată au fost investigate 2125 de infracțiuni, dintre care 507 (23,9%) de infracțiuni au fost comise de persoane anterior condamnate, 222 (10,4%) – femei, 192 (9,0%) – grupuri de indivizi, 142 (6,7%) – infracțiuni comise de către minori, 253 (11,9%) – crime comise într-o stare de ebrietate alcoolică, narcotice.

În rezultatul acestor infracțiunilor efectuate au suferit 1289 pers., dintre care, au decedat 20 pers. (1,6%), li s-au pricinuit grave vătămări ale sănătății la 24 pers. (1,9%).

În urma analizei efectuate putem concluziona: Numărul infracțiunilor scade sau crește pe parcursul timpului ca răspuns la o mare varietate de factori. Factorii economici (ex. șomajul, lipsa locurilor de muncă, închiderea unor întreprinderi, sărăcia, etc.) joacă un rol important în formarea tendințelor în creșterea infracțiunilor. Consumul de alcool și șomajul par să influențeze numărul actelor de violență. Alte potențiale influențe la diferite niveluri ale infracțiunii includ disponibilitatea armelor, ratele familiilor separate, procentajelor familiei monoparentale care trăiesc în sărăcie, niveluri ale mobilității geografice și procentajul femeilor care fac parte din forța de muncă. Interpretarea acestor descoperiri este subiectul multor dispute.

Astfel, în perioada anilor 2013-2016 au fost înregistrate tendințe de creștere cu 1,14 ori a numărului total de infracțiuni în Republica Moldova.

Unele din probleme cele mai importante în aspect de infracțiuni în țară sunt: violența împotriva femeilor și infracțiuni legate de droguri. Violența afectează în mod special femeile din cauza existenței stereotipurilor și convingerilor privind rolurile tradiționale patriarhale de gen în familie și societate. Elaborarea și adoptarea Programului Național de Asigurare a Egalității de Gen pe anii 2010-2015 de către Guvernul Republicii Moldova confirmă eforturile statului privind alinierea la standardele internaționale de promovare a egalității de șanse între bărbați și femei, prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie. În prezent, este în curs de elaborare un nou Program național de asigurare egalității de gen pentru anii 2016-2020, chemat să răspundă tendințelor de dezvoltare a politicilor în domeniu dat pe plan internațional și național. Noul document urmează să fie conectat la prioritățile Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă, Strategia Egalității de gen a Consiliului Europei pentru anii 2014-2017, Convenția Europeană privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și violenței în familie, Acordul de Asociere RM-UE [5].

Consumul substanțelor narcotice și psihotrope este un fenomen complex și multiaspectual, cu o serie de riscuri interconexe pentru cetățeni și societate. Elaborarea și adoptarea Strategiei Naționale Antidrog pe anii 2011-2018 de către Guvernul Republicii Moldova confirmă eforturile statului privind prevenirea și combaterea a fenomenului ce țin de infracțiuni legate de droguri. Conform Strategiei Naționale Antidrog pe anii 2011-2018, în abordarea problemei consumului de droguri, Republica Moldova se bazează pe conceptul Organizației Mondiale a Sănătății „Sănătate pentru Toți în secolul al 21-lea”, conform căruia consumul de droguri este o problemă ce periclitează sănătatea publică și care ar putea împiedica dezvoltarea sănătoasă a cetățenilor și a societății în context mai larg [6].

BIBLIOGRAFIE

1. DEX '09 (2009). Dexonline. [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: <https://dexonline.ro>
2. Codul Penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002 publicat în Monitorul Oficial al RM nr.72-74 din 14.04.2002, [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: <http://lex.justice.md/md/331268/>
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova: Banca de date statistice, [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: <http://www.statistica.md/>
4. Legea nr.45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: <http://lex.justice.md/md/327246/>
5. Violența față de femei în familie în Republica Moldova. Studiul BNS/UN (2011).
6. Strategia Națională Antidrog pe anii 2011-2018 aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1208 din 27.12.2010. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 1-4 din 07.01.2011. [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: justice.gov.md
7. Министерство экономического развития Приднестровской Молдавской Республики: Социально-экономическое развитие ПМР за январь-июнь 2016 года, [Accesat la 12.09.2016], Disponibil: <http://mer.gospmr.org/assets/files/zip/gss-pmr/doklady-gss/doklad-yanvar-iyun-2016.doc>

**AMELIORAREA CALITĂȚII EDUCAȚIEI GENERALE A COPIILOR
DIN MEDIUL RURAL AI REPUBLICII MOLDOVA**

Valentina VINOGRADOVA ¹, cercet. șt., INCE

În Republica Moldova are loc o restructurare pe scară largă a sistemului de învățământ la toate nivelurile. Obiectivul final al învățământului general constă în faptul, ca copiii să obțină cunoștințe, aptitudini și abilități necesare pentru punerea în aplicare a capacităților lor, ceea ce în viitor va asigura participarea lor la viața socială. Anume în educație se pun toate speranțele de egalare a șanselor copiilor din localitățile urbane și rurale. Asigurarea egalității posibilităților de instruire este una dintre cele mai importante condiții pentru depășirea nedreptății sociale și reducerea inegalităților sociale în țară. În pofida efectuării active a reformelor în sistemul educațional continuă să existe mari diferențe între educația copiilor din mediul rural și cel urban. În articolul se analizează accesibilitatea învățământului general pentru copiii din mediul rural, se identifică cauzele care afectează în mod negativ accesul la educație generală, se propun soluții posibile pentru îmbunătățirea situației.

Cuvinte-cheie: învățământul primar, învățământul gimnazial, învățământului general.

In the Republic of Moldova, a large-scale restructuring of the education system at all levels is conducted. The ultimate goal of general education is that children have acquired the knowledge, skills and capacities required for the realization of their abilities, which in the future will ensure their participation in social life. The education is exactly that, on which hopes for chance alignment of urban and rural children are pinned. Ensuring the equality of educational opportunities is one of the most important conditions for overcoming social injustice and reducing social inequality in the country. Despite the active ongoing reforms in the education system, great differences between education of rural and urban children continue to exist. In the article, the availability of general education for rural children is analyzed, the causes negatively affecting the availability of general education are identified, possible solutions to improve the situation are suggested.

Key words: primary education, secondary education, general education

JEL Classification: I0, I2, R2

În conformitate cu reforma educațională în Republica Moldova are loc reorganizarea întregii rețele școlare cu crearea școlilor de circumscripție. Potrivit Ministerului Educației RM, în aa. 2012-2015 au fost reorganizate 240 instituții de învățământ, din ele 85 de instituții de învățământ au fost închise, 70 de instituții reorganizate prin reducerea nivelului de educație, 85 de instituții și-au schimbat statutul său din școli medii generale în gimnazii. În țara activează aproximativ 221 de școli medii generale de circumscripție. Din ele au fost create în a. 2012 – 44, iar în a.2013. – 86. Ca urmare, a crescut numărul mediu de elevi în instituțiile de învățământ. În anul școlar 2015/2016, numărul mediu de elevi în clasă a fost 20,5 (în Chișinău – 25,0). Noul sistem de finanțare a școlilor după numărul de elevi pune într-o situație mai favorabilă școlile mari, permițându-le să-și rezolve singure multe probleme.

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică rata totală de înmatriculare în învățământul primar în total pe țară în ultimii șase ani a rămas relativ stabil. Totuși, aceste date arată, că nu toți copiii sunt incluși în sistemul educațional și frecventează școala.

În pofida garantării oferirii învățământului mediu general gratuit în Moldova, o parte din copii au rămas ne cuprinși de învățământ general. Între timp, lipsa educației medii generale are un impact foarte negativ asupra vieții viitoare a copilului, închizând în fața lui posibilitatea, atât a studierii profesionale de mai departe, cât și a următoarei ocupări ai forței de muncă. Astfel, se consolidează inegalitatea în accesul și la educație, și la un lucru decent în viitor, ceea ce multiplu majorează riscul de a nimeri în numărul celor săraci.

În aspectul teritorial în ultimii șase ani se observă o creștere a ponderii de cuprindere a copiilor din orașe cu învățământul primar (de la 104,0% până la 112,7%), dar în același timp – scăderea ponderii de acoperire a copiilor din mediul rural (de la 88,0% până la 79,6%) (tabelul 1). Astfel crește diferența dintre ponderea cuprinderii copiilor cu învățământul primar în localitățile urbane și rurale. Comparativ cu anul 2010/2011 decalajul a crescut de 2,1 ori.

Tabelul 1. Rata brută de înscriere în învățământul primar, %

	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Rata brută, urban	104,0*	105,0*	107,4*	107,2*	109,3*	112,7*
Rata brută, rural	88,0	87,5	86,1	84,8	82,5	79,6
Discrepanța	16,0	17,5	21,3	22,4	26,8	33,1

*Rata de înscriere de peste 100% poate fi explicată prin înscrierea copiilor care depășesc vârsta de 7 ani sau vin din alte locuri de reședință, decât mediul urban.

Sursa: [1].

O situație similară se observă și în învățământul gimnazial. Rata de acoperire cu învățământul gimnazial în timp de șase ani a crescut de la 95,6% până la 100,7%, dar în aceeași perioadă, ponderea înscrierii copiilor din mediul rural a scăzut de la 84,3% până la 79,0% (tabelul 2). În plus, cu fiecare an, se mărește diferența dintre ponderile de

¹ © Vinogradova Valentina, vvinoegradova@mail.ru

acoperire a copiilor din mediul urban și cel rural cu studii gimnaziale. Comparativ cu anul 2010/2011 decalajul a crescut de 1,9 ori.

În învățământul gimnazial ponderea de acoperire este mai mică, decât în învățământul primar, și în total pe țară, și în profil teritorial. Diferența dintre acoperirea copiilor orășeni și cei sătești este mai mică în învățământul gimnazială, decât în învățământul primar.

Tabelul 2. Rata brută de înrolare în învățământul gimnazial, %

	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Rata brută, urban	95,6	96,0	96,2	97,7	98,7	100,7
Rata brută, rural	84,3	83,2	81,8	81,4	80,4	79,0
Discrepanța	11,3	12,8	14,4	16,3	18,3	21,7

Sursa: [1].

Circumstanțele, fiind motivul pentru care copiii nu-s înscriși la școală, sunt cele mai diverse. Marea majoritate a acestor copii face parte dintre populația săracă. Pentru mulți un obstacol serios sunt cheltuielile legate de educație. În pofida faptului, că învățământul general în țară trebuie să fie gratuită, de fapt deseori părinții fac plăți oficiale sau informale. Cheltuielile pentru educație cad ca o povară grea mai ales pe gospodăriile casnice sărace.

Principala activitate în domeniul educațional o desfășoară învățătorii. Salariile mici și reducerea prestigiului profesiei de pedagog au cauzele plecării din profesie și a migrării forței de muncă în străinătate. Pentru asigurarea unui învățământ calitativ și a rezultatelor învățării o influență semnificativă o exercită nivelul de calificare a pedagogilor. Nivelul scăzut de competență al cadrelor didactice influențează negativ calitatea educației și nu contribuie la dezvoltarea societății, bazate pe cunoaștere. În anul de studii 2014/2015 ponderea învățătorilor, care dețin primul grad (9,7%) și cel superior (2,7%), în general pe țară în învățământul general este relativ nu prea mare (tabelul 3). Partea majoritară o constituie învățătorii, care dețin gradul doi didactic (56,3%) și fără grad (31,3%). În aspect teritorial se observă, că nivelul de pregătire a cadrelor didactice în sate este mult mai mic, decât în oraș. Învățători cu grad didactic superior în sate sunt de 11,4 ori mai puțini, decât în orașe, iar cu diplomă de gradul unu – mai puțini de 3,3 ori. Marea majoritate alcătuiesc profesorii fără grad sau cu gradul doi.

Tabelul 3. Nivelul de calificare a pregătirii învățătorilor în anul de studii 2014/2015, %

	Gradul didactic				
	Fara grad	Doi	Unu	Superior	Total
Total	31,3	56,3	9,7	2,7	100
Urban	24,1	53,9	16,2	5,7	100
Rural	36,5	58,0	4,9	0,5	100

Sursa: baza de date a Ministerului Educației al Republicii Moldova: <http://sime.ctice.md/> Accesat 30.03.2016

Potrivit estimării Ministerului Educației, această situație se mărește datorită calității joase a tinerilor specialiști din sistemul educațional. La specialitățile pedagogice se înregistrează unul din cele mai mici baluri de trecere la admitere, iar balul mediu al absolvenților universităților pedagogice și al instituțiilor de învățământ mediu pedagogice – 7,80. În școli se păstrează un deficit de cadre didactice, la multe discipline.

Problema lipsei de cadre didactice în Moldova nu este nouă. Guvernul de mai multe ori a încercat să îmbunătățească situația cu angajarea tinerilor specialiști – absolvenți ai instituțiilor superioare. În a. 2005, în scopul de a încuraja angajatorii să angajeze forța de muncă a tinerilor specialiști, s-a adoptat o hotărâre conform căreia, angajatorul primește o plată lunară în mărimea unui salariu minim pe țară pe parcursul a 12 luni calendaristice pentru fiecare absolvent al instituțiilor superioare, finanțarea căruia se efectua de la bugetul de stat, cu condiția păstrării relațiilor de muncă nu mai puțin de trei ani /2/.

În pofida numărului mare de cadre didactice, formate în instituțiile de studii pedagogice, deficitul de cadre în sistemul educațional se păstrează. Destul de acută această problemă este în școlile sătești. Pentru a îmbunătăți situația, în a.2005, a fost adoptată o hotărâre cu privire la înființarea Fondului pentru susținerea cadrelor didactice tinere din mediul rural /3/. În conformitate cu această hotărâre din resursele fondului se plătește indemnizația unică în mărime de 30 mii lei pentru tinerii specialiști – absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior și în mărime de 24 mii lei pentru tinerii specialiști – absolvenți ai instituțiilor de învățământ mediu de specialitate, care au fost încadrați conform repartizării în instituțiile de învățământ sătești. Aceste indemnizații sunt plătite în următoarea ordine:

- O indemnizație unică de 30 mii lei: 7 mii lei – în prima lună de la începerea lucrului; 10 mii lei – după primul an de muncă în funcția respectivă; 13 mii lei – după trei ani de muncă în funcția respectivă.
- O indemnizație unică în mărime de 24 mii lei: 6 mii lei – pe parcursul unei luni de la începutul lucrului; 8 mii lei – după primul an de muncă în funcția respectivă; 10 mii lei – după trei ani de muncă în funcția respectivă.

Pentru a crea un stimul suplimentar pentru tinerii specialiști în alegerea școlilor sătești ca locul activității lor viitoare, în a.2008, a fost adoptată hotărârea Guvernului privind acordarea cu locuințe gratuite tinerilor specialiști studii universitare și postuniversitare didactice, repartizați și încadrați în instituțiile publice (bugetare) ale satelor (comunelor). Locuința se acordă în limita mijloacelor financiare, alocate în aceste scopuri, și reieșind din existența propunerii de locuințe.

Cu regret, efectul de la adoptarea acestor hotărâri a fost limitat. 20% din tinerii specialiști, care au primit repartizare în instituțiile de învățământ, au părăsit școala după expirarea termenului de primire a subvențiilor. Cu toate acestea, numărul celor care au părăsit școala în perioada aa.2010-2011 s-a redus până la 10%, iar în aa.2011-2012 – până la 2,3%.

Potrivit Centrului pentru Drepturile Omului din Republica Moldova, eforturile statului în asigurarea cu înlesniri la angajarea tinerilor specialiști în localitățile rurale nu sunt esențiale /4/. Să profite de înlesnirile pentru primirea locuinței gratuite va putea doar un număr mic de tineri specialiști, deoarece pentru aceasta este necesar de a corespunde unei multitudini de condiții. În afară de aceasta, obiectivele încredințate autorităților publice locale în vederea asigurării cu locuință gratuită, face îndeplinirea acestei hotărâri și mai dificilă. Autoritățile publice locale acordă aceste înlesniri numai dacă au resurse financiare proprii. De fapt, începând cu anul 2009 acțiunea hotărârii Guvernului a fost oprită, în pofida faptului, că aceasta nu a fost anulată. La începutul anului școlar 2014/2015, în Moldova vacante rămăseseră 1000 de locuri de muncă, iar la începutul anului școlar 2016/2017 – 1252 locuri de muncă. Menționăm, că din a.2014 Ministerul Educației a anulat cotele, stabilite în baza locului de reședință, conform cărora 65% din locurile din universități erau destinate absolvenților liceelor sătești.

O importanță destul de mare în îmbunătățirea calității educației o au tehnologiile informaționale și comunicaționale (TIC). Utilizarea TIC în educație a devenit o caracteristică comună a țărilor dezvoltate cu economii puternice. Situația din Moldova cu privire la utilizarea TIC este alta.

Potrivit estimării Ministerului Educației, în țară se observă un nivel scăzut de dotare cu computere și utilizarea calculatorului la o vârstă târzie. În anul școlar 2015/2016 în școlile primare și secundare generale în scopuri educaționale s-au folosit 25886 calculatoare. Din ele, 16696 calculatoare (64,5%) au fost conectate la Internet. La un computer revine în mediu câte 20 elevi, în orașe – 26, iar în mediul rural – 16 (tabelul 4). Pentru comparație – în țările UE maximum 3 elevi utilizează un calculator. Este necesar de a menționa nivelul ridicat de uzură a calculatoarelor școlare: jumătate din ele sunt moral învechite. În plus, elevii încep să se familiarizeze cu tehnologiile informaționale și comunicaționale numai la lecțiile de informatică, studierea căreia se începe în clasa a 7-a. Pentru comparație – în marea majoritate a statelor membre ale UE familiarizarea cu TIC într-o formă sau alta începe deja în școala primară.

Tabelul 4. Asigurarea cu calculatoare a instituțiilor de învățământ primar și secundar general

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/2016
Calculatoare - total, unități	21 296	22 055	20 577	21 346	23856	25886
Elevi la un calculator, persoane	21	22	20	22	20	20
Urban	24	27	23	29	26	26
Rural	20	19	17	19	17	16

Sursa: [1; 5].

Utilizarea calculatoarelor și a posibilităților Internet-ului nu a primit o răspândire largă și la predarea disciplinelor. În anul școlar 2012-2013 doar 6061 calculatoare au fost folosite de către profesori. În pofida faptului, că aproximativ 140 de școli au fost dotate cu softwar-ului specializate pentru principalele discipline, profesorii le-au folosit nesistematic. Motivul – lipsa unui număr suficient de calculatoare în școli, deosebirile din planurile de învățământ și pregătirea insuficientă a profesorilor în domeniul TIC.

Potrivit ME RM din 1400 de profesori, care predau informatica în învățământul general, 50% au studii în sfera științelor exacte, și numai 36% au studii nemijlocite de predare a informaticii. Curriculum-ul în informatică pentru clasele VII-IX nu corespunde cerințelor europene. Gradul de complexitate a obiectului este mult mai mare decât cerințele, menționate atât de UNESCO, cât și de Consiliul școlilor europene. La prelucrarea și înnoirea curriculumului în informatică pentru învățământul general este necesar de ținut cont de aceste probleme.

Conform legii cu privire la protecția specială a copiilor care se află în situații de risc, și a copiilor separați de părinți /6/, din a.2014 se introduce întocmirea obligatorie a Registrului de evidență a astfel de copii. El se duce de către organele locale de curatelă, se îndeplinește de către specialistul abilitat cu protecția drepturilor copilului, iar în lipsa acestuia – de către asistentul social al comunității. Una dintre situațiile de risc, în care deseori nimeresc copiii, este lipsa unuia sau a ambilor părinți din cauza plecării la muncă peste hotare. Într-o mare măsură, acestui risc sunt predispuși copiii din mediul rural. În sate, ponderea copiilor de vârstă școlară, al căror părinte se află peste hotarele țării, de 1,7 ori mai mare, decât în mediul urban, iar ponderea celor care au ambii părinți peste hotare, în sate este de 2,1 ori mai mare (tabelul 5). Copiii, ai căror părinți au încredințat grija pentru ei rudelor sau cunoscuților, au nevoie de o atenție specială și protecție. Acești copii adesea au probleme cu frecventarea școlii, reușita la învățatură, sunt posibile infracțiuni criminale.

Tabelul 5. Ponderea elevilor în situație de risc și a elevilor ai căror părinți se află peste hotare, aa.2013/2014, %

	Locul aflării părinților			Ponderea elevilor în situație de risc
	Ambii părinți sunt în țară	Este plecat unul din părinți	Sunt plecați ambii părinți	
Total	97,49	1,71	0,80	7,15
Urban	98,24	1,25	0,50	6,18
Rural	96,90	2,06	1,03	7,92

Sursa: baza de date a Ministerului Educației al RM: <http://sime.ctice.md/> Accesat 30.03.2015

În Registrul evidenței, pe lângă plecarea părinților la muncă și alte cazuri ale stării de risc, inclusiv familiile cu mulți copii, venituri mici, lipsa lucrului la părinți, handicap și altele. În general pe țară în situația de risc după toate cauzele în aa. 2013/2014 se aflau 25367 copii, ceea ce reprezintă 7,15% din numărul total al copiilor din țară. Totodată, în localitățile rurale ponderea copiilor, care se aflau în situații de risc a constituit 7,92% din numărul total de copii din mediul rural. În orașe – 6,18%.

În pofida efectuării active a reformelor în sistemul educațional continuă să existe mari diferențe între educația copiilor din mediul rural și cel urban. Obiectivul final al educației constă în faptul, ca copiii să capete cunoștințe, aptitudini și abilități necesare pentru punerea în aplicare a capacităților lor, ceea ce în viitor va asigura participarea lor la viața socială. Anume în educație se pun toate speranțele de egalare a șanselor copiilor din localitățile urbane și rurale. Subliniem, că asigurarea egalității posibilităților de instruire este una dintre cele mai importante condiții pentru depășirea nedreptății sociale și reducerea inegalităților sociale în țară.

Concluzii și propuneri

1. Pentru a schimba situația și de a îmbunătăți asigurarea școlilor din mediul rural cu efectiv didactic, statul trebuie să găsească posibilități, ca hotărârile Guvernului Nr. 594 din 20.06.2005 și Nr. 1171 din 08.11.2005 să acționeze în totalitate. În plus, pentru ca satele să fie atractive pentru tineret specialiști, este necesar de a crea infrastructura și condiții decente pentru a trăi și lucra în sate. Este necesar de a aloca investiții mai substanțiale, pentru ca specialiștii să se fixeze în sate. Acest lucru va spori atracția localităților rurale pentru tinerii absolvenți, precum și va mări interesul investitorilor privați față de proiectele investiționale în localitățile rurale.

2. Considerăm că este oportun de a prevedea în instituțiile de învățământ universitar din Moldova locuri speciale în vederea pregătirii cadrelor didactice care să lucreze în localitățile rurale. În plus, cu fiecare abiturient al universității pedagogice să se îndeplinească un contract individual, conform căruia fiecare absolvent, care a studiat din contul bugetului este obligat să lucreze cel puțin trei ani pe specialitate. În caz contrar, el va trebui să întoarcă în buget suma cheltuită pentru instruirea lui.

3. Este oportun ca la completarea și actualizarea curriculumului pentru informatică pentru instruirea generală trebuie să se țină cont de faptul, că curriculumul existent pentru informatică în clasele VII-IX nu corespund cerințelor europene. Gradul de complexitate a obiectului este mult mai înalt, decât cerințele, menționate atât de UNESCO, cât și de Consiliul școlilor europene. Este necesar de a ține cont de experiența internațională existentă.

4. În vederea îmbunătățirii accesului la învățământul general de calitate a copiilor din mediul rural, este oportun de a acorda o atenție deosebită asigurării instituțiilor satești de învățământ cu calculatoare moderne și acces la Internet. Crearea diferitor cursuri facultative în școala primară și medie, care ar folosi sau promova tehnologiile informaționale. Este deosebit de important de a efectua dotarea bibliotecilor școlare cu calculatoare moderne cu acces la Internet, care va ajuta la satisfacerea necesităților elevilor și profesorilor în căutarea informațiilor necesare.

5. În conformitate cu experiența țărilor străine crearea în Republica Moldova a portalului tehnologiilor informaționale și comunicative în educație ar asigura susținerea informațională complexă în vederea utilizării calculatoarelor în sfera educațională. Portalul ar fi oferit accesul operativ la resursele informaționale cu destinație educațională, metodică și informațională, amplasate atât pe însăși portal, precum și pe alte portaluri și site-uri cu ajutorul creierii unui sistem de căutare și navigare, de baze de date. Crearea unui astfel de portal ar ajuta în efectuarea modelelor de învățare la distanță, în special pentru elevii din școlile mici păstrate în sate. Portal tehnologiilor informațional - comunicative ar contribui la realizarea programelor de pregătire și a cadrelor pedagogice cu privire la utilizarea TIC în educație, inclusiv pentru crearea și publicarea propriilor materiale informative pe site. Toate acestea, fără îndoială, vor servi pentru ridicarea calității educației, ceea ce se va reflecta și asupra rezultatelor educaționale.

BIBLIOGRAFIE

1. Educația în Republica Moldova : Publicație statistică, 2013/2014. 2014/2015. 2015/2016. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2014, 2015, 2016. 131p. [Accesat 02.07.2016]. Disponibil: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Educatia/Educatia_RM_2014.pdf
2. Hotărîre Guvernului cu privire la aprobarea Procedurii de stimulare a angajatorilor pentru încadrarea în muncă a absolvenților instituțiilor de învățământ superior finanțată de la bugetul de stat. Nr. 594 din 20.06.2005. Publicat : 01.07.2005 în Monitorul Oficial Nr. 89-91, art Nr : 660.
3. Hotărîre Guvernului cu privire la aprobarea Regulamentului Fondului pentru susținerea cadrelor didactice tinere din mediul rural. Nr. 1171 din 08.11.2005. Publicat : 11.11.2005 în Monitorul Oficial Nr. 151-153, art Nr : 1248.
4. Информация о соблюдении прав, предусмотренных Международным Пактом об экономических, социальных и культурных правах в Республике Молдова. Доступ 17.03.15. http://www.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/rusinformatie_1.pdf
5. Activitatea instituțiilor de învățământ primar și secundar general, la începutul anului de studii 2014/15, 2015/2016 / Comunicate de presă / Accesat 24.12.2014, 02.08.2016 <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4598>
6. Lege privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Nr. 140 din 14.06.2013. Publicat : 02.08.2013 în Monitorul Oficial Nr. 167-172 art Nr: 534. Data intrării în vigoare : 01.01.2014

**SPORIREA COMPETITIVITĂȚII ORGANIZAȚIEI PRIN DEZVOLTARE
COMPETENȚELOR PROFESIONALE ALE ANGAJAȚILOR**

**Silvia SAVCENCO¹, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

În lucrarea de față abordăm necesitatea dezvoltării profesionale a angajaților în scopul îmbunătățirii bazei de cunoștințe generale a organizației și pentru a pregăti cadrul optim în care membrii acesteia să gândească strategic. Pregătirea profesională este un instrument puternic de dezvoltare a unei organizații care presupune investiții în oameni și tehnologie. Aceasta asigură un grad înalt de profesionalism și menține standardul competențelor la un nivel ridicat. Astfel, un management eficient trebuie să cuprindă un program de pregătire structurat care să răspundă unor obiective cadru.

Competența profesională stă la baza organizării compartimentelor administrative și de producție, la negocierea și stabilirea nivelului salariilor, la adoptarea strategiilor și politicilor, la perfecționarea pregătirii profesionale, implementarea unor noi proceduri de lucru, la îmbunătățirea sistemului informațional și informatic la toate nivelurile ierarhice etc.

Mutațiile profunde care s-au produs în societate generează, pentru fiecare post în parte, exigențe sporite, unele cu totul noi, ceea ce obligă pe fiecare persoană în parte să dobândească prin căi adecvate de instruire cunoștințele necesare și să-și dezvolte aptitudini în direcțiile impuse tocmai de aceste exigențe calitativ superioare.

Cuvinte-cheie: perfecționare, sporirea competitivității, dezvoltare profesională, angajați, metode de creativitate, inovație.

This paper addresses the need for professional development of employees in order to improve the general knowledge base of the organization and prepare the best framework in which members could think strategically. Professional training is a powerful tool for developing an organization that requires investment in people and technology. This ensures a high degree of professionalism and skills to maintain a high standard. Thus, effective management should include a structured training program in order to meet the framework targets.

Professional competence underlies the organization of administrative and production departments, the negotiation and salary levels, the adoption of strategies and policies to improve the professional training, implementing new procedures, improving information system at all hierarchical levels, etc.

Profound mutations that occurred in society generate for each position enhanced requirement, some completely new, which obliges each individual to acquire the appropriate means of training the necessary knowledge and develop skills in directions imposed by these precisely requirements of higher quality.

Key words: development, increase competitiveness, professional development, employees, methods of creativity, innovation.

Așa cum în societatea contemporană schimbările au un caracter accelerat în orice domeniu de activitate umană, activitățile de formare și perfecționare capătă o importanță majoră. Acest fapt este determinat și de complexitatea crescândă a problemelor din organizații și capacitatea oamenilor de a le face față. Resursa umană fiind cea mai dinamică dintre toate resursele pe care le deține orice organizație, trebuie să i se acorde o atenție deosebită din partea conducerii dacă se dorește valorificarea ei la capacitatea maximă în cadrul activității profesionale. Dezvoltarea personalului urmărește să se dezvolte cunoștințele, aptitudinile și deprinderile angajaților pentru a îmbunătăți baza de cunoștințe generale ale organizației și pentru a pregăti cadrul optim în care membrii acesteia să gândească strategic. Responsabilitatea pregătirii profesionale a angajaților a unei întreprinderi revine, în egală măsură, organizației și salariaților. Pregătirea profesională este un instrument puternic de dezvoltare a unei organizații care presupune investiții în oameni și tehnologie. Aceasta asigură un grad înalt de profesionalism și menține standardul competențelor la un nivel ridicat. Procesul se adresează tuturor persoanelor angajate în cadrul organizației și poate fi de două categorii: pregătirea inițială și pregătire continuă. Astfel, un management eficient trebuie să cuprindă un program de pregătire structurat care să răspundă unor obiective cadru. Pregătirea trebuie realizată în strânsă corelație cu scopurile și obiectivele organizației. Pregătirea de specialitate nu se realizează exclusiv la angajare, ci trebuie să capete un caracter permanent, astfel încât angajații să fie la curent cu noile politici și programe, cu noile servicii și metode de lucru ale organizației.

Urmărind schimbarea continuă a comportamentelor prin experiențe mai mult sau mai puțin directe, companiile investesc în formarea calitativă a angajaților care să se răsfrângă în procesul producției de bunuri sau servicii. Trăim într-un mediu extrem de competitiv, iar companiile care știu să dezvolte oamenii talentați vor avea întotdeauna un avantaj competitiv adițional. Trebuie însă să înțelegem rolul pozitiv al competitivității. Practic **competitivitatea funcționează ca mecanism de selecție**, iar într-o piață liberă supraviețuiesc doar acele organizații care au produse mai bune, procese de producție mai eficiente și care știu să își vândă produsele cu costuri cât mai mici.

Din alt punct de vedere **competitivitatea acționează ca un mecanism de stimulare**: pentru a rămâne pe piață organizațiile sunt nevoite să inoveze, să promoveze noi tehnologii și să-și optimizeze continuu activitatea. Până la urmă tocmai datorită competitivității consumatorii au acces la mai multe bunuri și servicii și viața lor este mai ușoară și mai plăcută. Nu trebuie să uităm nici de aspectele negative: datorită ei cantitatea de “E”-uri din mâncarea noastră crește de

¹ Savcenco Silvia, savcenco_73@mail.ru

la un an la an. De ce trebuie să fim mereu mai competitivi? Răspunsul este pentru a crește profiturile organizațiile încearcă pe orice cale să acapareze cât mai mulți clienți și din asta rezultă noi tipuri de concurență ce apar din toate direcțiile din partea concurenților internaționali care se extind și sunt nerăbdători să obțină vânzări pe noi piețe, din partea concurenților online care optimizându-și costurile de distribuție reușesc să își atragă un număr din ce în ce mai mare de clienți din partea mărcilor de magazine și mărcilor de distribuitori care încearcă să ofere alternative la brandurile existente cu prețuri mai scăzute sau din partea unor extensii ale mărcilor de renume care își valorifică atuurile pentru a atrage noi segmente de clientelă. Atunci când concurența este extrem de puternică și te lovește din toate direcțiile pentru a supraviețui trebuie să oferi calitate la prețuri reduse, ceea ce nu este simplu. Din păcate nu este nici suficient: dacă nu ai o strategie de luptă împotriva concurenței șansele de supraviețuire sunt mici. Unii afirmă că piețele au devenit pur și simplu mult prea competitive și din acest motiv organizațiile nu își mai pot permite să se concentreze numai asupra consumatorului.

Sporirea competitivității organizației prin aplicarea unor metode de creativitate

Din convorbirile avute cu mai mulți manageri și din analizele efectuate la unele unități economico-sociale, s-a ajuns la concluzia că majoritatea dintre conducătorii diferitor structuri organizatorice aplică în activitatea lor managerială forme și metode de conducere clasice, studiate în facultățile de profil, care uneori nu dau rezultatele dorite, și foarte necesare în etapa actuală pe care o parcurgem cu dificultăți economice și financiare, situație generată de factori endogeni și exogeni, motiv pentru care considerăm oportună prezența unei metode de creativitate puțin cunoscute, care reprezintă suficiente avantaje economice în activitatea decizională a managerilor și care nu implică eforturi materiale și financiare.

Practicienii din unitățile economico-sociale, în majoritatea lor, sunt susținători conceptului de conducere a unităților, indiferent la ce palier se află: departamente, servicii, secții, pe baza unor metode tradiționale conducerea pe bază de inovare, prin excepție, pe baza costurilor, prin bugete, pe bază de încredere, autonomie, pe bază inteligenței artificiale, prin obiective pe bază de rezultate, proiecte etc. Acestea pot viza managementul general, marketingul, dezvoltarea, serviciile etc.

Optimismul, baza lansării unei teme pentru rezolvarea unei probleme majore, din multitudinea acestora la nivelul unei unități, trebuie să avem întotdeauna o atitudine optimistă. Niciodată nu trebuie să plecăm de la sentimentul că este foarte greu de rezolvat, sau că nu o putem rezolva, întrucât în acest caz cu siguranță așa se va petrece și încercarea noastră de rezolvare sau de ameliorare a situației se prelungește în mod nejustificat, șansele de a ieși din această stare psihologică este greu de a avea succes. Cel ce dorește să rezolve o problemă trebuie să fie curajos în orice acțiune, să nu abandoneze la un eventual insucces parțial, același lucru trebuie să îl imprime și celorlalți colaboratori din unitate.

Necesitatea renunțării la unele metode tradiționale. În contextul necesității creșterii eficienței economice, cu toate componentele, nu trebuie să avem un concept conservant, ci este oportun să privim acest fenomen în sens mai larg, pozitiv, al deschiderii frontului în direcția noului, a găsirii altor forme și metode inovatoare, creatoare, care pot spori eficiența economică a întregii activități. Acest mod de gândire trebuie materializat în felul de gândire prospectiv, inspirându-ne și după un fenomen petrecut în durată de viață a unor produse industriale, unde asistăm în mod vizibil la o accelerare fără precedent a uzurii morale a produselor, durată medie a unor produse variind între 5 și 15 ani, iar la un interval de aproximativ 15 ani se cere reînnoită aproape în totalitate producția, pe considerentul că circa 50 la sută din descoperiri se mențin ca noutăți numai 5 ani, circa o pătrime 10 ani, mai puțin de o cincime 15 ani și ceva peste 10% rezistă în actualitate 20 ani.

Necesitatea introducerii de noi metode în conducerea entităților rezultă și din alt exemplu: datorită ritmului ascendent de progres tehnico-științific, instruirea profesională dobândită, oricât de strălucită ar fi fost, nu este valabilă decât pentru 5-7 ani. După acest timp, diploma își pierde valoarea, ca și când posesorul ei ar fi moștenitor. Acum o jumătate de secol, cunoștințele acumulate ajungeau pentru 30-41 de ani, astăzi însă lucrurile s-au schimbat.

Mentalitatea unor persoane de a aplica în continuare metode și forme de conducere vechi, tradiționale, este ilustrată și de persoanele care consideră că au acumulat experiență suficientă și nu simt nevoia de a citi mai multe, de a se documenta. Dar aceștia nu țin seama de faptul că ceea ce se numește experiență este mult devalorizat, întrucât ea reprezintă numai experiența trecutului și este depășită. Regula ceea ce a precedat este valabilă numai într-un univers stabil, în care viitorul repetă prezentul, însă într-o lume în evoluție, ea trebuie să fie completată prin ceea ce urmează, adică deciziile trebuie luate în funcție de consecința lor probabilă, prin referire la viitor și nu la trecut.

Mod de rezolvare a multor probleme prin aplicarea asaltului de idei. Dintre toate metodele de gândire creatoare, asaltul de idei cunoscut în literatura internațională sub denumirea de brainstorming, are aplicabilitatea și utilizarea cu o eficiență economică sporită, în condițiile în care aceasta nu solicită efort material și financiar, ci numai uman, de creativitate și gândire de inovare practică. Chiar dacă această metodă a fost elaborată cu ani în urmă, datorită multiplelor valențe pozitive, ea se bucură de mult succes și astăzi în administrarea, gestiunea și managementul unor entități în special a celor economice, managerii recurgând la foloasele ei în nenumărate cazuri, mai ales prin aplicarea unor metode tradiționale, din cele aproximativ 130 câte se apreciază a fi la nivel mondial, nu au găsit altele care să dea rezultatele scontate. Organizarea unei ședințe a asaltului de idei, poate avea ca efect găsirea unor modalități de rezolvare a unei probleme stringente sau găsirea de soluții pentru ieșirea dintr-o situație dificilă. Dar organizarea acestor ședințe a demonstrat, cu ocazia dezbaterilor, că paralel cu soluțiile la problemele dezbătute, s-au remarcat întâmplător și soluții la rezolvarea altor teme, unele idei aducându-și aportul său bine conturat în ierarhia progresului, întâmplarea având în aceste cazuri un rol de netăgăduit în desfășurarea evenimentelor materiale și sociale. Dacă necesitatea este motorul

primordial, nu este mai puțin adevărat că întâmplarea a adus omenirii evenimente foarte apropiate sau egale cu acelea ale rezolvării unor probleme impuse de necesitățile economico-sociale. Există suficiente cazuri când prospectând unele domenii ale activității, să descoperi prin ideile emanate de participanți la o ședință a asaltului de idei, alte fenomene decât cele cercetate, dar aceasta presupune multiplicarea efortului pentru emiterea de idei, motiv pentru care Edison vorbea la un moment că în căutarea unei rezolvări este nevoie uneori de 99% transpirație și de 1% inspirație, fapt la care mulți dintre noi, și alții trebuie să mediteze.

Talent și inovație-avantaje competitive ale unei organizații

Un manager talentat este acela care folosește excelența ca punct de referință atunci când evaluează performanța și îi pasă de fiecare dintre angajații lui cu scopul ca fiecare dintre angajați să-și găsească un post unde să aibă ocazia să dea ce are mai bun. El știe că acest lucru este posibil numai în activități care îi solicit angajatului talentul. Numai atunci fiecare talent al fiecărui angajat se va descătușa în performanță orientată spre client. Potrivit lui Anthonz F. Smith și Tim Kellz “Tehnologia, strategia, alianțele globale și inovația constituie componentele esențiale care vor influența în viitor avantajul competitiv, fiecare din aceste domenii fiind dependent și condus de factorul uman. De aceea, se prevede că viitorul avantaj competitiv va reveni firmelor care vor reuși cel mai eficient să atragă, să dezvolte și să păstreze un grup divers, constituit din cele mai bune talente umane existente pe piață”.

Într-o lume care tinde tot mai mult să devină o singură piață, fără să mai aibă importanță unde are loc producția și unde are loc desfacerea produselor, într-o lume în care distanțele nu mai contează, iar informația ajunge oriunde în fracțiunea de secundă, într-o lume care tot mai sofisticată din cauza unei evoluții tehnologice fără precedent, competiția este mai acerbă ca niciodată. Nu există companie care să nu-și dezvolte strategii în speranța de a obține avantajul competitiv. Cum se poate obține acest avantaj. Există anumite modele sau rețete pe care le-ar folosi companiile pentru a devansa competitorii. Care sunt resursele prioritare care ar ridica performanțele companiilor.

Este cunoscut faptul că o afacere este considerată reușită atunci când se înregistrează creșterea tuturor indicatorilor economici, când se ajunge la performanțe, și respectiv, se obține profit. Performanță în afaceri se poate obține pe foarte multe căi. Se știe că, la selectarea cadrelor pentru angajare, majoritatea companiilor încă mai pun pe primul plan experiența acestora. Organizațiile de succes au învățat, însă, să pună accentul pe găsirea și dezvoltarea talentului. Ele consideră că experiența nu este atât de importantă, pentru că oamenii pot fi învățați să muncească, pe când talentul nu poate fi înșușit.

Este cert că sporirea profitului real al unei companii este determinată atât de creșterea constantă a valorilor acțiunilor acesteia, cât și de majoritatea numărului clienților fideli. Cine determină fidelizarea clientului? În primul rând, angajații implicați emoțional. Cine sunt aceștia? Persoanele ce lucrează cu plăcere și se simt profund legați de companie. Ele sunt productive, profitabile, sigure, creează relații stabile cu clienții, rămân pentru mult timp în organizație și, în sfârșit, ele sunt acelea care direcționează compania înainte. De aceea, este greșită ideea precum că angajații sunt “părți ușor schimbabile”, care pot fi ușor alocate în diferite posturi ce trebuie ocupate. Adevărul susținut ar fi că angajații sunt atrași de anumite activități pe care le performează mai bine decât alții, datorită unor abilități naturale, adică talent, care generează motivația intrinsecă a lucrului făcut cu pasiune. Prin urmare, este vorba nu atât de persoane ca atare, cât de talentul pe care îl posedă acestea, urmând să fie descătuse în folosul evoluției organizației. Pentru a obține implicarea emoțională a oamenilor talentați, e necesar de a analiza și a stabili dacă persoana va rămâne aceeași după angajare și, mai ales, dacă se va schimba, atunci pe cât de mult și în ce direcție.

Așadar, o persoană se schimbă. Pe lângă faptul că poate învăța să-și canalizeze talentul, prin evaluarea lui, la fel poate asimila noi abilități și cunoștințe. Talentele, ca atare, se îmbogățesc, își largesc orizonturile, ceea ce oferă imagine agreabilă organizației. Aici nu-i deloc în plus să spunem că e necesar să știm a diferenția talentele de abilități și cunoștințe. Pentru acest proces, managementul are la dispoziție sisteme performante, implementarea cărora conduce la identificarea talentelor și a ariei lor de dezvoltare. Ne mai poate servi adițional și construirea căilor alternative de carieră pentru salariați, fapt care le-ar permite să-și descătuseze talentul, să-l pună în aplicare și să-l educe sistematic, asigurându-se că nu alunecă în mediocritate. Dar pentru aceasta angajații au nevoie de manageri performanți.

Care-i indicatorul că angajatul are sau nu talent într-un oarecare domeniu? Răspunsul ar fi inovația. Cine generează inovația într-o companie? Bineînțeles, angajații talentați, deoarece gândirea lor e în afara oricăror tipare, standarde impuse, ei sunt în stare să susțină creșterea businessului. Dezvoltarea unei idei care se naște în cadrul unui angajat este dependentă de cultura organizațională, de procesele din organizație, de nivelul de performanță a managerilor. “La serviciu știu cui să mă adresez, dacă am o idee legată de îmbunătățirea serviciilor către clienți” - iată afirmația de care trebuie să fie sigur angajatul talentat al unei organizații.

Pentru ca un talent să devină izvorul unei inovații, el trebuie să aibă acces la aplicarea imediată în practică a creativității, iar pentru aceasta angajatul talentat are nevoie de un talent de performanță, care să-i ofere locul de aplicare adecvat. La rândul lor, pentru ca inovațiile să fie de succes, este necesar de un grad înalt de integrare între diferite diviziuni ale organizației. Specialiștii tehnici, inginerii responsabili pentru noile produse trebuie să lucreze cu specialiștii financiari sau cu personalul administrativ, pentru a păstra costurile inovării în limite acceptabile. Managerii din producție, care definesc specificațiile noului produs, trebuie să lucreze cu managerii de marketing, care sunt responsabili pentru testele de piață, reclame și acțiunile de promovare.

Organizațiile cu structuri rigide au mari dificultăți în integrarea activităților lor. În contrast, comunicarea frecventă și informală în cadrul organizației poate avea efecte pozitive în inovare. Din acest motiv, credem că structurile organizatorice matriciale, care încurajează comunicarea interdependentă și integrarea, sunt în special, potrivite pentru generarea, dezvoltarea și implementarea ideilor creative. În ultimii ani, una dintre căile cele mai sigure de generare a

ideilor, de dezvoltare a acestora și de implementare, a fost aceea de a forma echipe care, pe baza unor metode recunoscute, să ofere soluții ce valorifică potențialul creator uman. Factorii de decizie accept tot mai mult ideea că grupurile, de mărime variabilă, au șanse mai ridicate de soluționare a problemelor decât indivizii. Realitatea confirmă că, în prezent, zeci de milioane de oameni sunt reuniți în nenumărate colective, care au un singur scop – inovarea în procesul muncii.

Deci, ținând cont de cele menționate, constatăm că liderii care vor ca organizația lor să se dezvolte trebuie să pună accent pe inovare, trebuie să creeze, în primul rând, un mediu ambiant pentru idei noi și, în al doilea rând, să facă din angajații emotivi implicați un element-cheie în toată această strategie.

Pentru organizație, costul pierderii unei persoane are implicații mult mai profunde decât se crede și, adesea aceasta se reflectă în scăderea cifrei de afaceri. Înlocuirea unui angajat de pe o poziție de începător va costa compania între 25% până la 80% din salariul lui anual, iar pentru înlocuirea unui specialist înalt calificat – până la 400% din salariul lui anual. Provocarea adresată organizațiilor este aceea de a găsi modalitatea de a câștiga implicarea emoțională a angajaților talentați, adică de a se apela la modelele de gândire, simțire și comportament ale unui om, la talentele sale, și mai puțin la atitudinile și cunoștințele dobândite. Implicarea emoțională a angajaților talentați necesită alegerea managerilor de elită - mari manageri – care să le asigure un mediu favorabil pentru a-și desfășura activitatea.

Așadar, marii manageri, în procesul de selectare pentru angajare a persoanelor, pun accentul pe următoarele calități:

- Talentul persoanei,
- Inteligența,
- Modul de luare al hotărârilor de către acestea și originalitatea lor.

Când stabilesc obiectivele, managerii de succes au grijă să definească rezultatele pe care le așteaptă și nu pașii care trebuie urmați.

Pentru motivarea unui angajat, aceștia se concentrează pe punctele forte ale acestuia, iar atunci când sprijină dezvoltarea lui, îl ajută, de fapt, să-și găsească locul potrivit, și nu neapărat să urce pe următoarea treaptă a carierei.

Un manager talentat este acela care folosește excelența ca punct de referință atunci când evaluează performanța și îi pasă de fiecare dintre angajații lui, cu scopul ca fiecare dintre ei să-și găsească un post unde să aibă ocazia să dea ce are mai bun. El știe că acest lucru este posibil numai în activități care îi solicită angajatului talentul. Numai atunci fiecare talent al fiecărui angajat se va descătușa în performanță orientată către client.

În concluzie putem spune că în procesul dezvoltării continue, al creșterii susținute, managerii talentați sunt cei care ajung să schimbe și să îmbunătățească cursul organizațiilor și viața angajaților.

Concluzii. Personalul reprezintă un factor esențial care contribuie la obținerea performanțelor întreprinderii. Reprezentând resursele umane de care dispune întreprinderea, conducerea acesteia trebuie să acorde o deosebită atenție recrutării, pregătirii, perfecționării, evaluării și motivării acesteia astfel încât să participe în mod conștient și efectiv la realizarea obiectivelor întreprinderii. Resursele umane, prin activitățile desfășurate în deplină cunoștință de cauză și prin înțelegerea necesității realizării diferitelor activități, reprezintă o componentă principală a întreprinderii, moralul, motivarea și atitudinea acestora, ca active necorporale, influențând direct rezultatele întreprinderii. Calificarea și competențele personalului reprezintă o componentă de bază care contribuie la realizarea excelenței. Acestea prezintă anumite particularități în raport cu specificul întreprinderii și cu prioritățile stabilite de conducerea întreprinderii. Astfel, de pildă, sub raportul calificării și al competențelor, unele firme pun accentul pe asigurarea unor servicii de calitate, altele pun accentul pe activitatea de cercetare și dezvoltare.

Consultarea unor grupuri de întreprinderi se poate realiza prin inițiativa și efortul conducerii întreprinderilor care pot deveni întreprinderi-mamă, cu acordul întreprinderilor care urmează a face parte din grupul de întreprinderi și cu sprijinul organelor sindicale, ale patronatului sau ale organelor de stat cu atribuții în acest domeniu.

În structura organizatorică a unor astfel de întreprinderi se pot crea compartimente puternice de marketing de cercetare-dezvoltare cu caracter comercial sau compartimente care să asigure procesul de re tehnologizare executarea de produse sau servicii de calitate superioară, la prețuri competitive, asigurând astfel perenitatea întreprinderilor grupate în condiții de rentabilitate și care își desfășoară activitatea într-un mediu înconjurător în continuă schimbare și concurențial, specific pieței Uniunii Europene.

Reorganizarea întreprinderilor este necesar să urmărească și adoptarea unei conduceri moderne și performante. O astfel de conducere folosind strategii metode, tehnici și procedee specifice, asigură o conducere performanță atât a întreprinderii, luată în ansamblul ei, cât și a diferitor întreprinderi grupate care funcționează ca subsisteme de producție ale acesteia.

O îmbunătățire spectaculoasă a performanțelor întreprinderii, așa cum este evidențiată de experiența unor întreprinderi de plan mondial o constituie recurgerea la procesul de schimbare prin reengineering care răspunde cel mai bine condițiilor de competitivitate ale noului mediu înconjurător, caracterizat prin faptul că pe plan economic clienții sunt cei care au luat puterea sub raportul stabilirii produselor sau a serviciilor care trebuie executate, prin creșterea concurenței și printr-o schimbare continuă și prezentă în toate domeniile. Noul model de întreprindere promovat de reengineering, care are la bază un proces de schimbare fundamental în gândirea modului de a concepe întreprinderea care asigură o schimbare radicală și spectaculoasă sub raportul modului de conducere și organizare pune pe prim plan îmbunătățirea efectuării proceselor de o manieră novantă.

BIBLIOGRAFIE

1. Adrian Lupulescu, Managementul talentelor, Revista Market Watch, nr. 105, mai, 2008
2. Avram Tripon, Adrian Petelean, Managementul inovării și creativității, Revista „Performanța”, nr. 3, august, 2001
3. Florin Pașa, Luminița Mihaela Pașa, Competența profesională a angajaților, Revista „Tribuna Economică”, nr. 12, 23 martie 2005
4. Raisa Borcoman, Talent-inovație, Revista “Economica”, nr. 2, 2009
5. Florin Teodor Tănăsescu, Economia cunoașterii și avantajul competitiv, Decalaje regionale privind inovarea și dezvoltarea capitalului uman în România, ed. Agora, 2008
6. Teodor Păduraru, Ștefan Susai, Rolul euroregiunilor în dezvoltarea durabilă în contextul crizei mondiale, ed. Tehnopres, 2012
7. Smîc Andrei, Factorii umani ai competitivității economiei naționale, autoreferat, Editura Poligraf Chișinău, 2007
8. Mariana Șendrea, Gestiunea eficientă a schimbărilor organizaționale ca factor de asigurare a competitivității firmei, autoreferat, Editura Poligraf Chișinău, 2006
9. Constantin Bărbulescu, Pentru creșterea competitivității întreprinderilor românești pe piața Uniunii Europene, Ed. Economică, București 200

CRIZA MIGRANȚILOR: ONU ESTE ÎN DISPERARE MIGRANTS CRISIS: UN IS IN DESPAIR

Virginia COJOCARU, profesor didactic, USM

Mai mult de 260 de mii migranți au sosit în Europa, pe Marea Mediterană de la începutul anului 2016. Cei mai mulți migranți și refugiați a recepționat de la începutul anului Grecia - 160 515 persoane. Organizațiile umanitare ale ONU sunt în pragul falimentului, acestea nu pot satisface nevoile a milioane de oameni din cauza amplitudinii crizei din Orientul Mijlociu, Africa și Europa. Comisia ONU propune două variante de acordare de azil în Europa, care presupune completarea sistemului existent "Dublin", prin mecanisme de corecție sau de a schimba criteriile de bază vizând determinarea țării gazdă pe baza cotelor. Normele "Dublin", în redacția 2013, prevede că, atunci când un migrant trece ilegal frontiera Uniunii Europene, responsabilitatea pentru acceptarea și luarea deciziei despre statutul migrantului revine țării de intrare. În cazul în care o țară nu poate fi determinată, atunci responsabilitatea îi revine statului în care un imigrant a trăit ilegal ultimele cinci luni înainte de a aplica sau ultima țară în care el însuși a fost găsit. Împotriva normelor de "Dublin", se opun țările, care se ciocnesc cu fluxul mare de migranți și refugiați pe teritoriile lor.

Cuvinte-cheie: migrație ilegală, refugiați, azil, finanțe, viza de ședere, fluxul de persoane.

More than 260 000 migrants arrived in Europe, the Mediterranean since the beginning of 2016. Most migrants and refugees received in early Greece - 160 515 people. UN humanitarian organizations are on the verge of bankruptcy, they cannot meet the needs of millions of people because of the scale of the crisis in the Middle East, Africa and Europe. UN Commission proposes two variants for asylum in Europe, which involves filling the existing system "Dublin" by correction mechanisms or change the basic criteria aimed at determining the host country on the basis of quotas. Norms "Dublin" in the wording of 2013 provides that when a migrant illegally cross EU borders for accepting responsibility and decision-making about migrant status accrues to the country of entry. If a country cannot be determined, then the responsibility lies with the state in which an illegal immigrant lived five months before applying or last country where he found himself. Against rules "Dublin", oppose countries which collide with the large flow of migrants and refugees in their territories.

Key words: illegal migration, refugees, asylum, finance, stay visa, the flow of people.

JEL Classification: A12, A14, B490, F62, J61, K220, O15,

Introducere. Deteriorarea situației din Orientul Mijlociu, Liban și Iordania, în special lipsa de alimente și medicamente, a devenit de nesuportat pentru cei 4 milioane de oameni care au părăsit Siria, care a dus la un nou val de migrație care a cuprins Europa. Într-un interviu cu Înalțul Comisar ONU pentru Refugiați *Guardian*, Antonio Guterres a declarat: "Dacă te uiți la situația din 2010, numărul celor care fug de război, a fost de 11 mii pe zi, în următorul an au devenit deja 42000". Asta înseamnă că crește semnificativ numărul celor care au nevoie de ajutor, adăpost, apă, alimentare cu apă și canalizare, produse alimentare, de îngrijire a sănătății, educație.

Scopul cercetării constă în studierea cauzelor migrației ilegale și impactul fluxului de refugiați asupra situației socio-economice și politice din Europa. **Autorul și-a pus ca obiectiv al cercetării** a explora efectele migrației maselor mari de oameni în alte țări europene asupra populației locale și socializarea lor, asimilarea culturii europene. O astfel de abordare ar favoriza o mai bună înțelegere a motivelor migrației, comunicării sociale, adaptând politica internă din R.Moldova la realitățile europene și mondiale.

Metodologia cercetării se rezumă la utilizarea instrumentelor istorice, comparativă, statistică, cauzală, deducției și inducției. Pentru cercetare au fost utilizate datele rapoartelor Eurostat, OCDE, Organizația Mondială a Sănătății (OMS sau WHO), Organizația Internațională pentru Migrație, Organizația Internațională a Refugiaților (ORI), Organizația Mondială a Turismului (UNWTO), FMI, Deutsche Welle, Deutscher Städtetag, Frontex etc.

Cercetare și analiză. Criza europeană a migrației a început în anul 2015 în legătură cu o creștere multiplă în fluxul de refugiați și migranți ilegali spre Uniunea Europeană din Africa de Nord, Orientul Mijlociu și Asia de Sud și starea nepregătită a spațiului UE de a primire și distribuție a acestora.

Termenul de "criză" față de refugiați și migranți a fost folosit pentru prima dată în aprilie 2015, în cazul în care o serie de catastrofe maritime au avut loc în Marea Mediterană. Într-o perioadă scurtă de timp (13, 16, 19 și 20 aprilie), pe drumul spre Europa Distrus au naufragiat și s-au scufundat cel puțin cinci barci, care transportau mai mult de 1.200 de migranți din Africa.

Tabelul 1. Fluxul de migranți pe continente [13]

Continente	Refugiați	Solicitați de azil	Deplasarea persoanelor internă	Repatriați	Apatrizi	Alții	Total
Africa	3670630	414924	7633317	951109	-	354511	13024491
Asia și Pacific	3921851	287820	1910344	435748	-	356600	6912363
Orientul Mijlociu și Africa de Nord	3149994	118675	7835121	363330	-	12928	11480048
Europa	329891	110210	1178635	20531	-	86989	1726256
America	501335	69414	5368138	18	-	12332	5951237
Variația apatrizilor	129478	170719	-	-	3469250	12740	3782187
Total	11703179	1171762	23925555	1770736	3469250	836100	42876582

Mișcările migratorii mixte sunt vizibile la nivel global, dar mai ales în bazinul mediteranean, Golful Aden, America Centrală și Caraibe, și Asia de Sud-Est. În 2013, mai mult de 65.000 oameni care deplasau de condițiile din Cornul Africii – precum Somalia, Eritreea și Etiopia – folosindu-se contrabandiștii pentru a traversa Golful Aden din Yemen. În Marea Mediterană centrală, peste 60.000 de refugiați și migranți au sosit pe mare în Italia, Grecia, Spania și Malta. Pe parcursul anului 2013 și în prima jumătate a anului 2014 au trecut peste 75.000. Multe mii de oameni au murit de înec în timpul călătoriei în ultimii ani. Cauzele principale ale mișcărilor migratorii sunt de natură economică, politică și instabilitatea juridică națională. Acestea include război și conflict armat, destabilizarea situației din regiunile: război civil în Irak, războiul civil din Siria, războiul din Afganistan (2001-2014 și 2015), războiul din Libia, operațiunile militare împotriva ISIS (Statul Islamic), criza din Serbia și în Kosovo, conflictul armat din estul Ucrainei, ciocnirile religioase din Nigeria, conflictele din Yemen și Pakistan. Un record de 1,3 milioane de migranți au solicitat azil în cele 28 de state membre ale Uniunii Europene, Norvegia și Elveția, în 2015 - aproape dublu față de cererile anterioare de aproximativ 700.000, stabilite în 1992, după căderea Cortinei de Fier și prăbușirea Uniunii Sovietice, potrivit unei analize de Pew Research Center de date de la Eurostat, agenția de statistică a Uniunii Europene.

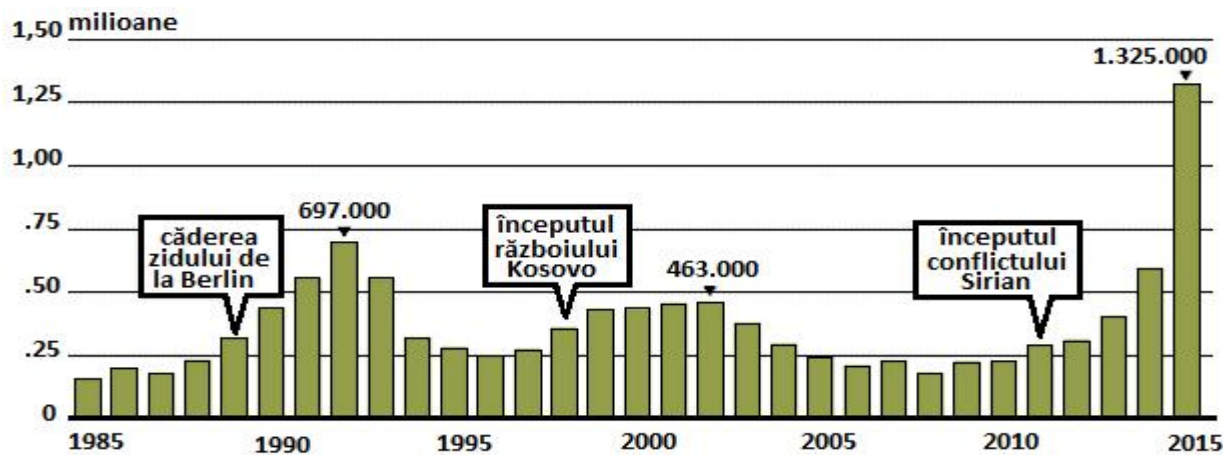

Fig. 1. Numărul cererilor anuale de azil în Europa (UE-28, Norvegia și Elveția) 1985-2015

Astăzi, țările din Europa de Est precum Kosovo și Albania încă contribuie la fluxul global al solicitanților de azil în UE, Norvegia și Elveția, aproximativ jumătate din refugiați în 2015 erau de origine doar din trei țări: Siria, Afganistan și Irak. Conflictele, atât proaspete, cât și de lungă durată, în fiecare dintre aceste state au condus la deplasarea a sute de mii de oameni. Unii au fost strămutați în interiorul țărilor lor natale; alții au căutat refugiu în țările învecinate; și încă altele au întreprins călătoria adesea periculoasă spre Europa (și în alte țări) pentru a solicita azil.

Din 2012, Germania a fost țara destinației principale pentru solicitanții de azil din Europa, care au primit 442.000 cereri de azil în 2015. Ca urmare Germania, Ungaria (174.000 cereri) și Suedia (156.000) a primit cel mai mare număr de cereri pentru azil în 2015. Între timp, Franța (71.000) și Marea Britanie (39.000) au primit aproximativ același număr de cereri în 2015, ca și în anii anteriori de creșterea bruscă a refugiaților.

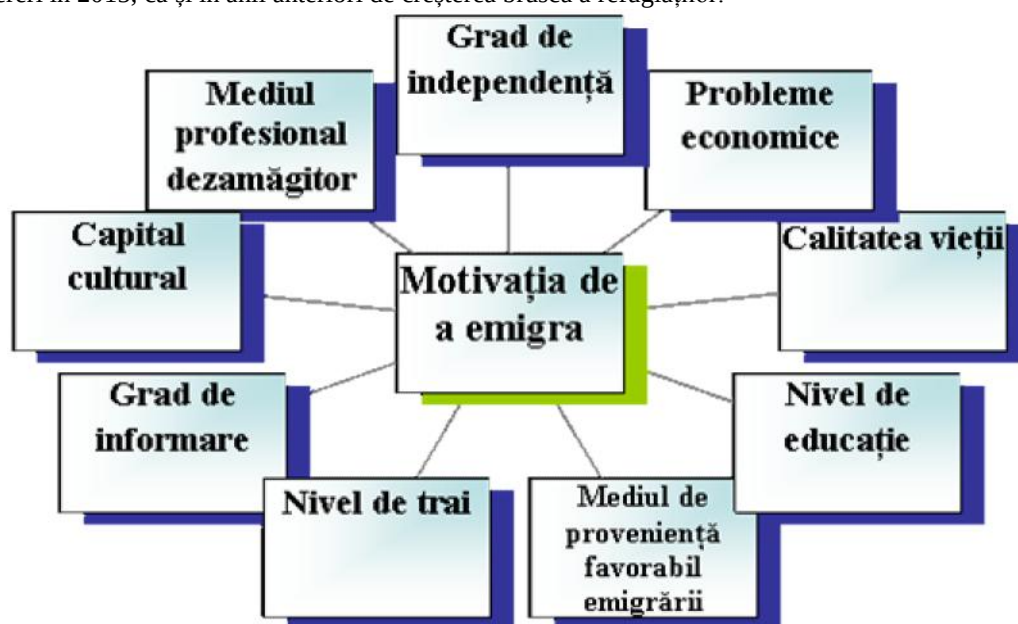

Fig. 2. Cauzele structurale ale emigrării populației

Sursa: investigațiile autorului

Cauzele creșterii accelerate a numărului de refugiați din Europa în anul 2015-2016 sunt (fig. 2):

- Lipsa de perspective: continuarea războiului civil în Siria, războiul din Irak și Afganistan (principalele țări ale exodului de refugiați), imposibilitatea întoarcerii refugiaților în patria lor, epuizarea propriilor mijloace de subsistență (refugiați nu au dreptul la muncă), i-au obligat să-și părăsească taberele din Europa, luând calea către alte țări europene în speranța unor standarde înalte de viață.

- deteriorata stării financiare în tabere de refugiați din Turcia, Liban și Iordania, reducerea dietei refugiaților, introducerea unor taxe pentru utilizarea apei și a energiei electrice. Incapacitatea copiilor refugiaților de a frecventa școala.

- Extinderea zonelor controlate de ISIS (statului islamic), care a contribuit la creșterea numărului de refugiați și azilele suprapopulate.

- Al doilea război civil din Libia, care anterior ea însăși era scopul migranților, a impus mulți refugiați din Africa de Nord și Libia să-și schimbe țara pe altă țară UE.

- Deschiderea de către refugiați a unei rute mai sigure prin Marea Mediterană - Grecia - Macedonia, și în continuare UE, în locul vechiului drum prin Marea Mediterană - Libia - Italia.

- Decizia Guvernului Macedoniei (la mijlocul lunii iunie 2015) de a elibera vize pentru refugiați pe termen de trei zile, a permis migranților să traverseze țara fără înregistrare în direcția Europei și a încurajat fluxul de migranți. În conformitate cu acordul de la Dublin, înregistrarea sau cerere de azil trebuie să aibă loc în primul stat membru în care a intrat un refugiat.

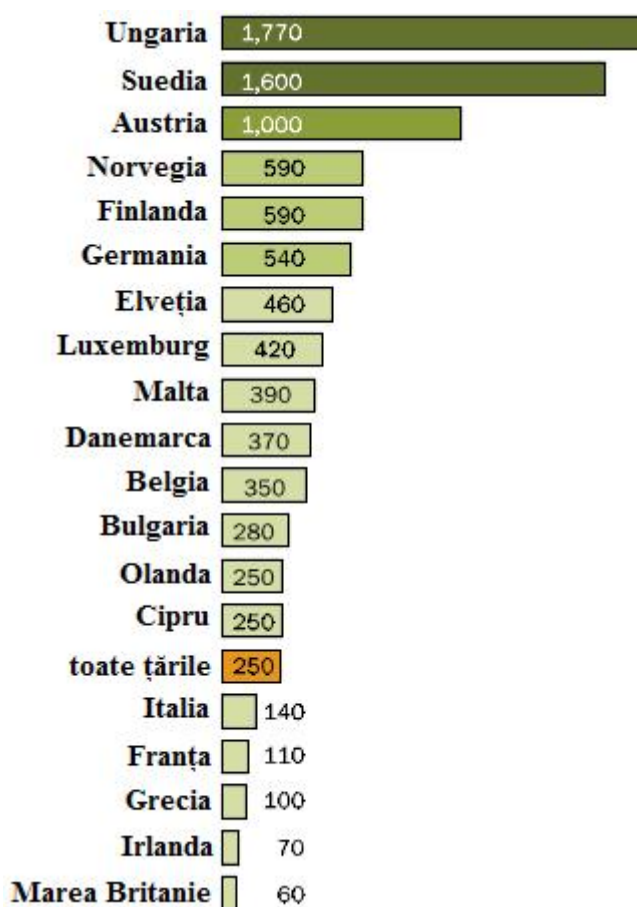

Fig. 3. Numărul de cereri de azil pentru prima dată în Europa în 2015 la 100000 de persoane, din populația țării

Solicitanții de azil nu s-au dispersat în mod egal în toată Europa, unele țări au primit mai multe solicitanți de azil decât media europeană. În 2015, UE-28, Norvegia și Elveția în ansamblul său a primit 250 de solicitanți de azil la 100.000 de locuitori. Prin comparație, Ungaria a avut 1.770 de solicitanți la 100.000 de persoane (cea mai mare din orice țară) și Suedia au avut 1.600 de solicitanți la 100.000 de locuitori. Între timp, Germania a avut 540 de solicitanți la 100.000 de locuitori, mult peste rata totală europeană. În schimb, Franța a avut doar 110 solicitanți la 100.000 de persoane din populația totală în 2015, iar Marea Britanie a avut doar 60 de solicitanți de azil la 100.000 de persoane. 2015 a fost marcat ca anul cu cel mai mare flux anual al solicitanților de azil în Europa din 1985. Prin comparație, al doilea ca marime flux a revenit în 1992, după căderea Zidului Berlinului, atunci când 697000 persoane au solicitat azil în țările, care alcătuiesc actuala UE, Norvegia și Elveția. La sfârșitul anilor 1990, Europa din nou a cunoscut un aflus de cereri de azil în timpul conflictelor din Kosovo, cererile de azil ajungând la 463,000 în 2002. Cu toate acestea, creșterea cererilor din 2015 scoate în evidență nu numai ca un an record pentru cererile de azil, ci pentru faptul că a avut mai

mulți solicitanți decât anii de vârf anteriori din 1992 și 2002. Din 1985, Europa a primit aproximativ 11,6 milioane de cereri de azil - ceea ce înseamnă că în anul 2015 cu 1,3 milioane numărul s-a ridicat la aproximativ o zecime din totalul cererilor primite în ultimii 30 de ani de țările actuale ale UE, Norvegia și Elveția.

La începutul an 2016, UE și Turcia au ajuns la un acord, care a oprit în mare măsură fluxul de migranți prin punctele de est, prin Turcia, spre Grecia, și, eventual, în alte țări ale UE. În conformitate cu deciziile Înalțului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (ICNUR), aproximativ 8.000 de migranți au sosit în Grecia, între aprilie și iulie 2016, după acordul cu Turcia pus în aplicare pe deplin. Înainte de încheierea acordului, aproximativ 150.000 de migranți au sosit în Grecia, între ianuarie și martie în 2016. În același timp, o parte din mișcarea către Europa trecea pe un traseu sud-mediteraneene în Italia, cu fluxuri de migranți africani în mare parte sub-saharieni în creștere. Italia a primit aproximativ 90.000 de migranți pe malurile sale de la începutul anului 2016, aproximativ similar cu prima jumătate a anului 2015. UNHCR estimează, de asemenea, că peste 2.500 de persoane și-au pierdut viața în Marea Mediterană între ianuarie și mai 2016.

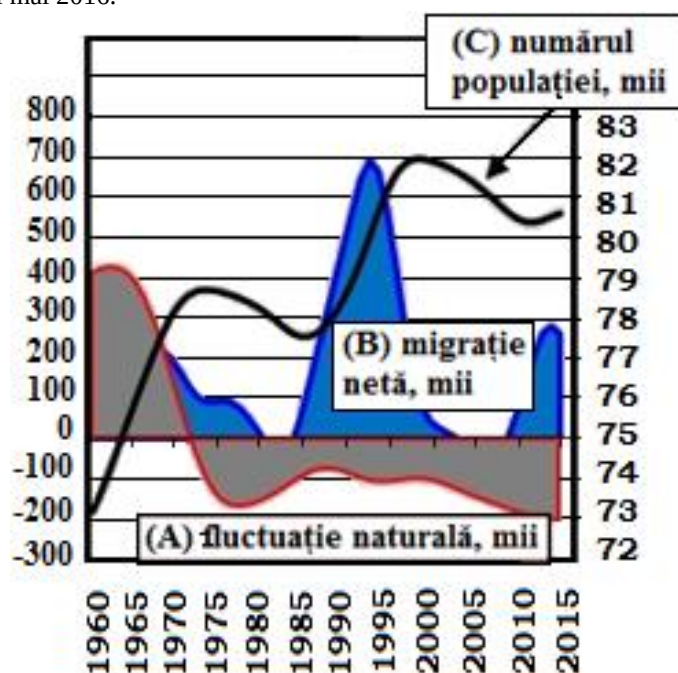

Fig. 4. Ascesiunea numărului populației Germaniei în perioada 1960-2014 și componentele creșterii [17]

Migrația populației a jucat un rol major în soarta Germaniei, unele din date pot contura complexitatea situației. Acest proces rămâne o latură importantă în evoluția numărului populației Germaniei și este caracteristică celei mai avansate economice țări din Europa (și lume) pe fundalul unei reduceri drastice a populației tinere și îmbătrânirii țărilor Occidentale după 1970. Observăm din figura 8 unele curbe sinusoidale vizând evoluția naturală a populației (spațiul (A)), deplasarea totală (spațiul (B)) cu numărul populației (C). Cercetările autorului privind situația de pe piața forței de muncă în Germania denotă perspectivele pe piața forței de muncă din Germania, în corordanță cu procesele de migrație din 2015. Se poate concluziona că, Germania mizează mult pe un aflus de forță de muncă tânără din afara țării, care este strict indispensabilă pentru dezvoltarea economiei. Cauzele imediate ale apariției crizei din Europa, ca rezultat a creșterii spontane a numărului de refugiați în 2015 sunt prezentate în fig.

Criza Migrației în Europa a demonstrat în mod clar faptul ce era clar din momentul extinderii UE în 2007: Uniunea Europeană devine din ce în ce mai mult un club de egoști". Faptele sunt de natură ca, 43% din cererile depuse în 2015, revin Germaniei. Germania și altele trei state europene acceptă aproape toți migranții din Europa, în timp ce restul de țări, în special - din Europa de Est, refuzau refugiaților. Ca urmare, numărul total de migranți musulmani din Europa până în 2000 a crescut dramatic, fiind imposibil să se determine cu precizie (în anchetele oficiale în multe țări europene, apartenența religioasă nu este luată în considerare), conform unor estimări ei sunt de la 15 până la 25 milioane persoane. Cel mai mare număr de migranți musulmani regăsim în Franța (până la 8 milioane persoane, ce constituie circa 9% din populație), Germania (3-3.5 milioane, 4%), Marea Britanie (3,3 milioane, 4%), Olanda (1 milioane, 5%) corespunzător. Dar, indiferent cât de dispersate sunt datele despre care vorbim, procesul de transformare al migranților-musulmani în cel mai important element al societății europene, care a început să lucreze la dezintegrarea sa.

Concluzii

Cu toate acestea, în ciuda consecințelor extrem de negative ale politicii migrației în țările occidentale, conducătorii lor niciodată nu vor merge la orice schimbare gravă a situației. Ei vor face declarații frumoase și îndrăznețe ("eșecul politicii multiculturalismului"), vor face acțiuni demonstrative anti-imigrație (expulzarea romilor din Franța), vor introduce anumite restricții privind migrația, cauzând legalizarea învățării limbii și culturii locale etc. Însă direcția va fi păstrată, deoarece miza pe migranți - este o clasă linie strategică care să răspundă intereselor sale

transnaționalelor fundamentale. În acest context desprindem următoarele "beneficii", ale acestui fenomen. Criza europeană poate fi privită din punct de vedere al intereselor europene (privind rezolvarea problemei demografice în zonă), dar și consecințelor nefaste survenite. Primirea imigranților este de interesul Uniunii Europene. Cu toate acestea specificăm că, imigranții pot fi admiși în spațiul european. Constatăm că în acest domeniu Uniunea Europeană și alte state europene nu au o politică clară în acest domeniu (pe lângă acordul de la Dublin). Lucrurile ar trebui modificate, dar problema veni pe neașteptate, fără a fi coordonate cu "dirijorii" conflictelor din "zonele de interes național".

Schimbări drastice în domeniul și structura fluxurilor migrației mondiale din cauza globalizării și agravarea extremă a inegalității oportunităților economice, a condus la formarea unui mod fundamental nou de situație a migrației, în care putem vorbi deja despre un fel de "națiune de imigranți" sau "nomazi noi".

În condițiile transnaționalizării economice migrația forței de muncă capătă un caracter continuu. Managementul companiilor se transformă într-o clasă transnațională. Forța de muncă se deplasează spre locul unde poate fi valorificată cât mai eficient, iar capitalul – în regiunile unde este o concentrare mare a forței de muncă ieftine. Ca rezultat migrația se transformă într-un instrument pentru construirea de "civilizație nomadă".

Refugiații, provenind din zone, unde consumul de droguri este legalizat (sau tolerant), aduc cu ei în Europa această tradiție, cultură, religie, fără se integra și dizolva în societate.

Are loc bourgeoisificarea activă a islamului, ca urmare a căreia se dezvoltă noua configurație religioasă, numită "Islam de piață".

Germania a declarat că, nemții înzădărați au târăgănat soluționarea problemei refugiaților, inclusiv necesitatea unui control sporit asupra frontierelor spațiului Schengen. Nu poate fi negat – faptul că în Germania, în cazul în care în 2004-2005 au dirijat fluxuri de migranți din Iugoslavia, iar în prezent întâmpină dificultăți.

BIBLIOGRAFIE

1. Alertă în Suedia, unde refugiații au incendiat peste 2.000 de mașini. În : [http://www .antena3 .ro/ externe/ alerta-suedia-refugiati-masini-incendiere-372817.html](http://www.antena3.ro/externe/alerta-suedia-refugiati-masini-incendiere-372817.html)
2. Asylum applicants: [www. eurostat. dataset.migr_asyappctzm](http://www.eurostat.dataset.migr_asyappctzm),
3. Atacurile sexuale din ajunul Anului Nou. În: [http://katehon .com/ ru/ bind/prognoz-na-2016](http://katehon.com/ru/bind/prognoz-na-2016)
4. Clarificarea problemei refugiaților din Europa. [http://www .digi24. ro/Stiri/ Digi24/ Opinii](http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Opinii)
5. Convenția privind statutul refugiaților. În: [http://www .unhcr-centraleurope. org/html](http://www.unhcr-centraleurope.org/html)
6. Criza refugiaților: „Cuvintele frumoase trebuie urmate de acțiuni concrete”. În: [http://ec. europa .eu/ health/newsletter/162/focus_newsletter_ro.htm](http://ec.europa.eu/health/newsletter/162/focus_newsletter_ro.htm)
7. Din vara, Austria nu mai primește cereri de azil de la refugiați. În: [http://www .ziare .com / invazie -imigranti/europa/ refugiati-1405635](http://www.ziare.com/in vazie -imigranti/europa/ refugiati-1405635)
8. Europa, zguduită de atentate: Cum pot fi oprite teroristii, ajutați refugiații și aparate granițele UE. În: [http://www .ziare .com/in vazie-imigranti/europa-stiri/](http://www.ziare.com/in vazie-imigranti/europa-stiri/)
9. Migratory routes: FRONTEX Migratory Routes Map, 2015
10. Numarul mortilor in atacuri teroriste in Europa, la cel mai inalt nivel din ultimii 12 ani. [http://stirileprotv. ro/ stiri/ international/ bbc- 2016- victime-ale-terorismului.html](http://stirileprotv.ro/stiri/international/bbc-2016-victime-ale-terorismului.html)
11. Organizația Mondială a Sănătății: Refugiații și imigranții nu pun în pericol sănătatea Europei. În: [http://www .evz .ro/ organizatia-mondiala -a-sanatatii-refugiati-si-imigrantii-nu-pun-in-pericol-sanatatea-europei.html](http://www.evz.ro/organizatia-mondiala-a-sanatatii-refugiati-si-imigrantii-nu-pun-in-pericol-sanatatea-europei.html)
12. Population data: [www. eurostat dataset tps00001](http://www.eurostat.dataset.tps00001)
13. Protecting refugees & the role of UNHCR, 2016
14. Rapoarte și comentarii FMI, Deutsche Welle, Deutscher Städtetag, Frontex, 2015-2016
15. Refugiați sirieni: Oriunde în Europa este mai bine decât în Franța. [http://www .timpul. md/ articol/refugiati-sirieni-oriunde-in-europa-este-mai-bine-decat-in-franta-49229.html](http://www.timpul.md/articol/refugiati-sirieni-oriunde-in-europa-este-mai-bine-decat-in-franta-49229.html)
16. Regulamentul Dublin II. [http://eur -lex .europa .eu/ legal-content/ RO/ TXT/ ?uri = URIS ERV %3A133153](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=URISERV%3A133153)
17. UNDP, 2015 și [http://www .contributors .ro/ global-europa/populatia-uniunii-europene](http://www.contributors.ro/global-europa/populatia-uniunii-europene)

IMPACTUL FENOMENULUI NEET ASUPRA TINERELOR FEMEI MIGRANTE DIN REPUBLICA MOLDOVA: ASPECTE PRIVIND INCLUZIUNEA SOCIALĂ

**Ecaterina DELEU, doctorandă,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM¹**

Fenomenul tinerelor femei migrante NEET este unul complex, cu problematici care diferă de la o categorie de vârstă la alta. În cazul tinerilor imigrați este caracteristică intrarea precoce pe piața muncii, părinții migranți preferând să-și înscrie copiii la instituțiile tehnice și profesionale. Ulterior, apar însă diferite situații care forțează tinerii migranți, în special femeile, să renunțe la locul de muncă sau să caute un loc de muncă. Cel mai important motiv al inactivității femeilor este, de fapt, maternitatea – nașterea copiilor și îngrijirea lor sau a altor persoane non autosuficiente din familie. În situația în care Italia le oferă preponderent locuri de muncă în domeniul serviciilor, tinerele femei migrante originare din Moldova aleg să urmeze cursuri de recalificare, pentru a putea reveni pe piața muncii din peninsulă, încercând să evite angajarea în sectorul casnic, rezervată migranților din prima generație, în mare parte femei care au plecat în Italia fără familie. Obiectivul cercetării vizează dificultățile cu care se confruntă tinerele femei migrante originare din Republica Moldova, formate în instituțiile italiene, în încercările lor de a obține un loc de muncă în țara gazdă: situația reală, factorii de risc etc. Cercetarea calitativă a fost completată de cea cantitativă: tabloul statistic întregeste cadrul problematic în contextul căruia tinerele femei migrante încearcă să se integreze pe piața muncii și în viața socială din Italia. În cadrul cercetării au fost aplicate metodele comparativă, analitică, statistică, sistemică etc.

Cuvinte-cheie: tinere femei migrante, NEET, piața muncii, incluziune socială, politici de integrare.

The NEET young women migrant phenomenon is complex, with issues that differs from one age to another. For young immigrants is typical early entry into the labor market. Migrant parents prefers to enroll their children in technical and professional institutions. Later, different situations forces young immigrants, especially women, to give up or to look for a job. The most important reason for inactivity of women is, in fact, the maternity and the care of non self-sufficient people in the family. In the situation where Italy offers mainly jobs in the services (domestic) sector, young women migrants from Moldova choose to follow requalification courses, in order to return to the labor market, trying to avoid engaging in the domestic sector reserved for migrants of the first generation. The research objective concerns the difficulties faced by young women migrants from Moldova, formed in the Italian institutions, in their attempts to get a job in the host country: the current situation, risk factors etc. The qualitative research was complemented by a quantitative study: statistical data completes the problematic context in which young Moldovans (professionally trained in Italy) attempts to integrate, to be actively involved in the social life of the host country.

Key words: young migrants woman, NEET, labour market, social inclusion, integration policies.

Introducere

Una din consecințele directe ale recesiunii din țările europene a fost creșterea dramatică a numărului tinerilor de 15-29 ani care, nefiind încadrați în sistemul educațional sau formativ, nu au mai avut acces pe piața muncii. Chiar și numărul tinerilor migranți inactivi a crescut foarte mult, deși tradițional aceștia au o rată mai mare de ocupare în raport cu populația autohtonă. Unii au preferat să revină în țara de origine, pentru scurt timp, pentru ca ulterior să plece într-o altă țară de migrație. Potrivit datelor Fundației ISMU, în 2011 peste 200 mii de imigrați rezidenți în Italia și-au trasferat locul de trai într-o altă țară [1, p. 12].

Criza economică a afectat grav comunitățile de migranți, provocând creșterea nivelului șomajului, în special printre tineri, a numărului tinerilor NEET (abrevierea de la *Not in Employment, Education and Training*), dar și numărul celor decepționați de situația creată. În acest context, tinerii NEET au fost caracterizați/etichetați drept *generație pierdută*, *generații fără viitor* sau *generații suspendate*, fiind evidențiat gradul de marginalizare a tinerilor, dar și de vulnerabilitate, în condițiile înrăutățirii condițiilor pe piața muncii [2, p. 67].

Situația este departe de a fi încurajatoare. La 12 august 2016, cu prilejul celebrării Zilei mondiale a Tineretului, oficiul de statistică al Uniunii Europene – Eurostat – a făcut publice datele pentru anul 2015 cu privire la situația tinerilor NEET [3]. În UE, tinerii în vârstă de 15-29 ani sunt circa 90 de milioane sau 17 la sută din populație. Cercetătorii au constatat că incidența NEET este în creștere odată cu vârsta. În 2015, această rată era de 6,3 la sută în cazul tinerilor de 15-19 ani, 17,3 la sută – la cei de 20-24 ani și 19,7 la sută – de 25-29 ani. Recordul incidenței tinerilor NEET revine Italiei (27,4 la sută) și Greciei (29,5 la sută).

Termenul *NEET*, acronimul de la *Not in Employment, Education and Training* a apărut în anii '90 [4, p. 3], în unele studii de cercetare din Marea Britanie. Acestea indicau o categorie a populației - adolescenții de 16-18 ani - care, încheind ciclul de studii obligatorii, nu erau integrați pe piața muncii sau într-un program formativ și nu erau calificați drept studenți. „Cea mai bună apărare împotriva excluziunii sociale este să ai un loc de muncă, iar cea mai sigură cale de a obține un job este să ai o bună educație, un nivel bun de formare și de experiență”, menționa premierul englez Tony Blair, într-un raport privind problema tinerilor NEET, prezentat în Parlamentul britanic încă în iulie 1999 [5, p. 6]. În rapoartele și studiile din ultimii 15 ani, în această categorie au fost incluși tinerii de până la 29 ani. Grupurile vizate de tineri sunt eterogene: de la cel al adolescenților de 15-17 ani, de multe ori ieșiți precoce din sistemul de instruire

¹ ecaterina.deleu@yahoo.it

(așa-numitul fenomen **drop out**), la cel al absolvenților școlii generale, ai liceelor, instituțiilor profesionale, ai universităților, care se confruntă cu numeroase dificultăți în încercările lor de a-și găsi un loc de muncă, mulți dintre ei (de 24-29 ani) fiind și părinți, având obligația de a-și întreține copiii. Categoria NEET include patru subcategorii: șomerii, tinerii cu dizabilități sau cei care sunt nevoiți să îngrijească pe cineva din familie, cei descurajați/deziluzionați (care și-au luat o pauză) și cei aflați în căutarea unor noi oportunități [6, p. 15].

Caracteristici ale tinerilor cetățeni moldoveni angajați pe piața muncii din Italia

Dintre cei 142 mii de rezidenți moldoveni din Italia, peste 84 de mii activează în domeniul serviciilor, circa 17 mii – în domeniul industriei și peste 5 mii – în agricultură. Mai mult de 50 de mii de angajați (45,7 la sută din numărul total al lucrătorilor moldoveni) activează în domeniul asistenței persoanelor, în familii italiene (sectorul casnic), majoritatea având contracte de muncă pe termen nedeterminat. Incidența lucrătorilor moldoveni în acest sector din Italia este de circa 11 la sută, la nivel național.

În cazul tinerelor migrante originare din Republica Moldova, care și-au întemeiat familii în Italia sau abia au încheiat parcursul școlar în peninsulă, acest tip de muncă este puțin accesibil, pentru că de regulă presupune prezența 24/24 a persoanei angajate în familia italiană. În plus, tinerii au alte așteptări și încearcă să evite o astfel de angajare. Majoritatea abordează această oportunitate de angajare ca pe o soluție temporară (în niciun caz una stabilă și durabilă, cum e în cazul femeilor migrante aflate în Italia fără familie), rezervată părinților migranți.

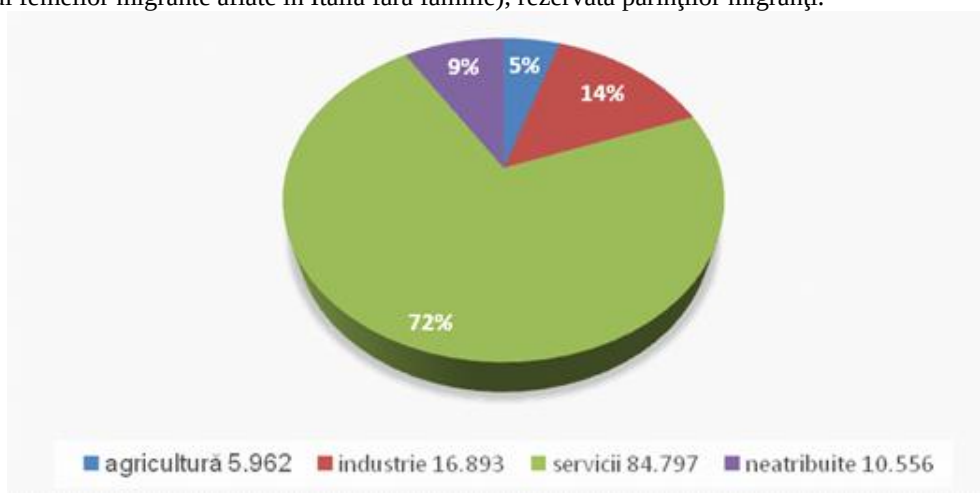

**Fig. 1. Numarul migranților moldoveni ocupați:
după domenii de activitate, 01.01.2015**

Sursa: autor, în baza datelor INAIL, furnizate de Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia

Aceleași tendințe s-au menținut și în ultimii 3-4 ani, în raport cu migranții moldoveni care au obținut pentru prima oară permise de ședere în Italia. Este interesantă analiza fluxurilor din ultimii ani din Italia care au implicat cetățenii moldoveni: numărul tinerilor de până la 18 ani este în creștere, numărul femeilor imigrate continuă să prevaleze, precum și numărul celor implicate în sectorul serviciilor. În 2014, din cei 8 823 de cetățeni moldoveni asigurați la INAIL (Institutul național pentru asigurarea în cazul accidentelor de muncă), intrați pentru prima dată în Italia, 5 563 sunt femei, iar 3 260 – bărbați. Dintre aceștia, 6 161 au fost angajați în sectorul asistenței persoanelor, 948 în industrie și 862 în agricultură (852 reprezintă categoria *neatribuite*).

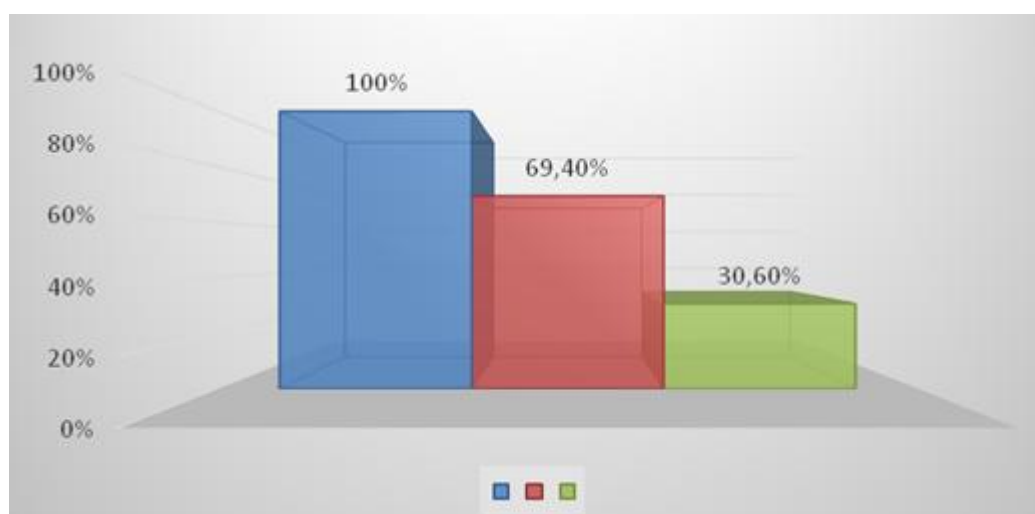

**Fig. 2. Cetățeni moldoveni în Italia: numărul persoanelor ocupate,
după gen, 01.01.2015**

Sursa: autor, în baza datelor INAIL, furnizate de Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia

În ultimii 4 ani este în continuă creștere volumul remitențelor parvenite din Italia de la cetățenii moldoveni plecați la muncă în peninsula. Analizând datele Băncii Centrale din Italia (Banca d'Italia) furnizate de către Centrul de Studii și Cercetări IDOS (*Centro Studi e Ricerche IDOS*), volumul remitențelor trimise în Republica Moldova a crescut de la 46 milioane de euro (în anul 2005), până la 54 milioane (în 2007), după care a scăzut în perioada 2006-2009, rămânând totuși la nivelul de 53 de milioane de euro. În 2010, a fost notată o creștere explozivă, de circa 25 milioane, valoarea remitențelor fiind de peste 78 milioane de euro. Valoarea maximă a fost înregistrată însă în anul 2011, cu 91 milioane 681 de mii de euro trimiși în Republica Moldova de cetățenii moldoveni din Italia. În anul următor, volumul remitențelor a scăzut până la circa 75 de milioane, după care a fost înregistrată o evoluție ascendentă a valorii remitențelor – 76 424 mii de euro în 2013, 85 593 mii de euro în 2014 și 88 614 mii de euro în anul 2015.

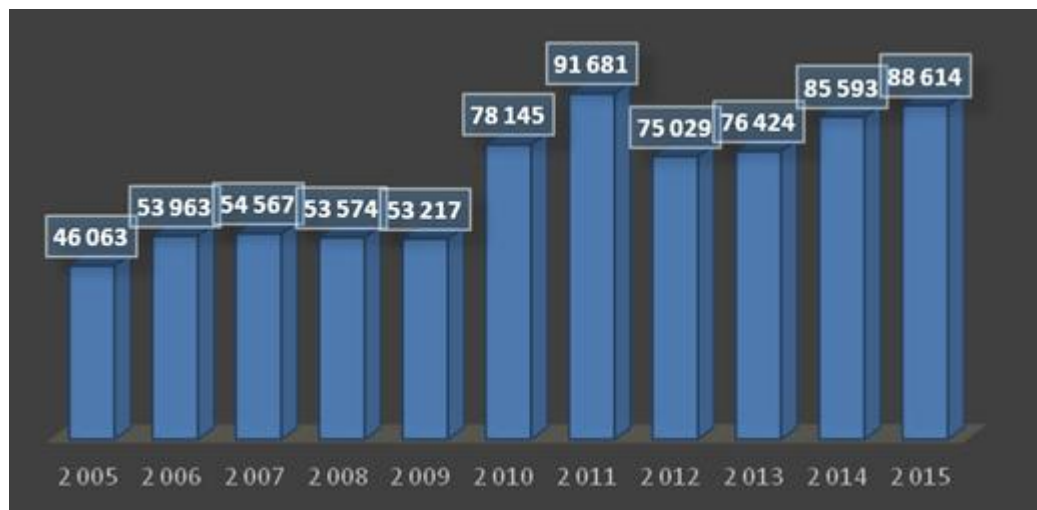

Fig. 3. Cetățeni moldoveni în Italia: remitențe (mii de euro) 2005-2015

Sursa: Centrul de Studii și Cercetări IDOS, analiza datelor Băncii Centrale din Italia (Banca d'Italia)

Femei migrante antreprenoare în Italia – titulare a mici întreprinderi/afaceri create în peninsula

O altă tendință înregistrată în Italia este numărul în creștere al micilor întreprinderi fondate de către cetățenii moldoveni. Noutatea este că din cei 4 653 de responsabilii/titulari ai întreprinderilor create pe teritoriul Italiei de cetățeni moldoveni, 1 379 sunt femei migrante originare din Moldova. Potrivit datelor *Cna-Sistema*, furnizate de Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia, din numărul total al micilor afaceri gestionate de cetățeni moldoveni 1 734 activează în domeniul serviciilor, iar 2 801 – în domeniul industriei. Dacă analizăm cazul afacerilor gestionate în particular de femei, se atestă o prevalență a micilor întreprinderi create în domeniul serviciilor (1 062), a comerțului en-gros și cu amănuntul (368), industriei (234) etc.

Cele mai multe mici afaceri au fost create de femeile migrante în Nordul Italiei (993 mici întreprinderi: 577 – în Nord Est și 416 în Nord Vest), în special în regiunile Veneto – 260 și Emilia Romagna – 255 și Piemonte – 125. În centrul Italiei activează 282 de mici afaceri create de femeile migrante din Moldova, inclusiv 118 - în orașul Roma. În sudul Italiei funcționează doar 104 – 79 în sud și 25 pe insule. Repartizarea teritorială a micilor întreprinderi gestionate de cetățenii moldoveni corespunde prezenței comunităților noastre în peninsula – din numărul total de 4 653 mici întreprinderi, în nordul Italiei activează 3 535 (1 396 în Nord Vest și 2 139 în Nord Est), în centru – 979 (la Roma 447), în sud – 119 și pe insule – 30.

Evoluția numărului tinerilor NEET în Italia: caracteristici ale procesului de integrare

Dintre tinerii moldoveni NEET, cea mai mare incidență (70 la sută) revine femeilor, în raport cu tinerii bărbați de aceeași vârstă. Motivul preponderent al inactivității femeilor este, de fapt, maternitatea – nașterea copiilor și îngrijirea lor sau a altor persoane non autosuficiente. Autoritățile italiene recunosc că femeile imigrate au mai puține oportunități de reintegrare, apelând la servicii sau la ajutorul familiei, în raport cu cetățenii italieni. “Dacă pentru femeile cu cetățenie italiană posibilitățile de reintegrare sunt mai mari, în mare parte grație rețelelor de rudenie sau a posibilității de a angaja o dădacă, multe femei migrante sunt nevoite să rămână în afara pieței muncii după ce devin mame, pentru că nu pot conta pe servicii publice, adesea, prea puține, sau cele private – prea scumpe, și nici pe susținerea familiei, de regulă absentă, fiind rămasă în țara de origine” [7, p. 34].

În astfel de cazuri – îngrijirea copiilor mici, de vârstă preșcolară – tinerii migranți originari din Republica Moldova apelează de multe ori la ajutorul părinților rămași în țara de origine, legalizând aflarea acestora pe teritoriul Italiei prin procedura de reîntregire a familiei. Acesta este însă doar unul din motivele din care, în ultimii ani, conform statisticilor oficiale, a crescut în Italia numărul migranților în vârstă de peste 55 de ani originari din Republica Moldova. Cea mai mare pondere o au însă persoanele care muncesc de 10-15 ani în Italia și au atins vârsta de pensionare.

Potrivit datelor Institutului Național de Statistică din Italia (ISTAT), între principalele motivații ale inactivității femeilor imigrate se numără grija față de copii sau alte persoane din familie (30,3 la sută); urmarea unor studii sau cursuri de formare profesională (19,1 la sută); nașterea copiilor (5,1 la sută) etc.

În primul caz, femeile migrante inactive originare din Republica Moldova se află pe locul 10, cu 26,8 la sută. Ponderea celor care declară că urmează studii sau cursuri de formare profesională este mai mare cu circa 11 puncte procentuale, constituind 37,6 la sută (locul IV) [8, p. 38]. În mare parte, este vorba de tinere migrante care au dificultăți în procesul de recunoaștere de către autoritățile italiene a calificărilor obținute în Republica Moldova și decid să urmeze cursuri de recalificare pentru a accede pe piața muncii.

În 2014, în Italia a crescut până la 31 de mii numărul femeilor migrante care au beneficiat de indemnizații pentru concediul de maternitate, dintre care 8,2 la sută (peste 2 830 persoane) - migrante originare din Republica Moldova, pe locul III între țările extracomunitare, după numărul beneficiarilor. Din numărul total al beneficiarilor de concedii parentale (15 560), 5,2 la sută revine cetățenilor originari din Republica Moldova.

În Italia, la 1 ianuarie 2015 erau circa 2.413.297 tineri aflați în afara sistemului educational, formativ și al pieței muncii. Dintre ei, circa 347 de mii erau cetățeni străini (14,4 la sută din total), dintre care 8 656 originari din Republica Moldova.

Pentru a cunoaște evoluția în timp a acestui fenomen, în cazul migranților moldoveni, menționăm că în 2012 gradul de ocupare a migranților moldoveni era de circa 65,4 la sută, incidența șomerilor – 9,6 la sută, iar cota migranților moldoveni inactivi - 25 la sută. Nivelul șomajului în cazul cetățenilor moldoveni era de 12,6 la sută [9, p. 34]. La 1 ianuarie 2014, în Italia erau înregistrați 11 289 tineri moldoveni NEET (70,4 la sută fiind femei) sau 24,6 la sută din numărul total al tinerilor de 15-29 ani. Dintre cei peste 32 mii de tineri de 15-29 ani, originari din Republica Moldova, peste 30 la sută nu erau încadrați într-un proces formativ sau educativ și nu aveau un loc de muncă, fiind incluși în rândul tinerilor NEET.

Aproximativ 48,5 la sută erau șomeri, 23,2 la sută - indisponibili din cauza unor obligații de familie sau a unor dizabilități (probleme de sănătate), 16,7 la sută – în căutarea unor noi oportunități, 11,6 la sută – cei deziluzionați [10, p. 48]. La etapa de vârstă 15-19 ani numărul tinerilor NEET era mai mic, mulți fiind încadrați în sistemul de învățământ. Rata șomajului era în creștere, cu 1,9 la sută față de 2012, fiind de 14 la sută.

Pe parcursul anului 2014 au fost înregistrați indicatori mai buni în cazul comunității tinerilor migranți moldoveni. La începutul anului 2015, tinerii migranți moldoveni NEET în vârstă de 15-29 ani erau 8 656 sau 3,4 la sută din categoria respectivă din Italia. Această incidență este net inferioară față de alte comunități sau în raport cu cetățenii italieni. Față de anul precedent, numărul tinerilor moldoveni NEET a scăzut cu 2 633 persoane sau cu 23 la sută.

Din totalul de 8 656 tineri NEET originari din Republica Moldova, 6 890 sunt femei (79,6 la sută, al doilea loc după Egipt), iar bărbați – 1 766 (sau 20,4 la sută) [11, p. 61]. După incidența NEET asupra tinerilor de 15-29 ani, Republica Moldova e pe ultimele locuri în Italia, cu 22,3 la sută, în scădere față de anul precedent. Deși nivelul șomajului era de 13,1 la sută, în ușoară creștere față de anul precedent, nivelul de ocupare a crescut până la 68 la sută. În același timp, este în creștere cu 3 puncte procentuale ponderea migranților moldoveni angajați în domeniul serviciilor, mai puțin afectat de criză. Ponderea femeilor în rândul migranților originari din Republica Moldova este în creștere, fiind de 67,1 la sută.

În rapoartele oficiale din 2015 ale Ministerului Muncii și Politicilor Sociale din Italia se menționează că 3 din 10 tinere de 15-29 ani din Republica Moldova nu sunt încadrate în sistemul educational, formativ sau pe piața muncii, iar în cazul bărbaților de aceeași vârstă raportul este de 1 la 10 [12]. Dintre femeile migrante de 15-29 ani din Republica Moldova, 28,9 la sută (6 890 persoane) sunt NEET, în cazul bărbaților incidența NEET scade până la 11,8 la sută (sau 1 766 persoane).

Dacă analizăm datele după categorii de vârstă, distribuția este următoarea: dintre tinerii moldoveni NEET 11,3 la sută au 15-19 ani, 31,6 la sută au 20-24 ani și 57,2 la sută - 24-29 ani.

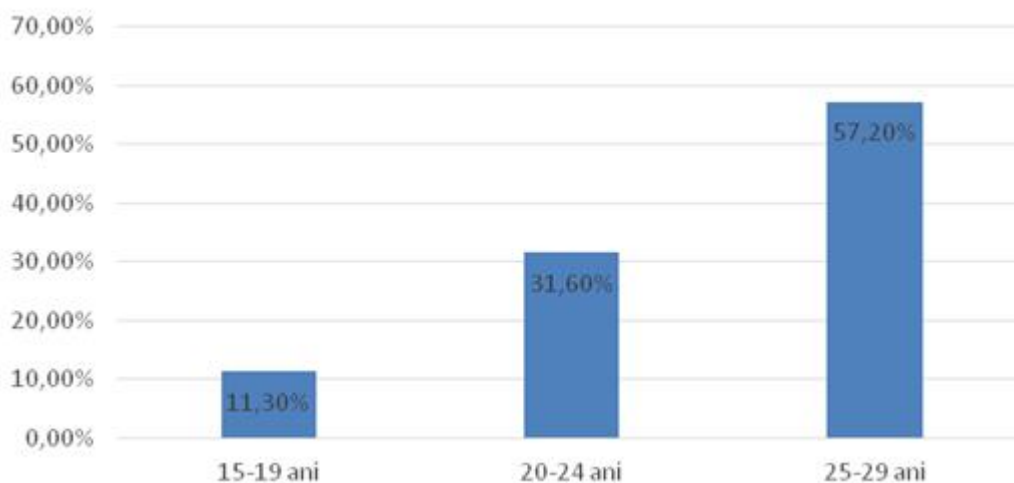

Fig. 4. Migranți moldoveni NEET în Italia, după categorii de vârstă, 01.01.2015

Sursa: autor, analiza datelor Ministerului Muncii și Politicilor Sociale din Italia

În cazul femeilor, distribuirea pe categorii de vârstă e foarte semnificativă: în cazul celor de 15-19 ani incidența NEET e de 8,3 la sută, a celor de 20-24 ani – 24 la sută, iar de 25-29 ani - 67,7 la sută.

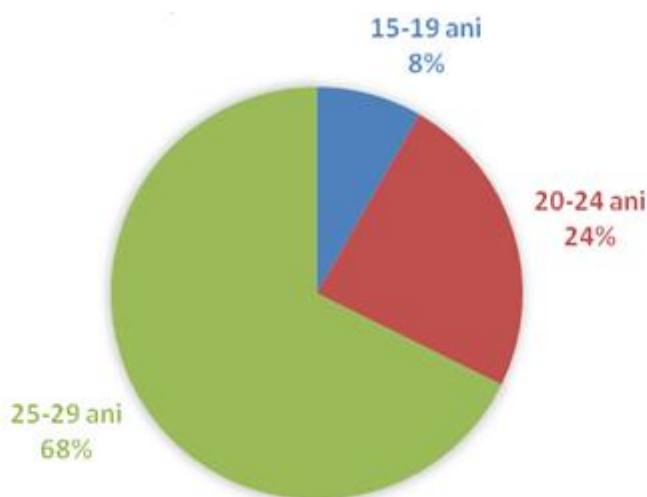

Fig. 5. Tineri NEET în Italia, origine din Republica Moldova, după categorii de vârstă

Sursa: autor, analiza datelor Ministerului Muncii și Politicilor Sociale din Italia, 2015

În cazul bărbaților migranți moldoveni, diferă dimensiunile fenomenului – cel mai mult sunt afectați cei de 20-24 ani (61,2 la sută), urmați de cei de 15-19 ani (23 la sută). Impactul este mai mic în cazul celor de 25-29 ani (15,8 la sută).

Dintre tinerii migranți NEET originari din Republica Moldova, 31,5 la sută sunt șomeri, 43,6 la sută sunt indisponibili (din cauza unor obligații de familie sau a unor probleme de sănătate), 13,5 la sută sunt cei descurajați, iar 11,4 – cei aflați în căutarea unor noi oportunități.

Asupra situației migranților moldoveni din Italia au avut un impact major câteva caracteristici esențiale ale economiei din peninsulă.

Trebuie să precizăm însă că fenomenul *brain waste* (ca și *brain drain*) începe de fapt în țările de origine a migranților, reprezentând una din motivațiile emigrării. Republica Moldova nu este o excepție. În condițiile în care tinerii cu studii superioare și cu înaltă calificare sunt, de regulă, prost plătiți în țară, sunt subocupați sau ajung să fie șomeri, ei decid să emigreze în căutarea unor condiții mai bune. Decalajul extrem de mare dintre nivelul salarizării din Italia și Republica Moldova reprezintă unul din principalii factori de atracție pentru tinerii care au decis să plece la muncă în peninsulă. Potrivit raportului Biroului Național de Statistică *Tranziția de la școală la muncă*, tinerii-salariați în vârstă de 15-29 ani din Republica Moldova câștigă în medie câte 2700 lei pe lună sau 120-130 euro [13, p. 11].

În Barometrul Demografic *Situația tinerilor în Republica Moldova: de la deziderate la oportunități*, publicat recent de către Centrul Cercetări Demografice al Institutului Național de Cercetări Economice al INCE se menționează „gradul înalt de vulnerabilitate și susceptibilitate la diferite riscuri, ceea ce compromite oportunitățile și potențialul de dezvoltare al tinerilor: sărăcia, inechitatea oportunităților educaționale, de instruire și acces la informație, oportunități economice, starea sănătății” [14, p. 1]. „Se înregistrează gradul înalt de excluziune socială a tinerilor – circa 29 la sută nu urmează nici o formă de instruire sau pregătire profesională și nu sunt încadrați în câmpul muncii, Republica Moldova având la acest capitol cei mai nefavorabili indicatori printre țările din regiune. Peste 31 la sută dintre cei ocupați au locuri de muncă informale, iar în rândul tinerilor salariați 10,4 la sută lucrează fără contracte individuale de muncă. Peste 16 la sută din potențialul tânăr al țării este plecat la muncă sau în căutarea unui loc de muncă peste hotare. Printre acțiuni urgente se evidențiază: investiția curentă și continuă în generația tânără cu implicații prioritare în educație, sănătate și ocupație”, se arată în raport [15]. Republica Moldova a înregistrat cea mai scăzută rată de ocupare în rândul tinerilor - 18,1 la sută (cei de 15-24 ani) și 42,4 la sută (25-29 ani), față de țările din regiune. În cazul tinerilor de 15-29 ani din Republica Moldova se atestă cea mai înaltă rată de inactivitate (peste 66 la sută) sau de două ori mai mult decât media în țările europene (27,7 la sută, în anul 2014). O mare parte din ei (circa 193,5 mii) o reprezintă cei plecați peste hotare la lucru sau în căutare de lucru.

Concluzii

Migrația este considerată una din cauzele principale de modificare a societății din țările de origine și cele de destinație. În același timp, există o strânsă legătură între migrație și sfera muncii, tendința predominantă (în cazul migranților moldoveni) fiind migrația determinată de căutarea unui loc de muncă. Analiza complexă, comparativă și diacronică, a datelor relevă că pe parcursul anului 2014 a fost atestată o relativă îmbunătățire a situației privind accesul pe piața muncii din Italia a tinerilor migranți originari din Republica Moldova, deși raportul dintre indicii de ocupare din anul 2010 și 2015 rămâne în continuare negativ. Tinerii au nevoie de sprijin în procesul dificil de trecere de la

sistemul educațional-formativ la piața forței de muncă, iar aplicarea unor programe și politici concrete de mediere a acestui parcurs complex este extrem de necesară.

Experții atenționează că “stocul de capital uman poate degrada sub influența sărăciei și se poate intra într-un cerc vicios, generator de sărăcie permanent, pentru ruperea căruia nu este suficient doar efortul individual” [16, p. 53].

În cazul migranților moldoveni din Italia se înregistrează o amploare a impactului fenomenului brain waste și a efectelor cererii de forță de muncă redusă la profesii low skills. În rezultat, a crescut tentația tinerilor migranți moldoveni de a schimba țara de migrație, în speranța aflării unor condiții mai bune de trai. Cei care decid să rămână pe termen lung în Italia încearcă să-și construiască o afacere individuală, numărul acestora fiind în ușoară creștere în ultimii ani. În cazul tinerilor din generațiile secunde de migrație este nevoie de elaborarea și punerea în aplicare a unor noi politici care să țină cont de specificul acestei categorii de populație. Factorii de risc determinanți sunt experiența migrațională (în cazul migranților crește riscul de a accepta profesii low skills), apartenența de gen (în cazul femeilor riscul este mai sporit), probleme de sănătate/dizabilități, nivelul scăzut de instruire etc. În orice circumstanțe, susțin cercetătorii, nivelul de instruire mai înalt al persoanelor reprezintă un factor important, fie că este vorba de migranți, tineri NEET etc. În parte, nivelul înalt de instruire presupune un grad mai mare de flexibilitate în adaptarea la condițiile specifice de pe piața muncii.

Diferențele de gen în cazul ratei de ocupare pe piața forței de muncă rămân în continuare o problemă. Indicatorii statistici din diferite țări ale lumii publicate în rapoartele periodice ale OECD Education at a Glance pot servi drept instrument de analiză și suport pentru elaborarea unor politici în sprijinul tinerilor. Potrivit datelor publicate la 15 septembrie 2016, în țările OCDE nivelul de ocupare al femeilor este mai mic decât în cazul bărbaților, fapt atestat la toate nivelurile de educație (în special gimnazial și secundar-profesional), în cazul celor cu studii superioare această diferență este vizibil mai redusă [17, p. 93].

BIBLIOGRAFIE

1. Fondazione ISMU. XIX Rapporto sulle Migrazioni. – Milano: FrancoAngeli, 2013, 237 p.
<http://www.ismu.org/5831-2/>
2. Agnoli M.S. Generazioni sospese: Percorsi di ricerca sui giovani NEET.- Milano: FrancoAngeli, 2014, 350 p.
3. Eurofound. Young people and NEETs in Europe: First findings (résumé).- Irlanda: 2012, pag.8.
<http://www.eurofound.europa.eu/ro/publications/resume/2011/labour-market/young-people-and-neets-in-europe-first-findings-resume>
4. Bridging the Gap: new opportunities for 16-18 year olds not in education, employment or training. *Social Exclusion Unit.*- London: 1999, 122 p.
<http://dera.ioe.ac.uk/15119/2/bridging-the-gap.pdf>
5. Calabrese S., Manieri M., Mondauto L. Le determinanti del NEET status. – Roma: 2013, pag.31.
6. Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. Direzione Generale dell’Immigrazione e delle Politiche di Integrazione. Quinto rapporto annuale. Gli immigrati nel mercato del lavoro in Italia.- Roma, 2015, 122 p.
7. idem
8. Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. La Comunità moldava in Italia: Rapporto annuale sulla presenza degli immigrati in Italia 2013. - Roma: 2014, 58 p.
9. Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. La Comunità moldava in Italia: Rapporto annuale sulla presenza degli immigrati in Italia 2014. - Roma: 2015, 109 p.
10. Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. La Comunità moldava in Italia: Rapporto annuale sulla presenza degli immigrati in Italia 2015. - Roma: 2016, 148 p.
11. Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. Direzione Generale dell’Immigrazione e delle Politiche di Integrazione. Quinto rapporto annuale. Gli immigrati nel mercato del lavoro in Italia.- Roma, 2015, 122 p.
12. Tranziția de la școală la muncă. - Chișinău, BNS, 2015, 30 p.
13. http://unfpa.md/images/stories/Barometrul_Demografic_Tineret.pdf
14. ibidem
15. Moraru V. (coordonator) Republica Moldova: provocările migrației. (AȘM, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice) -. Chișinău: Editura Știința, 2010, 147 p.
16. OECD (2016), Education at a Glance 2016: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, 2016, 505 p.

THE EFFECTS OF BRAIN DRAIN ON MOLDOVAN INNOVATIONAL POTENTIAL

Lucia CAVCALIUC, drd,
Institutul Național de Cercetări Economice, UnAȘM¹

Republica Moldova se confruntă cu problema migrației în ultimele decenii, iar în prezent tot mai actuală este migrația forței de muncă cu un nivel înalt de studii. Acest fenomen duce la reducerea potențialului intelectual și inovațional al țării. Scopul acestei cercetări este de a identifica modul în care exodul potențialului intelectual influențează dezvoltarea economică și inovațională, de a stabili un șir de recomandări și măsuri necesare pentru o economie sustenabilă bazată pe cunoaștere și valorificare la maxim a potențialului uman. Pentru a identifica efectele exodului potențialului intelectual se vor folosi metode economice, statistice de analiză în scopul de a stabili relațiile cauză-efect. Datele folosite sunt oficiale, oferite de statistica națională și internațională și vor fi extrapolate, comparate, corelate pentru formularea concluziilor necesare. Cercetarea oferă un set de calcule și concluzii care facilitează aprecierea obiectivă a fenomenului exodului de intelect și a efectelor sale asupra economiei și proceselor inovaționale din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: potențial inovațional, exodul potențialului intelectual, dezvoltare sustenabilă, migrație, emigrant, personal calificat

Republic of Moldova has major migration problems in the last decades and currently a stronger migration among skilled labor. This phenomenon reduces the country's intellectual and innovational potential. The purpose of this research is to identify the effects of brain drain on economic and innovational development, to set recommendations and measures that are much needed in a sustainable economy based on knowledge and maximum capitalization of human potential. In order to identify the effects of brain drain on we will use economic, statistical methods of analysis in order to set the potential cause-effect relationships. The data used in this research are provided by official national and international sources and will be extrapolated, compared, correlated in order to formulate conclusions. The research provides a set of valuable conclusions and calculations that will help to better appreciate the brain drain phenomenon in Republic of Moldova and its effects on economy and innovation.

Key words: innovational potential, intellectual potential exodus/brain drain, sustainable development, migration, emigrant, qualified personnel

Intellectual potential exodus is a major problem for developing countries, especially for Republic of Moldova. Unfavorable economic conditions, the existence of better opportunities abroad are creating those push-factors that day by day worsen the situation. The amplitude of this phenomenon accentuates the importance of efficient intellectual potential exodus management.

Even though, Republic of Moldova is a classic example of massive brain drain which increases year after year, this migration problem is common also for many other countries. In 2000 year, almost 175 million people, or 2.9% of the world's population, were living outside their country of birth for more than a year. Of these, about 65 million were economically active. [1] This shows us how much the world economics has changed and how globalization has become something natural but with so many consequences.

In order to develop a sustainable economy, each country needs to have a rich intellectual potential that will be able to apply knowledge and know-how in innovation. It means that the population with higher education play a crucial role in economics. Talking about intellectual potential from an economic point of view, we do not mean only the country's population overall but also the companies' skilled personnel that adds real monetary value to the company.

Given the fact that it is quiet complicated to analyze how brain drain influences intellectual potential, then innovational potential at company level, using official statistical data we will analyze it at a country level.

Year by year, the number of Moldovan emigrants with higher education is increasing rapidly, which leads to a decrease of the local intellectual potential.

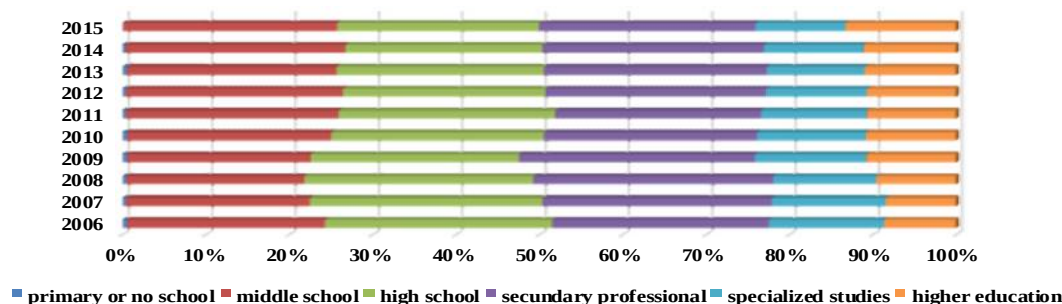

Fig. 1. Analysis of the emigrants from RM aged over 15 years, abroad for a job purpose or looking for a job, by educational level

Source: realized by the author [2]

¹ ©Cavcaliuc Lucia, lucia.cavcaliuc@gmail.com

From 2006 till 2015 the share of Moldovan emigrants with higher education increased by 5.24 points, from 8.56% (in 2006) till 13.8% (in 2015).

By analyzing the following economic aspects in comparison with intellectual potential, we can certainly see that there is a direct connection between brain drain, GDP growth, high technology export and the country's expenditures for R&D.

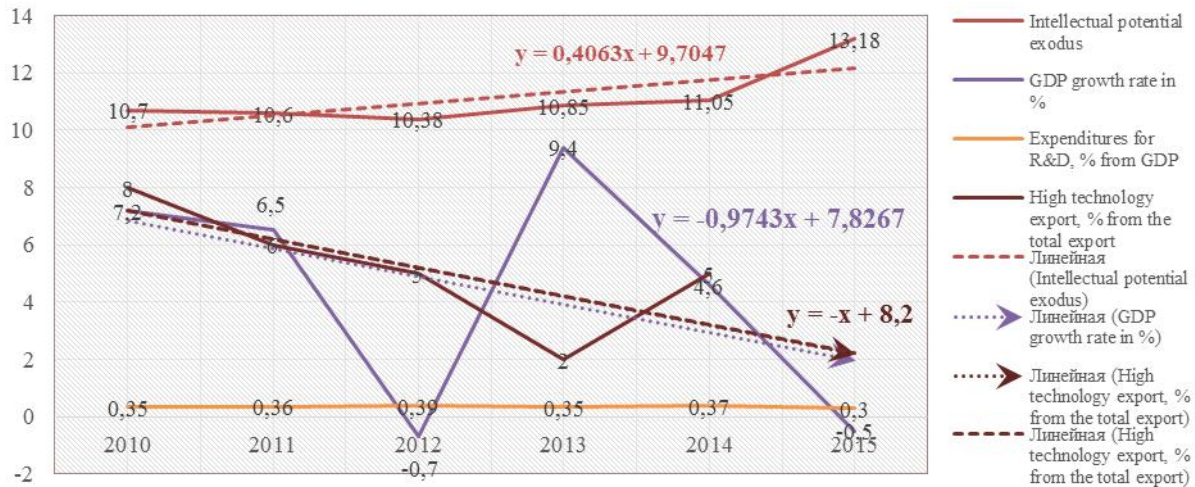

Fig. 2. Comparative analysis of intellectual potential exodus, expenditures for R&D (% from GDP) and export of high technology (% from total exports), 2010 – 2015 in RM [3]

From 2013 to 2015 we observe that the intellectual potential exodus is increasing year by year while the GDP growth rate is decreasing (trend equation $y = -0.9743x + 7.8267$). In addition, the export of high technology is getting lower year by year (trend equation $y = -x + 8.2$).

All this is happening while the number of emigrants with higher education is increasing with 0.4 points annually but the expenditures for R&D are remaining the same, thus no action is taken to improve the existent situation.

Both the expenditures for R&D activity and the export of high technology are indicators of a country's innovational potential. The increase of intellectual potential exodus with a decrease in the exports of high technology are major attention signs on the fact that there is poor innovation in Republic of Moldova.

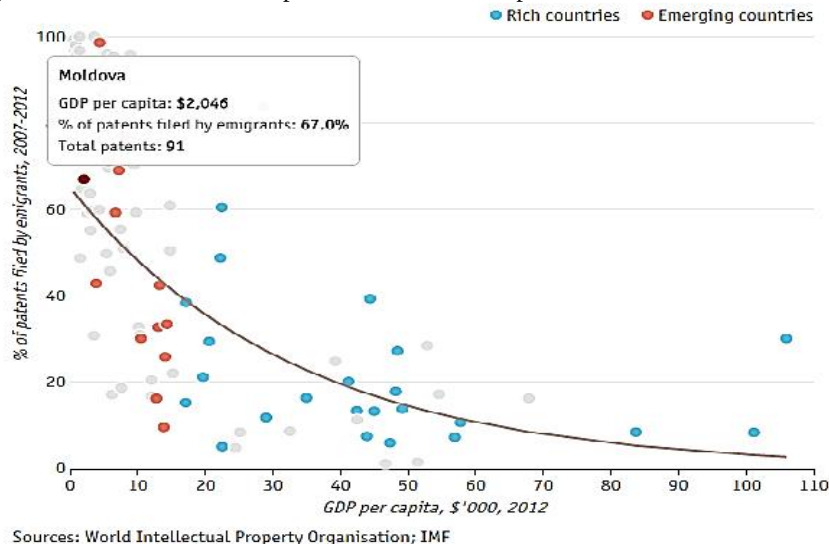

Fig. 3. Analysis of interdependence between percentage share of patents filed by emigrants from 2007 to 2012 and GDP (thousands USD) in 2012
 Source: official The Economist blog.

The study published in The Economist [4] in July 2015 using data from the World Intellectual Property, has analyzed the growth rate of GDP per capita relative to the number of patents filed by emigrants by country. IT has elucidated the following conclusion: the poorer the country is (the GDP per capita is lower), the more it's researchers and scientists are motivated to so researchers, scholars of this state are more motivated to work outside their native country.

Following the idea, we see that Republic of Moldova, with a 2046 USD GDP per capita in 2012, holds 91 patents of which 67% filed by emigrants. At the other extreme, there is another country with a high innovational potential, Japan, with a GDP of 46661 USD per capita (2012) and 362 321 filed patents of which only 1.2% have been

filed by Japanese residents of another country. This shows towards what we should strive: a developed country that will offer equal and fair opportunities for the bright minds to evolve their innovational ideas.

According to the latest World Economic Forum, in 2016, Republic of Moldova takes the 84th rank in the Global Competitiveness Index, with a score of 4.0 points out of 7. The Global Competitiveness Index is calculated including the rankings of many aspects of the country's development, such as institutions, macroeconomic environment, health and primary education etc. The lowest score that we took for is the index of innovation. RM scored only 2.6 points out of 7. The highest 10 ranks for this category were obtained by such countries as Switzerland, Finland, Israel, United States, Japan, Germany, Sweden, Netherlands, Singapore and Denmark. Republic of Moldova with its 130 rank (out of 140), is among such countries as Zimbabwe (128), Gabon (129), Sierra Leone (131), Myanmar (132), Burundi (133) etc. [5]

A low index of innovation is a serious push factor for intellectual potential exodus.

In order to understand better what are the issues that caused such a low innovation index it is important to take a closer look at the components that make up this index.

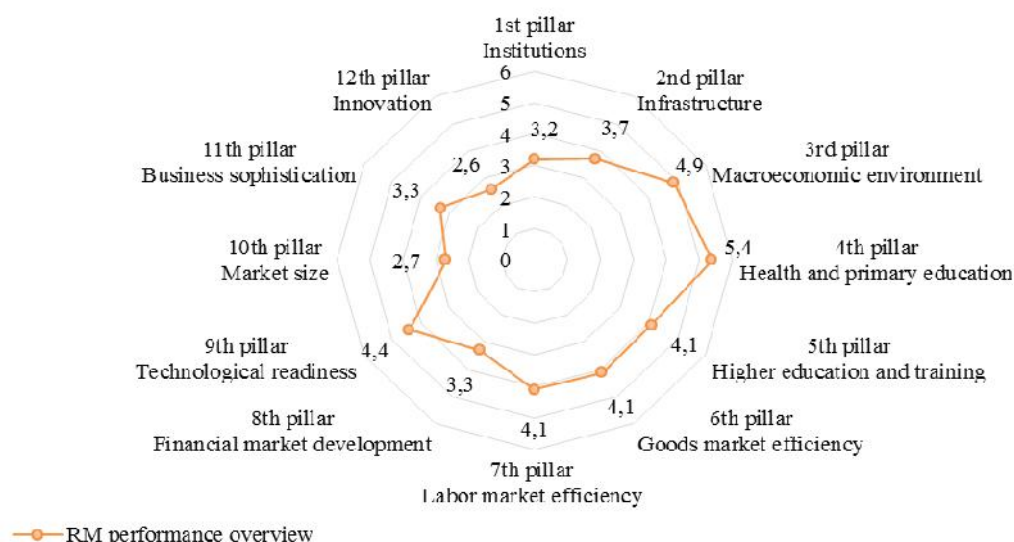

Fig. 4. Global Competitiveness Index, performance overview of Republic of Moldova in 2015 – 2016 years.

Source: World Economic Forum Report on Global Competitiveness Index, 2016

The innovation index contains many components, at which Republic of Moldova scored in the following way (global rank):

- capacity for innovation – 3.4 (115);
- quality of scientific research institutions – 2.7 (124);
- company spending on R&D – 2.3 (135);
- university-industry collaboration in R&D – 2.7 (123);
- government procurement of advanced technology products – 2.5 (134);
- availability of scientists and engineers – 2.9 (132);
- PCT patent applications (applications/million pop.) – 1.2 (67). [6]

Analyzing these scores, we see that the lowest results include companies spending on R&D, availability of scientists and engineers, university-industry collaboration in R&D and quality of scientific research institutions. The fact that companies and government spend so little on R&D and procurement of innovational products shows that Republic of Moldova is far away of an innovational, sustainable economy. It seems incredible, but the research is showing also that RM lacks the availability of scientist and engineers. This is when we realize that the intellectual potential exodus phenomenon has reached the point when it affects directly innovation and the whole economic development of the country. Investors pointed out that Republic of Moldova doesn't have proper skilled personnel in strategic and innovative economic areas such as IT, engineering, telecommunication etc. So where are these skilled people? Does it mean that they have emigrated or does it mean that the educational system in Republic of Moldova is not able to create this kind of personnel? It is a good question that can be answered with 'yes' twice. The same study has analyzed, as 5th pillar, the higher education and training. We scored 3.4 points, being on the 120th position regarding on-the-job training. The reason why on-the-job trainings are so poor quality in Republic of Moldova is because there is no constructive dialogue between universities and industries, and the lack of collaboration in R&D between them is key to why we scored again on the 123th position together with the quality of research institutions being ranked with the 124th position from 140.

In order to have a high innovational potential it is important to engage future skilled personnel in the innovation process, since studenthood.

Analyzing the following figure, we can realize that year after year, the number of younger researchers (aged under 25 y.o.) is decreasing while the number of older ones are increasing seriously. This is happening due to two major reasons: the overall Moldovan population ageing and the constant migration problems reflected in a strong intellectual potential exodus.

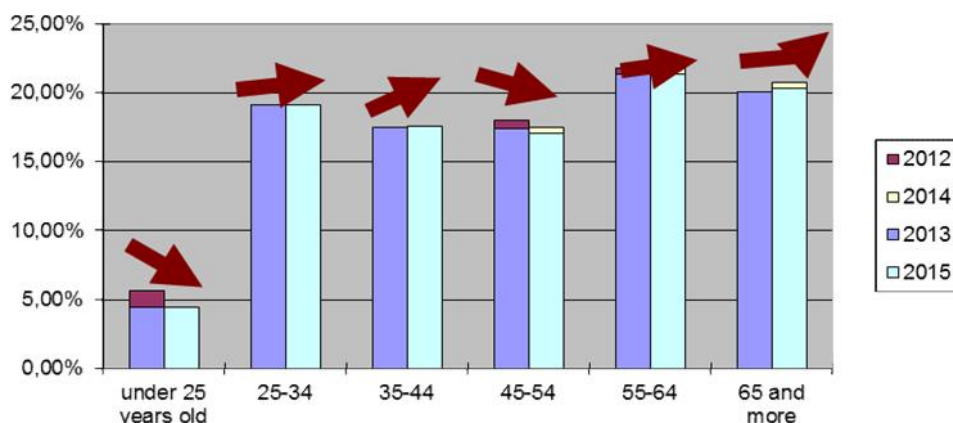

Fig. 5. Dynamics of Moldovan researchers, analysis by age, during 2012 – 2015 [7]

Anyways, the interest of youth in science and R&D activity is extremely important for a country's innovational potential, so let us have a look at the situation in Republic of Moldova. Next figure represents the number of doctoral students per total and the number of ones under 25 years old. The trends say that every year the number of doctoral students is decreasing by 2 persons, while the number of young people who choose to follow the paths of science is decreasing by 48 persons annually.

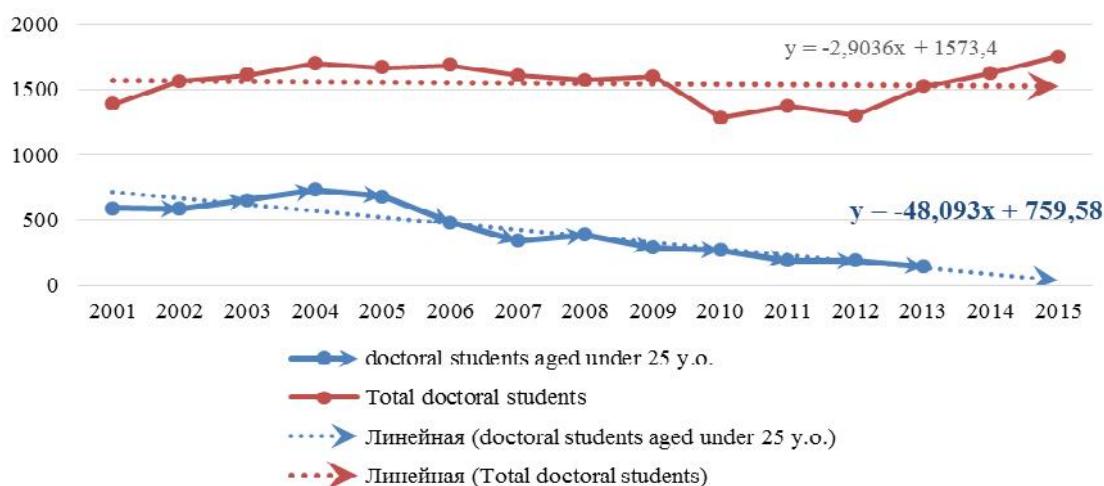

Fig. 6. Comparative analysis between the total number of doctoral students and students aged under 25 years old, 2001-2015

Source: National Bureau of Statistics

On the other side, the official statistics report that there is Moldovan scientific staff that studies abroad. Their number increase annually with a concentration rather on probationers than on doctoral students. This is a beneficial activity as it contributes to scientific cooperation and improvement of Moldovan staff.

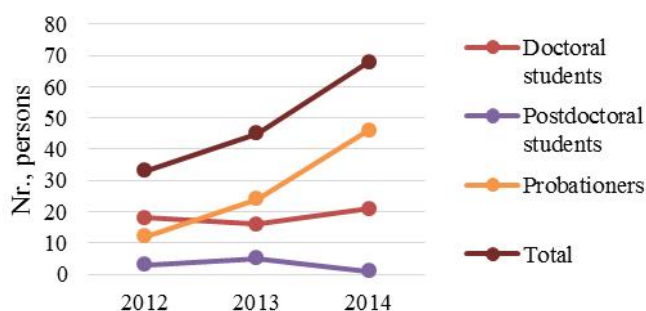

Fig. 7. Scientific staff training abroad, 2012-2014

Source: National Bureau of Statistics

The fact is that brain drain should be managed effectively to ensure a sustainable development of the national economy and a high innovational potential.

In a knowledge society where progress is what mobilizes all economic activities, labor is the link without which this progress would not be possible. The rapid development of tertiary sector underlines the importance of qualified personnel growth. Governments should cherish its qualified staff leading successfully different strategies in order to convert brain drain into brain gain. It is also important to pay more attention to the R&D activity, encouraging it by a serious increase of its budget. This way we can to reduce the number of patents filed by Moldovan emigrants and diminish the excessive intellectual potential exodus. In Republic of Moldova, the economic side plays a huge role when it comes to establish new effective policies with a qualitative implementation. It all comes to numbers of a relatively small GDP, reduced governmental investments in science, innovation and human capital. It is a vicious circle because only by investing in these key developmental elements we can have a response effect of GDP increase and even augmentation of living standards.

BIBLIOGRAPHY

1. United Nations Population Division. Populations Database. New York: UN 2002
2. <http://statbank.statistica.md/>
3. <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS>
4. <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/07/daily-chart?fsrc=scn/tw/te/bl/ed/whosebrainsaredraining?>
5. <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/competitiveness-rankings/#indicatorId=GCI.C.12>
6. <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#indexId=GCI&economy=MDA>
7. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&id=3422&idc=168>

MOBILIZAREA RESURSELOR UMANE ȘI MUNCA DECENTA PENTRU UN TRAI DECENT

Silvia LAZARI, drd., ULIM

Situațiile post-conflict, instabile și de penurie sunt caracterizate prin non-stabilitate, insecuritate, sărăcie și inegalitate. Ca urmare, populația este lipsită de mijloace de trai, dispărând surse de venit, locuri de muncă și întreprinderi; îndeosebi grupuri deosebit de vulnerabile ale populației cu venituri scăzute și regiunile sărace, adesea institutelor sunt falimentate și chiar distruse, care sunt destinate să asigure corectitudinea și buna guvernare la locul de muncă. Populația se poate confrunta cu o lipsă de oportunități și mijloace de existență, de muncă, pierderea de venituri și proprietate, concomitent cu creșterea șomajului și a declinului ocupării în rândul adulților și tinerilor, cu creșterea inegalității și accesului limitat la surse sigure de venituri și locuri de muncă decente. Adesea apar și alte probleme – eliminarea din societate sau suprimarea organizațiilor reprezentative alese în mod liber, ceea ce conduce la excluderea anumitor sectoare ale populației din procesul de luare a deciziilor. Toate acestea pot provoca tulburări sociale și conflicte. La rândul său, conflictele, dezastrele și alte crize agravează sărăcia, șomajul și relațiile informale, formând un cerc vicios de probleme care duc la o mai mare instabilitate. Deteriorarea condițiilor sociale din aceste țări și pot destabiliza statele vecine, care vor moșteni problemele refugiaților, probleme transfrontaliere și alte manifestări.

Cuvinte-cheie: piața muncii, susținere, protecție, angajare, șomaj, productivitatea muncii, strategia.

Post-conflict situations, unstable and shortages are characterized by non-stability, insecurity, poverty and inequality. As a result, the population is deprived of livelihood, disappearing sources of income, jobs and businesses; especially particularly vulnerable groups of the population with low incomes and poor regions, institutions are often bankrupt and even destroyed, which are intended to ensure fairness and good governance at work. The population may face a lack of opportunities and means of subsistence, employment, loss of income and property, along with rising unemployment and declining employment among adults and young people with growing inequality and limited access to safe sources of income and jobs decent work. Often there are other problems - the elimination or suppression of society freely chosen representative organizations, which leads to the exclusion of certain sectors of the population in decision-making process. All these can cause social unrest and conflict. In turn, conflicts, disasters and other crises deepens poverty, unemployment and informal relationships, forming a vicious circle of problems that lead to greater instability. Deteriorating social conditions in these countries and can destabilize neighboring states, who will inherit the problems of refugees, border issues and other events.

Key words: labor market, support, protection, employment, unemployment, labor productivity, strategy.

JEL Classification: E23, E24, F22, F240, F52, J44, O47.

Introducere. În situații de crize pe piața muncii, Organizația Internațională a Muncii (OIM) rezolvă simultan obiectivele pe termen scurt și pe termen lung. Către prima categorie de probleme sunt incluse proiecte care vizează satisfacerea nevoilor imediate ale populației afectate de criză, precum și asupra distribuirii "dividend de pace" și a altor resurse la nivelul resurselor de comunitate. Obținând credibilitate, se pregătește terenul propice pentru acțiunile viitoare în cadrul programelor pe termen mediu și lung la nivel regional și național. Participarea OIM în gestionarea crizelor se bazează pe principiul conducerii și responsabilității țării în sine, care asigură interacțiunea cu participanții trilaterali și partenerii ONU. Proiectele și programele OIM ajută la extinderea și diversificarea programelor guvernelor, a partenerilor sociali și a comunităților locale pentru a forma instituții care să răspundă nevoilor cetățenilor. În aceste condiții, cheia păcii și a stabilității este transferul instituțiilor democratice astfel de competențe care să le permită să ghideze acțiunile statului și de a gestiona furnizarea de servicii către cetățeni. Mai mult decât atât, OIM furnizează elementele constitutive în eforturile lor de a promova formarea politicii de continuitate bazată pe conceptul de muncă decentă, pe patriotism, bilateral și la nivel multilateral. R.Moldova are aspirații spre integrarea în piața muncii europene, interacțiunea cu piața muncii CSI și mondială. Din aceste motive este important de a studia starea lucrurilor pe diferite piețe ale forței de muncă și a elabora o politică adecvată pentru a depăși criza.

Scopul cercetării se rezumă la investigarea pieței muncii, politicii OIM vizând această piață și elaborarea unei politici pentru depășirea problemelor și crizei de pe această piață.

Metodologia cercetării înglobează cea statistică, analitică, comparative, deducție etc.

Cercetare și analiză. Munca decentă și politica multivectorială, pe care OIM ajută elaborarea în sprijinul lui sunt cel mai importanți factori, care ar permite a rupe acest cerc vicios și pune bazele pentru construirea unei societăți și economii durabile. Dialogul social cu participarea organizațiilor patronale și sindicale sunt o garanție în rezolvarea situației. În conformitate cu abordarea Agendei privind asigurarea unei munci decente, activitatea OIM în situații de criză este orientată spre satisfacerea nevoilor populației, vizând factorii de gender. Femeile - una dintre forțele motrice participante la depășirea consecințelor crizei, precum și implicarea lor în construcția publică creează o bază pentru elaborarea strategiilor de dezvoltare incluzive.

Statul își asumă obligațiunea să întreprindă măsuri coerente de dezvoltare economică și de protecție socială, natura cărora constă în asigurarea cetățenilor unui nivel de trai decent [4]. În cadrul Programului Internațional pentru Eliminarea Muncii Copiilor (IPEC), o atenție mare este acordată copiilor afectați de conflicte, și OIM, ajută la

reducerea acuității problemei muncii forțate, care apare adesea când se slăbesc sau se distrug instituțiilor societății. De-a lungul ultimelor patru decenii, în cadrul programelor de investiții, care să încurajeze ocuparea pe piața forței de muncă (E11R), se elaborează programe, care să măsoare de reacționare a forței de muncă în situații deosebite pentru refacerea infrastructurii și a activelor de producție, ca o modalitate de a restabili mijloacele de existență ale populației cele mai afectate, ceea ce contribuie, de asemenea, la restabilirea dialogului social. Activitatea OIM în interesul persoanelor cu dizabilități cuprinde, în mare parte, pe cei care au fost răniți sau au devenit inactivi ca urmare a unui conflict sau a unui dezastru [5; 6; 8]. Rolul indispensabil în revigorarea țărilor instabile și a economiilor joacă eforturile OIM, care vizează promovarea bunei guvernante în domeniul muncii, prin sprijinirea sau întărirea legislației necesare, instituțiilor și proceselor.

În eforturile sale persistente ale OIM a reușit să atragă atenția sistemului ONU asupra importanței creșterii oportunităților de angajare și a creării de locuri de muncă decente. Din perioada anilor 2009, OIM și PNUD au condus în comun algoritmul de dezvoltare al ONU, destinate realizării de eficiență maximă, coerența și eficacitatea ajutorului în domeniul ocupării forței de muncă și de reintegrare socială, pe care agențiile ONU susțin statele instabile[8].

Ea se află în concordanță cu alte procese, care vizează creșterea sprijinului acordat țărilor în tranziție de un conflict, completează acest proces, inclusiv cele care au loc în cadrul grupului tematic global cu privire la recuperarea post-criză, Grupul de lucru pentru aspectele legate de tranziție Grupului Națiunilor Unite privind dezvoltarea economică, dezarmarea, demobilizarea și reintegrarea, precum și grupuri de lucru ale Națiunilor Unite, care se ocupă cu problemele de construire a păcii. Politica își propune să abordeze lacunele care au fost identificate în activitățile acestor forumuri, în special starea cu ocuparea forței de muncă și reintegrarea ei. Politica Națiunilor Unite prevede: în situații post-conflict, ocuparea forței de muncă joacă un rol vital în asigurarea stabilității pe termen scurt, reintegrării, creșterii economice și unei păci durabile. Documentele ONU dezvăluie abordarea pentru ocuparea forței de muncă și de reintegrare, bazat pe un set de principii directe și politici care să promoveze programele de formare la nivel de țară. Politica, orientată spre extinderea amplitudinii și maximizarea impactului, coerența și eficiența programelor, fonduri și agenții specializate ale ONU, acordând țărilor în curs de dezvoltare ajutor în condiții de conflict. O atenție deosebită este acordată nevoilor grupurilor de populație afectate de conflict, cu un accent deosebit pe problemele cu care se confruntă șomerii, femeile și tinerii.

Politica ONU anunță cinci orientări politice, referitoare la unele norme standarde, și anume: a) să fie coerente și cuprinzătoare; b) a nu aduce prejudicii; a înțelege esența conflictului; d) a tinde spre stabilitate; e) a promova egalitatea de gen. Acesta include trei direcții (fig. 1).

- A) Procesul continuu de creare a veniturilor și a ocupării forței de muncă în situații de urgență.
- B) Restabilirea economiei locale în interesul ocupării forței de muncă și de reintegrare socială.
- C) Susținută creșterea gradului de ocupare și muncii decente.

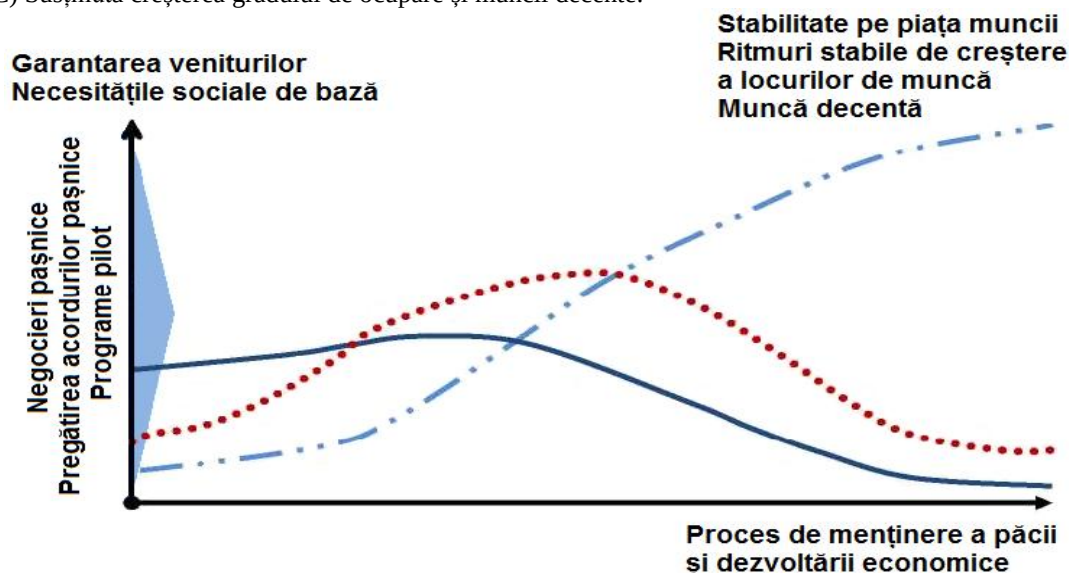

Fig. 1. Programul strategic de negocieri pașnice și menținere a păcii prin dezvoltarea economică

Sursa: cercetările autorului

Toate cele trei domenii ale programului sunt puse în aplicare în mod simultan. Direcțiile A și B vizează soluționarea problemelor cele mai presante în domeniul consolidării păcii, iar direcția C are ca scop promovarea dezvoltării capacităților naționale, strategii și programe în scopul de a realiza soluții durabile care afectează punerea în aplicare a cadrelor naționale de dezvoltare economică, cum ar fi PNUD etc.

Diferite abordări pentru organizarea locurilor de muncă în situații de criză se completează reciproc - stimularea programului de investiții în infrastructură și formarea de locuri de muncă în cadrul programelor de extindere și de creare de locuri de muncă în sectorul public, dezvoltarea de microîntreprinderi, întreprinderile mici și mijlocii, cooperative, responsabilitatea socială a structurilor multinaționale, formare profesională și educația abilități antreprenoriale,

consolidarea serviciilor de ocupare, crearea condițiilor favorabile pentru crearea de locuri de muncă în redresarea economiei locale, care pun bazele pentru programele de dezvoltare ale economiei locale și a inițiativelor de dezvoltare, lanțul valoric de dezvoltare a programului, sprijin financiar, etc.

În situații de conflict, ocuparea forței de muncă a grupurilor defavorizate, care aduc beneficii reciproce pentru diferite grupuri sociale, pot contribui la relaxarea tensiunilor într-o societate instabilă și pentru a reduce riscul de conflicte viitoare. În țările în care părțile aflate în conflict convenit recent cu privire la un acord de încetare a focului sau de pace a fost semnat, întărind speranțele că coexistența pașnică va aduce dividende - o creștere rapidă a nivelului de venit al populației cu extinderea posibilităților de angajare.

Folosind cele mai recente date disponibile ale OIM raport "Perspectivele pentru ocuparea forței de muncă și protecție socială din lume: transformarea de locuri de muncă pentru eradicarea sărăciei» ("World Employment and Social Outlook (WESO) 2016 – Transforming jobs to end poverty") [6] arată că mai mult de 36 la suta din populație în țările în curs de creștere și în curs de dezvoltare trăiesc în sărăcie – sub 3.10 dolari pe persoană pe zi (PPP). Conform estimărilor eliminarea sărăciei în lume, până în 2030, este nevoie de 600 de miliarde USD pe an, sau 10 trilioane USD pentru pe o perioadă de 15 ani. Se poate de concluzionat că problema cronică a sărăciei nu poate fi rezolvată numai prin injecții financiare.

Se poate zice că unele societăți lucrează mult – alții puțin, unii trăiesc bine – alții foarte rău. Progresele tehnologice și robotizarea industrială a condus la faptul că, în țările dezvoltate au început să se gândească: ce să facă și atât de mulți oameni? Recent, au apărut confirmări ale acestor preocupări. În cadrul Organizației Internaționale a Muncii (OIM) au apărut unele opinii despre beneficiile aduse de patru zile-lucrătoare pe săptămână. Au fost aduse o mulțime de argumente, însă o atenție deosebită merită atenție propunerea a în loc de disponibilizare 20% din personal, se poate reduce cu 20% timpul de lucru, menținând personalul. Această informație nu a lansată de OIM ocazional: ONU, comunitatea internațională încearcă să găsească modalități de a rezolva problema ocupării forței de muncă.

Contribuția fiecărui american în mediu în PIB se ridică la 63885 USD pe an. După SUA urmează Irlanda (55986 USD), Luxemburg (55641 USD), Belgia (55235 USD) și Franța (54609 USD). În plus, americanii petrec la locul de muncă mai mult timp decât personalul în majoritatea celorlalte economii avansate. Fiecare american a lucrat în medie, 1804 ore. Numărul de ore lucrate de angajați în Belgia, Danemarca, Franța, Germania, Olanda și Norvegia nu a depășit 1600 de ore [2; 7; 8]. Locuitorii din Coreea de Sud, Bangladesh, Sri Lanka, China, Malaezia și Thailanda au lucrat o medie circa 2200 de ore, dar productivitatea muncii în aceste țări este relativ scăzută.

În conformitate cu nivelul mediu al contribuției salariaților pe oră la PIB în primul loc se plasează Norvegia. Locuitorii din Norvegiei adaugă fiecare oră la PIB-ul țării 37,99 USD. După ei urmează americani (35.63 USD/oră) și francezii (35,08 USD/oră).

Potrivit investigațiilor, nivelul de productivitate în multe țări a crescut în ultimii zece ani. Cu toate acestea, decalajul dintre țările dezvoltate și majoritatea celorlalte – rămâne semnificativ. Unele țări, cum ar fi China și alte țări din Asia de Est, sunt pe urmele Occidentul.

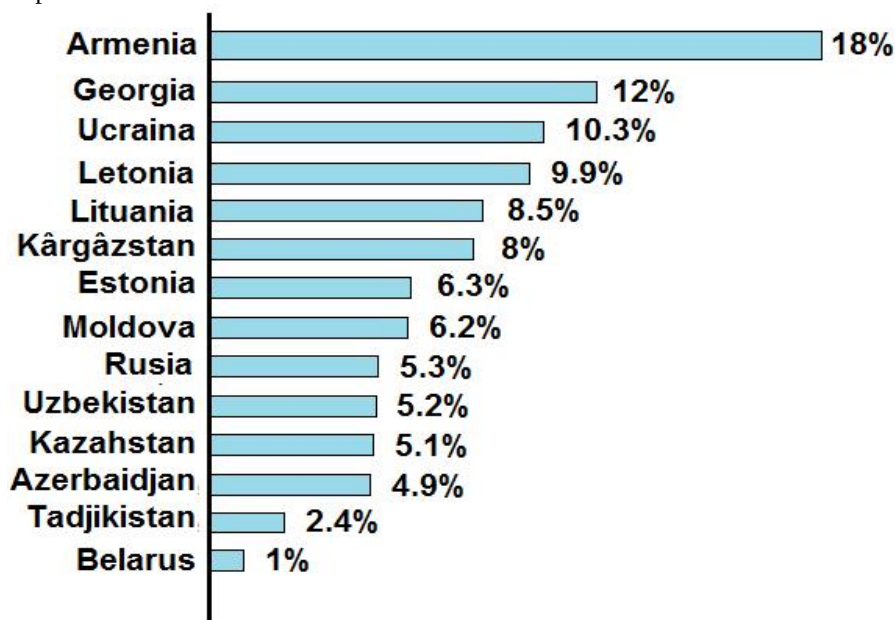

Fig. 2. Șomajul în spațiul post-URSS, 2016

Sursa: cercetările autorului

Au fost supuse comparației valoarea cea mai recentă a ratelor oficiale ale șomajului din spațiul post-sovietic. În terminologia Organizației Internaționale a Muncii (OIM), rata globală a șomajului - este procentul de cetățeni cu vârsta, care au ieșit din muncă, în căutarea ei, și au fost gata să înceapă imediat lucrul.

Nu în toate țările rata șomajului se calculează conform metodologiei OIM. Dacă vom folosi procentul șomerilor înregistrați oficial (așa cum se face, de exemplu, în Belarus) - această cifră nu reflectă situația reală, din cauza inconvenientelor sau avantajelor mai mici mulți dintre șomeri nu vor fi înregistrați. Șomajul este un proces economic specific

societății cu economie liberă, care constă în prezența unui număr impunător de persoane care, ca în urma a instabilității economice, decalajului dintre cerere și ofertă de pe piața forței de muncă, rămași în afara muncii [1; 3]. Se caracterizează piața muncii prin rata șomajului, care este un indicator relevant, prin care se măsoară gradul de intensitate al șomajului, exprimat printr-un raport dintre numărul de șomeri la numărul populației aptă de muncă (preponderent populația activă). La nivel global, pentru a selecta datele informaționale despre șomaj, se recurge la trei izvoare. Volumul șomajului (cota atinsă) indică numărul persoanelor disponibilizate din diverse motive, în raport cu volumul general al persoanelor cu aspirații de muncă.

Strict vorbind, datele nu pot fi comparate direct unele date cu altele din diferite țări, din cauza diferențelor dintre metodele de selectare, prelucrare și perioadele de timp. Cu toate acestea, infographics în ansamblu reflectă situația nivelului șomajului în regiune. În conformitate cu indicatorii cei mai relevanți, disponibili în luna august 2016 în fostul spațiu sovietic, rata șomajului a fost în medie de 7% este mai mică decât în UE (8,6% în iunie 2016, conform Eurostat). Diferă și cifrele, relatate de OIM (noiembrie 2015) – deși sunt estimări și nu cifrele precise pentru anii 2015 și 2016 [4].

Cea mai gravă situație cu șomajul este în Armenia – unde nivelul ei este cel mai înalt din spațiul ex-URSS. Țara este total dependentă de importurile de energie electrică și de cele mai multe materii prime, care, împreună cu un blocaj parțial la hotare și conflictul armat din Karabah au subminat economia. Potrivit raportului Băncii Mondiale (2014), formarea locurilor de muncă în țară este împiedicată de birocrație și suprareglementare. De asemenea, țara are probleme cu educația (în primul rând – special secundar) și o pondere scăzută a sectorului high-tech. Cu toate că, în comparație cu anul 2010, rata șomajului în Armenia a scăzut cu un punct procentual, tendința semnificativă pozitivă nu este vizibilă.

Din cauza ratei ridicate a șomajului, Armenia depinde în mare măsură de veniturile din străinătate. Mulți locuitori din Caucaz și Asia Centrală merg la muncă în Rusia, expediind sume de bani familiilor lor de acasă. Deschiderea pieței rusești pentru lucrătorii migranți permite ameliorarea situației cu șomajul în țările din Valea Ferghană – Kârgâzstan, Tadjikistan și Uzbekistan, a conform raportul OSCE. Armenia și Tadjikistan – sunt lideri mondiali în dependența economiei de remitențe din străinătate, fiind, respectiv, 21% și 49% din PIB. În Rusia, în ciuda crizei în economie, șomajul rămâne relativ scăzut. Potrivit experților, acest lucru se datorează în primul rând faptului că șomajul are o alternativă (sub formă de beneficii mari), astfel încât oamenii trebuie să caute modalități și surse de venit, de multe ori - informale. La menținerea unei rate scăzute a șomajului contribuie schimbarea structurii demografice a populației.

OIM estimează că rata șomajului va crește în Rusia și în țările vecine, care sunt strâns asociate cu economia Rusiei până în 2017 (de exemplu, Belarus). Cu toate acestea, rata oficială a șomajului în Rusia este în scădere, iar în Belarus s-a păstrat cea mai mică rată oficială a șomajului în CSI - 1%, în luna iulie 2016. Aceasta este statistica oficială, care nu întotdeauna coincide cu cea reală.

Zece tendințe pe piața muncii în 2016

1. Neadaptare cererii și a ofertei: locuri pe piața muncii sunt o mulțime, dar nu cele necesare. Business-ul duce lipsă de muncitori și ingineri (circa 60% de locuri vacante). Pe de altă parte, piața este suprasaturată cu economiști, avocați și experți în alte profesii umanitare. Incorespunderea cererii și ofertei pe piața muncii sunt legate de procesul de automatizare.

Pentru a depăși această problemă este necesar:

- a) Implementarea metodelor de lucru la distanță. Aceasta va permite a căuta personal fără deosebire de localitate, inclusiv peste hotare.
- b) Utilizarea *outsourcing*-ului. Apelăm la parteneri, când comanda nu e pe profil.
- c) Formarea condițiilor de atragere a persoanelor profesionale, de calitate, sărguincioși.

2. Creșterea popularității specialităților muncitorești. Pentru aceasta se pot forma clase și grupuri pentru perfecționare și studiere la lacul de muncă, studiarea unei noi specialități.

3. Continuarea activității cu personalul existent, prin educarea, instruirea și perfecționarea personalului. Candidați ideali nu există, trebuie de dezvoltat talentele, fiecare în domeniul său.

4. Vârsta colaboratorilor va spori, experiența având un aspect important.

5. Crește numărul colaboratorilor, ce lucrează acasă. Firma angajatoare recrutează specialiști calificați, și nu pe cei ce locuiesc mai aproape, economisește pe arenda spațiilor, apreciază obiectiv munca subalternilor – după cantitate și calitate, sporește loialitatea personalului.

Concluzii

♦ Principalele obiective ale asistenței pe piața forței de muncă rămân relevante, este necesar să se schimbe accentul, să se ia în considerare conflictelor inter-statale în direcția luării unor măsuri menite să rezolve problemele care apar în contextul recuperării după dezastre și conflicte, pentru asigurarea unui trai decent.

♦ Important este respectarea drepturilor omului la muncă decentă, care stă la baza activităților OIM, inclusiv răspunsurile la crize.

♦ Acomodarea și ajutorul militarilor în rezervă (sau după conflicte militare) pentru a se încadra în câmpul muncii.

♦ Coordonarea multilaterală a activităților anticriză pe piața muncii, aplicarea de măsuri în domeniul dezvoltării, asigurării cu locuri de muncă prin perfecțiune, instruire, schimbări în modul de angajare și condițiile de muncă. Utilizarea tehnologiilor de vârf, mecanizării și automatizării trebuie să sporească productivitatea muncii, dar nu în detrimentul stabilității, șomajului de pe piața muncii.

BIBLIOGRAFIE

1. Bodiul T., Gribincea A. *Порядок передачи научно-технической информации и разработок для коммерческой реализации на внешнем рынке (для сотрудников)*. Chişinău, USM, 1989, 32 p
2. *Centrul de informare despre piaţa muncii*. <http://www.angajat.md/node/67>
3. Gribincea A., Romanescu G., Sava E. Analiza fluxurilor forţei de muncă a ţărilor partenere în relaţiile export-import. *Refista Studia Universitatis*, 2007, nr.8, p. 156-164
4. Nivelul de trai Drepturile şi libertăţile fundamentale. Articolul 47. <http://legeaz.net/constitutia-romaniei/articolul-47-constitutie>
5. *Piaţa muncii*. <http://conspecte.com/Macroeconomie/piata-muncii.html>
6. World Employment and Social Outlook (WESO) 2016 – Transforming jobs to end poverty. Geneva, 2016
7. Безработица на постсоветском пространстве. <http://www.currenttime.tv/a/unempl.html>
Что будет с рынком труда: <http://www.gd.ru/articles/8286-rynok-truda-2016>

Bun de tipar: 07.10.2016

Format: A4, Com. 18

Coli de tipar conv.: 36,5

Complexul Editorial, INCE, 2016
Chisinau, str. Ion Creanga, 45.
fax. (+37322) 74-37-94, tel.: 0-22-50-11-30
www.ince.md, bircaiulita@mail.ru